D. THOMAE AQVINATIS COMMENTARIA IN PARVA NATVRALIA ARISTOTELIS:

Ex veteri translatione, & noua Nicolai Leoniceni.

PETRI VERO DE ALVERNIA ORDINIS PRAEDICATORVM, in reliqua eorundem Expositio.

Duo quoque Indices appositi sunt, alter Librorum ac Lectionum summas continens, alter totius operis scitu digna demonstrans.

Libri in toto Volumine contenti versa pagina indicantur.

Emendata restitutaque nunc omnia longe diligentius.

VENETIIS, Apud Hæredem Hieronymi Scoti.
M D L X X X V I I I.

IACOBVS ROSSETTVS LECTORI S.

Dum eadem diligentia in his corrigendis Aristotelis libellis vtimur, qua in alijs quoque fuisse videtur [illegible] spectata, emendauimus quidem multa, ita vt cum antea sensus intelligentiamque infuscarent, nunc elucidiora facta pateant aptius conuenientiusque propositis rebus, & animorum inquisitioni. Praeterea non nulla etiam verba, quae defuerant, reposuimus: tum sensus alicubi imperfectos mancosque restituimus, non quidem ex ingenio temere, sed ex collatione veterum Codicum sumentes, quae olim praetermissa fuerant, integra iam tibi Lector, quantum extemporali nostra potuimus correctione, haec omnia edidimus. Vale.

Libri à D.Thoma expositi qui in hoc volumine continentur.

Libri à Petro Aluerniate expositi.

Summarum librorum ac lectionum, & omnium in hoc volumine notabilium dictorum duo indices.

INDEX SVMMARVM LIBRORVM, ac omnium Lectionum, quæ in quouis huius Voluminis Paruorum Naturalium Libro continentur.

Summa Libri de Sensu & Sensato.

Summa Libri de Memoria & Reminiscentia.

Summa libri de Somno & Vigilia.

De Somnijs.

De Diuinatione per Somnium.

De Animalium Motu.

Summa libri de Longitudine & Breuitate vitæ.

Summa libri de Iuuentute & Senectute, Vita & Morte, & Respiratione.

Lectio

De Motu cordis.

De Natura Luminis.

INDEX NOTABILIVM

dictorum, quae in hoc Paruorum Naturalium opere continentur.

Coa-

Motus

Indicis totius operis finis.

ARISTOTELIS STAGIRITAE PERIPATETICORVM PRINCIPIS, DE SENSV ET SENSATO.

CVM DIVI THOMAE AQVINATIS præclarißima expoſitione.

SVMMA LIBRI.

De quinque ſenſuum Viribus. De ipſorum ſingulis Inſtrumentis. De ſenſibilium item ſecundum vnumquemque ſenſum generatione, ſpeciebus, ac natura, cum ex antiquorum, tum ex propria opinione tractatur.

LECTIO PRIMA.

Totius naturalis philoſophiæ in partes formales diuiſio. Quę item, ac quid ſint ea, quæ ad hanc pertineant partem definitur.

Nicolai Leonici interpretatio.

VONIAM de anima per ſe, nec non de poteſtatibus ſingulis, quæ per partes illi insũt, pertractatũ eſt prius proximum eſt de Animalibus perſcrutari, & de ijs quæ vitam habent omnibus, quænam propria, & quæ communia illorum ſunt opera. Quæ igitur dicta ſunt de anima ſupponantur, de reliquis vero dicamus, & de primis prius.

Antiqua translatio.

QVONIAM autem de anima ſecundum ſeipſam determinatum eſt, & de virtutum qualibet, ex parte ipſius, conſequens eſt facere conſiderationem de animalibus & vitam habentibus omnibus, quę ſunt propria, & quę communes operationes eorum. Quæ igitur dicta ſunt de anima ſubijciantur. De reliquis autẽ dicamus, & primum de primis.

T.c.21.& 36

SIcut philoſophus dicit in tertio de Anima, ſicut ſeparabiles ſunt res à materia, ſic & quæ circa intellectum ſunt. Vnumquodq; n. intantum eſt intelligibile, inquantum eſt à materia ſeparabile. Vnde ea, quæ ſunt ſm naturã à materia ſeparata, ſunt ſm ſeipſa intelligibilia actu: quæ vero à nobis à materialib. conditionib. ſunt abſtracta, fiunt intelligibilia actu per lumen noſtri intellectus agentis. Et, quia habitus alicuius potentiæ diſtinguuntur ſpecie ſm differentiã eius, quod eſt per ſe obiectum potentiæ, neceſſe eſt quod habitus ſcientiarum, quibus intellectus perficitur, ẽt diſtinguãtur ſm differentiã ſeparationis à materia, & ideo phil. in 6. Met. diſtinguit genera ſcientiarum ſm diuerſum modum ſeparationis à materia. Nam ea, q̃ ſunt ſeparata à materia ſm eſſe & rõnẽ, pertinent ad Met. quæ aũt ſunt ſeparata ſm rationem & non ſecundum eſſe pertinent ad Mathematicum, quæ autem in ſui rõne cõcernunt materiam ſenſibilem, pertinent ad Naturalem. Et ſicut diuerſa genera ſcientiarum diſtinguuntur ſecundum hoc quod res ſunt diuerſimode à materia ſeparabiles, ita ẽt in ſingulis ſcientijs & præcipue in ſciẽtia Naturali, diſtinguuntur partes ſcientiæ ſecundum diuerſum ſeparationis, & concretionis modũ, & quia vniuerſalia ſunt magis à materia ſeparata, ideo in ſcientia Naturali ab vniuerſalibus ad minus vniuerſalia proceditur, ſicut Phil. docet 1. Phy. Vnde & ſcientiã Naturalem incipit tradere ab his, quæ ſunt cõiſsima omnibus naturalibus, quę ſunt motus & principium motus & demum proceſsit per modum concretionis, ſiue applicationis principiorum cõium, ad quædam determinata mobilia quorum quædam ſunt corpora viuentia. circa quæ etiam ſimili modo proceſsit diſtinguens hãc conſiderationem in tres partes. Nam primo quidẽ cõſiderauit de anima ſm ſe, quaſi in quadã abſtractione: ſcd'o cõſideratiõnẽ facit de his, quæ ſunt animæ ſm quandam concretionem, ſiue applicationem ad corpus, ſed in generali. Tertio conſiderationẽ facit applicando omnia hæc ad ſingulas ſpecies animaliũ & plantarum determinando quid ſit proprium vnicuique ſpeciei. Prima igitur conſideratio continetur in libro de Anima. Tertia vero conſideratio continetur in libris quos ſcribit de animalibus & Plantis. Media vero conſideratio continetur in libris, quos ſcribit de quibuſdam, quæ pertinent communiter, vel ad omnia animalia, vel ad plura genera eorum, vel etiam ad omnia viuentia, circa quæ huius libri eſt præſens intentio. Vnde conſiderandum eſt, quod in ſecundo de Anima quatuor gradus viuentium determinauit, quorum primus eſt eorum, quæ habent ſolam partem animæ nutritiuã per quam viuunt ſicut ſunt plantę, quædam autẽ ſunt, quę cum hoc habent etiam ſenſum ſine motu progreſſiuo, ſicut ſunt animalia imperfecta, puta concubilia, quædam vero, quæ habent inſuper motum localẽ progreſsiuum, ſicut animalia perfecta, vt equus & bos, quędam vero inſuper intellectum, ſicut homines. Appetitiuum enim quamuis ponatur quintum genus potentiarum animę, non tamen conſtituit quintum gradum viuentium, quia ſemper conſequitur ſenſitiuum. Horũ autem intellectus quidẽ nullius partis corporis actus eſt vt probatur tertio de Anima, vnde non poteſt conſiderari per concretionem, vel applicationem ad corpus vel ad aliquod organum coporeum. Maxima enim concretio eius eſt in anima, ſumma autem eius abſtractio eſt in ſubſtantijs ſeparatis. Et ideo præter librum de Anima Ariſtotel. non fecit librum de intellectu & intelligibili, vel ſi feciſſet, nõ pertineret ad ſcientiam Naturalem, ſed magis ad Metaphyſicum, cuius eſt conſiderare de ſubſtantijs ſeparatis. Alia vero omnia ſunt actus alicuius partis corporis, & ideo eorum poteſt eſſe ſpecialis conſideratio per applicationem ad corpus, vel organa corporea præter conſiderationẽ quæ habita eſt de ipſis in lib. de Anima. Oportet ergo huiuſmodi conſiderationem mediam in tres partes diſtingui, quarum vnum contineat ea, quæ pertinent ad viuum, inquantum eſt viuum, & hic continetur in lib. quem ſcribit de Morte & Vita, in quo etiam determinat de Reſpiratione & Expiratione, per q̃ in quibuſdã vita conſeruatur, & de Iuuentute & Senectute, per quæ diuerſificatur ſtatus vitæ. Similiter ait & in lib. qui inſcribitur de Cauſis Lõgitudinis & Breuitatis vitæ, & in lib.

Vnde ſcientiarum diuerſitas oriatur. Philoſophiæ partes tres.

Diuiſio naturalis philoſophiæ in ſuas partes, & modus procedẽdi eius.

Viuentium gradus ex 2. de anima. Tex.c.13.

Appetitiuũ nõ cõſtituit quintũ gradũ uiuentiũ

Intentio huius libri in tres partes ſecatur.

Deſiderãtur libri duo Ariſt. de nutrimento & nutribili

Conſiderationis omnium naturalium ordo.

lib. quẽ fecit de Sanitate & Aegritudine, quæ etiam pertinẽt ad diſpoſitionẽ vitæ, & in lib. quem dicitur feciſſe de Nutrimento & Nutribili, cuius duo Libri apud nos nondum habentur. Alia vero pertinent ad motiuum, quæ quidem continentur in duobus, ſcilicet in libro de cauſa motus animalium, & in Libro de progreſſu animalium, in quo determinatur de partibus animalium opportunis ad motum. Tertia vero pertinet ad ſenſitiuum. Circa quod conſiderari poteſt, & id quod pertinet ad actum interioris, vel exterioris ſenſus, & quantum ad hoc conſideratio ſenſitiui continetur in hoc libro, qui inſcribitur de Sẽſu & Senſato. i. de Senſitiuo & ſenſibili, ſub quo & continetur tractatus de Memoria & reminiſcẽtia. Et iterum, ad conſiderationem ſẽſitiui ptinet id, qđ facit differentiã circa ſensũ in ſentiendo, qđ p ſomnum & vigiliã determinauit in libro q inſcribitur de Somno & Vigilia. Sed quia oportet p magis ſimilia ad diſsimilia trãſire, talis videtur eſſe rationabiliter horum librorum ordo, vt poſt lib. de ani. in quo de ani. ſecundum ſe determinatur, immediate ſequatur hic lib. de Senſu & Senſato, quia ipsũ ſentire magis ad animã q̃ ad corpus pertinet, poſt quem ordinandus eſt liber de Somno & Vigilia, quæ important ligamentũ & ſolutionẽ ſenſus. Deinde ſequuntur libri qui pertinent ad motiuũ, quod eſt magis propinquũ ſenſitiuo. Vltimo autẽ ordinãtur libri qui pertinẽt ad communẽ conſiderationẽ viui, quia iſta conſideratio maxime concernit corporis diſpoſitionem.

Hic igitur liber, qui de Senſu & Senſato inſcribitur primo quidẽ in duas partes diuiditur, in procœmiũ & tractatũ, q incipit. ibi (Sed de Senſu & Sẽtire.) Circa primum duo facit. Primo manifeſtat ſuam intentionem, oſtendens de quibus ſit tractandum, Secundo aſsignat rationem, quare neceſſarium eſt de his tractari. ibi (Videntur autem maxime.) Dicit ergo primo iam determinatũ eſſe in libro de Anima. de anima ſecundũ ſe ipſam, vbi, ſcilicet animam definiuit. Iterum conſequenter determinatum eſt de qualibet virtute, & potentia eius, ſed hoc dico (ex parte ipſius.) Cũ. n. potẽtiæ animæ præter intellectum, ſint actus quarundam partium corporis, dupliciter de his conſiderari poteſt. vno modo ſecundum quod pertinent ad animã, quaſi quędã potẽtiæ vel virtutes eius, alio mõ ex parte corporis. De ipſis ergo potentijs animæ ex parte ipſius animæ determinatum eſt in libro de Anima, ſed nunc conſequens eſt facere cõſiderationẽ de animalibus, (& omnib. habentibus vitam.) quod addit propter plãtas) determinando, ſ. quæ ſunt operationes eorum propriæ) ſcilicet ſingulis ſpeciebus animaliũ & plantarũ. (Et quæ commune, ſ. omnibus viuentibus, vel omnibus animalib. vel multi. generibus eorũ. (Illa igitur quæ dicta ſunt de anima ſubijciantur vel ſupponantur) ideſt vtamur ipſis in ſequentibus, tanquam ſuppoſitionibus iã manifeſtis. (De reliquis autem dicamus, & primum de primis) ideſt primo de cõmunibus, & poſtea de proprijs. Iſte enim eſt debitus ordo ſcientiæ Naturalis, vt determinatũ eſt in principio libri phyſic. Deinde cũ dicit.

Potẽtia animæ præter intellectum dupliciter conſiderari poteſt

T. c. 3. & 4

Videntur autem quamaxima ſunt & communia & propria animalibus, cum anima, tum corporeſſe cõ a.

† a. l. maxima

Videntur autem† maxime, & communia & propria animalium eſſe communia corporis & animæ.

Neceſsitas libri huius oſtenditur

Oſtẽdit neceſsitatẽ præſentis conſiderationis. Si enim operationes tam propriæ, quam communes animalium & plantarum eſſent proprię ipſius animæ, ſufficeret ad hoc conſideratio de anima, ſed quia ſunt cõmunes animæ & corpori, ideo oportet, poſt conſiderationẽ de anima, de huiuſmodi conſiderare, vt ſciatur qualis diſpoſitio corporum ad huiuſmodi operationes vel paſsiones requiritur. Et ideo philoſophus hic oſtendit omnia communia eſſe animæ & corpori. Circa, autem hoc tria facit philoſophus, primo proponit quod intendit, ſecundo numerat ea, de quibus eſt intentio. ibi) Puta ſenſus. tertio probat propoſitum, ibi. (Quod autem omnia dicta.) Dicit ergo primo quod illa, quæ ſunt maxima, & pcipua inter ea quæ pertinent ad aĩalia & plantas, ſiue ſint communia omnium animalium aut plurium, ſiue ſint propria ſingulis ſpeciebus, etiam ex ipſo primo aſpectu videtur eſſe communia animæ & corporis. Vnde aliam conſiderationem requirunt præter eam quę eſt de anima abſolute. Deinde cũ dicit

Vt ſenſus, & memoria, ira & deſyderium, & omnino appetitio voluptaſque, inſuper & dolor. hæc enim ferè omnibus inſunt animalibus. Et præterea alia quidem omnibus quæ vita participant ſunt communia, alia vero animalibus duntaxat quibuſdam. Horum autem maxime coniunctione ſolum ſunt quatuor, vigilia & ſomnus, iuuẽtus & ſenectus, ſpiratio & expiratio, vita & mors, de quibus ſpeculandum eſt quid quodque illorum eſt, & quas ob cauſas fieri contingant. Phyſici etiam eſt ſanitatis & morbi prima cognoſcere initia, cum neq. ſanitatem neque morbũ fieri poſſe conſtet ijs, quæ vita carent. Quamobrẽ phyſicorum ferè plurimi, & Medicorum ij, qui Phyſicẽ artẽ exercent magis, illi quidem ad ea quæ ſunt Medicinæ artem deſinunt, Ii autẽ ex ijs, quæ de Natura ſunt ea, quę ad Medicinam ſpectant exordiuntur.

Puta ſenſus & memoria, & ira, & deſiderium, & omnino appetitus, & cum his gaudium & triſtitia, etenim hæc ferè inſunt omnibus animalibus. Cum his autem hæc quidem omnibus ſunt vitam participantibus communia, hęc vero animalium quibuſdã. Exiſtunt aũt horũ maxime quatuor cõiugationes numero, velut vigilia ſomnus & iuuentus & ſenectus, & expiratio & reſpiratio, & vita & mors, de quibus conſiderandum eſt quid ſit vnũ quodque eorum & quibus de cauſis accidat. Verum Phyſici eſt de ſanitate & infirmitate prima inuenire principia, nec enim ſanitatem nec infirmitatem poſsibile fieri carentibus vita. Quare fere Phyſicorum plurimi & Medicorum, qui magis Phyſicę artem proſequuntur, hi quidem finiunt ad ea, quæ de Medicina, hi vero ex his, quæ de Natura, incipiunt de Medicina.

Naturalis eſt de ſanitate et infirmitate prima cognoſcere principia

Enumerat ea, de quib. eſt intentio, & primo ponit, ea, quæ pertinent ad ſenſitiuum, ſcilicet ſenſum & memoriam. Nõ facit autem de alijs mẽtionẽ, ſ. de imaginatione & æſtimatione, quia hæc non diſtinguuntur à ſenſu ex parte rei cognitæ. ſunt enim præſentium vel quaſi pręſentium, ſed memoria diſtinguitur per hoc quod eſt præteritorum inquantum præterita ſunt. Secundo ponit illa, quæ pertinent ad motiuum: Eſt autem propinquum principium motus, in animalibus appetitus ſenſitiuus, qui diuidit in duas vires, ſ. iraſcibilem & cõcupiſcibilẽ, ſicut dictum eſt in tertio de Anima. Ponit ergo iram pertinentem ad vim iraſcibilem & deſiderium pertinens ad concupiſcibilẽ, à quib. duabus paſsionibus, tanquam à manifeſtioribus prædictę duæ vires denominantur. Concupiſcibilis enim denominatur à deſiderio, iraſcibilis autem ab ira. Sed, quia ſunt quædam aliæ animæ paſsiones ad vim appetitiuã pertinentes, ideo ſubiungit, (Et omnino appetitus.) vt comprehendat omnia, quæ ad vim appetitiuam pertinẽt. Ad omnes aũt paſsiones animæ, ſiue ſint in iraſcibili, ſiue in cõcupiſcibili, ſequitur gaudiũ, vel triſtitia, vt dicitur ſecundo Ethicorum & ideo ſubdit (& cum his gaudium & triſtitiam) quaſi finales vltimæ paſsiones. Et ſubiungit quod hæc, quæ enumerata ſunt fere inueniuntur in omnibus generibus animalium. Dicit autẽ fere, qa plura eorũ inueniũtur in omnib. animalib. tã perfectis quã imperfectis, ſ. ſenſus & deſiderium, & appetitus & gaudiũ, & triſtitia. Habẽt enim animalia imperfecta de ſenſibus ſolum tactum, habẽt etiam phãtaſiã

Quomodo imaginatio, & æſtimatio à memoria diſtinguantur

&

& concupiſcentia & gaudiū & triſtitiam, ſicet indeterminate ſint, & indeterminate moueant, vt dictum

Supremum inſmi attingit infimū ſupremi.

eſt 2. de ani. Memoria vero & ira in eis totaliter non inuenitur, ſed ſolum in animalibus perfectis. Cuius rō eſt, quia nō omnia quæ ſunt inſerioris generis, ſed ſolū ſuprema & pſectiora, pertingūt ad aliquā participationem ſimilitudinis eius, q̄ eſt proprium ſuperiori generi. Differt autem ſenſus ab intellectu, & ratione, quia intellectus vel ratio eſt vniuerſalium, q̄ ſunt vbique & ſemper. ſenſus autem eſt ſingularium quæ ſunt hic & nunc. Et ideo ſenſus ſecundum ſuam propriam rationem non eſt cognoſcitiuus, niſi præſentium. Quod autem ſit aliqua uirtus ſenſitiuæ partis, ſe extendēs ad alia, quæ nō ſunt præſentia, hoc eſt ſecundum ſimilitudinariam participationem rationis, vel intellectus. Vnde memoria, quę eſt cognoſcitiua præteritorum, conuenit ſolum animalibus perfectis, vtpote ſupremum quoddam in cognitione ſenſitiua. Similiter etiam appetitus ſenſitiuus, conſequēs ſenſum ſecundum propriam rationem, eſt eius quod eſt delectabile ſecundum ſenſum, quod pertinet ad vim concupiſcibilem, quæ eſt communis animalibus. Sed quod animal tendat per appetitum ad aliquod laborioſum, puta ad pugnam vel aliquod huiuſmodi, habet ſimilitudinem cum appetitu rationali, cuius eſt appetere aliqua propter finem quæ non ſecundum ſenſum ſunt appetibilia. Et ideo ira, quæ eſt appetitus vindictæ, pertinet ſolū ad animalia perfecta, propter quandam appropinquationem ad genus rationalium.

Animalib. perfectioribus nōnulla ad ſunt quibus non nunquam ſapere uidentur, & hoc quia p̄xime accedunt rationali naturę

Deinde ponit ea, quæ pertinent aliqualiter ad rationem vitæ, & dicit quod cum præmiſſis inueniuntur alia in animalibus, quorum quædam ſunt communia omnibus participantibus vitam, nō ſolum animalibus, ſed etiam plantis. Quædam vero pertinēt ſolum ad quædam genera animalium, & horum præcipua ſub quadruplici coniunctione enumerantur vel coniugatione. Primam quidem coniugationem ponit vigiliam & ſomnum: quę inueniuntur in omnibus animalibus, non tamen in plantis. Secundam autem ponit iuuentutem & ſenectutem, quæ inueniuntur tam in animalibus quam in plantis. Cuiuslibet enim corruptibilis & generabilis vita diſtinguitur per diuerſas ętates. Tertiam ponit reſpirationem & expirationem, quæ inueniuntur in quibuſdā generibus animalium, ſcilicet in omnibus habentibus pulmonem. Quartam ponit vitam & mortem, quę inueniuntur in omnibus viuentibus in hoc mundo inferiori, & de his omnibus dicit conſiderandum quid vnumquodque eorum ſit, & quæ ſit cauſa eius.

Prima coniugatio.

Secunda.

Tertia.

Et quia prædicta dixerat eſſe maxima, ſubiungit de quibuſdam, quæ non ſunt ita præcipua, ſicut ſanitas & ægritudo, quæ non inueniuntur in omnibus indiuiduis generum, in quibus nata ſunt eſſe, ſicut accidit de præmiſsis, ſunt tamen nata inueniri in omnibus viuentibus tam animalibus quam plantis. Dicit autem quod etiam ad naturalem philoſophū pertinet inuenire prima & vniuerſalia principia ſanitatis, & ægritudinis, particularia autem principia conſiderare pertinet ad Medicum, q̄ eſt artifex factiuus ſanitatis, ſicut ad quamlibet artem factiuam pertinet cōſiderare ſingularia circa ſuum propoſitum, eo quod operationes in ſingularibus ſunt, & quod hæc conſideratio pertineat ad Naturalem probat. ibi. (Nec. n. ſanitatem &c. Et hoc dupliciter. Primo quidem per rationem. non enim poteſt inueniri ſanitas, niſi in habentibus vitam. Ex quo patet quod corpus viuum eſt proprium ſubiectum ſanitatis & ægritudinis. Principia enim ſubiecti ſunt principia propriæ paſſionis. Vnde cum ad philoſophum naturalem pertineat conſiderare corpus viuum, & eius principia, oportet etiam quod conſyderet principia ſanitatis, & ægritudinis, Secundo probat idem per ſignum ſiue exemplum, quod concludit ex ratione inducta. Plurimi enim philoſophorum naturalium finiunt ſuam conſiderationem ad ea etiam, quę ſunt de Medicina. Similiter etiam plurimi Medicorum, qui ſciſſi cet magis phyſice artem medicinæ proſequuntur non ſolum experimentis vtentes ſed cauſas inquirentes, incipiunt medicinalem conſiderationem à naturalibus. Ex quo patet quod conſideratio ſanitatis & ęgritudinis communis eſt & Medicis & Naturalibus. Cuius ratio eſt, quia ſanitas cauſatur quandoq; quidem ſolum à natura, & propter hoc pertinet ad conſiderationem Naturalis, cuius eſt conſiderare opera naturæ, quandoque vero ab arte, & ſecundum hoc conſideratur à Medico. Sed quia ars non principaliter cauſat ſanitatem, ſed quaſi addiuuat naturā & eſt miniſtrans ei, ideo neceſſe eſt quod Medicus à Naturali tanquam à principaliori principia ſuæ ſciētiæ accipiat, ſicut gubernator nauis ab Aſtrologo. Et hęc eſt ratio quare Medici, bene artem proſequētes à naturalibus incipiunt. Si qua vero ſunt artificialia, quæ ſolum fiunt ab arte, vt domus & nauis, hæc nullo modo pertinent ad conſiderationem Naturalis, ſicut ea, quæ fiunt ſolum à natura nullo modo pertinent ad conſiderationem artis, niſi inquantum ars vtitur re naturali. Deinde cum dicit.

Quod autem ſupradicta omnia cum animæ, tum corpori communia ſunt, non eſt obſcurum. ſiquidem ex ijs alia cum ſenſu fieri contingit, alia per ſenſum. Præterea ex illis pleraque affectiones ſunt, nonnulla habitus, alia quinetiam cuſtodię, & conſeruationes, quædā interitus & priuationes. Senſum autem medio corpore animę ineſſe, & ratione clarum eſt, & ſine ratione. N. LEON.

Quod autem omnia dicta communia ſint animę, & corpori non immanifeſtum eſt. Omnia enim hęc ſenſu accidunt, hęc vero per ſenſum: quędam autem hęc quidem paſsiones huius entis exiſtunt, hęc vero habitudines, hęc autem conſeruationes & ſalutaria, hęc vero corruptiones & priuationes. Senſus autem quod per corpus inſit animę manifeſtum per rationem, & abſque ratione.

Probat propoſitum, ſ. q̄ omnia prædicta ſunt cōmunia animæ & corpori, & vtitur tali rōne. Omnia prædicta ad ſenſū pertinēt, ſenſus aūt communis eſt animæ & corpori, ſentire enim cōuenit animæ p̄ corpus: ergo prędicta omnia ſunt cōmunia animę & corpori. Primū manifeſtat quaſi per inductionem. Prædictorū. n. quædā cū ſenſu accidunt, ſcilicet quæ ptinēt ad cognitionē ſenſitiuam, vt ſenſus, phantaſia, & memoria, quædam vero accidunt per ſenſum, ſicut ea, quę pertinent ad vim appetitiuam, quæ mouetur per apprehenſionem ſenſus. Aliorū vero, quæ pertinent manifeſtius ad corpus, quędam ſunt paſsiones ſenſus, ſcilicet ſomnus, qui eſt ligamentum ſenſus, & vigilia, quæ eſt ſolutio eius. quædam vero ſunt habitudines ſenſus, ſcilicet iuuentus & ſenectus, quæ pertinent ad hoc, quod ſenſus bene ſe habeant vel debiliter, quædam vero ſunt conſeruationes & ſalutaria ſenſus, ſcilicet reſpiratio, vita, & ſanitas, quædam vero corruptiones, ſicut mors, & infirmitas. Secundum autem, ſcilicet quod ſenſus communis ſit animæ & corpori, dicit eſſe manifeſtum, & per rationem & ſine ratione. ratio enim eſt in promptu, quia cum ſenſus patiatur à ſenſibili, ſicut oſtenſum eſt in lib. de Anima, ſenſibilia autem materialia ſint & corporea, neceſſe corporeum eſſe, quod à ſenſibili patiatur. Abſque autem ratione manifeſtum eſt experimento, quia turbatis corporeis organis impeditur operatio ſēſus, & eis ablatis, totaliter ſēſus tollit.

L E C T I O V.

Quinam ſenſuum imperfectis ac perfectis animalibus inſunt, Auditus item ac viſus adinuicem conferuntur.

N. LEON. *Cæterum de ſenſu quidem, & ſentiendi ratione, & cur animalibus iſtæc accidat paſsio, in commentarijs de Anima dictum eſt.*

Sed de ſenſu & ſentire quid ſit, & quare accidat animalibus hæc paſsio, dictum eſt prius in his, quę de Anima.

Præmiſſo proęmio, in quo oſtendit philoſophus ſuam intentionem, hic incipit proſequi ſuum propoſitum. Et primo determinat ea, quæ pertinent ad ſenſum exteriorem: Secundo determinat ea, quæ pertinent ad cognitionem ſenſitiuam interiorem, ſcilicet de memoria & reminiſcentia. ibi (De memoria & reminiſcentia.) Ille enim tractatus eſt pars iſtius libri ſecundum Græcos. Circa primum tria facit. Primo reſumit quædam, quæ de ſenſu dicta ſunt in libro de Anima, quibus vtendum eſt tanquam ſuppoſitionibus, vt ſupra dictum eſt, Secundo determinat veritatem, quam intēdit circa opera ſenſuum & ſenſibilium. ibi {In quibus autem habent fieri.} Tertio ſoluit quaſdam dubitationes circa præmiſſa. ibi (Obijciet autem aliquis ſi omne corpus.} Circa primum duo facit. Dicit enim primo quid circa ſenſum in libro de Anima dictum ſit. ſecundo aſſumit quædam eorum. ibi (Animal autem ſecundum quod animal.} Dicit ergo primo, quod in libro de Anima dictum eſt de ſenſu, & ſentire, id eſt de potētia ſenſitiua, & actu ſeius, & duo dicta ſunt de eis, ſcilicet qd ſit vtrunque eorum, & cauſa quare animalibus hæc accidant vocat autem ſentire paſsionem, quia actio ſenſus in patiendo fit, vt probatum eſt in Secundo de Anima. tex t. co. 5 1. Quid autem ſit ſenſus, & quare animalia ſentiant, oſtendit circa finem Secundi de anima, per hoc ſcilicet quod animalia recipere poſſunt ſpecies ſenſibiliū ſine materia. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Animalibus autem omnibus, qua animal eſt vnumquodque, neceſſe eſt ſenſum ineſſe, hoc enim eſſe animal & non animal dijudicamus.*

Animal autem vnumquodque ſecundum quod animal, neceſſe eſt habere ſenſum. Per hoc enim determinamus animal eſſe, & non animal.

Senſu, animalia ratio conſtat. Aſſumit tria ex his, quæ in libro de Anima dicta ſunt circa ſenſum, quorum primum pertinet ad ſenſum in communi, ſecundum pertinet ad ſenſus, qui ſunt communes omnib. animalibus, & hoc, ibi (Proprie autem ſecundum vnumquodque} tertium pertinet ad alios ſenſus, qui inueniuntur in animalibus perfectis, ibi § Senſus autem qui per exteriora.] Dicit ergo primo, quod omne animal inquantum eſt animal, neceſſe eſt quod habeat ſenſum aliquem. In hoc enim, quod eſt ſenſitiuum, eſſe, conſiſtit ratio animalis, per quam animal à non animali diſtinguitur. Attingit enim animal ad infimum gradum cognoſcentium, quæ quidem alijs rebus cognitione carentibus præeminent in hoc quod plura entia in ſe continere poſſunt. & ita virtus eorum oſtenditur eſſe capacior, & ad plura ſe extendens. Et quanto quidem aliquod cognoſcens vniuerſaliorem habet rerum cognitionem, tanto virtus eius eſt abſolutior & immaterialior & perfectior. Virtus autem ſenſitiua, quæ ineſt animalibus, eſt quidem capax extrinſecorum, ſed in ſingulari tantum. vnde & quandam immaterialitatem habet, inquantum eſt ſuſceptiua ſpecierum ſenſibilium ſine materia. infimam tamen in ordine cognoſcentium, inquantum huiuſmodi ſpecies recipere non poteſt niſi in organo corporali. Deinde cum dicit.

Proprie autem ac ſingulatim Tactus, & Guſtatus omnia neceſſario conſequuntur animalia, & tactus quidem eam ob cauſam, quæ in commentarijs de Anima dicta eſt: guſtatus vero propter alimentum, ſuaue enim is diiudicat, & moleſtū in eſculentis, vt alterum fugias conſectetur alterum, & omnino ſapor guſtatiuæ partis eſt paſsio.

*Proprie autem ſecundum vnumquodque, tactus, & guſtus inſequitur omnia neceſſario. Tactus quidem, propter dictam cauſam in his quæ de Anima, guſtus vero propter eſcam. Delectabile enim & triſtibile diſcernit ipſo circa eſcam vt hoc quidem fugiat, hoc autem proſequatur, & omnino ſapor eſt * nutritiuæ partis animæ paſsio.* * a l. guſtatiuę.

Ponit id quod pertinet ad ſenſus communes, & neceſſarios animali. Circa quod conſiderandum eſt quod ſenſus communes & neceſſarij omni animali, ſunt illi, qui ſunt cognoſcitiui eorum, quæ ſunt neceſſe animali. Eſt autem animali aliquod ſenſibile neceſſarium dupliciter. Animali aliquod ſenſibile neceſſarium dupliciter. Vno modo inquantum corpus eſt mixtum ex quatuor elementis, & ſic neceſſarium eſt animali debita commenſuratio calidi & frigidi, humidi & ſicci. & aliorum huiuſmodi, quæ ſunt differentiæ corporum mixtorum. Aliud autem eſt neceſſarium animali, inquantum corpus eius eſt viuum nutribile, & ſic neceſſarius eſt ei cibus conueniens, per contraria autem horum animal corrumpitur. Et quamuis primum ſit neceſſarium omni mixto corpori, ſecūdū autem ſit neceſſarium etiam plantis, tamē animal ſuperabundat in hoc, quod horum notitiam habere poteſt ratione iam dicta ſecundum gradum ſuæ naturæ. Ad hoc igitur quod cognoſcat ea, quæ ſibi ſunt neceſſaria, vel contraria ſecundum rationem corporis mixti, ordinatur ſenſus, tactus, qui eſt cognoſcitiuus prædictarum differentiarum, ad hoc autem quod cognoſcat conueniens nutrimentum, neceſſarius eſt ei guſtus, per quē cognoſcitur. ſapidum & inſipidum quod eſt ſignum nutrimenti conuenientis vel inconuenientis. Et ideo dicit quod guſtus & tactus ex neceſsitate conſequuntur omnia animalia, & de tactu quidem, cauſa aſsignata eſt in libro de Anima, quia, ſcilicet tactus eſt cognoſcitiuus eorum ex quibus componitur animal. Tactus & guſtus neceſſario cōſequuntur omnia animalia. Guſtus autem eſt ei neceſſarius propter alimentum, quia per guſtum animal diſcernit delectabile, ſiue ſapidum & inſipidum circa cibum. vt vnum eorum proſequatur tanquam conueniens, alterum fugiat tanquam nociuum. Et totaliter ſapor eſt paſsio nutritiuæ partis animę, non quod ſit obiectum potentię nutritiuæ, ſed quia ordinatur ad actum nutritiuæ potentiæ, ſicut ad finem, vt dictum eſt. Alexander. Alex. tamen dicit in commento, quod in quibuſdam libris inuenitur in græco quod ſapor eſt guſtatiuæ nutribilis partis animæ paſsio quia videlicet ſapor apprehenditur à guſtu ordinato ad nutritionem. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Senſus autem, qui per externa fiunt ijs, quæ greſſu mouentur, vt olfactus, auditus, & viſus, omnibus quidem quæ illos habent ſalutis inſunt gratia, vt præſentiendo alimentum conſectentur, malaque, & pernicioſa fugiant.*

Animalia imperfecta tantum habent cognitionem eorum quę eis præſentialiter offerun tur. *Senſus autem, qui per exteriora media, animalibus proficiſcentibus inſunt, quemadmodum odoratus auditus, viſus, omnibus quidem habentibus vitam cauſa ſalutis inſunt, vt pręſentia proſequantur alimentum, mala autem & corruptiua fugiant.*

Proſequitur de ſenſibus, qui inſunt ſolum animātibus perfectis. Et primo aſsignat cauſam, propter quam communiter huiuſmodi ſenſus inſunt omni-

bus

bus talibus animalibus. Secundo assignat causam, propter quam specialiter insunt quibusdam perfectioribus eorum, ibi (Et habentibus autem prudentiam.) Sciendum est circa primum, quod animalia perfecta dicuntur, quibus non solum inest sensitiuum sine motu progressiuo, vt ostrea, sed quae praeter id habent motiuum secundum motum progressiuum. Est autem considerandum quod huiusmodi animalia excedunt animalia imperfecta, id est immobilia, sicut illa animalia excedunt plantas & alia corpora mixta. plantae enim & corpora inanimata non habent aliquam notitiam eorum, quae sunt eis necessaria, sed animalia immobilia habent quidem cognitionem eorum, quae sunt necessaria solum secundum quod eis praesentialiter offeruntur, animalia aut progressiua accipiunt notitiam eorum etiam quae à remotis. vnde haec magis accedunt ad cognitionem intellectiuam, quae non determinatur ad hic, & nunc. Et sicut omnibus animalibus ad cognoscendum necessaria, quae pertinent ad nutritionem, secundum quod praesentialiter offeruntur, ordinatur odoratus. Odor enim & sapor quandam affinitatem habent, vt infra dicetur. Et sicut per saporem cognoscitur conueniens cibi coniuncti, ita per odorem cognoscitur conueniens cibi à remotis. Alij autem duo sensus scilicet visus, & auditus ordinantur ad cognoscendum à remotis omnia necessaria animali, vel corruptiua, siue sint ei necessaria secundum rationem corporis mixti, siue secundum rationem viui corporis nutribilis. Manifestum enim est quod animalia per visum & auditum fugiunt corruptiua quaelibet, & salubria prosequuntur. Et ideo dicit quod illi sensus, qui per exteriora media fiunt, vt dictum est Secundo de Anima, scilicet odoratus, auditus, & visus insunt illis de numero animalium (quae proficiscuntur) id est motu progressiuo mouentur omnibus quidem his propter vnam causam communem (scilicet causam salutis, vt à remotis scilicet, necessaria cognoscant, sicut per gustum & tactum praesentialiter. Et hoc est quod subdit (vt praesentia) id est à remotis sentientia prosequantur conueniens alimentum, & fugiant mala & corruptiua quaecunque, sicut ouis fugit lupum vt corruptiuum. Lupus autem sequitur ouem visam vel auditam aut odoratam, vt conueniens alimentum.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *His etiam quae prudentiam habent, boni gratia insunt multas enim significant differentias, ex quibus intelligibilium agendarumque rerum prudentia comparatur.*

Et habentib. autem prudentiam eius quod boni gratia. Multas enim annunciant differentias, ex quibus contemplabilium inest discretio, & agibilium.

Hominibus tantum inest vniuersalis prudentia, caeteris vero animalibus particularis solum.

Assignat aliam causam specialem quibusdam perfectioribus animalibus. Et primo proponit hanc causam, secundo circa has causas comparat sensus adinuicem. ibi (Horum autem ipsorum.) Circa primum considerandum est quod prudentia est directiua in agendis, & vniuersalis quidem prudentia est directiua respectu quorumcunque agendorum. Vnde non est in animalibus, nisi in solis hominibus, qui habent rationem vniuersalium cognoscitiuam, in alijs autem animalibus sunt quaedam prudentiae particulares ad alios aliquos determinatos actus, sicut formica, quae congregat in aestate cibum, de quo viuat in hyeme. Praedicti autem sensus, maxime auditus & visus proficiunt animalibus ad huiusmodi prudentias particulares, & hominibus ad prudentiam vniuersalem ad hoc quod aliquid bene fiat. Odoratus autem totaliter videtur necessitati nutrimenti deseruire, pirum autem prudentiae. Vnde in omnibus, in quibus est perfecta prudentia, est deficientissimus iste sensus, vt dicitur libro de Anima. Quomodo autem deseruiant praedicti sensus prudentiae, ostendit per hoc quod multas differentias rerum ostendunt, ex quibus homo proficit ad discernendum & contemplabilia & agibilia. per effectus enim sensibiles homo eleuatur in intelligibilium, & vniuersalium considerationem, & etiam ex sensibus per ea, quae audit, instruitur circa agenda. Alia vero animalia in nullo participant de contemplatione, actionem autem participant particularem, sicut dicitur decimo Ethico. Ideo autem hi duo sensus multas differentias annunciant, quia obiecta eorum inueniuntur in omnibus corporibus, quia consequuntur ad ea, quae sunt communia omnibus corporibus, & inferioribus, & superioribus. Color enim consequenter se habet ad lucem & diaphanum. in quibus inferiora communicant coelesti corpori. sonus autem consequitur motum localem, qui etiam inuenitur in vtrisque corporibus, odor autem consequitur sola corpora mixta, ex quibus animal natum est nutriri.

cap. 8. & in exordio Metaphysic.

Ratio quare visus, & auditus multas differentias ostendit.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Horum autem ad necessarios vitae vsus mel or est visus et per se, ad intelligentiam vero per accidens auditus.*

Horum autem ipsorum, ad necessaria quidem, melior est visus, & secundum se, ad intellectualem autem, & secundum accidens auditus.

Comparat circa praedictas causas visum & auditum & primo ponit comparationem. Secundo probat. ibi (Multas quidem.) Circa primum quidem dicit quod visus dupliciter praeeminet auditui. Vno quidem modo quantum ad necessaria, puta ad quaerendum cibum, & ad vitandum corruptiua, quae certius apprehenduntur per visum, qui immutatur ab ipsis rebus, quam per auditum, qui immutatur à sonis, consequentibus motus aliquus rerum, alio modo visus est praeuium auditui secundum se, quia magis cognoscitiuus est plurium quam auditus Sed auditus praeminet visui, inquantum deseruit intellectui, & hoc est secundum accidens, vt post manifestabit.

Visus & auditus plures rerum nobis ostēdūt quam sensus alij.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Multas enim differentias & multiiugas videndi denunciat potestas, quando corpora omnia colore participant. Qua propter & communia per hanc sentiuntur maxime. Communia autem appello conformationem, magnitudinem, motum, statum, numerum. Auditus autem tantummodo sonorum differentias indicat, paucis autem & vocis.*

Multas quidem differentias & multimodas visus annunciat potentia, quia omnia corpora colore participant. Quare & communia magis per hunc sentiuntur. Dico autem communia, Magnitudinem, motum, quietem, figuram, numerum. Auditus autem soni tantum differentias, paucis autem & eas, quae vocis.

Manifestat quod dixerat. Et primo quod visus sit secundum se melior. Secundo quod auditus sit melior per accidens. ibi (Secundum vero accidens.) Dicit, ergo primo, quod visus ideo secundum se est melior, quia potentia visiua, sua apprehensione annunciat nobis multas differentias rerum, & diuersorum modorum. Et hoc ideo est, quia eius obiectum, quod est visibile, inuenitur in omnibus corporibus. Fit enim aliquid visibile per hoc quod diaphanum illuminatur actu à corpore lucido, in quibus inferiora corpora cum superioribus communicant. & ideo dicit, quod colore omnia

corpora participant tam superiora quam inferiora, quia in omnibus corporibus vel inuenitur ipse color secundum propriam rationem, licut in corporibus in quibus est diaphanum terminatum, vel saltem in eis inueniuntur principia coloris, quæ sunt diaphanū & lux. & ideo plura manifestantur per visum, per hûc etiam sensum magis cognoscuntur communica sensibilia, quia quanto potentia habet virtutem cognoscitiuam vniuersaliorem, & ad plura se extendentem tanto est efficacior in cognoscendo, quia omnis virtus quanto est vniuersalior, tanto est potentior. Et

2. de anima tex. com. 9. dicuntur sensibilia communia, quæ non cognoscuntur ab uno sensu tantum, sicut sensibilia propria, sed à multis sensibus, sicut magnitudo, figura, quies motus, & numerus. Qualitates enim, quæ sunt propria obiecta sensuum, sunt formæ in continuo, & ideo oportet quòd ipsum continuum inquantum est subiectum talibus qualitatibus, moueat sensum non per accidens, sed sicut per se subiectum, & commune omnium sensibilium qualitatum. Omnia autem hæc, quæ dicuntur sensibilia communia, pertinent aliquo modo ad continuum, vel secundum mensuram eius vt magnitudo, vel secundum diuisionem, vt numerus, vel secundum terminationem, vt figura, vel s'm distantiam & propinquitatē, vt motus. Sed auditus annūciat nobis solas differentias sonorum, q̃ non inueniuntur in omnib. corporibus, nec sunt expressiuæ multarum differentiarum, quæ sunt in reb. paucis. Animalibus autem ostendit auditus differentias vocis. Vox enim est sonus ab ore animalis prolatus cum imaginatione quadam vt dicitur in Secun-

text. co. 90. do de Anima, & ideo vox animalis inquantum huiusmodi, naturaliter significat interiorem animalis passionem, sicut latratus canum significat iram ipsorū, & sic perfectiora animalia ex vocibus inuicem cognoscunt interiores passiones, quæ tamen cognitio in imperfectis animalibus deest. Sic ergo auditus nō cognoscit per se, nisi vel differentiam sonorum, vtpota graue & acutum, aut aliquid huiusmodi, vel differentias vocis, secundum quod sunt indicatiuæ diuersarum passionum, & sic cognitio auditus non se extendit ad cognoscendum per se tot rerum differentias, sicut visus.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Cum tamen per accidens ad prudentiam multum quātum confera:, sermo enim audibilis existens disciplinæ est causa, non per se, verum ex accidenti, ex nominibus enim constituitur, nominum autem quodcunque signum est. Quamobrem ab ortu vtroque sensu priuatorum cæci sunt mutis, & surdis prudentiores. De facultate igitur quam vnusquisque habet sensus, dictum est prius.*

Secundum vero accidens ad prudētiam auditus plurimam confert partem. Sermo enim audibilis existens causa est disciplinæ, non secundum se, sed secundum accidens. ex nominibus enim constat. Nominum vero vnumquodque symbolum est. Quare à natiuitate priuatorū vtroque sapientiores sunt cæci mutis & surdis. De virtute itaque, quam habet, sensuum vnusquisque, dictum est.

Sensus auditus vtilior est ad scientiam quam visus. Manifestat quod auditus per accidens melior fit ad intellectum, & dicit quod auditus multum confert ad prudentiam. Et accipitur hic prudentia pro quadam intellectiua cognitione, non solum prout est recta ratio agibilium, vt dicitur sexto Ethicorum sed hoc est per accidēs, quia sermo, qui est audibilis, est causa addiscendi non per se, id est secundum ipsas sonorum differentias, sed per accidens, inquantum scilicet nomina, in quibus sermo est, id est locutio cō ponitur, sunt symbola, id est signa intentionum intellectarum, & per consequens rerum. Et sic Doctor docet discipulum inquantum per sermonem significat ei conceptionem intellectus sui. Et plus homo potest cognoscere addiscendo (ad quod est vtilis auditus quamuis per accidens,) quam de se inueniendo, ad quod præcipue est vtilis visus. Inde est quod inter priuatos à natiuitate vtrolibet sensu, scilicet visu, & auditu, sapientiores sunt cæci, qui carent visu, mutis & surdis, qui carent auditu. Addit autem mutis, quia omnis surdus à natiuitate ex necessitate mutus est. Non.n. pōt addiscere formare sermones significatiuos, qui significant ad placitum. Vnde sic se hēt ad locutionē totius humani generis, sicut ille, qui nunquā audiuit aliq̃ linguam, ad imaginandum illam. non est autem necessarium quod econuerso omnis mutus sit surdus. potest enim contingere ex aliqua causa aliquem esse mutum, puta propter impedimentū linguæ. Vltimo autem epilogando concludit quod dictum est de virtute, quam habet vnusquisq; sēsus.

LECTIO III.

Antiquorum de Sensuum organis elementis attributis narratur opinio, ea præsertim nonnullorum, qui visum igni simpliciter tribuisse rationibus efficacissimis visi sunt, quomodoque visio fiat ex multorum sententia ex quisite exponitur.

Verum in quibus nam corporis nati sint fieri sensitoriis, nonnulli sane in ipsis corporum elementis id quærunt. cum autem non possint quinque ad quatuor deducere sensus, de quinto optare videntur. N. LEON.

IN quibus autem habent fieri corporis instrumenta nunc quidam inquirunt secundum elementa corporum. Non potentes autem ad quatuor quinque existentibus coaptare, cupiunt de quinto.

Postquam philosoph. resumpsit ea, quæ sunt necessaria ad præsentem considerationē de ipsis virtutibus sensitiuis, nunc accedit ad principale propositū in hoc libro applicando consyderationem sensus ad corporalia. Et primo quantum ad organum sensuū, secundo, quantum ad sensibilia. ibi [De sensibilibus autem his.] Circa primum duo facit. Primo attribuit organum sensuum elemētis improbando sermones aliorum. Secundo determinando id, quod verius esse potest. ibi [Igitur siquidem in his.] Circa primum duo facit. Primo tangit in generali quomodo Antiqui attribuebant organa sensuum elementis, secundo descendit specialiter ad organū visus, circa quod à pluribus errabatur, ibi [Faciunt autem omnes visum.] Dicit ergo primo, quod Priores philosophi quærebant secundum elementa corporum, qualia est lent corporea instrumenta, in quibus, & per quę operationes sensuum exercerentur. Et hoc ideo, quia sicut in Primo de Ani. dictū est ponebant simile simili cognosci. Vnde & ipsam animam ponebant esse de natura principiorum, vt per hoc posset omnia cognoscere, quasi omnibus conformis. Nam omnia in principiis communicant & pari ratione, quia organa sensuum omnia corporalia cognoscūt, attribuebant ea elementis corporum. Sed statim occurrebat eis vna difficultas, sunt enim quinque sensus, & quatuor elementa, & ideo inquirebant cui possent organum quinti sensus applicare. Est autem inter aerem & aquam quoddā medium, aere quidē densius, aqua autē subtilius, quod dicitur fumus vel vapor, quæ et quidam posuerunt esse primum principium, & huic attribuebant organum odoratus, quia odor secundū quandam euaporationem fumalem sentitur, alios vero quatuor sensus attribuebant quatuor elemētis, ta- Positio antiquorū Philosoph. circa sensus. text. co. 79.

ctum

et in aquam, terræ, guftum autem aquæ, quia fapor fentitur per humidum, auditum autem aeri, vifum igni.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Verum omnem vifum ad ignem pertinere volunt, quando, paſsionis cuiuſdam, ignorant cauſam. Constricto enim, & commoto oculo præfulgens apparet ignis. Id autem in tenebris accidere ſolet, aut palpebris ſuperinductis, fit enim tunc etiam in tenebris.*

Opinio ponens ignem in oculo pdominari. Improbatio *Faciunt autem omnes viſum ignis, quia paſsionis cuiuſdam ignorant cauſam. Constricto enim, & moto oculo videtur, ignis lucere. Hoc autem, in tenebris habet accidere. Et palpebris ſuper velantibus. Fiunt enim & tunc tenebræ.*

Accedit fpecialiter ad organum vifus, quod attribuebant igni. Et primo improbat caufam pofitionis, Secundo ipfam pofitionem. ibi {Quoniã autem fi ignis effet.) Circa primũ tria facit, primo ponit caufam, ex qua quidem mouebantur ad attribuendum, organum vifus igni, fecundo mouet quandam dubitationem. ibi {Habet autem dubitationem. & tertio determinat veritatem circa vtrumque. (Caufa vtique huiufmodi.) Ait ergo primo quod omnes, qui attribuunt organum vifus igni, hoc ideo faciunt, quia ignorant caufam cuiufdam paffionis, quæ circa oculum accidit. fi enim oculus comprimatur & fortiter moueatur, videtur quod ignis luceat, quod accidit fi fint apertæ palpebræ folum, quando aer exterior eft tenebrofus, aut etiam in aere claro, fi primo clau dantur palpebræ, quia per hoc fiunt tenebræ oculo claufo. Et hoc reputabant effe manifeftum fignum, quod organum vifus ad ignem pertineret.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Sed hoc ipſum alteram etiam habet difficultatem. Si enim ſentientem, & quippiam viſu percipientem non contingit latere, neceſſarium certe eſt ſeipſum conſpicere oculum: cur igitur id quieſcenti non accidit?*

Habet autem dubitationem hoc & aliam. Si enim non eſt latere ſentientem & videntem viſibile quippiam, neceſſe erit ſe videre oculum. Quare ergo quieſcente illo, hoc non accidit?

Senſus exteriores tantũ fenfibile pſens cognofcunt. Mouet quandam dubitationem circa prædicta. Manifeftum eft enim quòd fenfus cognofcũt fenfibile præfens. vnde & vifus cognofcit vifibile præfens, ficut ignis propter fuam lucem eft quid vifibile præfens. Si ergo fẽper eft præfens ignis vifui, vtpote organo vifus in eo exiftente, videtur quòd femper vifus ignem deberet vide re. Sed hoc quidem fecundum principia, quæ Ariftotel. fupponit, non fequitur. Supponit enim quòd fenfus eft in potentia ad fenfibile: & oportet quod per aliquod medium a fenfibili immutetur: Vnde fecundum ipfum fenfibile fuperpofitum fenfui non fentitur, vt dicitur fecundo de Anima. Vnde fi etiam organum vifus effet igneum propter hoc vifus non videret ignem. Sed fecundum alios philofophos, vifus & alij fenfus percipiunt fenfibilia inquãtum funt actu tales, ideft fimiles fenfibilibus vtpote naturam principiorum habentibus, ut dictum eft. Et ideo fecundum eos, quib. organũ vifus erat igneũ fequebatur quod prædicto modo videret ignem. Sed tunc remanet dubitatio, quam Ariftotel. hic inducit, quare oculus quiefcens non videt ignem, ficut oculus motus? Deinde cum dicit.

Error antiquorũ philofophorũ circa vifũ. T. com. 98.

Huiuſce autem rei cauſa, & dubitationis, & cur viſus ignis eſſe videatur, hinc ſunt accipiendæ. Læuia enim in tenebris nata ſunt fulgere, non tamen lucem facere, id autem quod in oculis nigrum appellatur, & medium eſt, læue eſſe apparet, id autem commoto apparet oculo, quoniam tunc accidit, vt vnum quaſi duo fiat: iſtud celeritas efficit motionis, vt appareat diuerſum eſſe à vidente id quod cernitur. quamobrẽ non fit hoc niſi celeriter & in tenebris fieri contingat. Læue nanque in tenebris natum eſt ſplendeſcere, vt piſcium quorundam capita, & ſepiæ attramentum. Et oculo tarde commoto non contingit, vt ſimul appareat duo & vnum eſſe, videns, & id quod cernitur. Eo autem modo ipſe ſeipſum cernit oculus, vt in quodam repercuſſu.

Cauſa quidem huius, & obiectionis, & putandi ignem viſum eſſe, hinc ſumenda. Læuia enim in tenebris nata ſunt fulgere, non tamen lucem facere. Oculi autem vocatum nigrum & medium læue, apparet autem hoc modo oculo quia accidit, quaſi duo fieri vnum. Hoc autem celeritas facit motus, vt videatur aliud eſſe videns & viſum. quare & non niſi celeriter, & in tenebris hoc accidit. Læue enim in tenebris natum eſt fulgere, quemadmodum quædam capita piſcium & ſepiæ turbidum. Sed lente moto oculo non accidit, vt videatur ſimul & vnum & duo eſſe, videns, & viſum. Illo autem modo ipſe ſeipſum videt oculus, quemadmodum & in refractione.

Propter qd moto oculo duo apparet unum.

Affignat caufam prædictæ apparitiones, per quam & dubitatio mota foluitur, & oftenditur quomodo inaniter putauerunt ignem vifum, & ad hoc accipiendum eft, quod corpora læuia, ideft polita & terfa, ex proprietate fuæ naturæ habent quendam fulgorem, quod in corporibus afperis, & non planis accidit, quia quædam partes fupereminent alijs & obumbrant eas. et quamuis in fe aliqualiter fulgeant huiufmodi corpora, non tamẽ habent tantum de fulgore, quod de fe pofsint facere medium lucidum actu, ficut facit Sol & huiufmodi corpora. Manifeftum eft igitur quod illud, quod eft medium oculi, quod vocatur nigrum oculi, eft quafi læue & politum. Vnde habet quendam fulgorem ex ratione lenitatis, non ex natura ignis, ficut illi exiftimabant. Per hoc ergo iam remota eft necefsitas attribuendi organum vifus igni, quia, fcilicet huius claritatis, quæ apparet, caufa poteft aliunde afsignari quam ab igne. Sed, fiue hoc fit ex læuitate pupillæ, remanet communis dubitatio, quare huiufmodi fulgorẽ videt oculus motus, quiefcẽs vero non. Et ideo afsignat caufam huius, & dicit quod talis fulgor appparet moto oculo, quia accidit per oculi motionem quafi quod vnum fiat duo. Vnum enim & idem fubiecto eft pupilla fulgens & vidẽs. Inquantum autem eft fulgens, proijcit fulgorem fuum ad extra: inquantum autem eft videns cognofcit fulgorem, quafi recipiendo ipfum ab exteriori. cùm autem eft quiefcens, emifsio fulgoris fit ab exterius, & ita vifus huiufmodi fulgorem non recipit videre pofsit. Sed, quando oculus celeriter mouetur, illud nigrum oculi transfertur ad exteriorem locum, in quem pupilla emittebat fuum fplendorem, antequam ille fplendor deficiat. & ideo pupilla ad alium locum velociter trãslata recipit fplendorem fuum quafi ab exteriori, vt fic videatur effe aliud vidẽs, & vifum, quã uis fit idem fubiecto, & ideo huiufmodi ibi apparitio fulgoris non fit nifi oculus celeriter moueatur, quia fi moueatur tarde, prius deficiet impreſsio fulgoris ab exteriori loco, ad quem fulgor perueniebat, quàm pupilla illuc perueniat.

Obiectio cõtra Ariftot. Sed videtur quòd nulla celeritas motus ad hoc fufficiat. Quantumcunque enim motus localis fit velox, oportet tamen quòd fit in tempore, emifsio autem fulgoris ad præfentiam corporis fulgentis, & eius ceffatio ab ipfius abfentia vtrunque fit in inftanti. non ergo videtur pofsibile quantumcunque oculus celeriter moueatur, quòd prius perueniat pupilla ad exteriorem locum, quàm ceffet fulgor illuc perueniens ex pupilla in alio loco exiftente. Sed ad hoc dicendum eft fm Alexã. in comm. pupilla corpus eft quoddã, & in partes diuifibile. vnde celeritet commoto oculo, cum aliqua pars pupillæ ad alium locum peruenire incœperit, adhuc fulgor illuc peruenit ex refiduo corpore pupillæ, quod nondum attingit lo-

Refponfio Alex.

cum illum, & inde est quod pupilla incipit videre fulgurem, quasi aliunde resplendentem. Et huius signum est quod huiusmodi fulgor non videtur defecisse, sed pertransit & subito disparet visio. Assignat etiam causam, quare talis apparitio accidit in tenebris & nõ in lumine, q̃a fulgor corporum lenium propter sui modicitatẽ obscuratur à magna claritate, sed in tenebris videtur, sicut etiã accidit de quibusdam alijs, quæ modicum habent lucis, & propter hoc videntur in tenebris & non in lumine, sicut quædam capita piscium, & humor turpidus piscis, qui dicitur sepia. Et subiũgit quod, si aliquis lente vel tarde mouetur, non accidit prædicta apparitio, per hoc quòd videns & visum simul videatur esse vnum, & duo, vt dictum est, sed illo modo, quãdo, s. celeriter mouetur oculus, tunc oculus videt seipsum, quasi secũdum diuersum situm à seipso immutatus, sicut accidit in refractione vel in reflexione, puta cum oculus videt seipsum in speculo, à quo scilicet ab exteriori redit species oculi ad ipsum oculum per modum reflexionis cuiusdam, sicut & in prædicta apparitione fulgor oculi redit ad ipsum, vt dictum est. Deinde cum dicit.

Is est piscis cui aliquui Arist simile ejus t.

Quoniam si ignis esset vt dicit Empedocles & in Timęo scriptum est, & videndi ratio cõtingeret exeunte quasi ex lãterna lumine, cur nam in tenebris non cerneret visus?

Platonis & Empedoclis circa visionem conuenientia.

Quoniam si ignis esset, vt dicit Empedo. & in Timæo scribitur, et accideret videre exeunte lumine, quẽadmodum ex lucerna lumen, quare nõ in tenebris videret vtiq; visus.

Accedit ad improbandum ipsam positionẽ: & primo quãtum ad hoc q visum attribuebant igni. secundo quãtum ad hoc q ponebant visum videre extramittendo. ibi (Irrationale vero omnino est.) Circa primum tria facit, Primo proponit opinionem Platonis, secundo Empe. ibi (Empe. autem videtur.) tertio opinionẽ Democriti. ibi (Democritus autem quoniam) Circa primum duo facit Primo obijcit contra Platonem. Secũdo remouet eius responsionem. ibi (Dicere autẽ q extinguatur.) Circa primum sciendum est, quod Emped. & Plato in Timæo in duobus conueniebant, quorum vnum est quod organũ visus pertinet ad ignem, secundum est quod visio contingit per hoc quod lumen exit ab oculo, sicut ex lucerna. Ex his autem duabus positionibus concludit Philosophus quod visus deberet videre in tenebris, sicut in luce. Potest enim etiam in tenebris lumen à lucerna emitti illuminans medium. Et ita, si per emissionẽ luminis oculus videt, sequitur quod etiam in tenebris oculus videre possit. Deinde cum dicit.

N. LEON.

Nam dicere in tenebris restingui exeuntem visum, vt Timæus asserit, vanum est omnino.

Dicere autem quòd extinguatur in tenebris egrediens, sicut Timæus dicit, vanum est omnino.

Platonis impugnatio.

Excludit positionem Pla. quam in Timæo ponit dicens, quod, quando lumen egreditur ex oculo, si quidem inueniat in medio lumen, saluatur per ipsum, sicut per sibi simile, & ex hoc accidit visio. Si autem non inueniat lumen, sed tenebras, propter dissimilitudinem tenebrarum ad lumẽ ab oculo egrediens extinguitur & ideo oculus non videt. Sed Aristotel. dicit hanc causam non esse veram, & hoc probat ibi.

N. LEON.

Quænam enim luminis est extinctio? restinguitur namq; aut in humido, aut in frigido calidum & siccum, cuiusmodi ignis esse videtur, qui in carbonaceo est genere, & ipsa flamma, quorum neutrum luminis inesse videtur.

Quæ enim extinctio luminis est: extinguitur enim aut humido, aut frigido, calidum & siccum: qualis videtur quidem in carbonibus ignis & flamma: quorum neutrum in lumine apparet existens.

Non enim potest assignari ratio, quare lumen oculi a tenebris extinguatur. Dicebant enim Platonici tres esse species ignis, scilicet lumen, flammam, & carbonem. Ignis autem, cum sit naturaliter calidus & siccus, extinguitur, vel ex frigido, vel ex humido, & hoc manifeste apparet in carbonibus & flamma, sed neutrum contingit in lumine, quia nec per frigidum, nec per humidum extinguitur. Non ergo bene dicitur, quod extinguitur ignis per modum ignis. Alex. autem in commento dicit, quod inuenitur alia litera talis, qualis videtur quidem in carbonibus esse ignis, & flamma in lumine, neutrum autem videtur conueniens. Neque enim humidum, nec frigidum, quibus extincto fit. Sit secundum hanc literam ratio Aristotel. magis videtur esse ad propositum. Lumen enim igneum quod apparet in carbonibus, & flama extinguitur frigido aut humido. Tenebræ autem neque sunt aliquid frigidum nec humidũ. Non ergo per tenebras potest extingui lumen igneũ egrediens ab oculo. Posset autem aliquis dicere, quod lumen igneum egrediẽs ab oculo nec extinguitur in tenebris, sed quia debile est, non confortatur ab exteriori lumine, ideo latet nos. Et propter hoc non fit visio. Sed Aristotel. hoc reprobat ibi.

Tres species ignis secundum Platonicos.

N. LEON:

Si autem inest quidem, verum, quia leuiter, nos latet, oportebat profecto per diem, & in aqua lumen restingui, in glacie vero maxime tenebras fieri. flamma enim & ignita corpora istuc pati percipiuntur. nunc autem nihil accidit huiusmodi.

Si igitur est quidem sed propter debilitatem latet nos: oportebat per diem & in aqua extingui lumen, & in glacie magis fieri tenebras. flamma enim & ignita corpora patiuntur hęc. Nunc autem nihil tale accidit.

Circa quod sciendum est, quod lumen igneum extinguitur, vel obtenebratur dupliciter. Vno quidem modo secundum proprietatem luminis, prout paruum lumen extinguitur ex præsentia maioris luminis. Alio modo secundum proprietatem ignis, qui extinguitur in aqua. Si ergo illud debile lumen ab oculo egrediens esset igneum, oporteret quod extingueretur in die propter excellentiorem claritatem, & in aqua propter contrarietatem ad ignem, & per consequens inter glacies magis obtenebraretur prædictum lumen visibile, videmus enim hoc accidere in flamma, & in corporibus igneis vel ignitis, quod tamen non accidit circa visum. Vnde patet prædictam responsionem vanam esse.

Deinde cum dicit.

N. LEON.

Empedocles autem arbitrari videtur, interdum quidem exeunte (vt dictũ est) lumine visionẽ fieri. scribit nãq; sic,

„ Ceu cum quis progredi meditãs lãternam præparauit.
„ Hibernam per noctem ignis ardentis lumen
„ Accendẽs splendidum cornu, omnimodi obstaculũ flatus.
„ Quod ventorum quidem flantium dissipat spiritum.
„ Extrinsecus autem extensum exiliens quantum procurrerit lumen.
„ Splendescit per pauimentum indomitis radijs.
„ Sic qui in tuniculis constringitur antiquus ignis.
„ Subtilibus velis rotundam complectitur pupillam.
„ Quæ circumfluentis profundum continent aquæ.

Ignis autem exiliens extẽsius se porrigit. & interdũ quidem sic visionem fieri dicit Empedocles, interdum autẽ per defluxus, qui à rebus, quæ cernuntur, fiunt.

Opinio Empe. de visu.

Emped. autem videtur existimare quòd exeunte lumine, sicut dictum est prius, videre. Ait enim,

„ Vt quando quis progressum meditans præparet lucernã,
„ Hyemalem per noctem ignis lumen ardentis,
„ Adaptans omnium ventorum prohibitrices laternas:
„ Hæ ventorum quidem spiritum dispergunt flantium,

„ *Lumen autem extra diſsiliens, quantum magis expanſum fuerit.*
„ *Illuſtrat pauimentum indomitis radijs.*
„ *Sic quod in membranis coercitum antiquum lumen,*
„ *Subtilibus velaminibus diffunditur per circularem pupillam.*

a. Lignis. * *Lumen autem extra peruenit, quanto magis expulſum fuerit. Aliquando quidẽ igitur ſic nos videre ait: aliquãdo autem de fluxibus his, quæ ab his quæ videntur, decidunt.*

Narrat opin. Emped. de cuius improbatione iã dictũ eſt. & dicit ꝙ Emped. videtur æſtimare ſicut dictum eſt, quod viſio fiat lumine exeunte, & ponit verba eius q̃ metrice protulit. Dicebat.n. ꝙ ita accidit in uiſu, ſicut quãdo aliquis cogitãs progredi p aliquod iter per noctẽ hyemis, flant venti, præparat lucernam, accendens lumẽ ardentis ignis, licet impetus omnium ventorũ ſufficienter prohibens, ponens accenſum in laternam, & per hoc flatum uentorũ ſpirantium impediens, ſ. eos ne poſsint eorum flatus peruenire vſque ad lumen ignis, lumen autẽ ignis contentum extragrediatur, & quanto magis expãſum fuerit extra, tãto magis illuſtrat aerem, ita tamen ꝙ radij exeuntes ſunt domiti, i. attenuati per velum laternę puta per pellẽ, vel aliud huiuſmodi. Non.n. ita clare illuminatur aer per laternã, ſicut illuminaretur ab igne non velato. Et ſimiliter dicit accidere in oculo, in quo lumẽ antiquum, i. à prima formatione oculi, ad ſenſũ contutatur, i. tute conſeruatur (in miringis, ſ. in tunicis oculi per quas ſicut per quoſdã ſubtiles lintheos lumẽ diffunditur circunquaq; per pupillam, quæ quidẽ tunicę reuelant radijs per eas emiſsis profundum aquæ fluẽtis circa ignis accenſum in pupilla ad nutritionem, vel potius 6 temperationẽ ignis in profundo collocati. Et ſic lumẽ extra peruenit, quãto magis fuerit expanſum, ab intetiori procedens. Vel quod dicit circulo, referendum eſt ad circularitatem pupillæ. Notandum eſt, ꝙ ſignãter dixit (per velum domitis radijs) ad ſignandum cauſã quare non videtur in tenebris, quia. ſ. lumen egrediens debilitatur per hoc quod trãſit per prædicta velamẽta vt poſsint perfecte aerem illuminare. Poſitis autem verbis Emped. ſubiungit ꝙ aliquando dicebat viſionẽ fieri, per emiſsionem luminis, vt dictum eſt, aliquando autem dicebat ꝙ viſio ſit per quædam corpora defluentia à viſibilibus, & peruenientia ad viſum, & forte eius opinio erat, ꝙ utrunque coniungeretur ad uiſionem.

LECTIO. IIII.

Viſum aquæ eſſe ex Democriti ſententia oſtenditur viſionem vero apparitionem eſſe, ut ea tranſmittendo fieri nequaquã acceptum eſſe dicitur

N. LEON. *Democritus autem, quod aquam quidem dicit eſſe, recte dicit, quod uero videndi opus imaginem exiſtimauit illam, non recte. hoc enim accidit quoniam lænis eſt oculus, & non eſt in illo, ſed vidente, reflexio enim quædam illa eſt paſsio. Cæterum de imaginibus, & reflexione nondum illi (vt videtur) erat perſpectum.*

Democriti opinio circa uiſum. *Democritus autem quoniam quidem aquam dicit eſſe bene dixit. Quia autem putauit ipſum videre eſſe illam apparitionem, non bene, hoc enim accidit, quoniam oculus lenis eſt, & eſt non in illo, ſed in vidente. Paſsio enim refractio eſt. Sed omnino de apparentibus, & de refractione nondum ipſi, manifeſtum erat, vt videtur.*

Poſt opin. Pla. & Emped. hic tertio Philoſophus proſequitur de opinione Democriti. Circa ꝙ tria facit. Primo oſtendit in quo Democritus bene dixerit, & in quo male, Secũdo proſequitur illud, in quo male dixit, ibi (Incongruum autem eſt.) Tertio proſequitur illud, in quo bene dixit. ibi. Quod viſus namque,) dicit ergo primo ꝙ Democritus bene dixit in hoc, quod viſũ attribuit aquæ ſed in hoc male dixit, quod putauit viſionẽ nõ aliud eſſe quàm apparitionẽ rei viſæ in pupilla ex corporali diſpoſitione oculi, quia, ſcilicet oculus eſt læuis, ideſt politus, terſus. Et ita patet ꝙ ipsũ videre nõ cõſiſtit in hoc ꝙ eſt apparere talẽ formã in oculo, ſed conſiſtit in vidẽte, i. in habẽte virtutem uiſiuã non.n. oculus eſt videns propter hoc ꝙ eſt læuis, ſed propter hoc ꝙ eſt virtutis viſiuę. illa enim paſsio, ſ. quod forma rei viſæ in oculo appareat, eſt reuerberatio, i. cauſat ex refractione, ſiue reuerberatione formę ad corpus politũ. Sicut videmus in ſpeculu accidere. cum.n. immutatio diaphani, quę fit à corpore viſibili peruenerit ad corpus non diaphanum. non poteſt vltra immutatio tranſcẽdere, ſed quodã modo reflectitur ad ſimilitudinẽ pilæ, quæ repercutitur proiecta ad parietẽ, & ex tali repercuſsione redit forma rei viſæ ad partẽ oppoſitam. Vnde contingit quod aliquis in ſpeculo videat ſeipsũ, vel etiã aliã rem, quæ non directe viſui eius obijcitur, ſed hoc locum non habet niſi duo concurrãt, quorum vnum eſt, vt corpus ſit ſuperficieleue, & ex hoc quodam modo fulgens, vt ſupra dictum eſt, per quem quidem fulgorem moderatum manifeſtatur ſpecies in reflexione. Aliud eſt ꝙ corpus illud ſit interius ad aliquid terminatum, vt immutatio prædicta vltra non tranſeat. Et ideo videmus, ꝙ niſi in vitro apponatur plumbũ vel aliquod huiuſmodi, quod impediat penetrationem, ne vlterius procedat immutatio, nõ fit talis apparitio, vtrũq; autem horũ concurrit in oculo. Eſt.n. moderate fulgẽs propter læuitatem, vt ſupra habitum eſt, & habet aliqd in fundo, quod terminet eius peruietatem. vnde manifeſtum eſt ꝙ hoc accidens, ſ. quod forma rei viſæ appareat in oculo, accidit pure propter refractionẽ, quæ eſt paſsio corporalis, quæ cauſatur ex determinata corporis diſpoſitione. Democrito tamẽ non erat manifeſtũ de huiuſmodi refractionibus, & de formis, quę apparẽt in corporibus ſpecularibus propter refractionem prædictam. Ipſa autem viſio ſecundum rei veritatem non eſt paſsio corporalis, ſed principalis eius cauſa, eſt virtus animę. Democritus tamen ponebat animã eſſe aliquid corporale & ideo, non eſt mirum ſi operationem animę nihil aliud eſſe dicebat quam paſsionem corporalem. Sciendum tamen quod prędicta apparitio, quantum ad primam receptionem formę quæ eſt viſiuis, eſt corporalis, non.n. viſio eſt actus animę, niſi per organum corporeum, & ideo non eſt mirum ſi habeat aliquam cauſam ex parte corporeę paſsionis, non tamẽ ita quod ipſa corporea paſsio ſit idem quod viſio. Sed aliqua cauſa eſt eius quantum ad primam, vt ita dicam, percuſsionem formę viſibilis ad oculum, namque reflexio conſequens, nihil facit ad hoc quod oculus videat rem viſam per ſpeciem in eo apparentem, ſed facit ad hoc quod alteri poſsit apparere. Vnde etiam oculus videns rem per ſpeciem, non videt ipſam ſpeciem in eo apparentem. Deinde cũ dicit.

Duo ad reflexam uiſionem concurrunt.

Democrit. ponebat animam eſſe aliquid corporale.

Abſurdum quin etiam eſt illi in mentem non veniſſe vt ambigeret. Quamobrem ſolus videt oculus, aliorum autem nullum, in quibus apparent imagines. N. LEON.

Incongruũ autem eſt & non ſuperueniſſe ipſi dubitare, quare ſolus oculus videt, nullum autem aliorum, in quibus apparent idola.

Proſequitur quantũ ad hoc ꝙ Democritus male dixit. Et dicit ꝙ valde incongruum videtur ꝙ Democrito ponenti viſionem nihil aliud eſſe q̃ apparitionẽ prædictã, non occurrerit iſta dubitatio, quare alia corpora, in quibus formę rerum viſibilium, quas idola nominabat, ſpecialiter apparent, nõ videbat, ſed ſolus oculus. Ex quo manifeſte apparet, ꝙ non tota ratio viſionis eſt prędicta apparitio, ſed in oculo eſt aliquid aliud, quod viſionem cauſat ſcilicet virtus viſiua. Deinde cum dicit.

Reprobatur opinio Democriti.

Quod

N. LEON.

Quod igitur visio sit aqua verum est. Videre aut cōtingit non vt aqua est verum vt est, perspicua, quod etiam ipsi commune est aeri, sed conseruans magis, & firmus recipiens aere est aqua. Propterea pupilla, & oculus aquę adscribuntur.

Quod visus namque est aquæ, verum quidem. Non tamen accidit videre secundum quod aqua est, sed secundum quod perspicuum, quod & aeri commune est. Sed magis seruabilis est aqua, aere, & magis spissa. Quare pupilla, & oculus aquæ sunt.

Prosequitur id, quod Democritus bene dixit. Et primo proponit necessitatem, secundo manifestat per signa. ibi. (Et hoc est, & ipsis operibus.) Dicit ergo primo hoc quod Democritus organum visus attribuit aquę, uerum est. Sciendum tamen quod visio attribuitur aquæ non secundum quod est aqua, sed ratione perspicuitatis, quę communiter in aqua & aere inuenitur. Nā visibile est motiuum perspicui, vt dicitur in lib. de Anima. Atribuitur magis tñ visio aquæ quam aeri propter duo, primo quidem, quia aqua magis potest conseruari quam aer. Aer enim de facili diffunditur, & ideo ad conseruationem uisus conuenientior fuit aqua quam aer. Natura autem facit semper quod melius est. Secundo quia aqua est magis spissa quàm aer, & ex ratione suæ spissitudinis habet quod in ea per quādam reuerberationē appareat forma rei visæ, & hoc cōpetit instrumento visus, esse autem perspicuum competit medio in visu, eo quod commune est aeri, & aquæ, & ideo concludit, quòd oculus, & pupilla magis attribuuntur aquæ quàm aeri. Est etiam, & corpus cœleste perspicuum, sed quia non venit in compositione corporis humani, propter hoc hic prætermittitur. Deinde cum dicit.

Secundo tex.com.68 De iuuentute &; sē le.3

Visio magis aq quā aeri attribuitur propter duo.

N. LEON.

Quod etiam ex ipsis clarum est rebus, corruptis enim oculis defluens apparet aqua. & in inchoatis fœtibus splēdore claritateque excellere percipitur. Album quin etiam oculi in sanguine præditis pingue, & nitidum est hanc ob causam, ut inconcretus permaneat humor, propterea ex corporis partibus minime friget oculus nulli.n. vnquā id quod intra palpebras est obriguit. Animalium vero, quæ sanguine carent, duri pelle, sunt oculi, quod illis, pro munimento facit.

Et hoc est in ipsis operibus manifestum. Videtur enim aqua quod discurrit corruptis oculis, & in omnino nouiter formatis frigiditate excedens & claritate. Et album oculi in habentibus sanguinem pinguem & crassum, propter hoc est, vt permaneat humidum incoagulatum, & ideo corporis minime est frigens oculus. Nulli enim vnquam quod intra palpebras est, frignit. Animalium vero quæ sine sanguine sunt, duræ pellis sunt oculi, & hoc facit protectionem.

Organum visus est aqueum propter tria signa.

Manifestat organū visus esse aquæ, per tria signa, q̄ in ipsis operibus manifesta sunt, quorum primum est, quod si oculi destruantur, ad sensum apparet inde aqua discurrens. Secundum est, quod in oculis embryonum de nouo formatis, qui quasi adhuc recipientes magis virtutem sui principij, excedunt & in frigiditate, & claritate, quæ duo sunt connaturalia aquæ. Tertium signū est, quia in animalibus habentibus sanguinem, in quibus potest esse pinguedo, quasi ex sanguine generata, circa pupillam ponitur album oculi habens pinguedinem, & crassitudinem quandam, vt ex eius caliditate permaneat aqueum pupillæ humidum absque congelatione, quę perspicuitatem aquæ diminueret, & sic impediretur visio. Et ideo ratione prædictæ pinguedinis oculus qui pinguescit propter eius caliditatem nullis vnquam passus est frigidus in toto, eo quod intra palpebras continetur. In animalibus vero, quæ sunt sine sanguine, in quibus non inuenitur pinguedo, natura facit oculos duræ pellis, ad protegendum humidum aqueum, quod est intra pupillam,

Deinde cum dicit.

N. LEON.

Omnino autem est ratione carens quapiam egrediente re visum cernere, & vsque ad astra protendi, ens quodamtenus egressum coalescere, ut nonnulli autumant.

Irrationale vero omnino est exeunte quodam visum videre, & aut extendi vsque ad astra, aut quodantenus prodeunt cohærere, sicut quidam dicunt.

Visio nō fit extra mittendo.

Accedit ad improbādum quod aliqui posuerūt visionem fieri extramittendo, qđ erat ratio attribuēdi visum igni. vnde hoc remoto, & illud remouetur. Et circa hoc duo facit. Primo proponit duas opiniones ponētium q̄ videmus extramittendo, Secundo improbat alteram illarum. ibi (Isto enim melius est.) Dicit ergo primo quod irrationale videtur quod visus videat aliquo ab eo exeūte. Quod quidem aliqui posuerunt dupliciter. Vno mō, ut id quod egreditur ab oculo extendatur vsq; ad rem visam, ex quo sequitur, q̄ cum nos videamus etiam astra, id quod egreditur à visu, extendatur vsque ad astra, quod continet manifestam impossibilitatem, cum enim egredi nō sit nisi corporum, sequitur q̄ aliquod corpus egrediens ab oculo perueniet vsq; ad astra, qđ idē apparet falsum multipliciter. Primo quidem, quia sequeretur plura corpora esse in eodem loco, tum quia illud, quod egrederetur ab oculo simul esset cū aere, tū quia huiusmodi egredientia ab oculis oporteret multiplicari in eodem medio s̄m multitudinem videntium per idē mediū. Secunda, quia quælibet emissio corporis in principio quidē est maior, in fine uero attenuatur, propter quod cōtingit q̄ flamma ex corpore accenso procedēs, tēdit in summum, hic autem accidit contrarium. Dicunt enim Mathematici, quorum est hæc positio, q̄ conus corporis egredientis ab oculo, est intra oculum, basis illius rei visę. Tertio, quia non posset quantitas oculi sufficere ad hoc q̄ tantū corpus ab eo progrederetur, q̄ attingeret vsque ad astra quantumcunque subtiliaretur, talis enim est terminus subtilitatis corporū naturalium, & proptera quanto esset subtilius, tanto facilius corrūperetur, & iterum oporteret quod vel esset aer vel ignis illud corpus emissum ab oculo, & aerem quidem emissum emitti ab oculo non est necessarium, quia abundat exterius. Si vero esset ignis, videremus etiam ignem, vel non possemus videre media, in aqua nec etiam possemus videre nisi in sursum, quò tendit motus ignis. Non autem potest dici illud corpus, quod egreditur ab oculo, sit lumen, quia lumen non est corpus, vt probatum est in lib. de Ani. alia opin. est Pla. qui posuit q̄ lumen egrediens ab oculo nō procedit vsque ad rem, sed quodantenus, i. aliquod determinatum spatium, vbi, scilicet cohæret lumini exteriori, ratione cuius cohærentiæ fit visio, vt prius dictum est. Deinde cum dicit.

Prima opi.

2.c.co.69. Secūda opi.

N. LEON.

Hoc melius enim est in principio statim oculi coalescere. Isto enim melius est in principio coniungi oculi.

Prętermissa prima opinione tanquam maxime incōuenienti, cōsequēter improbat secundam dupliciter. Primo quidē, quia inutiliter, & vane aliquid ponitur. Et hoc est quod dicit. Melius esset dicere quod lumen interius cōiungeretur exteriori in ipsa interiore extremitate oculi, quam extra per aliquam distantiam. Et hoc ideo, quia in illo spatio intermedio, si nō est lumen exterius extingueretur lumen interius à tenebris s̄m eius positionem, vt supra habitum est. Si vero attingat lumē vsq; ad oculū, melius est quòd statim coniūgatur, quia quod pōt fieri sine medio melius est q̄ qđ fiat per medium. cum aliquid fieri per pauciora melius si quàm per plura.

Deinde cum dicit.

N. LEON.

Quod etiam fatuum est, quæ enim luminis ad lumen copulatio? aut quonam hoc fieri, potest modo, non enim cuicunque calescit quodlibet, & intrinsecum cum extrinseco

quomo-

quomodo? cum meningæ membranula media sit.

Sed hoc stultum. Quid enim coniungi est lumen lumini? vel quomodo hoc possibile est esse? Non enim quodlibet coniungitur cuilibet: & interius exterior i quomodo? meninga enim intus est.

1 Phy.c.50 Improbat coniunctionem luminis interioris ad exterius etiam si fiat in principio oculi. Et hoc tripliciter. Primo quidem, quia coniungi vel separari est proprie corporum, quorum vtrunque habet per se subsistentiam, non autem qualitatum, quæ non sunt nisi in subiecto, vnde, cum lumen nō sit corpus sed accidens quoddam, nihil est dictum quòd lumē adiungatur lumini, nisi forte corpus luminosum adiungeretur corpori luminoso. potest autem contingere quòd lumen intendatur in aere per multiplicationem luminarium: sicut & calor intenditur per augmentum calefacientis, quod tamen non est tex.com.84 per additionem, vt patet in quarto Physi. Secundo improbat per hoc quòd etiam dato quòd vtrunque lumen esset corpus, non tamen esset possibile quòd vtrunque coniungeretur, cum non sint eiusdem rationis. Non enim quodlibet corpus tantum est coniungi cuilibet corpori, sed solum illa, quæ sunt aliqualiter homogenea. Tertio, quia cum inter lumen interius & exterius intercidat corpus medium, scilicet meninga, idest tunica oculi, non potest vtriusque luminis esse coniunctio.

LECTIO. V

Sensuum singulorum organa et quibusnam elementis constent, quia item corporis animalium partes vt in loco situentur, docet.

N. LEON. *Quod quidem sine lumine non contingit videre alibi pertractatum est. Cæterum sive lumen id est, sive aer quod intercedit inter rem visā & cernentem oculum, profecto motus in hoc visionis est causa.*

Quod quidem igitur sine lumine impossibile est videre, dictum est in aliis. Sed sive lumen, sive aer est, quod est inter rem visam & oculum, motus, qui per ipsum est, facit videre.

Postquam philosophus improbauit opinionem ponentium visionem fieri extramittendo, hic determinat veritatem. & circa hoc tria facit. Primo manifestat qualiter visio fiat secundum suam sententiam, Secundo ex hoc reddit causam eius, quod supra positum est de organo visus ibi. § Et rationabiliter. § Tertio manifestat causam illam per signum. ibi § Et hoc est ab accidentibus. § Resumit ergo primo quod dictum est in libro de Anima. Quod sine lumine impossibile est videre: quia enim visio fit per medium, quod est diaphanum, requiritur ad visionem lumen, quod facit aliquod corpus esse actu diaphanum, vt dicitur in lib. de Anima. Et ideo siue illud tex.com.67 medium, quod est inter rē visam & oculum sit actu aer illuminatus, siue sit lumen, non quidem per se subsistens, cum non sit corpus, sed quocunque alio corpore, puta aqua vel vitro, motus, qui fit per huiusmodi medium, causat visionem. Non est autem intelligendum quòd huiusmodi motus sit localis, quasi quorundam corporum defluentium à re visa ad oculum, sicut Democritus & Empedocles posuerūt, quia sequeretur quòd per huiusmodi defluxum corpora visa diminuerentur quo vsque totaliter cōsumeretur etiam quod oculus ex occursu continuus huiusmodi corporum destrueretur, neque etiam esset impossibile vt totum corpus ab oculo videretur, sed solum secundum tantam quantitatem, quantam posset pupilla capere. Est autem motus iste secundum alterationem, alteratio autem est motus ad formam, quæ est qualitas rei visæ, ad quam medium est in potentia inquantum est luci dum in actu, quod est diaphanum interminatum. Color autem est qualitas diaphani terminati, vt infra dicetur. Quod autem interminatum est, sic se habet ad terminatum, sicut potentia ad actum. Nam forma est quidā terminus materiæ, sed propter aliam ratione diaphaneitatis in medio perspicuo sequit ꝙ mediū recipiat alio mō speciem coloris quā sit in corpore colorato, in quo est diaphanū terminatū, vt inf. dicetur. Actus enim sunt in susceptiuis secūdum modum ipsorum, & ideo color est quidem in corpore colorato sicut qualitas completa in suo esse naturali, in medio autem incompleta secundum quoddam esse intentionale, alioquin nō posset secundum idem medium videri albū nigrum. Albedo autem & nigredo, prout sunt formæ completæ inesse naturali, non possunt simul esse in eodem, sed secundum prædictum esse incompletum sunt in eodem, quia iste modus essendi propter suam imperfectionem appropinquat ad modum, quo aliquid est in aliquo in potentia. Sunt autem in potentia opposita simul in eodem. Deinde cum dicit. Quod esse habeant in medio colores.

N. LEON. *Et rationi certe consentaneum est, vt quod intra est aquæ adscribatur. perspicua enim est aqua. cernitur autem, sicut extrinsecus non sine lumine, ita & intrinsecus. Perspicuum igitur oportet esse, & aquam necesse est esse. non enim in extrema oculi parte anima & illius est sensitorium, sed in intima. quamobrem perspicuum esse, & luminis capax quod intrinsecus est oculi, necesse est.*

Et rationabiliter quod interius, aqua est. Aqua.n. perspicua est. Videtur autem sicut exterius non sine lumine & interius. Perspicuum igitur oportet esse. Necesse est igitur aquam esse: quia nō est aer. Non.n. in vltimo oculi anima, aut animæ sensitiuum est, sed manifestum quoniam interius. Quare necessario perspicuum est & receptibile luminis, quod interius oculis.

Assignat super id, quod dictum est causam, quare necesse sit visum attribuere aquæ, quod supra solum per signa ostēderat. & dicit, ꝙ quia immutatio medij illuminati à corpore viso causat visionem, rationabiliter id, quod est intra pupillam, quæ est organum visus, est aqueū. Aqua enim est de numero perspicuorū. Oportet aūt ꝙ, sicut exterius mediū est aliqd pspicuum illuminatum sine quo nihil potest videri, ita etiam quòd intra oculum sit aliquod lumen. Et, cū non sit visio, nisi in perspicuo, necesse est quod est intra oculum sit aliquod perspicuum: non autem corpus cœleste, quia non venit in compositionem humani corporis. & ideo necesse est quod sit aqua ꝗ sit seruabilior, & spissior, quàm aer, vt dictum est. Quare autem ad videndum requiratur lumen interius, manifestat cum dicit. Non enim in vltimo. Si enim virtus visiua esset in exteriori superficie oculi, sufficeret ad videndum solum lumen exterioris perspicui, per quod immutatio coloris perueniret ad exteriorem superficiem pupillæ Sed anima, siue sensitiuum animæ nō est in exteriori superficie oculi sed intra. Et est attendendū ꝙ signanter addit. (Aut aiæ sensitiuum) anima.n. cum sit forma totius corporis & singularum partium eius, necesse est quod sit in toto corpore & in qualibet parte eius: quia necesse est formam esse in eo. cuius est forma: sed sensitiuū animæ dicitur potentia sensitiua, quæ, quia est principium sensibilis operationis animæ, quæ per corpus exercetur, oportet esse in aliqua determinata parte corporis: & sic principium visionis est interius iuxta Ratio quare organū visus sit aqueum. Lumen intus etiā requiritur ad visionē.

cere

cerebrum, vbi coniungũtur duo nerui ex oculis procedentes. Et ideo oportet quòd intra oculum sit ali quod perspicuum receptiuum luminis,vt sit vniformis immutatio à re visa vsque ad principium visiuũ.

Deinde cum dicit.

N. LEON.

Quod etiam ex ijs quæ eon ingere solent palam est, nam quibusdam in prælijs,secundum tempora vulnera tis,ita vt oculi meatus abscinderentur,visa sunt offun di tenebræ ecu extincta lucerna, quoniam perspicuum & ea, quam vocant pupillam, ecu lucerna quadam exsecta esset.

Et hoc etiam ab accidentibus manifestum. Iam enim quibusdam vulneratis in bello iuxta tempora,ita vt abscinderentur pori oculi,accidit fieri tenebras, si cut lucerna extincta, eo quod (quasi lampas quædam) abscissum fuit perspicuum,vocatum pupilla.

Pupilla est sicut lãpas ab exteriori lumine il luminata.

Manifestat quod dixerat per signum, quod accidit in quibusdam,qui in pugnis circa tempora vulne rãtur,scisis enim poris,qui pupillam continuãt visiuo principio,subito tenebræ fiunt per visus amissionẽ,ac si lucerna extingueretur. Pupilla enim est sicut quædam lampas illuminata ab exteriori lumine, & ideo,quando præscinduntur pori continuãtes pu pillam principio visiuo, non potest lumen huius lãpadis vsque ad visiuum principium peruenire,& ideo visus obscuratur.

Deinde cum dicit.

N. LEON.

Quamobrem, si in iis contingit vt diximus,manifestum est quod oportet hoc reddere modo, et assignare vnumquodque sensitorium elementorum vnicuique,vt oculi quidem v. siua potestas aquæ asribatur, aeri au tem sonorum sensitiua,igni vero odoratus.

Igitur si quidem in his accidit,sicut diximus,manifestum quod si oportet secundum hunc modum attribuere,& assignare vnumquodque sensitiuorum vni elementorum,oculi quidem visiuum aquæ existimandum, aeri vero sonorum sensitiuum, igni autem odoratum.

Organum odoratus est igneum.

Exclosis falsis opinionibus aliorum accedit ad principale propositum. Et primo quantum ad organa sensuum non necessariorum, Secundo quantũ ad organa sensuum necessariorum.ibi.{Tactiuum autem}. Circa primum duo facit.

Primo adaptat organa sensuum elementis, Secundo manifestat quod dixerat.ibi.(Quod enim actu odoratur.) Circa primum considerandum est quod non fuit secundum sententiam Aristotel. quod organa sensuum elementis attribuerentur,vt patet in libr. de Anima,sed quia alij philosophi organa sensuum quatuor elementis attribuebant:ideo quasi in hoc côdescendens, dicit quod suppositis his, quæ dicta sunt de visu,oportet,secundum quod aliqui dicunt, vnũ quodq; sensitiuorum,idest organorum sensus,attribuere alicui vni elementorum,sicut alij faciunt. Existimandum est quod visiuum oculi attribuendum sit aquæ, sensitiuum autem sonorum sit attribuendum aeri, igni vero odoratiuum.

2.c 130.

Sed hoc videtur esse côtra id, quod dictum est in libro de Anima. Pupilla est aquæ, auditus vero aeris, olfactus autem alterius {horum autem ignis aut nullius est,aut omnibus communis. Sed dicendum est quod id,quod est odoratus potest accipi dupliciter. Vno modo secundum potentiam, & sic organũ odoratus est aeris vel aquæ, vt dicitur in Secundo de Anima.Alio modo secundum actum, & sic est verũ quod hic dicitur,vt ipse probabit. Et ideo signanter non dixit odoratiuum esse ignis,sicut dixerat sensitiuum sonorum esse aeris visiuũ oculi esse aquę,sed dicit odoratum esse ignis.Odoratium enim dicitur secundum potentiam,sed odoratus secundum actum.

Odoratus accipitur dupliciter.

tex. com. 90

Deinde cum dicit.

N. LEON.

Quod enim actu odoratus est, id potestate odaratiuum est. Sensibile nanque operari facit sensum,eccireo necesse est ipsum esse id,quod potestate erat prius. Odor autem fumida quadam exhalatio,huiusmodi vero exhalatio ab igne est.

Quod enim actu odoratus,hoc potentia odoratiuum est. Sensibile enim facit agere sensum,quare necesse existere ipsum potentia prius. Odor vero fumalis euaporatio est,fumalis autem euaporatio ab igne.

Organum odoratus est in potentia quod actualis, odoratus est in actu.

Probat quod dixerat de organo odoratus.Et circa hoc tria facit,Primo ostendit odoratiuum esse in actu ignis. Secundo concludit quale debeat esse organum odoratus, quod est odoratus in potentia. ibi. (Propter quod & circa cerebrum.} Tertio ostendit similitudinem organi odoratus ad organum visus. (Oculi autem generatio.(Ait ergo primo, quo odoratiuum,idest organum habens virtutem odorandi, oportet quod sit hoc in potentia,quod actualis odoratus est in actu,quod manifestat per hoc quod sensibile facit sensum agere, idest esse in actu vel etiam operari.Oportet enim quod sensitiuum sit in potentia sensibile,alioquin non pateretur ab ipso. Vnde relinquitur quod sensitiuum sit in potentia, sensus in actu. Manifestum est autem quod odor est fumalis euaporatio,non quidem ita quod fumalis euaporatio sit ipsa essentia odoris {hoc enim improbatum est, secundo de Anima, longius enim diffunditur odor quàm fumalis euaporatio)sed hoc dicitur,quia fumalis euaporatio est causa quod sentitur odor. Fumalis enim euaporatio est ab igne vel à quocunque calido,ergo odoratus in actu fit per caliditatem quæ principaliter est in igne, & ideo in temporibus & locis calidis flores sunt maioris odoris.

Deinde cum dicit.

N. LEON.

Quamobrem odoratus sensitorium eo proprium est loco,vbi cerebrum est. frigidi enim materia potestate est calida.

Propter quod, & circa cerebrum loco odoratus proprium sensitiuum est. Potentia enim calida frigidi materia est.

Locus organi odoratus est circa cerebrum.

Concludit ex præmissis,quod organum odoratus dicitur esse in loco,qui est circa cerebrum.Organum odoratus est in potentia odor in actu,qui est per calorem vel ignem,& ita oportet quod sit potentia autem calidum est materia contrariorum,nec potest esse in potentia ab vnum, eorum nisi secundũ quod est actu sub altero,vel perfecte,vel imperfecte, perfecte, sicut quando est sub forma medij, & ideo oportet quod substantia organi odoratus sit id,quod est actu frigidum,quod præcipue est in loco circa cerebrum.Deinde cum dicit.

N. LEON.

Oculi quinetiam constitutio, hunc ipsum habet modum.à cerebro nanque conformatus est oculus, id autẽ ex omnibus corporis partibus frigidissimum est, & maxime humidum.

Oculi autem generatio eundem habet modum, à cerebro enim constat. Cerebrum autem frigidius & humidius omnibus partibus corporis.

Ostendit conuenientiam organi odoratus ad organum visus,&dicit,quod etiã oculi generatio habet eundem modum quantum ad hoc quod constat ex cerebro,

cerebro, quia cerebrum inter omnes partes corporis est humidius & frigidius, & ita habet naturam aquæ quæ est naturaliter frigida & humida, & congruit organo odoratus, quod debet esse calidum in potentia, & organo visus quod debet esse aqua.

Dubium. Sed tunc videtur conuenienter attribuisse Plato

Responsio. visum igni, sicut & hic Aristote. odoratum. Dicendũ est autẽ quod organum odoratus est aque, inquantũ aqua est potentia calidum, quod est ignis, organum autem visus est aqua inquantum est perspicua, & per consequens lucida in potentia. sed quia ignis est etiã lucidus actu sicut & calidum. Adhuc posset aliquis

Replica. dicere quod conuenienter visus attribuitur igni. Di-

Solutio propria. cendum est ergo quod eodem modo quo Aristotel. attribuit odoratum igni nihil prohibet visum attribui igni non secundum proprias eius qualitates, quæ sunt calidũ & siccũ, sed secundum ꝙ est lucidus actu qđ etiã attẽdisse videtur aliq philosophi, argumẽtũ sumentes à fulgore, qui apparet moto oculo. Sed ta

Solut. obie. tacite. men quantum ad hoc improbanit eorum opin. Arist. non quidem quia ponebant visum in actu esse ignem, quod aliqualiter esset verum, inquantum, scilicet uisus in actu, non fit sine lumine, sicut nec odoratus in actu sine calore, sed quia ponebant organum visus esse lucidum actu ponentes visionem fieri non suscipiendo, sed extramittendo.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Tactiuum autem potest :s terræ est. gustatiuum vero tactus quadam est species.*

Tactiuum autem terræ: Gustatiuum vero species quadam tactus est.

Organa gustus & tact' sunt terrea. tex. com. 6. Determinat de organis sensuum necessariorum. Et primo ostendit quæ cuique elemento sunt attribuenda secundo in quo loco sint sita. ibi (Et ideo iuxta cor.) Dicit ergo primo quòd organum tactus attribuitur terræ, & similiter organum gustus, qui est tactus quidam, vt in Tertio de Anima dictũ est. quod quidem non est sic intelligendum, quasi organum tactus vel gustus sit simpliciter terreum. Capillis. n. & crinibus non sentimus, quæ sunt magis terrea. sed

tex. com. 66 quia, vt Tertio de Anima dicitur, terra maxime misce tur in organo ipsorum sensuum. & de organo qui dẽ tactus nõ ista est, quia vt dicitur Secundo de Anima, organum tactus, ad hoc quòd sit in potentia ad contrarias qualitates tangibiles, debet esse mediocriter complexionatum: & ideo oportet quòd sit ibi secundum quantitatem plus de terra, quæ inter alia elementa minus habet de virtute actiua. de organo autem gustus ratio manifesta est. Sicut enim organum odoratus debet esse aqueum, vt sit ibi potentia calidum, sine quo non fit odoratus in actu, ita etiam organum gustus debet esse terreum, vt sit potentia humidum, sine quo non est gustus in actu.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Et iccirco iuxta cor ipsorum est sensiterium, gustatus inquam & tactus: cerebro enim oppositum est cor, & omnium est partium calidissimũ. Et de sensitiuis quidem corporis partibus hoc determinatum sit modo.*

Et ideo iuxta cor sensitiuum est ipsorum scilicet gustus & tactus. cor enim oppositum est cerebro, & est calidissimum partium. Et de sensitiuis quidem partib. corporis hoc modo sit determinatum.

Organa gustus, & tactus sũt iuxta cor. Ostendit, vbi sit organum tactus & gustus, & constitutum. & dicit quòd est iuxta cor, & assignat huius rationem, quia cor est oppositum cerebro secundum situm & qualitatem: & sicut cerebrum est frigidissimum omnium, quæ in corpore sunt, ita & cor est calidissimum inter omnes corporis partes, & propter hoc sibi inuicem opponuntur secundum situm, vt per frigiditatem cerebri temperetur caliditas cordis. Et inde est quòd illi, qui habent paruum caput secundum proportionem cæterorum membrorum impetuosi sunt, tanquam calore cordis non sufficienter reflexo per cerebrum. Et econuerso illi, qui excedũt immoderate in magnitudine capitis sũt nimis humorosi, & pinguiores per magnitudinem cerebri calorem cordis impedientem. propter quod oportet organum tactus quod terreum est esse principaliter in loco calidissimo corporis, vt per caliditatẽ cordis ad temperiem terræ frigiditas reducatur. Nec obstat ꝙ per totũ corpus animal senti sensu tactus, quia sicut alij sensus fiunt per medium extrinsecum, ita tactus & gustus per medium intrinsecum, quod est caro. Et sicut visiuum principium non est in superficie oculi, sed intrinsecus, ita etiã principium tactiuum est intrinsecus circa cor, cuius signum est quòd læsio, si accidat in locis circa cor, est maxime dolorosa. Nec tamen oportet esse duo principia sensitiua in animali. Vnum circa cerebrum vbi cõstituitur principium visiuum, odoratiuum, & auditiuum: & aliud circa cor vbi constituitur principium tactiuum & gustatiuum. Sensitiuum enim principium primo quidẽ est in corde, vbi est fons caloris in corde animalis. Nihil enim est sensitiuum sine calore, vt dicitur in lib. de Anima, sed à corde deriuatur virtus sensitiua ad cerebrum, & exinde procedit ad organa trium sensuum, visus, auditus, & odoratus. tactus autem & gustus referũtur ad ipsum cor per medium coniunctum, vt dictum est.

Quare homines parui capitis sint impetuosi.

tex. co. 130

Vltimo autem epilogat quòd de sensitiuis partibus corporis sit hoc modo determinatum sicut in superioribus habitum est.

LECTIO VI.

Sensibilium doctrinam aggreditur, Luminis item ac Perspicui naturam explicans, coloris perfectam rationem deducit.

De sensilibus autem per vnumquodque sensitorium, vt de colore, sono, odore, sapore, & tactu, generatim quidem dictum est in ijs, quæ de Anima: quod scilicet illorum sit opus, et quid per vnumquodque sensitorium sit operari. Quid autem illorum quodque dicendum sit, vt quid color, aut sonus, aut odor, aut sapor, similique modo de tactu, considerandum est, & primum de colore. N. LEON.

De sensibilibus autem his, quæ secundum vnumquodque sensitiuum, puta dico colore, sono, odore, gustu, & tactu, vniuersaliter dictum est, quæ actio ipsorum in his, quæ de Anima, & quid operari secundum vnumquodque sensitiuorũ. Quid autem oportet dicere quodlibet eorum, scilicet quid color, quid odor, quid sapor, similiter & de tactu considerandum est, & primum de colore.

Postquam philosophus ad organa sensuum applicauit considerationem de sensibus animalium, hic applicat ea ad ipsa sensibilia. Et primo dicit de quo est intentio, Secundo exequitur propositum. ibi (Quemadmodum igitur dictum est de lumine.) Circa primum duo facit. Primo proponit intentum, Secundo manifestat quod dixerat. ibi (Est quidem igitur vnumquodq;.) Dicit ergo primo, quòd de sensibilibus proprijs, quæ sentiuntur secundum vnum quodque sensitiuum, i. secundum singula organa sensuum, quod dicitur ad differentiam sensibilium communium. s. de colore, sono, & odore quæ sentiũtur per visum, auditum, & odoratum: & de gustu, & tactu

tactu, ideſt de ſenſibilib. horum ſenſuum dictum eſt in libro de Anima vniuerſaliter, & quomodo habent in ſensũ agere, & qualis ſit operatio ſenſus ſecũ dum vnumquodque organum immutatum à prædicto ſenſibili. Dictum eſt enim in Secundo de Ani- Lec.10.& 11 ma, quòd ſenſus eſt potentia ſenſibile: & quòd ſenſibilia faciunt ſenſum eſſe in actu. Sed nunc conſiderandum eſt quid ſit quodlibet ſenſibile ſecundum ſeipſum, ſcilicet quid ſit color: quid ſonus, quid odor, quid ſapor. & ſimiliter de tactu, i. de ſenſibilibus tactus. Sed primum dicendum eſt de colore, qui eſt obiectum viſus, eo quòd viſus eſt ſpiritualior inter omnes ſenſus. Non eſt autem per hoc intelligẽdũ, quod de omnibus his ſenſibus in hoc libro determinare intendat, ſed quòd omniũ horum ſenſibiliũ conſideratio, neceſſaria ſit ad propoſitã intentionem ſed cum ſenſibilia tactus ſint vel proprietates elemẽtorum, ſ. calidum, frigidum, humidum, & ſiccum de quibus determinatum eſt in lib. de Generatione, vel ſint proprietates corporum diſtinctorum, ſicut durum & molle, & alia huiuſmodi, de quibus determinatum eſt in lib. Metheo. vnde nunc reſtat deter- a.lec.17. minare de trib. ſ. de colore, odore, & ſapore. De ſono enim determinatum eſt in libro de Anima, eo quòd eadem eſt ratio generationis ſoni, & immutationis auditus organi à ſono. Qualiter autem immutentur organa ſenſuum à ſenſibilibus pertinet ad conſiderationem libri de Anima.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Illorum igitur vnumquodque bifariam dicitur, actu ſcilicet & poteſtate. Quomodo autem color actu & ſonus eadem ſint, vel diuerſa à ſenſibus, qui ſunt actu vt à viſione, & auditione, in commentarijs de Anima dictum eſt. Quid autem eorum vnumquodque exiſtens ſenſum efficiat, & actum, nunc recenſeamus.*

Eſt quidem igitur vnumquodque dupliciter dictum, hoc quidem actu, hoc autem potentia. Quomodo quidem igitur actu color & ſonus, quomodo eſt item vel alterum his, qui ſecundum actum ſenſibus, puta viſioni & auditioni, dictum eſt in eis, quę de Anima. Quid autem vnumquodque eorum exiſtens faciat ſenſum, & actum, nunc dicamus.

Sẽſibile vnũ quodq; dupliciter. Exponit quod dictum eſt, ſ. quòd conſiderandũ ſit quid ſit color & ſapor &c. Vnumquodque horũ enim dupliciter eſt. Vno quidem modo prout ſentitur in actu. Alio vero modo, prout eſt ſenſibile in potentia. Quòd autem ſit vnumquodq; eorum ſecundum actum, i. ſecundum quòd eſt color actu perceptus à ſenſu vt ſapor vel quodcunque aliud ſenſibile, dictũ Tertia le.2. eſt in libro de Anima, quomodo ſcilicet vnumquodque horum idem ſit, vel alterum ſenſui ſecundum actũ, ſ. viſioni vel auditioni, quia videlicet viſibile in actu eſt idem viſioni in actu, viſibile autem in potentia non eſt idem viſui in potentia, ergo quid vnumquodque ſenſitiuum ſit in actu dictum eſt in libro de Anima, in quo determinatum eſt de ſenſibilibus in actu, ſed quid ſit vnumquodque eorum ſecũdum ſeipſum, quod natum eſt facere ſenſitiuum actu, eſt nunc dicendum in hoc libro. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Quemadmodum igitur dictum eſt de lumine in illis quod ſcilicet eſt color perſpicui per accidens. Nam quotiens igneum quippiam ineſt perſpicuo, illius quidem præſentia lumen eſt abſentia vero tenebræ.*

Quemadmodum igitur dictum eſt de lumine in alijs, quod ſit color perſpicui ſecundũ accidens. Quando enim ineſt aliquid ignitum in perſpicuo, præſentia quidem lumen eſt, priuatio vero tenebræ.

Determinat de ſenſibilibus ſecundum modum prætactum, Et primo de colore, Secundo de ſapore. Lumẽ quid ibi § De odore vero, & ſapore.) Tertio de odore. ibi (Eodem autem modo oportet intelligere.) Prima autem pars diuiditur in duas partes. In prima, oſtendit quid ſit color in communi, In ſecunda parte determinat de differentijs colorum. ibi § Eſt ergo ineſſe perſpicuo.) Circa primum duo facit. Primo proponit principia coloris, Secundo inueſtigat coloris defini- Principium coloris duplex. tionem ex huiuſmodi principijs. ibi § Quemadmodũ ergo & corporum. Eſt autem duplex coloris principium. vnum quidem formale, ſ. lumen, aliud materiale, ſ. perſpicuũ. Primo ergo tangit principiũ formale ſcilicet lumen, ſecundo principium materiale, ſcilicet perſpicuum. ibi § Quod autem dicimus.) Dicit ergo primo quòd ſicut dictum eſt in lib. de anima, lumen 2.t.com.69 eſt color perſpicui, quod quidem dicitur ſecundum quandam proportionem, ex eo quòd ſicut color eſt forma & actus corporis colorati, ita lumen eſt forma & actus perſpicui. Differt autem quantum ad hoc quòd corpus coloratum in ſeipſo habet cauſam ſui coloris. Sed corpus perſpicuum habet lumen ab alio, & ideo dicit quòd lumen eſt color perſpicui ſecundum accidens, i. per aliud, non quia lumen ſit actus perſpicui inquantum huius. Quòd autem ſit actus eius ſecundũ aliud manifeſtat per hoc, quòd, quando aliquod corpus ignitũ, ſcilicet actu lucidum, adeſt perſpicuo, ex præſentia eius fit lumen in perſpicuo, ex priuatione vero fiunt tenebræ. Non ſic autem eſt de colore, quia color manet in corpore colorato quocunque præſente vel abſente, licet non ſit actu viſibilis ſine lumine. Deinde cum dicit.

Quid autem vocamus perſpicuum non eſt aeris aut aquę, aut alicuius ſic appellatorum corporum proprium, ſed communis quędam natura & poteſtas, quę ſeparata quidem non eſt, in ijs autem eſt, & alijs etiam ineſt corporibus, in ijs quidem magis illis vero minus. N. LEON.

Quod autem dicimus perſpicuum, non eſt proprium aeris vel aquæ, nec alicuius ſic dictorum corporum, ſed eſt quędam communis natura, & uirtus, quæ ſeparata quidem non eſt. In his vero eſt & in alijs corporibus: In his quidem magis, in his vero minus.

Determinat de perſpicuo, & dicit quòd hoc quod dicitur perſpicuum, non eſt proprium vel aeris, vel aquæ, vel alicuius huiuſmodi corporum, ſicut eſt vitrũ & alia corpora tranſparentia, ſed eſt quędam natura communis, quæ in multis corporibus inuenitur ſcilicet quædã naturalis proprietas in multis inuenta quam etiam virtutem nominat inquãtum eſt quoddam principium viſionis. Et quia Plato. ponebant communia, ſicut ſunt ſeparata ſecundum rationem, ita etiam ſeparata eſſe ſecundum eſſe, ideo ad hoc excludendum ſubiungit, quòd natura perſpicuitatis nõ eſt aliqua natura ſeparata, ſed eſt in his corporibus ſenſibilibus, ſcilicet in aere & aqua, & in alijs, in quibuſdam quidem magis, in quibuſdam vero minus. ad cuius euidentiam ſciẽdum eſt quod philoſophus dicit in ſecundo de anima, viſibile non ſolum eſt co- T.com 7.1. lor, ſed etiam quoddam aliud, quod ratione comprehenditur innominatum. Eſt autem in genere viſibilis communiter accepti, aliquid vt actus, aliquid vero vt potentia, non eſt autem in hoc genere vt actus aliqua qualitas propria alicuius elementorum, ſed ipſorum lumen, quod eſt quidem primo in corpore cœleſti, deriuatur autem ad inferiora corpora. Vt potentia quidem in hoc genere eſt id, quod eſt proprium luminis ſuſceptiuum, quod quidem in triplici ordine graduum ſe habet.

Primus quidem gradus cum id quod eſt luminis Triplex gradus lucidorum. ſuſceptiuum eſt totaliter lumine repletum, quaſi perfecte

fectè in actum reductum, ita quod vlterius non sit receptiuũ alicuius qualitatis vel formę huius generis, quidem inter omnia corpora maxime competit Soli. Vnde corpus solare non potest esse medium in visu, vt sit recipiens & reddens formam visibilem. Proprietas autem lucem si secundum ordinem quendam descendēdo, procedit vsque ad ignem: vlterius vsque ad quędam corpora, quæ, propter paruitatem sui luminis, non possunt lucere nisi in nocte, vt supra dictum est.

Secundus. Secundus gradus est eorum, quę de se non habent lumen in actu, sed sunt susceptiua luminis per totum. huiusmodi corpora proprie dicuntur perspicua siue transparentia, vel diaphana. Phanon enim in græco idē est quod visibile. Et hæc quidē proprietas transparendi inuenitur quidem maxime in corporibus cœlestibus præter corpora astrorum, quæ occultant quod post se est. secundario autem in igne, secundum quòd est in propria sphęra propter raritatē, quarto in aqua, quinto etiam in quibusdam terrenis propter abundantiam aeris vel aquæ in ipsis.

Phanon in Gręco idem quod visibile dicitur.

Tertius. Tertius & infimus gradus est terræ, quę maxime distat à corpore cœlesti, quę minime nata est recipere de lumine, sed in superficie tantum. exteriores enim partes propter sui grossitiem interiores obumbrant, vt ad eas non perueniat lumen. Quamuis autem in ipsis corporibus medij gradus proprie dicatur perspicuum, vel diaphanum secundum nominis proprietatem, communiter tamen loquendo, potest dici perspicuum, quod est luminis susceptiuum qualitercunque. Et ita videtur philosophus hic de perspicuo loqui.

Deinde cum dicit.

N.LEON *Quemadmodum igitur corporum necesse est aliquod esse vltimum, ita & huius. Quod autem illius, quod in corporibus est perspicui extremum sit quiddam, palam est omnibus. Quòd vero id sit color, ex ijs, quæ accidūt est manifestum. color enim aut in extremitate est, aut extremum. Quamobrē Pythagorei superficiem colorē vocabant. Est autem in extremo sane corpore, sed non est corporis extremum.*

Quēadmodum ergo & corporum, necesse est vltimū esse, & huius luminis quidē igit natū, in indeterminato perspicuo est. Ipsius autē quod in corporibus perspicui vltimum, quod quidem erit vtique aliquid, palam est. Quod autem hoc sit color ex accidentibus manifestum, Namq. color in extremitate, aut extremitas est. Vnde Pythagorei epiphaniam colorem vocabāt. Est quidē.n. in corporis extremitate, sed nō est extremitas corporis.

Inuestigat definitionē coloris. Et primo inuestigat genus. Secundo differentiam. ibi (Sed eandem naturam.) Tertio definitionem concludit. ibi (Quare color vtique etiam.) Est autem considerandum quòd semper oportet subiectū ponere in definitione accidentis, vt dicitur septimo Meta. differenter tamen.

text.com.4 Nam, si accidens definitur in abstracto, subiectum ponitur loco differentiæ. id autem, quod pertinet ad genus accidentis, ponitur loco generis, sicut cum dicitur simitas est curuitas nasi. Cū autē accidens definitur in concreto, econuerso subiectum ponitur loco generis, sicut cum dicitur, simus est nasus curuus. Quia ergo hic color definiendus est in abstracto, primo incipit inuestigare loco generis id, quod est essentialiter ipse color. Et concludit ex prædictis, quod cum perspicuum non sit natura separata, sed in corporibus existens, necesse est quòd sicut corporum, in quibus hæc natura inuenitur est aliquod vltimum, si sit finita, ita & ipsius perspicui, quod significat qualitatem talium corporum, oportet esse aliquod vltimū. Et eadem ratio est de omnibus qualitatibus corporum, quæ per accidens fiunt quanta secundum corporum quantitatem. vnde per accidens terminatur secundum corporum terminationem. Est ergo considerandum quòd sicut corporum, quædam terminata dicuntur, quia proprijs terminis terminantur, sicut corpora terrestria: quædam interminata, eo quod non terminantur proprijs terminis, sed alienis ita etiam est & circa perspicuum. Quoddam enim est interminatum ex seipso, quia nihil habet in se determinatum vnde ipsum videatur. Quoddam autem est terminatum, quia determinate habet aliquid in seipso, vnde videatur secundū propriam terminationem. Perspicuum igitur indeterminatum est susceptiuum luminis, cuius natura non est vt suscipiatur solum in extremo, sed per totum medium. Manifestum est autem quòd ipsius perspicui, quod significat qualitatē in corporibus existentem, vt dictum est, est aliquid vltimum, & quòd sit color, manifestum est ex his, quæ accidunt. non enim videntur corpora colorata, nisi secundum suas extremitates. Per quod apparet quòd color, vel est extremitas corporis, vel est in extremitate corporis. Et inde est quòd Pythagorici colorem vocabant epiphaniam, idest apparitionem, quia illud, quod apparet in superficie corporum, color est. Non est autem verum quòd color sit extremitas corporis, vt Pythagorici posuerunt, quia sic esset superficies, vel linea, vel punctus, sed est in extremitate corporis, sicut natura perspicui est in corporibus. Deinde cum dicit.

Error Pythagoricorum circa colorē

N.LEON. *Verum eandem oportet censere naturam, quæ colorat, extrinsecus, intrinsecus etiam colorari. Apparet autem aer & aqua colorata, quoniam splendor talis est. Sed in ijs quidem quoniam interminato est de prope & accedentibus, & à longe, neque aer neque mare eundem habent colorem: in corporibus vero, nisi id, quod continet mutationem faciat, determinata est coloris apparentia. Manifestum igitur est quod idem & hic & ibi capax coloris est: Propterea perspicuum, inquantum corporibus inest, inest autem aut plus, aut minus, vt colore participent omnia sanè præstat. Quoniam autem in extremo est color, in huius sanè erit extremo.*

Sed eande naturam oportet existimare, & eam quę exterius coloratur, & hanc quę & interius. Videntur autem aer & aqua colorata. Etenim aurora talis. Sed ibi quidem, quoniam in indeterminato accidit, non eundem colorem habet accedentibus prope, & longe, nec aer nec mare. In corporibus vero, nisi continens faciat trāsmutationem, determinata est phantasia coloris. Manifestum igitur quod idem & ibi, & hic, susceptiuum coloris est. Perspicuū ergo secundum, quod existit in corporibus. Inest autem, aut plus aut minus) in omnib. coloris facit participare. Quoniam autem in extremitate color, huius vtiq. extremitas aliqua erit.

Inuestigat id quod ponitur in definitione coloris sicut differentia, scilicet eius subiectum, quod est perspicuum. Et dicit, quod oportet existimare eandem naturā esse, quæ est susceptiua coloris in corporibus, quæ colorantur exterius, idest non per proprium colorem, sed ex aliquo exteriori: & in his, quæ colorantur interius per proprium colorem. Illa autem, quæ colorantur ab exteriori, sunt perspicua, sicut aer, & aqua, & hoc manifesta per colorem, qui apparet in aurora ex resplendentia radiorum solis ad aliqua corpora. Assignat tamen differentiam inter corpora, quæ colorantur ab exteriori vel à seipsis. In his enim, quæ ab exteriori colorantur, propter hoc quòd non habent determinatum colorem de se, non videtur idem color de prope, & de longe, sicut apparet in aere & aqua maris, quæ de longe apparet alterius coloris, quam de prope. Quia enim horum color videtur secūdum

aliquam

aliquam reuerberationem, necesse est quòd secundū varietatem situs prospicientē varietur apparitio propter diuersam reuerberationis figurā: sed in corporibus, quæ de se habent determinatum colorem est determinata phantasia idest apparitio coloris. & non variatur secundum diuersum situm aspicientium, nisi forte per accidens, puta cum corpus continens facit aliquam transmutationem apparitionis, vel quando color videtur per alium, sicut quæ continentur in vase vitri rubei videntur rubea, vel etiam per aliq̃ reuerberationem splendoris, sicut patet in collo columbæ. Quia igitur color, qui videtur in vtrisque corporibus, non differt secundum proprium subiectum coloris, sed secundum apparitionis causam, quę est vel interius, vel exterius. manifestum est quòd vtrobique est idem susceptiuum coloris. Manifestū etiam quia in ijs, quæ colorantur ab exteriori, perspicuum est susceptiuum coloris, & ēt q in his, quæ colorātur interius, perspicuum est quod facit ea participare colorem. quod quidem perspicuū in corporib. inuenitur secundum magis & minus vt dictum est. Quæ.n. istorum corporum plus hñt de aere vel aqua, plus hñt de perspicuo, minus autem habent quæ superabundant in terrestri. Si ergo coniugamus duo, quæ dicta sunt, scilicet quod color sit in extremitate corporis: & quòd corpora participent colorem secundum perspicuum, sequitur quòd color sit quędam extremitas perspicui. Deinde cum dicit.

N. LEON.

Ideirco color perspicui in corpore determinato erit extremum.

Quare color vtique erit perspicui extremitas in determinato corpore.

Color quid.

Concludit definitionem coloris. & primo in his, quæ per se colorantur interius, secundo in his, quæ colorant ab exteriori. ibi (Et ipsorum autem perspicuorum.) Concludit ergo, quòd color est extremitas perspicui in corpore determinato. quod quidē additur, eo quòd huiusmodi corpora sunt, quæ secundū se colorantur. In definitione autem debet poni id, quod est per se. Quòd autem dicit colorem esse extremitatem perspicui, non repugnat ei, quod dixerat supra colorem non esse extremitatem. illud enim dixit de extremitate corporis. hoc autem de extremitate perspicui, quod nominat corporis qualitatem, sicut calidum & album. Et ideo color non est in genere quātitatis, sicut superficies, quæ est extremum corporis, sed est in genere qualitatis, sicut & perspicuitas. quia extremum, & id, cuius est extremum, vnius generis sunt. Si autem corpora intrinsecus quidem habent superficiem in potentia, nō autem actu, ita etiā intrinsecus non colorantur in actu, sed in potentia. quæ reducitur ad actū facta corporis diuisione: illud autē intrinsecum non habet virtutem mouendi visū, quod per se colori conuenit.

Solutio quęstionis tacitę.

Deinde cum dicit.

N. LEON.

Et ipsorum etiam perspicuorum, vt aquæ, & siquid aliud huiusmodi est, quibus ne proprius appares inesse color in extremo similiter omnibus inest.

Et ipsorum autem perspicuorū, puta aquæ, & siquid aliud tale quorūcunque videtur aliquis color proprius esse secundum extremitatem similiter omnibus inest.

Manifestat rationem coloris quantum ad ipsa perspicua interminata, sicut est aqua vel quicquid aliud huiusmodi habet aliquem colorem, quia in omnibus his non est color, nisi secundū extremitatē.

LECTIO VII.

Coloris in extremos ac medios partitio ipsorumque duplex generationis ac mistionis modus assignatur.

N. LEON.

Et sanè accidit ipsi inesse perspicuo huiusmodi quippiā, quod in aere facit lumen, contingit etiam non inesse, sed priuari. Quemadmodum igitur ibi hoc quidem lumen, illud vero tenebræ, ita in corporibus fiunt album & nigrum.

Est ergo inesse in perspicuo hoc quod in aere facit lumen, est autē non, sed priuatum esse. Quemadmodum igitur ibi hoc quidem lumen, hoc vero tenebræ, ita & in corporibus inest album & nigrum.

Postq̃ Phil. ostendit quid est color, hic procedit ad distinguēdū species colorū. Et primo quantū ad colores extremos, secundo quantū ad colores medios. ibi De alijs aūt colorib (Quia vero differentiæ, quib. species distinguūtur, debent esse per se generis diuisiuæ & non per accidens, vt patet in 7. Metaph. ideo ex ipsa natura coloris, quā per definitionem supra positā explicauerat, concludit diuersitatem specierū ipsius. Habitum est enim ex pręmissis, quòd subiectum coloris est perspicuum secundum suum extremum in corporibus terminatis, proprius autē actus perspicui inquantum huius, est lux, cuius præsentia in diaphano non determinato, sicut est aer, facit lumen, eius autem absentia facit tenebras. Contingit ergo in extremo perspicui terminatorum corporum inesse illud, quod in aere facit lumen, & hoc faciet ibi colorē album, & per eius absentiam efficietur color niger. quod quidē non est sic intelligendum quasi in colore nigro nihil sit luminis. sic enim nigredo nō esset contraria albedini, vtpote non participans eandem naturam, sed esset pura priuatio, sicut tenebra aeris. Sed dicitur nigredo causari per absentiam luminis, quia minimum habet de lumine inter omnes colores, sicut albedo plurimum. Contraria enim sunt, quę in eodem genere maxime distant, vt dicitur x. Metaph.

Differentia colorum ex lumine causantur

Deinde cum dicit.

N. LEON.

De alijs autem coloribus nobis dicendum est prius tamē diuidēdo quot fieri modis cōtingit illos. Contingit autem iuxta sepositis albo & nigro ita, vt eorum neutrum ob paruitatem cernatur, ambo autem iuncta videantur, sic fieri, id enim neque albū, neque nigrum esse potest. Quoniam vero necesse est quempiam habere colorem, illorum autem neutrum esse potest, mixtum quiddam, colorisque speciem diuersam esse necesse est. Et hoc profecto existimare licet modo, plures esse colores quàm album & nigrum.

De alijs autem coloribus iam diuidentes quot modis contingit fieri dicendum. Contingit enim inuicē positis albo & nigro, ita quòd vnumquodq. eorū sit inuisibile propter paruitatem. Quod aut ab ambob. visibile sit fieri, hoc.n. neq. albū pot uideri, neq. nigrum. quoniam aūt necesse quidem est quendam colorem habere, neutrum autem horum possibile est, necesse est commixtum esse, & speciem quandam coloris aliam. Est quidem ergo sic accipere plures colores esse, quàm album & nigrum.

Procedit ad distinguendum colores medios, & diuiditur in partes duas. In prima ponit quosdam modos generationis distinctionis colorum mediorū non secundum ipsorum existentiam, sed secundum apparentiam, secundo assignat veram generationem mediorum colorum secundum suam naturam. ibi (Si autem commixitio est corporum.) Circa primū philosophus duo facit. Primo ponit duos modo generationis & distinctionis mediorum colorum secūdum apparentiam. Secundo comparat illos modos adinuicem. ibi (Dicere autem sicut Antiqui.) Prima pars diuiditur in duas, secundum duos modos, quos ponit secunda pars incipit. ibi (Vnus autē apparere.) Circa primum duo facit. Primo ponit generationem colorum mediorum, secundo assignat distinctionē

Colores medij qualiter generentur.

ipsorum.ibi §Multos autem proportione.) Dicit ergo primo, quòd cum dictum sit de coloribus extremis, dicendum est de alijs coloribus, s. medijs, distinguendo quot modis contingit eos generari. Supponitur ergo aliquid esse inuisibile propter eius paruitaté contingit ergo duobus paruis corporibus non visibilibus propter paruitaté iuxta se positis, quorum vnū sit nigrum, & aliud sit album, illud, quod ex vtroque compositum est, videri propter maiorem quantitaté. Omne autem, quod videtur in huiusmodi corporibus, secundum aliquem colorem videtur. Illud autem totum, nec videtur vt album, nec vt nigrum: quia tam illud quod est album, q̃ illud, quod est nigrum in ipso, positum est esse inuisibile propter paruitatem. Vnde necesse est quòd videatur quasi quidá color ex vtroque commixtus: & sic fit alia species coloris præter albú & nigrum. Ex quo patet quòd contingit colores plures accipere, quam album & nigrú. Deinde cum dicit.

Multos autem proportione. Tria enim ad duo, & rursum tria ad quatuor, & per alios numeros iuxta se inuicem consistere contingit. Alios autem nulla omnino proportione sed excessu defectuq; incommēsurabili.

Multos autem proportione, tria est ad duo et tria ad quatuor, & secundum alios numeros sit iuxta se inuicem iacere. Hi autem omnino secundum nullam proportionem sunt, sed secundum abundantiam quandam, & defectum incommensurabilem.

Assignat distinctionem mediorum colorum, & primo assignat causam distinctionis mediorum colorum ex diuersa proportione albi & nigri, secundo assignat causam quare quidam colores medij sunt delectabiles, & quidam non. ibi § Et eodem itaque mō.) Circa primum cōsiderandú est, q sicut philosophus
tex. c. 1. & 8 dicit 10. Meta. ratio mensuræ primo quidem inueni
Phy. tex. 76. tur in numeris, secundo in quantitatibus continuis, deinde vltimo transfertur etiam ad quátitates, s m q in eis potest inueniri excessus vnius qualitatis super aliam, siue per modum intensionis, prout aliquid dicitur, albedo maior, quæ est in maiori supficie. Quia vero proportio est quædam habitudo quantitatú adinuicem, vbicunque dicitur quantum aliquo modo, ibi potest dici proportio. & primo quidem in numeris, quia omnes in prima mensura, quę est vnitas, sunt adinuicem commensurabiles. Communicant autem omnes in prima mensura, quæ est vnitas. Sunt autem diuersæ proportiones numerorú, s m q diuersi numeri adinuicem comparantur. Alia enim est proportio triú ad duo, quæ vocatur sexquialtera, & alia quatuor ad tria, quæ vocatur sexquitertia. Quia vero quátitates cōtinuæ nō resoluútur in aliquod indiuisibile, sicut numeri in vnitatem, non est necesse oēs quantitates cōtinuas esse adinuicem commēsurabiles, sed est inuenire aliquas, quarum vna excedat alterá, quæ tamen non habent commēsurationem. Quæcunque tamen quantitates continuæ proportionantur adinuicem, secundum proportionem numeri ad numerú, earum est vna mēsura communis, puta si vna sit triú cubitorum, & alia quatuor: vtraque mensuratur cubito. Et ad hunc modum in qualitatibus etiá contingit esse excessum & defectum. vel secundum aliquam proportionem numeralem, vel secundum excessum commensurabilem. Et hoc est quod dicit q contingit esse multos medios colores secundum diuersas proportiones. contingit enim q albú iaceat iuxta nigrum secundum proportione duorú ad tria, vel triú ad quatuor, vel quorumlibet aliorum numerorum, aut s m nullam proportionem numeralem, sed solum s m incommensurabilem superabundantiam & defectum. Deinde cum dicit.

Et eodem istæc se habere modo existimādum est vt cōsonantiæ se habent. Qui enim in exactissime proportionis numeris sunt colores, quemadmodum ibidem consonantia, gratissimi profecto esse videntur, vt purpureus & puniceus, & alij id genus pauci. quam etiam ob causam consonantiæ sunt paucæ, qui autem non sunt in numeris, alij sunt colores. N. LEON.

Eodem itaque modo, hoc oportet habere, & in consonātiis. Qui quidē in numeris, proportionatissimi sunt colores, quemadmodum ibi concordantias, hi autem delectabilissimi colorum esse videntur, veluti croceus, & puniceus. Pauci autem tales propter causam, propter quam quidem & symphoniæ paucæ. Qui autem non in numeris alii colores.

Ostendit quare quidam colores sunt delectabiles, & quidam non & assignat circa hoc duas rationes. Secundam ponit. ibi § Vel etiam oēs colores.) Dicit ergo primo, q ex quo medij colores distinguútur s m diuersas proportiones albi & nigri (Eodem modo oportet) se habere in medijs coloribus, sicut (& in consonantijs quæ causantur s m proportionem vocis grauis & acute. Sicut enim in cōsonátijs illæ sunt proportionatissimæ) & delectabilissimæ quę cōsistunt in numeris, sicut dyapason in proportione duorum ad vnum, & diapente in proportione trium ad duo, ita etiam in coloribus illi, qui consistunt ita proportione numerali sunt proportionatissimi, & hi etiam videntur delectabilissimi, (sicut croceus & purpureus,) idest rubeus. (Et sicut paucæ symphonię delectabiles ita etiam pauci sunt colores tales. § Alij vero colores, qui non sunt delectabiles, non consistunt in proportione numerali. Deinde cum dicit. Colores medij, quare sint delectabiles.

Aut certe omnes in numeris esse colores, et alios quidem ordine dispositos, alios nullo ordine, & hos ipsos cum minus puri fuerint, quoniam non sint in numeris, tales fieri. Vnus quidem colorum constitutionis modus hic est. N. LEON.

Vel etiam oēs colores in numeris esse alios quidem ordinatos, alios vero inordinatos, & hos ipsos, quando nō puri sunt, quia non sunt in numeris tales fieri. Vnus siquidem modus generationis colorum, hic est.

Assignat aliam rationem, quare quidá colores sút delectabiles, & quidam non. Et dicit q omnes species colorum possunt dici q sint (ordinatæ secundum numeros.) Et potest ad hoc mouere, quia si sit excessus solum secundum superabundantiam & defectum, nō erit alia species coloris, sed túc solum quando superabundantia & defectus est secundum aliquam proportionem numeralem. Hoc autem supposito adhuc sequeretur ipsos eosdem colores esse inordinatos § quádo sút puri) puta si in vna parte sit excessus albi supra nigrum secundum vnam proportioné. in alia aút parte secundum aliquam aliam numeralem proportionem, & hoc confuse & absque ordine. Et ideo, quádo non erit per totum eadem proportio numeralis, sequitur quod huiusmdi colores erunt inordinati & inde lectabiles. Vltimo autem concludit (hunc esse vnum modum generationis mediorum colorum. §
Deinde cum dicit.

Alter autem, cum per alterutrum apparent, quemadmodum facere interdum Pictores solent, cum alium colorem euidentiori alio superinducunt. si quando in aqua quippiam, aut in aere quod appareat efficere cupiūt, atque vt Sol, qui per se quidem albus cernitur, per caliginem autem vel fumum puniceus apparet.

Vnus autem apparere alterū per alterū. Quemadmodū animalium Pictores faciunt alterū colorū super alterū, & manifestiorem superponentes, quemadmodū quando in aqua vel aere, volūt aliquid facere apparēs, & quemadmodum Sol secundum se quidem albus videtur, per caliginem vero & fumum puniceus.

Ponit secundum modum generationis mediorū colorum. Et primo assignat generationem colorum mediorum. Secundo distinctionem ipsorū. ibi (Multi aūt & sic erunt.) Dicit ergo primo, φ, præter modū prædictū est vnus alius modus generationis mediorū colorū ſm apparētiā, per hoc, quod vnus colorū apparet per aliū. ita φ ex duobus colorib. resultat apparitio cuiusdā medij coloris. Et ponit duo exēpla, primum in Artificibus, sicut quandoque faciūt pictores ponentes vnum colorē super alium, ita tamen φ manifestior color, i. fortior & tenacior subtus ponatur, alioquin si debilior poneretur subtus, nullatenus appareret, & hoc præcipue faciūt qñ voluīt facere in sua pictura φ aliquid appareat, ac si esset in aere vel aqua, vt puta cum pingunt pisces quasi in mari natātes. tunc enim superponunt fortiori colori piscium, quendā debilem colorem, quasi aqua. Aliud vero exemplum ponit in reb. naturalibus. Sol enim ſm se videtur albus pp luminis claritatem, sed qñ videtur à nobis mediante caligine siue fumo resoluto à corporibus, fit tunc puniceus, id est rubicundus. Et sic patet φ id, quod ſm se est vnius coloris quando videtur per alium colorem, facit apparentiam tertij coloris. Fumus enim ſm se non est rubeus, sed magis niger. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Multi aūt sic erunt colores eodem, quo dictum est modo, proportio enim quædam fauē erit eorum, qui in superficie sunt, ad illos qui in profundo existūt. Quidā autem in nulla penitus erunt proportione.*

Multi autem, & sic erunt colores eodem mō prius dicto, proportio enim erit vtique quædam eorum, qui in superficie, ad eos, qui sunt in profundo. Quidam autem & omnino non sunt in proportione.

Assignat etiam secundum hunc modum rationem distinctionis colorum. Et dicit, φ eodē mō multiplicantur medij colores secundum hunc modum generationis eorum, sicut & secundum prædictum, i. ſm diuersas proportiones. Est.n. accipere quādam proportionem coloris infra positi, quod dicit esse in profundo, ad colorem supra positum, quē dicit esse in superficie. Et quidam tamē colores, supra & infra positi nō sunt in proportione aliqua numerali, & ideo causantur colores vt delectabiles & indelectabiles vt supra dictum est.

LECTIO VIII.

Ipsa mediorum colorum generatio ex communi ac propria corporum mistione insinuatur: ac itē, & quō multiplicentur ipsi medij colores differitur.

N. LEON. *Absurdum igitur est dicere, vt Veteres voluerunt, colores defluxus esse quosdam, & talem ob causam videri. omnium enim de illorum sententia per contactum sensationes fieri necesse est. Quamobrem melius continuo est dicere sensationem fieri, quia sensus interstitium à re sensibili moueatur, quam contactu & defluxionibus.*

Dicere autem sicut Antiqui, defluxionem esse colorē, & videri propter talē causam, incongruū. Omnib. enim modis per tactum necesse ipsis facere sensum. Quare mox melius est dicere per moueri intermedium sensus à sensibili fieri sensum, quàm tactu & defluxionibus.

Positis duobus modis generationis colorum mediorum, hic comparat prędictos modos adinnicem. Et circa hoc tria facit. Primo excludit quandam positionem, ex qua procedebat vnus prædictorum modorum, Secūdo comparat prædictos modos adinnicem. ibi (Insunt secus inuicē.) Tertio ostēdit quātū ad quid vtriq; prædictorū modorū sustineri possint. ibi (Quare si nō cōtingit.) Dicit ergo primo, φ Anti qui poluerunt colorem nil aliud esse ꝙ quendam effluxū à corporib. visis, sicut supra Democritus, & & Emped. posuerūt, φ visio sit propter huiusmodi causam, s. pp defluxum idolorū à corporibus visis. Et, qa vnumquodque videtur per propriū colorē, ideo crediderunt nihil aliud esse colorem ꝙ huiusmodi defluxionem. Sed hoc dicere est omnino incongruum. nō enim poterāt ponere, φ huiusmodi corpora, defluētia à corporib. visis ingrederentur intra oculū, quia sic corrumperetur substantia eius, vnde oportebat omnibus modis quòd visio fieret per contactū corporū resolutorum ad ipsum oculum, ex huiusmodi contactu immutatum ad videndum. Si ergo immutatio talis sufficit ad causandum visionem, melius est dicere φ visio fiat per hoc φ medium statim à principio moueatur à sensibili, ꝙ dicere visionem fieri p contactum & defluxionem. Natura.n. per pauciora se expedit inquantum pōt. Sunt autē & alia, quibus prædicta positio ostēditur esse falsa. primo quidem, quia si visio fieret per cōtractū, tunc sensus visus non distingueret à tactu, qđ patet esse falsū. Visus.n. nō est cognoscitiuus contrarietatum tactus. Secūdo, qa corpora visa per cōtinuū defluxū diminuerentur, & tandē totaliter consumerētur, nisi alijs defluxionibus superuenientibus, eorū quātitas seruaretur. Tertio qa huiusmodi corpora defluentia à rebus visis cum sine subtilissima, à ventis propellerentur. Vnde non fieret recta visio. Quarto, quia visus non indigeret lumine ad videndum ex quo visio fieret per contactum visibilis, & multa alia huiusmodi inconueniētia sequuntur quę, quia manifesta sunt, philosoph. prętermisit. Deinde cum dicit.

In ijs, igitur, quæ iuxta se inuicem collocantur, quēadmodum magnitudinem non visibilem, ita non sensibile tempus accipere necesse est, vt accedentes lateāt motiones, & vnum videatur esse, quia simul apparent. Hic autem nulla est necessitas. Verum is, qui in superficie est color, cum immobilis sit, & à supposito moueatur, haud similem faciet motionem. Quamobrem diuersus apparet, & neque albus, neque ater. N. LEON.

In his autem, quæ secus inuicem ponuntur, necesse sicut & magnitudinem accipere inuisibilem, ita & tempus insensibile, vt lateāt motus peruenientes, & vnū putetur esse, propter simul apparere. Hic autem nulla necessitas. Sed qui in superficie color immobilis existēs, & motus à supposito, non similem facit motum. Quare aliud apparebit, & nec album nec nigrum.

Comparat prædictos modos adinnicem. vbi considerandum est, quod primus modus generationis mediorum colorum assignabatur ab illis, qui ponebant colorem esse defluxionem. Et ideo, postquam Arist. ostēdit fallitatē huius positionis ſm se, cōcludit incōueniēs, qđ sequitur in eis hac assignatione generationis colorū mediorū. Et dicit, φ ponūt medios colores generari, per hoc quod colores extremi (secus inuicē ponūt) necesse est eis dicere (nō solū φ magnitudo sit inuisibilis, sed ēt φ (aliqđ tēpus sit insēsibile) ad hoc quod habeant propositum, quia ponebant visionē fieri per motum localem corporū defluentiū. Nihil aūt mouetur ad aliquā distātiam ſm motū localē, nisi in tpe. Oportet aūt assignare aliqđ tēpus, in quo defluxus fiat à re visa ad oculū, & tāto oportet ponere maius

ius tẽpus, quãto fuerit maior distãtia. Manifestũ est aũt q̃ corporũ minimorũ secus inuicẽ positorũ nõ est oĩno eadẽ distãtia ad oculũ, & sic oportet diuersa esse tẽpora, in quib. perueniũt motus ab eis ad oculũ. Nõ ergo videbitur totũ, qđ ex hmõi corporib. cõponitur vt vnũ, sicut supra ponebatur (nisi lateat tẽpus, in quo vnus motus præoccupat alium. Et ita necesse est ponere tempus insensibile in hoc mõ generationis colorũ. Sed (hic, s. in secundo mõ generationis colorũ (nulla necessitas est) q̃ ponatur tẽpus insẽsibile, qa nõ ponitur visio fieri p defluxũ fm motũ localẽ, (sed ille color, q in supficie) ponitur (immobilis existens, s. eũ maneat immobilis fm locũ, immutatur tñ per motũ alterationis ab inferiori colore, ita (vt non similiter moueat) visum, sicut per se moueret, vel color supra positus vel suppositus, vel (alius color medius) apparebit.) & (nec albũ, nec nigrũ) Est aũt considerãdũ q̃ ponẽtib. visum fieri p defluxionẽ & tactũ, & remota generatione mediorũ colorũ, quã ponebãt, sequitur tẽpus esse insẽsibile. Oportet. n. eos dicere q̃ nullũ corpus totũ simul videatur, sed p aliq̃ tẽporis successionẽ, cũ ponãt visum fieri p contactũ. Nõ est aũt possibile q̃ tot aliq̃ magn: corpus, vel defluxus eius, simul tãgat à pupilla, pp eius paruitatẽ. Et ideo seqtur tẽpus esse insensibile, cũ de aliqbus nobis videatur, q̃ simul ea tota videamus.

Est tñ cõsiderãd. q̃ aliqđ corpus visui se offerens põt considerari dupliciter. Vno mõ fm q̃ est totum vnũ in actu, & singulæ partes eius, in eo existẽtes sunt quodã mõ in potẽtia, & sic visio fertur in totũ simul sicut in aliqđ vnũ, nõ aũt in aliq̃ eius partẽ determinate. Alio aũt mõ põt considerari corpus, qđ visui se offert fm q̃ aliqua pars ipsius accipitur vt determinata in seipsa, & quasi ab alijs partib. distincta, & sic visus nõ fertur in totũ simul, sed in vnã partem post aliã. Et hoc qdẽ tẽpus, quo visio totius mẽsuratur, nõ est insẽsibile simpliciter, cũ aĩa sentiẽdo prius, & posterius in motu, sẽtiat tẽpus, vt patet in Quarto Physi. Sed tñ est hmõi tẽpus sẽsibilius quãto sẽsus fuerit perspicacior & maior diligẽtia fuerit apposita

Corpus se offerens visui dupliciter considératur.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Quamobrẽ, si nullã cõtingit nõ v silẽ esse magnitudinẽ, sed quamlibet ex certo distãtię cerni spacio, hmõi certe colorum quædam erit permixtio, illoque etiam modo nihil prohibet us, qui à longe spectant, communẽ quendam apparere colorem. Nullã autẽ non esse visilẽ magnitudinem in us, quę sequuntur, est considerandum.*

Quare si non contingit nullam magnitudinem esse inuisibilẽ sed quamlibet ab aliqua distantia visibilem, et hac quædam vtque coloris commixtio. & illo autem modo nihil obstat quin appareat quidam color communis eis, qui à longe. Quoniam enim non est vlla magnitudo inuisibilis, in eis quæ deinceps considerandum.

Ostendit qualiter prædicti duo modi generationis colorũ sustineri possint, & vsq; ad quid se extendant, s. vsq; ad apparentiã, cõcludẽs ex prædictis, (q̃ si nõ cõtingit aliquã magnitudinẽ esse inuisibilẽ, sed qualibet magnitudo ab aliqua distãtia est visibilis,) vt sequitur, erit (quædã cõmixtio colorũ hæc, (s. per alternos colores,) & illo (etiam (modo) per positionẽ colorũ, secus inuicẽ, (nihil prohibet) quin appareat quidam color communis ab aliqua distantia, ex qua scilicet nõ põt videri p se vterq; color simpliciũ propter corporis paruitatẽ. Quod aũt (nulla magnitudo sit inuisibilis) simpliciter propter paruitatem, dicit in sequentibus esse videndum. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Si aũ mixtio est corporu..., non solum eo quo quidẽ arbitrantur modo, cum, juxta se inuicẽ minima collocentur, quæ à nobis sensu percip: nequeant, sed oĩnariã & omnino, quemadmodum in ijs quæ de permixtione in vniuersum de omnib. est pertractatum. Illo nãque mõ hæc solũ permisceri cẽsentur, quæ secare cõtingit ad minima, vt homines, equos, aut semina, hominũ nãque minimus est hõ, sicut equorũ equus. Quamobrem illorum iuxta se inuicem positione vtrorumque permixta est multitudo, nõ aũt hominẽ vnico permisceri equo non dicimus, quæcunque vero minutatim non secantur, horum, certe hoc fieri modo mixtionem nõ cõtingit, sed quia vndequaque commiscentur, quæ certe maxime cõmisceri nata sunt. Quo aũt hoc fieri maxime posit mõ, in ijs quæ de cõmixtione diximus ante est determinatũ.*

Si aũt commixtio est corporum non solum secundũ hunc modum, quem putant quidam solum iuxta inuicẽ positis minimis, immanifestis autem nobis propter sensum, sed omnino omniquaque, sicut in eis quæ de cõmixtione dictum est vniuersaliter de omnibus. Illo. n. mõ miscentur hæc solum, quæcunque contingit diuidere ad minima, quemadmodum homines, equi, aut semina. Hominum enim hominem minim ũ, equorum vero eq: ũ. Quare horum secus inuicẽ positione multitudo cõmixta est, quæ simul vtrorumque, hominem vero vni equo non dicimus commisceri. Quæcunque vero nõ diuiduntur ad minimum, horum commixtiones non contingit fieri secundum hunc modum, sed cõmisceri ex toto, quæ quidem & maxime commisceri nata sunt. Quomodo autem hoc fieri possibile, in eis quæ de Mixtione dictum est prius.

Ponit modũ generationis mediorũ colorũ, qui est nõ solũ fm apparẽtiã sed fm existẽtiã. Et primo determinat generationẽ mediorũ colorũ: secundo assignat rõnẽ distinctionis ipsorũ fm istũ modũ generationis. ibi (Multi aũt erũt.) Quia vero iste modus generationis mediorũ colorũ accipit fm mixtionẽ corporũ, ideo præmittit primo de mixtione corporũ adinuicẽ, & subiũgit secũdo de mixtione colorũ. ibi (Simul aũt quæ sic necessitas,) Dicit ergo primo, quod mixtio corporum adinuicem nõ solũ est p quidem hunc modum, quem quidam putauerunt, q̃ quædam minima iuxta alia ponerentur, quæ propter paruitatẽ essent nostris sensibus immanifesta. Sed cõtingit aliqua corpora totaliter immisceri, ita, s. q̃ totum toti immesceatur, sicut dictũ est in lib. de generatione, vbi vniuersaliter tractatum est de corporum mixtione. Est aũt verum, q̃ quædam miscentur illo modo, s. per positionem minimorum iuxta inuicẽ, quæcunque, s. possunt vsque ad minima diuidi, sicut multitudo hominum diuiditur vsq; ad vnũ hominẽ, tãquã vsq; ad aliqđ vnũ minimũ, & multitudo equorũ vsq; ad vnũ equũ, & multitudo seminũ vsq; ad vnũ semen, qđ est vnũ granũ tritici, vel aliqđ hmõi. Vnde bene põt dici q̃ talium multitudo est p mixta per hoc, q̃ minima secus inuicẽ ponũtur, sicut si homines confuse equis permisceantur, vel semina tritici seminibus ordei, nõ tñ erit permixtio talium totaliter. Singulæ. n. partes multitudinum remanebunt impermixtæ, quia vnus homo non permiscetur vni equo, nec aliquod aliud huiusmodi alicui tali, sed eorum quæ non diuiduntur vsque ad minimum scilicet corporum continuorum & similiũm partiũ, sicut vinum & aqua, non potest fieri mixtio modo prædicto, s. per positionem minimorum iuxta inuicem, quia nõ est in eis accipere minimum, sed per hoc q̃ totum toti commiscetur, ita q̃ nulla pars remanet impermixta. Et hęc sunt, quę maxime & veri sime nata sunt permisceri. Quomodo autem hæc fieri possint, determinatum est in lib. de Generatione.

Quæ sit propria & tota ter corporũ mixtio.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Caeterum quamquam sit necessitas ut cōmixtis corporibus ipsis etiam permisceantur colores, palam certe est. praecipuamque insuper haec esse rationem cur multi existant colores, & nō superinducantur, aut iuxta se inuicem cōstituantur, non eum à longe quidem de prope autem minime vnus & idē cōmixtorū apparet color, sed vndiq;.*

Simul autem qua sit necessitas commixtis illis, & res misceri, manifestum est, & hanc causam esse principalem cur multi sint colores, sed non supernatationem. nec secus inuicem positionem. Non enim de longe quidem, de prope autem non, videtur vnis commixtorum colorum, sed vndique.

Principalis causa quare multi sint colores medij. Post cōmixtionē corporū tāgit cōmixtionē colorū. Et dicit manifestū esse ſm praedeterminata quae sit necessitas q cōmixtis corporib. colores misceantur. Dictū.n. est supra q perspicuum ſm q existit in corporibus, facit colores participari. Perspicuū aūt diuersimode inuenitur in corporibus ſm maius, & minus, & similiter lucidum & ideo permixtis corporib. in quib. est lucidū & diaphanū, necesse est q fiat permixtio colorū. Et ista est principalis causa q sunt multi colores praeter albū & nigrū. Nō aūt est principalis causa supernatatio, i. quod vnus color ponatur super aliū, neq; secus inuicem positio, i. quod minima colorata iuxta se inuicē ponātur, quia color medius videtur praeter albū & nigrū, nō quidem de lōge, nec de prope, sed ex quacunque distantia. Et ita patet q iste est modus generationis colorū mediorū ſm ipsorum existētiam. alij aūt duo modi pertinent ad solam apparentiam. Deinde cum dicit.

N LEON. *Multi quinetiam erunt colores, quoniam multiplici proportionis ratione, quae inter se inuicem cōfundātur permisceri cōtingit, & haec quidem in numeris, illa vero solummodo per excessum. Eoq; modo erunt alij, & quo de ijs, qui iuxta se inuicē sunt cōstituti, & de ijs, qui super inducuntur, dicere cōtingit. Verum de ijs quę misceantur alibi est pertractatum. Cur aūt colorum terminatę sint species, & non infinitę, nec saporum & sonorum, post haec dicemus. Quid igitur est color, & quā ob causam multi sunt colores, dictum est.*

Multi autem erunt colores, quoniam multis contingit proportionibus commisceri sibi inuicem commista, et hoc quidem in numeris, hoc vero secundum abundantiam solum & alia eodem modo, quo quidem nec secus inuicē positis colorib. aut de supernatatione cōtingit dicere, & de commixtis. Sed qua de causa colorum species terminitae & non infinitae, & saporum, & sonorum, posterius considerandum. Quid quidem igitur sit, color, & qua de causa multi colores, dictum est. De sono autē et de voce, prius in his quae de anima, est dictū.

Quare generetur multi colores medij. Assignat causam distinctionis colorum mediorū secūdū praedictū modū generationis. Et dicit quod multi generātur colores medij, quoniā multis ꝓportionib. solū inuicē contingit commisceri corpora, & per consequens ipsos colores. Quaedam quidem ſm determinatos numeros, qdā vero ſm solā superabundantiam incommensurabilem, & alio oīa eodē mō hic dicenda sunt circa mixtionē, quae supradicta sunt in alijs duobus modis, s. in positione colorum iuxta inuicem, & in superpositione vnius coloris super alterum. Vnum aūt est, q restat posterius determinādum, quare, s. sint finitae & non infinitae species colorū, saporū & sonorū. Vltimo autem epilogādo cōcludit. Iam dictum est quid sit color, & pp q cām sint multi colores. Excusat autem se deinceps à determinatione soni & vocis: quia, de his iam determinatum est in libro de Anima, eo quòd eadem est ratio generationis ipsorum & immutationis, quae secū- (Lect. 16. ad 18.)

dum qd immutāt ptinēt ad cōsiderationē li. de ani. Lec. 16.

LECTIO XI.

De sapore & odore prius tractandum esse, & prius de sapore cuius de natura tres Antiquorum refelluntur sententiae, propriaque ac vera traditur.

De odore vero & sapore nunc est dicendum. eadem enim ferè est passio, quamuis non in eisdem eorum est vtrunque. N. LEON.

DE odore vero & sapore dicendum est. ferè enim eadem est passio, non in eisdem autem est vtrunque eorum.

Postquam philosophus determinauit de colore hic consequenter determinat de sapore. Et primo dicit de quo est intentio, secūdo exequitur propositū. ibi (Igitur aquę natura) Dicit ergo primo, quod post colorem dicendum est de odore, & sapore. Et circa hoc assignat duorum causam. Prima quidem, quare coniunctim de eis sit agendum, s. propter eorū conuenientiam, quia vtrunq; eorum est ferè eadem passio. Nominat autem vtrunque passionem, quia vtrūque eorū est in tertia specie qualitatis, q est passio, vel passibilis qualitas. Dicit aūt saporē & odorē ferè esse eandem passionem, quia vtrunque causatur ex permixtione humidi & sicci secundū aliqualē terminationē à calido, non tamen vtrunque eorum est oīno in eisdem, quia odor magis sequitur siccum, & ideo principalius est in fumali euaporatione, sapor antē magis sequitur humidum. Deinde cùm dicit. (Quare de odore & sapore simul determinat.)

Clarius autem saporum nobis est genus quàm odoris, huius autem rei causa, quoniam pessimum animalium omnium hūc habemus sensum, et horum ēt, qui nobis insunt sensuū: exquisitissimum autē tactum ex reliquis animalib. gustatus namque tactus quidam est. N. LEON.

Manifestius aūt est nobis saporum genus quā odorum. huius aūt causa, quoniā peiorem habemus animalibus odoratum, & ipsis sensibus, qui in nobis. Tactum vero certissimum aliorum animalium. Gustus vero tactus quidam est.

Assignat causam, quare prius dicendū est de sapore, q de odore. Videbatur.n. esse dicendum de odore immediate post colorem, quia odor sentitur per medium extrinsecum, sicut & color, nun autem sapor, sed ordo disciplinae requirit, vt à manifestioribus ad minus manifesta procedatur, manifestius est autem nobis genus saporum quàm odorum, vnde de saporibus prius est agendum: ideo autem sapor est nobis manifestior, quia certiori sensu sentitur à nobis. Sensum enim olfactus peiorem habemus & per comparationem ad coetera animalia, & per comparationē ad caeteros sensus, qui in nobis sunt. cuius ratio est, quia sicut supra dictum est, odoratus in actu perficitur p calidū igneū, est aūt organū olfactus circa cerebrū, q est frigidius & humidius omnib. partib. corporis, vt supra habitum est. Homo autem inter omnia aīalia habet cerebrū maius ſm quātitatē sui corporis, vt dr in lib. de Partib. animaliū. Et ideo oportet q hō deficiat in sensu odoratus. Sed hō habet certissimū tactū inter oīa aīalia. cum.n. tāgibilia sint ea ex quib. cōstituitur corpus aīalis, s. calidum, & frigidum humidū & siccū, & alia hmōi, quae cōsequuntur, nō potuit esse, q organū tactus esset denudatū ab oī qualitate tāgibili, sicut pupilla caret oī colore. sed oportuit organū tactus esse in potētia ad qualitates tangibiles, sicut mediū est in potentia ad extrema, vt dr in Secūdo de Aīa. Et ideo oportet, q sensus tactus tāto sit certior quāto complexio corporis est magis temperata, quasi ad medium reducta. Hoc aūt maxime oportet esse in homine, ad hoc q corpus eius sit proportionatū nobilissimae formae. Et ideo hō inter alia aīalia habet certissimū tactū, & per cōsequēs gustū, qui

(Margin notes: Manifestius est nobis genus saporū quā odorū. — Lect. 2. de Anima tex. 91. 99. — Lectio 8. — Lib. 1. c. 7)

qui est tactus quidam, & huius signum est, quod hó minus pôt sustinere vehementiã frigoris, & caloris quã alia animalia, & etiam inter homines, tãto est aliqs magis aptus mẽte, quãto est melioris tactus, quod apparet in his, qui habẽt molles carnes. sicut dictum est in Secundo de Anima. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Aqua certe natura vt sit insipida exigit. Caeterum necesse est aquam in se omnia saporum habere genera, quae propter paruitatem sentiri nequeant, ut inquit Empedocles, aut talem idi inesse materiam, tanquam saporum seminarium, & omnia quidem ex parte illius alia. Vel nullum in aqua esse discrimen, cum efficiens sit in causa, vt si calidum & Solem quispiam dicat.*

Igitur aquae natura vult insipida esse. Necesse est itaque aquam in seipsa habere genera sapor. m insensibilia propter paruitatem, secundum quod Emped. dicit, vel materiam talem inesse, quemadmodum panspermia saporum, & omnia quidem ex alia parte, vel nullam habente differentiam aqua, faciens causam esse, ut si calidum & Solem dicat quis.

Exequitur propositum. Et primo determinat de sapore secundum veritatem, secundo excludit falsas positiones quorundam de natura saporis. ibi (Democritus aũt.) Prima pars diuiditur in duas. In prima determinat quae sit natura saporis. In 2. determinat de speciebus saporum. ibi (Quemadmodum autem colores.) Circa primum duo facit. Primo excludit opiniones quasdam circa generationem saporum, Secundo determinat veritatem. ibi (Apparent autem sapores.) Circa primum duo facit. Primo ponit tres opiniones circa generationem saporum, Secundo improbat eas. ibi (Horum autem, sicut Empedocles.) Incipit autem determinare naturam, siue generationẽ saporum ab aqua, quae videtur esse subiectum saporũ & dicit, quod ipsa natura aquae secundum se, vult esse, i. habet naturalem aptitudinem ad hoc quod sit insipida: & si aqua, habet aliquẽ saporẽ, hoc est ex permixtione alicuius terrestris, tamẽ quamuis aqua sit secundũ se insipida, est tñ radix & principiũ omnium saporum. Qualiter autem hoc esse possit, tripliciter aliqui assignauerunt. Empedo. enim dixit, quod omnes sapores sunt actu in ipsa aqua, sed sunt insensibiles pp paruitatẽ partium, in quibus radicantur. Secunda opinio fuit Democriti & Anaxagore, sicut dixit Alexan. in cõmento, ꝙ in aqua quidem nõ erãt sapores ĩ actu, sed erat ibi qđã mã saporũ, quẽadmodũ pãsperma, i. vniuersale semen, ita, s. ꝙ omnes sapores hant quidem ex aqua, sed alij sapores ex alijs aquae partibus. Ponebant enim partes indiuisibiles esse principia corporum. Nullum autem indiuisibile est actu saporosum sed oportet corpus sapidum esse cõpactum. Et ideo non ponebant esse sapores in actu, sed saporum semina, ita tamẽ quod diuersa indiuisibilia corpora sint semina diuersorum saporum, sicut & diuersarum naturarum. Tertia opinio est dicentium, quod differentia saporum non est ex parte ipsius aquae, sed solum ex parte agentis, quod aquam transmutat diuersimode, sicut Sol, vel quodcunq. aliud calidum.

Triplex opinio saporũ in aqua.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Verum ex ijs, vt Empedocles dicit, valde manifesta est falsitas, perspicimus.n. à calido decerptorum pomorum immutari sapores, siue Soli seu igni exponantur illa, vt appareat non ab aqua trahere eiusmodi factos, sed in ipsis pomis permutatos, & tempore exhalantes, cum austeros ex dulcibus, tum amaros, & omnimodos factos, excocti quinetiam ad omnia saporum genera (vt ita dicatur) transmutantur.*

Horum autem sicut Emped. dicit, multum apertum mendaciũ. Videmus enim permutatos per calorem suppores, oblatis fructibus ad solem, & ignitis, tanquã nõ ab aqua trahere sapores tales factos, sed in ipso fructu trãsmutantes, et resudantes, et iacentes, propter tẽpus austeros à dulcib. & amaros, & omnimodos factos, & decoctos, et ad oĩa saporũ genera, vt est dicere, trãsmutatos.

Improbat per ordinẽ prædictas tres opiniones. Et primo opi. Empe. dicens ꝙ dictum Empe. est apertum mendacium. si enim diuersitas saporũ esset actu in paruis partib. aquae, oporteret quod immutatio saporum fieret, nisi per hoc quod diuersae partes aquae attreherentur ad corpus, cuius sapores immutantur, hoc autem non semper fit. Si enim fructus ablati ab arbore exponantur Soli, vel etiã decoquãtur ad ignẽ manifestũ est qđ immutaĩ eorũ sapor p actionẽ caloris, & nõ per aliã actionẽ ab aqua, quod posset dici de fructibus, qui dum pendent in arbore, mutãt saporem attrahendo diuersos humores à terra, sed in fructibus decisis ab arbore, videmus transmutationem saporum factam per hoc quod ipsi fructus transmutantur facta resolutione interioris humoris per modum cuiusdam resudationis, & ita, dum iacẽt aliquo tempore ad solem, transmutantur de dulcedine in amaritudinem, aut ecõuerso, vel ad quoscũque alios sapores, secundum diuersam qualitatem decoctionis

Improbatio triũ opinionum praecedentium.

Secundo cum dicit.

Similiter modo seminarium esse aquam & materiã nõ est possibile, ex eadem enim videmus, tãquã ex codẽ alimẽto diuersos fieri sapores. Restat igitur aquã sanè permutari, qm quippiã patitur. N. LEON.

Similiter aũt et panspermia materiã esse aquã impossibile, ex codẽ n. videmus sicut ex esca factos alios sapores. Restat igitur pati aliquid aquã trãsmutari.

Improbat secundam opinionem Democ. & Ana. Et dicit, quod etiam impossibile est aquam esse materiam saporum, quasi continentem omnia semina eorum, ita scilicet ꝙ diuersae partes eius sint semina diuersorum saporum, quia videmus omnes vnum & idẽ corpus immutari ad diuersos sapores, sicut enim eadem esca, quae sumitur ab animali vel planta, conuertitur in diuersas partes animalis, vel plantae, ita, & conuertitur in diuersos sapores conuenientes diuersis partibus, sicut vnius plantae alius sapor est radicis, seminis, & fructus, & diuersarum plantarum ex codẽ cibo nutritarũ sunt diuersi sapores. Et hoc est manifestum indicium quod diuersi sapores non causantur ex diuersis partibus aquae. Vnde relinquitur ꝙ causantur ex hoc quod aqua transmutatur in diuersos sapores, secundum ꝙ aliqualiter patitur ab aliquo immutante. Tertio ibi.

Quod aũt non solũ à calidi virtute hãc accipiat iam aquã saporẽ vocamus manifestum est: humidorum enim omnium tenuissima est aqua, & ipso etiam oleo, licet illud lentore suo extẽdatur magis, fragilis n. est aqua. Quam obrẽ manu seruare aquã difficilius est quã oleũ. Quoniã aũt calescens aqua nihilo plus crassescere videtur, manifestum est aliã esse causã, sapores. n. omnes crassitudinem habent magis, calidum autem est concausa. N. LEON.

Quod quidẽ igitur nõ à calidi solũ virtute accipit hãc virtutẽ, quã dicimus saporẽ, manifestũ est. Subtilissima. n. omniũ humorũ aqua est, & ipso oleo, sed protenditur oleũ plus quã aqua, propter viscositatẽ. Aqua aũt frangibilis est. Quare & grauius est seruare aquã in manu quã oleum. Quoniã aũt calida facta aqua non apparet ingrossata aqua ipsa sola, manifestum quoniam alia quadã vtique erit causa. Sapores enim omnes grossitudinem habent magis, calidum autem est concausa.

Improbat tertiam opinionẽ dicentium, ꝙ sapores causãtur ex mutatione aquae à solo calido. Et dicit manifestũ esse ꝙ aqua nõ accipit qualitatẽ saporis ex

Aqua ẽ subtilissima humorum.

sola virtute calidi immutantis, aqua .n. est subtilissima inter omnes humores, & inter omnia corpora, quæ sensibiliter humectant. Non autem dicit inter oĩa humida, qa aer, q est humidus, est subtilior aqua Poterat aũt esse dubiũ de oleo propter hoc ꝙ supernatat aquæ & plus diffũditur q̃ aqua. Et ideo ad hoc remouẽdũ subdit, ꝙ aqua est subtilior ẽt ipso oleo, & ꝙ oleũ supernaret aquæ ꝑꝑ aeritatẽ vel raritatẽ ipsius, sicut & ligna supernatãt aquæ, Sed ꝙ oleũ plus diffundatur q̃ aqua cõtingit propter eius lubricitatẽ & viscositatẽ. aqua enim est valde diuisibilis, & ita vna pars eius nõ sequitur ad aliã, sicut cõtingit in oleo. Et ꝑꝑ hoc quia aqua est subtilior oleo, & magis diuisibilis, difficilius est conseruare aquam in manu, q̃ oleũ facilius enim tota cũ manu elabitur, q̃ oleũ. Quia igitur aqua, propter sui subtilitatẽ si sit pura nõ habẽs aliquid permixtum, nõ ingrossatur à calido agẽte, sicut alia, in quib. sũt partes terrestres, quę remanẽt subtili humido exhalante, manifeste sequitur quod oportet aliquã aliã causã ponere generationis saporũ, q̃ immutationẽ aquę à caliditate, qa oẽs sapores inueniũtur in corpore aliquo grossitudinẽ habẽte, nõ tñ remouetur, ꝙ calidũ sit aliqua causa immutãs aquã ad saporẽ sed non est tota causa: requiritur enim aliquid aliud; vnde est magis concausa quàm causa.

LECTIO X.

Propria ac vera generationis saporum causa assignatur, ex cuius ratione eius probata deducitur definitio.

N. LEON. *Quicunque autem pomis sunt sapores iidem in terra etiam esse percipiuntur.*

Apparent autem sapores quicunque quidem in fructibus, hi existentes & in terra.

Postquam philosophus excludit opiniones aliorum de causa generationis saporum, hic assignat veram causam ſm propriam opinionem. Et circa hoc tria facit. Primo assignat causam generationis saporũ, secũdo definit saporẽ. ibi (Et hoc est sapor. ꝫ tertio manifestat quod dixerat ibi (Quoniam autem non omnis sicci.) Circa primum tria facit. Primo ostendit quod sapor est terræ, & non solum aquæ, vt Antiqui ponebant, Secundo ostendit quod aqua immutatur à sicco terrestri ad sapores. ibi (Pati enim &c.) Tertio concludit causam generationis sapurũ. ibi (Quemad modum igitur qui lauant. ꝫ Circa primum duo facit Primo proponit quod intendit, Secundo manifestat propositum. ibi (Quare multi Antiquorum.) Dicit ergo primo, quod omnes sapores quicunque apparent in fructibus plãtarum, in quibus manifeste diuersificãtur sapores, sunt & in terra, non quidem ita, quod terra pura saporem habeat, cum non habeat humorem, sed ad modicam permixtionem humidi, cum aliqua alteratione calidi, acquirit aliquẽ saporem.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Quo circa veterum plerique Physiologorum talẽ dixerunt esse aquam qualis terra est, per quam illa per meat. id autem notissimũ in salsis declaratur aquis. sal .n. terræ quædam est species. Quamobrem quæ per cinerem colantur aquę, qui sanè amarus, est, amarũ reportant, saporem, eodemque modo in alijs. Nonnulli quin etiã amari sunt fontes, plerique aciduli saporis, alij vero omnimodos sapores alios in se habentes.*

Quare multi Antiquorum Physiologorum dicunt talem esse aquam, per qualemcunque terram transeat, & hoc manifestum est in salsis aquis maxime. Sal enim quædam terræ species est. Et quæ per cinerem colatæ, ipso amaro existẽte, amarum faciunt saporem. Sũt quoque fontes multi, hi quidem amari, alij uero acuti, hi autem omnimodos habentes sapores alios.

Manifestat quod dixerat per duo signa. Quorum primum sumitur secundum dictum, in quo multi Antiquorum naturalium conueniunt. qui dicunt talis saporis esse aquam, per qualem terram transeat. & hoc manifestum est maxime in salsis aquis, non qui dem ipsius maris, quia hoc habet aliam causam, vt in libro Meteororum ostẽsum est, sed quia aquę quorundam fontium sunt salsæ, propter hoc quod transeunt per similem terram. Nec hoc debet videri mirum, quia sal est quędam species terræ, sicut & alumẽ vel sulfur. Vnde & quidam montes inueniuntur de sale. hoc etiã apparet in aquis colatis per cinerem, quæ habent amarum saporem, sicut cinis, per quem colãtur. Inueniuntur quoq; fontes diuersorum saporum propter diuersas terras, per quas transeunt. Est autem considerandum ꝙ Arist. non inducit hoc ad ostendendũ vniuersaliter causam generationis saporum: quia per hoc nõ manifestatur nisi causa saporum in aquis, sed totum hoc inducit quasi quoddam signũ ad ostendendum quòd sapores conueniunt terræ, & non soli aquæ. Secundum signum ponit. ibi.

Sapores nõ dum aquæ sed terræ cõuenit signis duobus oñẽditur.

Secunda lect. 5.

Sal est ſpẽs terræ, unde et inueniuntur montes de sale.

Quapropter non immerito in terra nascentibus saporum maxime fiunt genera. N. LEON.

Rationabiliter itaque in nascentibus terra fit saporum genus maxime.

Et dicit quod sapores conueniunt terræ rationabiliter, quia saporum genus maxime manifestatur, & diuersificatur in his, quę nascuntur immediate ex terra, propter affinitatem ipsorum ad terram.

Deinde cum dicit.

Humor .n. vt alia omnia à contrario pati natus est. porro contrarium siccitas est, propterea quippiam ab igne patitur. sicca nanque ignis est natura. Verum ignis proprius est calor, terræ autem siccitas, vt dictum est in ijs quæ de Elementis. N. LEON.

Pati enim natum est humidum, quemadmodum, & alia à contrario. Contrarium autem siccum. Quare & ab igne patitur quiddã. Sicca enim ignis natura. sed proprium ignis calidum est, terræ vero siccum, sicut dictum est in his, quæ de Elementis.

Quonĩmodo aqua ad sapores immutetur sicco terrestri.

Probat ꝙ humidũ aquæ immutaẽ ad sapores à terra. Et primo probat propositũ, secũdo excludit, quandam obiectionem. ibi ꝫ Qua quidẽ igitur. ꝫ Dicit ergo primo ꝙ humidũ natum est pati à suo contrarium sicut & omnia alia patiuntur à suis contrarijs, vt probatum est in Primo de Generatione. Contrarium autem humido est siccum. vnde humidum naturaliter patitur à sicco. Et, quia non solum terra est sicca, sed etiam ignis, ideo etiam patitur ab igne, quamuis quatuor qualitatum elementalium duæ conueniant singulis, nam ignis est calidus & siccus, aer calidus & humidus, aqua frigida & humida, terra frigida & sicca. In singulis tamẽ elementis singulæ harũ qualitatũ principaliter inueniũtur quasi proprię ipsis Nã ignis proprie calidus est, qa ignis est nobilissimũ inter elemẽta, & ꝑpinquissimũ cęlesti corpori, ideo contingit ei proprie & ſm se calidum esse, quod est maxime actiuum, siccũ vero cõpetit ei propter excessum caliditatis, quasi iã humiditate cõsumpta. Aeri vero competit quidẽ calidũ secundario ex affinitate ad ignẽ, secundum se autem cõpetit ei humidum, quod ẽ nobilius inter qualitates passiuas, quasi calore resoluente humiditatẽ, & non consumẽte propter maiorẽ distantiã à prima cã caloris, quæ est corpus cœleste. Aquæ vero proprie & secundum se competit frigidũ ꝙ est secũda qualitas actiua, quasi priuatiue se habẽs ad calidum, competit aũt ei humidum secũdario secundum propinquitatem ad aerem. Terræ vero cõpetit quidem frigidum secundario, quasi ex propinquitate aquæ, siccum autem competit ei proprie, & per se, quasi propter longissimam distantiam à fonte caloris

tex. co. 30.

Elementorũ proprietates, quæ sint.

Vide Thomam, in 2. de Generatione & cor. tex. 13. — caloris non soluta terra in humiditatem, sed in ultima grossitie permanente. Et hæc determinata sunt in libro de Elementis, idest in Secundo de Generatione, unde humidum maxime natú est pati à sicco terrestri. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Ignis igitur ut ignis est, et terra ut terra, nihil agere aut pati nata sunt, neque aliud quippiam. Quatenus autem illis inest contrarietas, ea: quas omnia agunt & patiuntur.*

Quà quidem igitur ignis, & quà terra, nihil natum est facere vel pati, nec aliud quicquam. Quatenus autem inest contrarietas in unoquoque, eatenus omnia, & faciunt & patiuntur.

Excludit quandá obiectioné. Non.n. sequitur qd humidum à magis sicco patiatur, nisi patiat à sicco inquantum est siccum. Posset autem aliquis hoc negans dicere, quod humidum patitur maxime ab igne inquantum est ignis, & ideo ad hoc excludendú dicit quod ignis inquantum est ignis, nihil natum est facere vel pati, nec etiam aliquod aliud corporum. Et hoc probat, quia secundum hoc nata sunt aliqua agere & pati abinvicem, quia habent contrarietatem ut ostensum est in primo de Generatione. (tex. co. 19.) Igni autem inquátum ignis, & terræ, inquantum terra, nihil est contrarium sicut nec alicui substantiæ. Unde relinquitur ꝙ huiusmodi corpora non agant & patiantur inquantum sunt ignis vel terra vel aliquid huiusmodi, sed inquátum calidum, vel frigidum, humidum, & siccú.

Dubium. Sed contra hoc videtur esse dubitatio. Si enim igni competit per se esse calidum & siccum, si agit inquantum est calidum videtur sequi quod agit inquátum est ignis. Ad hoc sciendum est, quod quidam opinati

Responsio. sunt calorem esse formam substantialem ignis, & secundum suam formam substantialem habebit aliqd contrarium, & per consequens erit activus, sed quia ignis non solum significat formam, sed compositum ex materia & forma, ideo hic dicitur, quod ignis non est activus, nec est ei aliquid cótrarium. Et sic soluit Alex. in commen. Sed hoc non potest stare, quia idé non potest esse in genere substantiæ, & accidentis secundum illud philosophi primo physicorum. (Primo Phy. co. 37.) Quod vere est nulli accidit, forma autem substantialis ignis reducitur ad genus substantiæ, ergo nó pót esse quod calor sit forma substantialis ignis, cum sit accidens aliorum. Item forma substantialis non percipitur sensu, sed intellectu. ná quod quid est, est proprium obiectum intellectus. ut dicitur tertio de Anima. (Ca. 11.) Unde, cum calidum sit sensibile per se, non potest esse forma substantialis alicuius corporis. (Solutio propria.) Est ergo dicédum quod calor per se inest igni non sicut forma substantialis, quæ non percipitur sensu, sed sicut proprium accidens eius, & quia actio naturalis est alicuius contrarij alterantis, ideo ignis agit secundum suum calorem, cuius est aliquid contrarium, non autem secú dum suam formam substantialem, quæ caret contrarietate, nisi cótrarietas large accipiatur secundum differétiam perfecti & imperfecti in eodem genere, per quem modum etiam in numeris contrarietas inueniuntur, secundum quod minor numerus est ut imperfectum & pars respectu maioris, formæ autem substantiales rerum sunt sicut numeri, ut dicitur 8. Meta. (Tex. co. 10.) Et per hunc modum est etiam inter differentias cuiuslibet generis contrarietas, ut in 10. Metaph. sic enim animatum & inanimatú, sensibile & insensibile sunt contraria. (Replice.) Sed adhuc potest esse dubitatio. Si enim in elementis non est principium actionis forma substátialis, sed accidentalis, cum nihil agit ultra suam speciem, non videtur, quod per actionem naturalem elementorum materia transmutetur ad formam substantialem, sed solum ad formam accidentalem.

Et propter hoc quidam posuerunt quod omnes formæ substantiales sunt à causa super naturali, & quod agens naturale solum alterando disponat ad formam. (Solut o pla) Et hoc reducitur ad opinionem Platonicorum, qui posuerunt quod species separatæ sunt causæ generationis, & quod omnis actio est à virtute incorporea. Stoici autem sicut Alexand. dicit posuerunt quod corpora secundum seipsa agunt, inquantum, scilicet sunt corpora. (Stoici Ari.) Aristotel. autem hic tenet mediam viam, quod corpora agunt secundum qualitates suas. Et ideo dicendum quod unumquodque agit secundum qd est in actu ut patet primo de Generatione. (S. Thom. ad formam.) necesse est autem quod esse qualitatum elementalium deriuetur à principijs essentialibus eorum, ita etiam, ut virtus agendi competat huiusmodi qualitatibus ex virtute formarum substantialium, omne autem, quod agit in virtute alterius, facit simile ei, in cuius virtute agit, sicut terra facit domum ex virtute domus, quæ est in anima, & calor naturalis generat carnem animatam ex virtute animę, & per húc etiam modum, per actionem qualitatum elementalium transmutatur materia ad formas substantiales. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Quemadmodum igitur qui colores & sapores in humore diluunt, talem efficiunt aquam, eo natura modo sic cum sicco, terreum, & per siccum & terreum calidi agitans & percolans vi, qualitate quadam ipsum afficit humidum.*

Quem admodum ergo qui lauant in humido colores, & sapores, talem faciunt habere aquam, sic & natura siccum & terreum & per terreum & siccum colans et mouens per calidum, quale quiddam humidum facit. (Proportionale, saporú generationé concludens.)

Concludit ex præmissis generationé saporum. Et dicit, quod sicut illi, qui in humido aqueo lauant colores & sapores, idest corpora colorata & saporosa, faciunt aquam habere talem colorem & saporem, ita etiam econuerso, quando humdum aqueum colatur per siccum terrestre, & cú hoc fit aliqua immutatio à calido digerente, & quodammodo commiscente, humido sicco, qualificatur humor aqueus qualitate saporosa. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Et hoc est sapor, ea, scilicet quæ à prædicto sicco in humore fit passio gustatiuus, qui potentia est, immutatrix ad actum.*

Et hoc est sapor, passio facta à dicto sicco in humido gustus alteratiua secundum potentiam in actum.

Inducit ex præmissis prædictis definitionem saporum, & dicit, quod sapor nihil est aliud quàm passio facta in humido aqueo à dicto sicco, scilicet terrestri cú additione calidi, quæ gustú secúdú potentiá alterádo, in actú reducit, ꝙ quidé additur ad differétiam odoris, & quarúdá aliarú passionum, quę causátur ab humido & sicco ꝑ actioné calidi, q̃ tñ nó sunt immutatiua gustus, sed aliorum sensuú. Deinde cú dicit. (Sapor quid sit.)

N. LEON. *Deducit enim sensitiuum ad id, quod potestate præexistebat, sentire nanque ipsum nó sicut discere est, sed ut speculari.*

Ducit enim sensitiuum ad hoc potentia praeexistens. Non enim secundum discere, sed secundum speculari est sentire.

Manifestat definitionem saporis, quantum ad ultimam partem eius. nam prima pars eius manifesta est ex præcedentibus. Dixerat autem quod sapor alterat gustum secundum potentiam, & ad hoc manifestandum subdit, quod sapor, sicut & quodlibet sensibile, reducit in actum sensitiuum, quod prius erat in potentia, ad sensibile, quia sentire, quod sequitur actionem sensibilis, in sensum, non fit secundum (Sensus ex qua potentia reducatur in actú. Vide 2. de Anima tex. 54. usque ad 62.)

addiscere, sed secundum speculari, i. non habet similitudinem, cum eo quod est addiscere, quia aliàs in eo qui addiscit, generatur habitus scientiæ de nouo sed in eo, qui sentit, non generatur sensus de nouo per actionem sensibilis, sensus sit actu operans, sicut cõtingit in eo, qui speculatur actu. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Quod autem non cui sine sicci, sed nutritiui sapores vel passio, vel priuatio existunt, hic accipiendum est, quod neque siccum absque humido, neque humidum absque sicco. Nutrimentum nanque animalibus neutrum illorum solitarium est, sed ex illis mixtum.*

Quoniam autẽ non omnis sicci, sed nutritiui sapores aut passio sunt, aut priuatio, oportet sumere hinc, quoniam nec siccum absque humido, nec humidum absque sicco. Esca enim ipsis animalibus non est vnum solum, sed commixtum, neque ipsis plantis, sed mixtum.

Manifestat quod supra dixerat, scilicet quod sapor non sit solum in humido siue sicco. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit quod sapor fundatur simul in humido & sicco, Secundo probat quoddam quod supposuerat. ibi (Et sunt oblati cibi.) Tertio probationem manifestat. ibi (Oportet quidem.) Dicit ergo primo, quod sapores sunt passiones quantum ad dulce, vel priuationes quantum ad amarum, quod se habet vt imperfectum, & priuatio ad dulce, sicut nigrũ ad album, sed non cuiuslibet sicci, sed nutrimentalis ex quo, scilicet possunt nutriri animalia, & plantæ. Ex hoc possumus accipere quod nec siccum sine humido, nec humidum sine sicco pertinet ad sapores, quia esca, qua nutriuntur animalia, non est solum humidum, vel solum siccum, sed cõmixtum ex his. Ex ijsdem enim nutrimur, ex quibus sumus, vt dictum

tex. com. 50 est Secundo de Generatione, & eadẽ ratio est de plantis. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Et oblati animalibus alimenti ea quidem, quę tactu sentiuntur, accretionem sane faciunt, & diminutionem. Horum autem causis quatenus calidum fuerit & frigidum id quod offertur. hæc enim accretiones faciunt & diminutiones. Alit autem id, quod profertur quoad gustabile est. Omnia nanque dulci aluntur, siue simpliciter, siue permixtim.*

Sapor nutrimẽti passio seu priuatio est. *Et sunt oblati cibi animalib. tangibilia quædam sensibilium & augmentum facientia & decrementum. Horum enim causa, calidum aut frigidum oblatum, hæc. n. faciunt & augmentum & decrementum. Nutrit autẽ secundum quod gustabile oblatum. Omnia enim nutriũtur dulci vel simpliciter vel commisto.*

Probat qđ supposuerat ꝙ sapor sit passio vel priuatio nutrimenti. Vbi considerandum est, quòd cibi, qui offeruntur animalibus, ad duo eis deseruiunt, s. ad augmentum, quo perducuntur ad perfectam quãtitatem: & ad nutrimentum, per quod conseruatur substantia. Deseruiunt et eibi, & ad generationẽ, sed hoc iã non pertinet ad indiuiduũ, sed ad spẽm. Dicit ergo, qđ cibi animalib oblati, cũ sint de numero sensibiliũ, inquantũ sunt tãgibilia, causant augmentũ & decremẽtũ, quia calidũ & frigidũ facit augmentũ & decrementum, ita quod calidũ proprie facit augmentũ, eius est. n. dilatare & diffundere quasi mouendo ad circunferentiam. frigidum autem causat decremẽtum, quia eius est constringere, quasi mouendo ad centrum. Vnde in iuuentute, animalia augentur, in senectute decrescunt. Nec est contrarium quod dicitur secundo de Anima, quod cibus auget prout est quantus, quia quantitas non sufficeret ad augmentũ, nisi esset calor conuertens & digerens, sed cibus oblatus nutrit, inquãtũ est gustabilis. Et hoc pbat p hoc quod omnia nutriuntur dulci, quod percipitur gustu & hoc vel simplici dulci, vel commixtione aliorum

C. 47.
Solutio du.
C. 38.

saporum. Nec etiam est contrarium, quod secundo de Anima dictum est, quod tactus est sensus animalium alimenti, quia ibi humorem, idest saporem ponit inter tangibilia, & ibidem dicit quod sapor est de lectamentum nutrimenti, inquantum scilicet indicat conuenientiam eius. Deinde cum dicit. Solutio vlterius duplex.

De huiusmodi autem re in commentarijs de Generatione, & corruptione determinare oportet, nunc autem quatenus cogit necessitas de illis est prælibandum. Calidum enim auget, & alimentum affingit, & leue quidem attrahit, salsum autem & amarum ob grauitatem relinquit, quod igitur in exterioribus corporib. externus facit calor, id in animalium stirpiumque natura internus planè efficit: & idcirco dulci aluntur. N. LEON.

Oportet quidem igitur de his determinare in his, quæ de Generatione, nunc autem quantũ necesse est tangere de ipsis. Calidum enim augmentat, & struit nutrimentum, eo quod leue quidem attrahit, amarum autem & salsum relinquit propter grauitatem. Quod itaque facit in exteriorib. corporib. exterior calor, hoc quidẽ in natura animaliũ et plantarũ. Quare nutriũtur dulci.

Confirmat probationem præmissam. Et primo quantum ad hoc, quod dixit omnia nutriri dulci, secundo quantum ad hoc quod dixerat de commixtione aliorum. ibi (Commiscetur autem,) Dicit ergo primo, quę pertinent ad augmentum & nutrimentũ, oportet determinare in his, quę sunt de generatione. dixit autem de his in libro de Generatione in vniuersali, sed adhuc magis dicendum est de his in libro de Generatione animalium, ad quem pertinet consideratio de alimento animalium, nunc autem quantum ad propositum pertinet tangendum est aliquid, scilicet quod calor naturalis actiue causat augmentum p extensionem quandam, & construit nutrimentum digerendo, inquantum, scilicet attrahit id, quod est leue & dulce, & relinquit id, quod est salsum & amarũ propter grauitatem. Vnde omnes fæces animalium sunt satis amaræ, vel salsæ. & hoc manifestat per similitudinem in toto Vniuerso. Quia facit calor naturalis in animalibus & plantis, quod facit calor Solis in corporib. exterioribus: attrahit enim humidum subtile, & relinquit id, quod est terrestre & grossum. vnde aquę complutæ sunt dulces, quamuis mare à quo plurima fit resolutio, sit salsum. Et ex hoc concludit quod omnia nutriuntur dulci, quod est attractum à calido naturali. Deinde cum dicit. Dulci ola nutriuntur. Similitudo.

Alij autem alimẽto commiscentur sapores, eodem sane modo, quo salsum & acidum condimenti gratia. Hoc autem ideo vt diducant id, quod in dulci nutritiuum est nimis, & redundans. N. LEON.

Commiscentur autem alij sapores ad cibum, eodem modo quo salso et acuto pro coudimento, hoc autem propterea quod reprimant, quod nimis nutritiuum sit dulce & supernatatiuum.

Assignat causam commixtionis aliorum saporũ ad nutrimentum. Et dicit quod alij sapores commiscentur in cibo dulci, quod solum nutrit, loco condimẽti, sicut manifeste apparet de sapore salso & acuto, vt scilicet per huiusmodi sapores reprimatur dulce, ne nimis nutriat. Est enim nimis repletiuum & supernatatiuũ, quia facile attrahit à calore pp sui leuitatẽ. Commiscetur alij sapores dulci, ne quod nimis nutriat.

LECTIO XI.

Medij sapores, quorum triplex assignatur distinctio, quomodo generentur, sensibilia, item tangibilia, ac communia sensibilia opinantes, rationibus confutantur.

Quemadmodum autẽ colores de albi, & nigri sunt mixtione, ita & sapores ex dulci & amaro. N. LEON.

Quem

Quemadmodum aūt colores ex albi, & nigri commixtione sunt. ita & sapores ex dulci, & amaro.

Postquam philosophus determinauit generatio nes saporum, hic distinguit species saporum. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit in communi generatio nē mediorum saporum, secundo ostendit quomodo medij sapores diuersificantur ibi (Et secundum proportionem &c.) Tertio ostendit quomodo album & nigrum se habeant adinuicem ibi. (Et quemadmodum nigrum.) Dicit ergo primo quod sicut alij colores medij generātur ex commixtione albi & nigri, vel ipsorum ſm se, vel ex cōmixtione causarū albi & nigri, ita medij sapores generātur mixtione dulcis & amari, vel ipsorum secundū se vel ex mixtione causarum dulcis & amari. Calidum enim perfecte digerēs humidum, causat saporem dulcem, priuatio autem humidi perfecte digesti, est causa amaritudinis. Alij vero sapores cāntur ſm ꝙ humidū medio mō se habet nec totaliter est consumptum, nec totaliter est in digestum. Quia enim sapor propinquius sequitur humorem quàm calorem, non oportet considerare medium & extrema secundum calidum sed secundum humidum aliqualiter passum à sicco & calido, quia in hoc principaliter consistit natura saporis, alioquin si medium & extrema acciperentur in saporib. ſm calidū, non essent dulce & amarū extrema, sed dulce esset mediū. Nam calidū intensum & consumens frigidum, aut digerēs calidū, aut oino deficiens in digerendo propter victoriam frigidi, causat ponticū, vel acetosum saporem, calor autē moderatus sufficiens ad digerendum causat dulcedinem. Deinde cū dicit.

Et proportione quidē eo quod tum magis, tum minus illorum vnusquisque suscipiat, siue per quosdam mixtionis numeros & motiones, seu indefinite, Quicunque N. LEON. *aūt ex illis mixti voluptatē faciunt, hi solū in numeris.*

Et secundum proportionem eo, quod magis vel minus vnusquisque est secundum numeros quosdam commixtionis & motus. siue indeterminate. Qui autem delectationem faciunt, commixti hi in numeris solum.

Agit de distinctione mediorum saporum. Et primo quantum ad differentiā delectabilis & indelectabilis, secundo quantum ad nomina. ibi (Qui quidem ergo pinguis.) Tertio quantum ad numerum, per similitudinem ad colores. ibi (Fere enim æquales.) Dicit ergo primo, quod medij sapores diuersificantur secundum proportionem commixtionis, inquantū, scilicet vnusquisque eorum vel magis vel minus accedit ad dulcedinem, siue amaritudinem. Quod quidē contingit dupliciter, sicut in coloribus dictum est, uno modo secundum numeralem proportionem ob seruatam in prædicta commixtione & transmutatione humidi à calido, alio modo secundum indeterminatam suparabūdantiam, absque proportione numerali. Solum autem illi sapores delectant gustum, qui sunt commixti secundum numeralem proportionē. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Pinguis igitur dulcis est sapor, salsus autem & amarus idem ferè sunt. acris vero, & austerus, & acerbus, & acidus, in mediocritate consistunt.*

Qui quidem ergo pinguis, est dulcis sapor. Amarum vero & salsum ferè idem sunt. Ponticus vero & austerus, & Stypticus, & acutus, in medio.

Differentiæ & nomina saporū mediorum. Distinguit sapores medios ſm nomina. Et dicit ꝙ sapor pinguis est quasi idem cum dulci, vterque enim sapor designat digestionē humidi à calido, verūtamē in dulci sapore ostēdit calor magis dominari sup humidum, vnde pinguis sapor propinquior est aquoso siue insipido sapori, pp abūd antiam humidi aquatis. Similiter etiam amarus sapor & s. lsus ferè sunt idem. vterque enim ostendit excessum caloris consumentis humidum. verumtamen in amaro videtur esse maior cōsūptio humiditatis q̄ in salso, qa in salso vř esse cōsumptum humidum infusum corpori. In amaro autem vř esse vlterius resolutū & consumptū, uel totalř, vel in parte humidum, cōglutinans subam corporis. Vnde feces corporum resolutorū & interminatorū sunt amaræ. In medio autem sunt ponticus, siue mordicatiuus sapor & austerus, i. acetosus, & acutus, ita tamen quòd ponticus & acetosus consistunt in humore nondum digesto propter defectum caloris, pp quod fructus indigesti sūt uel acetosi saporis, ut poma acerba: vel pontici, sicut pira acerba. Ponticus tamen sapor videtur plus habere de terrestri. Vnde & terra ferè ponticum saporem habet. acetosus autem videtur plus habere de frigido. Stypticus autem sapor videtur etiam multum habere de terrestri, pro pinquius enim est pontico, sed plus habet de calido, magis enim ad digestionem accedit. vnde etiam quædam digesta habent saporem stypticum, sicut fructus myrti. Acutus autem sapor significat excessū caloris, non quidem consumentis, sed superdigerentis humidum. Deinde cum dicit. N. LEON.

Aequales enim ferè saporum & colorum sunt species. Septem nanque vtrinque species, siquis (vt recta dicta ratio) fuscum nigrum quidē esse posuerit. Restat igitur flauum quidem albi esse, quemadmodum pingue est dulcis. Puniceum vero & purpureum, & viride, & ceruleum in intermedio albi & nigri esse. Reliqui autem ex his sunt mixti.

Fere enim æquales humorum species & colorum sunt. Septem enim amborum species, siquis ponat, sicut rationabile, liuidum nigrum aliquid esse. Relinquit enim flauum quidem albi esse, quemadmodum & vnctuosum est dulcis. puniceus vero & alurgon, & viride, et ciariū in medio albi et nigri. Alij vero mixti ex his.

Distinguit sapores medios secundum numerum per similitudinem ad colores. Et dicit quòd species humorum. i. saporum sunt ferè æquales numero speciebus colorum. septem autem species saporum sic numerandæ sunt, vt pinguis sapor non distinguatur à dulci, Salsus autem distinguatur ab amaro, ita ꝙ, si his tribus saporibus addantur alij quatuor superenumerati, erunt 7. sapores. Similiter etiam rationabiliter dicitur ex parte colorum, ꝙ liuidum se habet ad nigrum, sicut salsum ad amarum. Flauum autem ad album, sicut pingue ad dulce. In medio autem erunt hi colores. Puniceus, i. rubeus, & Alurgon, i. citrinus, & viridis, & ciarium, i. color cœlestis, ita tamen ꝙ viride & ciarium magis appropinquant ad nigrum, puniceum autem & citrinum, magis appropinquant ad album. Sunt autem aliæ species plurimæ colorum & saporum, ex commixtione prædictarum specierum adinuicem. Deinde cum dicit. Sapores medij sūt equales numero speciebus colorum.

N. LEON. *Et quemadmodum nigrum albi est priuatio in perspicuo, ita salsū et amarum dulcis in nutritiuo humido. quamobrem omnium quæ comburuntur amarus est cinis: ab illis enim potabile exhaustum est.*

Et quemadmodum nigrum priuatio est albi in perspicuo, ita amarum & salsum dulcis in nutrimentali humido. Quare, & cinis combustorum amarus omnium. exhalatum enim ex ipsis potabile.

Comparat amarum ad dulce. Et dicit, quòd sicut nigrum est priuatio albi in perspicuo. ita amarum & salsum est priuatio dulcis in humido nutrimentali. Semper enim alterum contrariorum est vt priuatio, vt patet ex 10. Meta. Et, quia amarum est priuatio dulcis, inde est quòd omnium combustorum cinis est amarus, propter exhalationem humidi nutrimentalis, quod potabile vocat. Deinde cum dicit.

De

N. LEON. *Democritus autem, & plurimi Physiologorum, qui de sensibus pertractarunt, absurde sane faciunt. Sensibilia enim omnia tactilia esse volunt. Atqui si istuc hoc se habet modo, manifestum certe est quod aliorum unusquisque sensuum tactus est quidam, quod autem hoc fieri non possit, haud quaquam difficile est animaduertere.*

Democritus autem & plures Physiologorum, quicunque dicunt de sensibilibus, incongruissimum aliquid faciunt. Omnia enim sensibilia tangibilia faciunt. Etenim si hoc taliter se habet, manifestum, quod & aliorum sensuum unusquisque tactus quidam est. hoc autem quod sit impossibile, non difficile est discernere.

Excludit falsas opiniones aliorum de natura saporum. Primo in generali quantum ad omnia sensibilia, secundo in speciali, quantum ad sapores. ibi (Quidam antem proprie.) Circa primum duo facit. Primo improbat opinionem Antiquorum, quantum ad hoc q reducebant omnia sensibilia ad qualitates tangibiles. Secundo quantum ad hoc q reducebant sensibilia propria ad sensibilia communia. ibi) Amplius autem communibus.) Dicit ergo primo, q Democritus & plurimi Naturalium philosophorum, quicunque intromittunt se ad loquendum de sensibilibus, faciunt quoddam incongruissimum, quia omnia, s. sensibilia dicunt esse tangibilia. quod si esset verum, sequeretur q quilibet sensus esse tactus, cum potentiæ distinguantur secundum obiecta. Quod autem hoc sit falsum, facile est videre, quia alij sensus sentiunt per medium extraneum, non autem tactus.

Opinio philosophorum naturalium qd sensibilia omnia sint tangibilia.

Deinde cum dicit.

Præterea etiam communia sensuum omnium usurpant pro proprijs: magnitudo enim, & figura, & asperum, & leue, acutum quinetiam & obtusum, quæ in corporum sunt mole, communia sunt sensuum, & si non omnium, visus saltem et tactus. Quamobrem in ijs falli possunt, in proprijs autem non falluntur, vt visus in colore, & auditus in sonis.

Amplius autem communibus sensuum omnium vtuntur quasi proprijs. Magnitudinem enim & figuram, & asperum, & leue, amplius autem acutum & obtusum, quod in magnitudine est, communia sunt sensuum, & si non omnium, sed visus & tactus. Quare & de his decipiuntur, de proprijs autem non decipiuntur, velut visus de colore, & auditus de sonis.

Sensibilia communia quæ sunt.

Arguit Antiquos in hoc, q vtebantur sensibilibus communibus quasi proprijs. Reducebant enim colores & sapores, & alia sensibilia ad magnitudinem & figuram. Magnitudo enim & figura, & asperum, & leue, secundum q ad figuram pertinent, & similiter acutum & obtusum, quæ etiam pertinent ad dispositiones figurarum habentium angulos, sunt communia sensuum. quamuis non omnia hæc percipiantur ab omnibus sensibus, percipiuntur tamen saltē tactu & visu. & ita non sunt propria sensibilia, quia sic uno solo sensu sentirentur. Dicit autem q acutum & obtusum, quod est in melodijs, vel in magnitudinibus secundum aliam literam, id est in corporib. ad differentiam acuti, s͂m q est in vocib. & in saporib. Et q prædicta sunt sensibilia communia, manifestat per quod dam signum, q circa huiusmodi, quæ dicta sunt, decipiuntur sensus, qui tamen non decipiuntur de proprijs sensibilibus, sicut visus non decipitur de colore, nec auditus de sonis. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Quidā autem propria ad ista referunt, vt Democritus. album enim & nigrum, hoc quidem asperum esse vult, illud vero leue. Ad figuras autem sapores refert.*

Quidam autem propria ad ista reducunt, quemadmodum Democritus album quidem & nigrum, hoc quidē asperum, dicit esse, hoc vero leue esse. Ad figuras autem reducit sapores.

Excludit opiniones prædictas in speciali. Et primo narrat eas, secundo improbat. ibi (Quamuis autē nullius.) Dicit ergo primo, q quidam reducunt propria sensibilia ad ista communia, sicut Democritus, qui nigrum dixit esse asperum, existimans obscuritatem nigri causari propter hoc q partes, quæ superemi͂nēt in aspero, occultant alias. Album autem dixit esse leue, existimans claritatem albi prouenire ex hoc, q leue totaliter illustretur propter hoc q partes eius equaliter iacēt. Sapores aūt reduxit ad figuras propter hoc, q inuenit acutū, & obtusū in saporibus sicut in figuris æquiuocatione deceptus. Secundo ibi.

Atqui vel nullius, vel certe visus magis est cōmunia dignoscere, si igitur magis est ipsius gustus, exquisitissimi aūt est sēsus circa vnumquodque genus diiudicare; quæ sūt minima, oportebat sanè & alia cōmunia gustarum sentire maxime, & in alijs etiam figuris iudicij esse exquisitissimi.

Quamuis aut nullius, vel magis visus est cōmunia cognoscere. Si ergo gustus magis: minima quidē certissimi sēsus est discernere circa vnūquodq; genus. Quare oportebat gustum & alia communia sentire, maxime & figurarum esse discernentissimum.

Improbat prædictā opinionē de saporibus trib. rationibus. Quarū prima est, q nullus sēsus cognoscit figuras, quasi ppria sēsibilia, & si esset alicui sēsui pro pria, maxime ptineret ad visum, sed, si sapores essent figuræ, sequeret q gustus magis ea cognosceret. Si ergo hoc est verum, cū sensus aliquis quāto est certior, tāto possit maxime discernere ēt minima in vnoquo q; genere, sequeret, q gustus tāquā certissimus cognosceret communia sensibilia, & maxime discerneret figuras, q patet esse falsū, quia visus in hoc est potētior, Secundam rationem ponit ibi.

Sēsibilia cōmunia probe propriis triplici ducūtur, quarū prima est.

N. LEON. *Omnia præterea sensibilia cōtrarietatem habent, vt in colorum genere, nigro album contrarium, & in saporib. dulce amaro, figuræ aūt figura cōtraria nulla est. cui enim ex multangulis contrarius est circulus?*

Amplius sensibilia quidem omnia habent contrarietatem, velut in colore, nigro album, in sapore, dulci amarū, figura autem figuræ non putatur esse contrarium. Cui enim polygoniarum circunferens contrarium?

Quæ talis est. Omnia sensibilia habent contrarietatē, qa s͂m ea fit alteratio, vt probatū est 7. phy. sicut in colore sunt contraria album & nigrum, in saporibus autem dulce & amarum, & idem patet in alijs. Videtur aūt esse instantia in lumine, quod secundum se non habet contrarietatem, vtpote qualitas propria existens supremi corporis contrarietate carētis. Tenebra vero opponitur ei vt priuatio, non vt contrarium habet tamen contrarietatē s͂m quod participat in coloribus, sed figura non videtur esse contraria figuræ, non enim est assignare quod pologoniarum, idest figurarum habitium multos angulos sit contrarium circunferens, idest circulus, qui nullum angulum habet. Contraria enim maxime distant. Non enim est dare aliquam figuram, qua non sit inuenire aliam pluees angulos habentem: ergo sapores non sunt figuræ.

Secunda ratio.

Tertiam rationem ponit ibi.

N. LEON. *Iam vero cum infinitæ sint figuræ, infinitos ēt esse sapores necesse est. quam enim ob causam hic quidem sensum facit sapor, ille autem facere non potest? Et de sapore quidem, & gustabili satis sit dictum. Aliæ nanque saporum passiones in ea philosophiæ parte, quæ de stirpibus est, peculiarem perscrutationis habent modū.*

Amplius

Amplius & figuris existentibus infinitis, necesse, & sapores esse infinitos. Quare enim hic quidem faciet sensum, hic vero nō faciet? De sapore & gustabili quidem igitur dictum sit, aliæ nanque passiones saporū propriam habent considerationem in Naturalis scientiæ parte, quæ est de Plantis.

Quę talis est. Figurę sunt infinitę, sicut & numeri, multiplicantur enim secundum numerum angulorum, & linearum, vt patet in triangulo. Si ergo sapores essent figuræ, sequeretur q essent infinitæ species saporum. quod patet esse falsum, quia nulla esset ratio, quare vnus sapor sentiretur & non alius. Non autem discernit sensus infinitos sapores, ergo sapores non sunt figuræ. Vltimo autem epilogando concludit quod dictū est de sapore & gustabili. quædam autem aliæ proprietates saporum proptiam habent considerationem in libro de Plantis, quem Arist. non fecit, sed Theophrastus, vt Alexan. hic dicit in com.

LECTIO XII.

A quonā odor generari aptus natus sit, & in quo aeri, & aquæ commune suscipiatur.

N. LEON. *Eodē etiam modo de odorib. intelligere opus est. quod enim in humido siccum efficit, id alio facit in genere sapidum humidum in aere similiter & aqua.*

Eodem vero modo oportet intelligere, & circa odores. Quod enim facit in humido siccum, hoc facit in genere alio enchimum humidum in aere & in aqua similiter.

De odorib. Postquam philosophus determinauit de saporibus, hic incipit determinare de odoribus. Et diuidit in duas partes. In prima determinat de odoribus, In secunda comparat sensum odoratus ad alios sensus. ibi (Videtur autem sensus, qui est odorandi.) Circa primum duo facit. Primo determinat generationem & naturam odoris, secūdo determinat species ipsius. ibi (Species autem odorabilis.) Circa primum duo facit. primo manifestat quid sit passiuum in generatione odorum, Secundo quid sit actiuū. ibi (Quoniā vero ab enchimo.) Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit, Secundo exponit quod dixerat. ibi (Comune autem his.) Tertio probat. ibi (Non enim solum.) Dicit ergo Primo quod eodem modo oportet intelligere in generatione odorum, sicut & in generatione saporum, s. q aliquid est in generatione saporum passiuum, & aliquid actiuum. Dictum est enim circa sapores, q humidum aqueum patitur à sicco terrestri, & sic reducitur per actionem caloris ad hoc q fit saporosum, in generatione autem odoris est actiuum humidum enchimū. Et dicitur enchimū ab En, quod est in, & Chimus, quod est humor, quasi humore existente imbibito & incorporato alicui sicco. hoc igitur est actiuum in odore, passiuum autē est aliquod aliud genus, quod comprehendit sub se aerem & aquam. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Horum autem commune omnium, nunc quidem perspicuum dicimus. Est autem odorabile non quà perspicuum, sed quà sapidæ siccitatis dilutiuum abstersiuumque est.*

Commune autem his, nunc quidem dicimus perspicuum. Est autem odorabile, non secundum quod perspicuum, sed secundum quod lauabile, vel mundabile enchimę siccitatis.

Exponit quid sit illud genus cōmune aeri, & aquę quod est susceptiuum odoris. Et dicit, quod commune vtrique dicitur esse perspicuum, non tamen perspicuum, inquantum perspicuum, est susceptiuum odoris, sed coloris, vt supra habitum est, sed est susceptiuum odoris secundum quod est lauabile vel mundabile enchimæ siccitatis, id est secundum quod est receptiuum enchimæ siccitatis, id est secundum, quod est receptiuum enchimi sicci, quam quidem receptionem vocat lauationem, vel mundationem, inquantū aliquid per humidum receptiuum natum est ablui vel mundari. Deinde cum dicit.

Non enim solum in aere, sed in aqua etiam odora existit vis, quod ex piscibus, & ostreaceo genere est manifestum, olfacere nanque videntur, cum neque sub aquis sit aer (supernemicat enim si fuerit) neque ipsa respirēt. N. LEON.

Non enim solum in aere, sed & in aqua quod odoris est. Manifestum est autem in piscibus & ostracodermis. Videntur enim odorare, nec aere existente in aqua. Supernatat enim aer, cum in aqua fuerit, nec ipsa espirantia.

Probat quod supposuerat, scilicet quod susceptiuum odoris non solum sit aer, sed etiam aqua. Et primo inducit huius probationem, Secundo concludit quid sit propriū susceptiuum odoris. ibi (Si quis ergo.) Dicit ergo primo, quod odor non solum suscipitur in aere, sed et in aqua, & hoc manifeste ostendit propter hoc quod pisces aliqui, vt sūt ostra coderma idest animalia duræ testæ, viuentia in aqua, videntur odorare ex hoc quod à longe odore trahuntur ad alimentum, quod videre non possunt. Et ex hoc apparet quod aqua est susceptiua odoris duplici ratione. primo quidem quia huiusmodi animalia non viuunt in aere, sed in aqua. Quod autem sub aqua, in qua huiusmodi pisces degunt, non sit aer sed aqua, probat per hoc, quod aer supernatet aquę, etiā si infra aquam ponatur, sicut patet de vetre inflato, si per violētiam submergatur, q supernatabit aquæ. Secundo ēt, quia si daretur quod aer esset infra aquam, cum tamen huiusmodi animalia non respirent aerem, ita non sentirent odorem, si solus aer esset odoris susceptiuus. Deinde cum dicit. Solus aer nō est susceptiuus odoris.

Si quispiam igitur aerem & aquam ponat humida, erit certe odor sapidæ natura siccitatis in humido, huiusmodique etiam ipsum est olfactile. N. LEON.

Si quis ergo ponat aquam & aerē vtraque humida, erit vtique quæ in humido enchimi sicci natura, odor, & odorabile tale.

Cōcludit quid sit proprium susceptiuum odoris & dicit quod aer & aqua, quæ sunt susceptiua odoris, sunt humida, sequitur quod odor nihil sit aliud quam quædam natura, scilicet forma ab enchimo sicco impressa in humido, qđ est aer & aqua, & illud est odorabile, quod est tale, i. humidum habens naturam sibi impressam ab enchimo sicco. Deinde cum dicit Odor quid.

Quod autem à Sapido istac prouenit passio, ex ijs quæ odorem habent, quęque illo carent, manifestum esse potest. Elementa enim odorem non habent, vt ignis, aer, terra, aqua, quoniam ex illis tum sicca, tum humida, insipida sunt, nisi commixtum quippiam saporem faciat. Et icctrco mare odorem habet, quoniam saporem & siccitatem habet. salque nitro odoratior est, quod sanè defluens ex illo indicat oleum. Nitrum vero terreum est magis. lapis præterea caret odore, insipidus. n. est. Ligna odora sunt, quoniam sapida, & horum aquatica minus. Metallorum quinetiam aurum odore caret, insipidū enim est, æs autem & ferrum sunt odora. cum vero exustum fuerit humidum, omnium odore carent scoriæ. argentum vero & stannum, nonnullis quidem odoratiora existunt, alijs vero minus odora, aquea enim sunt. N. LEON.

Quoniā vero ab enchimo hęc passio, est manifestū & per habentia & non habentia odorem. Elementa enim inodorabilia sunt, velut ignis, aer, terra, aqua, quia sicca & humida eorum enchima sunt. nisi aliquod commixtū faciat,

faciat, propter quod & mare habet odorem. Habet enim humorem & siccitatem, & sal magis quam nitrum odorabile est. Manifestat autem etiam quod ab illis effluit oleum. Nitrum autem terra est magis. Amplius lapis inodorabile: achimus enim. Ligna autem odorabilia: enchima enim: & horum aquatica minus. Amplius in eis, quæ metallantur, aurum inodorabile: achimum enim: æs autem odorabile & ferrum. Quando vero exuritur humidum, inodorabile scoriæ fiunt omnium. Argentum vero & stannum his quidam magis odorabilia, his vero minus. Aquatica enim.

Enchima odorabilia sūt, achima uero minime.

Probat ꝙ enchimus sit effectiuū odoris. Et hoc probat tripliciter. Primo quidem per ea, quæ habent, vel nō habēt odorē. secundo per diuersas opi. quorundā de odore. ibi (Videtur aūt quibusdam. Tertio per affinitatē odoris ad saporē. ibi (Adhuc aūt siquidem.) Dicit ergo primo, ꝙ manifestū est & per ea, quæ habent odorē, ꝙ hæc passio, quæ est odor, sit impressa ab enchimo, i. ab humore imbibito & cōprehenso à sicco, vt supra dictū est. Primo. n. elemēta oīa. s. ignis, aqua, terra, carent odore. quia siue sint humida, siue sicca, sunt achima, i. sine humore cōprehenso à sicco, quia quæ eorū sunt humida habēt humidū sine sicco, quæ aūt eorū sunt sicca habent siccū sine humido, nisi sit facta aliqua cōmixtio elementorū. Vnde mare habet aliquē odorē quia in eo siccū terrestre est admixtum humido aqueo, vt manifestatur per salsum saporem. Sal ēt magis habet adorē, q̈ nitrū. Et ꝙ ista duo, s. sal & nitrum habeant aliquid de enchimo, manifestatur per hoc ꝙ oleū exit ab eis per aliquod artificiū. & ex hoc manifestatur ꝙ est in eis aliquis humor pinguis cōprehensus à sicco. sed nitrū minus habet de huiusmodi humore q̈ sal. & ideo est minus odorabile. secūdo manifestat idē in lapidibus & lignis, & dicit ꝙ lapis solidus & durus caret odore, quia nō habet prędictū humorē, à quo odor causatur, pp magnā sui terrestritatē. sed ligna habent odorē, quia habēt aliquid de predicto humore. qđ patet ex hoc, quia inflammabilia sunt pp pinguedinē in eis existentē. Vnde ligna, quæ habent humorē magis aquosum & minus pinguē, quasi non cōprehensum à sicco, sunt minus odorabilia, sicut patet de ligno populeo. ligna aūt abietis & pinea sunt multū odorabilia, pp pinguedinem humoris ipsorum. Tertio manifestat idē in metallis, inter quæ aurum est minime odorabile, eo ꝙ caret prędicto humore. quod contingit pp eius magnā terrestritatē, quæ significatur ex maximo pōdere eius. Est. n. ponderosius cæteris metallis. Sed æs & ferrum est odorabile, quia humidū in eis digestū est imbibitū à sicco, & non est totaliter ab eo separatū, sicut in auro. Vnde & scoriæ eorū propter adustionē humidi, sunt minus odorabiles. Argentū vero & stannū sunt magis odorabilia q̈ aurum, minus vero q̈ æs & ferrū. Habent. n. humorē magis aquaticum & minus comprehensum à sicco q̈ æs & ferrum. Quia tamen humiditas eorum aliqualiter cōprehenditur à sicco, nō sūt penitus absq; odore, sicut aurū. Deinde cū dicit.

Aurum est ponderosius cæteris metallis quia terrestrius.

N. LEON.

Plerisque autem fumida euaporatio odor esse videtur, quæ terræ & aeris est communis. & omnes in hoc conueniunt de odore. quamobrem dixerat Heraclitus. si omnes res fumus fierent, quòd nares illa dignoscerēt, Cæterum de odore conueniunt omnes, ij quidem exhalationem quandam esse illum, alij autem ut euaporationē, nonnulli vero vtrumque. est autem exhalatio humiditas quædam. fumida vero euaporatio, quemadmodum dictum est, communis aeri & terræ. & ex illa quidē constatur aqua, ex hac vero terræ species quædam.

Videtur autē quibusdā fumalis euaporatio esse odor communis existens terræ & aeri. & omnes in hanc opinionem concurrunt. Quare & Heraclitus sic dicit, quòd si omnia entia fumus fierent, quòd nares vtique discernerent. Ad odorem omnes inferunt, hi quidem tanquam exhalationem, hi uero sicut euaporationem, hi autem utraque hæc. Est autem vapor quidem humiditas quædam, fumalis vero exhalatio, sicut dictum est, cōmunc est aeri & terræ. & constituitur ex illa quidem aqua, ex hac vero terræ quædam species.

Ostendit ꝙ enchimum sit actiuū odoris per opiniones aliorum, Secūdo excludit eas ibi (Sed neutrū horū. Tertio cōcludit propositū ibi. (quoniā ergo.) Dicit ergo primo, quibusdam videtur quod odor sit fumalis euaporatio, quæ est communis aeri & terræ quasi mediū inter ea, quia est aliquid resolutū à sicco terrestri nō pertingēs ad subtilitatē aereā: & omnes Antiqui qui loquuntur de odore, propinqui fuerūt ad hāc positionē. Vnde & Heraclitus dicit, ꝙ, si oīa entia resoluerentur in fumum, nares percipiētes odorē, discernerent oīa entia, quasi oīa entia essent odores. Existimabat enim Heraclitus vaporem esse rerū principiū. Quia tñ nō oēs philosophi posuerunt odorem esse fumum, sed quidam aliquid simile, ideo ad hāc diuersitatē manifestandā subiūgit, ꝙ quidā attribuebāt odori exhalationem, quidā euaporationē, quidā vtrūq;. & ostēdit differētiā inter hæc duo quia euaporatio nihil aliud est q̈ quædā humiditas aquea resoluta, exhalatio aūt siue fumus est commune aeri & terræ, cū sit resolutio quædam ex sicco terrestri, sicut dictum est. Et signum huius differentiæ est ꝙ ex euaporatione quando cōdensatur, generatē aqua, ex fumali aūt euaporatione aliquid terrestre.

Secundo ibi.

Sed neutrum illorum esse videtur. exhalatio enim aquæ est, fumida vero euaporatio in aqua fieri haudquaquam potest: odorant autem, vt dictum est prius, ea etiam quæ in aquis degunt.

N. LEON.

Sed neutrum horum videtur. Vapor enim aquæ est, fumalis vero euaporatio impossibile est in aqua fieri: odorant enim & quæ in aqua, sicut dictum est prius.

Excludit prędictas positiones duabus rationib. Quarum prima est quia vapor pertinet ad aquā, quę non est odorabilis absque admixtione sicci, sicut supra dictū est, fumus autem non pōt fieri in aqua, tamen fit odor, vt supra est ostēsum per hoc, ꝙ quędā animalia odorant in aqua: ergo odor non est fumus nec vapor. Secundam rationem ponit ibi.

Prima ratio

Quodā animalia in aqua odorāt.

Pręterea euaporatio eo dicitur modo quo defluxiones: si igitur illę minus rectè se habent, neque hæc sanè rectè se habebit.

Amplius euaporatio similiter dicitur effluxionib. Si igitur nec illa bene, nec ista bene.

N. LEON.

Quæ talis est. Similis ratio est quod euaporatio dicatur odor, & ꝙ colores dicantur effluxiones, sed illud non dicitur de colorib. vt supra dictum est, ergo nec istud bene dicitur de odoribus. Vtrobique. n sequitur ꝙ sensus fiat per tactum, & odorū, & colorū, & ꝙ corpora odorata & visa diminuerentur, & tandē totaliter resoluerentur per effluxionem, & hoc est inconueniens, præsertim cum inueniatur tam à remotis aliquid videri & odorari, ꝙ nullo modo resolutio corporis vsque illuc reduci possit. Sic enim ad tantam distantiam, & color, & odor per spiritualem immutationem medij percipi possunt.

Deinde cum dicit.

Secunda rō. Odor nō est fumalis euaporatio.

Quòd igitur id quod in aere, & quod in aqua est humidum à sapida siccitate accipiat quippiam & non afficiatur non est abscurum. & enim aer suapte natura humidus est.

Quòd ergo contingat recipere humidum, & illud

quod

quod in spiritu: & illud quod in aqua, & pati aliquid ab enchymo siccitate, non manifestū. Etenim aer humidus natura est.

Concludit propositum.s.q ex quo odor non est nec vapor, nec fumus, manifestum est q humidum, quod est in spiritu.i.in aere & in aqua patitur ab enchima siccitate,& sic odor fit & sentitur. Humidum enim non solum inuenitur in aqua, sed etiam in aere. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Praeterea si eodem modo in aere sicut in aliis humidis, seu dilutum efficit siccum, clarum certe est, quod odores saporibus proportione conuenire necesse est.*

Ad hue autem siquidem similiter in humidis faciat & in aere, quemadmodum lauatum siccum, manifestum, quod oportet proportionales esse odores humoribus.

Manifestat q enchymum sit actiuum odoris per assinitatem ad saporem. Et circa hoc tria facit. Primo proponit dicens, & si enchimum similiter facit odorem in humido aqueo & in aere, sicut siccum terrestre lauatum per humidum aqueū facit sapores, manifestum est q odores oportet proportionatos esse saporibus. Secundo ibi.

N. LEON. *Quod profecto in quibusdam contingit: &.n. Acres & dulces sunt odores, nec non austeri & acerbi, & pingues. Amaris autem putridos proportione respondere quispiā recte asserere posset. Quapropter vt illi egre potantur, sic ij ingrate odorantur. Manifestum igitur est quod illud quod in aqua est sapor, hoc in aere & aqua odor est.*

Sed adhuc hoc in quibusdam accidit. etenim acetosi & dulces sunt odores, & austeri, & pontici, & crassi. & amaris proportionales dicat vtique quis putridos. Quare quemadmodum illa difficilis potationis, putrida dysanapneusta sunt. Manifestum ergo, quoniā quod in aqua sapor, hoc in aere & in aqua odor.

Dysana pneusta egre spirabilia.

Manifestat propositum adaptando odores saporibus. Et dicit q in quibusdam hoc accidit manifeste. Dicuntur enim acetosi & dulces odores,& austeri, & stiptici, & pōtici, & crassi, sicut & sapores: sed amaros odores non dicimus: sed putridi odores proportionabiliter respondent amaris saporibus. quia amari sapores difficile sorbentur. Putrida sunt dysanapneusta, idest difficilis respirationis. Vnde manifestū est ex hac assinitate odoris ad sapo rem q sicut sapor fit in aqua, ita odor in aere & aqua. Tertio ibi.

N. LEON. *Et hanc ob causam frigus & congelatio sapores obtundit, & odores euanescere faciunt. quandoquidem calidum, quod architectatur & mouet, frigus & gelu interimunt.*

Et propter hoc frigus, & cōgelatio, & sapores hebetant, & odores exterminant. Calidum enim quod mouet & generat, auferunt infrigidatio & congelatio.

Sapor & odor hebetātur per frigus & congelationem.

Probat praedictam assinitatem per impedimenta saporis & odoris, quia per frigus & congelationem, sapores hebetātur & odores exterminantur, inquantū per praedicta aufertur calidum, quod generat & mouet odores & sapores, vt ex dictis apparet.

LECTIO XIII.

Quaedam odoris species diuersos consequentes sapores declarantur, modusque quo tam ab homine quam alijs animalibus per respirationem perci piantur ostenditur.

N. LEON. *Species autem rei odorabilis duae sunt. non enim vt quidam asserunt, nullae sunt odorabilium species, sed proculdubio sunt. determinandum autem est, & quomodo sunt & quomodo non sunt.*

Species autem odorabilis duę sunt. Non enim sicut quidā dicunt, non sunt species odorabilis, sed sunt. Determinandum autem quomodo sunt, & quomodo non sunt.

Postquam philosophus determinauit generationē & naturam odoris, hic determinat de speciebus odorum. Et circa hoc duo facit. Primo determinat diuersas species odoris, Secundo determinat modum odorandi. ibi (Et propter hoc fit per respirationē.) Circa primum tria facit. Primo proponit esse aliquas species odoris. Secundo determinat de speciebus odoris per conuenientiam ad species saporum. ibi (Hoc quidem enim est secundum sapores.) Tertio determinat species, quae sunt odoris secundum se. ibi (Quidam autem secundū ipsos.) Dicit ergo primo. q duae sunt species odorabilis. vna quidē per cōuenientiam ad sapores, alia secundum se. Falsum est enim quod quidam dicunt, odorabile species non habere. sed oportet determinare quomodo habeat, & quo modo non habet. Est enim determinare species odorum secundum conuenientiam ad species saporum, vt supra dictum est. non autem sunt determinatae odoris species secundū se nisi solum secundum diuersa odorabilia, sicut si dicamus alium esse odorem rosarum, & violarum, & aliorum huiusmodi. Discernitur tamen in his odoribus delectabile & abominabile. Deinde cum dicit.

Aliud enim horum genus per sapores (vt diximus) est ordinatum, & cum suaue, tum triste per accidens habet. quoniam enim illius, quod alit sunt passiones, appetentibus quidem suaues illorum sunt odores: saturis autem et nullius indigentib. neque odores sunt suaues, neque, id quod odores habet, alimētum eisdem suaue est quamobrem ij quidem (vt diximus) ex accidenti suaue & triste in se habent: quapropter omnium communes sunt animantium. N. LEON.

Hoc quidem enim est secundum sapores ordinatum ipsorum, sicut dictum est, & delectabile, & triste, habent secundum accidens. Quoniam enim nutritiui passio est: appetentibus quidem delectabiles odores eorum sunt: plenis autem & nihil egentibus non delectabiles, neque odores. Et esca habens odores quibuscunque nō delectabilis, neque his. Quare isti quidem, velut diximus, secundū accidens quidē habēt delectabile & triste. propter quod omnibus sunt communes animalib.

Determinat de speciebus odorum, quae consequuntur species saporum. Et dicit, q inter odorabilia aliquid est odoratiuum secundū sapores, species, vt supra dictum est, & ideo delectabile, & contristans est in eis fm accidens, i. non inquantum habent odorem, sed inquantum eorum odor significat nutrimentum. Odor.n.est quaedam passio nutrimenti, sicut & sapor. animal enim discernit conueniens nutrimentū à remotis per odorē, sicut coniunctum per saporem. Et ideo huiusmodi odores non sunt delectabiles animalibus repletis, & quae cibo non indigent, sicut nec esca habens hos odores est his delectabilis. sed animalibus appetentibus cibum, i. esurientibus, vel sitientibus sunt huiusmodi odores appetibiles, sicut & cibus vel potus est eis appetibilis. Vnde manifestum est q huiusmodi odorabile habet delectationem, & tristitiam secundum accidens, sicut dictum est, s. ratione nutrimenti. Et, quia nutrimentum est commune omnibus animalibus, iccirco omnia animalia percipiunt hos odores. quod tamen intelligēdum est de omnibus animalibus habentibus motum progressiuum, quae necessario habent quaerere alimentum ex longinquo per odorē. animalibus autem immobilibus sufficit gustus & tactus

ctus ad discernendum conuenientiam alimenti. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Odorum autem nonnulli per se suaues sunt, vt florũ.*

Quidam autem odores secũdum seipsos delectabiles sunt, quemadmodum illi qui florum.

Determinat species odoris per se. Et primo ponit huiusmodi species odoris. Secundo ostendit à quib. animalib. percipiantur. ibi (Hoc quidem igitur odorabile. (Circa primum tria facit. Primo proponit qđ intendit, Secundo probat propositum. ibi (Nihil .n. magis. Tertio excludit obiectionem contrariam. ibi. (Qui aũt nũc commiscent. §) Dicit ergo primo, ꝙ qui dam odores sunt delectabiles ẽm seipsos, i. non per comparationem ad alimentũ, sicut fit de odoribus florum. Deinde cũ dicit.

N. LEON. *Siquidem magis aut minus nihil ad escas inuitant, neque ad appetentiam quicquam conferunt, sed contrariũ efficiunt magis. Verum etenim est quod in Euripidem cauillatus est Stratis, cũ lēticula coquitur vnguēti nihil infundito.*

Nihil enim magis vel minus ad escam inuitant, nec conferunt ad desiderium quicquam, sed contrarium magis. Verum enim est, quod Euripidem vituperans Stratis dixit. Quando lentem decoquis, nõ infundas myron.

Probat ꝙ huiusmodi odores sunt secundum sẽ delectabiles, quia, s. non habent conferre ad escam, vt videlicet appetentes escam magis his odoribus delectentur, & repleti minus. Neque etiam huiusmodi odores cõferunt aliquid ad desideriũ escæ, sicut odores, de quibus supra dictum est, promouentes escæ appetitum. sed magis accidit contrarium: quia per immixtionem horum odorabilium, redditur esca indelectabilis, quia frequenter quæ bene redolent secundum huiusmodi odorem, sunt mali saporis. Et inducit ad hoc verbum cuiusdam poetæ comici, qui Stratis dicebatur, qui in vituperium alterius poetæ s. Euripidis exquirentis cibaria nimis delicate parata dixit. Quando lentem decoquis, nõ infundas myron .i. vnguẽtum suauiter redolens: q d. nõ oportet ꝙ in pulmento tuo apponas aliqua suauiter redolentia. Deinde cum dicit.

Lege Adagium In lentem vnguentũ

N. LEON. *Atqui nostri temporis homines tales in poculis odorum misčentes vires, assuetudine vim voluptati facere contendũt, vt à duobus suauitas proueniat sensibus, vt vna ab vnico.*

Qui autem nunc commiscent ad potationes tales virtutes, vim faciunt per vsum delectationi, donec vtrisq; à duobus sensibus fiat delectabile, quemadmodum vnũ et ab vno.

Excludit obiectionem quæ posset fieri propter consuetudinem quorundam, talia cibis admiscentiũ. Sed ipse respondet dicens, ꝙ illi, qui huiusmodi virtutes, i. res odoriferas, commiscent cibis & potibus, faciunt per consuetudinem quandam violentiam naturali delectationi, vt s. perueniat ad hoc ꝙ vnum & idem sit delectabile duob. sensibus, scilicet gustui & odoratui, sicut naturaliter est vnum delectabile vni sensui. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Hoc autem odoris genus homini est proprium, cum illud, quod saporibus est applicitum, alijs etiam (vt dictum est) animalibus competat. Et illorum quidem species, quoniam ex accidenti suaue & triste habent, per sapores differminantur, huius autem minime, quoniam eius natura suauis per se est, vel tristis.*

Hoc quidem igitur odorabile, propriũ hominis est. Quod autem secundũ sapores ordinatum est, et aliorũ animalium est, sicut dictum est prius. Et illorum quidē, quia secundum accidens habent delectabile, diuiduntur species secundum sapores. Istius autem non iam, propterea quod natura ipsius est secundũ seipsam delectabilis aut tristis.

Ostendit à quibus huiusmodi odorabilia percipiantur. Et circa hoc tria facit. Primo proponit qđ intendit, Secundo assignat causam dictorũ. ibi (Causa autem est.) Tertio excludit obiectionem. ibi (Cibus. Dicit ergo primo, ꝙ hoc odorabile, quod secundum se delectat, vel contristatur est proprium hominis, quia, s. solus homo huiusmodi odorabilia discernit, & in eis delectatur, vel contristatur. Vnde quantum ad hoc abũdat in homine sensus odoratus præ alijs animalibus. Sed odor, qui coordinatur sapori, competit etiam alijs animalibus, quæ in huiusmodi odoribus discernendis, habent acutiorem sensum quam homo. & quantum ad hoc supra dixit, ꝙ sensum odoratus habemus peiorem alijs animalib. Et, quia illi odores, qui coordinãtur saporibus, habent delectationem per accidẽs, s. per comparationẽ ad escam, ideo species eorũ distinxit ẽm species saporum, quod non contingit in his odoribus, qui ẽm propriam naturam habẽt tristitiam, vel delectationẽ. sed huius odoris species distingui nõ possunt nisi ẽm odorabilia. vt dictũ est. Deinde cũ dicit.

Cur autem homini proprius talis existat odor in causa est cerebri frigiditas, cum enim snapte natura frigidum sit cerebrum, sanguisque, qui in eius continetur venulis, tenuis sit & purus, & qui de facili algeat, & propterea ciborum exhalatio ob loci naturam refrigerata fluxionum morbos afferat, talis profecto odorum species hominib. ad sanitatis subsidium est attributa, nullum enim aliud præter hoc illius est officium. Istuc autem manifestum fit. N. LEON.

Causa autem cur proprius sit hominis talis odor, est propter frigus, quod circa cerebrum est. Frigido enim natura existente cerebro & sanguine, qui circa illud in angustis venis existente subtili & puro, de facili autem infrigidabili. propter quod & eibi fumositas infrigidata, propter locum, rheumaticas ęgritudines facit hominibus. propter quod facta est ista species odoris. Nullũ enim aliud est opus ipsius quam hoc. Hoc autem facit manifeste.

Assignat causam prædictorũ. & dicit, quod odor secundum se delectabilis, est proprius hominis ad cõtemperandum frigiditatem cerebri ipsius. Homo enim habet maius cerebrum secundum quantitatem sui corporis inter cætera animalia. cerebrum autem secundum suam naturam est frigidum, & sanguis qui circa cerebrum continetur in quibusdam subtilibus venis, est de facili infrigidabilis, & ex hoc contingit, quod fumi resoluti à cibo sursum ascendentes propter loci infrigidationem, inspissantur infrigidati, & ex hoc causantur rheumaticæ infirmitates in hominibus, & ideo in adiutorium sanitatis contra superfluam cerebri frigiditatẽ attributa est ista species odoris hominibus, & si quandoque huiusmodi odores grauent cerebrum, hoc est quia non adhibẽtur secundum quod debent, sed superflue ipsum calefacientes faciunt nimiam resolutionem, sed, si modo debito adhibeantur, conferunt ad sanitatem, & hoc manifeste apparet ex effectu, cum tamen nulla alia vtilitas appareat talis odoris. parum enim deseruit intellectui perceptio talium odorum ad inuestigandas naturas rerum, cui multum deseruit visus & auditus, vt supra ostensum est. Deinde cum dicit.

Quoniam suaui plerunque cibus cum siccus, tum humidus morbosus est. Suauis aũt per se odor quoquo mõ N. LEON.

se ha-

se habentibus semper (vt ita dicatur) est salubris.

Cibus enim delectabilis existēs et siccus, et humidus, multotiens infirmans est. Qui autem ab odore secundū seipsum odor, operi, quomodocunque se habeat, semper vtilis est, vt est dicere.

Excludit quandam obiectionem. Posset enim aliquis dicere, ꝙ ad prędictum remedium sanitatis sufficeret aliqua species odorabilis, quę coordinatur sapori, sed ipse respondet, ꝙ illa species odoris, quæ est delectabilis, propter cibū multotiēs magis grauat caput, vel propter superfluam humiditatem, vel propter superfluam siccitatem. Sed illa species odoris, quæ est f̄m se delectabilis, semper est vtilis ad sanitatem ex sui natura. Addit autem (vt est dicere) propter indebitum vsum. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Et hanc ob causam per spirationē fit non omnibus, sed hominibus, & ijs quæ sanguinem habēt quadrupedibus. quin etiam ijs, quæ aereæ magis sunt naturæ.*

Et propter hoc fit per respirationem, non omnibus sed hominibus, & sanguinem habentibus: velut quadrupedibus, & magis participantibus naturam aeris.

Concludit ex prædictis debitum modum odorandi. Et primo in hominibus & in alijs animalibus respirantibus, secundo in animalibus non respirantibus. ibi ⟨Quæ vero non respirant.⟩ Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit, secundo assignat causam propositam quantum ad homines. ibi ⟨Afferentibus nanq;.⟩ Tertio quantum ad alia animalia. ibi (Alijs vero.) Dicit ergo primo, ꝙ, quia odor vtilis est ad contemperandum cerebri frigiditatem, ideo odoratio fit per respirationem, non quidem in omnibus animalibus, sed in hominibus, & quibusdā animalibus habētibus sanguinem, sicut in quadrupedibus & auibus, quæ etiam magis participant aerem & naturā aeris, vt eorū motus demonstrat.

Odoratio in quibus animalib. per respirationem fiat.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Cum enim propter caloris in se reperti leuitatem sursum ad cerebrum ferantur odores, locus certe ille salubrius se habet. odorum nanque vis suapte natura calida est. Ad duo autem natura spirandi vtitur opere. ex proposito quidem ad pectoris auxilium, pręter propositum autem ad odorem. spirante enim animali, ceu ex traiectu per nares efficitur motio. Hominis autem naturæ proprium est eiusmodi odorum genus: quoniam pro magnitudine amplissimum & humidissimum animaliū omnium habet cerebrum. & eam ob causam solus (vt ita dicatur) inter reliqua animalia, et sentit, et delectatur florū taliumque id genus, odoribus homo: commensurata enim. illorum est caliditas & motio, ad superfluentem loci illius humiditatem, & frigiditatem.*

Ascendentibus nanque odoribus ad cerebrum propter leuitatem caloris, quæ in ipsis, sanius habent circa locum hunc. Odoris nanque virtus natura calida est. vtitur autē natura respiratione ad duo, vt operose quidem ad thoraci: adiutorium, vt aduentitie ad odorem. Respirante enim sicut ex transitu facit per nares motum. Proprium autem hominis naturæ tale genus odoris: quia plus cerebrum & humidius habet alijs animalibus secundum magnitudinem. propter hoc enim & solum, vt est dicere, aliorum animalium homo, & gaudet florum talium odoribus. commensuratur enim eorum calor et motus ad hyperbolem eius, quæ in loco frigiditatis, & humiditatis est.

Manifestat causam, quare odor percipitur respirādo quantum ad homines. Et dicit ꝙ odores ascendunt ad cerebrum, quia calor igneus, qui resoluit odores, dat eis quādam leuitatē, vt superiora petāt & ex hoc sequitur quędam sanitas circa cerebrum. Odor enim habet virtutem calefaciendi propter calidum igneum à quo caulatur, & resoluitur. Vnde natura vtitur respiratione ad duo, vt operose quidem, id est principaliter ad adiutorium thoracis, id est pectoris, & ad refrigerium caloris odoris. Vt aduentitie autem, i. secundario ad percipiendum odorem. Dum enim homo respirat commouet aerē per nares attrahendo, & sic facit pertransire odores vsq; ad organum olfactus. Ideo autem tale genus est proprium naturæ humanæ, quia homo habet inter cætera animalia, secundum proportionē suæ magnitudinis, maius cerebrum, & humidius alijs animalibus. & ideo solus homo inter cætera animalia sentit, & delectatur in odoribus florum, & aliorum huiusmodi odorum, & motus ad cerebrum reducet ad debitā mensuram hyperbolem, id est superexcessum frigiditatis & humiditatis cerebri. Addit autem, vt est dicere quia alia animalia fugiunt malos odores, inquantum sunt corruptiui. Deinde cum dicit.

Natura ad duo utitur respiratione.

N. LEON. *Alijs autem quæcūque pulmones habet spirādi opera alterius odorum generis sensum concessit natura, ne duo sensitoria faceret. sufficit. n. quando sic respirant, ut hominibus, vtriusque olfactilis, ita ijs alterius solum attributus sensus.*

Alijs vero quæcunque pulmonem habent ob respirationē, alterius generis odoris sensum dedit naturæ, vt nō duo sensoria faciat. sufficit enim quoniam quidem & vt respirantibus quemadmodum hominibus vtrorumque odorabilium, his alterorum solum existens sensus.

Assignat causam odorandi per respirationem quantum ad alia animalia. Et dicit, ꝙ animalibus habentibus pulmonem, quæ sola respirant, natura dedit sensum alterius odoris, i. pertinentis ad cibum per respirationem, vt non faciat duo organa, vnum respirandi, & aliud odorandi, cum sufficiat organum respirandi etiam ad odorandum, sicut hominibus, quātum ad duo genera odorabiliū, ita etiam alijs animalibus quantum ad vnum tantum.

Sola animalis habētia pulmonē respirant.

LECTIO XIIII.

Q̄do animalia non respirantia odorēt, odoratum item medium esse sensum inducitur, animalia quoque odore nō nutriri, contra Pythagoricos, ostenditur.

N. LEON. *Quæcunque vero non spirant, quod quidem olfactile sentiāt, manifestum certe est. pisces enim & insectorum genus vniuersum exquisite, & de longe, propter altricem odoris speciem, sentiunt, multum etiam à peculiari esca remotæ, vt apes in melle faciunt, magnarumque genus formicarum, quas senipas quidam vocant, & ex marinis purpuræ, & pleraque alia eiusmodi propter odorem acute præsentiunt escas.*

*Q*Væ vero non respirant, quod quidem habēt sensum odorabilis, manifestum est. Etenim pisces, & entbomorum genus omne, diligenter sentiūt de longe (propter nutritiuam speciem odoris) remota multum à propria esca, quemadmodum apes faciunt ad mel, & paruarum formicarum genus, quas vocant quidam senipas, & marinorum purpuræ, & aliorum multa talium animaliū acute sentiunt escā propter odorē.

Postquam philosophus ostendit quod homines, & quædam alia animalia odorant respirando, hic inquirit q̄do animalia non respirantia odorant. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quid circa huiusmodi animalia sit manifestum. secundo quid circa ea sit dubium. ibi ⟨quomodo autem &c.⟩ Dicit ergo primo manifestum esse quod animalia, quæ non respirant,

Animalia et non respirātia odorā-

sen

sentiant odorabile, ex hoc ꝙ videmus pisces & omne genus entomorum, i. interceptorum animalium, sicut sunt formicæ, apes, & huiusmodi, acute sentire de longe nutrimentum suum, quādo distant à proprio cibo, plus q̄ per proprium visum, possent id percipere. Vnde manifestum est, ꝙ id percipiunt propter nutritiuam speciem odoris, i. inquantū sentiunt illam odoris speciem, quæ proportionatur sapori, & indicat qualitatē nutrimenti. Et ponit exemplum de apibus, quæ longe mouentur ad suum cibum quærendum, s. mel, et de quibusdam formicis paruis, quæ habēt sex pedes, & quibusdam animalibus alijs, quæ purpuræ vocantur propter colorem, & similiter multa animalia non respirantia inueniuntur, quæ acute à remotis sentiūt suam escam propter odorem.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Qua vero re sentiant, non æque est manifestum. Quā obrem iure quispiam ambigere possit, qua nam re odores sentiant, siquidem spirantibus olfacere vno contingit modo. hoc enim in ijs quæ spirant apparet omnibus, illorum vero spirat nullum, cum tamen sentiant, nisi forte quispiam præter quinque alius est sensus: quod fieri non potest, olfactilis enim rei est olfactus, illa autem id sanè sentiunt.*

Quomodo autem sentiunt non similiter manifestum, propter quod vtique dubitabit aliquis quomodo sentiūt odorem. si spirantibus quidem omnibus fit spirare vnomodo. Hoc enim videtur in respirantibus accidens omnibus. Illorum autem nullum respirat, sentiunt tamen, nisi aliquis, præter quinque, sensus alius. hoc autem impossibile. Odorabilis .n. olfactus, illa vero hoc sentiūt.

Dubium. Ostendit quid circa huiusmodi animalia sit dubium. Et circa hoc tria facit. Primo mouet dubitationē, Secundo soluit. ibi§Sed non forte eodem.§Tertio manifestat solutionem magis per simile. ibi§Similiter autem & aliorum.)Dicit ergo primo, ꝙ, cum manifestum sit ꝙ prædicta animalia sentiunt odorem, nō est manifestū quomodo sentiāt odorem. Et ratio dubitationis est, quia omnia animalia respirantia percipiunt odorem vno modo, s. respirando. Hoc .n. per experimentum apparet accidere in omnibus animalibus respirantibus. Sed circa prædicta animalia apparet ꝙ non respirant, & tamen sentiunt odorabile.

Responsio. Posset autem aliquis assignare rationē, dicens ꝙ quodam alio sensu, qui est præter quinq; sensus nominatos, huiusmodi animalia sentiunt odorabile. & posset videri responsio probabilis, quia sentire est pati quoddam, vnde diuersus modus sentiendi est quasi, diuersus modus patiendi, qui indicat diuersitatem potētiæ passiuæ, sicut diuersus modus agendi significat diuersitatem virtutis actiuæ. videmus enim quòd quanto calor est fortior tanto calefactio est vehementior. & sic ex parte passiuorū, quæ alio modo patiuntur, aliam potentiam passiuam habere videntur, & sic quæ alio modo sentiunt videntur habere alium

Improbat falsam responsionem. sensum. Sed ꝙ alio modo sentiant odorabile est impossibile, quia vbi est idem sensibile est idem sensus. Potentiæ enim distinguuntur sm̄ obiecta. Idem aūt est sensibile, qđ sentiunt vtraque animalia, s. s. odorabile. Vnde non potest esse alius & alius sensus.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Verū non eodem fortasse modo, sed spirantibus quidem quodsuperiacet, velut operculum remouet spiritus, qua nobrem non sentiunt nisi spirent. ea autem, quæ nō spirant, id sanè non habent, quemadmodum in oculorū natura percipere licet. siquidem animalia quædam palpebras habent, quæ nisi diducantur, cernere nequeunt. Quæ autem duros habent oculos illa non habent, ea propterea . . . illas remouente indigent sed prouidendi facultate illico cernunt.*

Sed non forte eodem modo. Sed respirantibus quidē spiritus aufert superiacens, quemadmodum coopereulū quoddam. Quare non sentiunt non respirantia, his autē non respirantibus, ablatum est hoc, quemadmodum in oculis. Quædam enim animalium habent palpebras, qui bus non reuelatis, minime possunt videre. Quæ autem habent duros oculos, non habent. Quare non egent vllo, quod illa reuelet, sed vident à facultate existente in illis statim. 2 Anima tex. c. 100.

Soluit præmissam dubitationem per hoc ꝙ idem odorabile sentiunt cum eodem sensu, sed non eodē modo. Considerandum enim est ꝙ modus sentiendi pōt diuersificari dupliciter. Vno modo per se, ꝙ est secundum diuersam habitudinem sensibilis ad sensū & talis diuersitas in modo sentiendi diuersificat sensum, puta ꝙ vnus sensus sentit sensibile coniunctum, sicut tactus, alius autem sensibile remotum, sicut visus. Est & alia diuersitas in modo sentiendi per accidens, quæ non diuersificat sensum, & attenditur secūdum remotionem prohibentis. & talis diuersitas in modo sentiendi est in proposito, quia in animalibus respirātibus per respirationem remouetur quoddam quod p modū cooperculi subiacet organo odoratus, & ideo quando non respirant impediunt se ab odorando propter huiusmodi cooperculum. Sed animalia non respirantia carent huiusmodi cooperculo, & ideo non indigent respiratione ad odorandum sicut videmus in oculis, quòd quædam animalia habent palpebras, quæ si non aperiantur, non possunt huiusmodi animalia videre. Huiusmodi autem palpebras dedit natura animalibus indigentibus acutiori visu propter securitatem oculi, vt oculus conseruetur. Vnde animalia habentia duros oculos quasi non indigē tia acuto visu, non habent huiusmodi palpebras, & ideo non indigent aliquo motu aperiente palpebras ad videndum, sed statim oculos habent ad videndum & facultatem, nullo remoto. Deinde cum dicit.

Solutio.

Modus sentiendi duppliciter diuersificatur

Ad q̄d palpebræ datæ sint à natura.

N. LEON *Similique modo reliquorum animalium nullum, nullos per se male olētes odores molestè fert, nisi forte per nitiem afferant. talibus enim nonnulla interueniuntur, vt plerunq; homines qui ex carbonum halitu grauedinem incurrunt, & sæpenumero pereunt, ita reliqua animalia à sulphuris, bituminosorumque vi exanimantur. quamobrem id incommodum declinare solent, cum de ipsa per se odoris fœditate nihil curent (At qui multa ex terra nascentibus graueolentiam habent) si quippiam illis ad gustatum esumve conferat.*

Similiter autem, & aliorum animalium quodlibet, non ægrefert eorum odorem, quæ per se fœtida sunt, nisi quid accidat corruptiuum existens, ab his autem corrū puntur. similiter, quemadmodum & homines à carbonū fumo patiuntur grauedinem capitis, & corrumpuntur multotiens, sic & a virtute sulphuris & bitumine corrumpuntur alia animalia, et fugiūt propter passionem. Ipsam autem secundum seipsam non curant fœditatem (quamuis multa terra nascentium fœtidos habeant odores) nisi quid conferat ad gustum vel ad edulium illis.

Manifestat prædictam solutionem per aliud simile per olfactum, in quo est quædam alia diuersitas, inter animalia, quæ non diuersificant sensum. Nullum enim aliorum animalium, præter hominem, grauiter fert ea, quæ habent fœtidum odorem secundum seipsa, idest non per comparationem ad nutrimentum. Et hoc quidem superius dixerat. Sed poterat esse circa hæc dubitatio ex hoc quod quædam animalia videntur huiusmodi fœtidos odores fugere. Et ideo repetit vt hanc dubitationem remoueret, & dicit, quod alia animalia non fugiunt odores secundum se fœtidos

eius n.i per accidens, inquantum, scilicet accidit huiusmodi foetidum odorem esse corruptiuum. Cum.n. odor causetur ex calido, humido, & sicco, vt supra dictum est. quandoque contingit, quod foetidus odor prouenit ex magna distemperantia in praedictis qualitatibus, & sic simul cum odore immutatur medium ad aliquam pessimam passiuam dispositionem, quae corrumpit corpora aliorum animalium, sicut & hominis. quam quidem immutationem alia animalia sentiunt per sensum tactus, & ideo fugiunt huiusmodi foetida. Et ponit exemplum, quod homines patiuntur grauedinem capitis à fumo carbonū propter eius distemperantiam, & quandoque vsque ad corruptionem. Similiter est de sulphure. Vnde animalia fugiunt huiusmodi corruptiua propter passionem corporis, quam sentiunt, sed de ipsa foeditate odoris secundum se considerata non curant (quamuis multa terrę nascentium habeant foetidos odores) nisi secundū quod fętiditas odoris repraesentat aliqd circa gustum, vel circa conuenientiam proprij nutrimenti. Deinde cum dicit.

Quare animalia bruta fugiūt pestimos odoris.

N. LEON. *Cum autem impares sint sensus, isque numerus mediū habeat, odorandi sensus medius sane esse videtur, cum tactilium, cuiusmodi gustatus & tactus est: tum eorum, qui per aliud sentiū, qualis visus e & auditus, quamobrem olfactile nutrientium passio est quaedam. Hæc autem in eodem sunt genere quo & audibilis res est, & visilis, propterea & in aere, & in aqua odorantur, & hanc ob causam olfactile commune quiddam horum est vtrorumque, quod & tactili inest, & audibili & perspicuo. Quamobrem non sine ratione assimilatum est siccitatis esse in humido fusili ce. infectionem quandā, & loturam. Quonam modo ipsius olfactilis connumerandæ sunt species, & quomodo non, hactenus sit expositū.*

Videtur autē sensus qui est odorandi, imparibus existentibus sensibilibus, & numero impari habēte mediū & ipse medius esse tactiuorum; quemadmodum tactus & gustus: & per alia sensitiuorum, velut visus, & auditur. Quare & odorabile nutritiuo rum est passio quædam. hoc autem in eodem genere, & audibilis & visibilis. Quare & in aere, & in aqua odoratur. Quare est odorabile commune aliquid horum amborum, quod, & tactuali inest, & perspicuo & audibili. Quare rationabiliter assimilata est siccitati enchimæ, quemadmodum color in humido & fusibili, velut tinctura quædam & lotura. Quomodo quidem igitur species odorabilis oportet dicere, & quomodo non oportet intantum sit dictū.

Cōparat sensum odoratus ad alios sensus. Et primo determinat veritatem. Secundo excludit errorē. ibi (Quod autem quidam.) Circa primum considerādum est quod ſm consuetudinem Pythagoricorum philosophus vtitur huiusmodi proprietate numeri ad ostendendum comparationem sensuum. Numerus.n impar nō potest diuidi in duo media, sicut par sed in medio remanet aliquid indiuisum inter duas partes aequales, sicut in quinario remanet vnitas media inter duo, & duo. Cum autem sensus sint in impari numero cōstituti, s. quinario duo eorum sunt tactiui, quia, s. sentiunt suum sensibile coniunctum nō per mediū extraneū, s. tactus & gustus, duo aūt eorū, s. visus & auditus sentiunt suum sensibile remotū per alia, i. pextrinseca media. Odoratus aūt i medio vtrorū que, vnde & cum vtrisque conuenit. cum tactu quidē & gustu, qui sunt sensus nutrimenti, vt dicitur in Secundo de Anima, inquantum odorabile est quaedam passio nutritiuorum, secundum quod odor proportionatur sapori. Et sic tangibilia & gustabilia sunt in eodem genere cum odoribus. & est idem genus visibilis & audibilis & odorabilis, inquantum, s. vtraque cognoscuntur per medium extraneum. Vnde odorāt animalia per aerem & aquam, sicut vident & audiūt. Et sic patet quod odorabile est aliquid commune vtrisque, Inest enim tactuali, secundum quod est passio nutrimenti, & sic concurrit in eodem cum tangibili & gustabili qualitate, & similiter īest perspicuo, & audibili, idest percipitur per medium perspicuum, per quod videtur, & per quod etiam auditur, i. per aerem & aquam, licet non inquantum hmōi sunt perspicua, sed inquantum sunt susceptiua enchimae sicci tatis, vt supra dictum est. Et ideo à quibusdā rationabiliter ista duo assimilantur, vt esse enchymae siccitatis odorisera in humido aqueo & fusibili, idest aereo propter facilē diffusionem sit sicut tinctura quaedā, quae refertur ad immutationem medij à colore, & sicut lotura, quae refertur ad sapores, quia, scilicet odor habet conuenientiam cum vtrisque: & post hoc epilogando concludit dictum esse quomodo oporteat distinguere species odorabilis, & quomodo non, inquātum scilicet accipiuntur odores secundum seipsos. Deinde cum dicit.

Odoratus est medium inter sēsus.

N. LEON. *Quod aūt Pythagoreorū qdā dixerūt, ali videlicet aīalia quædam odoribus, rationi nō est consentaneum.*

Quod autē quidam Pythagoricorū dicunt, nō est rationabile. Nutriri nanq; dicunt quæda aīalia odoribus.

Excludit errorem, Et circa hoc tria facit. Primo narrat erroneam opinionem, secundo improbat eam ibi (Primum quidem.n.) Tertio respōdet tacitae obiectioni, ibi (Quod quidem igitur.) Dicit ergo primo, non esse rationabile quod quidam Pythagotici dixerunt, quaedam animalia nutriri odoribus. secundum quos, odoratus non esset medius inter sensus, vt dictū est, sed omnino connumerandus est sensibus nutrimenti. Mouebantur autem ad hoc dicendum, quod videbant homines & animalia confortari odoribus. Deinde cum dicit.

Opi. pythagoricorum circa odores.

N. LEON. *Primo nāq; videmus cibos omnes cōpositos esse oportere. ea enim, quæ aluntur, simplicia non sunt. quamobrē ciborū fiūt excrementa aut in ipsis, aut extrinsecus, vt in stirpib. Praetereaneque aqua ipsa solitarie alere pōt nulli cōmixta. corpulē. n. quiddā quod cōstituitur esse oportet. multo āt minus rōnabile ē acrē fieri corpulē. ū.*

Primū qdē.n. videmus quā cibū oportet esse cōpositū etenim ea, quæ nutriū tur, nō sunt simplicia. Quare et superfluitas fit cibi, aut in ipsis, aut extra sicut in plātis. Amplius vero neq; aqua vult ipsa sola nutrire, incōmixta existēs. Corporale. n. aliqd oportet esse cōstitutū. Amplius multo minus rōnabile est aerem corpulētum fieri.

Improbat Praedictam opinionem duabus rationibus. Quarum prima est, quia oportet cibum compositum esse ex pluribus elemētis. Simplicia. n. elemēta nō nutriūt, qa aīalia, q̄ ex his nutriūtur, composita sūt ex quatuor elemētis. Ex eisdē aūt nutritur aliqd, ex qbus est, vt dictū est in 2. de Generatione. Et per hmōi signū cōcludit q ex cibis generatur aliqua superfluitas interius, sicut patet in aīalib. intra quorū corpora sūt, qdā loca deputata ad cōgregationē superfluitatū, vel exterius emittitur, sicut patet de gumis arborū & de alijs hmōi. Si aūt aliquod aīal, vel planta, nutriretur simplici elemento nulla fieret superfluitas, cū non sit ibi aliqua difformitas partium. cum autē nullum elementum sit aptum nutritioni propter simplicitatem, adhuc amplius aqua habet speciale impedimētū quare sola non possit nutrire sine commixtione alicuius terrestris, sicut agricultores adhibēt fimū, vt aqua commixta nutriat plantas. quia nutrimentū constituit & generat aliquid in substantia nutriti, & ideo oportet quod sit aliqd corporale & solidū, qd

Cibū oportet esse compositum ex plurib. elementis.

non competit aquæ. Vnde aqua sola non potest nutrire, & multo minus aer, vnde relinquitur qđ odor nutrire non possit. Manifest ell. n. qđ odor cum sit qualitas secundum se non potest nutriendo cõtinere substantiam, nisi forte ratione susceptiui, quod est aer vel aqua. Et si odor esset euaporatio vel fumalis exhalatio, vt Antiqui dixerunt, adhuc ratio remanet quia vtrunque pertinet ad naturam aeris vt supra dictum est. Secunda rationem ponit ibi.

Odores nõ nutrire nõ possunt.

N. LEON. *Ad hæc autem quod omnibus ... autem ... alimenti capax locus, vnde trahens accipit co... at odoris in capite est sensitorium, & spirabili ... halitu ingreditur. iccirco ad respirantem peruenit locum.*

Cum his autem quoniam omnibus est animalibus locus receptiuus cibi, à quo quando cibus ... greditur, recipit corpus. Odorabilis autem sensitiuum in capite, & cum spirituali intrat fumositate. Quare ad spiratiuum vadet vtique locum.

Et dicit quod in omnibus animalibus est aliquis locus, in quo primo recipitur cibus, i. stomachus vnde deriuatur ad singulas partes corporis. Quia vero aĩalia plurima, respirando odorant, si consideremus ipsum odorabile, manifestum est quod sentitur organo circa cerebrum existente, vt supra dictum est. Ipse autem aer respiratus, cum quo odor attrahitur, vadit ad locum respiratiuum, i. ad pulmonem. Manifestũ est autem quod in aĩalibus, neque cerebrum, neque pulmo est locus recipiens cibum. Vnde manifestum est quod odor non nutrit, confortat autẽ propter immutationem, quæ est à calido humido & sicco, & propter delectationem, sicut et malus odor corrumpit vt supra dictum est. Deinde cum dicit.

Quod igitur alimento olfactile vel olfactile non nihil conferat clare patet, quod vero valetudini, et ex sensus testimonio, & ex iam dictis, est manifestum. Quamobrẽ quod sapor est in altricitate, et ad ea quæ aluntur, hoc est ad valetudinem olfactile, Et hoc certe modo de vno quoque sensitorio sit pertractatum.

Quod quidem igitur non conferat ad nutrimentum odorabile, secundum quod odorabile, manifestum est. Quod autem ad sanitatem, & ex sensu & ex dictis manifestum est. Quare quod sapor in nutritiuo & ad ea, quæ nutriuntur, hoc est ad sanitatem odorabile. Secundum vnumquodque quidem igitur sensitiuum, determinatum sit hoc modo.

Solutio quęstionis.

Respõdet tacitæ obiectioni. Posset. n. aliquis obiicere, Si odor non nutrit, ergo ad nihil est vtilis. Sed ipse respondet quod licet non nutriat, tamen confert ad sanitatem, sicut manifestum est ad sensum, & per ea quæ supra dicta sunt. Vnde concludit quod sicut sapor ordinatur ad nutritionem, ita odor ad sanitatẽ. Vltimo autem epilogando concludit quod dictum est de sensibilibus sm vnumquodq; organum sensus.

LECTIO XXI.

Difficultatis solutio, an qualitates sensibiles in infinitum diuidantur, cur item sensibilium finitæ sunt species pro monstratur.

N. LEON. *Dubitabit autem quispiam, si omne in infinitum diuiditur corpus, nunquid etiam sensiles passiones, vt color & sapor, & odor, & sonus, grauitas quinetiam, & frigidum, & calidum, & leue & asperum, & molle?*

Dubitabit autem aliquis. Si omne corpus in infinitum diuiditur: & passiones ergo sensibiles, puta color, & sapor, & odor, & grauitas, & frigiditas, & calidum, & leue. & durum, & molle.

Postquam philosophus determinauit de organis sensuum, & de sensibilibus, hic determinauit quadã quæstiones circa sensum & sensibilia. Et primo mouet quandam quæstionem circa ipsa sensibilia, secundo mouet aliã circa immutationem sensus à sensibili. ibi (Obijciet vtique aliquis.) Tertio mouet tertiam circa ipsum sensum. ibi (Est autem quędã obiectio.) Circa primum tria facit. Primo mouet quæstionem. ibi (aut impossibile.) Tertio soluit. ibi (de solutione autem eorum.) Dicit ergo primo quod omne corpus in infinitum diuiditur. hoc enim est de ratione continui, vt patet in libro Physicorum. Qualitates autem sensibiles, quæ passiones dicuntur, vt dicitur in Prædicamẽtis sunt in corpore aliquo sicut in subiecto. Est ergo quæstio, quam quis obijcere potest, vtrum & ipsæ qualitates sensibiles, s. color, & sapor, & alia huiusmodi in infinitum diuidantur.

Deinde cum dicit.

An hoc fieri non potest: sensationis namque illarum vnumquodque est effectiuum, itaque cum denominantur omnia, quoniam sensum mouere possunt. Quamobrem, si ipsa potestas, et sensum etiam ipsum in infinitum secari necesse est, & omnem magnitudinem sensibilem, fieri enim non potest vt album quidem cernatur, non autem sit quantum.

N. LEON. *Aut impossibile. Actiuum enim est vnumquodque ipsorum sensus. In eo enim quod possunt mouere illum, dicuntur omnia. Quare necessarium sensũ in infinita diuidi, & omnem magnitudinem esse sensibilem. Impossibile enim album quidem videre, non autem quantum.*

Obijcit ad quæstionem motam. Et primo ad ostẽdendum quod qualitates sensibiles non diuiduntur in infinitum, Secundo ad oppositum. ibi (si. n. non sit) tertio excludit quandam solutionem. ibi (sed si hæc habent sic.) Dicit ergo primo quod impossibile videtur qualitates sensibiles diuidi in infinitum, quia vnaquæque prædictarum sensibilium qualitatum est nata agere in sensum. In hoc enim propria ratio vniuscuiusque earum consistit, vt moueat sensum, sicut ad rationem coloris pertinet quod possit mouere visũ. Si ergo prædictæ qualitates in infinitum diuiduntur consequens erit quod sensus, id est ipsum sentire, in infinitum diuidatur, secũdum quod moueri diuidit in infinitum secundum diuisionem magnitudinis, secundum quam aliquid mouetur. & ita sequeretur, qđ sicut id, quod mouetur pertransit quamlibet magnitudinem, ita sentiens sentiret omnem magnitudinẽ quantumcunque paruam, & sic omnis magnitudo esset sensibilis. Subdit autem rationem quare non cõcludit etiam puncta esse sensibilia, quia impossibile est videre album quod non sit quantum, & eadem ratio est de sensibilibus alijs. Huius autem ratio est quia sensus est virtus in magnitudine, cum sit actus organi corporei. & ideo non potest pati nisi ab habente magnitudinem. Actiuum enim debet esse proportionatum passiuo. Relinquit autem pro inconuenienti omnem magnitudinem esse sensibilem, quod quomodo sit intelligendum infra patebit. vnde concludi potest, quod qualitates sensibiles non diuiduntur in infinitum. Deinde cum dicit.

Qualitates sẽsibiles nõ diuiduntur in infinitũ.

Propria ratio qualitatum sensibiliu cõsiste ut moueant sensum.

N. LEON. *Si autem non hoc se habet modo, quippiam contingeret esse corpus nullum habens colorem, neque grauitatem, neque aliam id genus passionem. Quamobrem neque omnino erit sensile, eiusmodi enim sunt quæ sentiuntur, sensile igitur ex non sensilibus erit cõstitutum: At qui necesse est, non enim ex mathematicis.*

Si enim non sic vtique continget aliquod corpus nullum habens colorem, neque grauedinem, neque talẽ aliã passionem. Quare nec omnino sensibile, hæc enim sensibilia sunt. Sensibile igitur erit compositum, nec ex sensibilibus, sed necesse. Non enim ex mathematicis.

Obijcit ad oppositũ duabus rationib. Quarũ prima talis est. Si qualitates sensibiles nõ diuidũtur, contingit esse aliquod corpus minimum, trascendens diuisionem sensibilium qualitatũ, nullam habens sensibilem

Obiectio ad oppositum.

sibilem qualitatem, i. neque colorem, neque grauitatem, neque aliquod aliquid huiusmodi. & ita huiusmodi corpus non erit sensibile, quia solæ prædictæ qualitates sunt sensibiles. Cum igitur hmôi parua corpora sint partes totius corporis, quod est sensibile, sequitur q corpus sensibile sit compositum non ex sensibilib. sed necesse est sensibile corpus ex sensibilib. cóponi. Non enim potest dici, quod corpus sensibile cóponatur ex mathematicis, i. corporibus, in quibus cósideratur quantitas, sine qualitatibus sensibilibus. Relinquitur ergo q oportet qualitates sensibiles in infinitum diuidi. Secundum rationem ponit ibi.

N. LEON. *Præterea quo nã re iudicabimus hæc, & cognoscemus an intellectu? sed non sunt intelligibilia, neque intelligit mens quæ extra sunt, nisi cum sensu.*

Amplius quonã iudicabimus hoc, aut cognoscemus? An intellectu, sed non intelligibilia. Nec enim intelligit intellectus quæ exterius, nisi cum sensu.

Secunda ratio. te. com. 37. Et procedit ratio sua ex hoc quod aía nata est cognoscere omnia vel secundum sensum, vel secundum intellectum, vt habitum est in Tertio de Anima. Si ergo prædicta minima corpora, quæ transcedunt diuisionem qualitatum sensibilium, non fuerint sensibilia, vtpote sensibilibus qualitatibus carentia, non possunt iudicari nisi per intellectum, vt cognoscantur per ipsum, sed non potest dici quod sunt intelligibilia. Nihil n. eorum, quæ sunt extra animam, intellectus intelligit, nisi cum sensu eorum, idest simul ea sentiendo. Si ergo huiusmodi minima corpora non sentiuntur, intelligi nó poterunt. Dicit autem hoc ad excludendum opinionem Platonis, qui posuit formas intellectas esse extra animam. Secundum autem Aris. res intellectæ sunt ipse naturæ rerum, quæ sunt in singularib. quæ quidem secundum quod in singularibus sunt, cadunt sub apprehensione sensus, intellectus autem apprehendit huiusmodi naturas abstracte, & attribuit eis quasdam intentiones intelligibiles, scilicet esse genus vel speciem, quæ quidem intentiones sunt solum in intellectu, non autem exterius. Vnde solus intellectus eas cognoscit. Deinde cum dicit.

Opi. Pla.

N. LEON. *Præterea, si hæc ita se habent, fidem facere iis videtur qui indiuiduas faciunt magnitudines, ita enim dissolueretur ratio, verum id fieri non potest. De huiusmodi autem re dictum est in Sermonibus de Motu.*

Sed, si hæc habent sic, videntur testificari illis, qui indiuisibiles faciunt magnitudines. Sic quidé vtique solueretur sermo, sed hoc impossibile. Dictum est enim prius in Sermonibus, qui sunt de Motu.

Excludit falsam responsionem. Posset enim aliqs dicere, quod ex quo, posita diuisione magnitudinis in infinitum, sequitur inconueniens, quicquid dicatur de sensibilibus qualitatibus, siue quod diuidatur in infinitum, siue quod non, videtur hoc attestari opinionem illorum, qui ponunt aliquas magnitudines indiuisibiles. Per hunc enim modum prædicta dubitatio soluetur. Si enim corpus non est diuisibile in infinitum, non sequetur aliqua corpora esse insensibilia, si in infinitum non diuidetur qualitas sensibilis. Sed hoc est impossibile, s. aliquas magnitudines esse indiuisibiles, vt patet per ea, quæ dicta sunt in sermonibus de Motu, id est in 6. Phy. Deinde cum dicit.

Respondet tacitę obiectioni.

N. LEON. *Simul autem cum illorum solutione palam fiet cur finitæ sint species & coloris, & saporis, & sonorum, et aliorum etiam sensibilium. Quorum enim sunt extrema, quæ interiacent, finita esse necesse est. Porrò contraria sunt extrema. Omne autem sensibile contrarietatem habet, vt in colore, album & nigrum, in saporibus dulce, & amarum, & in aliis sane omnibus extrema sunt contraria.*

De solutione autem eorum, simul manifestum erit, & quare terminatæ sint species coloris, & saporis, & sonorum, et aliorum sensibilium. Quorum enim sunt vltima, necesse est terminata esse quæ intus. Contraria autem sunt vltima. Omne autem sensibile habet contrarietatem, velut in colore, & album & nigrum, in sapore, dulce & amarum, & in aliis itaque omnibus sunt vltima, quæ contraria.

Soluit prædictam quæstionem, quá mouerat de diuisione sensibilium qualitatum. Et primo agit de formali diuisione earum, quæ est generis in species, secundo de diuisione quantitatiua. ibi (Continuũ quidem igitur.) Dicit ergo primo, quod cum solutione prædictarum dubitationum, simul manifestandum erit quare sunt finitę species coloris, & saporis, & aliorum huiusmodi, hoc. n. supra determinandum promiserat. Et huius rationem assignat, quia, si est deuenire ad ultimum ex parte vtriusque extremi, necesse est ea, quæ in medio sunt, esse finita, vt probatú est in 1. Pos. Manifestum est autem quod in quolibet genere sensibilium, est quædam contrarietas quæ est maxima distantia. Et ideo contraria oportet esse vltima, sicut in colore, album & nigrum, in sapore, dulce, & amarum, & in aliis similiter. Vnde relinquitur quod species mediæ sunt finitæ. Deinde cum dicit.

Species omnium sensibilium finitæ sunt.

N. LEON. *Continuum etenim in infinita secatur inæqualia, in finita vero æqualia. Quod autem per se continuum non est, in species finitas.*

Continuũ quidem igitur ad infinita diuiditur inæqualia, ad æqualia vero finita. Quod autem non secundum se continuum, in species finitas.

Soluit prius motam quæstionem de diuisione quantitatiua sensibilium qualitatum. Et primo præsupponit quædam secundo procedit ad soluendum. ibi (Quoniam igitur passiones,) Circa primum. præsupponit duo. Quorum prim um est quod continuũ quodammodo diuiditur in infinita. Si. n. fiat diuisio in partes æquales non poterit diuisio in infinitum procedere, dummodo continuum sit finitum. Quia, si ab vnoquoque finito semper subtrahatur aliquid ad mensuram palmi, totaliter cólumetur. Si vero fiat diuisio per partes inæquales, procedit diuisio in infinitũ, puta si totum diuidatur in dimidium, & iterũ dimidium in dimidium, quod est quarta pars totius in infinitum procedet diuisio. Secunda suppositio est quod id, quod non est secundum se continuum, sed per accidens, sicut color & alia huiusmodi, diuiditur per se quidem formaliter in species finitas, sicut paulo ante dictum est. Deinde cum dicit.

Cótinuũ duplex diuisio

N. LEON. *Quoniam autem passiones quidem vt species sunt dicendæ, continuitas autem illis semper inest, sumendum sané est quod potestate & actu esse diuersum est, & hãc ob causam decies millena milii cum aspicitur, latet portio. Atqui visio totum id percurrit. Nec minus in Diesi latet sonus, licet continuata omnis audiatur cantio. Interuallum autem illius quod est in medio ad extremos latet. Similique rationis modo quæcunque in aliis sensibilibus valde sunt exigua, potestate sané visilia sunt, actu vero, postquam fuerint, separata, potestate enim pedalis linea in bipedali continetur, actu autem, cum iam est diuisa.*

Quoniam ergo passiones quidem vt species sunt dicendæ, existunt autem in continuitate, & in his sumendũ quod potentia & actu esse, aliud, atque aliud est. Et propter hoc decimum millesimum milii latet visum, quamuis visus superuenerit. Et qui in dyesi sonus, latet, quamuis continuus existens auditur omnis cantus. Distantia vero intermedii ad vltima latet.

Similiter autem & in aliis sensibilibus, parua omnino

non competit aquæ. Vnde aqua sola non potest nu-
Odores nutrire nó possunt. trire, & multo minus aer. vnde relinquitur qđ odor nutrire non possit. Manifest est. n. q. odor cum sit qualitas secundum se non potest nutriendo cōstituere substantiam, nisi forte ratione susceptiui, quod est aer vel aqua. Et si odor esset euaporatio vel fumalis exhalatio, vt Antiqui dixerunt, adhuc ratio remanet quia vtrunque pertinet ad naturam aeris vt supra dictum est. Secunda rationem ponit ibi.

N. LEON. *Ad hæc autem quod omnibus inest animalibus ali menti capax locus, vnde trahens accepit cor, nocat odoris in capite est sensitorium, & spirabilium hal in ingreditur. ideirco ad respirantem peruenit locum.*

Cum his autem quoniam omnibus est animalibus locus receptiuus cibi, à quo quando cibus egreditur, recipit corpus. Od rabilis autem sensitiuum in capite, & cum spirituali trahitur fumositate. Quare ad spiratiuum vadit vtique locum.

Et dicit quod in omnibus animalibus est aliquis locus, in quo primo recipitur cibus, s. stomachus vnde deriuatur ad singulas partes corporis. Quia vero aīalia plurima, respirando odorant, si consideremus ipsum odorabile, manifestum est quod sentitur organo circa cerebrum existente, vt supra dictum est. Ipse autem aer respiratus, cum quo odor attrahitur, vadit ad locum respiratiuum, i. ad pulmonem. Manifestū est autem quod in aīalibus, neque cerebrum, neque pulmo est locus recipiens cibum. Vnde manifestum est quod odor non nutrit, confortat autē propter immutationem, quæ est à calido humido & sicco, & propter delectationem, sicut et malus odor corrumpit vt supra dictum est. Deinde cum dicit.

Quod igitur alimento olfactile vt olfactile est, nihil conferat clare patet, quod vero valetudini, et ex sensus testimonio, & ex retrodictis, est manifestum. Quamobrē quod sapor est in altrice, et ad ea quæ aluntur, hoc est ad valetudinem olfactile, Et hoc certe modo de vno quoque sensitorio sit pertractatum.

Quod quidem igitur non conferat ad nutrimentum odorabile, secundum quod odorabile, manifestum est. Quod autem ad sanitatem, & ex sensu & ex dictis manifestum est. Quare quod sapor in nutritiuo & ad ea, quæ nutriuntur, hoc est ad sanitatem odorabile. Secundum vnumquodque quidem igitur sensitiuum, determinatum sit hoc modo.

Solutio quæstionis. Respōdet tacitæ obiectioni. Posset. n. aliquis obiicere, Si odor non nutrit, ergo ad nihil est vtilis. Sed ipse respondet quod licet non nutriat, tamen confert ad sanitatem, sicut manifestum est ad sensum, & per ea quæ supra dicta sunt. Vnde concludit quod sicut sapor ordinatur ad nutritionem, ita odor ad sanitatē. Vltimo autem epilogando concludit quod dictum est de sensibilibus s'm vnumquodq; organum sensus.

L E C T I O X X I.

Difficultatis solutio, an qualitates sensibiles in infinitum diuidantur, cur item sensibilium finitæ sunt species præmonstratur.

N. LEON. *Dubitauit autem quispiam, si omne in infinitum diuiditur corpus, nunquid etiam sensiles passiones, vt color & sapor, & odor, & sonus, grauitas quinentiam, & frigidum, & calidum, & leue & asperum, & molle?*

Obiciet autem aliquis. Si omne corpus in infinitum diuiditur: & passiones ergo sensibiles, puta color, & sapor, & odor, & grauitas, & frigiditas, & calidum, & leue, & durum, & molle.

Postquam philosophus determinauit de organis sensuum, & de sensibilibus, hic determinauit quaidā quæstiones circa sensum & sensibilia. Et primo mouet quandam quæstionem circa ipsa sensibilia, secundo mouet aliā circa immutationem sensus à sensibili. ibi (Obijciet vtique aliquis.) Tertio mouet tertiam circa ipsum sensum. ibi (Est autem quædā obiectio.) Circa primum tria facit. Primo mouet quæstionem. ibi (aut impossibile.) Tertio soluit. ibi (de solutione autem eorum.) Dicit ergo primo quod omne corpus in infinitum diuiditur. hoc enim est de ratione continui, vt patet in libro Physicorum. Qualitates autem sensibiles, quæ passiones dicuntur, vt dicitur in Prædicamētis sunt in corpore aliquo sicut in subiecto. Est ergo quæstio, quam quis obijcere potest, vtrum & ipsæ qualitates sensibiles, s. color, & sapor, & alia huiusmodi in infinitum diuidantur.

Deinde cum dicit.

An hoc fieri non potest: sensationis namque illorum vnumquodque est effectiuum, nam cum denominantur omnia, quoniam sensum mouere possunt. Quamobrem, si ipsa potestas, et sensum etiam ipsum in infinitum secari necesse est, & omnem magnitudinem sensibilem, fieri enim non potest vt album quidem cernatur, non autem sit quantum.

N. LEON. *Aut impossibile. Actiuum enim est vnumquodque ipsorum sensus. In eo enim quod possunt mouere illum, dicuntur omnia. Quare necessarium sensū in infinita diuidi, & omnem magnitudinem esse sensibilem. Impossibile enim album quidem videre, non autem quantum.*

Qualitates sēnsibiles nō diuiduntur in infinitū. Obijcit ad quæstionem motam. Et primo ad ostēdēdum quod qualitates sensibiles non diuiduntur in infinitum, Secundo ad oppositum. ibi (si. n. non sit) tertio excludit quandam solutionem. ibi (sed si hæc habent sic.) Dicit ergo primo quod impossibile videtur qualitates sensibiles diuidi in infinitum, quia vnaquæque prædictarum sensibilium qualitatum est nata agere in sensum. In hoc enim propria ratio vniuscuiusque earum consistit, vt moueat sensum, sicut ad rationem coloris pertinet quod possit mouere visū. Si ergo prædictæ qualitates in infinitum diuiduntur consequens erit quod sensus, id est ipsum sentire, in infinitum diuidatur, secūdum quod moueri diuidit in infinitum secūdum diuisionem magnitudinis, secundum quam aliquid mouetur. & ita sequeretur, q sicut id, quod mouetur pertransit quamlibet magnitudinem, ita sentiens sentiret omnem magnitudinē quantumcunque paruam, & sic omnis magnitudo esset sensibilis. Subdit autem rationem quare non cōcludit etiam puncta esse sensibilia, quia impossibile est videre album quod non sit quantum, & eadem ratio est de sensibilibus alijs. Huius autem ratio est qa sensus est virtus in magnitudine, cum sit actus organi corporei. & ideo non potest pati nisi ab habente magnitudinem. Actiuum enim debet esse proportionatum passiuo. Relinquit autem pro inconuenienti omnem magnitudinem esse sensibilem, quod quomodo sit intelligendum infra patebit. vnde concludi potest, quod qualitates sensibiles non diuiduntur in infinitum. Deinde cum dicit. Propria ratio qualitatum sensibilium cōsistit ut moueant sensum.

N. LEON. *Si autem non hoc se habet modo, quippiam contingēt esse corpus nullum habens colorem, neque grauitatem, neque aliam id genus passionem. Quamobrem neque omnino erit sensile, eiusmodi enim sunt quæ sentiuntur, sensile igitur ex non sensibilibus erit cōstitutum: At qui necesse est, non enim ex mathematicis.*

Si enim non sit vtique continget aliquod corpus nullum habens colorem, neque grauedinem, neque talē aliā passionem. Quare nec omnino sensibile, hæc enim sensibilia sunt. Sensibile igitur erit compositum, nec ex sensibilibus, sed necesse. Non enim ex mathematicis.

Obiectio ad oppositum. Obijcit ad oppositū duabus rationib. Quarū prima talis est. Si qualitates sensibiles nō diuidūtur, continget esse aliquod corpus minimum, transcendens diuisionem sensibilium qualitatū, nullam habens sensibilem

fibilem qualitatem, i. neque colorem, neque grauitatem, neque aliquod aliquid huiusmodi. & ita huiusmodi corpus non erit sensibile, quia solæ prædictæ qualitates sunt sensibiles. Cum igitur hmôi parua corpora sint partes totius corporis, quod est sensibile, sequitur q corpus sensibile sit compositum non ex insibilib. sed necesse est sensibile corpus ex sensibilib. cóponi. Non enim potest dici, quod corpus sensibile cóponatur ex mathematicis, i. corporibus, in quibus cósideratur quantitas, sine qualitatibus sensibilibus. Relinquitur ergo q oportet qualitates sensibiles in infinitum diuidi. Secundum rationem ponit ibi.

N. LEON. *Præterea qua nā re iudicabimus hæc, & cognoscemus? an intellectu? sed non sunt intelligibilia, neque intelligit mens quæ extra sunt, nisi cum sensu.*

Amplius quonā iudicabimus hoc, aut cognoscemus? An intellectu, sed non intelligibilia. Nec enim intelligit intellectus quæ exterius, nisi cum sensu.

Secunda ratio. te. com. 37. Et procedit ratio sua ex hoc quod aĩa nata est cognoscere omnia vel secundum sensum, vel secundum intellectum, vt habitum est in Tertio de Anima. Si ergo prædicta minima corpora, quæ transcedunt diuisionem qualitatum sensibilium, non fuerint sensibilia, vtpote sensibilibus qualitatibus carentia, non possunt iudicari nisi per intellectum, vt cognoscantur per ipsum, sed non potest dici quod sunt intelligibilia. Nihil n. eorum, quæ sunt extra animam, intellectus intelligit, nisi cum sensu eorum, idest simul ea sentiendo. Si ergo huiusmodi minima corpora non sentiuntur, intelligi nō poterunt. Dicit autem hoc ad

Opi. Pla. excludendum opinionem Platonis, qui posuit formas intellectas esse extra animam. Secundum autem Aris. res intellectæ sunt ipse naturæ rerum, quæ sunt in singularib. quæ quidem secundum quod in singularibus sunt, cadunt sub apprehensione sensus, sed intellectus autem apprehendit huiusmodi naturas abstracte, & attribuit eis quasdam intentiones intelligibiles, scilicet esse genus vel speciem, quæ quidem intentiones sunt solum in intellectu, non autem exterius. Vnde solus intellectus eas cognoscit. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Præterea, si hæc ita se habent, fidem facere iis videntur qui indiuiduas faciunt magnitudines, ita enim dissolueretur ratio, verum id fieri non potest. De huiusmodi autem re dictum est in Sermonibus de Motu.*

Sed, si hæc habent sic, videntur testificari illis, qui indiuisibiles faciunt magnitudines. Sic quidē vtique soluetur sermo, sed hoc impossibile. Dictum est enim prius in Sermonibus, qui sunt de Motu.

Excludit falsam responsionem. Posset enim aliqs dicere, quod ex quo, posita diuisione magnitudinis in infinitum, sequitur inconueniens, quicquid dicatur de sensibilibus qualitatibus, siue quod diuidátur in infinitum, siue quod non, videtur hoc attestari opinionem illorum, qui ponunt aliquas magnitudines indiuisibiles. Per hunc enim modum prædicta dubitatio soluetur. Si enim corpus non est diuisibile in infinitum, non sequetur aliqua corpora esse insensibilia, si in infinitum non diuidetur qualitas sensibilis. Sed hoc est impossibile, s. aliquas magnitudines esse indiuisibiles, vt patet per ea, quæ dicta sunt in sermonibus de Motu, id est in 6. Phy. Deinde cum dicit.

Respondet tacite obiectioni.

N. LEON. *Simul autem cum istorum solutione palam fiet cur finitæ sunt species & coloris, & saporis, & sonorum, et aliorum etiam sensibilium. Quorum enim sunt extrema, quæ interiacent, finita esse necesse est. Porrò contraria sunt extrema. Omne autem sensibile contrarietatem habet, vt in colore, album & nigrum, in saporibus dulce, & amarum, & in alijs sane omnibus extrema sunt contraria.*

De solutione autem eorum, simul manifestum erit, & quare terminatæ sint species coloris, & saporis, & sonorum, et aliorum sensibilium. Quorum enim sunt vltima, necesse est terminata esse quæ intus. Contraria autem sunt vltima. Omne autem sensibile habet contrarietatem, velut in colore, & album & nigrum, in sapore, dulce & amarum, & in alijs itaque omnibus sunt vltima, quæ contraria.

Species omnium sensibilium finitæ sunt. Soluit prædictam quæstionem, quā mouerat de diuisione sensibilium qualitatum. Et primo agit de formali diuisione earum, quæ est generis in species, secundo de diuisione quantitatiua. ibi (Continuū quidem igitur.) Dicit ergo primo, quod cum solutione prædictarum dubitationum, simul manifestandum erit quare sunt finitæ species coloris, & saporis, & aliorum huiusmodi, hoc. n. supra determinandum promiserat. Et huius rationem assignat, quia, si est deuenire ad vltimum ex parte vtriusque extremi, necesse est ea, quæ in medio sunt, esse finita, vt probatū est in 1. Pos. Manifestum est autem quod in quolibet genere sensibilium, est quædam contrarietas quæ est maxima distantia. Et ideo contraria oportet esse vltima, sicut in colore, album & nigrum, in sapore, dulce, & amarum, & in alijs similiter. Vnde relinquitur quod species mediæ sunt finitæ. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Continuum etenim in infinita secatur inæqualia, in finita vero æqualia. Quod autem per se continuum non est, in species finitas.*

Continuū quidem igitur ad infinita diuiditur inæqualia, ad æqualia vero finita. Quod autem non secundum se continuum, in species finitas.

Cōtinui duplex diuisio. Soluit prius motam quæstionem de diuisione quantitatiua sensibilium qualitatum. Et primo præsupponit quædam secundo procedit ad soluendum. ibi (Quoniam igitur passiones,) Circa primum. præsupponit duo. Quorum primum est quod continuū quodammodo diuiditur in infinita. Si. n. fiat diuisio in partes æquales non poterit diuisio in infinitum procedere, dummodo continuum sit finitum. Quia, si ab vnoquoque finito semper subtrahatur aliquid ad mensuram palmi, totaliter cōsumetur. Si vero fiat diuisio per partes inæquales, procedit diuisio in infinitū, puta si totum diuidatur in dimidium, & iterū dimidium in dimidium, quod est quarta pars totius in infinitum procedet diuisio. Secunda suppositio est quod id, quod non est secundum se continuum, sed per accidens, sicut color & alia huiusmodi, diuiditur per se quidem formaliter in species finitas, sicut paulo ante dictum est. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Quoniam autem passiones quidem vt species sunt dicendæ, continuitas autem illis semper inest, sumendum sanè est quod potestate & actu esse diuersum est, & hāc ob causam decies millena milij cum aspicitur, latet portio. Atqui visio totum id percurrit. Nec minus in Diesi latet sonus, licet continuata omnis audiatur cantio. Interuallum autem illius quod est in medio ad extremos latet. Similique rationis modo quæcunque in alijs sensibilibus valde sunt exigua, potestate sanè visilia sunt, actu vero, postquam fuerint, separata, potestate enim pedalis linea in bipedali continetur, actu autem, cum iam est diuisa.*

Quoniam ergo passiones quidem vt species sunt dicēdæ, existunt autem in continuitate, & in his sumendū quod potentia & actu esse, aliud, atque aliud est. Et propter hoc decimum millesimum milij latet visum, quamuis visus superueniat: Et quæ in diesi sonus, latet, quāuis continuus existens auditur omnis cantus. Distantia vero intermedij ad vltima latet.

Similiter autem & in alijs sensibilibus, parua omnino

Potentia nanque, visibilia ipsa, actu autem nō, nisi post quam fuerint separata. Etenim inest potentia, quæ ped lis bipedali: actu autem iam diuisa.

Solut. obiectionis suprapositæ.

Procedit ad soluendum principalem quæstionẽ, quæ erat de diuisione sensibilium quali tatum. Et, quia ad hanc questionẽ, rationem assumpserat ex apparentia sensus, ideo primo inquirit de diuisione in infinitum quātum ad ipsum sentire, secundo excludit propositum, quantum ad ipsa sensibilia. ibi {Cum autem vtique.} Circa primum duo facit. Primo inquirit vtrū sentire procedat in infinitum ſm partes existentes in toto: sc̄do, vtrum ſm partes separatas. ibi (Separatæ) Dicit ergo primo, quod, quia passiones, i. sensibiles qualitates dicendæ sunt quasi quædam species & formæ, quæ non sunt infinitæ ſm se considerate, sicut dictum est, & cum existunt in continuo sicut in subiecto, secundu cuius diuisionem per accidens diuiditur consequens est quod sicut in continuo aliud est in actu, sicut pars separata & aliud in potentia, s. pars in continuo existens non separata, ita etiam in his qualitatibus, quæ sunt diuisibiles per accidens pars separata est actu existens, vnde potest actu sentiri. pars autẽ indiuisa est in potentia, & ideo non sentitur in actu. Et inde quod quamuis superueniat visus, tamen aliqua pars eius minima, puta decima millesima latet visum. & similiter quamuis totus cantus continuus audiatur, tamen auditum aliquid latet paruum de cātu, puta dyesis, quod est minimum in melodia, quasi distantia quædam toni & semitoni, huiusmodi autẽ distantia media inter vltima latet. Et ita est in alijs sẽsibus, quod ea, quæ sunt omnino parua, latent omnino sensum. Sunt. n. sensibilia in potentia, non aūt in actu, nisi quando separantur: sic videmus in magnitudinibus quod linea vnius pedis est in potentia in linea bipedali sed tunc est actu quando diuiditur a toto. Patet aūt ex præmissis falsum esse quod quidam Mathematici dicūt, quod nihil simul totum videtur, sed visus percurrit per partes visibiles ac si videret sic contiuum, sicut & moueri. Decipiuntur autẽ in hoc, quod partes continui non sunt visibiles actu, sed solū in potentia. Vnde visus vtitur toto visibili vt quodam modo vno indiuisibili in suo genere, nisi forte vtærne partibus non diuisis vt diuisis, sicut cum sigillatim inspicit vnamquamque. Sed tamen nec in hoc procedit visus vsque ad qualemque minimas partes, quia sic sentire diuideretur in infinitum, quod supra dimissum est pro inconuenienti. Deinde cum dicit.

Falsitas mathematicorū

N. LEON. *Seingati vero tales excessus rationabiliter resol. ũtur in contineñs, vt si pusillus sapor in mare infundatur.*

Separatæ autem tantæ superabundantiæ rationabiliter vtique resoluuntur incontinentia, velut minimus sapor mari infusus.

Ostendit quod ẽt partes separatæ non sunt in infinitum sensibiles. Et primo ex parte ipsarum partiū, secundo ex parte ipsius sensus. ibi (Quinimmo.) Dicit ergo primo, ꝙ, si partes in paruitate superabundātes, separantur à toto, rationabiliter videtur quod nō possunt permanere propter paruitatem virtutis conseruantis, quia virtus corporalis diuiditur secundum diuisionem magnitudinis, vt patet in 7. Phy. & ideo minima separata conuertuntur in corpus continens, puta aerem vel aquam, sicut patet de aliquo liquore saporoso, qui infunditur mari. Et ex hoc patet, quare corpus mathematicū est diuisibile in infinitum, in quo consideratur sola rō quantitatis, in qua nihil est repugnans diuisioni infinitę. Sed corpus naturale, qđ consideratur sub tota forma non potest in infinitū diuidi, quia, quando iam ad minimum deducitur, statim propter debilitatẽ virtutis cōuertitur in aliud Vnde est inuenire minimam carnem, sicut dicitur, in

tex. com. 36

s. Phy. nec tamen corpus naturale cōponitur ex mathematicis, vt obijciebatur. Deinde cum dicit. tex. com. 36

N. LEON. *Cæterum quoniam sensus excessus non est per se sensilis, neque etiam separatus, excessus enim potestate in exquisitiori inest sensu, neque huiusmodi separatum sẽsile actu sentiri continget, sed nihilominus erit sensile. potestate. n. iā existit, & actu erit cū accesserit. Quod igitur magnitudines quædam, & passiones latent, & qua de causa, & quomodo sensibiles, & quomodo non dictum est.*

Quinimmo quoniam neque sensus superabundantia secundum ipsam sensibilis, nec separata. Potentia enim inest certiori superabundantia, nec tantum sensibile separatum erit actu sentiri, sed tamen erit sensibile. Potentia enim erit iam, & actu erit adueniens. Quod quidem igitur quædam magnitudines & passiones latẽt, & propter quam causam, & quomodo sensibilia, et quo modo non, dictum est.

Ostendit propositum ex parte ipsius sensus. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod quanto virtus sensitiua est excellentior, tanto minorem immutationem organi à sensibili percipit. Manifestum est autẽ quod quanto minus est sensibile, tanto maiorem immutationem facit organi, & ideo indiget excellentiori virtute sensus ad hoc quod sentiatur in actu. Manifestum est autem quod potentia sensitiua non crescit in infinitum, sicut nec aliæ virtutes naturales. Vnde etiam, si corpora sensibilia in infinitum diuiderentur, tamen non semper inueniretur superabundantia sensus in excellentia virtutis, secundum ipsam superabundantiam sensibilis in paruitate, nec etiam hoc esset superabundanti paruitate sensibilis separata remanente, quia superabundans paruitas sensibilis, est in potẽtia vt sentiatur à certiori & perfectiori sensu, qui si non adsit, non poterit actu sentiri, sed tamen erit sensibile, quantum est in se. iam. n. ex quod separatū est, habet potentiam actiuam ad immutandum sensum, & quando sensus adueniet sentietur in actu. Sic igitur patet verum esse quod supra dixit, nullam magnitudinem esse inuisibilem, s. quantum est in se, quā uis sit inuisibilis propter defectum visus. Concludit ergo quod dictum est quòd quædam magnitudines, & passibiles qualitates lateant sensum, & propter quā causam, & quomodo sint sensibilia, & quomodo nō. Deinde cum dicit.

Potentia sẽsitiua nō crescit in infinitum.

N. LEON. *Cum autem inerint alicui tantę quædam, quæ actu sẽsibiles sint, & non solum in toto, sed separatim existāt has numero finitas esse necesse est, colores inquam, & sapores, & sonos.*

Cum autem vtique in existentia sic quanta quædā sint. vt actu sensibilia sint, & non solum in toto, sed & seorsum finita necesse est secundum aliquem numerum, & colores, & sapores, & sonos esse.

Concludit ex pręmissis quod, cum aliquæ partes sensibilium corporum, hoc modo habeant quantitatem vt sint actu sensibilia, non solum in toto existentes, sed etiā diuisim, necesse est quod huiusmodi partes sint finitæ secundum aliquem numerum, siue in coloribus, siue in saporib. siue in sonis. Et sic secundū quod actu sunt sensibilia, in infinitum nō diuidūtur.

LECTIO XVI.

Quæstionis dilutio An sensibilia prius medium, quam sensum immutant.

N. LEON. *Dubitare autem quispiam posset, an perueniant vel sensibilia ipsa, vel illorum motiones quocunque sensus fiat modo cum tactu in medium agant, quemadmodum odor & sonus facere videtur. prius enim qui proximus est odorẽ sentit & post percussionem, exauditur sonus, nunquid sic & id quod videtur, & ipsum lumen.*

Obijcies

OBijciet autem vt: quę aliquis igitur. Perueniūt autem sensibilia, vel motus, qui à sensibilib. qualitercunque fiat sensus, cum operentur, in med' ū primo quemadmodum odor videtur facere et sonus. Nā qui prope est prius sentit odorē. Et sonus posterius ictu venit. Num igitur sic & visibile, & lumen?

Postquam philosophus prosecutus est quæstionem primam pertinentem ad ipsa sensibilia, hic accedit ad quæstionem secundam, quæ pertinet ad immutationem sensus à sensibilibus. Et circa hoc tria facit. Primo mouet quæstionem, secundo argumentatur ad ipsam. ibi {Quemadmodū & Emp} tertio soluit. ibi (Vel circa sonum.} Circa primum considerandum est, ꝙ, sicut supra habitum est, quidam posuerūt sensum immutari à sensibilibus per modum cuiusdā defluxus, ita ꝙ ipsa sensibilia & defluentia ab eis, perueniant vsque ad sensum. ipse vero posuit quod sensibilia per modum cuiusdam alterationis immutant medium, ita ꝙ huiusmodi permutationes perueniāt vsque ad sensum. Est ergo quæstio qualitercunque fiat sensus, vtrum vel sensibilia secundum aliorū opinionem, vel immutationes, quæ sunt à sensibilibus secundum suam opinionem, primo perueniant ad medium, quam ad sensum. Et hoc non habet dubitationem in auditu, & odoratu. Manifestū est. n. ꝙ aliquis de propinquo prius sentit odorem: & similiter sonus posterius peruenit ad auditum quam faciat ictus percussionis, quæ causat sonum, sicut manifeste potest percipere, qui percussionem inspicit ex longinquo. Manifestum est et ꝙ in gustu & tactu hæc quæstio locum non habet, quia non sentiunt per medium extrinsecum. Vnde dubitatio videtur esse de solo visu, vtrum, s. visibile, & lumen, quod facit videre, prius perueniat ad medium, quam ad sensum, vel ad quemcunque terminum. Deinde cum dicit.

Vt Empedocles asserit Solis lumen prius ad medium peruenire quàm ad visum, aut ad terram.

Quemadmodum & Emp. dicit attingere prius quod à Sole lumen ad medium priusquā ad visum, aut ad terrā.

Obijcit ad quæstionem motam. Et primo argumentatur ad partem falsam quæstionis, secundo excludit quandam falsam solutionem. ibi (Et si omne simul.) Argumentatur aūt ad quæstionem primo per auctoritatem Emp. qui dixit quod lumen, à sole progrediens, primo peruenit ad medium quam ad visū, qui videt lumen, vel ad terram, quę videtur per lumē: & vltra quam radius Solis non procedit. Et hanc quidē opi. tetigit in 2. de ani. sed improbauit eā per hoc, qd in tā magno spatio, sicut est ab oriēte vsq; ad nos latere nos ipsis successionē impossibile est. Scpo ibi.

Istud autem non immerito contingere existimabitur quod enim mouetur alicunde aliquo mouetur: quamobrem aliquod intercedere tempus necesse est, in quo ex altero mouetur ad alterum, omne autem tempus est diuisibile, quare erat, quando non cernebatur radius, sed adhuc in ipso medio ferebatur.

Putabitur autem vtique hoc rationabiliter accidere quod enim mouetur ab aliquo in aliquid mouetur. Quare necesse est quoddam tempus esse, in quo mouetur ab altero in alterum. Tempus autē omne diuisibile, quare erat quando nondum videbatur, sed adhuc ferebatur radius in medio.

Argumentatur ad idem per rationem. Et dicit ꝙ hoc videtur rationabiliter accidere, s. ꝙ visibile, vel lumen primo perueniat ad medium quam ad visum. Videtur. n. esse quidam motus ipsius visibilis, vel luminis peruenientis ad visum. Omne autem quod mouetur ab aliquo in aliud, ita se habet quod prius sit in termino à quo mouetur, & posterius in termino ad quem mouetur, alioquin, si simul esset in vtroque termino, non moueretur de vno in aliud. Prius autem & posterius in motu, numeratur tempore, ergo necesse est esse aliquod tempus, in quo visibile, vel lumen mouetur à corpore visibili, vel illuminante vsque ad visū: omne autem tempus est diuisibile, vt probatum est in 6. Phy. Si ergo accipiamus medium illius temporis adhuc radius luminis, vel ipsius visibilis, nondum peruenit ad visum. Sed adhuc mouebatur per medium, quia oportet diuidi per magnitudinem. per quam aliquid mouetur, secundum diuisionem tēporis, vt probatum est in 6. Phy. Deinde cum dicit.

Et si omne simul audit, & audiuit, & omnino sentit & sensit, nullaque istorum est generatio, sed sine ortu sunt, nihilominus sunt vt sonus, qui facta percussione auditui nondum adest. Id autem ostendit literarum transfiguratio, quasi in medio fiat translatio. minus. n. quod dictum est percepisse videtur, quoniam delatus transfiguratur aer. Num igitur et color, & lumen sic se habent: non enim respectu aliquo hoc quidē videt, illud autem videtur, vt sunt ęqualia, non enim vtrunque alicubi esse oporteret. Nihil. n. refert quæ sunt æqualia, propinqua, an longinqua sibi inuicem esse.

Et si omne simul audit & audiuit, & omnino sentit, et sensit, & non est generatio eorum, sed sunt absque fieri, tamen nihilominus quemadmodum sonus iam facto ictu, nondum apud auditum. Manifestat autem hoc & literarum transfiguratio tanquam facta latione in medio. Non enim dictum videtur audiuisse quia transfiguratur aer cū fertur. Nū ergo sic & color, & lumen? Non. n. in eo quod quācunque habet, hoc videt, hoc vero videtur, quemadmodum æqualia sunt. Nullum enim oportet alicubi vtrunque esse. Aequalitatibus enim existentibus non differt vel prope, vel longe inter se inuicem esse.

Excludit quandam insufficientem responsionē. Posset enim aliquis putare quod sensibilia non prius perueniant ad medium, quam ad sensum, quia sensus simul percipit sensibile absque successione, ita quod in auditione non prius est audire quam auditum esse, sicut in successiuis prius est moueri quam motum esse. Sed simul dum aliquis audit, iam audiuit, quia in instanti perficitur tota auditio, & vniuersaliter hoc est verum in omni sensu, quod simul, scilicet aliquod sentit & sensit. Et hoc ideo quia nō est generatio eorum, sed sunt absque fieri. Illorum. n. dicit esse generatio, ad quorum esse peruenitur per aliquē motū successiuum, siue illius successiui motus sit ipsa eorum forma terminus, sicut si album dicatur generari, quia per successiuam alterationem peruenitur ad albedinē, siue ipsa dispositio ad formā ipsorū sit motus successiui termini, sicut ignis & aqua dicuntur generari, quia dispositiones ad formam ipsorum, quæ sunt qualitates elementales, per alterationem successiuam acquiruntur. Illa vero incipiunt esse absque hoc quod generentur. vel fiant, quę nec secundum se, nec sm aliquas dispositiones præcedentes in ipsis per motum successiuum causantur, sicut dextrum causatur in aliquo nullo successiuo motu præexistente in ipso, sed quodā alio, facto sibi sinistro. Sic & aer incipit illuminari nullo motu successiuo prę existēte in ipso, sed ad præsentiā corporis illuminātis. Et sic sēsus incipit sētire, nullo motu in ipso præexistēte, sed ad debitā opponē sēsibilis. Et ideo simul aliqs sētit, & iā sēsit. Nihilomin' tñ pp hoc nō oportet ꝙ sēsibilia vel motus sēsibiliū, absq; successione sēsibiliū perueniant ad sensus: manifeste enim apparet, qđ simul aliquis audit, & audiuit statim, & tamen sonus, nō statim facto ictu, qui causat sonū, peruenit ad auditū. Et hoc fit manife-

Lect. 4. · Lect. 5. · N. LEON. · Empedocl. placitum. · tex. com. 70 · N. LEON. · tex. com. 16 · N. LEON.

nifestum per transfigurationem literarum, quando alicuius locutio auditur ex longinquo, ac si sonus vocis literatæ deferatur per mediū succesiue. Propter hoc.n. audientes sonum, non videntur audire discreuisse literas prolatas: quia aer motus in medio trāsfiguratus, quasi admittens impressionem primi sonantis. quod quidem contingit quandoque propter aliquam aliam aeris immutationem, sicut cum multis loquentibus non potest discerni quod aliquis eorum dicat, propter hoc quòd motus inuicem se impediūt. quandoque vero contingit propter distantiam. Sicut enim actio calefacientis, in remotioribus debilitatur, ita etiam immutatio aeris, quæ est à primo sonante, ex quo contingit quod ad illos, qui sunt prope loquētem, perfectè contingit sonus locutionis cum debita expressione literarum, ad remotos autem cum quadā confusione. Videtur igitur similiter se habere, & de colore, & de lumine, quia etiam color, & lumen non videntur quomodocunque sint disposita secundum situm, sed requiritur determinata distantia. Sicut.n. locutiones à remotis audiūtur, absque discretione literarum, ita etiam corpora videntur à remotis absq; discretione dispositionis singularum partium. Nec est ita de relatione visus & visibilis, sicut de relatione æqualitatis. ad hoc enim quod aliqua sint æqualia, nō requiritur aliquis determinatus situs, sed qualitercunque varietur eorum situs, semper maneut eodem modo æqualia. Nec differt vtrum sint prope, vel longe. Videtur ergo quod sicut transfiguratio literarum manifestat sonum succesiue peruenire ad auditū, quamuis postquam iam peruenerit simul audiatur, ita etiā imperfecta visio visibilium remotorum, videtur significare φ color & lumen succesiue perueniant ad visum quamuis simul videantur.

N. LEON. *An in sono quidem & odore hoc accidere rationi est consonum. Quemadmodū enim aer & aqua cōtinua quidem sunt, partibilis autem nihilominus vtrorumque est motus. Quamobrem contingit quidē vt id ipsum audiat & odoretur primus & postremus, contingit autē vt nō. sed nonnullis hac in re videtur inesse difficultas. fieri.n. non posse asserūt aliū alio idē audire aut videre, & olfacere. fieri.n. haudquaquā potest vt multi & separatim existentes audiāt vel odorentur. id enim quod vnū est, à semetipso distractum esset. an primum quidē mouēs; vt tintinabulum, vel thus, vel ignem, omnes vnum & idē numero sentiunt, quod autem iam est propriū, aliud numero, specie vero idem. Quamobrem multi simul aspiciunt, odorantur, & audiunt. Sunt autem hæc neque corpora, sed passiones & motus quidam, non.n. istuc cōtingeret, neque sine corpore. De lumine autem alia est ratio, eo enim quod quiddam est, ipsum lumen est, sed non motuum quispiam.*

Vel circa sonum quidem & odorem hoc accidere rationabile est. Quemadmodum enim aer, & aqua continua quidem, partibiles autem amborum motus. propter quod & est quidem vt idem audit primus & extremus & odoratur, est autem quodammodo non. Videtur aūt quibusdam esse obiectio & de his: Impossibile enim dicunt quidam alium idem audire, & videre, & odorari quod alius. Non.n. possibile esse multos & seorsum existentes, audire & odorari. Nam quod vnum est, ipsum à se.pso seiunctum esset: vel mouens primum puta † cothoniū, uel thus, vel ignē, idē & vnū numero sentiunt oēs. Id aūt quod iā propriū, alterū numero specie aūt idē est. Quare simul multi vidēt & odo[illegible], & audiunt. Sū[illegible] neq; corpora hæc, sed passio & motus qdā. Nō. enim vtique hoc accideret, nec sine corpore. De lumine autem alia est ratio. Per esse enim aliquod lumen est, sed non motus aliquis.

† Tintinabulum.

Hic ponit veram solutionem, ostendens differentiam visus ad alios duos sensus, φ sunt per media exteriora, auditum, & olfactū. Et diuiditur in partes duas primo nanque assignat differentiam visus ad auditū, & odoratum: secundo excludit obiectionem, ibi (Rationabiliter aūt). pars diuiditur in duas secūdū duas differentias, quas ponit, secunda incipit ibi (Omnino aūt, nec similiter.) Dicit ergo primo, φ rationabile est hoc accidrre circa sonum & odorem, φ successiue perueniant. Cuius rationem assignat ex hoc, quod aer & aqua (quæ sunt media, quibus huiusmodi sensibilia deferuntur ad sensus) sunt quidem sm suam substantiam continua, sed tamen in eis possunt fieri motus abinuicem diuisi. quod contingit propter facilem diuisionem aeris & aquæ, sicut patet in motu proiectionis, vt philosophus ostendit 7. Phy. in quo sunt multi motus, multa mouentia, & mota. Nā vna pars aeris mouetur ab alia, & sic sunt diuersi motus sibi inuicem succedentes, quia pars aeris mota adhuc remanet mouens, postquam cessat moueri, & sic non omnes motus partium aeris sunt simul, sed sibi inuicem succedunt, vt ostenditur in 8. Phy. Et hoc etiam apparet in sono, qui causatur ex quadam aeris percussione, non tamen ita φ totus aer, qui est medius, vno motu moueatur à percutiente, sed sunt motus multi sibi succedentes ex eo, φ vna pars primo mota mouet aliam. Et inde est quod quodammodo idem est quod audit primus qui est, ꝓpinquus percussioni causanti sonū, & extremus qui est remotus, quodam autē mō non idem. Apud quosdam.n. videtur de hoc esse dubitatio, quia quidam dicunt, φ, cum diuersi per diuersa organa sentiant, impossibile est quod idem sentiant, quod quidem verum est, si referatur ad id, quod proxime mouet sensum, quia diuersorum sensus immutantur immediate à diuersis partibus medij sibi propinquis, & ita intercipitur hoc, & distinguitur illud, quod vnus sentit, ab eo quod sentit alius. Si vero accipitur id, quod primo mouet medium, sic erit vnum, idem quod omnes sentiunt. sicut vnius percussionis sonum audiunt omnes, siue propinqui siue remoti, & similiter vnum corpus odoriferum puta cothonium vel thus in igne ardens, odorant omnes, sed id, quod iam proprie peruenit ad vnumquemque est alterum numero, sed est idem specie, quia ab eadem forma primi actiui, omnes huiusmodi immutationes causantur. Vnde simul multi vident & odorant, & audiunt idem sensibile, per diuersas immutationes ad eos peruenientes. Huiusmodi autem, quæ perueniunt ad singulorum sensus, non sunt corpora defluentia à corpore sensibili, vt quidam posuerunt, sed singulum eorū est motus & passio medij immutati per actionem sensibilis. Si enim essent diuersa corpora, quæ ad diuersos per defluxum peruenirent, non accideret hoc, quod scilicet idem omnes sentirent, sed vnum, sentiret, scilicet solum corpus ad ipsum perueniens. Et quamuis non sint corpora, non tamen sunt sine corpore, vel medio, quasi passo & moto à sēsibili, quasi primo mouente & agente. Sic ergo per prædicta patet, quod sonus peruenit ad auditum per multos motus partiū medii sibiinuicē succedentes, & simile est de odore, nisi quod mutatio odoris fit per alterationem medij: immutatio autem soni per motum localem. Sed de lumine est alia ratio Non.n. per motus sibi succedentes in diuersis partib. medij peruenit lumē vsq; ad visum sed per vnū aliquod esse, i. per hoc φ totū mediū sicut vnū mobile, mouetur vno motu à corpore illuminante. Sed non est ibi motus, qui succedat motui, sicut dictū est de odore & sono. Huiusmodi autē differentiæ ratio est, quia quod recipitur in aliquo sicut proprio subiecto & naturali, potest in eo permanere & esse

Tex. 9.

Tex. 8.

Immutatio odoris fit p alteratione medij.

Soni immutatio fit per motum localem.

Discrimē lucis & aliarū sensibilium qualitatum

& esse principium actionis. Quod autem recipitur in aliquo solum sicut aduentitia qualitas, nō potest permanere, nec esse principium actionis, quia vero formæ substantiales sunt principia qualitatum & omniū accidentium, illa qualitas recipitur in subiecto aliquo secundum esse proprium & naturale, quę disponit subiectum ad formam naturalem, cuius est susceptiuum, sicut aqua ratione suæ materiæ, est susceptiua formæ substantialis ignis, quæ est principium caloris. Et ideo calor recipitur in aqua, disponens ipsam ad formā ignis. & iō remoto igne adhuc aqua remanet calida calefacere potens. & sic odor recipit in aere & aqua, & sonus in aere fm suum esse proprium & naturale, & secundum q aer & aqua immutantur ab enchyma siccitate, & aer à percussione alicuius corporis. Et inde est q cessante percussione, remanet sonus in aere, & remoto corpore odorifero adhuc sentitur odor in aere, propter hoc quod pars aeris immutata ad sonum, vel ad odorem potest aliam similiter immutare, vt sic fiant diuersi motus sibiinuicem succedentes, sed diaphanum non est susceptiuum formę substantialis corporis illuminantis, puta Solis, qui est prima radix luminis, neque per receptionem luminis disponetur ad aliquam formam substantialem. Vnde recipitur lumen in dyaphano sicut quædam qualitas aduentitia, quę non remanet absente corpore illuminante, nec potest esse principiū actionis in aliud. Vnde vna pars aeris nō illuminatur ab alia, sed totus aer illuminatur à primo illuminante quantum potest se extendere virtus illuminantis, & ideo est vnum illuminatum & vna illuminatio totius medij.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Non similiter autem omnino se habet res in alteratione, & tanslatione, translationes enim rationabiliter in medium prius deueniunt. sonus autem translati cuiusdam apparet esse motus. Quæcunque vero alterātur non simul fuerint modo. cōtingit nanque simul totum alterari, & nō prius dimidum, vt in aqua quæ simul gelatur. Verumtamen si fuerit multum id quod calefcit, aut gelatur, proximum à contincto patitur, cum primum ab ipso mutetur alterante, & nōn simul & subito alterari necesse est. Cæterum, si in humido essemus, gustandi ratio sicut odoris esset, & remotius etiam ante illius contactum sentiremus.*

Omnino autem nec similiter in alteratione se habet & latione, lationes nanque rationabiliter in medium prius perueniunt. Videtur autem sonus lati esse cuiusdam motus. quæcunque vero alterantur non iam simul iter. Contingit enim simul totum altera, & non dimidiū prius, velut aquam simul omnem congelascere. Attamē si fuerit multum, quod calefit aut congelatur, habitum ab habito patitur. Primū autem ab ipso alterante trāsmutari necesse est, & simul alterari, & subito. Esset autem vtique & gustare, quemadmodum odor, si in humido essemus, & remotius adhuc priusquam tangeremus ipsum sentiremus.

Ostendit secundam differentiam. Et dicit, quod si vniuersaliter loquamur de alteratione, idest loci mutatione, non similiter se habet in vtroque, quia loci mutationes rationabiliter perueniunt prius ad medium magnitudinis, supra quam est motus, quam ad vltimum, quia, s. in loci mutatione est motus de extremo magnitudinis, ad extremum eius. vnde oportet q mobile in medio temporis pertingat ad medium magnitudinis, & tunc ratio superinducta locum habet in loci mutatione. Sonus autem consequitur quēdam motum localem, inquantum, s. ex percussione causante sonum commouetur aer vsque ad auditum & ideo rationabile est, q sonus prius perueniat ad medium, quam ad sensum. Sed in his, quæ alterātur nō similiter se habet. Termini. n. alterationis non sunt ipsa extrema magnitudinis. Et ideo non oportet, quod tempus alterationis per se loquendo, commensuretur alicui magnitudini, ita quod in medio temporis, motus perueniat ad mediū magnitudinis super quā fit motus, qa hoc non est dare in alteratione, quæ nō est motus in quantitate vel in vbi, sed in qualitate, neque ad medium magnitudinis, quæ mouetur, contingit enim aliquando quòd totum corpus simul alteratur, non autem dimidium eius prius, sicut videmus quod tota aqua simul congelatur. Sicut enim in motu locali tempus commensuratur distantiæ magnitudinis, super quam transit motus, & secundum diuisionem eius diuiditur, vt probatur in sexto Physicorum. ita etiam in alteratione, tempus commensuratur distantiæ terminorum. Et ideo maius tempus requiritur cæteris paribus ad hoc quod de frigido fiat calidum, quam ad hoc q de tepido fiat calidum. Et ideo, si aliqua extrema sunt inter quæ non sit accipere medium, oportet q de vno extremo in aliud fiat transitus absque medio. Contradictio autem est oppositio, cuius non est medium secūdum se, vt dicitur in primo Posteriorum, & eadem ratione suppolita aptitudine subiecti, cū priuatio nihil aliud sit quam negatio in subiecto. Vnde omnes mutationes quarū termini sunt esse, & nō esse, vel priuatio & forma, sunt instantaneæ. & non possunt esse successiuæ. In alterationibus. n. successiuis attenditur successio secūdum distantiam vnius contrarij ab alio determinata media, in qua quidem distantia tota magnitudo corporis, in quam potest immediate virtus primi alterantis, consideratur sicut vnum subiectum. quod statim simul incipit moueri. Sed, si sit corpus alterabile tam magnum, q virtus primi alterantis non possit ipsum attingere secundum totum, sed secundum partem eius, sequitur q prima pars primo alterata, alterabit consequenter aliam. Et ideo dicit quod, si fuerit multum corpus, quod calefit, vel quod congelatur necesse est q habitum patiatur ab habito, idest q cōsequēs pars ab immediate præcedente alteretur. Sed prima pars alteratur ab ipso primo alterante, & simul, & subito, quia, l. non est ibi successio ex parte magnitudinis, sed solum ex parte contrariarum qualitatum, vt dictum est. Hæc autē est causa quare odor prius peruenit ad medium quā ad sensum, quamuis hoc fiat p alterationem sine motu locali, quia corpus odoriferū non potest simul immutare totum medium, sed immutat partem vnam, quę immutat aliam. & sic successiue peruenit immutatio vsque ad olfactum per plures motus, vt supra dictum est. Et esset simile in gustu sicut in odoratu, si nos viueremus in humido aqueo, quod solum susceptiuum est saporis sicut aere, qui est susceptiuus odoris, & si iterum posset sentiri sapor per alterationem medij à remotis, antequam tangeremus corpus saporosum, sicut contingit circa odoratum. Videtur autem quod hic dicitur esse contrarium ei, per quod philosophus pbat in 6 Phy. omne quod mouetur esse diuisibile, quia pars eius est in termino à quo, & pars in termino ad quem. Sic igitur videtur q dū aliquid alteratur de albo in nigrum, quādo vna pars eius est alba, altera sit nigra & sic non potest esse q totū simul alteretur sed post partem. Dicunt autē quidam, q intentio philosophi ibi, est ostendere non quidē q vna pars mobilis sit in termino à quo, & alia in termino ad quē, sed q mobi'e sit in vna parte termini à quo, & in alia parte termini ad quē. & sic in alterōne non oportet q vna pars mobilis prius alteret q alia sed q totū mobile, qd alterat, puta de albo in nigrum habeat partem albedinis & partem nigredinis. Hoc autem non conuenit intentioni Arist. quia per

Nota hanc doctr. de successiuis, ac subitis mutationib.

Obiectio.

Responsio talis.

hoc non probaretur directe quod mobile esset diuisibile, sed quod termini motus sint aliqualiter diuisibiles, nec etiam competit verbis, quibus vtitur, sicut patet diligenter literam eius intuenti, in qua manifeste hoc refert ad partes mobilis. Et ideo aliter dicendum est, quod demonstratio illa intelligitur de motu locali, qui est vere & secundum se continuus. Agit enim Arist. in 6. Phy. de motu sub ratione continui, motus vero augmenti & alterationis non sunt simpliciter continui, vt dictum est in 8. Phy. Vnde in alteratione nō verificatur illud Arist. dictum omnino, sed solum quod accipit quandam continuitatem ex mobili, cuius vna pars alterat aliam. Mobile vero, quod totum simul at tingitur à virtute primi alterantis, habet se sicut quīdam indiuisibile, quantum ad hoc, quod simul a ltera tur. Deinde cum dicit.

Responsio uera.

N. LEON. *Rationi autem consentaneum est, vt quorum sensit erijs interiacet medium, ea non simul pati. lumine tamen excepto, ob antedictam causam, quod in ipso etiā in videndi opere ob idipsum fit dictum. Lumen enim facit vt videamus.*

Rationabiliter autem inter quæ, & sensorium est medium aliquod, non simul omne patitur nisi in lumine, propter prædicta. Propter idem autem & de visione similiter dicendum est. lumen enim facit vt videamus.

Concludit ex præmissis principale intentū. Et dicit quod rationabiliter in sensib. in quib. est aliquod medium inter sensibile & organum sentiendi, non simul patitur & mouetur totum medium, sed successiue, præter q̄ in lumine, & hoc propter prædicta. Primo quidem, quia illuminatio non fit per motum localem, vt sonatio, sicut Emp. posuit, sed per motum alterationis. Secundo, quia nō sunt ibi multi motus, sicut dictum est de odore, sed vnus tantum. Quib. addē dum est, tertio, quia lumen non habet contrarium, sed tenebra opponitur ei sicut simplex priuatio, & ideo illuminatio fit subito. Et idem oportet dicere de visione, quia lumen facit videre. vnde medium immutatur à visibilibus proportionabiliter lumini.

Triplex causa cur aer totus simul ac subito illuminetur.

LECTIO XVII.

Examinatur difficultas, an contingat duos sensus simul sētire in eodem & indiuisibili tempore, duæque ad partē falsam rationes afferuntur.

N. LEON. *Est præterea de ipsis sensib. ijs & alia quædam huiusmodi difficultas, an contingat duo simul sentire in eodē indiuiduoque tempore, nec ne.*

Est autem & alia quædam obiectio talis circa sensus. Vtrum contingat duos simul sentire in eodem & indiuisibili tempore, vel non?

Solutis duabus quæstionibus, hic philosophus prosequitur tertiam, quæ est ex parte ipsius sensus. Et circa hoc tria facit. Primo mouet quæstionem, secundo obijcit ad partem falsam. ibi (Si autem semper) Tertio determinat veritatem. ibi [De prius autem dicta obiectione.] Dicit ergo primo, quod circa ipsos sensus est quædam alia talis obiectio, vtrum, s. contingat quod simul & in eodem indiuisibili tempore sentiāt duo sensus, puta simul dum visus videt colorem, auditus audiat vocem. Deinde cum dicit.

Dubitatio.

N. LEON. *Si igitur maior motio minorem extrudit, & propterea ob oculos delata non sentiant homines, si in vehemētiori fuerint meditatione, siue in metu, seu magnum audiuerint fragorem. hoc itaque posi tū sit. Item quod vnumquodque sentire contingit magis, cum simplex est, quàm cum est commixtum, vt vinum quod meratius est, quàm quod est mixtum, similiter & mel & colorem, et solitariam magis neten quàm in diapason, quoniam sibi inuicem officiunt. id autem illa efficiunt, ex quibus vnū quippiam fit. Si igitur maior minorem extrudit motionem, necesse est, si fuerint simul, & hanc minus esse sensilem, quàm si sola esset, aufert enim ab illa quippiam minor commixta motio, siquidem simplicia omnia sensilia sunt magis, quod si æquales fuerint, cum sint diuersæ, neutrius sanè erit sensus. altera enim similiter delet alteram, simplicem autem neque sic sentire licet. Quamobrē vel nullius erit sensus, vel ex vtrisque sanè alius, quod profectò fieri videtur in ijs, quæ temperantur in quocūque fuerint commixta. Quoniam igitur ex quibusdam fit aliquid, ex quibusdam uero non fit: eiusmodi autē sunt, quæ sub diuerso existunt sensu.*

Miscentur nanque, quorum extrema sunt contraria, ex albo autem & acuto nihil vnum contingit fieri, nisi per accidens, & non sicut ex acuto & graui concentus: propterea non simul illas sentire continget, si enim æquales sunt motiones, se ipsas inuicem delent, quandoex illis vnica fieri non potest. si autem inæquales fuerint, valentior sensum faciet.

Si autem semper maior motus minorem depellat, propter quod delata sub oculis non sentiunt, si fuerint vehementer in aliquid intendentes, vel timentes, vel audientes multum sonum: hoc itaque supponatur. Et quod vnumquodque magis est sentire simplex existens quā commixtum, velut vinum merum quàm temperatum, & mel, & colorem, & neten solam quàm in diapason, quia obscurant seinuicem. hoc autem faciunt ea, ex quibus vnum aliquid fit. Si itaque maior minorem motum depellit, necesse est, si simul sint, & ipsum minus sensibilem esse, quàm si solus esset. aufertur enim aliquid minoris commixtione, siquidem omnia simplicia magis sensibilia sunt. Si igitur æquales fuerint alteri existentes, neuter erit sensibilis, obscurat enim alter alterum, simpliciter autem non est sentire. Quare aut nullus erit sensus vel alter ex vtrisque, qui quidem & fieri videtur ex eō mixtis, in quocunque commisceantur. Quoniam ergo ex quibusdam quidem fit aliquid, ex quibusdam vero non fit. talia autem sunt quæ sub alio sensu cadunt. Commiscentur enim quorum vltima contraria. Non est autem ex albo & acuto vnum fieri, nisi secundum accidens, sed non sicut ex acuto & graui symphonia, ergo nec sentire contingit ipsa simul. equales enim existentes, ipsorū motus obscurant se inuicem. quoniam vnus non fit ex illis: si vero inæquales, melior faciet sensum.

Obijcit ad partem falsam, s. ad ostendēdum quod duo sensus non possunt simul sentire. Et primo ponit rationes ad hoc ostendendum. secundo excludit quandam falsam solutionem, per quam hoc sustinebatur. ibi [Quod autem dicunt.] Circa primum duo facit. Primo ponit tres rationes, quarum prima accipitur ex immutationibus sensibilium, secunda ex parte ipsius sensus. ibi [Adhuc si magis] tertia ex contrarietate sensibilium. ibi (Amplius cōtrariorum.) Circa primā rationem præmittit duas suppositiones. Quarum prima est, quod maior motus repellit minorem. & ex hoc dicit prouenire multoties quod ea, quæ iacent sub oculis, homines non sentiunt propter alium fortiorē motum, vel interiorem siue rationis, sicut cum homines aliquando vehementer intendunt ad aliquid, siue appetitiuæ virtutis, sicut cum homines vehementer timent, vel etiam exteriorem alicuius sensibilis, sicut cū homines audiunt magnum sonum. hoc igitur pp eius euidentiam dicit esse supponendum. Secūda suppositio est quod vnumquodque magis sentitur si sit simplex, q̄ si sit alteri pmixtū, sicut vinū purū fortius sentit, q̄ si sit tēperatū aqua. Et idē est de melle quātū ad gustū, & de colore, quātum ad visum: & quantum ad auditum

Obijcit rationes ad partem falsam.

Maior motus repellit minorem.

Vnumquodque magis sentitur si sit simplex, quam si sit alteri permixtum.

ditum de vna voce, quæ magis sentitur si sola sit, q̃ si audiatur in consonantia ad aliam vocem, puta in dyapason, vel in quacunq; alii consonantia. & hoc ideo, quia ea, quæ commiscentur, obscurant se inuicem. Sed hęc secunda suppositio non habet locum nisi in his, ex quibus vnum fieri potest, hæc .n. sola permiscentur.

Prima rõ.

Ex his autem duabus suppositionibus vlterius procedit cum subdit (Si itaque maior) & dicit ꝙ, si maior motus repellat minorem, vt prima suppositio dicit, necesse est, si ambo motus sunt simul, ꝙ et maior motus minus sentiatur, quàm si esset solus: quia aliquid eius aufertur per minoris commixtionẽ vt patet ex secunda suppositione, s. ꝙ simplicia sunt magis sensibilia q̃ permixta. Signanter dicit autem si sint simul, quia maior motus quandoque est tam fortis ꝙ non permittit alium motum fieri. & tunc in nullo diminuitur ex motu minori, quia non est. Sed, si tantum præualeat, ꝙ omnino impediat minorem motum fieri duobus motibus existentibus, necesse est ꝙ minor motus in aliquo obscuret maiorem. Si ergo motus fuerint omnio æqualiter diuersi existentes, neuter erit sensibilis, quia totaliter alter obscurat alterum, nisi forte ex istis duobus motibus permixtione fiat vnus motus. sed non potest aliquis eorum simplex sentiri. & sic oportet ꝙ vel nullus sensus fiat illorum motuum æqualium, vel ꝙ sit quidam alter sensus compositus ex vtrisque, inquantum .s. id quod sentitur est compositũ ex vtrisque. & hoc manifeste apparet in omnibus quæ commiscentur. Nam permixtum non est aliquid eorum, quæ commiscentur, sed quoddam alterum compositum ex his. Sic ergo ex præmissis patet, ꝙ, si duo motus fuerint inæquales, maior obscurat minorẽ. si aũt æquales vel nil sentitur, vel aliquid commixtum. Ex his autem vlterius procedit, proponẽs ꝙ quædam sunt, ex quibus potest aliquod vnum fieri, quædã vero sunt, ex quibus vnũ fieri non potest: & huiusmodi sunt illa, quæ sentiũtur diuersis sensibus, sicut color, & odor. Illa enim solum commisceri possunt, in quibus extrema sunt contraria: quia commixtio fit per quandam alterationem. sed ea quæ sentiuntur diuersis sensibus, non sũt contraria adinuicem. vnde non possunt commisceri. Vnde non fit aliquid vnũ ex colore albo & sono acuto, nisi forte per accidẽs, inquãtum conueniunt in eodem subiecto, non autem per se, sicut simphonia cõstituitur ex voce graui & acuta. Et ex his cõcludit ꝙ nullo modo contingit sentire sensibilia diuersorum sensuum simul. Quia, si eorum motus sint ęquales omnino, destruent seinuicem, cum non posit vnum fieri ex ipsis. si vero sint inæquales maior motus pręualebit, & ipse solus sentietur. Deinde cum dicit.

Maior motus obscurat minorẽ.

N. LEON.

Preterea magis sentire simul poterit duo vnico sensu anima, quorum vnus est sensus, vt acutum, & graue. Magis enim simul motus est vnius ad seipsum, quam duorum, vt visus, & auditus. Vnico autem sensu simul duo sentire non contingit, nisi misceantur. vnum enim exigit esse mixtum. Vnus autem vnus est sensus, vnus vero simul sibiipsi est. quamobrem necessario simul sentit commixta, quoniam actu vno percipit sensu. Vnus enim numero vnus actu est sensus. Specie autem per potentiam est vnus. Et, si quidem vnus actu fuerit sensus, vnũ illa esse dicet. mixta igitur esse illa necesse est. Quando autem non fuerint commixta, duo erunt actu sensus, verum per potentiam vnicam, indiuiduumq; tempus vnicum esse actum necesse est. vnius enim vnicus et semel est visus & motus, vna autem est potentia. non igitur duo simul sentire vnico contingit sensu. Quod si fieri non potest, vt quæ sub eodem sunt sensu simul sentiantur, si duo fuerint, manifestum esse est, quod ea, quæ sub duobus sunt sensibus simul sentire minus continget, vt album, & dulce. Nullo autem alio id, quod vnum numero est, asserere videtur anima, nisi quod simul est. Quod autem vnum est specie, sensu dijudicante & modo. Hoc autem dico, quoniam fortasse album & nigrum diuersa specie idem dijudicat sensus, atque etiam dulce & amarum, idem sibi ipsi, ab illo autem diuersus. verum aliter contrariorum vtrunque. Eodemque modo sibi ipsis quę cognatum ordinem habent, videlicet quemadmodum gustatus dulce, sic visus albũ, & vt is nigrũ, sic ille amarũ.

Adhuc si magis simul duo sentiet vtique anima vno sensu, quorum vnus est sensus, velut acutum & graue. Magis enim simul motus vnius, ipse ipsius, quàm duorum, puta visus, & auditus. Vno autem simul duo non est sentire, nisi mixta fuerint. Mixtura enim vnum vult esse, vnus autem simul vnus sensus, vnus autem simul ipse. Quare necesse mixta simul sentire, quia vno sẽsu secundum actum sentit. Vnus enim numero est sensus qui secundum actum vnus, specie autem, qui secundum potentiã vnus, & si vnus ergo sensus qui secundũ actũ, vnum illud dicet, & mista ergo necesse est ipsa esse. Quando ergo non fuerint mixta, duo erunt sensus qui secundũ vnã potentiã & indiuisibile tempus, vnã necesse est operationẽ esse. vnius .n. esse vnus est semel visus & motus vnus: vna autem potentia. Non ergo contingit duo simul sentire vno sensu. At vero si ea, quę sub eodem sensu simul impossibile, si sunt duo, palam quod adhuc minus quę secundum duos sensus contingit simul sentire, velut album & dulce. Videtur enim quod idẽ vnũ numero anima nullo alio dicere, nisi in eo quod simul. Quod autem specie vnum iudicante sensu, & modo. Dico autem hoc, quia forte album & nigrum alterum quod proprium idem iudicabit & dulce, & amarum: idem quidem ipse: ab illo autem alius: sed aliter vtrunque contrarium. Eodem autem modo sibiipsis cognata, puta sicut gustus dulce, ita visus album. & sicut iste nigrum, ita ille amarum.

Secunda rõ

Ponit secundam rationem quæ sumitur ex vnitate & pluralitate sensuum. Et arguit per locum à maiori negatiue. Magis enim videtur ꝙ Anima posit duo aliqua sentire simul pertinentia ad vnum sensũ sicut acutum, & graue in sonis, q̃ diuersa sensibilia ad diuersos sensus pertinentia per duos sensus. & huius rationem assignat, quia quanto motus sunt magis diuersi, minus videntur eidem potentiæ simul attribui. duo aũt motus, quib. anima diuersis sensib. sentit diuersa sensibilia diuersorum sensuum & diuersorum generũ, sunt magis diuersi q̃ duo motus, quibus per vnum sensum sentit diuersa sensibilia eiusdem generis. Vnde magis videtur ꝙ posit esse simul in vna anima motus vnius sensus respectu diuersorũ sensibilium eiusdem generis, q̃ motus duorum sensuũ, puta visus, & auditus. Posita autem hac cõparatione, remouet id quod magis videtur. & dicit ꝙ non contingit simul sentire duo sensibilia per vnum sensum, nisi illa duo fuerint commixta. & tunc quando mixta sunt non sunt duo, quia mixtum naturaliter est aliquid vnum. Quod autem sensus vnus non posit cognoscere multa nisi inquantum fuerint vnum per mixturam, probat per hoc ꝙ vnus sensus in actu, non potest esse simul nisi vnius, sicut nec aliqua vna operatio, aut vnus motus terminatur, nisi ad aliquid vnũ. Sensus autem non potest esse simul in actu nisi vnius, sicut nec aliqua potentia simul recipit diuersas formas. Vnde necesse est, ꝙ si aliquis sensus, puta visus, vel auditus, debeat sentire plura, sentiat ea inquantũ sunt facta vnum permixtione. Et hoc ideo, quia potentia sensitiua sentit illa duo secundum vnum sensum

Sensus non potest esse simul in actu, nisi vnius.

sum

sum in actu, i. secundũ vnam operationem sensitiuã. Ex hoc autem sensus sm actum, id est operatio sensitiua habet vnitatem sm numerum, quia est vnius sensibilis, specie autem est vnus sensus sm actum, siue vna operatio sensitiua, ex eo quod est sm potentiam vnam, sicut omnes visiones quorumcunq; visibilium sunt eiusdem speciei propter vnitatem potentiæ. sed visio huius rei differt numero à visione alterius rei. Necesse est ergo, si est vnus sensus secundum actum, ꝙ vnum dicat, i. iudicet, ergo oportet ꝙ, si sunt multa, ꝙ commisceantur in vnum, & si non fuerunt mixta, necesse est quòd sint duo sensus sm actum, i. duæ operationes sensitiuæ, sed necesse est ꝙ vnius potentiæ in eodem indiuisibili tempore sit vna operatio, quia vnius rei non potest esse simul nisi vnus actus & vnus motus. Vnde, cum operatio sensitiua nihil aliud sit q̃ vsus quidam, quo anima vtitur, potentia sensitiua, erit motus qui dam ipsius potentiæ, inquantum sensus mouetur à sensibili. cum ergo vnus sensus sit vna potentia, non contingit ꝙ sic multa sentiantur vno sẽsu. Si ergo ea, quæ sũt vnius sensus nõ possunt simul sentiri, si sunt duo manifestum esse videtur ad huc ꝙ minus contingit simul sentire quæ sunt secundum diuersos sensus, sicut album & dulce. Hanc autẽ illationem consequenter manifestat dicens, ꝙ anima nullo modo alio videtur diiudicare aliquid esse vnum numero, nisi inquantum simul ab ea percipitur, ipsa enim operatio sensitiua est vna numero inquantum est simul, vt dictum est. Sed anima dicit aliquid esse vnum specie, non ex eo quod simul sentit, sed quia est idem sensus, qui iudicat vtrunq; & quia est idem modus, quo vterque sentit, ad exponendũ hoc, quod dixerat subdit, ꝙ idem proprium, i. idem sensus proprius iudicat de duobus diuersis, s. de albo, & de nigro, & similiter dulce & amarum diiudicat quidam sensus, qui est idem numero, quia eodem sensu, s. gustu vtrũque cognoscitur. Sed iste sensus, qui idem existẽs cognoscit dulce & amarum, alius est ab illo qui cognoscit album & nigrum, sed tñ vnus & idem sensus aliter cognoscit vtrumq; contrariorum. vnum .n. cognoscit sicut habitum & aliquid perfectum, & aliud sicut priuationem & aliquid imperfectum. omnia enim contraria hoc modo se habent, tamen idẽ est modus quo vterque sensus cognoscit cognata, i. principia proportionabiliter sibi respõdentia. Eo.n. modo, quo gustus sentit dulce, visus album, & sicut visus nigrum, ita & gustus amarum. Patet ergo ꝙ anima iudicat aliqua esse diuersa specie vel diuerso sensu, sicut album & dulce, vel eodẽ sensu, sed diuerso modo, sicut album & nigrum. vnum autem numero ex hoc quod simul sentit. Si ergo impossibile est illud, quod est vnum specie esse vnum numero, videt impossibile esse ꝙ anima simul sentiat, vel ea, quæ cognoscuntur diuersis sensibus, vel ea, quæ cognoscũtur vno sensu, sed alio modo, quæ minus diuersa esse videntur.

L E C T I O X V I I I.

Altera ad idem apparens redditur ratio, in qua de temporis sensibilitate agitur, & quod sensibile omne diuisibile sit, ostenditur.

N. LEON.

Præterea, si contrariorum contrariæ sunt motiones, contraria autem in eodem & indiuiduo simul esse non possunt. sub vno autem sensu contraria sunt, vt dulce & amarum, profectò hæc non simul sentire continget. similiter autem est manifestum quod neque ea, quę contraria non. Hæc enim ad album, illa vero ad nigrum pertinent. Et similiter se habet in alijs, vt in saporibus, hi quidem cum dulci, illi vero cum amaro faciunt. Nam etiam ea, quæ commiscentur simul, in rationibus enim sunt oppositorum, vt Diapason & Diapente, nisi forte vt vnum sentiantur. hoc enim modo vna fit extremorum ratio, aliter autem minime. Erit enim simul hic quidem multi ad paucum, aut imparis ad par, ille vero pauci ad multum, aut imparis ad impar. Si igitur plus distant, & à se inuicem differunt ea, quæ proportionali quidem ordine inter se respondent, in alio autem sunt genere, quàm ea quæ in eodem sunt genere; verbi causa, dulce & album proportionalis ordinis appello, genere vero diuersa; dulce autem à nigro plus etiam specie differt quàm album, profectò minus etiam continget simul isthæc sentire, quã ea quæ genere sunt eadem. quamobrem si non hæc, neque illa.

A Mplius si contrariorum, motus contrarij: simul autem contraria in eodem & atomo, non contingit esse, sub sensu autem vno contraria sunt, velut dulce & amarum. Hæc non continget sentire simul. Similiter autem palàm est, quod neque quę nõ sunt contraria, hæc quidem enim albi sunt, hæc vero nigri: & in alijs similiter, velut sapor, hi quidem dulces, hi vero amari, nec quæ commixta simul. (proportiones enim sunt oppositorum, velut dyapason & dyapente) nisi sicut vnum sentiantur. sic autem vna proportio extremitatum fit, aliter autem non. Erunt enim simul, hæc quidem multi ad paucum, vel imparis ad parem: hæc autem pauci ad multum, vel paris ad imparem. Si ergo plus adhuc distant adinuicem & differunt, coelementariter quidem dicta, in alio autem genere, quam quæ in eodem genere. Dico autem puta dulce & album voco coelementaria, genere autem alia, dulce vero à nigro multo amplius specie differt quam album: adhuc vtique minus continget ipsa simul sentire, quam quæ eadem genere sunt. Quare si non hęc, nec illa.

Positis duabus rationib. ad ostendendũ ꝙ nõ contingit sensus duos simul sentire, hic ad idem ponit tertiam rationem, quæ sumitur ex contrarietate sensibilium. Et dicit, ꝙ immutationes, quæ sunt à contrarijs sunt contrariæ, sicut calefactio & infrigidatio. Contraria autem non possunt simul esse in eodem atomo, i. indiuisibili. in eodẽ indiuisibili possunt simul esse contraria sm diuersas partes. Manifestum autem est ꝙ ea, quæ cadunt sub vnum sensum, sunt contraria, sicut dulce & amarũ: ergo non possunt simul sentiri. Et similis ratio est in his, quæ non sunt cõtraria, s. in medijs. quorũ quædam magis appropinquãt ad vnum extremum, quædam magis ad aliud, sicut supra dictum est de coloribus, & saporibus. quia colorum mediorum quidam pertinent ad album, & quidam ad nigrũ. & similiter saporũ mediorum, quidam pertinent ad dulce, quidam ad amarũ: & eadem ratio est de commixtis omnibus. quia diuersæ commixtiones habent quandam contrarietatem, quia diuersæ commixtiones fiunt sm diuersas proportiones, quę habent quandam oppositionem adinuicem, vt patet in consonantijs, quarum vna dicit dyapason, quæ consistit in dupla proportione, quæ est duorũ ad vnum, alia autem dicitur dyapente, quæ cõsistit in proportione sexquialtera, quæ est triũ ad duo, ista aũt inquantum sunt cõmixta diuersis proportionibus, non possunt simul sentiri propter oppositionem proportionum nisi forte duo sentiantur vt vnum, quia sic fiet vna proportio ex diuersis extremitatibus. Ostendit aũt consequẽter diuersas proportiones esse oppositas sm duplicem oppositionem, quæ in numeris inuenitur, quarum vna est sm multum & paucum, & sm hoc opponuntur proportio dupli,

Tertia rõ:

Cõtraria nõ possunt esse in eodem in diuisibili simul.

Duplex oppositio proportionum.

dupli, & proportio dimidij. nã proportio dupli est multi ad paucũ, proportio vero dimidij est pauci ad multum. alia vero est oppositio sicut par & impar, & secundum hoc opponuntur proportio dupla & sexquialtera. nam proportio dupla est duorum ad vnũ, quasi paris ad impar, vnum enim est forma imparis numeri. Sexquialtera autem proportio est trium ad duo, quod est imparis ad parem. Sic ergo patet ꝙ nõ possunt simul sentiri quę cadunt sub eodem sensu. Plus autem distant adinuicem quæ coelemẽtariter sibi correspondent in diuerso genere existentia. puta dulce & album, q̃ ea, quæ sunt vnius generis, quia ea, quę sunt vnius generis, non distinguuntur specie nisi propter modum sentiendi, sicut album & nigrum. Ea verò quæ sunt diuersorum generum possunt differre specie nõ solum ex parte sensus, sed etiam ex parte modi, sicut dulce à nigro plus differt quàm album, vnde minus possunt simul sentiri, quod est quasi esse vnum numero, vt supra habitum est. Si igitur ea, quæ sunt vnius generis, propter contrarietatem non possunt simul sentiri, multo minus ea quæ sunt diuersorum generum, possunt simul sentiri.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Quod autem dicunt nonnulli, qui musicis concentibus vacant, sonos sanè non simul peruenire, videri autẽ latereq; nos si quando insensibile fuerit tempus, rectène dicitur, vel non? Fortasse enim nunc ex hoc dicere quispiam posset, existimari simul videre & audire quippiam, quoniam intermedia latent tempora.*

Quod autem dicunt quidam eorum, qui circa simphonias, quod non simul quidem pertingunt soni, videntur autem et latent cum tẽpus insensibile fuerit, verum rectè dicitur, an nõ? Forte .n. vtique dicet aliquis, et nunc ex hoc putabit simul videre, & audire, quia intermedia tempora latent his.

Excludit quãdam falsam solutionem huius quæstionis. Et primo narrat eam, secundo improbat. ibi (aut hoc non est verum) Dicit ergo primo, ꝙ quidã de symphonis, id est de consonantijs musicis tractantes, dixerunt ꝙ soni consonantes non simul perueniunt ad auditum, sed videntur simul peruenire, eo ꝙ tempus medium est insensibile propter paruitatem. De quo potest esse dubium vtrum recte dicatur, vel non. si .n. hoc recte dicatur, poterit aliquis similiter in proposito dicere consentiẽs præmissis rationibus, ꝙ non est possibile simul videre & audire, sed tñ sensibiliter videtur ita contingere, quia latent nos tempora media visionis & auditionis.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *An hoc minus verum est, nullumque insensile contingit esse tempus, neque etiam nos latere, sed quodcũque sentire contingit.*

Aut hoc non verum, neque contingit vllum tempus esse insensibile, neque latere, sed omne tempus sentiri posse.

Improbat prędictam solutionem. Et circa hoc tria facit. Primo interimit id, quod prædicta solutio supponit, secundo probat quod dixerat. ibi (Omnia quidẽ igitur.) Dicit ergo primo, ꝙ non est verum qđ prædicta solutio supponit, s. ꝙ sit aliquod tempus insensibile, vel latens sensum. nullum enim tempus est tale, sed omnia tempora contingit sentire.

Sentiuntur omnia tẽpora.

Deinde cum dicit.

Etenim, si cum aliquis aut se, aut alterum sentit in continuo tempore, non contingit eum latere quod est. est autẽ quiddam in continuo tantum quantum omnino est insensile, manifestum quod tunc latere poterit seipsum si est, & si videt, & non sentit, etiam si sentit.

Si enim quando aliquis seipsum sentit, vel alium in continuo tempore: non contingit tunc latere quod sit. Est autẽ aliquis in continuo, & tantum quantum est omnino insensibile est manifestum quod tũc latebit ipse seipsum, an sit, & an videat, ac sentiat.

Probat quod dixerat duabus rationibus: Circa quarum primam considerandum est, ꝙ tempus non sentitur quasi aliqua res permanens proposita sensui, sicut videtur color, magnitudo, sed propter hoc sentitur tempus, quia sentitur aliquid, quod est in tẽpore, & ideo sequitur, quod si aliquod tempus non sit sẽsibile, quod id, quod est in tempore illo non sit sensibile. Dicit ergo quod, si aliquando aliquis sentit seipsũ esse in aliquo continuo tempore, non contingit latere illud tempus esse: manifestum est autem quod homo, vel aliquid aliud est in quodam continuo tempore, & quantumcunque dicas paruum tempus esse insensibile, manifestum est quod latebit hominem, si ipse sit in illo tempore, & latebit etiam si in illo tempore videt vel sentit, quod est inconueniens omnino, ergo impossibile est aliquod tempus esse insensibile.

Secundam rationem ponit ibi.

N. LEON. *Præterea neque tempus, neque res sanè erat vlla, quę sentiatur, aut in quo non ita, quod in huius aliquo vel huius aliquid videt, siquidem aliqua est magnitudo, & temporis & rei, ob paruitatem omnino sensilis. Si enim tota videt, totumque sentit continuo tempus, ita quod in huius quopiam vel illius quippiam videt. siquidẽ aliqua est magnitudo, auferatur C B, in quo sentiebat, in huius igitur quopiam, aut istius quippiam, veluti terrã videt totam, qm̃ hoc ipsius, & in amne ambulat, qm̃ in hac illius parte. at vero in B C, nihil sentit: In eo igitur quod in huius quopiam A B sentit, totum sentire, & totam dicitur. Eadem ẽt rõ in A C. semper enim in quopiam, vel quippiam, totum autem non contingit sentire.*

A C B

Amplius nec vtique erit tempus, nec vlla res qua sẽtit in quo non sic, quia in huius aliquo, vel quia istius aliquid videt, si quidem est aliqua magnitudo & temporis & rei, insensibilis omnino propter paruitatem. Si .n. totam videt & sentit eodem continuo tempore, non eo quod in huius aliquo auferatur A C B, in qua non sentiebatur. Non ergo in huius, vel istius aliquid, velut terram videt totam, quoniam hoc ipsius, & in amne ambulat quoniam in hac parte ipsius. At vero in C B, nihil sentit, eo ergo quod in huius aliquo, scilicet A B, sentit, dicitur totum sentire A B, & totam. Eadem autem ratio & in A C. Semper enim in aliquo & in aliquid, totum autem non est sentire A C B.

A C B

Circa quam primo considerãdum est, quod, sicut dicit philosophus in 5. Phy. tripliciter dicitur aliqđ mouere, aut moueri. Vno modo per accidens, vt si dicamus Musicum ambulare. Alio modo secundũ partem, vt si dicamus hominem sanari, quia oculus sanatur. Tertio modo primo & per se, quãdo aliquid mouetur vel mouet, non quia vna pars eius tantum mouetur aut mouet, sed quia totum mouetur secundũ quamlibet suam partem. Et similiter potest dici tripliciter aliquid sentiri. Vno modo per accidẽns, sicut dulce videtur. Alio modo secundum partem, vt si dicamus hominem videri, quia solũ caput eius videtur. Tertio modo primo & per se, s. quia aliqua pars eius videatur. dicit ergo quod, si est aliqua magnitudo, vel tẽporis, vel ẽt rei corporalis insensibilis ꝑ paruitatẽ sequeretur quod nec tempus, nec vlla res sit quæ sentit, s. in quo tẽpore, scilicet non sit, i. nõ sentiatur (quia in huius aliquo.) Quasi dicat. Nullum tẽpus erit possi

Tex. com. 1.

Triplex aliquid mouetur.

bile

bile quod non dicatur sentiri propter aliquam partẽ eius. Et quantum ad rem corpoream subdit (vel quia istius aliquid videt.) Quasi dicat. Nulla magnitudo corporea erit, quæ nõ sentiatur: quia aliqua pars eius sentitur: quod est eã non esse sensibilem primo. Ad probãdum autem qđ dixerat subdit, q si aliquis videt, vel sentit quocunq; sensu aliquo cõtinuo tempore, nõn ratione alicuius partis temporis, vel magnitudinis, & tñ ponatur aliqua magnitudo & tempus esse insensibilis propter paruitatẽ. sit igitur quędã magnitudino vel tẽporis: vel rei corporalis, s. A C B & sit pars eius, quæ est B C insensibilis propter paruitatem: Non ergo de hac parte insensibili propter paruitatem poterit dici q sentiatur in huius aliquo, si sit tempus insensibile, vel q sentiatur aliquid istius, si sit insensibile corpus eo modo quo dicitur de tota terra, q videtur ab aliquo: quia aliqua pars ei videtur: & de aliquo q ambulat in amne, quia ambulat in quadã parte amnis. Quia ergo in C B, nil sentit, relinquitur q dicatur sentire totum A B, siue sit tẽpus, siue corpus: quia in residua parte eius sentitur, s. A C. Et eadem ratio est de magnitudine A C quæ ponabatur sentiri: quia aliqua pars eius erit insensibilis propter paruitatem. Et ita semper dicetur sentiri quodcunque sensibile: quia in aliquo eius sentitur, si sit tempus, vel quia aliquid eius sentitur, si sit corpus. Nihil autem totum erit sentire: sicut nec A C B. Hoc autẽ videtur inconueniens: non ergo est aliquod tẽpus, vel aliquod corpus insensibile propter paruitatem. Videtur autem hæc ratio efficaciam nõ habere. sentitur enim aliquid per hoc, q habet virtutem immutandi sensum: probatur autem 7. P lib. q si aliquod totum mouet aliquod mobile in aliquo tempore, nõ oportet quòd pars eius moueat illud mobile in quocunq; tempore: & tñ dicitur esse primum mouens, quia totũ mouet, licet forte nulla pars eius moueat. Similiter ergo videtur posse dici q aliquid sit primo sensibile, licet aliquæ partes eius sint insensibiles propter paruitatem. Est autẽ ad hoc dicendũm; q differt loqui de parte in toto existente & de parte separata à toto. Pars.n. alicuius mouentis primo, si sit separata, mouere non poterit: sed, si in toto existens, non concurret ad virtutem mouẽdi totius, sed omnino esset expers virtutis motiuæ, sequeretur q totũ non esset primo mouens: sed ratione partis ad quam pertinet virtus motiua. Similiter etiam nihil prohibet aliquam partem separatim acceptam latere sensum propter paruitatẽ vt supra habitum est: quę tñ prout in toto existit, cadit sub sensu inquantum sensus fertur super toto non exclusa aliqua parte. Et ideo ad hanc dubitationem aperiendam, consequenter cum dicit

Obiectio.

tex. com. 37

Responsio.

N. LEON. *Omnia quidem sensilia sunt, sed quanta sunt non apparent. Solis enim magnitudinem cernit, & quadricubitum à longinquo: verum quantus est non apparet, sed interdum indiuiduus cernit autem non indiuiduum. huius autem causa in prioribus est dicta. Ex ijs igitur perspicuum est, quòd nullum est insensile tempus.*

Omnia quidem igitur sensibilia sunt: sed non videntur quęcunque sunt: Solis autem magnitudo videtur: & quod quatuor cubitorum à longe, sed non videtur quantumcunq;: sed aliquando indiuisibile est, quod tamen non videtur indiuisibile. Dicta autem est causa in anterioribus de hoc. Quod quidem igitur nullum est tempus insensibile, manifestum ex his.

Ostendit quid sit verũ circa prædicta: Et dicit q omnia, siue parua, sunt sensibilia (Sed non videntur quæcunq; sunt) i. non videtur omni modo ſm q sũt sicut patet de Sole, cuius magnitudo est longe maior terra. tñ propter hoc q, à longe est, videtur quatuor cubitorũ, vel etiam minus. Similiter etiam licet omnia sint sensibilia sensui secundum naturam, non tamen videntur in actu quamtũcunq. sint. Sed aliquod indiuisibile potest intelligi dupliciter. Vno modo secundum quod indiuisibile dicitur aliquod corpus naturale minimum, quod non põt diuidi vlterius quin corrumpatur, & tunc resoluitur in corpus cõtinens. Et tunc sensus erit, quod corpus indiuisibile, est quidem in seipso insensibile, sed tamen huiusmodi indiuisibile, sensus videre non potest. Alio modo potest intelligi indiuisibile, quod non est actu diuisum sicut pars cõtinui, & huiusmodi indiuisibile non videt sensus in actu. Et quantum ad vtranque expositionẽ competit quod subditur, quod causa huius dicta est prius in determinatione primæ quæstionis. Videtur autem secunda expositio melior, quia per hoc soluitur obiectio prædicta, quia, s. pars quælibet continuę magnitudinis sentitur quidem in toto, prout est in potentia in ipso, licet non sentiatur in actu quasi separata. Vltimo autem cõcludit manifestũ esse ex prædictis, quod nullum tempus est insensibile.

Indiuisibile dupliciter.

L E C T I O X X I.

Vera prædicta difficultatis solutio, quomodo videlicet anima, seu illius pars sentit simul diuersa sensibilia modis duobus, quomodo item sensibile omne quantum est ostenditur, dicta quoque dicendis copulantur.

N. LEON. *De dubitatione autem prius adducta considerandum est, vtrum ne plura simul sentire contingat, vel non contingat, simul autem dico in vno, & indiuiduo tempore adinuicem.*

DE prius autem dicta obiectione considerandum. Vtrum contingat simul plura sentire, aut non contingit. simul autem dico in vno indiuisibili tempore ad seinuicem.

Postquam Philosophus excludit secundam solutionem fallam, hic inquirit verã. & circa hoc tria facit. Primo inquirit veritatem prædictæ quæstionis, secundo probat quoddam, quod in præcedentibus supposuerat. ibi. (Quoniam autem sensibile omne.) Tertio epilogat, quæ in hoc lib. dicta sunt. ibi (De sensitiuis quidem igitur.) Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit, secundo exequitur propositum. ibi (Primum quidem igitur.) Dicit ergo primo quod, ex quo conclusum est, quod quidam dixerunt plura sentiri simul, non quasi in indiuisibili temporis secundum rei veritatem, sed quasi in tempore intereeptibili propter paruitatem, oportet considerare de obiectione prius mota, vtrum, scilicet contingat, vel non contingat plura sentire, simul ita scilicet, q intelligatur simul, hoc est in indiuisibili tempore.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Primum igitur numquid ita contingit, simul quidem, verum diuersa anima potestate sentire, & sic indiuisibili vt totum sit continuum.*

Primum quidem igitur. Vtrum sic contingit simul quidem, altero autem animæ sentire & non indiuisibili sic autem indiuisibili, vt omni existente continuo.

Supposito quod animal simul sentiat diuersa sensibilia, quia hoc manifeste experimur, inquirit quomodo possibile. Et circa hoc tria facit, primo proponit quendam modum fallum secundo improbat ipsum. ibi (Vel quoniam primum.) tertio proponit modum veri. ibi (Igitur secundum quod indiuisibile.) Dicit ergo primo quod primo considerandum est, vtrum contingat simul sentire diuersa sensibilia per aliquam partem animæ, quasi sensitiuum animæ sit non indiuisibile, idest non quod non possit diuidi, sit tamen indiuisibile, idest non diuisum in actu, ac si esset quoddam totum continuum. Si autem intelligamus partem animæ sensitiuam esse sicut quoddã cõtinuum,

tinuum, soluentur præmissæ rationes, quia nihil prohibebit diuersa & contraria esse in virtute, vel potētia sensitiua animæ sm diuersas partes eius, sicut inuenimus vnum corpus esse album in vna parte, & nigrū in alia. Deinde cum dicit.

N. LEON.

An quoniam intuto quidem ea, quæ per vnum sunt sensum (verbi causa) visum, si erit alio sui album & alium sentiens colorē: pluresq; habebit partes specie easdem. illa enim quæ sentit in eodem sunt genere.

Vel quoniam primum quidem ea quę secundum vnū sensum, velut dico visum, si est enim alio sentiens album & alium colorem: pluresq; vtiq; partes habebit specie easdem. Etenim quod sentit, in eodem genere est.

Improbat modum prędictum. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit ꝙ sequeretur etiam ꝙ vnus sensus, puta visus diuidatur in plures partes, secundo ostēdit hoc esse impossibile. ibi (Si aūt quemadmodum.) Tertio ostendit quia etiā non est possibile quantū ad diuersos sensus. (Si autem hoc.) Dicit ergo primo, ꝙ cū contingit plura sm eundem sensum sentire, sicut cum visus discernit inter album & nigrum, oportebit dicere sm eandem rationem, ꝙ diuersos colores sentiat sm diuersas sui partes: & sequetur, ꝙ idē sensus habebit plures partes easdem specie. non. n. potest dici, ꝙ partes sensus visus differant specie quia oē, quod sentitur per visum, est eiusdem generis. In potētijs aūt sensitiuis nihil differt specie, nisi propter diuersa genera sensibilium. Deinde cum dicit.

In potentijs sensitiuis nihil differt specie nisi propter diuersa genera sensibilium.

N. LEON.

Si autem quoniam gemini sunt oculi dixerit quispiā nihil prohibere ita etiam in anima, quoniā ex ijs fortasse quidam fit vnum: & illorum est opus vnum: ibi autē, quidem vnum ex ambobus, illud erit sentiens: si vero seorsum, non similiter se habebit.

Si autem quemadmodum oculi duo sunt dicat quis nihil prohibere sic & in anima: dicendum quod forte ex his quidem vnum aliquid fit, & vna operatio ipsorū. Ibi autem siquidem vnum quod ex ambobus, illud sentiens erit: si autem separatim, non similiter se habebit.

Improbat quod dictū est duabus rationibus. Quarum prima est, ꝙ, si aliquis dicat, ꝙ, sicut sunt duo organa visus, s. duo oculi, sic nihil prohibet in aīa sensitiua etiam esse duos visus, dicendum est hoc esse falsum, quia ex duobus oculi fit aliquid vnū, & vna est operatio amborum oculorum, inquantum, s. visio vtriusq; oculi cōcurrit per quosdam neruos ad aliqđ intrinsecum in suum organum, ꝙ est circa cerebrū, vt supra dictum est. Si aūt similiter in anima fiat vnū ex duobus visibus, per hoc ꝙ vterq; visus concurrat ad aliquod vnū principium, illi vni attribuetur operatio sentiendi. si vero omnino separatim se habent duo visus in anima, quod non concurrant in aliqđ vnum principium, tunc non similiter se habebit de visione in anima, sicut de oculis in corpore. & ita similitudo non fuit conueniens ad manifestandum propositum. Non ergo videtur rationabiliter dici, ꝙ sunt duo visus in anima. Secundā rationē ponit ibi.

N. LEON.

Præterea idem sensus plures erunt, vt si differentes quispiam scientias dixerit. neq; enim operatio absque sua ipsius erit potentia, neque sine hac erit sensus.

Amplius & sensus idem plures erunt, sicut si quis scientias indifferentes dicat. Neq; enim operatio erit sine virtute quæ sūt secūdū eam: nec absque hac erit sensus.

Secunda ratio.

Et dicit ꝙ sm prædictam positionem hoc modo erūt plures sensus, qui sunt idem specie, puta plures visus, aut plures auditus: sicut, si aliquis dicat, scientias non differentes specie esse plures in eodem homine, vt plures Grammaticas, vel plures Geometrias. esse quidem plures grammaticas numero, vel plures visus in diuersis hominibus possibile est, sed non in vno & eodem homine: sicut nec plures numero albedines sunt in vno & eodem subiecto. Subiungit autē ad ostendendum ꝙ non possunt esse plures sensus eiusdem speciei in eodem: quia virtus sensitiua & operatio, seinuicem consequuntur, ita ꝙ neq; virtus est sine propria & per se operatione, neq; operatio sine propria virtute. Operatio aūt sensitiua distinguitur secundū sensibilia: & ideo vbi sunt omnino eadē sensibilia, non sunt diuersæ virtute sensitiuæ causantes diuersas operationes. Et simile est de habitib. sciētiarum, quarum actus distinguuntur sm obiecta.

Plura accidentia numero esse in eodē impossibile est.

Deinde cum dicit.

N. LEON.

Si autem hæc in vnico & indiuiduo sentit manifestū est quod & alia. continget enim magis hęc simul plura, quam ea quæ genere sunt diuersa. si vero alia quidem sui parte dulce, alia autem albū sentit anima: vel quod ex istis vnum quiddam est, vel non vnum. sed vnum esse necesse est, vnum enim quiddam sentiens est pars. cuius igitur illa vnius? nihil enim ex istis vnum. necesse igitur est vnum quippiam esse animę, quo animal omnia sentit, vt dictum est prius: aliud autem genus per aliud.

Si autem hoc in vno & indiuisibili sentit, manifestū quod & alia. magis enim contingebat hoc simul plura, quam genere altera. Si itaq. alia quidem parte dulce, alia vero album sentit anima: aut quod ex istis constat vnum aliquid est vel non vnum. Sed necesse est vnum esse: vna enim quædam sensitiua est pars. Cuius ergo illa vnius? nullum nanq; ex istis vnum. Necesse ergo vnum aliquid esse animæ, quo animal omnia sentit, sicut dictum est prius: aliud autem genus per aliud.

Hic ostendit esse impossibile in sensibilibus diuersorum sensuum, vt, s. per eandem partem animæ sentiantur. Et dicit quod, si sensibilia diuersorum generum sentiuntur per aliquid animæ vnum & idem indiuisibile, manifestum est quod multo magis alia, quæ sunt vnius generis. Probatū est. n. supra ꝙ magis contingit ea, quę sunt vnius generis simul sentire, quā ea, quę sunt diuersorum generum, & hoc maxime verum est quantum ad identitatem sentientis: quod autem eadē indiuisibilis anima sentiat sensibilia diuersorum generum, probat, quia, si anima sentit per aliā sui partem dulce, & per aliam album, aut ex istis duabus partibus erit aliquid vnum, vel non erit, sed necesse est dicere quod sit aliquid vnum, ad quod referantur omnes istæ partes, s. diuersi sensus, quia sensitiua est quædam vna pars animæ. non autem potest dici quod pars sensitiua animæ sit alicuius vnius generis sensibilium, nisi forte diceretur, quod ex omnibus sensibilibus particularium sensuum, puta, colore, sono, & alijs huiusmodi fieret vnum sensibile, correspōdens isti vni parti sensitiuæ, quæ est communis omnibus proprijs sensibus, hoc autem est impossibile. Necesse est ergo quod sit aliquid vnum animæ, quo animal omnia sentit, sed aliud genus per aliud, puta colorem per visum, & sonum per auditum, & sic de alijs Considerandum autem est hic, quod vbicunque sint diuersæ potentiæ ordinatæ, inferior potentia comparatur ad superiorem per modum instrumenti, eo ꝙ superior mouet inferiorem. Actio autem attribuitur principali agenti per instrumentum: sicut dicimus, quòd artifex secat per serram. Et per hunc modum Philosophus dicit quod sensus communis sentit per visum, & per auditū, & alios sensus proprios, qui sunt diuersæ partes potentiales animæ, non autem diuersę partes sunt alicuius continui, vt superius dicebatur.

Obserua quo modo potentia inferior ad superiorē cōparatur per modum instrumenti, ex quo sensus communis ad exteriores comparatur necessariò.

Deinde cum dicit.

Vtrum igitur vt est indiuiduum quiddam actu, vnū est ipsum sensitiuum dulcis & albi, sed cum actu diuisum fuerit, alterum est.

I,iur

Igitur secundum quod indiuisibile est secundum actum vnum est sensitiuum dulcis & albi: quando vero diuisibile factum fuerit secundum actum, alterum.

3.t. co.134. Ostendit quomodo eadẽ pars animæ indiuisibilis possit simul sentire diuersa. Et assignat duos modos. Quorũ primum breuiter, & obscure ponit, quia in libro de Anima apertius positus est. Ad huius ergo euidentiam considerandum, ꝙ, cum operationes sensuũ propriorum referantur ad sensum cõmunem, sicut ad primum, & cõmune principium, hoc modo se habet sensus communis ad sensus proprios & operationes eorum; sicut vnum punctum ad diuersas lineas, quæ in ipsum concurrunt. punctũ autem, quod est terminus diuersarum linearum, ſm ꝙ in se considera-

Sensus cõis quo vnus, vel plures fit.

tur, est vnũ & indiuisibile. Et isto modo sensus communis ſm ꝙ in se est vnum, est indiuisibilis, & est vnum sensitiuum actu dulcis & albi: dulcis per gustũ, & albi per visum. si vero consideretur punctum seorsum vt est terminus huius lineæ, sic est quodam modo diuisibile: quia vtimur vno puncto, vt duobus. Et similiter sensus communis, quando accipitur vt diuisibile quoddam, puta cum seorsum iudicat de albo, & iudicat seorsum de dulci, est alterum ſm actũ: secundum vero quòd est vnum, iudicat differentias sensibiliũ. Et per hoc soluuntur rationes supradictę: quia quodam modo est vnum, & quodam modo nõ est vnum illud, quod sentit diuersa sensibilia. Secundum modum ponit ibi.

N. LEON. *An quemadmodum in ipsis contingit rebus, ita et in anima. vnum enim & idem numero album est & dulce, & alia multa. si enim non separabiles à se inuicem sunt passiones, alterum tamen vnicuiq; est esse. similiter igitur in anima ponendum est, vnum & idem numero esse id, quod omnia sentit: secundum esse autem aliud, & aliud, horum quidem genere, illorum vero specie. Quam obrem vno et eodẽ simul sentiet, ratione autẽ non eodẽ.*

Vel quẽadmodum in rebus ipsis contingit, ita & in anima. Idem enim & vnum numero album & dulce est & alia multa. Nam & si non separabiles passiones abinuicem tamen esse alterum vnicuiq;. Similiter ergo ponẽndum & in anima idem & vnum esse numero sensitiuum omnium: secundum esse tamen alterum et alterum: horum quidem genere, horum vero specie. Quare & sentiet vtique simul eodem & vno, ratione autem non eodem.

Cõparatio. Et dicit, ꝙ, sicut est in rebus exterioribus, ita potest dici in anima. Videmus.n. ꝙ corpus vnum & idẽ numero est albũ & dulce, & multa alia huiusmodi. quæ accidentaliter de eo prædicantur. sed tamen huius passiones separantur abinuicem, sicut contingit ꝙ aliquod corpus retinet albedinem, & amittit dulcedinem. sed, quandiu non sic separantur illæ passiones, album & dulce remanẽt, vel sunt idem subiecto, sed differunt secundum esse. Et similiter potest poni de anima, ꝙ vnum & idem subiecto est sensitiuum omnium sensibilium tam eorum, quæ differunt genere, sicut album & dulce: q̃ eorum, quæ differunt specie, sicut album & nigrum. Et secundum hoc dicendum erit ꝙ anima sentit diuersa sensibilia quodam modo secundum vnum & idem, .i. subiecto, quodã modo diuersa, inquantum ratione differunt. Potest

Obiectio.

autẽ contra hoc obijci, quia in rebus, quæ sunt extra animam, licet idem posset esse dulce & album, non tñ potest idem esse album & nigrum: & ita videbitur ꝙ anima nõ possit simul sentire sensibilia vnius generis, cum sint contraria. Hãc autem obiectionẽ Arist. remouet in lib. de Anima, cum dicit. Et impossibile est album & nigrum esse simul, quare neq; species pati ipsorum. Et innuit solutionem per hoc, qđ subdit,

Solutio. Dissimilitudo sensus & intellectus ad corpora naturalia.

si huius est sensus, & intelligentia vel intellectus. Per quod datur intelligi, ꝙ non omnino se habet in sensu & intellectu; sicut in corporibus naturalibus. Corpus.n. naturale recipit formas ſm esse naturale & materiale, ſm ꝙ habent in se contrarietatem: & ideo nõ potest idem corpus simul recipere albedinẽ & nigredinem: sed sensus & intellectus recipiunt formas rerũ spiritualiter & immaterialiter ſm esse quoddam intentionale prout non habent contrarietatem. Vnde sensus & intellectus simul potest recipere species sensibilium contrariorum. cuius simile potest videri in diaphano, quod in vna & eadẽ sui parte immutatẽ ab albo & nigro: quia immutatio non est materialis ſm esse naturale, vt supra dictum est. Est etiam aliud considerandum, ꝙ sensus & intellectus, non solum recipiunt formas rerum, sed etiam habent iudicare: iudicium autem quod faciunt de contrarijs, non est contrarium, sed vnum & idem, quia per vnum contrariorum sumitur iudicium de altero. Et quãtum ad hoc verum est quod supra dictũ est, ꝙ magis simul possunt sentiri sensibilia vnius generis, de quorum vno iudicatur per alterum, q̃ sensibilia diuersorum sensuum. Est aũt & aliud circa hoc dubium: quia per

Obiectio alia.

præmissa verba philosophi, videtur confirmari opinio Stoicorum: qui posuerunt, ꝙ non diuersis potentijs sentitur color & odor, & alia sensibilia: sed nec sunt diuersæ potentiæ sensuum. sed ipsa anima ſm seipsam cognoscit omnia sensibilia non differens nisi ratione. Sed dicendum est ꝙ secunda solutio supponit primã. Vnde intelligendum est, quod anima

Solutio.

.i. sensus cõis, vnus numero existẽs: sola aũt ratione differens, cognoscit diuersa genera sensibilium, quæ tñ referuntur ad ipsum secundum diuersas potentias sensuum propriorum. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Quòd autem omne sensile magnitudinem habet, & indiuiduum nõ est sensile manifestum sanè est. vnde .n. videri non potest infinita est distantia vnde autem videt, finita. similiq; modo olfactile & audibile, & quacunque sentiunt non tangentes homines. Est igitur quiddam distantia extremum, vnde non cernatur, & primũ vnde cernatur, & hoc sanè indiuiduum esse necesse est, cuius in eo quidem quod vltra est, sentire quippiam nõ contingit: in eo autem quod est citra sentire est necesse. Si igitur indiuiduum quippiam est sensile, quando in extremo constituetur vnde postremum quidẽ non sentiatur, primũ autem sentiatur, simul visile & non visile esse continget. hoc autem fieri non potest.*

Quod autem sensibile omne magnitudo est, & non est indiuisibile sensibile, manifestum. Est enim vnde quidem non videbitur, infinita, vnde autem videtur, finita. Similiter autem & audibile, & odorabile, & quaecunque non ipsa tangentes sentiunt. Est itaque aliquod vltimum distantia vnde non videtur: & primum vnde videtur. hoc itaque necesse est indiuisibile esse: quod in vlteriori quidem non contingit sentire existens: in citeriori autem necesse sentire. Si itaq; aliquid erit indiuisibile sensibile, cũ ponatur in vltimo vnde est: vltimo quidẽ nonsensibile, primo autẽ sensibile, simul accidet visibile esse et inuisibile: hoc autem impossibile.

Probat qđ supposuerat, s. ꝙ nihil sentiã nisi quantũ. Et dicit manifestum esse ꝙ omne sensibile est magnitudo, & nullũ indiuisibile est sensibile. Et ad hoc probandum inducit, ꝙ est quædam distantia, ex qua nõ potest aliquid videri, & hanc distantiam dicit esse infinitã: quia, si in infinitum illa distãtia protendatur, nihil inde videtur. Est autem aliqua distantia vnde aliquid videtur, & hæc est finita, quia à finita distantia incipit aliquid videri & simile est de alijs sẽsibilib.

Diſtātia ex qua aliquid uidetur, eſt ex utraque parte finita.

quæ ſentiunt ab aliqua diſtantia per medium extrinſecum non tangentes ipſa ſenſibilia, ſicut auditus & odoratus. Cum igitur diſtantia, vnde non videtur aliquid, ſit infinita per remotionem à viſu, finita autem verſus viſum: ſequitur ꝙ ſit dare vltimum aliquod vnde nihil videatur. Diſtantia autem ex qua videtur aliquod eſt ex vtraque parte finita. Eſt ergo dare aliquẽ terminum vnde primo poſsit aliquid videri: omne autem, quod eſt medium duarum quantitatum inuicẽ continuarum eſt indiuiſibile: ergo neceſſe eſt eſſe aliquid indiuiſibile vltra quod nihil poſsit ſentiri, & citra quod neceſſe ſit aliquod ſentiri. Si ergo aliquod indiuiſibile ſit ſenſibile, et ponatur in illo indiuiſibili termino: ſequet ꝙ illud ſit viſibile ſimul & inuiſibile: inuiſibile quidẽ, inquantũ eſt ĩ termino inuiſibilis diſtãtię viſibile aũt, inquantum eſt in termino viſibilis: hoc autem eſt impoſsibile: ergo & primum, ſ. ꝙ aliquod indiuiſibile ſit ſẽſibile. Si.n.aliqđ indiuiſibile in prædicto termino ponatur, partim videbitur, & partim non videbitur: quod de indiuiſibili dici non poteſt.

Obiectio.

Videtur autem quòd hæc probatio non valeat: quia non eſt dare aliquem terminum, vnde omnia viſibilia incipiant videri, quia maiora à maiori diſtantia videntur, minora vero à minori.

Reſponſio.

Dicendum eſt autem ꝙ vnumquodq; ſenſibile ab aliqua determinata diſtantia videtur, ſi ergo illud indiuiſibile, quod ponitur poſſe ſentiri, videatur ab aliqua determinata diſtantia, ſicut & aliquod diuiſibile, concludet ratio Ariſto. ſi vero non ſit determinare aliquam diſtantiam, ex qua ſimul incipit videri cum aliquo diuiſibili. ſequetur iterum ꝙ nullo modo poſsit videri. Oportet enim accipere proportionẽ diſtantiæ ex qua videtur aliquod diuiſibile ſecundum proportionem magnitudinum, quæ videntur, ſed non eſt aliqua proportio indiuiſibili ad magnitudinem diuiſibilem, ſicut nec puncti ad lineam. Et ita ſequetur quod ex nulla diſtãtia poſsit videri indiuiſibile. quia cuiuslibet diſtantiæ eſt aliqua proportio ad aliam diſtantiam. Sequetur ergo ſi videtur, quòd videatur coniunctum viſui, quod eſt contra rationem viſus et aliorum ſenſuum, qui nõ tangentes ſentiunt. Sic ergo indiuiſibile non poteſt ſentiri, niſi forte ſecundum ꝙ eſt terminus continui, ſicut & alia accidentia continuorum ſentiuntur.

Deinde cum dicit.

N. LEON.

Et de ſenſitorijs quidem & ſenſilibus quonam ſe habeant modo, & communiter & per ſingula ſenſitoria, dictum eſt. Ex reliquis autem de memoria & rememorari, & de ſomno eſt conſiderandum.

De ſenſitiuis quidem igitur & ſenſibilibus quomodo ſe habent: & communiter, & ſecundum vnumquodque ſenſitiuum dictum eſt. Reliquorum autem, primo conſiderandum de memoria & reminiſcentia & ſomno.

Epilogat quæ dicta ſunt in hoc Libro continuans ſe ad ſequentia, & dicit quod dictum eſt de ſenſitiuis, ideſt de organo ſentiendi, & de ſenſibilibus quomodo ſe habeant ad ſenſus, & communiter, & ſecundum vnumquodq; organum ſenſus, partim in hoc libro, partim in libro de Anima. Inter reliqua vero, qđ primo conſiderandum ocurrit eſt memoria & reminiſcentia, & de ſomno, quia, ſicut per ſenſum cognoſcuntũr præſentia, ita per memoriam cognoſcuntur præterita, & in ſomno fit aliqua præcognitio futurorum.

Explicit ſcriptum ſancti Thomæ de Aquino ſuper libro Ariſtotelis de Senſu & Senſato.

ARISTOTELIS Stagiritæ,

Peripateticorum Principis.

De Memoria & Reminiſcentia.

Cum Diui Thomæ Aquinatis præclariſsima expoſitione.

S V M M A   L I B R I.

De Memoria, & Reminiſcentiæ Memorari & Reminiſci natura ac diuerſitate. Quæ item memorari vel reminiſci dicamur. Quomodo aliqui alijs magis memoria valeat oſtenditur.

L E C T I O   P R I M A.

Quænam dicenda ſint Ex ijs demum, quorum memoria eſſe dicitur, memoriæ deducitur definitio.

N. LEON.

E MEMORIA autem & memorari dicendum quidnam eſt: & quã ob cauſam fiat: & cui animę parti hæc accidat paſsio: & de ipſo reminiſci. non enim ijdem memores ſunt, & ad reminiſcentiam apti, ſed magna ex parte memores magis ſunt ingenio tardi, reminiſcentia vero valent ij, qui mente celeres & dociles exiſtunt.

Tractatum ſeu partem lib. præcedentis, potiuſquã lib. ſpecialem, præſẽs opus habet. Tho. in proœmio totus operis cẽlebat.

DE MEMORIA autem & memorari dicendum quid eſt: & propter quam cauſam fit: & cui animæ partium hæc accidat paſsio & de reminiſci. Non.n.ijdem ſunt memoratiui et reminiſcitiui: ſed vt frequenter memorabiliores & quidem qui tardi, reminiſcibiliores autem qui veloces & facile diſcentes.

Naturæ proceſſus.

SIcut philoſophus dicit in 7. de Hiſtorijs animalium, Natura ex inanimatis ad animata procedit paulatim, ita quòd genus inanimatorum prius inuenitur ꝙ genus plantarum. quod quidem ad alia corpora comparatum videtur eſſe animatum, ad genus autem animalium inanimatũ. Et ſimiliter à plãtis ad animalia quodam continuo ordine progreditur. quia quædam animalia immobilia, quæ, ſ. terræ adhærent, parum videntur à plantis differre, ita etiam & in progreſſu ab animalibus ad hominem, quædam inueniuntur, in quibus aliqua ſimilitudo rationis appareat. cum.n. prudentia ſit propria virtus hominis. Eſt.n. prudentia recta ratio agibilium, vt dicitur in 7. Ethi. inueniuntur quædam animalia quandam prudentiam participare non ex eo quòd habeant rationem, ſed ex eo quòd inſtinctu naturæ mouentur per apprehenſionem ſenſitiuæ partis ad quædam opera facienda, ac ſi operarentur ex ratione. Pertinet autẽ ad prudentiam, vt prudens dirigatur per eam in his, quæ imminent ſibi agenda ex conſideratione non ſolum præſentium, ſed ẽt præteritorum. Vnde Tullius in ſua Rhetorica partes prudentiæ ponit non ſolum prouidentiam, per quam futura diſponuntur, ſed ẽt intelligentiam, per quam conſiderantur præſentia, & memoriam, per quam apprehenduntur præterita. Vnde etiam in alijs animalibus, in quibus inuenitur prudentiæ ſimilitudo participata, neceſſe eſt eſſe nõ ſolum ſenſum præſentium, ſed etiam memoriam præteritorum. Et ideo Philoſophus in principio Meta. dicit ꝙ quibuſdam animalibus ex ſenſu memoria fit, & propter hoc prudentia ſunt. Sed ſicut prudentiam imperfectam habent reſpectu hominis, ita etiã

Prudẽtię definitio, ac partes & quibus animalibus in ſit.

In prologo

&

& memoriam. Nam alia animalia memorantur tantum, homines autem & memorantur & reminiscuntur, & ideo gradatim Arist. post librum, in quo determinatur de sensu, qui cõis est omnibus animalibus, determinat de Memoria & Reminiscẽtia, quorũ altera rum inuenitur in solis hominibus, alterũ vero in his & in animalibus perfectis. Diuiditur aũt Liber iste in partes duas. Primo enim ponit procemium, in quo manifestat suum propositum, secundo accedit ad tractandum ea, de quibus intendit. ibi (Primum quidẽ igitur.) Circa primum dicit de duobus esse dicendũ. Primo quidem de memoria & memorari, quod est actus eius, circa qđ tria se promittit dicturum. Primũ quid sit memoria & quid memorari, & quæ sit causa eius, & ad quam partem animæ pertineat passio memorandi. Omnes n. operationes sensitiuæ partis passiones quædam sunt, s̃m q̃ sentire pati quoddam est. Secundo promittit se dicturum de reminisci. Et ne videretur idem esse reminisci & memorari, subiũgit quoddam signum differentiæ ipsorum ex parte hominum, in quibus inuenitur vtrunq;. Non. n. ijdẽ homines inueniuntur ita bene memoratiui & bene reminiscitiui, sed sicut frequenter accidit, illi sunt melius bene memorantes, qui sunt tardi ad inueniendũ & discendum. Illi autem melius reminiscuntur, qui sunt velocis ingenij ad inueniendum ex se, & bene discendum ab alijs. Cuius ratio est, quia diuersæ habitudines hominum ad opera animæ proueniunt ex diuersa corporis dispositione. Videmus autem in corporalibus, q̃ illa, quæ difficiliter & tarde recipiunt impressionem, bene retinẽt eam, sicut lapis, quæ vero de facili recipiunt non retinent bene, sicut aqua. Et, quia memorari nil aliud est q̃ bene conseruare semel accepta, inde est, q̃ illi, qui sunt tardi ad recipiendũ, retinẽt bene recepta, quod est bene memorari. Qui autem de facili recipiunt, plerunq; desacili amittũt. Sed reminisci est quędam reinuentio prius acceptorum non conseruatorum. & ideo illi, qui sunt velocis ingenij ad inueniendum & recipiendum disciplinam, etiam sunt bene reminiscitiui.

Ratio processus Arist.

Diuisio lib.

Differentia inter reminisci & memorari.

N. LEON. Deinde cum dicit.

Primum igitur considerandum est qualia sunt memorabilia? sæpius enim istud nos fallit.

Primum quidem igitur accipiendum est qualia sunt memorabilia. multoties enim decipit hoc.

Quod est obiectũ memorię.

Exequitur propositum. Et Primo determinat de memorari, Secundo de reminisci. ibi (De reminisci autem reliquum est dicere.) Circa primum tria facit. Primo ostendit quid sit memorari, Secũdo cuius partis animæ sit. ibi (Qm̃ autem de phantalia.) Tertio propter quam causam fiat ibi (Dubitabit autem vtiq. aliquis.) Et, quia operationes & habitus, & potentiæ specificantur ex obiectis, ideo circa primum duo facit. Primo inquirit quid sit obiectum memoriæ. Secundo concludit quid sit memoria. ibi (Est qui dem igitur memoria,) Circa primum duo facit. Primo dicit de quo est intentio, Secundo manifestat propositum. ibi (Neq; enim futura.) Dicit ergo primo q̃ ad determinãdum de memoria, primo oportet accipere qualia sunt memorabilia, quia obiecta sũt priora actibus, & actus potentijs, vt dictum est in Secundo de Anima. Necessarium aũt est hoc determinare, quia multotiens accidit deceptio circa hoc, quia aliqui putant quorundam esse memoriam quorum nõ est. Deinde cum dicit.

Tex. co. 31. & 33.

N. LEON. *Nam neq; quod futurum est memorari contingit, verum opinione & spe percipitur. Et profecto erit sciẽtia quædã spei addicta, vt de diuinatione quidã autumãt.*

Neque enim futura contingit memorari: sed est opinabile & sperabile. Erit aut vtiq; & sciẽtia quædam speratiua: quemadmodum quidam diuinatiuam dicunt.

Manifestat propositum. Et primo dicit q̃ memoria non est futurorum, secundo quod non est præsentium. ibi (Neque præsentis.) Tertio quod est præteritorum. ibi (Memoria autem facti est.) Dicit ergo quod futura non contingit memorari, sed eorum est opinio ex parte virtutis cognoscitiuę, dũ, s. aliqs opinatur aliquid esse futurum, & speratur ex parte virtutis appetitiuæ, dum, s. spes in aliquid futurum tendit. Dicit autem q̃ etiam quædam scientia esse futurorum, quæ potest esse speratiua scientia. Quidã autem nominant eam diuinatiuam, quia per eam aliqui possunt cognoscere quid in futurum continget, de quo est spes. Sed, cum spes sit futurorum, quæ ab hoie acquiri põt, hmõi aũt sunt futura cõtingẽtia de quib. non potest esse scientia vr̃ q̃ nulla sciã possit esse speratiua futurorum. Dicendum aũt est quod de futuris contingentibus, s̃m se consideratis, non põt esse scientia: sed, cũ in causis suis considerãtur, põt de eis scientia esse, prout aliquæ scientiæ cognoscũt esse inconclusiones quasdam ad tales effectus. Sic enim & scientia naturalis est de generabilibus & corruptibilibus. Et hoc etiam modo Astrologi possunt per suam scientiam pronuntiare quosdam futuros euentus sperando: puta vbertatem vel sterilitatem, propter dispositionem corporum cœlestium ad tales effectus. Deinde cum dicit.

futura non est memori, sed op

Obiectio.

Solutio.

Sed neque id, quod præsens est, illius enim est sensus hoc. n. neque futurum: neque præteritum cognoscimus, sed, solum id quod præsens est.

Neque præsentis est, sed sensus. Hoc enim neque futurum, neque factum cognoscimus, sed tantum præsens.

De futuris contingentibus quõ habeat sciã.

Ostendit quod memoria non est præsentis, sed hoc dicit pertinere ad sensum, per quem neque futurum, neque factum, id est præteritum, cognoscimus, sed tantum modo præsens. Deinde cum dicit.

Præsentia non memoramur.

N. LEON. *Memoria autem est præteriti, præsens vero cum adest (vt hoc album quando quis id conspicit) nullus vtique memorari asseret, neque quod contemplatur, cũ considerat & intelligit, sed illud quidem se sentire dicit: hoc autem scire solummodo. Cum vero sine operatione scientiam habuerit & sensum, tum de trianguli quod duobus rectis sunt æquales. hoc quidem vel quia didicerit, vel contemplatus fuerit, illud vero quoniam audiuerit, vel viderit, aut huiusmodi quippiam perceperit. Semper enim cum memoria operam dat tacite secum animo confirmat quod prius id audiuit, aut sensit, aut est contemplatus.*

Memoria autem facti est, præsens autem cum adest vt hoc album, cum aliquis videt, nullus vtique dicet memorari, neque quod consideratur, cum sit considerans, & intelligens. sed hoc quidem communiter sentire dicunt, illud autem scire solum. Cum vero sine actib. scientiam & sensum habeat. sic memoratur quod triangulus duobus rectis æquales habet, hoc quidem, quia dicit aut speculatus fuit, illud vero quoniam audiuit aut vidit, aut aliquid tale. Semper enim, cum secundum memorari agat. sic in anima dicit, quod hoc prius audiuit, aut sensit, aut intellexit.

Ostendit q̃ memoria est præteritorum. Et hoc probat ex communi vsu loquendi. Cum. n. aliquid præsentialiter adest puta cum aliquis præsentialiter videt album nullus diceret se memorari album: sicut nullus dicit se memorari illud, quod per intellectum actu considerat, cum actu considerat & intelligat. sed cum communiter homines vident album nominant sentire, & considerare aliquid actu, nominant solũmodo scire. Cum aliquis autem habet scientiam habitualem & potentiam sensitiuam sine actibus vel operationibus

operationibus eorum tunc dicitur memorari præteritorum actuum, puta cum conſiderat intellectu triangulum habere tres angulos duobus rectis æquales, & forte ſenſibiliter deſcriptionem figuræ videt;& ex quadam parte operationis intellectualis memoratur aliquis, q̄a didicit ab alio, vel quia ſpeculatus eſt per ſeipsũ, ex parte vero ſenſibilis appreheſionis memoratur, quia audiuit vel vidit, vel aliquo

Notandum

alio ſenſu percepit. Semper enim cum anima memoratur, pronunciat ſe vel prius audiuiſſe aliquid, vel ſẽſiſſe, vel intellexiſſe. Ex quo patet quód non eſt intentio Philoſophi dicere quod memoria non poſsit eſſe ipſarum rerum, quæ in præſenti ſunt, ſed ſolum eorũ quæ in præterito fuerunt. Poteſt.n. aliquis memorari non ſolum hominum, qui mortui ſunt, ſed etiam qui nunc viuunt, ſicut & ſuijpſius aliquis dicitur reminiſci ſecundum illud Virgilij. Nec talia paſſus Vlyxes. Oblitus ue ſui eſt Itacus diſcrimine tanto. Per quod intelligi voluit quod meminit ſui. ſed intentio Philoſophi eſt dicere quod memoria eſt preteritorum quã tum ad noſtram apprehenſionem, ideſt quod prius ſenſimus vel intelleximus aliqua indifferenter ſiue illæ res ſcḋm ſe conſideratæ ſunt in præſenti ſiue non.

Virgilius.

Deinde cum dicit.

N. LEON.

Eſt igitur memoria neque ſenſus, neque opinatio, ſed horum alterius, aut habitus, aut paſsio, cum interceſſerit tempus: ipſius autem nunc in ipſo nunc, non eſt memoria, vt dictum eſt prius, ſed præſentis quidem ſenſus futuri autem ſpes, præteriti vero memoria, quamobrem cum tempore omnis eſt memoria. & iccirco quæcunque tempus ſentiunt animalia hæc ſola recordantur, & iſto quo ſentiunt.

Eſt quidem igitur memoria, neque ſenſus, neque opinio: ſed horum alicuius habitus aut paſsio, cum factũ fuerit tempus. Ipſius autem nunc in ipſo nunc non eſt memoria. ſicut dictum eſt. Eſt enim præſentis quidem ſenſus, futuri verò ſpes, facti autem memoria omnis. Quare quæcunque tempus ſentiunt hæc ſola animalia memorã tur. & iſto quo ſentiunt.

Concludit ex præmiſsis quid ſit memoria, quia neque eſt ſenſus, quia ſolum eſt præſentium, neque eſt opi. q̄ poteſt etiam eſſe futurorum: ſed oportet q̄d ad aliquid horum pertineat vel per modum habitus puta ſi ſit aliqua vis permanens, vel per modum paſſionis, puta ſi ſit aliqua impreſsio tranſiens. Sic autẽ memoria pertinet ad ſenſum vel opi. cum interuenit aliquod tempus mediũ inter priorem apprehenſionẽ ſenſus vel intellectualis opin. & memoriã ſubſequẽtẽ vt, ſic memoria poſsit eſſe preteritæ apprehẽſionis: q̄a eius q̄d nunc apprehenditur, in ipſo nunc non eſt memoria: vt dictum eſt. ſed ſenſus quidem eſt præſentis ſpes vero futuri, memoria vero preteriti. Et ideo oportet quod omnis memoria ſit cum aliquo tempore intermedio inter ipſam & priorem apprehenſionẽ. Et ex hoc concludit quod ſola animalia, quæ poſſunt ſẽtire tempus, memorantur: & illa parte animæ memorantur, qua & tempus ſentiunt: & de hoc in ſequentibus inquiret.

Memoria ois eſt cum medio inter ipsã, & priorem apprehẽſionem.

LECTIO II.

Quomodo memoria ad partem intellectiuam, & ſenſitiuam ſpectet ſignis duobus oſtenditur.

N. LEON.

Quoniam autem de Fantaſia dictum eſt prius in commentarijs de Anima, & quod ſine fantaſmate intelligere non licet.

Q Voniam autẽ de fantaſia prius in his quæ ſunt de Anima dictum eſt, & quod intelligere non eſt ſine phantaſmate.

Poſtquam philoſophus oſtendit quid eſt memoria, hic oſtendit ad quam partem animæ pertineat. Et circa hoc duo facit. Primo pręmittit quoddam, quod eſt neceſſarium ad propoſiti manifeſtationem. Secũdo manifeſtat propoſitum. ibi (Magnitudinem autẽ & motum.) Circa primum. Primo præmittit quod intendit. Secũdario manifeſtat quod dixerat per exẽplum. ibi (Accidit enim eadem paſsio.) Tertio oſtendit quid circa hoc ſit alibi manifeſtandum. ibi (Propter quam igitur cauſam.) Proponit ergo primo, q̄d in lib. de ani. dictum eſt, de phantaſia quid ſit, quia, ſ. eſt motus factus à ſenſu ſcḋm actum. In eodem etiam libro dictum eſt quod non contingit hominem ſine phantaſmate intelligere. Deinde cum dicit.

3.t.com.61 3.t. com 20 30. & 19.

N. LEON.

Eadem enim in intelligendo contingit paſsio, quæ in deſcribẽdo. ibi enim ad nihil vtentes determinata triãguli quantitate, nihilominus per terminatam illum deſcribimus quantitatem: ita intelligens licet non contempletur quantum, ante oculos tamen proponit quantum, contemplatur autem non vt eſt quantum. Quod ſi natura fuerit quantorum quidem, verum indeterminatorum ante oculos certe quantum ponit terminatum, contemplatur autem vt quantum eſt ſolum.

Accidit enim eadem paſsio circa intellectum, quæ quidã & in deſcribẽdo. Ibi.n. nulla vtentes quantitate trianguli determinata, tamẽ finita ſecundũ quantitatẽ deſcribimus, & intelligens ſimiliter & ſi non intelligat quantũ, ponitur ante oculos quantũ. Intelligit autẽ nõ ſecundum quod quantum eſt ſolum. Si autem natura ſit quantorum infinitorum, anteponitur tamẽ q̄ntũ determinatum. Intelligit autem ſecundum quod quantũ ſolũ.

Manifeſtat hoc, quod vltimo dixerat. Poſſet enim alicui videri inconueniens, ſi non poſsit homo ſine phantaſmate intelligere, cum phantaſma ſit ſimilitudo rei corporalis, intelligere autem ſit vniuerſalium, quæ à particularibus abſtrahuntur. & ideo ad huius manifeſtationem inducit quoddam exemplũ dicens quod ita accidit circa intellectum, quantum ad hoc, quod indiget phantaſmate, ſicut accidit in deſcriptionibus figurarum Geometriæ, in quibus deſcribitur quidam triangulus, qui ſit alicuius determinatæ quantitatis, cum Geome. in ſua demonſtratione non vtatur aliqua determinata quantitate trianguli: ſimiliter & homini volenti intelligere rem aliquã proponitur ante oculus phantaſma alicuius determinatæ quantitatis, vtpote ſingularis, puta volenti intelligere hominẽ, occurrit imaginatio alicuius hominis bicubiti, ſed intellectus intelligit hominẽ inquãtũ eſt hõ, nõ aũt inquantũ hẽt quãtitatẽ hãc. Sed, q̄a intellectus põt intelligere naturã quantitatis, iõ ſubiũgit, q̄, ſi ea q̄ debẽt intelligi, sũt ſcḋm ſuã naturã quãta, puta linea, ſupficies, & numerus, nõ tñ finita, i. determinata determinatione ſingularitatis, nihilominus tñ ponit ante oculos phãtaſma quãti determinati. ſicut volẽti intelligere lineã occurrit phãtaſma lineæ bipedalis, ſed intellectus intelligit eã ſolũ ſcḋm naturã quantitatis, non ſcḋm q̄ eſt bipedalis. Deinde cum dicit.

Quomodo intellectus intelligat vniuerſale cũ intelligat cũ phãtaſmate.

N. LEON.

Quam igitur ob cauſam intelligere non contingit ſine continuo, & ſine tempore ea, quæ non ſunt in tempore, alius eſt ſermo.

Propter quam igitur cauſam non contingit intelligere nihil ſine continuo, neque ſine ratione temporis entia, alia ratio eſt.

Oſtendit ad quã conſiderationẽ referuatur hoc. & dicit q̄ ad aliã rõnem pertinet aſsignare cauſã, quare nihil põt hõ intelligere ſine continuo & tempore: quod quidem accidit, inquantum nihil poteſt homo intelligere ſine phãtaſmate. Phãtaſma autem oportet

quòd sit cum continuo & tempore, eo quod est similitudo rei singularis, quæ est hic & nunc: quod non pôt intelligi sine phantasmate. Quare homo aût non possit intelligere sine phantasmate, de facili potest assignari rô quantum ad primam acceptionem specierum intelligibilium, quæ à phantasmatibus abstrahũtur ſm doctrinam Arist. in Tertio de Anima. Sed experimento patet quod ẽt ille, qui iam acquisiuit scientiam intelligibilem per species intellectas non potest actu considerare illud, cuius scientiam habet nisi occurrat ei aliquod phantasma. Et inde est quod læso organo imaginationis impeditur homo non solum ab intelligendo aliqua de nouo, sed ẽt considerando ea, quæ prius intellexit, vt patet in phreneticis. Posset aût adhuc aliquis dicere quod species intelligibiles non manẽt in intellectu possibili humano, nisi quandiu actu intelligit, postquam aût desiit actu intelligere pereunt & cessant species intelligibiles esse in intellectu per modum, quo cessat lumen esse in aere apud absentiá corporis illuminantis: & iô est necesse, si intellectus velit de nouo intelligere, quod iterum se conuertat ad phátasmata, vt acquirat species intelligibiles. Sed hoc est expresse contra verba Arist. in 3. de Ani. vbi dicit qđ, cum intellectus possibilis fiat singula intelligibilia, quod est per species eorum, tunc etiam est in potentia ad intelligendum in actu. repugnant etiam rôni vt cum species intelligibiles recipiantur in actu in intellectu possibili immobiliter ſm modũ ipsius. Qđ aût intellectus possibilis habeat spẽs intelligibiles ẽt, cũ actu nõ intelligit nõ est sicut in potẽtijs sensitiuis, in quib. pp cõpositionẽ organi corpalis aliud est recipe impressionem, quod facit sentire in actu, & aliud retinere, quando etiam res actu non sentiuntur, vt obijcit Auicen. sed contingit propter diuersum gradum essendi formarum intelligibilium, vel ſm potentiam puram, sicut inuenire vel addiscere. vel ſm actum purum. sicut quando actu intelligit, vel medio modo inter potentiam & actum, quod est esse in habitu. Nõ ergo propter hoc solum indiget intellectus possibilis humanus phantasmate vt acquirat intelligibiles species, sed ẽt vt eas quodam modo in phantasmatib. inspiciat. Et hoc est quod dicitur in 3. de ani. Species igitur in phantasmatibus, intellectiuum intelligit. huius autem rô est, quia operatio proportionatur virtuti & essentiæ. intellectiuum aût hominis est in sensitiuo, sicut dicitur in 2. de ani. Et ideo propria operatio eius est intelligere intelligibilia in phantasmatib. sicut intellectus substantiæ separatæ operatio est intelligere res secundum se intellectas. & ideo huius est causa reddenda à Metaphysico. ad quem pertinet considerare diuersos gradus intellectuum.

Ratio intelligendi cum continuo & tempore.

Text cõ. 3.

Dubitatio.

tex. com. 8.

Solutio.

Auicenna.

text. cõ. 39.

Deinde cum dicit.

N. LEON.

Magnitudinem autem & motum necesse est cognoscere, quo & tempus: & fantasma communis sensus est passio. idcirco manifestum est quod horum cognitio per primum est sensitiuũ. Intelligibilium vero rerum memoria nõ sine fantasmate est. propterea contemplabilis quidẽ rei per accidens sané erit, per se aũt primi sensitiui.

Magnitudinem autem & motum cognoscere necesse est, quo & tempus, & phantasma communis sensus passio est. Quare manifestum est quod primo sensitiuo, horum cognitio est: memoria autem quæ est intelligibiliũ, non sine phantasmate est. Quare intellectiui secundum accidens vtique erit, per se autem primi sensitiui.

Ostendit ad quam partem animæ pertineat memoria. Et primo per rônẽ, secũdo per signa, ibi (Vnde & alteris.) Tertio concludit propositum, ibi (Cuius quidem igitur.) Dicit ergo primo, quod necesse est quod eadem parte animæ cognoscatur magnitudo & motus, qua etiam cognoscitur tempus. Hæc. n. tria se sequuntur tam in diuisione, quàm in eo quod est esse infinitum & finitum, vt probatur in 6. Physic. Magnitudo autem cognoscitur sensu, est enim vnũ de sensibilibus communibus. Similiter autem & motus præcipue localis, cognoscitur, inquantum cognoscitur distantia magnitudinis. Tps aût cognoscitur, inquantum cognoscitur prius & posterius in motu: vnde & etiam sensu percipi possunt. Dupliciter autem aliquid sensu percipitur. vno quidem modo per ipsam immutationem sensus à sensibili: & sic cognoscuntur tam sensibilia propria, quam etiam communia à sensibus proprijs, & à sensu communi. Alio modo cognoscitur aliquid quodam secundario motu, qui relinquitur ex prima immutatione sẽsus à sensibili. Qui quidem motus remanet etiam quandoque post absentiam sensibilium, & pertinet ad phantasiá, vt habitum est in lib. de ani. Phátasia aût, ſm qđ apparet per huius immutationẽ secundariam, est passio sensus communis: sequitur enim totam immutationem sensus, quæ incipit à sensibilibus proprijs, & terminatur ad sensum communem. Vnde manifestum est quod prædicta tria, s. magnitudo, motus, & tẽpus, secundum quod sunt in phantasmate, comprehẽdũtur & cognoscuntur per sensum communem. Memoria aût non solum est sensibilium, vt puta cum aliquis memoratur se sensisse, sed etiá intelligibilium, vt cũ aliquis memoratur se intellexisse. Non autem est sine phantasmate. Sensibilia enim postquam prætereunt, à sensu non percipiuntur, nisi sicut in phantasmate: intelligere etiam non est sine phantasmate, vt supra habitum est. Vnde concludit quod memoria sit intellectiuæ partis animæ, sed per accidens: per se autẽ primi sensitiui, s. sensus communis. Dictum est enim supra, quod intelligẽs proponit in phantasmate quátum determinatum, licet intellectus ſm se cõsideret rem absentem: ad memoriam autẽ pertinet apprehensio temporis ſm determinationẽ quádá, ſm, s. distátiam in pterito ab hoc in psenti nũc. Vnde p se memoria ptinet ad apparationẽ phátasmatũ, p accidẽs aût ad iudiciũ ĩtellectsu. Posset át alicui videri quod ex his q hic dicũtur, quod phantasia & memoria nõ sũt potentiæ distinctæ à sensu cõi, sed sint qdá passiones ipsius. sed Auicẽna rônabiliter ostẽdit esse diuersas potentias. Cũ. n. potẽtiæ sensitiuę sint actus corporaliũ organorũ necesse est ad diuersas potẽtias ptinere receptionẽ formarũ sensibiliũ, qđ ptinet ad sensum & cõseruationẽ eorum, quæ pertinẽt ad phátasiam siue imaginationẽ, sicut in corporalibus videmus quod ad aliud principiũ pertinet receptio & cõseruatio: humida. n. sunt bene receptiua, sicca autem & dura bene cõseruatiua. Similiter etiá ad aliud principiũ pertinet recipere formá, & cõseruare receptam per sensum & intentionẽ aliquá per sensum non apprehẽsam, quamuis æstimatiua percipit ẽt in alijs aĩalibus, vts autem memoratiua retinet, cuius est memorari rẽ non absolute, sed prout est in præterito apprehensa à sensu vel intellectu. contingit tamẽ quod diuersarum potentiarũ est vna quasi radix & origo aliarum potentiarũ, quarum actus actum ipsius primæ potentiæ præsupponunt, sicut nutritiua est quasi radix augmentatiuæ & generatiuæ potentiæ, quarum vtraque vtitur nutrimento. Similiter autem sensus communis est radix phantasiæ & memoriæ, quæ præsupponunt actũ sensus communis. Deinde cum dicit.

Dupliciter aliquid sensu percipi.

2. tex. c. 10

Dubitatio.

Solut. Auic.

Sensus cõis ẽ radix phátasię & memoriæ.

N. LEON.

Quapropter & alijs quibusdam inest animantibus, & non solum hominibus, & opinione aut prudentia prę[di]tis, quod si intellectiuæ esset prtis nõ multis sané aliorum inesset animalium: fortequæ mortalium nulli.

Vnde & alteris quibusdam inest animalium, & non solum hominibus, & habentibus opinionem & prudentiam.

deatiam. Si autem in e lectiuarum aliqua partium esset, non vtique inesset multis aliorum animalium forte autem nulli mortalium.

Signa quare memoria insit primo sensitiuo per se, intellectiuo vero per accidens.

Manifestat quod dixerat per duo signa. Quorum primum sumitur ex parte animalium habentium memoriam, & dicit quod, quia memoria est per se primi sensitiui, inde est quod memoria inest quibusdā alijs animalibus habentibus sensum & carentibus intellectu, & non solum homini & quibuscunque alijs habentibus opinionem, quæ potest ad intellectum speculatiuum pertinere, & prudentiam, quæ pertinet ad intellectum practicum Si autem memoria esset aliquid de potentijs intellectiuis, nō inesset multis aliorum animalium. de quibus manifeste constat quod habent memoriam, & tamen non habent intellectū. & forte non inesset memoria alicui mortalium nisi homini, qui solus homo inter mortales habet intellectum. Dicit autem forte, propter quosdam qui dubitauerunt de quibusdam alijs animalibus ab homine vtrum habeant intellectum, propter opera quædam similia operibus rationis, sicut sunt opera simiarum & quorundam huiusmodi animalium.
Secundum signum ponit ibi.

N. LEON. *Quando neque nunc omnibus, quoniam non omnia tēporis sensum habent. Semper enim quādo memoria operatur (vt retro diximus) quod vidit hoc, aut audiuit, aut didicit, simul sentit quod ante. Ante autem & post sunt in tempore.*

Quoniam neque nunc omnibus propter id quod non omnia temporis sensum habent. Semper enim cum agat memoria, sicut & prius diximus, quoniā vidit hoc, aut audiuit, aut didicit simul sentit, quia prius. Prius autē & posterius in tempore sunt.

Quare aīalia quædam non percipiūt, nisi pꝛæsens sēsibile

Text. co. 20.
Text. co 56.

Et sumitur ex animalibus non habentib memoriam. & dicit inde esse manifestum quod memoria ptinet per se ad partem sensitiuam, quia etiam nunc cum supponimus; solum hominem inter mortales habere intellectum, memoria non inest omnibus animalibus, sed solum illa habent memoriam, quæ sentiunt tempus. Quædam enim animalia nihil percipiunt, nisi apud præsentiam sensibilium sicut quædam animalia immobilia, quæ propter hoc habent indeterminatam phantasiam, vt dicitur in Secundo, & Tertio de Anima, & propter hoc non possunt cognoscere prius & posterius, & per consequens non habent memoriam. Semper enim cū anima agit per memoriam, vt prius dictum est simul sentit quod hoc prius vidit, aut audiuit, aut didicit. prius autem & posterius pertinent ad tempus.
Deinde cum dicit.

N. LEON. *Cuius igitur partium animæ est memoria palam est, quod illius videlicet cuius est fantasia. Et memorabilia per se quidē sunt quæcūq; imaginabilia existūt, per accidens aūt eorum quæcunque non sine fantasia.*

Cuius quidem igitur eorum quæ sunt animæ memoria sit manifestum, quoniam; quidem cuius & phantasia est. Et sunt memorabilia per se quidem, quorum est phantasia, secundum accidens autem, quæcunque non sine phantasia.

Concludit propositum. Et dicit manifestum esse ex præmissis ad quam partem animæ pertineat memoria, quia ad eam, ad quam pertinet phantasia. & q illa sunt per se memorabilia, quorum est phantasia, s. sensibilia, per accidens autem memorabilia, sunt intelligibilia, quæ sine phantasia nō apprehēduntur ab homine. Et inde est quod ea quæ habent subtilem & spiritualem considerationem, minus possumus memorari. Magis autē sūt memorabilia: quæ sunt grossa & sensibilia. Et oportet, si aliquas intelligibiles rationes volumus memorari facilius, qđ eas alligemus quasi quibusdam alijs phantasmatibus, vt docet Tullius in sua Rhetorica. Memoria tamen ponitur à quibusdam in parte intellectiua, secundum quod hic p memoriam intelligitur omnis habitualis conseruatio eorum, quæ pertinent ad partem animæ intellectiuam.

Tullius pro memoria.

L E C T I O III.

Dubitationis solutio, ex qua quō rei absentis fiat memoria. Qui item memores esse dicuntur ac ipsius memoriæ definitio, deducitur.

N. LEON. *Dubitare aūt nō ab re quis poterit cur præsente quidē passione, re vero absente, non præsentis recordetur.*

Dubitabit autem vtique aliquis propter quid quidem passione præsente, re vero absente memoratur quod non præsens.

Postquam philosophus ostendit quid sit memoria, & cuius partis animæ sit, hic ostendit causam memorandi. Et circa hoc duo facit. Primo proponit dubitationem, secundo soluit. ibi (Aut est vt contingit.) Circa primum tria facit. Primo mouet dubitationē, secundo manifestat quoddam, quod dubitatio supponit. ibi (Manifestum. n. quoniam oportet.) Tertio inducit rationes ad quæstionē. ibi (Sed si tale accidens.) Dicit ergo primo, quod potest aliquis dubitare, cum in memorando quædam passio præsentialiter afficiat animam: res vero, cuius memoramur sit absens, propter quid memoramur id, quod non est præsens scilicet rem, & non memoramur passionem præsentem. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Manifestum profecto est, quod huiusmodi quippiā à sensu in anima productum intelligere oportet, aut in corporis parte, quæ illum continet, vt passio illa, velut quædam sit pictura, cuius habitum memoriam esse dicimus, illa enim quæ fit motio imprimit, veluti, sensilis effigiem rei, eorum more, qui annulis signant.*

Manifestum. n. quoniam oportet intelligere talem aliquā passionē factā per sensum in anima, & in parte corporis habēte ipsam, velut picturam quādā, cuius dicimus habitū esse memoriā, factus. n. motus imprimit velut figuram quandā sensibilis, sicut sigillantes annulis.

Manifestat quoddam quod supposuerat, s. passionem quādam esse in anima dum memoramur. Et primo manifestat hoc per causam, secundo per signa. ibi (Vnde & his quidem.) Dicit ergo primo manifestum esse quod oportet intelligere aliquam talem passionē à sensu esse factā in aīa. & in organo corporis animati. cuius quidem animæ memoriam dicimus esse quēdam quasi habitum. quæ quidem passio est quasi quędam pictura, quia, s. sensibile imprimit suam similitudinem in sensu. & huius similitudo remanet in phantasia, etiam sensibili abeunte. Et ideo subiūgit quod motus, qui fit à sensibili in sensum, imprimit in phātasia quasi quandam figuram sensibilem, quæ manet sensibili abeunte, ad modum, quo illi, qui sigillant cū annulis imprimunt figuram quandam in cera, quæ remanet etiam sigillo vel annulo remoto. Dicit autem in anima & in parte corporis: quia cum huiusmodi passio pertineat ad partem sensitiuam, quæ est actus organici corporis, huiusmodi passio non pertinet ad solam animam, sed ad coniunctum. Memoriā autem nominat habitum partis huius, quia memoria est in parte sensitiua: & in ea, quæ in memoria conseruamus, quandoque non actu apprehendimus, sed quasi habitualiter tenemus. Deinde cum dicit.

Lege sequētis particulæ finem.

Quamobrē ijs, qui in multa sunt agitatione, aut propter passionem, aut propter ætatem, nullus sane memo-

riæ est vsus, vt si in fluentem aquam is incideret motus, & ea sigilli impressio: nonnullis vero ob naturæ frigiditatẽ, velut in antiquis ædificiorum structuris, & ob duriciem recipiendæ passionis ineptis, nulla imprimitur figuratio. Et hanc ob causam adolescentuli valde, & senes non bene sunt memores: effluũt .n. alteri quidẽ propter incrementa, alteri vero propter decrementa. parique modo qui mentis agilitate vigent, & qui tardo sunt ingenio, non bene memores esse apparent illi enim humidiores quam opus sit, ii vero sicciores existunt. alteris igitur in aĩa non perstat imago, alteros aũt neq; tãgit.

Vnde & his quidẽ qui in motu multo aut propter passionem, aut propter ætatem sunt, non fit memoria, tanquam vtique in aquam fluentem incidente motu, & sigillo. Alijs quidem propter esse frigida, quod, sicut antiqua ædificiorum, & propter duritiem accipientis passionem non fit impressio, propter quod quidem multum noui, & senes immemores. fluunt enim hi quidẽ propter augmentum, illi vero propter decrementum. Similiter autem & multum veloces, aut tardi neutri videtur memores. Hi quidem enim plus quàm oportet humidiores, illi vero duriores. His quidem igitur non manet phantasma in anima, alios vero non tangit.

Manifestat propositum per signa, s. q in memorãdo sit prædicta passio præsens. Et dicit quod, propter hæc talis passio necessaria est ad memoriam, contingit quod quibusdam non fit memoria, quia sunt in multo motu, siue hoc sit propter passionem corporis, sicut infirmis vel ebrijs, vel animæ sicut in his, qui sunt commoti ad iram, vel concupiscẽtiam, aut etiã hoc accidit propter ætatem deputatam augmento siue decremento. & sic propter huiusmodi causas corpus hominis est in quodam fluxu, & ideo non potest retinere impressionem, quæ fit ex motu rei sensibilis sicut contingeret si aliquis motus vel etiam sigillum imprimeretur in aquam fluentem. Statim enim propter fluxum deperiret figura. In quibusdam vero alijs non recipitur prędicta impressio. Quandoque quidẽ propter frigiditatem congelantem humores, sicut accidit in his, qui sunt in magno timore constituti: quod propter frigidationem quandam non potest imprimi aliquid in anima ipsorum. Et ponit exẽplũ de antiquis ædificijs, cum paries est nouus antequam cementum inspissetur, potest de facili immutari, non aũt postquam inspissatur. Quandoque autem accidit non propter infrigidationem, sed propter duritiem naturalem eius, quod debet recipere passionem. Corpora enim terrestria duritiem habent etiam si sint calida, corpora vero aquea indurantur per hoc quod superfrigidantur. Et propter prædictas causas, illi q sunt multum noui sicut pueri. & etiam senes, sunt immemores, quia corpora puerorum sunt in fluxu propter augmentum, senum vero propter decrementũ, ideo in neutris bene retinetur impressio. Contingit tamen quod ea, quæ quis à pueritia accipit, firmiter in memoria tenet propter vehementiam motus, ex quo contingit vt ea, quæ admiramur, magis memoriæ imprimantur. Admiramur autẽ noua præcipue & insolita. pueris de nouo nondum ingredientibus maior aduenit admiratio de aliquibus quasi in solitis. & ex hac etiam causa firmiter memorantur, secũdum autem complexionem fluentis corporis, naturaliter competit illis vt sint labilis memoriæ. Subiungit autem quod similiter propter prædicta, neutri videntur esse bene memores, neque illi, qui sunt multum velocis apprehensionis, nec illi, qui sunt multum tardæ. Illi enim qui sunt multum veloces, sunt magis humidi quam oportet. Humidi .n. est facile recipere impressiones Illi autem, qui sunt magis tardi, sunt & magis duri. & iõ velocius nõ remanet impressio phantasmatis in anima. Duros autem non tangit, idest non recipiunt phantasmatis impressionem. Potest etiam aliter exponi quod dictum est, vt primo quidem intelligat assignasse causam defectus memoriæ propter motum superuenientem, quam postea manifestauit per exemplum iuuenum & senum. Secundo autem assignauit causam ex naturali complexione, vel quia in aliquibus abundat humor aqueus qui est frigidus & humidus, & ideo disperguntur de facili in eis impressiones phantasmatum, sicut faciliter dilabũtur antiqua ædificia, vel quia in aliquibus abũdat humor terrestris, qui propter duritiem non recipiũt impressionem. Et hoc postea manifestauit per exemplũ velocium & tardorum. Est autem considerandũ, qđ ideo pręmisit impressionem phantasmatis fieri in aĩa & in parte corporis vt postmodum ostenderet homines diuersimode se habere ad huiusmodi impressionem propter diuersam corporis dispositionem.

Altera expositio.

Deinde cum dicit.

N. LEON.

At vero si circa memoriam huiusmodi est accidens, vtrum ne huiusce meminit passionis, an illius à quo est effecta? si enim huius, absentium certe non erit memoria: si vero illius, quo pacto sentientes hoc, absentis meminimus quod non sentimus, siue simile est in nobis vt figura, siue pictura. Si autem huius ipsius est sensus, cur alterius erit memoria, & non huius? qui enim per memoriã agit hanc contemplatur passionem, & istam sentit. quo igitur modo absentis meminit? hoc .n. cõtinget modo & videre, & audire illud quod non est præsens.

Sed si tale accidens est circa memoriam, vtrum hanc memoratur passionem, aut illud à quo facta est? Si. n. hanc absentium nihil vtique memorabimur: si verò illud quomodo sentientes, hoc memoramur quod non sentimus quod absens. Et, si est simile sicut figura, aut pictura in nobis huius ipsius sensus, propter quid vtique erit memoria alterius, sed non huius ipsius. Agens enim memoria speculatur hanc passionẽ, & sentit hãc. Quomodo igitur non præsens memoratur? erit enim vtique videre & audire non præsens.

Argumentatur ad quæstionem prius propositã. Et primò iam, manifestato quod suppositum erat, resumit quæstionem, & dicit quod, si hoc accidit circa memoriam, s. q sit in ea passio quædam præsens vt pictura, quærendum est vtrum aliquis memoratur hãc passionem, quæ præsentialiter est in memorante, aut rẽ sensibilẽ, à qua facta est ista impressio. scđo ibi, {Si qdẽ .n. hoc} Obijcit ad vnã partem, & dicit qđ, si quis dicat quod homo memoratur hanc passionẽ præsentem, sequitur quod nihil absentium memoretur, qđ est contra prædeterminata. tertio ibi. {Si vero illud.) Obijcit ad partem aliam tribus rationibus. Quarum primam ponit dicens quod, si aliquis memoretur illam rem à qua facta est passio, videtur esse inconueniens q hõmo sentiat id, quod est præsens, s. passionẽ & simul cum hoc memoretur id, quod est absens, q non potest sentire. {Dictum est enim quod memoria pertinet ad primum sensitiuum} & sic non videtur q sensus sit de vno, & memoria de alio. Secundam rationem ponit. ibi (Et si est simile.) Et dicit quod, si huiusmodi passio, quę est præsens memoranti, est in nobis sicut quædam figura aut pictura ipsius sensus in repręsentando primam immutationem sensus à sensibili, quare memoria erit alterius, s. rei, & nõ ipsiusmet figuræ vel picturæ. Cum .n. sit figura sensus manifestũ est quod apprehendi potest. Et etiam hoc experimẽto patet qđ ille, qui memoratur, speculatur aliquid p intellectum circa hãc passionem vel sentit per partẽ entitiuã. Videtur autem inconueniens quod præsente

Argumentatur Philo. ad quæstionem propositam.

te eo, quod cadit sub apprensione, illud non apprehẽdatur, sed aliquid aliud. Tertiam rationem ponit. ibi (Quomodo igitur.) Et quærit quomodo aliquis possit p sensum interiorem memorari illud, quod non est præsens. Cum .n. sensus exterior sit conformis sensui interiori, sequeretur quod sensus exterior esset rei non præsentis, ita, sq. contingeret videre & audire rẽ non præsentem, quod videtur inconueniens.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *An est vt contingit hoc & accidit. Sicut enim in tabella pictum animal, idem & animal est, & imago, & idem vnum ambo: ambobus autem esse non est unum. licetque illud contemplari vt animal, & vt imaginem, ita id quod in nobis est fantasma existimare oportet, & ipsum per se cõtemplabile quiddam esse, & alterius imaginem, vt igitur de per se, contemplabile quippiã est aut fantasma, vt vero alterius, tanquã imago et rememoratio. Itaque, cum ipsius operatur motio, siquidem vt per se est eo senserit anima. quasi intelligibile quippiam. aut fantasma sibi incurrere videtur. Quod si ab alio, tanquam in pictura, vt imaginem contemplatus fuerit, & coriscum non conspicatus tanquam coriscum, tunc certe huius contemplationis alia est passio, & quando vt pictum contemplatus fuerit animal, et in anima, hoc quidem vt contemplabile sit solum: illud autem vt ibi, quoniam imago, memorabile.*

Aut est vt contingit & accidit hoc. Vt enim in tabula pictum animal, & animal est & imago, & idem & vnum ipsum est ambo: esse tamen non idem amborum, & est considerare, & sicut animal, & sicut imaginem, sic & quod in nobis phantasma oportet existimare: & ipsum aliquid secundum se esse: & alterius phantasma. Secundum quidem seipsum speculatum, & phantasma est. Inquantum vero alterius, vt imago, & memorabile. Quare & cum agat motus ipsius: siquidem inquantum secundum se. sic sentit anima ipsum, vt intelligibile: aliquod autem phantasma videtur adesse: si autem inquantum alterius, et sicut in pictura tanquã imaginem considerat, & qui non vidit coriscum vt corisci imaginem: hac alia passio huius speculationis. Et quando sicut animal pictum considerat in anima: hoc quidẽ sit sicut intelligibile solum, hoc autem vt ibi: quia imago memorabile.

Soluit propositam quæstionem. Et primo ostendit per quam causam contingat memorari, secundo ostendit quæ sit causa quod aliquid bene in memoria conseruetur. ibi (Meditationes autem.) tertio epilogat. ibi (Quod quidem igitur.) Circa primum duo facit. Primo soluit dubitationem, secundo manifestat solutionem per signum. ibi (Et ob hoc aliquando.) Dicit ergo primo, quod potest assignari quomodo contingat & accidat hoc quod dictum est, s. quod aliquis sentiat passionem præsentem, & memoretur rẽ absentem. Et inducit exemplum de animali, qđ pingitur in tabula, quod quidem & est animal pictum, & est imago animalis veri. Et, cum idem subiecto sit cui conueniunt hæc ambo, differunt tamen hęc duo ratione. & ideo alia est cõsideratio eius inquãtum est animal pictum, & alia inquantum est imago animalis veri, ita etiam & phantasma quod est in nobis potest accipi, vel prout est aliquod in se, vel prout est phantasma alterius. Et secundum se quidem est quoddam speculatum, circa quod speculatur intellectus vel phãtasia quantum pertinet ad partem sensitiuam. Secundum vero quod est phantasma alterius, quod prius sẽsimus vel intelleximus, sic cõsideratur vt imago in aliud ducens. & principium memorandi. Et ideo, cum anima memoretur secundum modum phantasmatis si anima conuertatur ad ipsum secundum se, sic videtur animæ adesse, vel aliquid intelligibile, quod intellectus in phantasmate inspicit, vel simpliciter phantasma, quod vis imaginatiua apprehendit. Si vero anima conuertat se ad phantasma inquantum est phantasma alterius, & consideret ipsum tanquam imaginem eius, quod prius sensimus, vel intelleximus, vt dictum est circa picturam. Et, sicut ille qui non videt coriscum, & considerat eius phantasma, vt corisci imaginem, hæc iam est alia passio huius considerationis, quia videlicet iam hoc ad memoriã pertinet. Et sicut accidit de Phantasmate alicuius singularis hominis, puta Corisci imaginẽ, ꝙ quando consideratur secundũ se, quãdoque vt imago, ita & accidit circa intelligibilia: quandoque enim intellectus inspicit ad phãtasma, sicut ad quoddam animal pictum si, inspiciat ad ipsum secundum se, sic solum consideratur vt quoddam intelligibile. si autem intellectus inspiciat ad ipsum inquantum est imago, sic erit principium memorandi, sicut accidit ibi, i. circa particularia. Sic igitur manifestum est, quod quãdo anima conuertit se ad phantasma, prout est quædam forma reseruata in parte sensitiua, sic est actus imaginationis siue phãtasiæ, vel etiam intellectus considerantis circa hoc vniuersale. Si autem anima conuertatur ad ipsum inquantũ est imago eius, quod prius audiuimus aut intelleximus, hoc pertinet ad actum memorãdi. Et, quia esse imaginem significat intentionẽ quandã circa formam, ideo conuenienter a Auic. dicit quod memoria respicit intentionem, imaginatio uero formam per sensum apprehensam. Deinde cum dicit.

a Auicen. quod memoria respicit intentionem, imaginatio vero formam p sensum apprehensam.

N. LEON. *Et hanc ob causam interdum ignoramus huiusmodi in anima nobis excitatis motionibus, quoniam prius sensimus si quoniam sensimus id accidit: & si est memoria necne, ambigimus aliquando. Quandoque autem accidit intelligere & reminisci, quod quippiã prius audiuimus aut vidimus. Hoc vero contingit quando contemplans vt ipsum permutetur, & contemplatus fuerit vt alterius. Fit autem aliquando contrarium vt Antipheronti contingit orcita, nonnullisque alijs extra se positis. fantasmata enim dicebant vt facta, & vt meminissent. hoc autem accidit cum quispiam non imaginem contemplatur vt imaginem.*

Et ob hoc aliquando, factis nobis in anima huiusmodi motib. ab eo, quod prius sensimus, nescimus an id propterea acciderit, quoniam antea senserimus, & est memoria aut non dubitamus quandoque. Aliquando autẽ accidit intelligere & reminisci quoniam aliquid audiuimus prius aut vidimus. hoc autem contingit cum speculans tanquam ipsum transmutatur & consideretur tanquam alterius. Fit autem aliquando & contrarium, vt accidit Antipheronti orcita, & alijs extasim passis. Phãtasmata enim dicebant vt facta & vt memorentur. Hoc autem fit cum aliquis non imaginem, tanquam imaginem, consideret.

Manifestat quod dixerat per quædam signa. Et dicit quod, quia tunc memoramur quãdo attendimus ad phantasma, secundum quod est imago eius quod prius sensimus & intelleximus, ideo circa actum memoriæ tripliciter se habẽt homines. Aliquãdo .n. quãuis in nobis sint motus phantasmatum, qui sunt facti ab eo quod sensimus, qui, s. relinquuntur ex prima immutatione sensus prius à sensibili, tñ nescimus si accidat hos motus esse in nobis ſm hoc ꝙ prius sensimus aliqd. Et iõ dubitamus vtrũ memoremur vel nõ. Secũdo vero cõtingit aliqñ ꝙ hõ intelligit, & reminiscit, qa prius audiuimus aut vidimus aliqd, cuius phãtasma tunc nobis occurit, qđ est ꝓprie memorari: & hoc contingit quando ille, qui speculatur phantasma

Circa actũ memoriæ tripliciter se hñt homines.

Proprie memorari, qd sit.

mouetur quidem ab ipso præsenti phantasmate, sed considerat ipsum, inquantum est imago alterius, quod prius sensit vel intellexit. Tertio autem modo aliquando accidit contrarium primi modi, vt, s. credat homo se memorari cum non memoratur, sicut accidit cuidã, qui dicebatur Antipheron, & erat origine Oritas, & similiter contingit illis, qui patiuntur alienationem mentis. Phãtasmata n. quę eis de nouo occurrũt existimant ac si esset aliquorum prius factorum, ac si memorentur illa, quæ nunquam viderunt vel audierũt. Et hoc contingit cum aliquis considerat id, quod non est imago alterius prius facti, ac si esset eius imago. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Commentationes autem in reminiscendo memoriam conseruant, id autem nihil aliud est quam sæpe cõtemplari vt imaginem, & non vt per se est.*

Per quę memoria conseruetur. *Meditationes autem memoriam seruant in reminiscẽdo. Hoc autem est nihil alterum quam speculari multotiens sicut imaginem & non secundum se.*

Ostendit per quę memoria conseruetur. Et dicit quod frequentes meditationes eorum, quæ sensimus aut intelleximus conseruant memoriã ad hoc quod aliquid bene reminiscatur eorum, quæ vidit aut intellexit. Nihil autẽ est aliud meditari, quàm multotiens considerare aliqua, sicut imaginẽ priorum apprensorum, & non solum secundum se, qui quidem modus conseruandi pertinet ad rationem memoriæ. Manifestum autem est quod ex frequenti actu memorandi habitus memorabilium confirmatur, sicut & quilibet habitus per similes actus, & multiplicata causa fortificatur effectus. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Quid igitur est memoria, et ipsum meminisse, dictum est quoniam fantasmatis vt imaginis, cuius est fantasma habitus est: præterea cuiusnam partis in nobis, quoniã scilicet primi sensitiui, quo etiam tempus percipimus.*

Quid quidem igitur est memoria & memorari, dictũ est, quoniam phantasmatis vt imaginis cuius phantasma habitus & cuius particulæ earũ, quæ in nobis, quia primi sensitiui, & quo tempus sentimus.

Lec. 1. & 2. Epilogat similiter supradicta. Et dicit qđ dictum est qđ memoria & memorari, quia memoria est habitus, i. habitualis quædam conseruatio phantasmatis, non quidem secundum seipsum (hoc. n. pertinet ad virtutem imaginatiuam) sed inquantum phantasma est imago alicuius prius sensati. Dictum est etiã, ad quam partem animæ earũ, quæ in nobis sunt, pertineat, quia, s. pertinet ad primum sensitiuum, inquãtum per ipsum cognoscimus tempus.

Memoria quid.

LECTIO IIII.

Quid sit ipsum reminisci, quod neque memorari, aut de nouo addiscere sit concluditur.

N. LEON. *Reliquum autem est vt de reminiscentia dicamus. Principio igitur quæcũque in problematis vera iuncta sunt supponantur vt vera.*

De reminisci autem reliquum est dicere. Primum quidẽ igitur quæcunque in argumentatiuis, roui bus vera sunt, oportet ponere vt existentia.

Postquam Philosophus determinauit de memoria, & memorari, nunc determinat de reminisci. Et primo dicit de quo est intentio, secundo prosequitur propositum. ibi (Non enim est memoriæ.) Dicit ergo primo quòd, postquam dictum est de memorari, reliquum est dicere de reminisci hoc ordine vt quæcunque vera possint accipi per disputatiuas rationes, primo supponantur quasi existentia vera, per quod excusat se à prolixa disputatione eorum, quæ ad reminiscentiam pertinent. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Neq; enim memoriæ resumptio est reminiscentia, neque apprehensio.*

Nõ. n. ẽ memoriæ resũptio reminiscẽtia, neq; acceptio.

Exequitur propositum. Et circa hoc tria facit. Primo ostendit quid sit reminiscentia per comparationem ad alias apprehẽsiones, secundo determinat modum reminiscendi. ibi (Contingit autem reminiscentiæ.) Tertio ostendit qualis passio sit reminiscentia. ibi (Quod autem corporea quædam passio) Circa primum duo facit. Primo ostendit quid non sit reminiscentia, secundo quid sit. ibi (Sed cum resumat.) Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit, secundo manifestat propositum. ibi (Cum enim primum addiscat.) Dicit ergo primo, quod reminiscentia neque est resumptio memoriæ, ita quod nihil aliud sit reminisci quam iterato memorari, neque iterũ reminiscentia est prima acceptio alicuius cognoscibilis, puta quæ fit per sensum, vel per intellectum. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Cum enim primo didicerit quispiam aut patiatur, neque vllam resumit memoriam, nulla enim præfuit.*

Cum enim primum addiscat aut patiatur, non resumit memoriam neq; vnam. Nulla enim ante facta est.

Manifestat quod dixerat. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit differentiam duorum, quę proposuerat, s. resumptionis memoriæ, & acceptionis, secundo ostendit quod reminiscentia nõ est memoriæ resumptio, neque etiam acceptio ibi (Amplius manifestũ.) Circa primum duo facit. Primo ostendit quod acceptio non est memoria, quia ille qui accipit non memoratur, secundo ostendit, quod nec econuerso memorari est acceptio, eo quod ille, qui memoratur non de nouo accipit. ibi (Neque ex principio) Dicit ergo primo, quod, cum aliquis primum addiscat, vel patiatur quantum ad apprehensionem sensitiuã, nullam memoriam tunc resumit, quia nihil resumitur nisi prius existens. nulla autem memoria præexistit: ergo primum addiscere vel sentire non est memoriam resumere. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Neque à principio sumit. quando autem factus fuerit habitus aut passio, tunc est memoria. quamobrem vna non fit cum passione.*

Neque ex principio accipit. Cum enim factus fuerit, habitus aut passio, tunc memoria est. Quare vna cum passione, quæ fit, non ingeneratur.

Ostendit quod memorari nõ sit prima acceptio. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit quod memorari non consistit in hoc quod est accipere notitiam secundo ostendit quod non consistit in hoc quod est primo acceptum esse. ibi (Adhuc autem.) Dicit ergo primo, quod neque etiam memorans accipit à principio notitiam rei memoratæ. Cum. n. memoria sit facti, vt supra habitum, est, tunc est memor, quando notitia per modum habitus, vel saltem passionis iam est in facto esse. Sed, cum fit prima passio in ipsa, s. acceptione notitiæ, nondum est in facto esse, ergo nondũ fit in homine memoria. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Praeterea quando primo in indiuiduo & vltimo factum est, passio quidem iam inest patienti & scientia, si quidem habitum aut passionem scientiam appellare cõuenit. (Nihil enim obstat per accidens nõnullorum meminisse quæ scimus:) memorari autem per se non inest nisi intercesserit tempus. in præsentia nãque meminit eius quod vidit, aut passus est ante, non illius quod nunc patitur in præsentia meminisse consetur.*

Adhuc aũt cum primo facta est in indiuiduo & vltimo, passio quidem inexistit iam patienti, & scientia si oportet vocare scientiam habitum aut passionem. Nihil autem prohibet secundum accidẽs memorari quædam

d... quia ſc...mus. Meminerimus autem ſecundum ſe nō eſt ante factum tempus. Memoratur enim nunc quæ audiuit, aut vidit, aut paſſus fuit prius, non quod nunc paſſus eſt memoratur nunc

Oſtendit quod neque memoria eſt in primo inſtanti, in quo iam facta eſt notitia, ſiue per modum habitus, ſiue per modum paſsionis, ſicut quando nōdum notitia eſt in habitum verſa. Vbi conſiderandū eſt quod ſicut probatur in 6. Phy. primo dicitur eſſe factum aliquid in indiuiſibili inſtanti, quod eſt vltimū temporis menſurantis motum. Dicit ergo quod cum primo facta eſt notitia in indiuiſibili, quod eſt vltimum temporis generationis notitiæ, In illo quidem inſtanti dici poteſt quod iam ineſt patienti, id eſt acquirenti notitiam paſsio & ſcientia, ita vt non faciamus vim in nomine ſcientiæ, quod propriè ſignificat habitum, ſed accipiamus hoc nomen cōmuniter pro habitu & pro paſsione. Et ratio huius quod dicit eſt, quia ſemper in vltimo inſtanti generationis verum eſt dicere illud eſſe, cuius eſt generatio, ſicut in vltimo inſtanti generationis ignis, ignis iā eſt. Exiſtente autem ſcientia, nihil prohibet memorari ea, quæ iam ſcimus, ſed hoc eſt per accidens. Non enim memoramur ea inquantum in præſenti eorum ſcientiam habemus, ſed per ſe memorari non contingit ante factum tempus, ſ. antequam interueniat tēpus mediū inter notitiam prius exiſtētē, & ipſam memoriā. Memoratur enim nūc aliquis quæ prius audiuit, vel vidit, vel qualitercunque paſſus fuit, non autem nunc memoratur, quod nunc paſſus eſt. Manifeſtum eſt autem quod primo aliquis iam paſſus dicitur in ipſo vltimo inſtanti paſsionis. non ergo tunc poteſt eſſe memoria. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Manifeſtum quin etiā eſt quod meminiſſe eſt, non rememorantem in præſentia quod à principio ſenſerit, aut paſſus fuerit.*

Amplius manifeſtum quoniam memorari eſt nō nūc reminiſcentem. ſed à principio ſentiētē aut patientem.

Reminiſcētia non eſt reſumptio memoriæ. Oſtendit vlterius quod reminiſcentia nec eſt memoriæ reſumptio, nec noua acceptio. Et dicit per præmiſſa manifeſtum eſſe quod memorari contingit nō nunc reminiſcentem, id eſt non memoratur aliquis huius, quod nunc reminiſcitur, ſed eius, quod à principio ſenſit vel qualitercunque paſſus eſt. Et ſic reminiſcentia non eſt reſumptio memoriæ, ſed refertur ad aliquid, quod prius aliquis appræhendit.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Verum quando reſumpſerit quā prius habebat ſcientiam, aut ſenſum: aut id cuius habitum memoriā dicebamus, hoc eſt tunc eorū quæ dicta ſunt quippiā reminiſci, ad ipſum autem memorari memoriā ſequi cōtingit.*

Sed cum reſumat quam prius habuit ſcientiā aut ſenſum, aut cui ſuis denique habitū, memoriā diximus eſſe hoc, & tunc reminiſci aliquid eorum, quæ dicta ſunt. Memorari autem accidit, & memoriam ſequitur. 1.a.L.memoria.

Manifeſtat quid ſit reminiſcentia. Et primo dicit, quod reminiſcētia eſt reſumptio primæ acceptionis, ſecundo oſtendit quod non quælibet talis reſumptio eſt reminiſcentia. ibi (Neque itaque.) Dicit ergo primo quod reminiſcentia non eſt reſumptio memoriæ, ſed cum reſumit aliquis id, quod prius ſciuit, vel ſenſit ſenſu proprio vel communi, huiuſmodi habitum dicimus eſſe memoriam.

Sicut. n. memorari refertur ad prius factam notitiam ita & reminiſci. Et tunc eſt reminiſci, ſ. cum aliquo modo reſumimus priorem apprehenſionem, non autem ita quod reminiſcentia ſit aliquid eorum, quę dicta ſunt, vel ſenſus, vel memoria, vel phātaſia, vel ſciētia, ſed per reminiſcentiam accidit memorari, quia reminiſcentia eſt quidam motus ad memorandum. Et ſic memoria ſequitur reminiſcentiam, ſicut terminus motum vel ſecundum aliam literam. Reminiſcētia ſequitur memoriam, quia ſicut inquiſitio rationis eſt via ad aliquid cognoſcendum, & tamen ex aliquo cognito procedit, ita reminiſcentia eſt via ad aliquid memorandum, & tamen ex aliquo memorato procedit, vt infra patebit. Deinde cum dicit. Reminiſcētia quid.

N. LEON. *Neque hæc profectò ſimpliciter, ſi cum præceſſent antea rurſus fiant, ſed eſt quomodo hoc contingat, & eſt quomodo non. eadem enim rem bis eundem diſcere et inuenire cōtingit. Reminiſci igitur ab huiuſmodi differre oportet, & pluri exiſtēte principio quam ex quo quiſpiam diſcit reminiſci.*

Neque itaque hæc ſimpliciter, ſed cum ante eſſent, iterum fiant, ſed eſt vt eſt, aut vt non. Bis enim diſcere & inuenire contingit eundem idem. Oportet igitur differre ab his, & cum reminiſcimur longe maius principium nobis ineſſe, quam cum denuo addiſcimus.

Hic oſtendit ꝙ non quælibet reſumptio ſenſus vel ſcientiæ eſt reminiſcentia, Et dicit quòd non eſt vniuerſaliter hoc verum quòd reminiſcentia fiat quādocunq; iterum fit cognitio ſcientiæ vel ſenſus, quæ prius fuerat, ſed quodammodo contingit reſumentē ſcientiam, aut ſenſum reminiſci: & quodammodo non. Et quod non ſit vniuerſaliter verum, oſtendit ꝑ hoc ꝙ cōtingit eundē hoīem, ſecundo poſt amiſſam ſcientiam idem addiſcere aut inuenire, quod prius. hoc tamen non eſt reminiſci. Oportet igitur quod reminiſci differat ab his, ſ. ab iterato addiſcere vel inuenire: & aliquid plus inſit, quod ſit principium reminiſcendi, quam requiratur ad addiſcendum. Quid autē ſit illud plus, per ſequentia manifeſtatur.

LECTIO V.

Cauſa reminiſcendi proponitur, modus quoque quo reminiſcamur, cur itē quæ procul ſunt magis, quam ea quæ prope memoremur, exponitur

N. LEON. *Fieri autem contingunt reminiſcentiæ, quoniam hæc poſt illam nata eſt fieri motio. Et ſi quidem ex neceſſitate, palam eſt quando illa mouetur, hanc etiam moueri. ſi autem non neceſſario, ſed ex conſuetudine, vt in pluribus mouebitur. Contingit autem quoſdam ſemel magis conſueſſe, quām alios ſæpius motus. Quamobrem quædā ſemel videntes illorum meminimus magis, quàm alia multotiens.*

Contingunt autem reminiſcentię, quoniam aptus natus eſt fieri hic motus iam poſt hunc. Si quidē enim ex neceſſitate, manifeſtum quod cum motus fuerit illo hoc mouebitur. ſi autem non ex neceſſitate, ſed ex conſuetudine, vt ad multum mouebitur. Accidit autem quoſdam ſemel conſueuiſſe velocius quàm alios multotiens motos. Vnde quædam ſemel videntes, magis memoramur quam altera multotiens.

Poſtquam philoſophus inquiſiuit quomodo reminiſcentia ſe habeat ad alia, quæ ad cognitionē pertinēt, hic incipit manifeſtare reminiſcendi modum. Et primo manifeſtat modum reminiſcendi, ſecundo oſtendit differentiam inter memoriā & reminiſcentiam. ibi (Quod quidem igitur non idem ſunt.) Circa primum duo facit. Primo oſtendit modum reminiſcendi quantum ad res, quarum reminiſcimur, ſecundo quantum ad tempus. reminiſcentia enim concernit tempus, ſicut memoria. & hoc ibi. (Maxime autem oportet cognoſcere.) Circa primū duo facit. Primo proponit cauſā reminiſcēdi. ſecūdo oſtendit modū, quo procedit in reminiſcēdo. ibi) Cū igitur

igitur reminiscemur.)Causa autem reminiscendi est ordo motuum, qui relinquuntur in anima ex prima impressione eius, quod primo apprehendimus. Hanc ergo causam primo proponens dicit quod reminiscentiæ contingunt, per hoc quod vnus motus natus est post alium nobis occurrere, quod quidem contingit dupliciter. Vno modo, quando secundus motus consequitur post primum motum ex necessitate, sicut ad apprehensionem hominis sequitur apprehensio animalis ex necessitate, & sic manifestum est, quod quando anima mouetur primo motu, mouebitur & secundo. Alio vero modo contingit, quia secundus motus sequitur post primum non ex necessitate, sed ex consuetudine, quia, s. aliquis consueuit post hoc cogitare vel dicere vel facere, & tunc secundus motus sequitur post primum non semper, sed vt ad multum, i. vt in pluribus, sicut etiam effectus naturales, vt in pluribus ex suis causis sequuntur, non semper. Dicta autem consuetudo non firmatur æqualiter in omnibus hominibus, sed accidit quod quidem semel cogitando, velocius figment in se consuetudinem quàm alij, si multotiens cogitent hoc post illud. quod potest côtingere vel propter naturam, quæ est melius receptiua & retêtiua impressionis. Et inde etiam contingit, quod nos semel videntes quædam, magis memoramus eorum quam alia multotiens visa. Quia ea, quibus vehementior intendimus, magis in memoria manent. Ea vero, quæ superficialiter & leuiter videmus aut cogitamus, cito à memoria labuntur. Deinde cum dicit.

Motum aliquê post alium nobis occurrere contingit dupliciter.

Quæ magis memorentur & quæ non.

N. LEON. *Quando igitur reminiscimur per præcedentes quasdam motiones mouemur quoad per eam moueamur, post quam illa fieri consueuit. Quamobrem quod sequitur indagamus ab ipso nũc, aut alio quopiã. necnõ à simili, aut à contrario, aut proximo, & iccirco fit reminiscentia. horum namque motiones, partim quidem sunt eædem, partim vero simul. nonnullorum etiam habent partem. Quamobrẽ paruũ sanè est quod restat quod post illud est motum. hoc igitur quærunt modo. Atqui non quærentes etiam sic reminiscuntur, cum post aliam motionem illa facta fuerit. magna autem ex parte, alijs factis motionibus, quales diximus, fit & illa.*

Cum igitur reminiscimur, mouemur secundum quendam primorum motuum, quousque vtique moueamur postquam ille consueuit. Vnde & quod consequenter venamur, meditantes à nunc aut alio aliquo, & vt à simili, aut contrario, aut propinquo, et propter hoc fit reminiscentia. Motus enim horum, horum quidem & ijdem, horum autem simul, illorum autem partem habent quare reliquum paruum est quod motum est post illum. Quærunt quidem igitur sic, & non quærentes autem sic reminiscuntur, cum post alterum motum ille fiat, plerumque tamen alteris factis motibus, (quales diximus) fiebat ille.

Ostendit quomodo reminiscentia procedat, supposito prædicto ordine motuum. Et circa hoc duo facit. Primo manifestat modum procedendi in reminiscendo, secundo ostendit vnde oporteat reminiscentem procedere. ibi (Oportet autem acceptũ esse principium.) Circa primum duo facit. Primo manifestat modum, quo proceditur in reminiscendo, secundo ex hoc ostendit qualiter differt reminisci & addiscere, quod supra indeterminatum dimiserat, & hoc ibi. (Et in hoc reminiscit.) Circa primum tria facit. Primo proponit modum reminiscendi, secundo ex hoc soluit quandam dubitationem. ibi. Nihil autem oportet. Tertio manifestat propositum per signa. ibi (Vnde citissime.) Primo igitur concludit ex præmissis, quod, ex quo vnus motus sequitur post alterum vel ex necessitate, vel ex consuetudine, oportet quod quando reminiscimur, moueamur secundum aliquem horum motuũ quousque veniamus ad hoc quod moueamur apprehendendo illo motu, qui côsueuit esse post primum, quẽ, s. motum intendimus reinuenire reminiscêdo, quia reminiscentia nil est aliud quam inquisitio alicuius quod à memoria excidit. Et ideo reminiscendo venamur, id est inquirimus id, quod consequenter est ab aliquo priori, quod in memoria tenemus. Sicut n. ille, qui inquirit per demonstrationẽ, procedit ex aliquo priori, quod est notum, ex quo venatur aliquid posterius, quod est ignotum, ita etiam reminiscens ex aliquo priori, quod in memoria habetur, procedit ad reinueniendum id, quod ex memoria excidit. Hoc autem primum, à quo reminiscens suam inquisitionẽ incipit, quandoque quidem est tempus aliquod notũ quandoque autem aliqua res nota. Secundum têpus quidem incipit quandoque à nunc, i. à præsenti tempore procedendo in præteritum, cuius quærit memoriam puta si quærit memorari id quod fecit ante quatuor dies, meditatur sic, hodie feci hoc heri illud, tertia die aliud, & sic secundum consequentiam motuũ assuetorum peruenit resoluêdo in id quod fecit quarta die. Quandoque vero incipit ab aliquo alio tempore, puta si quis in memoria habeat quid fecerit 8. die ante, & oblitus sit quid fecerit quarta die, procedet descendendo ad septimam. & sic inde quousque veniat ad quartam diem, vel etiam ab octaua die ascêdet in 15. diem, aut in aliquod aliud tempus præteritum. Similiter & quandoque reminiscitur aliquis incipiens ab aliqua re, cuius memoratur à qua procedit ad aliam triplici ratione. Quandoque quidem ratione similitudinis, sicut quando aliquid aliquis memoratur de Socrate, & per hoc occurrit ei Plato, qui est similis ei in sapientia, quandoque vero ratione côtrarietatis, sicut si aliquis memoretur hectoris, & per hoc ocurrit ei Achilles. Quandoque vero ratione propinquitatis cuiuscunque, sicut cum aliquis memor est patris, & per hoc occurrit ei filius. Et eadem ratio est de quacunque alia propinquitate, vel societatis, vel loci, vel temporis. & propter hoc fit reminiscêtia, quia motus horum, seinuicem consequuntur. Quorundã enim præmissorum motus sunt idem, sicut præcipue similium, quorumdam autem simul, scilicet contrariorum, quia cognito vno contrariorum simul cognoscitur aliud, quandoque vero quidam motus habent partem aliorum, sicut contingit in quibuscũq; propinquis, quia in vnoquoque propinquorum consideratur aliquid, quod pertinet ad alterum, & ideo illud residuum, quod deest apprehensioni, cũ sit paruum, consequitur motum prioris, vt apprehenso primo, côsequenter occurrat apprehensioni secundum. Est autem considerandum vlterius, quod quandoq; peruenitur ad motum posteriorem ex aliquo priori secundum prædictum modum ab his, qui quærunt inuenire motum consequentem perditum, & hoc proprie est reminisci, quando, s. aliquis ex intentione inquirit alicuius rei memoriam. Contingit aũt quandoque quod etiam illi, qui non quærunt memorari, propterea quod sic procedentes ex priori motu in posteriorem, vt dictum est, deueniunt in memoriam alicuius rei, cum ille motus rei oblitæ fiat in anima post aliũ. & hoc quidem erat præter intentionem, sed vt secundum multa, si. in pluribus factis alijs motibus quales diximus, s. similibus vel contrarijs vel propinquis insurgebat ille motus qui occurrit, sed hoc abusiue dicitur reminisci. Est autem causaliter memorari secundum similitudinem quandam reminiscentiæ.

Reminiscitur aliquis triplici ratione.

Deinde cum dicit.

Neque vero considerare oportet quo memoremur illa, N. LEON

illi, quæ procul ſunt, ſed ea quæ de prope, manifeſtum .n. eſt quod idem eſt modus, quo modo nulla inquiſitione conſequens dicit, neque ipſa reminiſcentia. conſuetudine enim bis poſt illum ſibi inuicem conſequuntur motus. Et cum reminiſci ſane voluerit hic faciet, & motionis principium accipere quæret, poſt quod illa erit.

Nihil autem oportet intendere quæ procul ſunt quo modo memoremur, ſed non quæ prope manifeſtum eſt.n. quòd idem modus eſt aliqualiter. Dico autem quomodo dicit quod conſequenter non præinquirens neq; reminiſcens. conſuetudine enim conſequitur motus hic poſt hunc. Et cum igitur reminiſci voluerit, hoc faciet. Quæret accipere principium motus poſt quem ille erit.

Soluit ex præmiſsis quandam dubitationem. Poſſet enim alicui uenire in dubium, quare frequenter memoramur ea, quæ procul ſunt, puta ea, quæ ante multos annos contigerunt, & non memoramur ea, quæ ſunt prope, puta quæ fuerunt ante paucos dies. Sed ipſe dicit, quòd circa hoc non oportet intendere .i. dubitando ſolicitari. quia manifeſtum eſt quòd aliqualiter eodẽ mõ hoc accidit, q in præmiſsis poſitus eſt. Et exponit reſumens quod dictũ eſt, ſ. ꝙ contingit quandoq; ꝙ anima dicat apprehẽdendo id, qđ cõſequenter eſt, cuius erat oblita, abſq; hoc ꝙ præinquirat, vel ex intentione reminiſcatur: quia propter conſuetudinem, vnus motus ſequitur ad alium. Vnde inſurgente primo motu, ſequitur ſecundus, etiam ſi homo nõ intendat. Et ſicut contingit hoc ex conſuetudine præter intentionem, ita etiam hoc faciet aliquis cum ex intentione voluerit reminiſci. quæret.n. accipere primum motum, ad quẽ cõſequatur motus poſterior. Et, quia quãdoq; contingit ꝙ motus eorũ quæ ſunt procul, magis per cõſuetudinẽ ſunt firmati, propter hoc eorum interdũ magis memoramur, vel ex inquiſitione vel ſine inquiſitione.

Deinde cum dicit. N. LEON.

Quamobrem celerrime & optime à principio fiunt reminiſcentiæ. quemadmodum enim conſequutionis ordine adinuicem ſe habent res, ita & motiones.

Vnde citiſsime & optime fiunt à principio reminiſcentiæ. Sicut enim ſe habent res adinuicem in eo quod conſequenter, ſic & motus.

Manifeſtat præmiſſum modũ per duo ſigna. Quorũ primum ponit dicens, ꝙ, quia ex priori motu propter conſuetudinem venitur in ſequentem vel inquirendo vel non inquirendo, inde eſt quòd citiſsime & optime fiunt reminiſcentiæ, quando incipit aliquis meditari à principio totius negocij. quia ſm ordinẽ, quo res ſunt ſibiinuicem conſecutæ, ſm hunc ordinem facti ſunt motus eorum in anima: ſicut quando quærimus aliquem verſum, prius incipimus à capite. Secundum ſignum ponit ibi.

N. LEON. *Et bene memorabilia ſunt quæcunq; ordinem quendã habẽt, vt mathematicæ diſciplinæ: alia vero prauè et difficulter.*

Et ſunt magis reminiſcibilia quæcunque ordinationem habent aliquam, ſicut mathematica, quæ autem male, ea etiam difficulter.

Reminiſcimur magis ea quæ ſũt bene ordinata.

Documẽta quatuor ad bene memorandum uel reminiſcendum.

Et dicit ꝙ illa ſunt magis reminiſcibilia, quęcũq; ſunt bene ordinata, ſicut Mathematica & Theoremata Mathematicorum, quorum ſm concluditur ex primo, & ſic deinceps. Illa autem, quæ ſunt male ordinata, difficulter reminiſcuntur. Sic ergo ad bene memorandum vel reminiſcendum, ex præmiſsis quatuor documenta vtilia addiſcere poſſumus. Quorum primũ eſt, vt ſtudeat quæ vult retinere in aliquem ordinem deducere: ſecundo vt profunde & intẽte eis mentẽ apponat: tertio vt frequẽter meditetur ſecundum ordinem, quarto vt incipiat reminiſci à principio.

LECTIO VI.

Reminiſci, & addiſcere, ſeu iterũ inuenire quomodo differant quique & cur reminiſcentem à principio incipere oporteat, oſtenditur.

Et hæc in re reminiſci ab iterum diſcere differt, quod poterit ſane ex ſeipſo moueri ad id quod principiũ cõſequitur, qui vero non, ſed per alium, non ſane meminit. N. LEON.

Et in hoc reminiſci differt ab iterum addiſcere, quia poterit quodam modo per ſeipſum moueri in id, quod eſt poſt principium: cum vero non, ſed per aliud, non amplius memoratur.

Poſtquam philoſophus oſtendit modum reminiſcendi, hic manifeſtat duo quæ ſupra dicta ſunt. Primo quidem quomodo differant reminiſci, & iterum addiſcere: ſecundo ꝙ oportet reminiſcentẽ à principijs incipere. ibi (Oportet autem acceptum eſſe.) Circa primum duo facit, primo oſtendit quomodo differt reminiſci, & iterum addiſcere, ſecundo quomodo differt reminiſci & iterũ inueniſſe. ibi (Multotiens autem.) Circa primum conſiderandum eſt, quòd tã ille qui reminiſcitur, quam ille, qui iterato addiſcit, recuperat notitiam quam amiſit. ſed ille, qui reminiſcitur, recuperat eã ſub ratione memoriæ, in ordine, ſcilicet ad id, quod prius fuit cognitũ. ille autẽ, qui iterato addiſcit, recuperat eam abſolute, non quaſi alicuius prius cogniti. Cum autem ad notitiam ignotorum non perueniamus niſi ex aliquib. principijs pręcognitis, neceſſe eſt quod principia, ex quibus procedimus ad aliquid ignotum cognoſcendum, ſint eiuſdem generis, vt patet in 1. Poſter. Et ideo neceſſe eſt, quod reminiſcens ad recuperandum notitiam ſub ratione memoriæ procedat ex aliquib. à principio memoratis, quod non contingit iterato addiſcere. Dicit ergo, quod in hoc differt reminiſci ab hoc, quod eſt iterum addiſcere. quia reminiſcens habet poteſtatem quodam modo vt moueatur in aliquid. quod cõſequitur ad primum in memoria retentum, puta cũ aliquis recordatur quòd tale quid dictũ eſt ei, oblitus eſt autem quis dixerit ei, vtetur ergo ad reminiſcẽdũ id, cuius eſt oblitus, eo, quod habet in memoria. Sed quando non peruenit ad recuperãdum amiſſam notitiam per principium in memoria retentum, ſed per aliquod aliud quod ei de nouo traditur à docente, non eſt memoria nec reminiſcentia. ſed hoc eſt de nouo addiſcere. Deinde cum dicit.

Differentia inter reminiſci, & re addiſci.

Plerunque autem reminiſci quidem iam non valet, quærere autem poteſt, & inuenit. Id autem fieri contingit multa mouenti, quo ad eiuſmodi excitauerit motionem quam res ipſa ſequatur. Meminiſſe enim eſt mouentem ineſſe potentiam, id autem eſt vt ex ſeipſo quiſpiam, & ab ijs quæ in ſe habet motioninibus (vt dictũ eſt) moueatur. N. LEON.

Multotiens autẽ iam quidem nõ poteſt reminiſci, quærere autem poteſt & inuenit. Hoc autem fit multa mouẽti: ſi moueat huiuſmodi motu quẽ cõſequitur res. Meminiſſe.n. eſt in eſſe potentiam mouẽtem. Hoc aũt eſt ut ex ſeipſo, et ijs, quos habet motib. moueatur, ſicut dictũ eſt.

Manifeſtat quomodo differt reminiſci, & iterum inuenire. Et dicit, quod multotiens homo nõ poteſt iam reminiſci eius, quod oblitus eſt, quia nõ manẽt in eo motus aliqui, ex quibus poſsit deuenire in id, ꝙ quærit memorari, ſed ſi quærat, quaſi de nouo, in notitiam illius rei poteſt procedere, & multotiens inuenit id quod quærit, ac ſi de nouo ſcientiam acquireret. Id autem contingit, quando anima diuerſa excogitans, multis motib. mouetur, & ſi contingat quod perueniat ad motum, quem conſequitur cognitio rei, tunc dicitur inuenire. Ideo ante non poteſt remi

niſci

nisci, licet posset inuenire: quia reminisci contingit per hoc, quòd homo interius retinet quandam potentiã vel virtutem inducendi se ad motus rei quos quærit: hoc autem contingit, cum pôt peruenire ad hoc ꝙ moueatur motu quẽ amisit per obliuionem: & hoc ex seipso, non ex aliquo docente: vt contingit, qñ iterum addiscit, & ex motibus præhabitis, sicut dictum est, non ex nouis motibus, sicut quando iterum inuenit. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Principium autem accipere oportet.*

Oportet autem rerum principium esse ...

Oportet reminiscentẽ à principio incipere.

Manifestat ꝙ oportet reminiscentem à principio incipere. Et circa hoc duo facit. Primo ostendit propositum, secundo assignat causam defectus, quem quandoq; patimur in reminiscendo. ibi (Eius autem quod ab eodem.) Circa primum duo facit. Primo ostendit ꝙ oportet reminiscentem incipere à principio, secundo à quali principio. ibi (Videtur autem.) Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit. Et dicit, quòd oportet, eum qui vult reminisci, accipere principium, à quo incipit moueri, vel cogitãdo, vel loquendo, vel aliud faciendo. Secundo ibi.

N. LEON. *Quapropter à locis videtur reminisci aliquando.*

Propter quod à locis videntur reminisci aliquando.

Locus memoriæ confert.

Manifestat quod dixit per signum. Quia.n. oportet reminiscentem aliquod principium accipere, vnde incipiat procedere ad reminiscendum, inde est ꝙ aliquando homines videntur reminisci à locis, in quibus aliqua sunt dicta, vel facta, vel cogitata, vtẽtes loco quasi quodam principio ad reminiscendum: quia accessus ad locum est principium quoddam eorum omnium, quę in loco aguntur. Vnde & Tullius in sua Rhetor. docet, ꝙ, ad facile memorandum oportet imaginari quędã loca ordinata, quibus phantasmata eorum, quæ memorari volumus quodam ordine distribuantur. Tertio ibi.

Tul. in Rhetorica.

N. LEON. *Huius autem est causa, quoniam celeriter ab alio ad aliud transit, vt ex lacte ad album, ex albo ad aerem, ex hoc ad humidum, à quo postmodum autumni reminiscitur, id quærens anni tempus.*

Causa autẽ est, quia velociter ab alio in aliud veniũt: vt à lacte in album, ab albo autem in aerem, & ab hoc in humidum, à quo meminit autumni is, qui hoc tempus inquirebat.

Manifestat propositum per causam dicẽs, ꝙ causa quare oportet reminiscentem accipere principiũ, est, quia homines de facili per mentis quandã euagationem de vno veniunt in aliud ratione similitudinis, aut contrarietatis, aut propinquitatis: sicut si cogitemus vel loquamur de lacte, de facili peruenimus in album propter lactis albedinem, & de albo in aerem propter claritatem diaphani, quę causat albedinem: & ab aere in humidum, quia aer est humidus. ab humido autem peruenitur ad reminiscendum temporis autumnalis, quod quærebat ratione contrarietatis: quia hoc tempus est frigidum & siccum.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Simile aũ est vniuersale principiũ & mediũ omniũ: nã si non prius, saltem cum ad id peruenerit memorabit, memorabit vel neq; aliunde. vt si quis considerauerit in quibus A B G E Z S T. si enim nõ ipsius H E meminerit, in ipso certe ... H, memoratus est: hinc enim ad ambo moueri contingit, & ad D & ad E. si autẽ nihil horum quęrit, ad ipsum G deueniens memorabitur, siue G siue F quærit; si vero nõ, ad ipsũ A, & hoc semper mõ.*

Videtur autem vniuersale principium & medium omnium. si.n. non prius, cũ in hoc veniat reminiscetur: aut non iã neq; aliũde: vt si quis intellexit in quibus A B G D E Z S T. Si enim non in E reminiscitur, in T meminit. Hinc enim ad amb. motum esse contingit & in A & in E. Si vero non horum aliquid quærit, in G veniens reminiscetur, si in C aut C inquirit. Si autem non, in A & sic semper.

A B G D E Z S T.

Ostendit quale principium reminiscens debeat accipere. Et dicit, quod istud, quod est vniuersale, videtur esse principium, & medium, p qd potest peruenire ad omnia. Dicitur autem hic vniuersale, non illud ꝙ prædicatur de pluribus, sicut in logicis, sed id, à quo aliquis consueuit ad diuersa moueri, sicut si post lac, aliquis moueatur ad albedinem & ad dulcedinem, & iterum ab albedine ad quædam alia, sicut dictum est & iterum à dulcedine ad calorem digerentem, & ad ignẽ, & alia cõsequẽter cogitata, lac erit quasi vniuersale ad omnes istos motus. & oportet ad hoc recurrere si aliquis voluerit cuiuscunque consequentium reminisci. quia, si non reminiscitur alicuius consequentium prius, per alia posteriora principia, saltem reminisci poterit cũ venerit ad illud primum vt principium. Aut, si tũc non reminiscitur, nõ poterit aliũde reminisci. Et ponit exẽplũ de diuersis cogitatis p diuersas literas, A B G D E Z S T. Quas quidẽ literas enumerat secundum ordinem alphabeti Græci, non tamen id reminiscendo est idem ordo, sed à ccipiendum est quod aliquis cogitando, vel loquendo de B, veniat in A, de A, vero qñq; quidẽ in T. qñq; in G D, aut quandoque in D, quandoq; in E. de G vero qñq; in T. quãdoque in A. Si ergo aliquis nõ reminiscatur eius quod est in Ç, poterit reminisci eius quod est in E, si veniat ad E ex quo mouebatur ad duo, s. ad E & ad D. Sed forte non quærebat E, neque D, sed quærebat S vel Z, tunc veniẽs ad G reminiscẽt. Sed, quia ne scimus vtrum id quod quærimus contineatur sub E, vel sub Ç, oportet recurrere ad A, quod est quasi vniuersale respectu omnium. Et sic semper oportet prõcedere, puta si adhuc B sit vniuersalius quã A. potest autem & aliter dispositio prædicta intelligi, vt ab A directe quidem veniatur in G lateraliter aut in B A G. aut lateraliter quidem in I, hinc inde, directe antẽ in T à quo in D & E. Et ideo dicit quod si aliquis meminit in E quod est vltimũ, venit in T quod est prius & si forte in D non meminit. quia id quod quærit nõ continentur sub eo, reccurrendum est ad G. sub quo quædam alia continentur, puta A Z, & deinde in A; vt prius dictum est sub quo continetur etiã B. quod quidem in proposita linea conspici potest.

Oportet reminiscentẽ ab vniuersali principio incipere.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Cur autem interdum quidem ab eodem reminisci cõtingit interdum vero non, in causa est, quoniam ab eodẽ principio ad plura moueri contingit, vt ex C ad D, aut ad E. Nisi igitur ab antiquo moueatur, ad consuetius sane mouetur: quemadmodum.n. natura, sic & consuetudo est, quamobrem corũ, quæ crebro tractamus, celeriter reminiscimur. vt enim natura hoc est post illud, ita & operatione, ipsum aũt multotiens naturam efficit.*

Eius autem quod ab eodem aliquando quidem meminisse, aliquãdo autem nõ, causa est. quia cõtingit ad plus motum esse ab eodem principio, vt ab ipso G. in Z, aut in D. Si igitur non per antiquum mouetur, in id quod cõsuetius est mouetur, Tanquam enim natura iam consuetudo est. Vnde quæ multotiens intelligimus, cito reminiscimur. Sicut enim natura hoc post hoc est, sic & operatione, id quod hoc multotiens naturam facit.

(Assignat causam defectus, quam reminiscentes patiuntur. Et primo quantum ad hoc, quod omnino reminiscimur, secundo quãtum ad hoc quod corrupte reminiscimur, ibi (Quoniam autem.) Dicit ergo primo,

mo, quod ideo ab eodem principio accepto quandoque homines reminiscuntur, & quandoque non, qa contingit quod ab eodem principio à quo mouetur aliquis ad diuersa, pluries mouetur ad vnū quam ad aliud, puta si ab ipso C mouceatur in E & in D pluries in vnum quam in aliud. Vnde eo accepto de facili reminiscitur eius, in quod pluries consueuit moueri. Si vero non moueatur per antiquum, i. per id, per qđ magis consueuit moueri, mouetur minus consuete. & ideo non de facili reminiscitur, quia cosuetudo est quasi quædā natura. Vnde sicut ea, q̄ sunt naturaliter de facili fiunt & reparantur, inquātū, s. res cito redeūt ad suam naturam propter naturæ inclinationem, vt patet in aqua calefacta quę cito redit ad frigiditatem ita etiam ea, quæ multotiens considerauimus, de facili reminiscimur propter inclinationem consuetudinis. **Consuetudo uim naturæ cur habeat.** Quod autem consuetudo sit sicut natura, manifestat per hoc, quod sicut in natura quidā fit ordo, quo hoc post hoc fit, ita etiam quando multæ operationes per ordinem se consequuntur, faciunt quandam naturam. & hoc præcipue contingit in operationib. animalium, in quorum principijs aliquid est imprimens, & aliquid impressionem recipiens, sicut imaginatio recipit impressionē sensus. Et ideo quę frequenter vidimus vel audiuimus magis in imaginatione firmantur per modum cuiusdam naturę, sicut etiam multiplicatio impressionis agentis naturalis producit ad formam, quæ est natura rei.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Quoniam autē vt in ijs, quæ natura constant fit & quod preter naturam & fortuito, ita in ijs quæ consuetudine constant fiet magis, quibus non similiter inest natura. Quapropter ibi & aliter interdum moueri continget, præsertim cū abduxerit inde huc. & hanc ob causam, cum opus fuerit nominis reminisci, similis quidē meminimus. in illo autem solœcismum facimus. Reminiscendi igitur actio hoc se habet modo.*

Quoniam autem sicut in his, quæ sunt natura, fit aliquid & extra naturā, & à fortuna, adhuc magis in his, quę per consuetudinem sunt: quibus natura non similiter inest. Quare mouetur aliquando & illuc, & aliter cum retrahatur aliđ quouis. Et propter hoc, cum indigeat nomen reminisci, dissimile quo scimus, in illud solo erramus. Reminisci igitur hoc accidit modo.

Ostendit causam quare quandoq; corrupte reminiscamur. Et dicit ꝙ sicut in his, quæ sunt sm naturā contingit aliquid qđ est extra naturam, qđ est à fortuna vel casu, sicut monstratur in partibus animalium, multo magis contingit aliquid inordinatum & præter intentionem in his, quæ sunt sm consuetudinem, quę & si imitetur naturam, deficit tñ à firmitate ipsius. Et ideo etiam ibi. i. in his, quæ per consuetudinē reminiscimur contingit reminisci aliter & aliter: & hoc accidit propter aliquod impedimentum, puta cum aliquis retrahitur inde, i. à consueto cursu ad quodcunq; aliud vt patet in his, qui memoriter aliquid dicunt, quorum imaginatio si ad aliud distrahatur, perdunt qđ dicere debēt, vel dicunt corrupte: & propter hoc, cū aliquis indigeat reminisci aliquod nomē, vel aliquem sermonē. facimus circa alium sermonem dissimiliter ab eo, quod scimus. Vltimo autem epilogat, ꝙ reminisci accidit secundum modum præmissum.

LECTIO VII.

Memoria ac reminiscentia tempus ipsum quomodo respicere habeant.

N. LEON. *Quod autem præcipuum est, ipsam cognoscere oportet tempus aut mensurate, aut indefinite.*

Maxime autem oportet cognoscere tempus, aut mensura, aut infinite.

Postquam philosophus manifestauit modum reminiscendi ex parte rerum reminiscendarum, hic determinat modum reminiscendi ex parte temporis. Et primo proponit quod intendit, secundo manifestat propositum. ibi (Est autem aliquid.) Dicit ergo primo, ꝙ in reminiscendo oportet maxime cognoscere tempus, s. præteritum. quod concernit memoriam, cuius inquisitio quædā est reminiscentia, tempus autem præteritum cognoscitur à reminiscente quandoq; quidem sub certa mensura, puta cum scit se hoc sensisse: quandoq; ante tres dies, quandoq; autem infinite, i. indeterminate, puta si recordetur se aliquando hoc sensisse. Deinde cum dicit.

Est autem quiddam, quod diiudicat maius & minus. rationabile autem est sicut magnitudinem. intelligit autē quæ magna sunt, & quæ procul, non quod eo notionē extendat, quēadmodū visionem quidam asserunt. etenim cum non sunt similiter intelliget: sed rationem quandam mouebit. in ipsa. n. similes sunt figuræ & motiones.

Est autem aliquid quo iudicat maius & minus. Rationabile autem. sicut & magnitudines. Intelligit enim magnas & procul, non extendendo illuc intelligentiam: sicut visum dicunt quidam. Et uanque cum non siut, similiter intelliget, sed proportionali motu. Sunt enim in ipsa similes figura & motus.

Manifestat propositum. Et primo ostendit quomodo anima cognoscat mensuram temporis, secūdo manifestat principale propositum, s. ꝙ cognoscere tēpus necessariū est reminiscenti. ibi (Cum igitur rei.) Et circa primum duo facit. Primo manifestat propositum, secundo mouet quandam quæstionem. ibi. (Quomodo. n. differt.) Dicit ergo primo, ꝙ aliquid est in anima, quo iudicat maiorem & minorem mēsuram temporis. Et hoc rationabile est esse circa tempus, sicut & circa magnitudines corporales quas quidem, quantum ad quantitatem corporum visorum. & procul, quantum ad quantitatem distantiæ localis, cui proportionatur quantitas temporis, quæ accipitur sm distantiam à præsenti nunc. Huiusmodi autē magnitudines cognoscit anima non extendendo ibi intelligentiam, quasi anima cognoscat magnitudinem, contingendo eas sm intellectum: quod videtur dicere propter Platonē, vt patet in Primo de Anima, & per hunc etiam modum quidam dicunt visum fieri per hoc ꝙ radius pertransit totam distantiam vsque ad rem visam, vt dictum est in Lib. de Sensu & Sensato. **Lec 5.** Sed non potest esse ꝙ magnitudines cognoscantur ab anima per contactum intelligentiæ. quia sic nō posset anima intelligere nisi magnitudines existentes: nunc autem videmus ꝙ intelligit magnitudines quæ non sunt. Nihil. n. prohibet animam intelligere quantitatem duplam quantitatis cœli. Non ergo cognoscit anima magnitudinem ei se coextendēdo, sed per hoc, ꝙ quidam motus à re sensibili resolutus in anima, est proportionalis magnitudini exteriori. Sunt. n. in anima quædam formæ & motus similes rebus, per quas res cognoscit.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Quonam igitur differ. c quando maiora intelliget?*

Quo enim differt cum maiores intelligat.

Determinat quandam quæstionem circa præmissa. Et circa hoc tria facit. Primo proponit quæstionē, secundo soluit. ibi (Aut quia.) Tertio solutionem exemplificat, in literis. ibi (Sicut igitur.) Querit ergo primo, cum anima per similitudinem magnitudinis quam habet magnitudinē cognoscat, in quo differt illud,

lud, quo cognoscit maiorem & minorem magnitudinem? Videtur enim non habere differentem similitudinem, eo quod non differunt specie.

Deinde cum dicit.

N. LEON *An quod illa intelligit minora. Omnia enim, quæ intus sunt, minora vt proportione ad ea quæ extra sunt. Licet autem fortasse, sicut in formis proportione accipere, sed in ipso, ita in ipsis distantijs.*

An quia intelligit quę minora. Omnia enim, quę intus sunt minora, & proportionaliter & quę extra. Est autem forte sicut & speciebus & proportionale accipere. Sed in ipso, sic & distantijs.

Soluit quæstionem. Et dicit ꝙ anima vel per similem figuram siue formam intelligit minora, i. minorem quantitatem, sicut & per formam similem cognoscit maiorem magnitudinem. Formæ enim & motus interiores proportionaliter correspondẽt magnitudinibus exterioribus. & forte ita est de magnitudinibus siue distantijs locorum & temporum, sicut de speciebus rerum. Vnde, sicut in ipso cognoscẽte sunt diuersæ similitudines & motus, proportionaliter respondentes diuersis specieb. rerum, puta equo & boui, ita etiam & diuersis quantitatibus.

Deinde cum dicit.

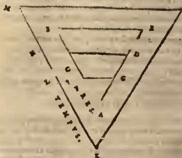
N. LEON *Quemadmodum igitur si A B. B E monetur, facit A D. proportionem enim sibi respondent A C, & C D, cur igitur potius C D, quam F G efficit. An quemadmodum A C ad ipsam A B se habent, ita ipsum H ad M se habet. Ad has igitur simul mouetur. Si aũt F G voluerit intelligere, ipsum B E similiter intelligit, Loco autem ipsius H I, K L intelligit: hæc enim ita se habent quemadmodum F A ad B A,*

Sic igitur si secundum A B, B E mouetur, facit A D, proportionale enim est A B, & G D. Quid ergo magis G D, quam Z G facit? Aut sic A G ad A B se habet, sic K ad T M se habet. Secundum has igitur simul mouetur. Si vero secundum A G velit intelligere, ei quidem quæ B E similiter intelliget. Sed pro K M, K L intelliget. Hæc enim se habent sicut E A ad B A.

Manifestat huiusmodi diuersam proportionem per exemplum in literis. Ad cuius euidentiam considerandum est ꝙ quia supra dixit in intelligentia esse similes figuras & motus proportionales rebus, vtitur hic gratia exempli similitudine figurarum, sicut Geometræ vtuntur: apud quos figuræ similes dicuntur, quarum latera sunt proportionabilia & anguli æquales, vt patet in 6. Euclidis: Describatur ergo triangulus b a e, cuius basis sit b e. Deinde à puncto g signato in latere b a, ducatur linea æque distans à basi vsque ad aliud latus, quæ sit g d, & similiter in triangulo g a d, producatur linea ęque distans à basi. est autem demonstratum in Primo Euclidis quod linea recta, cadens super duas æque distantes facit angulos oppositos ęquales. Angulos ergo a g d est æqualis angulo a e b, & angulus a d g est æqualis angulo a e b: angulus autem a est communis: ergo tres anguli trianguli a g d, sunt æquales angulis trianguli b a e: ergo lineæ, quæ subtenduntur æqualibus angulis, sunt proportionales secũdum quartam proportionem 6. Euclidis, ergo proportio, quæ est ab a b, ad a g, eadem est proportio b e ad g d, ergo permutatim, quæ est proportio a b ad b e eadem est proportio a g ad g d, & sic duo trianguli prædicti sunt figuræ similes. Per lineam verò a b & partes eius, intelligitur motus animæ, quibus anima cognoscit. Per lineas autem b e g d & i quę sunt bases triangulorum intelliguntur diuersæ quãtitates, magnitudine & paruitate differẽtes. Concludit ergo exemplificando quòd, si anima ſm motum a b, mouetur ad cognoscendum quantitatẽ b e faciet etiam iste motus secundum aliquid sui cognosci quantitatem g d, quia motus a g, qui continetur in a b, & magnitudo g d, in eadem proportione se habẽt, in qua motus a b, & magnitudo b e. Sed tunc redibit quæstio, quæ supra mota est, cum plus requiratur ad cognoscendum quantitatem g d, quæ est maior quam ad cognoscendum quantitatem z a i, quæ est minor. Et vt hoc expressius videri possit, accipit motus vt distinctos quorum vnus non contineatur in altero. sit ergo vna linea k m, & diuidatur in puncto t tali ratione, vt eadem sit proportio k t, ad t m, quæ est linee a g, secundum quã cognoscitur quantitas g d ad lineam a b, secundum quam cognoscitur b e. Sic ergo simul mouetur ſm hos motus: quia sicut ſm motum a g cognoscitur quantitas g d, ita secundum motum k t. Et sicut ſm motum a b cognoscitur quantitas b e, ita ſm motum t m. Si verò aliquis velit ſm motum a z, cognoscere quantitatem z i, oportebit quòd subtrahatur ab a g hoc quod est g z, sicut ei addebatur g b ad cognoscendũ quantitatem b e, Sed, si volumus accipere motus distinctos, oportebit accipere loco duorum motuũ k t & t m, loco cuius ponit t e. ita ꝙ est c & m. Inscribãtur eidem puncto alij duo motus: quorum vnus sit k l. & alius l m, ita ꝙ linea k m diuidatur in puncto l, & ob hanc rationem, vt sit proportio k l, ad l m sicut proportio a z, ad a b: Vnde sicut per motum l m cognoscet quantitatem b e, ita per motum k l cognoscet z i. Quod quidem sic demonstratur.

Deinde cum dicit.

Figura, rerum ac temporis proportiones in Memoria & Reminiscentia describens.

Quando igitur simul rei & temporis fiet motus, tunc memoria quispiam operatur, si autem istuc non agens existimauerit, meminisse se existimat: nihil enim prohibet quẽpiam decipi, & sibi videri cum nihil meminerit. Memoria autem operantem, non existimare, sed latere se recordari, haud sanè contingit: hoc enim est ipsum meminisse. Quod si rei fiat motus sine illo, qui est temporis, aut hic absque illo, non sanè meminit. N. LEON

Cum igitur rei, simul fiat motus & temporis, tunc memoria agit. Si autem putet non faciens memorari se putat: nihil enim prohibet mentiri, quemadmodum & videri memorari non memorantem. Agentem autem memoria non putare, sed latere, memoratum non est. hoc enim erat ipsum memorari. Sed, si motus rei fiat sine eo qui temporis, aut hic sine illo, non reminiscitur.

Manifestat principale propositum. Et primo ostẽdit ꝙ reminiscentem oportet cognoscere tempus, secundo manifestat duplicem modũ cognoscendi tẽpus Oportet reminiscẽtem cognoscere tempus.

pus. ibi (Qui vero eſt temporis.) Dicit ergo primo quòd, quando in anima ſimul occurrit motus rei memorandæ, & temporis præteriti, tunc eſt memoriæ actus. Si vero aliquis putet ita ſe habere: & non ita ſi at in memoria, quia vel deeſt motus rei, vel motus temporis, non eſt memoratum. Nihil.n. prohibet ꝙ in memore inſit mendacium. ſicut cum alicui videtur ꝙ memoretur & non memoratur: quia occurrit ei tempus præteritum, ſed non res quam vidit, ſed alia loco eius. Et quandoq; aliquis memoratur & non putat ſe memorari: ſed latet ipſum: quia, ſ. non occurrit ei tempus, ſed res, quia vt ſup. dictū eſt, hoc eſt memorari: phantaſmati intendere alicuius rei prout eſt imago prius apprehenſi. Vnde, ſi motus rei fiat ſine motu temporis, aut econuerſo, non reminiſcitur.

Forte contrarium aſſeruit Ariſt.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Is autem qui eſt temporis duplex eſt: modo enim men ſura nō meminit, veluti quod nudius, ſed certe quod ali fecit: aliquando autem et menſura. verum meminit etiā quamuis non menſura. dicere enim ſolent quod meminerunt quidem, ſed quando, neſciunt: cum iſtuc ipſum quan do commenſurata quantitate non cognouerint.*

Qui vero eſt temporis, duplex eſt. Aliquando quidē enim menſura non meminit ipſorum, vt quia tertia die, quod tamen aliquando fecit. Aliquando autem & menſura, Sed memoratur, quãuis non menſura. Conſueuerūt enim dicere quoniam memorantur quidem, quando tamen neſciunt, cum ipſius quando, non cognoſcant quantitatem metro.

Oſtendit diuerſum modum, quo reminiſcentes cognoſcunt tempus. Quandoq; enim aliquis recordatur tempus non quidem ſub certa menſura, puta ꝙ tertia die fecerit aliquid, ſed quòd aliquando fecit. Quandoq; autem recordatur ſub menſura temporis præteriti, quamuis non ſub certa menſura. Conſueuerunt.n. homines dicere quòd recordantur quidem alicuius rei, vt præteritæ, ſed neſciunt qñ fuerit, quia neſciunt temporis metrum, i. menſuram: & hoc contingit propter debilem impreſſionem, ſicut cōtingit in his quæ videntur à remotis, quæ indeterminata cognoſcuntur.

LECTIO VIII.

Reminiſcentiæ ac memoriæ alia differentia, ex qua illam paſſionem eſſe corpoream multipliciter oſtenditur.

N. LEON. *Quòd igitur non ijdem memoria valeant, & bene reminiſcentes ſint, dictum eſt prius. Memoria autem & reminiſcentia non ſolum tempore differunt, verumetiā quia memoriæ quidē complura aliorum animalium participare videntur, reminiſcentiæ autem nullum ſanè ex cognitis animalibus (vt ita dicatur) præter hominē. Huius autem cauſa, quoniam reminiſcentia tanquam ratiocinatio quędam eſt: et quippiam huiuſmodi paſſus ſit, is qui reminiſcitur: & hoc veluti quæſitum eſt quoddam. id autem ſolis ijs contingit, quibus à natura conſultandi ineſt facultas. Porrò conſultatio ratiocinatio quędam eſt.*

In principio huius.

Quòd quidem igitur non ijdem ſunt memoratiui et reminiſcitiui, in priorib. dictum eſt. Differt autem memorari à reminiſci non ſolum ſecundum tempus: ſed quoniam ipſo quidem memorari et alio rum animalium participant multa, ſed reminiſci nullū, (vt eſt dicere) eorum, quæ cognoſcuntur animalium, niſi homo. cauſa autem: quia reminiſci eſt ut ſyllogiſmus quidam. Quod.n. prius aut vidit, aut audiuit, aut aliquid huiuſmodi paſſus fuit, ſyllogizat reminiſcens: & eſt vt inquiſitio quædam. Hoc autem quibus & deliberatiuum ineſt natura, ſolum accidit. & namque delibe rare ſyllogiſmus quidam eſt.

Poſtquam philoſophus oſtendit modum reminiſcendi, nunc oſtendit differentiam memoriæ & reminiſcentiæ. Innuit autem tres differentias, quarum prima eſt ex aptitudine ad vtrunque. Dictū eſt.n. ſupraꝙ non iidem homines ſunt bene memoratiui & reminiſcitiui. Secunda autem differentia eſt ex parte temporis, quia, ſ. reminiſcentia, cum ſit via ad memoriā, tempore ipſam præcedit vt ex prædictis patet. Tertia differentia eſt ex parte ſubiecti in quo vtrunq; eorum inueniri poteſt, quia hoc quod eſt memorari, multa alia animalia participant præter hominem, vt etiam ſupra dictum eſt: ſed nullum animal, quod à nobis cognoſcatur, reminiſcitur, niſi homo. quod quidem dicit, quia apud quoſdam dubium fuit, an aliquod animal eſſet rationale præter hominem. Cauſa autem quare ſoli homini conuenit reminiſci, eſt quia reminiſcentia habet ſimilitudinem cuiuſdam ſyllogiſmi: quare, ſicut in ſyllogiſmo peruenitur ad concluſionē ex aliquibus principijs, ita etiam in reminiſcendo aliquis quodam modo ſyllogizat ſe prius aliquid vidiſſe, aut aliquo alio modo percepiſſe, ex quodam principio in hoc deueniens: & reminiſcentia eſt quaſi quædam inquiſitio, quia non à caſu reminiſcens ab vno in aliud ſed cum intentione deueniendi in memoriam alicuius procedit. Hoc autem ſcilicet quòd aliquis inquirat in aliud peruenire, ſolū illis accidit, quibus ineſt naturalis virtus ad deliberandum: quia etiam deliberatio fit per modum cuiuſdam ſyllogiſmi, deliberatio autem ſolis hominibus competit: cętera vero animalia non ex deliberatione, ſed ex quodā naturali inſtinctu operantur.

Ratio quare ſoli homini conuenit reminiſci.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Quod autem iſtuc corporea quædam ſit paſſio, & in eiuſmodi phantaſmate reminiſcentia ſit inquiſitio, id ſanè declarat quòd plerique commouentur cum reminiſci nequeunt, & licet cogitationem valde inhibere, & non amplius reminiſci contendant, nihilominus, quod potiſsimum melancholis accidit. Hos enim phantaſmata excitant maxime.*

Quod autem corporea quædam paſſio & inquiſitio in tali phantaſmatis, ſit reminiſcentia, ſignum eſt turbari quoſdam, cum non poſſunt reminiſci, & valde adhi bentes intelligentiam quamuis à cogitando deſiſtant, nec amplius conentur reminiſci, nihilo tamen minus moleſtia quadam confici. Id quod accidit maxime melancholicis. Hos enim phantaſmata mouent maxime.

Oſtendit qualis paſsio ſit reminiſcentia. Quia.n. dixerat quòd reminiſcentia eſt ſicut ſyllogiſmus quidam: ſyllogizare autem eſt actus rationis, quę non eſt actus corporis cuiuſdā, vt probatur Secundo de Anima: poſſet alicui videri quod reminiſcentia non eſſet paſsio corporea, id eſt operatio exercitata per organū corporale. Philoſophus autem oſtendit contrariū. Et primo quòd eſt per quoddam, quod accidit reminiſcentibus, ſecundo per eos qui habent impedimentū reminiſcentiæ. ibi (Sunt autem & ſuperiora.) Circa primum tria facit. Primo inducit accidens prædictū, ſecundo aſsignat cauſam prędicti accidentis. ibi (Cauſa autem eius.) Tertio manifeſtat per ſimile. ibi (Vnde & iræ & timores.) Dicit ergo primo quòd ſignū huius quod reminiſcentia ſit quædā corporea paſsio, ſiue exiſtens inquiſitio phantaſmatis in tali, id eſt in aliquo particulari, vel in tali, id eſt in quodam organo corporeo eſt, quod cum quidam non poſſunt reminiſci turbantur, id eſt quadam inquietudine ſollicitantur, & valde apponūt mentem ad reminiſcendum. Et ſi contingat quod iam de cætero non conētur ad reminiſcendum, quaſi ceſſantes à propoſito reminiſcendi, nihilominus adhuc inquietudo illa cogitatio nis

Text.cō.21

Signū quare reminiſcē tia ſit corporea paſsio.

nis remanet in eis: & hoc maxime contingit in melã cholicis, qui maxime mouentur à phantasmatibus: quia, propter terrestrem naturam, impressiones phãtasmatum magis firmantur in eis.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Quod autem non in ipsorum arbitrio sit reminisci, in causa est, quod sicut iaculantes arbitratu suo telum sistere nequeunt, ita reminiscentiam exercens & inuestigans corporeum quiddam mouet, in quo est passio.*

Causa autẽ eius quod non in seipsis est reminisci hæc est: quia sicut proijcientibus non amplius in ipsis sistere, sic & reminiscens & inuestigans, corporale aliquod mouet, in quo passio est.

Assignat causam prædicti accidentis. Et primo ponit causam, secundo ostendit in quibus maxime locũ habet. ibi (Maxime autem turbantur.) Circa primũ considerandum est, ꝙ operationes, quæ sunt partis intellectiuæ absq; organo corporali, sunt in sui arbitrio, vt possit ab eis desistere cum voluerit. Sed non ita est, de operationibus, quæ per organum corporale exercentur: quia non est in potestate hominis quòd ex quo organũ corporale est mere, eius passio statim cesset. Et ideo dicit quòd causa eius, quod est reminisci, non ita est in ipsis reminiscentibus .i. in potestate eorum, vt, scilicet possint desistere cum voluerint: quia sicut accidit proiicientibus quòd postquam mouerint corpus proiectum, non est amplius in eorum potestate vt sistant, sic etiam reminiscens et quicunq; inuestigans per organum corporale, mouet corporale organum, in quo est passio. Vnde non statim motus cessat cum homo voluerit.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Molestantur autem maxime quibus humiditas circa sensitiuum locum esse contigerit: non enim facile excita à motu cessat, nisi quod quærebatur occurrit, et commotio dirigatur.*

Maxime autem turbantur quibus humiditas fuerit circa locum sensitiuum. Non enim facile quiescit mota, quousq; pertingat ad id quod queritur: & recte procedat motus.

Qui maxime turbant. Ostendit in quibus maxime prędicta causa locum habeat. Et dicit quòd maxime turbantur, idest conmouenter in reminiscẽdo illi, quibus humiditas abũdat circa locum, vbi sunt organa sensuũ, puta circa cerebrũ, & circa cor: quia humiditas mota nõ de facili quiescit, quousq; occurrat illud, quod quæritur, & motus inquisitionis procedat recte vsque ad terminum.

Occupatio. Nec est contrarium quod supra dixit, hoc maxime accidere melancholicis, qui sunt siccæ naturæ: quia in illis contingit propter violentam impressionem, in his autem propter facilem commotionem.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Et hanc ob causam timores et irę cum exciti fuerint, contramouentibus rursum illis, non sedantur, sed ad idẽ contrario mouent.*

Vnde & iræ & timores, cum contra mouerint, & contra mouentibus iterum his, non sedantur: sed ad idẽ contra mouent.

Manifestat quod dixerat per simile. Et ponit duo similia. quorum primum est de passionibus animæ, quibus organum corporalem quodam modo commouetur. Et dicit quòd quando ira, vel timor, vel cõcupiscentia, vel si quid huiusmodi mouetur cõtra aliquod obiectum (etiam si homines velint in contrarium mouere, retrahendo se ab ira vel timore) non sedatur passio, sed contra idem adhuc mouetur. Quòd contingit, quia commotio corporalis organi non statim quietatur. Secundum simile ponit ibi.

N. LEON. *Similis; sanè est passio nominibus & melodijs, & orationibus, cum illorum quippiam intente ore profert. cessantibus eum & pergere nolentibus, rursum canere occurrit, aut proferre.*

Et comparatur hęc passio nominibus & melodijs & ratiocinationibus: cum per os fiat aliquod ipsorum. Valde pausantibus eum & non volentibus accidit iterum cantare aut dicere.

Et dicit quòd prædicta passio, quæ accidit in reminiscendo, cõparatur in nominibus & melodijs ratiocinationib. cũ aliquod eorũ cum aliqua intentione per os proferatur, sicut accidit his, qui cũ magna intentione recitant, nominant, vel cãtãt vel argumẽtantur: quia quando ipsi volunt desistere, adhuc præter intentionem eorum accidit ꝙ cantent, vel aliquid proferant: propter hoc quòd motus pristinę imaginationis adhuc manet in organo corporali.

Deinde cum dicit

N. LEON. *Sunt autem qui superiores corporis partes maiores habent, & qui Pomilionibus sunt similes, minus ad memoriam apti ijs, qui contrario se habent modo: quoniã in sensitiua parte multum grauitatis habent. Neque .n. motiones à principio consistere possunt, sed dissipantur: & in reminiscendi opere eadem non facile recte procedere queunt. Prima quinetiam ætate pueri, necnon valde senes propter motum memoria minus valent: ij namque in multo sunt decremento, illi vero in multo augmento. Et alioquin valde pueri ad multam sanè ætatẽ Pomilionum speciem referunt. De memoria igitur & ipso memorari, quænam illorum sit natura: & qua animæ parte meminerunt animalia: & quidnam ipsum sit reminisci, quo ue fiat modo, et quam ob cãm, iã dictũ est.*

Sunt autem & superiora maiora habentes & nanipeius memoratiui quam contrarij. propter id quod grauitatem multum habent in sensitiuo: & quia neque à principio motus possunt immanere, sed dissoluti sunt: neque in reminiscendo, facile recte procedunt. Penitus autem noui, & multum senes immemores sunt propter motum. hi quidem enim decremento, illi vero in augmento multo sunt. Amplius autem huiusmodi pueri qui nanosi sunt vsque ad longam ætatem. De memoria quidem igitur & memorari, quę sit natura ipsorum; & qua earum partium, quæ sunt animę memorantur animalia: & de reminisci quid sit: & quomodo fit: & propter quam causam, dictum est.

Dispositio corporalis duplex impediens reminiscentiam. Manifestat propositum per hoc quòd reminiscentia impeditur per aliquam corporalem dispositionẽ. Et ponit duas dispositiones corporales impedientes reminiscentiam. Quarum primam ponit dicens, ꝙ illi qui habent membra superiora maiora q̃ inferiora, quæ est dispositio nanorum, qui habent curtas tibias, & superiorem partem corporis proportionaliter maiorem, sunt peius memoratiui, q̃ illi qui habẽt contrariam dispositionem, propter hoc quòd organum sensitiuum in eis, quod est in superiori parte, est aggrauatum in eis multitudine materiæ & propter hoc nec motus sensibilium in eis diu possunt permanere, sed cito dissoluuntur propter confusionem humorum, quod pertinet ad defectum memoriæ: nec etiam de facili possunt recte procedere reminiscendo: quia non possunt regulare motum materiæ, quod pertinet ad defectum reminiscentiæ. Lect. 3. Secunda dispositio impediens est, quòd illi, qui sunt penitus noui, sicut pueri nuper nati, & multum senes sunt immemores propter motum augmenti, qui est in pueris & decrementi, qui est in senibus, vt supra dictum est. & hæc dispositio partim conuenit cum prima, s. quantũ ad pueros, qui vsq; ad longam ætatem sunt nanosi, quasi habentes superiorem partem corporis maiorẽ.

Sic

Sic ergo patet ꝙ reminiſcẽtia eſt corporali paſsio, nec eſt actus partis intellectiuæ, ſed ſenſitiuæ, quæ etiam in homine eſt nobilior & virtuoſior ꝙ̃ in alijs animalibus propter coniunctionem ad intellectum. Semper enim quod eſt inferioris ordinis perfectius fit ſuo ſuperiori coniunctum, quaſi aliquid de eius perfectione participans. Vltimo autem epilogando concludit quod dictum eſt de Memoria & Memorari quæ ſit natura ipſorum, & per quam partem animæ animalia memorantur, & ſimiliter de Reminiſcentia quid ſit, & quo modo fiat, & propter quam cauſam.

Expoſitionis Diui Thom. Aquinatis ſuper lib. de Memoria & Reminiſcentia finis.

ARISTOTELIS Stagiritæ,

Peripateticorum Principis.

De Somno Et Vigilia.

Cum Diui Thomæ Aquinatis præclariſsima expoſitione.

SVMMA LIBRI.

Somni ac Vigiliæ natura, quibuſuam animalibus & quando inſint, & in qua parte fieri habeant, declaratur.

LECTIO PRIMA.

Quænam de Somno, ac Vigilia conſideranda, quodque coniuncti paſsiones ſint, proponitur.

N. LEON.

E SOMNO autem & Vigilia quænam ſint perſcrutandum eſt. Et vtrum propria ſint animæ, an corporis, an communia: & ſi communia fuerint, cuiuſnam ſint partis, corporisne, an animæ. Et quam ob cauſam animantibus inſunt: & vtrum ne omnes vtriuſque participes ſint, aut ea quidem alterius tantum, illa vero alterius: vel eę quidem nullius, illæ vero vtriuſque.

DE SOMNO autem & Vigilia conſiderandũ eſt quid ſint. Et vtrũ animę an corporis propria ſint, vel communia. Et ſi communia, cuius parti
31 *eula animæ vel corporis. & propter quam cauſam inſunt animalibus. Et vtrum communicant omnia ſimul ambobus ipſis: aut alia quidem ſomno: alia vero altero ſolum: vel alia quidem neutro, altera vero vtriſque.*

IN priori lib. determinauit Auctor de quibuſdam proprietatibus conſequentibus ſenſum, quæ cauſantur ex parte animæ & inſunt animalibus perfectis, in hoc libro determinat de quibuſdam proprietatibus conſequentibus ſenſum ex parte corporis, & inſunt omni animali & ſoli, que ſunt Somnus & Vigilia. Et diuiditur Liber iſte in partes duas, in procemium & tractatum. qui incipit. ibi {Primum quidem, &c.} Prima in duas, ſecundum ꝙ duo ſunt intenta in hac ſcientia. In prima dat intentionem circa primum intentum, ſ. circa Somnum & Vigiliam, In ſecunda dat 2m intentum, quod eſt paſsio Somni, & ſecunda. ibi (Adhuc autem &c.} Tractatus ſimiliter diuiditur in partes duas penes hæc duo intenta. In prima intendit de prima, In ſecunda parte determinat de ſecunda. ibi (Poſt hoc autem quærendum eſt

Somnus & Vigilia inſunt oĩ aiali & ſoli.

de ſomno.) Prima in duas. In prima oſtendit quòd ſomnus & vigilia ſunt paſsiones coniuncti in omni animali viciſsim & ſoli. Et in ſecunda cui parti coniũcti primo debetur, & ob quas cauſas. ex quibus dubitationibus patebit ſufficienter quid ſit ſomnus & vigilia, & ſecunda. ibi (Quare autem dormiant &c.} Prima eſt prĩtis lectio. Et diuiditur in duas. In prima oſtendit quòd ſunt paſsiones coniuncti. In ſecunda oſtendit quòd inſunt omni animali, & viciſsim, & ſoli. Et ſecunda ibi. {Cum autem determinata.} Prima in duas. In prima parte probat minorem ſuæ rationis. In ſecunda parte probat maiorem. ibi (Quoniam autem &c.) Prima adhuc in duas. In prima declarat quoddam præambulum ad minorem. In ſecũda probat iſtam minorem. Et ſecunda ibi {Amplius autem,) Illa pars in qua oſtendit quòd ſomnus & vigilia inſunt oĩ aiali viciſsim &c. diuiditur in duas. In prima oſtendit, quòd ſoli animali inſunt. In ſecunda oſtendit, ꝙ omni inſunt viciſsim. Et ſecunda ibi {Similiter autem &c.} Dicit ergo primo, & dat intentionẽ ſuam circa ſomnũ & vig. & ſunt quinque intenta. Primũ eſt, quid ſit ſomnus & vigilia. Secundum eſt vtrum ſint paſsiones animæ ſolum, vel corporis tã tum, vel coniuncti. Tertium, ſi ſint paſsiones, ex qua particula animæ & corporis ſit illud coniunctum. Quartum, eſt propter quam cauſam inſunt omnibus animalibus. Quintum eſt vtrum omnia animalia communicent tam ſomno quam vigiliæ, vel non. Et ſi nõ, vtrum hęc animalia communicent ſomno tantum, illa vigiliæ tantũ, vel hæc animalia neutrum, illa vtrunque. Deinde cum dicit.

Quinq; intendũtur ab Ariſt. circa ſomnum.

Præterea etiam quidnam ſit ſommum. quamùe ob cauſam dormientes aliàs quidem ſomniant, aliàs vero non ſomniant. an dormiẽtibus quidem ſemper accidit vt ſomnient, verum non recordantur. & ſi hoc ſit, quam ob cauſam fiat. Præterea vtrumne futura præuidere cõtingat, an non: & ſi contingat, quonam id contingat modo: & vtrum ea, quę ab hominibus effici debent, an illa quorum dęmonum eſt in cauſa, & quæ natura fiũt, aut caſu. N. LEON.

Adhuc autẽ quid eſt ſomnium: et propter quam cauſam dormientes interdum quidem ſomniant, interdum autem non: vel accidit quidẽ ſemper dormientibus ſomniare, ſed non meminerunt. Et ſi hoc fiat propter quam cauſam fit. Et vtrum contingat futura præuidere, aut non contingat. & qualiter ſi contingat. Et vtrum futura ab homine proſpiciantur ſolum. Et vtrum agenda ab homine ſolum vel quorundam dæmonum eſt cauſa. Et vtrum à natura fiant, aut ab euentu.

Dat intentionem circa ſomnium. Et ſunt tria. primum eſt, quid ſit ſomnium, ſcd'm eſt, propter quam cãm ſomniẽtes, vel dormiẽtes aliqñ ſomniãt, aliqñ nõ, vel ſemper ſomniãt & nõ ſemper ſunt memores ſomnij, propter quam cauſam hoc eſt. tertium eſt, vtrum contingat præuidere futura in ſomno, vel non. Et, ſi ſic, qualiter contingit, ſ. vtrum homo inquantum homo poteſt præuidere futura per reuelationẽ ſpirituũ, & vtrum hoc à natura vel à caſu. Et notandum quòd dęmon græce, idem eſt quod ſciens latine. Eſt etiam nomen commune cuiuſlibet intelligentiæ, & componitur cum calodæmon, quòd eſt bonus dæmon, à calo, ꝙ eſt bonum, & dæmon, quaſi bonus dæmõ. Deinde cum dicit.

Quid intendat ab Ariſt. circa ſomniũ

Dęmon eſt nomen cõe omnibꝰ intelligentijs.

Principio igitur hoc palam eſt quod eidem animalis parti Vigilia ineſt & Somnus: oppoſitio nanque ſunt, & Vigiliæ ſomnus priuatio quædam eſſe videtur. Semper enim extrema cum in alijs, tum in ipſis natura conſtantibus, in eodem quod illorũ ſit capax fieri videntur, & eiuſdem eſſe paſsiones. Dico autem vt Sanitatẽ & morbum,

 Somno

bum: Pulchritudinem & deformitatem: Robur & imbecillitatē: Visū & cæcitatē: Auditum & Surditatem.

Primum quidem igitur hoc manifestum sit: quoniam circa idem animalis vigilia quidem est & somnus. Opponuntur enim, & videtur somnus vigiliæ quædam priuatio. Nam extrema semper & in naturalibus, circa idem susceptibile videntur fieri et eiusdem passiones esse. Dico autem veluti visus, cæcitas: turpitudo, pulchritudo: sanitas, ægritudo: fortitudo, debilitas: auditus, & surditas

Prosequitur intentum. Et probat primo ꝙ somnus & vigilia sunt passiones coniuncti sic: sensus est passio coniuncti: sed somnus & vigilia sunt circa idem, circa quod est sensus: ergo somnus & vigilia sunt passiones coniuncti. In hac ratione sic procedit. Primo probat minorem, secundo probat maiorem, tertio infert conclusionem circa minorem. Primo ostendit ꝙ somnus & vigilia sunt circa idem, circa quod est sensus sic. Omnia priuatiue opposita habent fieri circa idem: sed somnus & vigilia sunt priuatiue opposita: ergo &c. Vnde primo ponit conclusionem cum dicit (primum) scḋo minorem. ibi {Opponuntur. n.} Vbi dicit quòd somnus est quoddam vigiliæ extremum

Notandum contrarietatis immediatæ, tertio maiorem. ibi {Nam extrema. Et confirmat per exempla. ibi (Dico autem} Et accipit hic communiter priuatiue opposita ſm ꝙ continent sub se contraria. Et ideo exemplificat in priuatiue oppositis à natura & in contrarijs &c.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Præterea ex iis etiam est manifestum: qua enim re vigilantem animaduertimus, eadem sanè dormientem: illum etenim qui sentit vigilare arbitramur: vigilantēque omnem vel extrinsecam sentire, vel aliquam in seipso motionem. Si igitur vigilare in nullo alio est quam in sentiendi opere, manifestū profectò est, quoniam quo sentit, hoc vigilat & dormit quodcunque dormit.*

Amplius autem & ex his manifestum. Quo enim vigilantem cognoscimus, hoc & eum qui somno premitur. Sentientem. n. vigilare putamus & vigilantem omnē: aut eo quod eorum quæ extrinsecus aliquid sentit, vel eorum qui in ipso motuum aliquem. Si ergo vigilare in nullo alio est quàm in eo quod est sentire, manifestum, quoniam quo quidem sentiunt, hoc vigilant vigilantia, & dormiunt dormientia.

Eodem sensu cognoscimus vigilātem & dormientem. Probat minorem in se sic. Eodem sensu cognoscimus vigilantem & dormientem: sed vigilantem cognoscimus per actum sentiendi, eo quod sentit aliquem motum interiorem, vel exteriorem: quare

Notandum idem est vigilare & sentire. Et qua parte sentiunt animalia, eadem parte vigilant & dormiunt. Hanc rationem ponit totam continue. Et notandum quod motus exterior est, qui fit à sensibili extra in organum sensus particularis; motus autem interior, qui fit à specie sensibili in organum sensus communis, qui superiori est. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Cum autem neque animæ proprium sit sentire, neque corporis: cuius enim est potestas, eiusdē etiam est actus: is autem qui vocatur sensus, vt actus, motio quædam corpore medio ipsius est animæ, manifestum sane est, quod neque propria animæ huiusmodi est passio, neque inanimum corpus sentire quippiam potest.*

Famosa propositio. *Quoniam autem non animæ proprium est sentire neque corporis. Cuius enim est potentia: eius est & actio. Qui vero dicitur sensus vt actio, motus quidam per corpus animæ est Manifestum quoniam neque animæ passio propria: neque inanimatū corpus possibile est sentire.*

Eiusdem est potentia cuius est actus. Probat maiorem sic. Eiusdem est potentia cuius est actus procedens à potentia, sed actus sentiendi est ipsius coniuncti, est. n. motus ab anima mediante organo corporeo, ergo sensus est actus, vel passio coniuncti. Vnde hic primo ponit conclusionem cum dicit. {Quoniam autem.) Secundo maiorem. ibi {Cuius. n.) Tertio minorem cum dicit (Quæ vero est.) quarto iterum infert conclusionem cum dicit. {Manifestum qm̄}. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Cum autem in alijs determinatum sit de ijs, quæ veluti animę appellantur partes: & quod altrix quidem potestas à reliquis seiungi potest, aliarum autem nulla absque illa esse potest, manifestum profectò est, quod quibuscunque aliorum animantium sola insunt incrementa & decrementa, illis somnum & vigiliam haud quaquā inesse, vt stirpibus.*

Cum autē determinatum sit prius in alijs de his quæ dicuntur quasi particulæ animæ, & de nutritiua quod quidē separetur ab alijs in corporib. hñtib. vitā, aliarū vero nulla sine hac existit, manifestum quidem quæcunque viuentium augmenti diminutionisque participant solū, quoniam in his nō est somnus, nec vigilia, velut plantis.

Ostendit ꝙ somnus & vigilia insunt soli animali. Non enim insunt plantis: ergo insunt soli animali. Solum probat antecedens sic. Plantæ non habent particulam sensitiuam, cuius passiones sunt somnus & vigilia, ergo non habent somnum & vigiliam. Huius rationis solum ponit conclusionem dicens quòd, cū determinatum sit in lib. de Anima, de his quæ sunt particulæ animę, i. ꝙ pars vegetatiua siue nutritiua separatur ab aliis partibus animę in quibusdam corporibus, sicut in plantis nulla autem pars animę reperit sine vegetatiua, manifestum est quòd nulla viuentia participantia solam partem animæ vegetatiuam, quæ operatur augmentum & decrementum, habent somnum & vigiliam, sicut plantæ. Deinde ponit medium huius rationis cum dicit. Text. co. 2.

N. LEON. *Non enim sensitiuam habent partem, siue separabilis sit illa, siue inseparabilis. potestate enim & essentia separabilis est.*

Non enim habent particulam sensitiuam: neque si separabilis, neque si non separabilis. Potestate enim & esse separabile est.

Platonis placitū, qđ anima sensitiua sit in corde, vegetatiua in hepate. Dicens quòd plantæ non habent sensitiuam particulam. Et hoc siue illa particula sit separabilis à potētia vegetatiua ſm locū, sicut dixit Plato, qui dixit, ꝙ sensitiua est in corde, vegetatiua in hepate, siue nō sit separabilis à potentia vegetatiua ſm locum, quia, si non sit seperabilis ſm locum, separabilis est tamen secundum potentiam & definitionem.

LECTIO II.

Duæ afferuntur conclusiones, altera est, nulli animali semper inesse vigiliam, altera vero, omni animali per vices somnum & vigiliam inesse.

N. LEON. *Similique modo quód nihil sanè est quod semper vigilet, aut dormiat semper, sed ijsdē insunt animalib. vtraque eæ passiones: nulli enim animali sensu prædito neque dormire, neque vigilare contingit; Nanque istarum vtraque passionum in primi sensitiui collocatur sensu.*

Similiter autem quod nihil est quod semper vigilet aut semper dormiat: sed eisdem insunt animalium vtræque passiones hę. Neque enim si est animal habens sensum, hoc contingit neque dormire, neque vigilare. vtraque. n. passio hęc circa sensū primi sensitiui est.

Sequitur secunda pars principalis, in qua ostendit quòd somnus & vigilia insunt animali vicissim. Et ista diuiditur in duas. Primo proponit duas conclusiones probandas, secundo probat eas. ibi (Non contingit autem.} Et ista in duas. Primo probat primam, secundo.

cundo secundam.ibi{Animalia qui &c.) Prima in duas Primo repetit conclusionem probandã, secundo probat eam.ibi (Amplius aũt &c.) Et ista in duas. Primo probat quòd necesse est oẽm vigilantem aliqñ dormire, in scdã probat conuersam. ibi {Similiter aũt &c.) Nunc sequitur secunda pars, in qua probat conclusionem secundã, & illa in duas, in partem principalẽ, & incidentalẽ, secũda ibi. {Plantarum autẽ &c.} Prima in duas. Primo probat ꝙ somnus & vigilia insunt omni animali, secundo probat ꝙ vniuersaliter insunt omni.ibi (Qm̃ quidem &c.) Sequitur pars incidentalis in duas. Primo repetit rõnem propositam, secũdo probat mediũ rõnis.ibi {Quibusdam vero &c.) Et ista in

Prima cõcl. duas ſm duas rationes. Et secundo ibi. {Signum autẽ &c.) Ponit ergo primo duas conclusiones probãdas. Et prima est, ꝙ nulli animali semper inest vigilia, &

2. Conclus. semper inest somnus; sed vtraq; insunt vicissim. Secũda est, ꝙ nullum animal habens sensum potest neque dormire, neque vigilare; sed necesse est alterum omni animali inesse, eo ꝙ ambo sunt passiones sensus communis, qui inest omni animali. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Sed neque horum contingit alterũ eidẽ semper inesse vt aĩaliũ aliquod sit genus quod semper dormiat, aut sẽper vigilet. Praeterea quæcũque natura aliquod exercẽt opus, quando id excesserit tempus, in quo quippiam facere possint, lassescere illa, & ab opero cessare necesse est, vt oculi conuenientes, pariquemõ manus, reliquaque oĩa, quæ aliquid operis habent. Itaque, si sentire rei cuiuspiã est opus illudque plane omne excesserit tempus, in quo continue sentire potest, deficiet profecto, neque id amplius faciet. Cum igitur ipsum vigilare praescriptum sit eo quod soluti sũt sensus contrariorum aũt alterum quidem necessario adest, alterum vero non: vigilare vero, & dormire contraria, & omnibus alterutrum inesse necesse est, summa profecto erit necessitas dormiendi.*

Non contingit aũt alterum horum semper inesse eidem: veluti aliquod genus animaliũ, semper dormire, uel semper vigilare. Amplius quorumcunque est aliquod opus secundum naturã, qñ excesserit tẽpus, in quo possunt aliquid facere, necesse est deficere, vt oculos cum viderint, postea quiescere oportet, nec amplius videre. Similiter autem manum & aliud omne, cuius est opus aliquod. Si itaque alicuius est opus sentire, & hoc vtique excedat tempus quo potest continue sentire, deficiet & non amplius faciet hoc. Si igitur vigilare definitur solutione sensus; contrariorum vero hoc quidem necesse est adesse, illud vero non. Vigilare autem ei quod est dormire contrarium est, & necessarium omni alterum inesse, necessarium omni vtique erit dormire.

Prima rõ. Probat primam conclusionem. Et primo repetit eam.ibi (Non contingit autem) Secundo probat eam per duas rationes, Prima talis est, Quorumcunque est aliquod opus determinatum ſm naturam, quãdo excedit tempus determinabile à natura in operatione tali, necesse est eam languere & quiescere ab operatione tali, et in visione, quæ est talis operatio oculorum & etiã in operatione manus. Quare cũ sentire sit opus sentientis determinatum à natura, si continue sentiet necesse est ipsum languescere & cessare ab actu operãdi. Et tunc cum dicit. (Si igitur.) concludit intentum sic. Si omni sensitiuo necesse est cessare ab actu sentiẽdi, cum vigilare contingat in actu sentiendi: ergo necesse est ipsum cessare ab actu vigilãdi, sed vigilare & dormire sunt contraria immediate, quare necesse est alterũ inesse aliqñ omni animali: ergo necesse est aliquando vigilare, & aliqñ dormire. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Si igitur huius passio est somnus, is autem ob vigiliæ superfluentiam imbecillitas est quædam, porro vigiliæ excessus aliàs morbi gratia, aliàs sine morbo fit, quare imbecillitas & dissolutio similiter se habebit. necesse sane est omne quod vigilat etiam dormire contingere, semper enim operari haud quaquam potest.*

Si igitur huius passio est somnus, hoc aũt est impotentia propter excessum vigilandi: Vigilandi aũt excessus quandoque quidem ab ægritudine, quandoque absq; ægritudine fit. Quare impotentia et dissolutio similiter erit, necesse est omne quod vigilat posse dormire. Impossibile enim semper agere.

Ponit secundam rationem quæ talis est. Somnus est impotentia sensus, propter excessum vigilandi, sed excessus vigilandi, aliquando accidit animali ab ægritudine, aliquando sine. ergo etiam huiusmodi impotentia. Quare vigilantem necesse est aliquando dormire, qñ non possit amplius sentire. Et hanc rationem ponit totam. consequenter probat conuersam. Somnus est in potentia sensus propter excessũ vigilãdi.

Similiq; modo nullum semper dormire cõtingit aĩal. N. LEON.

Similiter autem neque dormire semper consequenter vllum animal potest.

Et circa hoc duo facit. Primo ponit conclusionẽ, secundo probat eam.ibi (Somnus enim} Dicit ergo. necesse est omnem dormientẽ vigilare aliquando &c. Deinde cum dicit.

Somnus.n. quædam sensitiuæ partis est passio, quasi vinculum quoddam & immobilitas. Quamobrem omne quod dormit, sensitiuam habere partem necesse est. sensitiuum autẽ id est quod actu sentire potest. Vt aũt per sẽsum proprie & simpliciter agat dormiens animal, fieri nõ põt. iccirco experrectilis necessario oĩs est somnus.

Somnus.n.passio sensitiuæ particulæ est, vt vinculum & immobilitas quædam. Quare necesse est oẽ dormiens habere sensitiuam particulam. Sensitiuum autem est, quod potest sentire secundum actum, agere autem sensu proprie & simpliciter impossibile est dormientem simul: ideo necessarium est somnum omnem excitabilem esse.

Quam probat sic. Omne dormiens potest sentire secundũ actum, sed hoc non contingit dum dormit, ergo necesse est ipsum excitari à somno, vt actu sentiat. Huius rationis, primo probat Maiorem sic. Somnus est passio sensitiuæ particulæ. est enim immobilitas sensus, & quasi vinculum: ergo necesse est omnem dormientem habere particulam sensitiuam: sed omne habens sensitiuam particulam potest sentire secũdum actum, ergo omnẽ dormiens potest sentire secũdum actum. Hanc rationem totam ponit post cõclusionem, quæ est Maior principalis rationis, & secũdo infert principalem conclusionem cum dicit, ideo necessarium. Deinde cum dicit. Somnus est immobilitas sensus, & quasi vinculum eius.

Et alia quidem animalium omnia fere genera, cum natantium, tum volucrium, & pedestrium, somni participare videntur. N. LEON.

Animalia quidem igitur penè omnia somno communicant: & natabilia, & volatilia, atque gressibilia.

Probat scdam conclusionem, s. ꝙ somnus & vigilia insunt penè oĩ animali sic. Oĩa aĩalia volatilia, gressibilia, & natabilia habent somnũ & vigiliã, sed oĩa aĩalia penè sunt hmõi: ergo oĩa animalia penè habent somnũ & vigiliã. Huius rõnis primo ponit conclusionem cũ dicit. {Animalia &c. Subiungit maiorẽ cũ dicit. (Et natabilia &c.) Et nota ꝙ dicit penè pp aĩalia carentia motu progressiuo, quæ sunt terræ affixa, quę sunt conchilia degentia. Deinde cum dicit.

Psciumq; genus omne, nec nõ quæ mollia appellãtur, dormire conspectũ est, & oĩa sanè quacunque oculos habent: quinetiam ea quæ duros habent oculos, & insecta etiam dormire certum est: quamuis eiusmodi oĩa breuioris sint somni. quapropter vtrum dormiat, necne, nos

ſæpe latet. Quæ aũt oſtreaceũ habẽt tergus an dormiãt ſenſu adhuc non eſt compertum: quod ſi cui propoſita ue ri ſimilis uidetur ratio, illi ſanè aſſentiri poterit.

Etenim oĩa genera piſciũ, & quæ marinorũ, uel mala ciorũ uiſa ſunt dormientia, & alia oĩa quæcũq; habent oculos. Etenim quæ duros habẽt oculos, & inſecta, mani feſtũ quod dormiũt: breuis aũt ſomni ſunt hmõi omnia, Ideoq; latebũt utiq; quẽdã multotiẽs, utrũ participant ſomno uel non. Eorũ uero quæ duram habẽt teſtã, ſecun dum ſenſum quidẽ nondũ factũ eſt manifeſtũ, ſi dormiãt, ſi cui uero uerisimilis dicta ratio eſt, ſuadebitur.

Probat Minorem per locũ à minori ſic. Omnia ge nera piſciũ, & quæ sũt malacia. cuiuſmodi ſunt oſtreæ & huiuſmodi cõchilia, & oĩa aĩalia quæ habẽt oculos. dormiunt aliqñ, & quæ habent oculos duros, & carẽt. palpebris, quibus uidentur vigiles oculi: qa ſignũ ma xime dormiendi eſt clauſio palpebrarum, & ſic aĩalia imperfecta aliqñ dormiunt, licet propter leuitatẽ ſom ni lateant nos ipſos dormire. Ipſa ẽt animalia, quæ ha bent durum corium, in quibus parua aſcẽdit euapora tio à nutrimẽto propter eorum duritiẽ, quod eſt cau ſa ſomni, aliquando dormiũt, licet illud nondũ ſit ma niſeſtũ. Et ita eſt maniſeſtum quod omnia animalia aliquando dormiunt. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Ex ijs profectò manifeſtum eſt quod in ſomni opere animãtia communicant omnia, ſi quidem eo quod ſenſum habet omne circunſcribitur animal.*

Quod igitur quidem ſomno cõmunicant omnia anima lia: manifeſtum eſt ex his. eo enim quod eſt ſenſum habe re, definitur animal.

Probat ꝙ ſomnus & vigilia inſunt oĩ aĩali, & vir ſic. Oẽ aĩal hẽt ſenſum, ſed ſomnus & vigilia ſunt paſ ſiones ſenſus, ergo oĩa animalia habent ſomnum, & vigiliã. Huius rõnis primo ponit cõcluſionẽ cũ dicit. Quod igitur quidẽ. ⁅ Secundo ponit declarationem Maioris dicẽs, ꝙ aĩal habet ſenſum, quia definitur p ſenſum. Et ita conſtat ꝙ oẽ animal habet ſenſum. Et hoc facit cum dicit. (Eo enim.) Deinde cum dicit.

N. LEON. *Porrò ſenſus quodãmodo immobilitatẽ, & quaſi uin culũ eſſe dicimus ſomnũ: huius aũt relaxationẽ & ſolu tionẽ, vigiliã: ſtirpiũ aũt genus nullũ harũ eſt particeps paſſionũ, cũ abſq; ſenſu neq; ſomnus inſit, neq; vigilia.*

Senſus aũt modo quidem aliquo immobilitatem, & velut vinculum ſomnum eſſe dicimus. ſolutionem aũt re miſſionemq; vigiliam. Plantarũ autem nullam poſſibile eſt communicare neutra harum paſſionum. nam ſiue ſen ſu quidem non exiſtit, neque ſomnus, neque vigilia.

Ponit declarationẽ Minoris ſic. Sõnus eſt immo bilitas & vinculum ſenſus. Et quodãmodo dicit, qa nõ eſt vinculum niſi metaphorice accipiatur vinculũ. Vi gilia. n. eſt remotio, & ſolutio ſenſus à tali vinculo, & ita ſomnus & vigilia sũt paſsiones ſenſus. Et quia ſupe rius probauit ſomnum non ineſſe plantis eo, quod nõ habent ſenſum, hoc incidenter cum dicit (Plantarum &c.) reddit vt probet dictum medium. Et primo repe tit rationem prius poſitam vt patet.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Quibus vero adeſt ſenſus, ijs profectò & contriſtari in eſt, & in voluptate eſſe. quib. vero hæc adſunt, ijs & ap petentia ineſt. Stirpibus aũt nihil horũ ineſſe videtur.*

Quibus vero ineſt ſenſus, & triſtari, & gaudere: qui bus vero hæc, & concupiſcentia. Plantis autem nihil Eorum ineſt.

Probat medium per duas rationes. Prima talis eſt. Quibus ineſt ſenſus, ineſt triſtitia & gaudium, & qui bus hæc inſunt, in eis eſt cõcupiſcentia. Sed nihil horũ ineſt plantis, ergo nec ſenſus. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Huiuſce aũt rei ſignũ eſt, quòd altrix pars ſomni ma gis tẽpore quã vigilia opus peragit ſuũ: alunt. n. tũc & increſcũt magis, quippe quæ nihil adhuc indigeant ſẽſu.*

Signũ aũt, qm & opus ſuũ facit nutritiua particula in dormiendo magis quã in vigilãdo. Nutriuntur autem & augẽtur tunc magis, tanquã nihil egẽtia ad hæc ſẽſu.

Ponit ſecundam rõnem. Et eſt talis, Cõplexio plã tarum in nutrimẽto & augmẽto, & his ſimilia, melius fiũt ſine ſenſu q̃ cum ſenſu, ergo plãtæ nõ habẽt ſenſũ cũ natura ſemp faciat ꝙ melius eſt. Huius rõnis ſolum ponit Minorẽ per ſignũ, dicẽs, ꝙ ſignũ eſt ꝙ nutrimẽ tum & augmentum melius fiunt ſine ſenſu q̃ cũ ſen ſu. quare anima vegetatiua ſiue nutritiua melius facit opus ſuũ in aĩalib. in dormiẽdo, q̃ in vigilãdo. Nutriũ tur. n. & augẽtur magis cum dormiunt, q̃ cũ vigilant. Et ita nutrimẽtum, & augmẽtum non indigẽt ſenſu. — *Signũ quare in plantis non ſit ſenſus.*

LECTIO III.

Cuiuſnam ſenſus Somnus & Vigilia paſsio ſit oſtenditur.

N. LEON. *Quam autem ob cauſam dormiant animalia, & vigi lent, & quonam ſenſu, aut quibus, ſiqui ſem per plures fiant, conſiderandum eſt.*

QVare autem dormiant & vigilent animalia: & propter qualem quendam ſenſum, vel quales ſi propter plures, conſiderandum.

Oſtẽſo, ꝙ ſomnus & vigilia inſunt oĩ animali vici ſim, & ſoli, In hac parte oſtẽdit ꝙ cõiuncti paſsiones ſunt & pp q̃ cauſam, & hæc in duas. Primo dat inten tionẽ ſuã, ſecũdo ꝓſequitur. ibi ⁅Qm̃ vero quædã &c.⁆ Et iſta in duas. Primo dicit, ꝙ ſomnus & vigilia ſunt paſsiones ſenſus cõis, & eius organi, In ſecunda oſten dit propter quam cauſam eis inſunt. ibi (Propter quã cauſam accidit dormire &c.) Prima in duas in princi palẽ & corollariã. ibi ⁅Siue omnib. &c.⁆ Prima in tres. In prima oſtendit maiorem, in ſecunda oſtendit mi norem, ibi (Qm̃ aũt &c. in tertia infert cõcluſionẽ. ibi Manifeſtum eſt aũt &c.) Media in duas, in principalẽ & incidentalẽ, q̃ incipit. ibi ⁅Hoc aũt ſimul.⁆ Et prima in duas. Primo ponit minorẽ, ſecũdo ꝓbat eã p duas rõnes, ibi ⁅Quæ qm̃.) Et iſta in duas ſm̃ duas rõnes, & ſecunda ibi ⁅Et iudicat &c.⁆ Dicit ergo primo intẽtio nẽ ſuã dicẽs. Propter quã cauſam dormiũt & vigilant aĩalia cõſiderandum eſt modo, & circa quales ſenſus, ſicut ſi ſint circa plures. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Qm̃ aũt nonnulla animalium omnes habent ſenſus quædam vero non habẽt, vt auditum, viſum nanque ta ctum & guſtatum habent omnia, niſi animalium quip piam fuerit imperfectum. de ijs autem dictum eſt in com mentarijs de Anima. Fieri autem non poteſt vt dormiẽs animal quouis ſimpliciter operẽt ſenſu. manifeſtũ ſanè eſt quod eandem ineſſe omnib. paſsionẽ neceſſe eſt in eo, qui vocatur ſomnus. Si enim hoc quidem, illo vero non, hoc ſanè dormiens ſentiet: id autem fieri non poteſt.*

Qm̃ vero quædam animalium habent ſenſus omnes: quædam vero non habent, vt viſum. tactum aũt & gu ſtum oĩa habent, niſi ſit aliquod animalium imperfecto rũ, dictũ eſt aũt de his in his quæ de Anima: impoſsibile aũt ſimpliciter qualicũq; ſẽſu ſentire, quod dormit aĩal: manifeſtũ qm̃ oĩbus neceſſariũ ineſſe eãdẽ paſſionem in uocato ſomno. nam ſi huic quidem, huic vero non, hæc dormiens ſentiet. hoc autem impoſsibile eſt.* — *a.l. vt auditum, viſum. a.lec.3.6.3. lec. pe. & vltima.*

Probat quod ſomnus & vigilia ſunt paſsiones ſen ſus cõis & eius organi ſic. Sõnus & vigilia omnib. par tib. aĩaliũ inſunt ſimul: ſed ſenſus cõis ſeq uitur ad oẽs ſenſus particulares, & eſt cõe eis: ergo ſõnus & vigilia ſunt paſsiones ſenſus cõis. Et fundatur hæc rõ ſuper hãc maximam. Omnis paſsio, inhærens plurib. ſenſi bus, inhæret per naturam ſui ſubiecti primi, qđ repe ritur in omnibus vt dicit Ariſt. in libr. Poſte. & ita cũ

ſomnus

ſomnus & uigilia ſint paſsiones ſenſus, & inſunt oībus partibus animalis, hoc erit de neceſsitate per naturam ſenſus cōis Huius rationis primo probat Maiorem ſic. Cum quædam animalia habeant oēs ſenſus, vt perfecta, quædam non, ſed ſolum tactum & guſtū: & ad minus illos, niſi ſuerit aliquod animal ſumme imperfectum, quod animal eſt terræ affixum more plātæ, vt ſpongia maris, vel pars deciſa animalis annuloſi, quæ guſtu carēt, vn̄ eſt verū ꝙ nō cōtingit aīa dormiēs aliquo ſenſu particulari ſentire: ergo neceſſe eſt hāc paſsionē, q̄ eſt ſomnus, ſimul ineſſe oīb. ſenſib. particularibus. Huius rōnis primò ponit antecedens cū, dicit. (Qm̄ vero) ſecūdo cōſequēs, cū d. (Manifeſtum q̄m̄) tertio declarat cōſequētiā dicēs. Si ſomnus ineſſet alicui ſēſui alicui nō, tū e ſentiret ſm̄ vnū & dormiret ſecundum alium: quod eſt impoſsibile. Et hoc eſt quod dicit. ibi (Nam.) Deinde cum dicit.

N. LEON. *Quoniam autem ſingulis ineſt ſenſibus partim proprium quoddā, partim uero cōe, propriū quidē ut uiſioni uidere, auditui vero audire, eadēq; in alus rōne eſt ēt cōmunis quadam poteſtas, quæ omnes conſequitur ſenſus.*

Qm̄ autem ineſt vnicuique ſenſui aliquid proprium atq; aliquid commune. Propriū quidē, velut viſui videre, auditui, autem audire, & in alijs ſecundum eūdem modum. Eſt autem quedam & communis potentia, quæ ſequitur omnes.

Probat Minorē dicēs, ꝙ in vnoquoq; ſenſu particulari eſt aliquid propriū, & aliquid cōe, cōſequēs ad ipſum propriū, & eſt ei ſua propria operatio. vt viſui videre, & auditui audire; quædam cōis potentia ſentiendi eſt, conſequens ad omnes ſenſus particulares.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Qua videt, et audit, et ſētit, nō. n. viſu cernit qđ videt.*

Qua & quod videt, & audit, & ſentit, non enim viſu quidem videt, quod videt.

Prima ratio quod ſit neceſſarius ſēſus communis præter proprios. Probat conſequens duabus rationibus. Quarum prima talis eſt. Aliquo ſenſu ſentimus nos videre, ſed non ſenſu proprio: ergo aliquis eſt ſenſus communis ſentiens. Et hic primo ponit concluſionem, & ſecundo Minorem. ibi (Non enim.) Deinde cum dicit.

N. LEON. *Et indicat certe et iudicare poteſt quod diuerſa ſunt dulcia ab ipſis albis, neq; guſtatu, neq; viſu, neque vtriſque, ſed communi quadam omniū ſenſitoriorū parte. eſt. n. vnus ſenſus et proprium ſenſitoriorū vnum. Eſſentia autem cuiuſque generis ſenſuum diuerſa, vt ſoni & coloris. Illuc autem ſimul cum tactili exiſtit maxime: id nanque ab alijs ſeparatur ſenſitorijs, cum alia ab illo diſiungi non poſſunt. Dictum eſt autem de ijs in contemplationibus de anima. Manifeſtum igitur eſt uigiliam & ſomnum huius ſenſitorij eſſe paſſiones.*

Et iudicat itaque & poteſt diſcernere, qm̄ alia quidē dulcia ſunt ab albis, nec guſtu, nec uiſu, nec ambob. ſed quadam cōmuni particula omniū ſenſitiuorum. nam eſt quidem ſenſus vnus, & principale ſenſitiuum vnum, eſſe autem ſenſui generis cuiuslibet alterum, velut ſoni, & coloris. Hoc autem ſimul cum tactiuo maxime exiſtit. Hoc quidem ſeparatur ab alijs ſenſitiuis, alia uero ab hoc inſeparabilia ſunt. Dictum eſt autem de ipſis in his quæ de Anima theorematibus. Manifeſtum igitur quoniam huius eſt paſſio, uigilia & ſomnus.

Secunda ratio. Ponit ſecundam rationem quæ talis eſt. Aliquis ſenſus diſcernit ſenſibilia diuerſorum generum, vt album à dulci, ſed non facit hoc vno ſenſu proprio, nec pluribus: ergo de neceſsitate eſt aliquis ſenſus cōmunis, faciens huiuſmodi iudicium & diſcretionem. primo ponit Maiorem, ſecundo cū dicit. [Nec guſtu.] ponit Minorem, tertio cum dicit. (ſed quadam.) ponit concluſionem, Et ex hoc concludit vlterius quod vnus eſt ſenſus cōis & principalis, & vnum organū ſentiendi principale quod licet ſit idem & vnum ſecundum ſubſtantiam, eſt tamen diuerſum ſecundum eſſe inquantum ſentit ſenſibilia diuerſa genere. Et hoc eſt quod dicit. ibi (Nam quidem.) & quia ſuperius dictum eſt quòd ſenſus cōis ſequitur maxime ad ſenſus particulares, ne crederet quis ꝙ hoc eſſet generaliter verum, addit conſequenter quod ſenſus communis maxime ſequitur ad tactum, & ſimul eſt cum ipſo. quia tactus ſolus reperitur ſine ſenſibus alijs & alij nunq̄ ſine tactu, vt dicit in li. de ani. Et hoc eſt quod dicit. (Hoc autem ſimul. Et tunc concludit principalem concluſionem cum dicit. (Manifeſtum eſt igitur.) Deinde cum dicit. 2. te. c. 17. 3. lec. pe. & ul.

Quamobrem omnibus ineſt animalibus. ſolus enim tactus omnibus ineſt. N. LEON.

Propter quod omnibus ineſt animalibus. Etenim tactus ſolus omnibus ineſt.

Infert corollarie quod ſomnus & uigilia inſunt omnibus animalib. Tactus enim ad quem ſequitur ſenſus communis, ineſt omnibus, animalibus ad minus. Deinde cum dicit.

Si enim eo quod omnes quippiā patiantur ſenſus, ſomnus fieret, abſurdum, ſi quibus neque neceſſe eſt, neque quodammodo fieri poteſt ut ſimul agant, hos ſimul ceſſare, & eſſe immobiles, neceſſarium eſſet. Contrarium. n. illis accidere rationi conſentaneum eſt magis, non ſimul ſcilicet quieſcere. ſed ut nos nunc aſſerimus de huiuſmodi re rationabiliter ſe habere uidetur. Cum enim ſenſitorium præcipuum & ad quod alia tendunt omnia quippiam patitur, reliqua etiam ſimul affici omnia neceſſe eſt: illorū uero quopiam minus idoneo exiſtente, vt hoc tale ſit nulla eſt neceſſitas.

Si. n. in eo quod omnes patiūtur aliquid ſenſus, fieret dormitio, incōueniēs eſt, ſi quib. ne q; neceſſe neq; poſſibile eſt aliquo mō agere ſimul, hos vacare, ſimul et immobiles exiſtere. cōtrarium. n. rōnabilius accideret eis, quā ſimul quieſcere. Quemadmodū aūt nūc dicimus rōnabiliter ſe hēt & de his. Nam, cū principale aliorū omnium ſenſitiuorū, & ad quod tēdūt alia, patiat̃ aliquid cōpati neceſſarium & reliqua oīa. Illorum aūt cum aliquid impotens ſit, non neceſſe eſt hoc impotens fieri.

Ponit ſecundam rationem principalem, & eſt talis. Ad cuius vacationem & quietem ſequitur vacatio & quies oī ſenſui, & nō ecōuerſo illius eſt ſōnus primo p ſe & vigilia, ſed ad vacationē ſenſus cōis, ſequit̃ vacatio oīum particularium & non econuerſo, ad vacationē aūt vnius ſenſus proprij non ſequitur vacatio aliorum ſenſuum particularium, ſicut nec ad actionē vnius ſequit̃ actio alterius: ergo ſomnus nō eſt paſsio ſenſuū propriorū, ſed cōis. Primo ponit cōcluſio. cū dicit. (Si. n.) Et continuat partem minorem cum antecedente cum dicit. (Si. n.) Et tertio addit tertiam partem Minoris cum dicit. (Quemadmodum autem.) Ratio quare ſomnus non eſt paſſio ſenſuum propriorū.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Ex multis autem compertum quòd non eo quòd ceſſant ſenſus, & illis non vtitur animal, exiſtit ſomnus, neque quoniam ſentire non poſſunt, in animæ nanque defectu huiuſmodi quippiam accidit: ſenſuum enim imbecillitas eſt animæ defectus. Adhūc etiam modum quædam ſunt amentiæ. Præterea quibuſcunque arteriæ, quæ in collo ſunt comprimuntur. ij certe omni carent ſenſu. verum cum vſus imbecillitas acciderit: neque in quouis ſenſitorio, neque quamlibet ob cauſam, ſed vt nunc eſt conſtitutum, quando in primo fuerit, quo ſentit omnia. cum enim illuc defecerit, omnibus etiam alijs ſenſitorijs neceſſe eſt non poſſe ſentire: cum vero illorum quippiam hinc, non eſt neceſſe.*

Manifestum autem ex pluribus, quoniam non in sensu sine operatione esse, & non vti ipsis; somnus est, neque in non posse sentire. Nam & manifeste in animæ defectionibus tale quid accidit: impotentia enim sensuum est animæ defectio: Fiunt autem & amentiæ quædam huiusmodi. Amplius autem quibus in collo venæ apprehenduntur, insensibiles fiunt. Sed quandoq; impotentia visus, neque in quouis sensitiuo, neque per quamuis causam (sed quemadmodum dictum est nunc) in primo quo sentit omnia. Cum enim hoc quidem impotens fuerit, necesse est & sensitiua omnia impotentia esse sentire, cum vero illorum aliquid, non est hoc necesse.

Solut. obiectionis tacitæ.

Quia dixit q somnus est vacatio sensuum, ne crederet quis, q oīs vacatio esset somnus, hoc remouet dicēs, q nō, quia multipliciter accidit impotentia sensus pp. defectum spirituum animalium in cōparatione sensuū. Aliter pp defectū illorū cōtingit aliqn amētia. Similiter cōtingit insensibilitas pp occupationes venarū, quibus deferūtur spūs ad sensus exteriores, nulla talis impotentia sensus est somnus: sed quandoque est sensus impotentia, non propter defectū organi particularis, neq; ex quacūq; causa, sed propter impotentiam sensus communis per organum, quod puenit ex defectu sensus materialis, per cuius impotentiam reducuntur oīa organa particularia impotētia ad sentiendum, & non econuerso.

LECTIO IIII.

Somni ac Vigiliæ causæ quædam enumerantur.

N. LEON.

Quam vero ob causam accidat somnus, & qualis eiusmodi sit passio, dicendum est. Quoniam autem causarum complures sunt modi, nanque & cuius gratia, & vnde motionis initium, nec non materiam, & rationem causas nuncupamus.

Propter quam vero causam accidit dormire, & cuiusmodi passio est, dicendum. Quoniam vero modi plures sunt causarum: nam & quod cuius gratia & vnde principium motus, & materiam, & rationem causas esse dicimus.

Ostendit, quod somnus & vigilia sunt pasiones sensus cōis, & eius organi: in hac parte intendit determinare de causis somni. Et diuiditur in duas. In prima dat intentionem suam, in secunda secundum modos causarum declarat & determinat causas somni, ibi (Primum quidem &c.) Et ista in duas. Primo dat causam finalem somni. In secundam. ibi (Amplius &c.) Determinat causam materialē. In tertia parte determinat causam efficientem, ibi (Consequens autem.) Prima in duas. Primo præmittit quandā suppositionem, in secunda prosequitur intentum, & secūda. ibi (Quietem vero &c.) Et ista in duas. Primo determinat somni finē spectantem ad esse animalis, in secunda finem spectantem ad bene esse animalis. ibi (Vigilia vero &c.) Tunc sequitur illa pars, in qua determinat de causa materiali, & illa in duas partes diuiditur. in prima dat intentionem suam. in secunda prosequitur intentum. ibi (Quoniā ergo &c. Et ista pars diuiditur in duas, in principalem & incidentalem: in qua mouet dubitationem. ibi (Mouetur igitur &c.) Prima in duas. In prima probat suæ rationis maiorē, secundo ponit minorem & infert conclusionem. ibi (Si vero est.) Prima in duas. Primo ponit prosyllogismum ad maiorē, secundo declarat eius premissas. ibi (Motus quidem &c.) Et ista in duas. Primo ostendit minorem, secundo maiorem. ibi (Media autem.) Prima in duas. Primo ponit minorem, secundo probat primam partem minoris, s. q cor est principium spiritus. in secunda probat secundam, scilicet quod cor est principium motus sensibilis. ibi (Quoniam moue re &c.) Prima in duas. Primo, ostendit quod cor est principium in habentibus sanguinem, secundo ostēdit quod in non habentibus sanguinem est aliquod principium simile cordi. ibi (Non habentibus &c.) Primo dat intentionem suā, & prosequitur & diuidit causam in finalem, formalem efficientem, & materialem. Deinde cum dicit.

N. LEON.

Principio igitur cum naturam alicuius gratia facere asserimus, istuc autem bonum quoddam est.

Primum quidem igitur, quoniam naturam dicimus gratia huius facere: hoc autem bonum aliquod.

Quę somni natura, sit propter hæ...

Determinat causam somni finalē. Et primo præmittit quandam suppositionem dicens. Quoniam natura facit quod facit propter aliquem finem, qui est bonum aliquod, & hoc dicit. ibi (Primum quidem.) Et ex hac suppositione sequitur, quod somnus finem habet, cum sit pasio naturalis. Nota etiam quia somnus forma non est, immo priuatio, ideo eius causam formalem nō determinat. Et sic ex determinatis hic patet definitio somni, per quam eius quidditas signatur &c. Deinde cum dicit.

N. LEON.

Quietem vero omnibus, quæ nata sunt moueri, non possunt autem semper & continue cum voluptate moueri, necessariam esse & vtilem: somno vero veritate ad ducti hanc applicant translationem, quasi requies sit quamobrem salutis gratia animalibus.

Quietem vero omni, quod natum est moueri, cum nō possit semper continue moueri cum delectatione, necessariam esse atque vtilem: somno quoque propter ipsam veritatem coaptant metaphoram hanc, tanquam requies sit. Quare propter salutem animalium existit.

Finis somni adesse animalis spectans.

Ostendit finem somni spectantem ad esse animalis sic. Cuilibet animali non potenti semper continue moueri cum voluptate, necessaria est aliquādo quies propter salutem eius. sed somnus est quies huiusmodi quia, si animal non pōt continue sentire cum voluptate: ergo necessarius est somnus propter salutē animalis. Et ita patet quod definitio somni est salus animalis. Huius rationis primo ponit Maiorem cum dixit. (Quietem uero) Secundo Minorem cū dicit (somno.) Et nota quod dicunt somnum quietem per metaphoram, idest per similitudinem, quia non est proprie quies, sicut nec sētire est proprie moueri. Sed cōmuniter. Et, quia licet somnus sit quies virtutum animalium, est tamen magis labor virtutum naturaliū. Et sunt uirtutes naturales, quæ operantur digestionē, virtutes animales quæ operantur sensum & motum. Et tunc ponit conclusionē, cum dicit. (Quapropter.) Deinde cum dicit.

N. LEON.

Vigilia autem finis est. sentire enim & sapere omnibus est finis, quæ illorum alterutrum habent.

Vigilia vero finis. nam sentire & sapere, omnibus finis, quibus inest alterum eorum.

Finis somni ad bene esse spectans.

Ostendit finem somni spectantem ad bene esse animalis, qui est exercere & excitare opera animalis, sic vigilare, siue exercere opera vigiliæ est finis animalis: sed ista opera non potest animal aliquando exercere, nisi aliquando capiat somnum & quietem: ergo somnus est necessarius cuilibet animali propter hunc finem. Huius rationis primo ponit Maiorem cum dicit. (Vigilia vero.) Et secundo declarat eam sic. Sentire & sapere sunt opera vigiliæ, sed sentire, & sapere sunt opera cuiuslibet animalis cui insunt: ergo & vigilare est finis. Huius rationis tantum ponit medium & probat. Deinde cum dicit.

Optima nanque &c. finis autem optimum. Necessarium præterea est cuique animalium inesse somnum. necessitatem autem ex suppositione dico: quoniam si animal

mal est suam ipsius habens naturam. quædam illi necessario adesse oportet: quæ sane si existunt, alia etiam quæ dam adesse est.

Optima enim hæc: finis vero optimus. Amplius, necessarium vnicuique animalium inesse somnum. Dico autem ex suppositione necessitatem. quoniã, si animal erit habens suam naturam: ex necessitate inesse quædam ei oportet: & his existentibus, alia existere.

Quod ẽ optimũ in vnoquoque est finis eius. Probat sic. Quod est optimum in vnoquoque est finis eius, sed sentire & sapere sunt optima eorum in quo sunt, ergo sunt finis. Huius rationis primo ponit Minorem. cum dicit (Optima; secundo Maiorem. ibi (Finis vero.) Deinde ponit conclusionem cũ dicit (Necessarium.) Et ponit postea Minorem principalis rationis cum dicit (Dico autem.) Et vocat vigilare & exercere opera eius, secundum naturam animalis. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Præterea quonam motu, & actione in corporibus facta cum dormire, tum vigilare animantibus cõtingat, post hac dicendum est. alijs igitur animalibus, vt ex sanguinibus, passionis huiusce causas vel easdem esse, vel proportione respondentes, existimandum est. sanguine vero præditis easdem, quæ hominibus: quamobrem ex ijs omnia sunt consideranda.*

Amplius autem, & quali motu & actione in corporibus facta, accidat vigilare & dormire animalibus: post hoc dicendum. Alijs igitur animalibus, quemadmodum non habentibus, sanguinem, existimandum est easdem esse passionis vel easdem, vel proportionales, sanguinem vero habentibus, quæ quidem hominibus: quare ex his omnibus speculandum.

Determinat de causa materiali somni. Et primo dat intentionẽ suam, vt patet. secũdo præmittit quandam suppositionem dicens, quod eadẽ est causa materialis somni & proportionalis animalibus habentibus sanguinem, & in non habentibus. Et nota quod causam materialem somni vocat istam partem corporis, quæ est primum subiectũm: quæ est principiũ sensus. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Quod igitur sensus initium ab eadem animalium sit parte à quo motionis exordium est, in alijs prius est determinatũ. Hac autem cum tripartita sint loca, media sane sita est inter caput & imum ventrem. In ijs igitur, quæ sanguine prædita sunt, ea est pars, quæ in corde sita est: omnia nanque sanguine prædita cor habent. & sensus, motionisque propria initium inde est.*

Quod igitur sensus principium, sit ab eadem parte animalis, à qua quidem & motus, determinatum est prius in alijs. Ipsa vero est trium determinatorum locorum, qui medius est inter caput & inferiorem ventrem. Habentibus quidem igitur sanguinem, hoc est quæ circa cor pars. Omnia enim habentia sanguinem cor habent & principium motus, & sensus principalis huic est.

Causa materialis somni & uigiliæ quæ sit. Determinat intẽtum tali ratione. Cor vel aliquid simile cordi est principium sensus: Sed somnus & vigilia primo & per se sunt circa principium sensus, vt probatũ fuit prius: ergo sunt primo circa cor vel aliqd simile cordi, vt circa primũ subm. Huius rõnis ꝓbat. Maiorẽ tali ꝓsyllogismo. Eadẽ ps aĩalis est principiũ sensus & motus, sicut determinatum est in lib. de Aoi malibus: sed cor & simile cordi vel proportionale, est principium motus, ergo est principium sensus. Huius rationis primo ponit Maiorem, & secundo Minorem, & conclusionem dicens, quod ista pars animalis est media triũ locorum. Inter caput enim & deorsum ventris, idest medium secundum veritatẽ, inter cerebrum & caput, quæ sunt alia membra principalia, & hæc pars in omnibus habẽtibus sanguinem est cor, in alijs non habentibus sanguinem proportiona le cordi est principium motus & sensus ab hac parte. Et hoc dicit. ibi (Ipsa vero.) Deinde cum dicit.

Motus igitur initium quod spiritus sit principiũ, ma N. LEON. *nifestum est: & omnino refrigerationis origo inde est.*

Motus quidem igitur, & spiritus, manifestum quoniam principium: & omnino refrigerationis, est hic.

Cor ẽ principium spiritus. Ostendit præmissas prædicti prosyllogismi. Et primo Minorem, s. ꝙ cor est principium spiritus in habentibus sanguinem, sic. Cor est principium refrigerationis, quæ fit per attractionem spiritus: cor ergo est principium spiritus. Huius rationis solum ponit medium, cum dicit (motus quidem.)

Deinde cum dicit.

Et ijs, quæ respirant, humoreque refrigerantur, ad sa N. LEON. *lutem illius quod in hac parte est calidi, natura comparauit. qua de re separatim infra pertractabitur.*

*Et * respirationem autem, & humido * refrigerationem ad salutem eius, qui est in hac particula caloris, natura tribuit. Dicetur autem de ipsa postea separatim.* * a. l. respirantia. * a. l. refrigerantia.

Ad quid natura dederit animali respirõnẽ. Declarat illud sic. Natura dedit animali respirationem, vt per aerem humidum inspiratum infrigidetur calor naturalis cordis propter salutem eius. aliter enim sanguis, qui est in corde inflammaretur, & combureretur cor. Et nascitur iste calor propter inter missionem sanguinis in thalamis cordis, & continet cursum illius in dextro thalamo eius. De hac autem natura respirationis determinatur in lib. de respiratione & inspiratione. Deinde cum dicit.

His autem quæ sanguine carent, & insectis, & ijs quæ N. LEON. *non respirant, in proportione illi correspondent partes. connatus enim spiritus cum exurgens, tum vero residẽs cernitur. palam autem est hoc in ijs, quæ ex vnica membrana integras habent alas, vt vespæ sunt, & apes, & musca, & reliqua id genus omnia.*

*Non habenti vero sanguinem, & insectis & non suscipientibus spiritum in proportionali plantatus spiritus * inflans & residens videtur. Palam autem hoc in * his quæ sunt * totala, puta vespis, apibus, & muscis, & gens quæcunque huiusmodi sunt.* * a. l. exurgens * a. l. totipennia

Ostendit idem in non habentibus sanguinem dicens, quod cum illis non sit respiratio per aliquod organum deputatũ ad hoc, cuiusmodi est camera pulmonis in habentibus sanguinem, in non habentibus est aliquid proportionale cordi, in quo est spiritus complantatus ad refrigerationem caloris naturalis in ipso existentis, qui quidem spirtus complantatus est ꝑ subtiles poros corpis, cuiusmodi sunt animalia sensitiua, quæ vocãtur totala, sicut vermes, & vespe, & muscæ. Et huiusmodi dicũtur totala quę in qualibet parte alata, & per totum corpus. Et ita habent spiritũ ad refrigerationem membri, quod est simile cordi.

Deinde cum dicit.

Sed quoniam mouere quippiam, aut facere sine vi N. LEON. *haud quaquam fieri posse videtur, robur autem spiritus contentio efficit. spirantibus quidem eius, qui extrinsecus aduenit, non spirantibus autẽ, eius qui est connatus.*

Quoniam autem mouere quidem, aut facere aliquid sine robore non est passibile. Vigore autem facit, spiritus detentio. Et spirantibus quidem, quæ desoris, non respirantibus vero ea, quę ingenita est.

Probat secundã partẽ minoris prosyllogismi, s. ꝙ illud ꝙ est simile cordi, est principiũ motus sensibilis sic. Si motus localis est à vigore & spiritus perseuerantia, qm̃ spũs inspiratur ꝑ organũ propriũ in aĩalib. respirãtib., & non respirantib. est complantatus intra, ergo & locus motus localis est à spiritus perseuerantia, & ita à corde, quod est principium spiritus. Huius

rationis primo ponit primam propositionem cum dicit.(Quoniam autem.) secundo secundam cum dicit.(Vigorem.) Deinde cum dicit.

N. LEON. *Iccirco bombum quendam facere animaduertuntur illa, quæ alas habent cum mouentur, spiritus scilicet attritu intransuersum septum incurrentis eorum, quæ mēbranaceas habent alas.*

Ideo & bombantia alata videntur cum moueant attractione spiritus offendentis ad succinctoriū totalorū.

Ostendit secundum per signum dicens, ꝙ, quia vigor est ipsis perseuerantia, ideo & bombantia, quæ sunt vermes facientes sirichum, videntur continue mota eo ꝙ mouentur per attractionem spiritus reseruata ad membrum: quod dicitur succinctorium in totalis. Et dicitur à quibusdam succinctorium dyaphragma, quod est pellis diuidens superiora ventris ab inferioribus, siue spiritualia à nutritiuis, ad quam pellem fit reuerberatio spiritus. Et potest dici quod est membrum in totalis, quod est proportionale cordi, ad quod omnes partes totalis succiduntū, siue innituntur, sicut ad aliquid sui principium, per quod sustentatur, sicut omnes partes terræ sustentantur ad centrum. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Mouentur autem omnia sensu aliquo vel cognato, vel alieno in primo sensitorio facto. Quod, si somnus & vigilia huiusce passiones sunt partis, in quo sanè loco, & in qua parte primo finut somnus & vigilia, manifestum. Mouentur autem pleriq; dum dormiunt, multaq; faciunt vigilantium opera, non tamen sine imaginibus, sensuùe aliquo. somniū nanque quodammodo sensus quidam est: qua de re paulo pòst dicemus. Cur autem somniorum quidam à somno excitati meminerunt, vigilantium vero opera non recordentur, in Problematicis Quæstionibus est pertractatum.*

Mouetur autem omne aliquo sensu facto proprio vel alieno in primo sensitiuo. Si vero est somnus & vigilia passio partis huius: in quo loco quidem, & in qua particula primo sit somnus & vigilia, manifestum. Mouentur autem quidam dum dormiunt, & faciunt multa, quæ vigilantiū sunt, non tamen absq; phantasmate & aliquo sensu. somnium enim est quodammodo sensamentum. Dicendum est autem postea de ipso. Cur vero somnia memorantur expergefacti, vigilum vero actus non memorantur, in Problematicis dictum est.

Ostendit Maiorem prosyllogismi sic. Omne animal, quod mouetur, mouetur per sensum aliquem factum in primo sensitiuo ad præsentiam alicuius sensibilis proprij vel alieni. i. sensibilis per accidens, ideo illud est principium motus & sensus. Huius rationis ponit præmissas cum dicit. Mouetur autem. Deinde ponit maiorem prioris rationis cum dicit. (Si vero) & tertio infert principalem conclusiunem cum dicit, (In quo loco quidem.) &c, quia supra dixit quod motus localis fit per sensum factum in præsentia sensibilis, ne aliquis obijceret quod dormientes mouentur localiter aliquando, qui non sentiunt in actu, respondet dicens, quod dormientes mouentur & faciunt opera vigilantium propter præsentiam phantasmatum in primo sensitiuo. & ideo mediante sensu quodam & imaginatione, quæ sensui assimilatur. Sōnium enim est similitudo sensibilium, sicut dicitur inferius, & hoc est. (Mouentur autē) Et tunc in fine addit causam quare expergiscentes à somno, memorant somnia quę vident, & non memorantur actus vigilantium, quos fecerunt dum dormierūt. hoc determinauit in libro Problematum, quem non habemus, in quo tractauit quasdam consimiles quæstiones de naturalib. Et hoc est quod dicit (cur vero somnia.)

Quare dormientes, aliquando faciūt opera uigilantiū.

LECTIO V.

Quibusdam suppositis vera somni ac Vigiliæ efficiens causa assignatur, & signis nonnullis comprobatur: somni item concluditur definitio.

N. LEON. *Consequens autē est ijs, quæ dicta sunt recensere quibusnam effectis rebus: et vnde passionis cum vigilandi, tum dormiendi origo deducatur.*

Consequens autem est ex eis, quę dicta sunt, aggredi, quibus factis, & vnde principium passionis sit vigilandi & dormiendi.

Determinata causa finali somni, & materiali, & etiam vigiliæ similiter, hic determinat causam efficiētem eorum. Et diuiditur ista pars in duas. In prima ponit intentionem. In secunda prosequitur, & secunda ibi. (Palam itaque: Et ista in duas. In prima pręmittit quinque suppositiones, & subiungit quoddam incidens cum dicit. (Dictum est. (In secunda prosequitur intentum. ibi (Non est autē somnus.) Et hæc in duas. Primo determinat efficientem vigiliæ. ibi (Expergiscūtur aūt. (Et prima in duas: quia. n. oē efficiēs sōni est efficiens impotentiæ sentiendi, & nō conuertitur, ideo primo ostendit quod animal efficiens impotentis sentiēdi, ita quod somniat, in secunda vt diximus, ostēdit quid est causa efficiens somni. Et ista in duas Primo dat causam efficientem somni, secundo verificat eam. & secunda. ibi (Signum aūt &c.) Et ista in septem signa, & secundum ibi. (Amplius autem.) tertium ibi (Et ægritudines.) quartū vero ibi. (Amplius autem.) quintum vero ibi. (Et propter hanc vero causam. (sextum ibi. (Et ideo &c. (septimū ibi. [Nec melancholici.] Et ista in duas, in principalem & corolloriam. ibi (Ideo melancholicus &c. (Prima in duas. Primo ponit signum, in secunda ibi (Quare manifestum ex omnib. prædictis.) Infert principalem cōcl. Primo ergo dat intentionem suam. Secundo ibi.

N. LEON. *Manifestum autem est, qm̄ cum animal simul ac sensum habere ceperit, necesse sit et alimentum initio assumere, & augescere.*

Palam itaque quod necessarium est animal, cū sensū habeat, tunc primo nutrimentū suscipere & augmentū.

Præmittit quinque suppositiones. Quarum prima est quod necessarium est cuilibet animali, quàm cito habet sensum in principio, recipere tam nutrimentum quàm augmentum, & nutrimentum recipit vsque ad extremum vitæ, licet non augeatur. Et causa huius est, quia continua fit deperditio partium animalis per mutuam actionē qualitatum elemētaliū in toto tempore vitę suæ. & iō cōtinua indiget restauratione, quæ fit per nutrimentum. sed augmento nō indiget, nisi vsque ad perfectam quantitatem suæ speciei, & ideo non semper indiget augmento.

Aial quam primum habet sensum necesse est ipsū nutriri & augeri

Secundo ibi.

N. LEON. *Vltimum autem omnibus est alimentum, sanguine quidem præditis ipsa sanguinis natura: carentibus vero sanguine, id quod proportione illi respondet.*

Nutrimentum autem est omnibus extremum. his quidem quæ sanguinem habēt, sanguinis natura: his vero, quę sanguinem non habent, proportionale.

Ponit secundam suppositionem, quæ talis est, ꝙ sanguis est primum nutrimentum cuilibet animali habenti sanguinem: sed nun habentibus sanguinem est nutrimentum id, quod est proportionale sanguini. Tertio ibi.

Secūda suppositio.

N. LEON. *Sanguinis autem receptacula ipsæ sunt venæ.*

Locus vero sanguinis, vena.

Ponit tertiam, scilicet quòd venæ sunt continentia sanguinem, per quas sicut per vias, defertur sanguis ad omnes partes corporis alendas. Quarto ibi.

Tertia.

Qua-

N. LEON. *Quarum origo est cor, ex sectionibus autem palam est quod dicitur.*

Harum autem principium cert palam autem quod dicitur, est ex dissectionibus.

Quarta. Ponit quartam, quod principiū venarum est à corde: & ab eo ortum habent: sicut patet in libro de animalibus. Quinto ibi.

N. LEON. *Alimento igitur extrinsecus in susceptiua ingrediente loca, exhalatio sanè ad ipsas fit venas, ibiq; immutatum in sanguinem vertitur, ad principiumque rendit.*

Foris igitur alimento ingrediente in susceptiua loca fit euaporatio ad venas: ibi vero transmutatur, & in sanguinem vertitur & vadit ad principium.

Quinta. Quæ sint loca suscepti-bilia nutrimenti. Ponit quintam, quæ est, quòd nutrimentum ab extrinseco intrat in loca susceptibilia nutrimēti: quorū autem primus est stomachus, secundus est hepar, tertius est cor: & ab istis locis egreditur nutrimentum ad venas. Et, quia non totum nutrimentum est receptum, sed solum pars subtilis ad venas defertur, ideo dicit quòd (fit euaporatio ad venas) & pars grossa per digestionem in sanguinem conuertitur: & consequēter vadit ad suum principium, s. cor: vbi fit multa digestio sanguinis præter illam, quæ erit in singulis mēbris. Deinde cum dicit.

N. LEON. *De ijs autem in libello de Alimento dictum est. Verum hac de re quædam in præsentia eius gratia sunt repetenda, vt motionis initia contemplemur: quaue re sensitiua particula affecta somnus accidat & vigilia.*

Dictum est aūt de his in his quæ de Nutrimento: nūc autem repetendum est de ipsis huius gratia, vt principia motus speculemur, & quid patiente particula sensitiua, accidit vigilia & somnus.

Excusat se Philosoph. Excusat se à sufficienti determinatione de nutrimento dicens, quod sufficienter determinauit de hoc in libro de Animalibus, & in alijs libris. Prædicta autem hic sunt repetita, vt per ea inquiramus causas sufficientes somni & vigiliæ quid, s. faciant huiusmodi passiones in parte sensitiua. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Nō enim quæcūque sensitiuæ partis imbecillitas (vt diximus) somnus est. amentia namque & præfocatio quędam & animi defectus eiusmodi efficiunt imbecillitatē plerisque aūt in valido animi defectu, aliquando facta est fantasia. verum hoc aliquam sanè habet difficultatē si. n. animo defectum dormire cōtingit, fantasma profecto illud somnium esse contingeret. Porrò multa sunt, quæ referre solent ij, qui in vehementi animi defectu fuere, & qui pro mortuis sunt habiti de quibus omnibus eadem existimanda est ratio.*

Non enim est somnus qualibet impotentia sensitiui vt dictum est. Etenim amentia & suffocatio aliqua, & animæ defectio facit huiusmodi impotentiam. Iam autē facta fuit phantasia quibusdam, defectum animæ patientibus fortiter. hoc quidem igitur aliquam habet dubitationem. Si enim contingat obdormire defectionē animæ patientem, contingit vtique somnium esse & phantasma. Multa autem sunt quæ dicunt, qui animo deficerunt, & qui visi sunt mortui esse. De quibus omnibus eandem rationem esse opinandum est.

Non omne efficiens impotentiam sentiendi efficit somnū. Ostendit intentum. Et primo ostēdit, quòd aliqđ est efficiens impotentiam sentiendi, non tamen somnum: sicut amentia, & suffocatio, & animæ defectus faciunt impotentiam sentiendi: ergo non omne efficiens impotentiam sentiendi efficit somnum. Vnde in ista ratione primo ponit conclusionem. Deinde medium. ibi (Etenim amentia.) tertio ostendit ipsū lic. Si defectus animæ esset somnus, cum patientibus defectum animæ multa phantasmata appareant, sicut & dormientibus, illa phantasmata somnia essent, sed hoc est impossibile, ergo & primū. Eadem ratio est de laborantibus morbo caduco, qui sunt quasi mortui, & alijs huiusmodi passionibus defectum sensus facientibus aliqua passione graui. Nullus enim talis dormit. Deinde cum dicit.

Cæterum (vt diximus) non qualibet sensitiuæ partis N. LEON. *imbecillitas est somnus, sed alimenti exhalatione hac fit efficitur passio. Quod enim exhalat quodamtenus impelli, tum retrocedere & commutari Euripidi more necesse est. Calidum autem cuiusq; animalis sursum natū est ferri. cum vero in superius fuerit locis, simul rursum remeat & retro fertur. Vnde fit vt post cibum potissimum fiant somni. tunc enim multum simul, & corpolentum humidum sursum fertur, quod simul ac constiterit aggrauat certe dormitareque facit, cum verò ad inferna delabitur, retrocedensque ipsum propellit calidum, tunc sanè somnus efficitur, dormitque animal.*

Sed vt diximus non est somnus impotentia omnis sensitiui, sed ex vaporatione circa nutrimentum passio fit hac. Necesse enim est quod euaporatū est, pulsum quousque impelli: deinde conuerti & permutari, sicut Euripum. calidum vero cuiusque animalium ad superiora natum est ferri: cum autem in superioribus locis fuerit, multum simul iterum reuertitur, ferturque deorsum, et reuertendo propellit calorē. Et ideo maxime fiunt somni à cibo. Nam repente tunc multa humiditas & corpulentia sursum fertur: constans quidem grauat, & facit dormire, cum vero fluxerit deorsum, & reuertens repellit calorem, tunc fit somnus & animal dormit. De Euripo lege Erasmi Adagia, & Geographos.

Ostendit quid est causa efficiens somni, dicens, quod nō omnis impotentia sensus est somnus, sed illa, quæ fit ex euaporatione nutrimenti, Sicut enim principiū, quod est feruor maris, per incorporationem caloris ascendentis vsq; ad medium interstitium aeris, congelatur & descendit, ita est circa operationes nutrimenti, quibus calor incorporatur, necesse est ascēdere ad superiorem partem animalis, s. cerebrum, & cū ibi fuerint impelluntur, & inspissantur in nube per frigiditatem cerebri: & consequenter descendit propter sui grauitatē per venas, in quibus defertur calor naturalis: & etiam spiritus ad sensus exteriores ministrantes sensum & motum animalis: & ita obturant venas illas & repellunt calorem naturalem & spiritus ad interius corporis: & ita vacat officium sensus & fit somnus. Est enim vapor iste multum humidus, & et corpulentus: & ita mouetur cum inspissatur in venis & grauat animal & facit illud dormire vel somniare. Deinde cum dicit. Causa efficiens somni est impotētia sensus, q̄ fit ex euaporatione nutrimenti.

Inditio autem sunt soporifera. hac enim omnia caput aggrauant, siue esculenta fuerint, seu poculenta, vt papauer, mandragora, vinum, lolium: quinetiam qui in somnum delabuntur, & dormitant, istuc pati animaduertuntur caputque palpebras haud quaquam attollere possunt atque istiusmodi potissimū somnus est post assumptos cibos. multa enim tunc à cibis est exhalatio. N. LEON.

*Signum autem horum, & somnifera. Omnia enim grauedinem capitis faciunt, & potus & cibi, vt * opium, & mandragora, vinum, & lolium. Et qui deorsum ferūtur, & qui dormitant, hoc videntur pati, & non possunt leuare caput & palpebras. Et post cibaria maxime, talis somnus. Multa enim, ascendit à cibis euaporatio* * a. l. siue papauer. De mādragora videt Cœliū li. 9. cap. 49.

Verificat hanc causam per septem signa. Primum est, q; oēs cibi & potus sunt vaporatiui, & faciunt grauitatem capitis & longum somnum, ita q; hoīes non possunt leuare & aperire palpebras permultū tps cu- Primum signum. Quis cibus maxime faciat lōgum somnum.

 iusmodi

iuſmodi cibus eſt opium thebaicum, & etiam vinum in magna quantitate acceptum. Poſt etiã cibos quoſcunque acceptos, maxime accidit ſomnus, eo quod multa euaporatio fit à cibis &c. * Deinde cũ dicit.

N. LEON. *Ex laboribus prætcrea quibuſdam ſomni fiunt. nam labor certe liquandi vim habet: id autem liquamentum quaſi crudum eſt alimentum, niſi fuerit frigidum.*

Amplius autem ex laboribus quibuſdam. Nam labor quidem colliquatiuus. Colliquatiuum vero ſit quemadmodum nutrimentum indigeſtum, ſi non frigidum ſit.

Secundum. Ponit ſecundum ſignum. Et eſt quod homines multum dormiunt poſt labores corporeos, & etiam ſpirituales. Nam talis labor diſſoluit partes corporis, & facit multos vapores aſcendere à partibus corporis diſſolutis, ſicut & nutrimentum eſt multum vaporatiuum, cum non multum ſit digeſto perfecte, vt omnino frigido indigeſto, quod, ſ. fit ex euaporatione aſcendente ad cerebrum. Et hoc dicit ibi [Amplius autem.] Deinde cum dicit.

N. LEON. *Morbi quinetiam quidam idipſum efficiunt, quicunque ab excrementis cum humidis, tum calidis fiunt: quod febrientibus & lethargicis accidit.*

Et ægritudines quædam illud idem faciunt, quæcunque à ſuperfluitate calida & humida, vt accidit febricitantibus atque lethargicis.

Tertium. Ponit tertium ſignum. Et eſt, quod ægritudines quædam, quæ cauſantur à ſuperfluitate humida, cuiuſmodi ſunt febres quæ faciunt multum dormire. Et hoc eſt propter multas euaporationes aſcendẽtes à tali ſuperfluitate aſcendẽte, humidum enim eſt materia vaporis, & calidum efficiens.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Prima quinetiam ætas, infantes nanque vehementer dormiunt, quoniam vniuerſum ſurſum rapitur alimentum, huiuſce autem rei ſignum quod ſupernarum partium magnitudo in prima ætate infernas excedit, quia ad illas fit acceſſio.*

Amplius autem prima ætas. Pueri enim dormiunt vehementer, eo quod nutrimentum ſurſum fertur omne. Signum autem, quod magnitudo ſuperiorum mẽbrorum excedit inferiora in prima ætate, eo quod ad hæc fiat augmentum in his.

Quartum. Pueri quare multum dormiant. Ponit quartum. Et eſt, quod in prima ætate multus fit ſomnus, vt in pueris, eo quod in ipſis maxime aſcendunt euaporationes à nutrimento, nutrimentũ aũt pro maiori parte ſui ſurſũ fert, & ſignũ huius eſt, & ſignum huius eſt, quod in tali ætate partes ſuperiores excedũt in magnitudine partes inferiores propter acceſſum nutrimenti. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Et hanc etiam ob cauſam epilepſiã incurrere ſolent. Porrò epilepſiæ ſimilis eſt ſomnus: quamobrem plerisque huius morbi initium dormientiuns accidere conſueuit. & ſanè dormientes tentantur, vigilantes vero minime. Cum enim multus ſurſum latus fuerit ſpiritus, rurſus deſcendens venas turgeſcere facit, quibus meatum per quem fit reſpiratio obſtruit.*

Propter hanc vero cauſam & epileptici fiunt. Simile. n. eſt ſomnus epilepſiæ, & eſt quodam modo ſomnus epilepſia. Et ideo accidit multis principium huius paſſionis dormientibus: & dormientes quidem capiuntur, vigilantes vero non. Cum enim multus feratur ſpiritus ſurſum deſcendendo rurſum venas tumefacit, quibus coarctat porum, quo reſpiratio fit.

Quintum. Morbus caducus quo cauſetur. Ponit quintum ſignum. Et eſt, quod quidã morbus, qui vocatur epilepſia, qui eſt morbus caducus, fit propter multas euaporationes aſcendentes ad cerebrum. Talis morbus eſt ſimilis ſomno & eſt quodam modo ſomnus: quia cũ deberet ſomnus naturalis fieri propter ſuperabundantiam vaporum denſorum deſcendentium & obturãtium venas, in tantũ tumeſiunt venæ quod arteria, per quam fit reſpiratio vitæ interius conſtringitur, quod pene deficit ſpiramen vitæ & ita fit per ſomnum morbus. Vnde & frequentius dormientibus accidit talis paſsio, & raro vigilantib.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Quapropter neque infantibus, neque eorum nutricibus conferunt vina. nihil enim fortaſſe refert ipſi, an nutrices bibant. pauxum autem bibere debent, & dilutum ſpirituoſum utrũque eſt vinũ, imprimisque quod eſt nigrum: adeoque ſupernæ partes infantibus alimento ſunt refertæ, vt neque quinque menſium ceruices inflectere poſſunt, multa nanque humiditas, quemadmodum valde ebrijs, ſurſum fertur, quin etiam rationi conſentaneum eſt huiuſmodi paſsionẽ eſſe cauſam, cur ab initio in vulua quieſcant fœtus.*

*Ideo pueris non conferunt vina neque nutricibus. differt enim nihil forſitan ipſos bibere, vel nutrices. Sed oportet bibere aquaticum & modicum. ſpirituoſum. n. vinum. hoc autem magis nigrum. Ita vero ſuperiora plena ſunt nutrimento pueris, quod * ſex menſibus neque vertunt collum: quemadmodum enim ebrijs ſurſum fertur humiditas multa. Rationabile autem eſt hanc paſsionem eſſe cauſam, quare quieſcunt in matricibus embryones primum.* *a. l. quinque.

Ponit quintum ſignum corollarie, ſ. quod propter hmôi aſcenſum vaporum non debent pueri & nutrices bibere vinum. parum. n. differt nutricem bibere aliquod & puerum. Sed debent bibere potum aquaticum & modicum, quia vinum eſt multum vaporoſũ, & etiam nigrum magis quàm alius potus. Et tunc addit dicens, quod partes ſuperiores pueri ſunt ita repletæ nutrimento, quod etiam, cum iam ſint ſex agẽtes menſes ſuum non poſſunt vertere caput, vt ebrij propter multam euaporationem vini, quæ fertur ſurſum in eis ad cerebrum. Huiuſmodi. n. ſuperflua humiditas eſt cauſa quare embryo quieſcat in matrice, & nõ mouetur donec illa humiditas digeſta fuerit & completa. Deinde cum dicit. Quare embryo quieſcat in matrice.

N. LEON. *Omnino autem ſomniculoſi ſunt, qui tenues & immanifeſtas habent venas: nec non pomiliones, & qui magni ſunt capitis, illorum enim anguſtæ ſunt venæ, vt nõ facile defluat quæ deſcendit humiditas. Pomilionibus autem, et iis qui magna habent capita ſurſum verſus exhalatio, & impetus multus eſt. At vero qui latarum ſunt venarum propter liberam meatuum tranſmiſsionem, minus ſomniculoſi ſunt, niſi forte aliam quampiã habuerint paſsionem.*

Et iõ amatores ſomni, qui occultas habent venas, & nani, & magna capita habẽtes. Nam horum venæ anguſtæ vt non facile afluat quæ deſcendit humiditas. nanoſis vero magnaque capita habentibus ſurſum impetus multus & euaporatio fit. Manifeſtas vero habentes venas non, ſomnolẽti, propter amplitudinẽ venarũ, niſi aliquam aliam paſsionem habuerint contrariam.

Sextum. Somni amatores qui ſint. Ponit ſextum ſignum. Et eſt, quod illi qui habent occultas venas & ſtrictas, & ſimiliter habentes magna capita ſunt amatores ſomni. Et hoc eſt, quia habentibus ſtrictas venas deriuatur vapor nutrimenti deſcendens à cerebro in venis propter earum ſortitudines, & non deſcendit faciliter, & ita diu repellitur calor naturalis à ſenſibus. In habentibus vero magna capita, euaporatio ſurſum: habentes autem magnas venas, & amplas, non ſunt ſomnolenti propter facilem fluxum vaporum per venas capitis niſi haberent aliquam paſsionem effectiuam ſomni.

Et

Quare eu i euaporatio fit cis omni. Et hoc est to u m signum, quod euaporatio nutrimēti descendens à cerebro, est causa somni efficiens.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Neque rursum melancholici, interior utique friget locus, idcirco illis exhalatio nō est multa. quamobrē edaces sunt cū existāt duri, & quasi nihil ciois iuuētur, ita illorum efficiuntur corpora. atra nanque bilis natura existens frigida, nutritiuum etiam locum frigidum reddit, nec non alia etiam loca vbi potestate istuc affuerit excrementum.*

Neque melancholici. infrigidatus enim est locus intus, quare non fit ipsis multitudo euaporationis. propterea & edaces dicuntur existētes cum sint duri, et quēadmodum enim nullo fruentia efficiuntur eorum corpora. Nigra vero cholera, cum naturaliter sit frigida, & nutritiuum locum frigidum facit, & alias particulas, vbicunque existit potestate huiusmodi superfluitas.

Septimum signum. Ponit septimum signum, s. quòd melancholici nō sunt somnolenti. & hoc quia in eis est melancholia, quæ est frigida, & infrigidat locum nutrimenti. vnde etiam huiusmodi sunt edaces & duri, sicut & qui delectabile non comprehendunt in nutrimento propter dispositionem communem corporis sui, semper tamen aliquod delectabile cupiunt comprehendere. Nigra .n. cholera, quę de sui naturā frigida est, omnes partes corporis, in quibus dominatur, frigidas efficit.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Quamobrem ex ijs quæ dicta sunt palā est, quod somnus caloris ad interna recessus quidam est, & naturalis antiperistasis propter enarratam causam. quapropter contemplatis multa sanè est commotios vnde autem deficit, & infrigidatur. & ob talem frigiditatem palpebra concidunt. & superna quidem, & quæ extra sunt frigescunt, interna autem, & quæ inferius sunt calida existunt, vt pedes, & quæ intrinsecus sunt.*

Quare manifestum ex his quæ dicta sunt, quod somnus est quidam conuentus caloris intrinsecus, & naturalis reciprocatio, propter prædictam causam. Idō multus motus dormiētis. Cū aūt deficit infrigidatur, & propter frigiditatem concidunt palpebra. Et superiora quidem frigefacta & exteriora, interiora vero & inferiora calida, velut quæ circa pedes, & quæ intrinsecus.

Sōnus quid. Ex omnibus istis signis infert conclusionem principalem dicens, quòd somnus est congregatio caloris intrinsecus, & reciprocatio caloris naturalis ab extra propter causam prædictam, i. propter repulsionē caloris à vaporibus descendentibus. Et postea cum dicit {ideo motus} infert duo corollaria. Primum est, quòd propter congregationem caloris huiusmodi intrinsecus, multus est motus intrinsecus in somno, licet quies sit extrinsecus. Et tunc cum dicit. (Et propter) ponit secundum. Et est, quòd propter recursum caloris naturalis ad interius, infrigidatur exterius & superius. Vnde etiam palpebræ concidunt, interiora membra, & inferiora calefiunt &c.

LECTIO II.

Soluitur dubitatio, quonam pacto somnus infrigidatio sit cum causæ multæ eum producentes sint calidæ. Vigiliæ demū causæ efficiētes exquirūtur.

N. LEON. *Cæterum ambigere quispiam posset cur post assumptos cibos validissimus fiat somnus, nec non cur soporiferum sit vinum: aliaque pleraque tales habentia caliditates. nam rationi haud quaquam cōsentaneū est. Somnum quidem esse infrigidationem, somni vero calidas esse causas.*

Quamquam vtique dubitabit aliquis, quia post cibum fortissimus fit somnus, & est somniferū vinum, & alia huiusmodi caliditates habentia est autem non rationabile. somnum quidem esse infrigidationem. causas autem dormiendi calidas.

Supra posuit philosophus causam efficientem somni & probauit per signa. in ista parte mouet dubitationem circa hoc quod dictum est, quòd somnus fit per infrigidationē & fugam caloris naturalis. Et ista in duas. In prima mouet dubitationem, In secūda soluit eam. ibi (Verū ergo accidat &c.} Et hæc in duas, In prima ponit solutiones aliorum, secūdo ponit solutionem propriam. ibi {Vel dictæ quidem &c.} Prima pars in duas secundum tres solutiones, secunda ibi {Vel quēadmodum.} tertia ibi. {Amplius autem multum.) Tunc sequitur illa in qua dat solutionem propriam. Et hæc in duas. Primo increpat solutionē aliorum, secundo dat suam solutionem. secunda ibi. Verum enimuero.} Tunc sequitur alia pars quæ supra fuit diuisa, in qua dat causam efficientem vigiliæ. Et hęc in duas. Primo ponit tres causas efficientes vigiliæ, secundo adaptat illas ad propositum, & secūda ibi. (Est autem tenuissimus.) Et hęc in duas. Primo facit quod dictum est, secundo epilogat, & secunda ibi {quæ quidem ex causa.} Dicit ergo primo, & mouet dubitationem dicens, quòd ita est somnus infrigidatio, quamuis aliquis dubitare possit qualiter post cibum & potum somniferum (quæ calidæ naturæ sūt, sicut, & natura huiusmodi calida) fortissimus somnus fiat. Quare non videtur rationabile somnum esse infrigidationem, cū à calidis causetur, Secundo ibi. — Dubitatio.

N. LEON. *Vtrum igitur hoc accidit, quoniam vt ventriculus cum inanis est, calidus sanè est. Repletio vero illum infrigidat propter motū, ita & ij qui in capite sunt meatus, & loca frigescunt subeunte exhalatione.*

Vtrum ergo hoc accidit, quia quemadmodum venter vacuus cum sit, calidus est: repletio vero infrigidat propter motum, sic & qui in capite pori & loca infrigidantur, sursum lata euaporatione.

Soluit dictam dubitationem. Et ponit tres solutiones. Quarum prima est, quòd accidit somnum esse infrigidationem, quia venter vacuus est calidus de sui natura, quare ingrediēs nutrimētū & replēs īfrigidat. mouetur .n. venter & patitur à nutrimēto ut nutrimētum est frigidum, cum nihil patiatur nisi à suo contrario. Et eodem modo, loca capitis, de se & venæ calidę sunt. Infrigidantur autem quando ad ipsa eleuat euaporatio frigida nutrimenti. Et sic per euaporationem frigidam superius eleuatam & caliditate ventris fugata, prohibetur administratio spirituū & caloris naturalis circa sensum, & efficitur impotentia sentiēdi, qui est somnus. Secundu ibi. — Solutio 1.

N. LEON. *At vt perfusis calido confestim aduenit horror. ita eo loci calido ascendente confertum refrigerat frigus, naturalemque vebetat calorem, eundemque retrocedere contingit.*

Vel quemadmodum perfusis calido subito tremor fit: & ibi ascendente caliditate congesta frigiditas, & quod secundum naturam calidum facit languescere, ac secedere.

Secunda solutio est quòd, sicut cum calido infunditur frigidum, fit tremor & fuga calidi: & eodem modo, cum nutrimentum frigidum ascendit ad superiora capitis, p calidum fugat illud inter frigidū ibidē collocatū & facit latitare calorem naturalem ibidē existentem, & recedere à sensibus. Et sic causatur impotentia sentiendi, qui est somnus. Tertio ibi. — Solutio 2.

N. LEON. *Præterea multo ingesto cibo, quem secum sublenat calidum, vt ignis infrigidatur lignis superiniectis, donec concoquatur. somnus. n. (vt dictum est) efficitur cum corpulentum quippiam sursum à calido per venas ad caput fertur, cum autem non amplius potest, sed copia superuenerit

peruenerit quod sursum est latum, iterum depellitur, & deorsum fluit. Quamobrem calido subducto, quod sursũ ferebat, concidunt homines. soli enim inter reliqua animalia erecti sunt, & prolapsus quidem amentiam facit, postmodum vero fantasiam.

Amplius autem multo incidente nutrimento, quod calor subleuat: quemadmodũ ignis, impositis lignis infrigidatur quousque digeratur: Fit enim somnus quemadmodum dictum est, dum corpulentum sursum fertur à caliditate per venas ad caput: cum vero amplius non possit, sed in multitudine excedit quod eleuatum est iterum repellitur & deorsum fluit. Ideo cadunt hoĩes subtracto calore, qui sursum ferebat. Solum enim animalium rectum, & incidens quidem disipientiam facit, postmodum vero phantasiam.

Solutio 3. Tertia solutio est quòd, sicut ignis infrigidatur supra positis lignis viridibus, sic qñ nutrimentum est in loco digestionis, & eleuatur per calorem ad cerebrũ, calor naturalis ibidem existens infrigidatur donec digeratur nutrimentum, & cesset euaporatio. & ita fit somnus propter infrigidationem nutrimenti corrupti & eleuati à calore per venas ad caput. Et, dũ ibi aggregatum est in magna multitudine, repellitur propter sui grauedinem: & fluit deorsum, impediens vias spirituum & caloris naturalis ministrantium ad sensum: & fit impotentia sentiendi, qui est somnus. Et sic minuitur calor naturalis, & fugatur à partibus exterioribus per vaporis frigiditatem descendẽtem: qui calor sursum ferebatur à corde: & cadunt homines. Et hoc potest intelligi de casu somni sine epilepsiæ. Et dicuntur homines cadere, quia solus homo est animal rectæ staturæ. Et iõ de solis illis proprie dicitur cadere. Et cum cadit, primo habet virtutem intellectiuam alteratam, & deinde phantasiam. Et illud proprie de epilepsia est verum. Et nota quòd sic differt secũda solutio à prima, quæ ponit locum cerebri de se calidũ esse, & nutrimẽti euaporationem frigidam. Secunda solutio ponit calorem à corde ascendentem ad cerebrum & illum debilitari: & etiã fugari à frigiditate nutrimenti. Tertia solutio differt etiam ab illa, eo ꝙ ponit euaporationem frigidam non solũ per sui actionem fugare calorem naturalem, sicut aliæ ponunt, sed etiam propter sui descensum illum omnino depellere. Deinde cum dicit.

N. LEON. *An propositæ quidem nunc dissolutiones cuiusmodi sunt, vt contingat infrigidationem fieri?*

Vel dictæ quidem nunc solutiones contingentes quidem sunt, vt fiat infrigidatio?

In hac parte dat solutionem propriam. Et primó increpat solutionem aliorum dicens, ꝙ non sunt omnino conuenientes, eo ꝙ ponũt causam somni solũ infrigidationem nutrimenti. Et sic notat ꝙ omnes solutiones peccabant in hoc ꝙ posuerunt euaporationem nutrimẽti de se frigidam esse, & propter sui frigiditatem somnũ causare, a quia oĩs vapor de se calidus est. Deinde cum dicit.

a Omnis vapor de se calidus est.

N. LEON. *Verum principaliter is, qui circa cerebrum est locus vt in alijs est pertractatum, etenim omnium, quæ sunt in corpore frigidissimum est cerebrum, ijs vero quæ nõ habent, id quod illi proportione respondet. Quemadmodum igitur à Solis calore exhalans humidum, cum ad superius peruenerit locum, illius algore frigescit, compactumque deorsum fertur, denuoque fit aqua: ita à calidi ascensu feculenta quidem exhalatio in pituitam coalescit. Quamobrem destillationes peri animaduertuntur. altera autem & non morbosa concreta inferne delabitur, calidumque refrigerat. Vt autẽ refrigerari possit, & non de facili exhalationem recipiat, non nihil sane confert tenuitas & angustia illarum, quæ circa cerebrum sunt venularum, & refrigerationis quidem hæc est causa, quamuis caliditate redundet exhalatio.*

Verum enim vero proprie is est locus qui circa cerebrum, quemadmodum dictum est in alijs. Omnium vero quæ in corpore, frigidissimum cerebrum. non habentibus vero, quæ æquiualens huic, pars. Quemadmodũ igitur humidum, quod euaporat à Solis caliditate, cum venerit ad supremum locum, propter frigiditatem suã infrigidatur, & cõgestum deorsum fertur, factum rursus aqua, sic in eleuatione calidi ad cerebrum superflua quędam euaporatio in phlegma redigitur: Ideo, & catarri videntur ex capite fieri. Nutritiua vero & non ægrotatiua deorsum fertur congesta: & refrigerat quod calidum est. Ad infrigidandum vero & non facile suscipiẽdum euaporationem, confert, & tenuitas & angustia venarum circa cerebrum. Infrigidationis quidem igitur hæc est causa, quamquam euaporatio exuperat caliditate. — Cerebrũ est frigidissimũ omniũ quæ in corpore sunt.

Solut. vera. Soluit dicens, ꝙ locus circa cerebrum est locus frigidissimus omnium locorum in animalibus habẽtibus cerebrum, & in non habentibus cerebrum, illud, quod est proportionabile cerebro, est frigidissimum. Vnde, sicut iste vapor humidus eleuatus in aere per calorem adeptũ, vel calorem Solis, cum deuenit ad medium interstitium aeris, infrigidatur per frigiditatem loci, & congelatur in nubem & fit aqua, & consequẽter propter sui grauedinẽ descendit, eodẽ modo vapor calidus de se eleuatus à nutrimento propter sui calorem, cũ venit ad cerebrum ibidem infrigidatur per naturam loci, & comprimitur per nubem, licet de se calidus sit, quare postea descendit. Et quod est ęgrotatiuum descendit ad nares & ad aures, & fiunt catarri, & quod non est ægrotatiuum ascendit. Sed nutrimẽtum descendit per vias venarum, & repellit calorem naturalem & spiritus ascendentes à corde: quibus impulsis infrigidantur loca superiora & exteriora, & fit impotẽtia sentiendi. Et ad infrigidandum huiusmodi vaporem calidum eleuatum, & vt diu descendat, confert multum tenuitas, & strictitudo venarum circa cerebrũ. Et ita patet ꝙ infrigidatio est causa somni, quæ tamen infrigidatio est à frigiditate loci circa cerebrũ originaliter, & non à frigiditate euaporationis ascendentis, sicut ponunt aliæ solutiones: immo illa in suo ascensu calida est. — Infrigidatio est causa somni.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Excitantur autem quando fuerit concocta & euicerit quæ compulsa fuerat in angustum à circunstanti copiosa caliditas: sanguisque crassus à sinceriore discretus fuerit.*

Expergiscuntur autẽ cum digestio facta fuerit, & vbi multus ille calor, qui à frigore circũfuso in angustũ fuerat redactus, obtinuerit. Et discretus quoque fuerit corpulentior sanguis atque purissimus.

Determinat causam efficientem vigiliæ. Et primo ponit tres causas efficientes vigilię. Prima est completio digestionis. Quando.n. completa digestio est, cessat euaporatio, quæ causa est somni, Secunda causa est, quando calor naturalis, qui expulsus est ad interius, & angustia venarũ à frigiditate ipsius vaporis circunstantis obtinuerit, contra frigus illud, tũc enim dissoluit illum vaporem congestum in venis, & facit descendere deorsum, & ascendit sursum ad sensus. Et hoc forsan est causa vigiliæ, quando aliquis excitatur à somno. Tertia causa est, qñ facta est diuisio sanguinis puri ab ĩpuro in corde, vbi est digestio. Prima.n. digestio est in stomacho, vbi colligitur subtile nutrimentũ, & mittitur ad hepar, grossum autem descen- — Causæ efficientes vigilię quę sint.

dit

dit ad intestina. Secunda digestio est in hepate. ibi. n. digeritur illud subtile in sanguinem, & mittitur ad cor. In medio thalamo cordis fit etiã tertia digestio. tunc cum fit discretio sanguinis puri ab impuro. Et hoc ibi. {Et discretis.)

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Est aut tenuissimus quidem sanguis & purissimus is qui est in capite: crassus autem & feculẽtus maxime ille qui in infernis est partib. Vniuersi vero sanguinis origo (vt hoc in loco, & in alijs ẽt determinatũ est) ipsum est cor. Eorum aũt qui in corde vtrinque sunt sinus, cõmunis est medius: illorũ vero vterq; ab vtraq; suscipit vena, & ab ea quæ magna vocatur, & ab aorta, in medio autem fit secretio. Verum de ijs constituere magis proprium aliorum est sermonum.*

Est aũt tenuissimus quidẽ sanguis & purissimus qui in capite: densissimus aũt & turbidissimus qui in inferioribus partib. Omnis vero sanguinis principiũ (sicut dictũ est hic & in alijs) est cor. Horum aũt qui in corde vtrinque thalami, cõmunis est qui medius: quorũ vterque suscipit ex vtraq; vena: & ex ea, quæ vocatur magna, & qua Aorta. In medio vero fit discretio. Sed definire quidem de his alijs sermonibus est conuenientius.

Manifestat hanc causã dicens φ tenuissimus & purissimus sanguis est ille, qui transmittitur ad nutrimẽtũ capitis: & turbidissimus, qui mittitur ad nutrimẽtũ partis inferioris. Vtriusq; enim sanguinis principiũ est cor, vt dictum est in Tertio libro de Animalibus. In corde sũt tres thalami. in corde sunt tres thalami, s. dexter, qui recipit sanguinem à vena, quæ dicitur Aorta, & est principium venarũ nõ pulsatilium, quæ cõmuniter vocantur venæ. Et sinister, qui recipit sanguinem à vena magna, & est principium venarum pulsatilium quæ vocantur arteriæ. Et nota φ in venis pulsatilibus multum est de spiritu vitali & calore naturali, & parum de sanguine, in vero nõ pulsatilibus econuerso, multum est de sanguine & parum de spiritu. Et est medius thalamus inter vtrunq; qui recipit sanguinem ab vtroq; & fit ibi discretio sanguinis puri ab impuro. Sed determinare de his, proprie pertinet ad librum de Animalibus, siue ad Medicinam. Deinde cum dicit.

Cap. 19.

N. LEON. *Quoniam autem post cibi assumptionem maxime indiscretus est sanguis, iccirco somnus efficitur, quo ad purior quidẽ secretus sursum, turbidior vero deorsum feratur cum autem hoc contigerit, ab alimentorum leuata onere animalia excitantur.*

Quia vero fit maxime sanguis post nutrimenti oblationẽ indiscretus, somnus fit quoad secernatur sanguis, hoc quod purissimum sursum, illud vero turbidissimum deorsum. Cum autem hoc acciderit, expergiscuntur animalia absolute ex nutrimenti grauitate.

Indiscretio sanguinis causat somnum. Adaptat ad propositum dicens φ, quia sanguis cum offertur cordi & recipitur in medio thalamo est indiscretus, ideo fit somnus, quia grauatur cor ex sanguine, donec fiat discretio sãguinis puri ab impuro, & purus mittatur ad membra superiora, & turbidus ad inferiora. Cũ autem facta fuerit digestio ista, vel diuisio sanguinis, tunc animal soluitur à grauitate nutrimenti & vigilat &c. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Quæ igitur dormiendi sit causa explicatum est, quod videlicet corpulenta res sursum à connato calido antiperistasis aduatim ad primum sensitorium. Præterea quid est somnus, quod, s. primi sensitorij comprehensio vt in opus exire nõ possit, ex necessitate quidẽ effectus.*

Quæ igitur est causa dormiendi dictũ est. Quia à corpulento, quod sursum fertur per ingenitum calorem reciprocato subito ad primum sensitiuum. Et quid est somnus, quoniam primi organi sensitiui comprehensio, vt non possit agere.

Epilogat. Et primo in communi, & secundo in speciali. Et primo dicit, φ somnus est reductio caloris à loco superiori ad locum, quod est cor, cum expellitur à vapore corrupto nutrimenti per venas descẽdenis, quibus vapor ferebatur sursum ad cerebrum per calorem proprium. Et sic tangit duplicẽ causam somni efficientem, & ex consequenti materialem, & hoc dicit. ibi (Quæ quidem.)

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Non enim contingit esse animal, nisi ea quę ipsum cõstituũt cõtigerint. salutis vero gratia, saluat. n. requies.*

Non enim contingit animal esse non accidentib. quę ipsum perficiũt: propter salutẽ vero est. saluat. n. quies.

Tangit causam finalem dicens, φ somnus est necessarius animali. Non enim potest animal esse nisi insint ibi ea quę perficiant, quæ habere non potest nisi dormiat. Et ideo somnus necessarius est ad salutem. quies enim saluat ipsum. Et hoc dicit. ibi {Et quæ ex necessitate est &c.)

ARISTOTELIS
DE SOMNIIS.
Cum Diui Thomæ Aquinatis præclarissima expositione.

LECTIO PRIMA.

Cuiusnam partis animæ sit somnium: quod non esse sentientis simpliciter, nec opinantis, nec intelligentis, sed sentientis vt imaginantis, dicitur.

N. LEON. *POST hac autem de somnijs est pertractandũ in primisque cui nam animæ parti obuersentur, & vtrum contemplatiuæ passio sit, an sensitiuæ: ijs enim solis ex ijs quæ nobis insunt, aliquid cognoscimus.*

POST hoc autem quærendum est de somnio. Et primo cui earum, quæ animæ pars, hoc inesse videtur, & vtrum intellectiuæ particulæ passio est hęc, vel sensitiuæ. His enim solum, eorum, quæ in nobis sunt, cognoscimus aliquid.

Determinato de somno, in hac parte determinare intendit de passione eius, quæ est somniũ. Et diuiditur in duas hæc pars, s. in procemialẽ, & executiuam. ibi {Autem &c.) Et ista in duas. In prima ostendit cuius per se passio sit, in secunda determinat de quidditate somni, secunda ibi. (Quid autem.) Prima in duas. Primo ostendit cuius per se non est passio somnium, in secunda cuius p se passio sit. ibi (Sed quatenus &c.} Prima in duas. Primo dicit φ somniũ non est per se passio sensus nec intellectus, secundo ostendit quòd nec est sine illis. ibi (Amplius autem &c.) Prima in duas. Primo ostendit φ somnium nõ est passio sensus, & in secunda ostendit, quòd non est passio intellectus. ibi {Sed neque in opinione.) Illa pars in qua ostendit, quòd somnium non est sine illis diuiditur in duas. Primo ostendit φ somniũ est passio sensitiuæ, in secunda ostendit quod est passio phantasiæ: ibi {Sed autem de phantasia.} In speciali ergo sic procedit dicens quod primo determinandum est cuius partis animæ somnium passio sit, vtrũ sensitiuæ, vel intellectiuæ, quia solum his duobus cognoscimus quicquid cognoscimus.

Deinde cum dicit.

Quod

N. LEON. *Quod si visus opera est visio, & auditus auditio, & omnino sensus ipsum sentire: Istae autem sensuum sunt communia, vt figura, & magnitudo, aliaque huiusmodi: propria vero, vt color, sonus, sapor: continens autem & dormiens nullum videre potest animal. Similiq; modo in reliquis. ideirco manifestum est quod in somnis non sentimus, non igitur sensu somnium sentitur.*

Si itaq; visus visus est visio, & auditus audire & per omnino sensus sentire: communia autem sunt sensuum, velut figura, & motus, & magnitudo & alia huiusmodi: propria vero veluti color, sonus, sapor. Impotentia autem sunt omnia claudentia oculos aut dormientia, videre. Similiter autē, & in reliquis manifestum quā nihil sentimus in somnis. Non ergo sensu somnium sentimus.

Somnium non est per se passio sēsus. Prosequitur. Et primo ostendit quod somnium non est passio sensus sic. In somno non operatur sensus, nec sensus somnium percipit: igitur nō est passio sensus. Huius rationis primo ponit declarationē medij dicens, quod cum actus cuiuslibet sensus fiat circa sensibile commune & proprium, & neque illa sensibilia. neque illa possunt apprehendere per somnium tunc manifestum est quod in somnio non operatur sensus. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Sed profecto neque opinatione. non enim solum quod accedit dicimus hominem esse vel equum sed etiam albū & pulchrum, quorum sanè aliquid vere vel falso sine sensu opinio dicere non potest. Somni autem tempore animam contingit hoc ipsum facere: nam eodem sanè modo id quod accedit, quod homo et quod pulcher est, cernere conspicamur.*

At vero neque opinione. Non enim solum aduenientes dicimus hominem esse vel equum, sed & album vel pulchrum: quorum opinio sine sensu nihil vtique dicet neque vere neq; false. In somnis autem accidit animam hoc facere, similiter enim quoniam homo est, & quoniā albus est, is qui aduenicns, videmur nobis videre.

Somnium non est per se passio intellectus. Probat quod non est per se passio intellectus sic, quia nō solum apprehēdimus insomniando intelligibile, sed etiam sensibile: ergo non est somnium per se passio intellectus. Et tunc ponit medium in speciali exemplo: & declarat dicens, quod non solum apprehendimus huiusmodi intelligibilia hominē & equū in somno, sed etiam huiusmodi album & nigrum. de quibus non potest intellectus iudicare, neque vere, neque falsæ sine sensu. Sed de his iudicium facit anima in somnio. Similiter etiam apprehēdit, quoniam aliquis est homo, & quod albus.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Quinetiam præter somnium, aliud etiam quiddam intelligimus, vt cum vigilando aliquid sentimus. De eo .n. quod sentimus sæpenumero etiam aliquid cogitamus: ita et in somnijs præter ipsa fantasmata alia plerunq. intelligimus. id autem perspicuum esse poterit, si quis mentem adhibeat & experrectus meminisse contendat. iam vero nonnulli talia viderunt somnia, qualia videntur illi facere qui ex memorandi praeceptis propositas collocāt res: illis enim plerunq. accidere solet præter somniū aliud quippiā ab oculos loco ponere fantasma. Quapropter perspicuum est quoniam neque somnium est omne quod in somnis cernitur fantasma: et quoniā quod cogitamus id opinatione opinamur.*

Amplius præter somniū, aliud aliquid intelligimus, quemadmodum in vigilando sentientes aliquid. de eo .n. quod sentimus, sæpe etiam intelligimus aliquid. Sic & in somnijs, præter phantasmata, alia aliquando intelligimus. Videbitur autem alicui hoc, si quis adhibeat mentem, & tentet memorare surgens. Iam vero quidam viderunt somnia huiusmodi, velut qui videntur secundum memoratiuum præceptum ponere quæ proponuntur. Accidit enim eis aliud quid præter somnium, ponere ante oculos in loco phantasmata. Quare manifestum, quoniam neque somnium omne quod in somnijs phantasma: & quoniam intelligimus quæ opinione opinamur.

Ostendit quod somnium non sit omnino sine intellectu sic. In somnio intelligitur aliquid præter somnium quod nobis apparet. sicut apparet in vigilando, quod cum nos sentimus aliquid, immediate post illud aliquid intelligimus. ergo somnium non fit sine intellectu. Huius rationis solū ponit medium, & tunc secundo ostendit ipsum dicens, quod manifeste apparebit somnium esse aliquid aliud intelligere phantasmatibus sibi apparentibus. si surgens à somnio reducit ad memoriam vigilans quæ somniauit. Multi enim vident huiusmodi somnia, in quibus operatur intellectus, sicut qui disponunt & iudicant quid pōt sequi ex his quæ apparent in somnio. Ponunt enim aliquid aliud illi ante oculos suos in loco phantasmatum apparentium, & aliud conueniens, quod intēdit prosequi & fugere. Et h.d. ibi (Videbitur autem.) secūdo concludit quod non omne, de quo fit iudicium in somno, est somnium: & quod contingit intelligere in somno ea, quæ sola opinione percipi possunt. Et hoc dicit. ibi (Quare manifestum &c.) Lege 2. de Aia c. 153.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *De omnibus autē ijs intantum est manifestum, quod eadē res, qua in morbis vigilantes decipimur, somni tempore eandem efficit passionem: eū sanis etiam, & probe noscentibus, pedalis tamē Sol esse videatur. Ceterū siue idē animæ fantasticū, siue diuersum sit à sensitiuo, nihilominus nulla fit deceptio absq; videre quippiā et sentire: peruerse .n. videre, & perperam audire, vere videntis quippiā est, & audientis, non illud autem quod arbitratur. Somni vero tempore positū est nihil videre, aut audire. neque omnino quippiam sentire. An igitur nihil quidem videre verum est, nihil autē sensum pati, haud quaquā verum. Quinimmo visionem aliquid contingit pati, nec non alios etiam sensus. horum autē vnum quodque vt in vigilante, applicat quidē quodammodo se sensui, nō autē eo applicat modo vt in vigilante, & aliquādo quidem opinio asserit quod falsū est id, quod videtur plerunq; autē fallitur, & fantasma consectatur. Quod igit neque opinatis est, neque cogitantis istæc passio, quā somniare vocamus, manifestū sanè est. sed neque sentientis simpliciter: videre nanq; esset, et audire simpliciter.*

Palam autem de his vniuersi in tantū quoniā eodē, quo vigilantes in ægritudinibus decipimur, hoc idē in somnio facit passionem. & sanis vero & scientibus, pedalis tamen Sol videtur esse. Sed siue idem, siue diuersū phantasticum animæ & sensitiuum, nihilominus non fit absque videre & sentire aliquid. Perperam enim videre & audire videntis vere aliquid, est & Audientis: nequaquam tamen id quod arbitratur. In somno autem positum est nos nihil videre, atque audire, neq; omnino sentire. Singulum autem horum in sensum quodammodo incurrit, perinde ac si vigilaret, verum non eodē prorsus modo. Et quandoque quidem opinio dicit quod falsum, quēadmodum in vigilans, quandoque vero detinet, & sequitur phantasma. Quod quidem igitur non est opinātis neque intelligentis passio hæc, quam vocamus somniare, manifestum est. Sed neque sentientis simpliciter: videre enim vtique & audire simpliciter esset.

Somnium non fit sine sensu. Probat quod somnium non fit sine sensu sic, Eadem est deceptio, quę fit in vigilando circa sensibilia, & quæ fit circa sensibilia in dormiendo, & eodē modo

do

do: sed talis deceptio non accidit nisi mediate sensu, ergo non fit somnium nisi mediante sensu. Huius rationis primo ponit Maiorem, & hoc ibi (Palam autem.) secundo conclusionem cum dicit (sed siue idē) Et addit conclusionem quod non est, siue virtus sensitiua sit eadem cum phantasmate, siue non. Et hoc dicit, quia manifestū est somniū esse virtutis phātasticæ passionē. tertio ponit Minorē. ibi (In sōno āt &c.) Et, quia aliqs diceret q sēnsus nō errat circa ꝓpriū obiectū. Minor falsā est. & ideo addit dicens, q licet visus & auditus uera sint circa proprium obiectum, non tñ vera sunt circa omne illud, de quo iudicāt. Possunt. n. errare circa sensibile cōmune, & per accidens: & hoc est videntis vere. Deinde probat q somnium non sit sine sensu & intellectu coniunctim sic, Sensus & intellectus eodem modo patiuntur à somnijs in dormiēdo, quomodo patiuntur in vigilando: ergo somnium non fit sine intellectu & sensu. Huius rationis non ponit conclusionem, sed solum ponit primam partē medij cum declaratione, d. q in somnio non fit sensus simpliciter, sed aliqua passio tñ; cum sit in sensu quolibet, q quilibet sensus eandem passionem recipit in dormiendo, quā recipit in vigilando, sed non eodē modo penitus: & hoc est in somno. Et tūc probat secundam partē dicens, q sicut in vigilando intellectus aliquādo dicit esse falsum, quod sensus dicit esse verum; aliquando sequitur sensum dicens, cum sentiat eodem modo: & hoc. ibi (Sic quandoq; quendam.) Et nota q accipit hic opinionem pro intellectu. Deinde probat conclusionem, dicit enim somnium nō esse passionem intellectus, neq; sensus: quia non fit sensus simpliciter in dormiendo, & hoc. ibi (Quod quidem.) Deinde cum dicit.

N. LEON. *Verum quo id fiat modo perscrutandum est. Supponatur igitur, quod alioquin est manifestum, quod sensitiui sit passio, quandoquidem & somnus. non enim in alia quidem animalium parte inest somnus, in alia vero somnia videre, sed in eadem. Quoniam autem de fantasia in commentarijs de Ani. dictum est, & est quidem cum sensitiuo idē ipsum fantasticum esse, aut aliud fantastico est & sensitiuo. Est autem fantasia ea quæ à sensu actu facta est motio: somnium autem quoddam apparet esse fantasma. Quod enim in somnis cernitur fantasma, somnium appellamus, siue simpliciter, seu quodammodo fiat: manifestum profecto est, quod sensitiui quidem est somnia videre, huius autem, vt est fantasticum.*

Sed qualiter & secundum quem modum considerandum. Ponatur ergo (quod & manifestum est) quod, & sensitiui passio sit siquidem et somnus. Non enim alicui animalium inest somnus, alij vero alicui somniare, sed eidem. Quoniam vero de phantasia, in his quæ de Anima dictum est: & est quidem idē sensitiuo phantasticū: esse autem sensitiuo & fantastico alterum. Est autem fantasia, qui à sensu secundum actum, fit motus: somnium vero, fantasma quoddam videtur esse, nam quod in somno fantasma, somnium dicimus, siue simpliciter, siue quodāmodo factum: manifestum quod sensitiui quidem est somniare, huius autem secundum quod fantasticum.

In hac parte ostendit cuius per se passio sit somniū. Et primo dat intentionem, secundo prosequitur. Primo ostēdit q est per se passio partis sensitiuæ sic. Circa idem sunt somnus & somniū: sed somnus est per se passio partis sensitiuæ: ergo & somnium. Primo ponit conclusionem. ibi (Ponatur ergo.) secundo Minorem. ibi (Siquidem & somnus.) tertio Maiorē. ibi (Non enim.) Et nota q non est sibi contrarius, quia prius, qñ probauit q somnium nō est passio sensus, accipit sensum pro sensu sm actum, qui actus in somno ligatur, hic aūt probat q somnium est passio

Solutiones quōnis tacitę

sensitiuæ partis animæ, quę non solum comparatur sensui, sed imaginationi. Et ideo consequenter ostēdit q somnium est passio sensitiuæ, inquantum fantasmatis est, sic. Eadem virtus sm substantiam est sensus & fantasmatum, sed differunt sm esse, sed somnium est quoddā fantasma, ergo somnium est passio sensitiuę inquantum fantasma est. Huius rationis ponit Maiorem, & hoc. ibi (Quoniam vero de fantasia.) Deinde ostendit eam per definitionem fantasiæ, secundo ponit Minorem cum sua declaratione, & hoc ibi. (Somnium vero.) tertio conclusionem, & hoc ibi. (Manifestum quidem &c.)

LECTIO II.

Passionem, quæ fit à sensibilibus in ipsis sensorijs, etiam eis absentibus aliquo modo immanere.

Quid autem est somnium? & quonam fiat modo, ex ijs quæ somni tempore accidunt maxime cognoscere poterimus. Sensilia enim per vnumquodq; sensitorium in nos sensum efficiunt, ea autem quæ ab illis fit passio nō solum operantibus sensibus sensitorijs inest, sed etiam cum recesserit. N. LEON.

Qvid autem est somnium, & quomodo fit ex his quæ circa somnum accidunt, maxime vtiq; speculabimur. Sensibilia enim secundum singulum sensitiuum in nobis efficiunt sensum. Et quæ fit ab eis passio non solum inest sensitiuis dum sensus agunt, sed et dum abierint.

Ostenso cuius partis aīæ somniū per se passio sit, hīc determinat quidditatē eius cum alijs proprietatibus. Et diuiditur in duas partes. in prima determinat de somnio quid sit, & quomodo fit. in secunda determinat de diuisione somnij. ibi (De definitione vero &c.) Prima pars diuiditur in duas, in prima determinat de somnio absolute, in secunda de somnio in cōparatione ad nos ibi. (Iam vero quibusdam accidunt &c.) Prima in duas, Primo dat intentionem, secundo prosequitur ibi (Sensitiuo enim.) Et ista in duas, qa somnium est apparitio simulacrorum in somno, in prima determinat omnes apparitiones simulacrorū, in secunda concludit cuius apparitio simulacri facit somnium; secunda ibi. (Si fantasma.) Prima in duas. Primo determinat de modo apparitionis simulacri sensibilis, in secū da determinat modum apparitionis simulacri intelligibilis. Et, quia oē simulacrum sensibile apparet simpliciter vigilādo & simpliciter dormiendo, & languinem, dormiendo & vigilando, ideo determinat motus simulacrorum in his, post, in secūda modos simulacrorum apparentium in lāguedine vigilādo & dormiēdo. ibi (Ex his &c.) Prima in duas. Primo ostendit quod simulacra apparent in vigilando in absentia sensibilium, secūdo determinat quod huiusmodi apparitio est deceptiua aliquando. ibi (Ad hoc autem &c.) Prima in duas in principalem & incidentalem. ibi (Quoniam vero &c.) Prima in duas. Primo ostendit suum intentum per rationes sumptas à simili, secundo per signa. ibi (Palam autem.) Prima in duas. ponēs duo signa, secundum ibi (Similiter autem &c.) secunda in duas. Primo probat illud per signa in visu, secundo per signa in alijs sensibus. ibi (Fiunt autem.) Prima in quatuor partes secundum quatuor signa. secunda ibi. Ab his &c. in speciali sic procedit Primo dat intentionem, & patet, secundo prosequitur probans primo hanc conclusionem, quod simulacra sensitiuā non solum agunt in sensum & mouent ipsū in præsentia sensibilium, sed etiam in eorū absentia.

Simulacra sensitiua nō solum agūt in sēsum in psentia sensibilium, sed etiam in absentia.

Deinde cum dicit.

Similis enim isthac videtur esse passio ijs, & his, quę sunt lata. Huiusmodi nāque nihilominus mouētur quāquam motor illa amplius non attingit. is enim aerem commouit, qui iterum commotus aliam aeris partem cō

mouit

*mouit, & hoc sanè modo quoad con*stat*, cum in aere, tum in humore facit motum.*

Similis enim passio in his, & in his quæ feruntur videtur esse. Etenim in latis, eo quod mouit non vlterius tangente, mouentur. nam quod motum fecit mouit aerem quendam, & rursus hic motus, aliū. Et hoc itaq; modo, quousque quidem steterit, facit motum & in aere, & in humidis.

Primum signum. Probat hoc per duo signa. primum tale est, sicut in motu proiectorū, piiciēte quiescente, ipsum proiectum nihilominus mouetur: Nam primum mouēs De motu proiectorū. mouet aerē sibi cōtinuum cum ipso proiecto, & ipse aer motus mouet alium aerem sibi continuum, & sic successiue quęlibet pars aeris mouet aliā, donec esset totus motus. & non solum accidit hoc in aere, sed in aqua & in alijs humidis. Et eo mō quiescēte sensibili extra vel absente, quod est primū mouens in sensu: nihilominus mouet motus in sensu, mediante simulacro derelicto. Huius rationis primo ponit conclusionem, & post medium. Secundo ibi.

N. LEON. *Similiq; modo in alterationibus fieri existimandum est. quod enim à calido calescit, proximum calfacit, & ad initium vsque deducit. Quamobrem in illo quod sentit, cum alteratio quædam sit is qui actu est sensus, idipsum contingere necesse est, quapropter passio hæc est non solum operantibus sensitorijs, sed etiam cessantibus, cum in profundo, tum superficietenus.*

Similiter autem oportet opinari hoc & in alteratione. Nam quod calefactum est à calido, proximum calefacit: & hoc distribuit vsque ad principium. Quare & in quo ipsum est sentire (quoniam est alteratio quadam qui secundum actum sensus) necesse est hoc accidere. Ideo passio est non solum in sentiētib. sensitiuis, sed quiescentibus: & in profundo, & superficietenus.

Secundum signum. Ponit secundum signum simile, sicut est in alteratione, q; primum alterans alterat sibi proximum, & illud sibi proximum, & sic successiue vsque ad vltimum alterationis, quod est principium quietis: quia in ipso primo deficit virtus primi mouentis. Et, cum sensus sit quædam alteratio: sic erit in sensu, vnde passio fit in organo sentiendi. Et hoc in profundo, quando est fortis & debilis. Primo ponit medium. Secundo conclusionem. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Manifestum autem idest cum continenter aliquid sentimus: nam licet sensum transferamus, ea nihilominus comitatur passio, vt de Sole ad vmbram. contingit enim nihil tunc cernere ob motionem à lumine adhuc in oculis restantem.*

Palam autem cum continue sentimus aliquid. Transferentibus enim sensum sequitur passio: velut de sole ad tenebras. accidit enim nihil videre propter adhuc subsistentem motum in oculis à lumine.

Aliud signū. Ostendit idem per signa in visu, s. Quando aliquis videt aliquod lucidum excellens, si transferat visum ad res aliquas alias, nihil videbit propter motum ipsius simulacri detenti in visu, qui expellit aerem sibi proximum: & sic successiue vsque ad vltimum generationis, quod est primum principium quietis: quia Quare simulacra remaneant in sensu, p absentiam. in ipso deficit primo virtus primi mouentis. Cum igitur sit sensus quædam alteratio, sic erit in sensu sensibili quiescente sensibili primo moto, adhuc fit motus in sensu, vnde passio fit in organis sentiendi & motus simulacri in sensu expellunt motus minores: & hoc est signum q; simulacra manent in sensu in absentia sensibilium. Secundo ibi.

N. LEON. *Nec minus si ad colorem quempiam longo conspexerimus tempore, vel album, vel viridem, eiusmodi prospectu apparet omne id, ad quod visum transferimus.*

Et si ad vnum colorem multo tempore aspiciamus, aut album vel viridem: eiusmodi videtur ad quodcunque visum permutemus.

Ponit secundum signum. Et est, si aliquis videat diu aliquem colorem vehementer immutantem, vt album aūt ceruleum, deinde trāsferat visum ad alios colores, omnes apparebunt esse talis coloris, qualis erat is, qui prius videbatur. Et hoc non est nisi propter simulacrum primi coloris mouens ipsum. Tertio ibi. Secūdum signum.

N. LEON *Similiq; modo ad Solem, aut aliud quippiam splendidum conspicientes si conniuerimus apparet obseruantibus è regione qua visum cernere contigerat, primo quidem idem color, postea vero in puniceum conuertitur, tum in purpureum, quoad in nigrum perueniat colorem & euanescat.*

Et si ad Solem prospicientes, vel aliquod splendidum, cōclusserimus, obseruantibus quidem uidetur secundum directionem qua accidit, visum uidere, primum quidem huiusmodi colorem donec permutatur in punicetum, deinde in purpureum, quousque in nigrum ueniat colorem, & euanescat.

Ponit tertium signum. Et est, q; si aliquis videt aliquid lucidum, vt Solem, & subito claudat oculos, non aduertendo visum, sed obseruando illud directe, primo apparebit ei color rei splendidæ, deinde mutabitur in medios colores successiue donec veniat ad nigrum, & omnino euanescat. Et hoc non contingit nisi propter simulacra splendidi derelicti in visu. Quarto ibi. Tertium signum.

Are præterea commota mutantur, ut à fluminibus, & ab ijs maxime, quę concitatissime fluunt, quæ quiescunt & apparent moueri. N. LEON.

Et ab his quæ mouentur, aut permutantur, uelut à fluminibus, maxime autem ab his quæ citissime fluunt. Videntur enim quiescentia moueri.

Probat per quartum signum. Et est, q; si quis, velocissime fluens, vt flumen, respiciat: & deinde transferat visum ad res quiescentes, omnes apparebunt moueri. Et hoc non contingit nisi propter simulacrum motus manens in sensu. Quare hæc omnia sunt signa q; simulacra manent in sensu in absentia sensibilium, & hoc dicit. ibi (Et ab his.) Deinde cum dicit. Quartum signum.

Ab excellentibus quinetiam sonis surdastri homines redduntur: & à ualentibus odoribus, male odorantes: similiterq; in alijs. Et ista hæc quidem hoc manifeste accidunt modo. N. LEON.

Fiunt autem & magnis sonis obsurdescentes: fiunt autē & à validis odoribus difficile odorantes: atq; ita de similibus. Hęc itaque manifeste accidunt hoc modo.

Ostendit idem per signa in omnibus sensibus, dicens q; ab excellentibus sensibilibus corrumpuntur sensus omnes. Excellentes enim odores non odorantur. Et hoc non contingit nisi propter impressionem simulacrorum talium sensibilium factorū in sensu, quæ non cessant agere in sensum donec eorum pant ipsum &c.

L E C T I O III.

Sensum non semper pati sed agere quando que ostenditur, quomodo itē, & cur sensus ipse decipiatur manifestū fit.

Quod autem sensitoria celeriter paruas etiam sentiant differentias, indicio est id, quod in speculis fieri animaduertitur. N. LEON.

Quod autem sensiti ua cito & medicas differentias sentiunt, signum est, quod in speculis accidit.

hæc est pars incidentalis. in qua remouet duas dubitationes, & diuiditur in duas. In prima remouet eas,

cas, in secunda, quia fecit digresionem à proposito, redit ad aliud ibi.(Ad eam vero.) Prima in duas. Primo remouet primam dubitationem, secundo secundam. ibi(De quo eadem.) Et ista in duas. Primo reddit causam ex parte oculorum. in secunda ex parte speculi. ibi(Quemadmodum &c.) Et ista in duas. Primo ponit causam, secundo confirmat eam per simile. ibi (Attestantur autem.) Prima in duas. Primo ponit causam. secundo infert conclusionē super vtranq; dubitationem, & tunc sequitur illa pars.(Adhuc autem.) in qua ostendit ꝙ apparitio huiusmodi simulacrorum est similatio. Et diuiditur in duas. Primo ostendit qñ decipiunt qñ non, secundo reddit causam vtriusque. ibi (Causa vero.) Et ista in duas. Primo reddit causam, quare anima non decipitur per simulacra huiusmodi. Secundo reddit causam quare decipitur. ibi (Necesse autem &c.) In speciali sic procedit. Quia ex dictis crederet aliquis, ꝙ, si sensus retinet simulacrum rei, sensus retinet simulacrum rei sensibilis, ideo si conuertat se ad aliud sensibile, non de facili recipit simulacra ipsius, crederet etiam ꝙ sensus non agit, sed solum patitur. ideo remouet hic vtrunque. Et primo primum dicens, ꝙ sensus species sensibilium differentium cito recipit, vt videtur in speculo, qm̃ non obstante simulacro prius recepto, statim recipit simulacrum alterius obiecti. & hoc est verū si aliquod sensibile non fuerit excellens, tunc enim impedit receptionem minoris. Et ideo dicit modicas. Secūdo ibi.

Remouetur error q causari posset ex malo intellectu verborum. Arist.

N. LEON. *Qua de re secum considerans quispiam, perquireret sane & ambigere posset. Et simul ex hoc erit manifestum, visum vt aliquid patitur, ita aliquid etiam agere.*

De quo vtique per se insistens considerabit quis, & dubitabit. Simul autem ex ipso manifestum, quoniam quemadmodum visus patitur, sic facit aliquid.

Remouet secundum quod fit per signum in speculo. Et est quod similiter aliquis posset super hoc adiuuari ꝙ visus non solum patitur aliquid, sed aliquo modo agit. Deinde cum dicit.

Sensus non solū patitur aliquid, sed aliquo mō agit.

N. LEON. *Si enim in menstruorum profluuijs mulieres in nitida conspexerint specula, summa earum parti nubecula quasi cruenta imprimitur: quæ, si nouum fuerit speculum, haud leui sanè negocio inde abstergitur, si vero antiquum, non adeo est difficile. causa autem, vt diximus, est quòd non solum ab aere aliquid patitur visus, sed agit aliquid & mouet, quemadmodum alia splendida. Visus nanque de splendescētium ordine est, & colorem hītiū.*

In speculis enim valde puris cum menstruis superuenientibus, mulieres inspiciant in speculum. fit superficiei speculi sicut nubes sanguinea: & si quidem nouum sit speculum, non facile est abstergere huiusmodi maculam, si vero vetus, facile. Causa vero, ut diximus, quoniam non solum visus patitur aliquid ab aere, sed & facit aliquid & mouet, quemadmodum splendida. Nam visus splendidorum est & habentium colorem.

Ostendit hoc signum sic. Si mulier patiens menstruū inspiciat speculum, apparebit nubes sanguinea in superficie speculi: &, si nouum sit speculum, nō potest illa macula abstergi faciliter: & si vetus, faciliter. hoc aūt est, qꝛ visus non solum patitur ab aere deferente speciem visibilem, sed agit in aerem, & mouet ipsum, sicut alia splendida. Deinde cum dic.

N. LEON. *Oculi igitur rationabiliter afficiuntur, vt quæuis alia corporis pars: & alioquin natura venularum sunt pleni. quamobrem excitis menstruis propter conturbationem & sanguineam ebullitionem, in nobis quidem, quæ in oculis est differentia non apparet, quæ tn̄ inest. eadem .n. natura genitalis est seminis, quæ menstruorū. aer aūt ab illis mouetur, aeremq́; speculo proximum et, illi cōtiguum eadem afficit qualitate qualis ipse affectus est, is autem speculi summam partem.*

Oculi quidem igitur rationabiliter, cum fuerint menstrua, afficiuntur, sicut & alia pars qualibet corporis. Etenim natura existunt pleni venarum, Ideo cum fiunt menstrua propter turbationem & ebullitionem sanguineam, nobis quidem, quæ in oculis differētia, incerta est, inest aūt. Nam eadē natura seminis, & menstruorum. Aer quoque mouetur ab ipsis: & eum, qui in speculis est, aerem continuum existentem, qualē quendā facit, et talem velut ipse patitur. hic vero speculi superficiem.

Dat causam huius signi. Et primo à parte oculorū, dicens, ꝙ cum menstruo afficitur quælibet pars mulieris, & maxime in oculo: quia pleni sunt venarum, in quibus abundat feruor sanguineus in tempore mēstrui, qui turbat dispositionem mulieris, & inficit totum oculum: quia eadem est natura seminis & menstrui. Vnde sicut semen generatur ex superfluitate vltimi digesti; sic & menstruum. & ita est in mulieris oculo, & oculus infectus mouet aerem sibi contiguum, & ille alium successiue, vsque ad aerem contiguum speculo: qui aer est infectus cum simili passione, qua inficitur oculus: & sic inficit superficiem speculi. Secundo ibi.

Quare oculi mēstruati inficiūt speculum.

N. LEON. *Quemadmodum vestimēta, quæ maxime sunt nitida, celerrime maculas contrahunt. Nitidum .n. quicquid acceperit accurate indicat, minimasq́. in primis motiunculas, æs autem quoniam leue est, qualemcunq; maxime sentit contactum. Considerare aūt oportet aeris contactū illum quasi attritum esse quendam, & abstersionem, & lotionem: ob puritatem vero quotacunque fuerit, cōspicua apparet. Cur aūt non celeriter à nouitijs excat speculis cum nitor, tum leuitas in causa est, alte enim in eiusmodi sidunt maculæ, & quoquo versus diffunduntur: propter puritatem quidem ad fundum, ob leuorem autem, quoquo versus. in antiquis vero non perstat, qm̃ non æque penetrat macula, sed superficietenus magis. quòd igitur à paruis motiones fiunt differentijs: et quòd velox est sensus, quod vt non solum patitur colorum sensitorium sed contra ēt agit, ex ijs sanè manifestum est.*

Quemadmodum enim vestium, quæ maxime mundæ sunt citissime inquinantur. Nam purum diligenter mōstrat quicquid exceperit, & præsertim minimos motus. æs vero eo quòd planum sit, qualemcunque tactū maxime sentit. Oportet uero intelligere tanquam attractionem esse aeris tactum: & tanquam extersionem & ablutionem. propter munditiam vero manifestus fit qualiscunque sit. Non exeundi vero celeriter ex nouis speculis causa est, quòd purum sit & planum: serpit enim per huiusmodi in profundum, & in omnes partes. nam eò quidem quòd purum est, in profundum, eò aūt quòd planum, in omnes partes. In veteribus vero non immanet, quoniam non similiter subit macula, sed superficietenus magis. Quoniam quidem igitur & à paruis differentijs fiat motus: & quod celeres sunt sensus, & quòd non solum patitur, sed contra agit colorum sensitiuum, manifestum ex his.

Dat causam à parte speculi, & est munditia. puritas, & planities. Hæc enim est natura mundi, qđ valde cito inquinatur: & s̄m quod recipit cito minimas coinquinationes (vt apparet in vestibus preciosis) sic planum est ꝙ vbilibet recipit quantitatem impressionis: sicut æs propter planitiem sui vbicunq; sonat propter paruū tactum. Eodem modo intelligendum est acumen aeris contiguari ad speculum per quendam tactum. Ipsum autem speculum est tersum, & politum, & mundum. Vnde propter sui mundiciam manifestat

Quare speculū sic faciliter inficiatur ab oculis mēstruatis.

ſtat ſui impreſsionem receptam ab aere propter ſui puritatem: in nouis ſpeculis ſerpit in profundum propter planitiem, vndiq; in ſpeculo recipitur. Sed in veteribus propter defectum puritatis, parum manet huiuſmodi impreſsio: eo ꝙ non ſubintrat ſpeculum, ſed in ſuperficie ſolum: & ita non inficit, ſpeculum inquantum videns, ſed inquantum inquinatum vel incomplexionatum vt in baſiliſco. & ideo ſequitur ꝙ viſus inquantum ſentit, aliquid agat. Et, quia videns, radios emittit, huiuſmodi infectio eſt naturalis inquinatio, vt patet. Deinde concludit principalem concluſionem: & primo partem primam. Et hoc ibi. (Quoniam quidem.) Secundo ſecundam cum dicit.

N. LEON. *Teſtimonio autem his quę dicta ſunt eſſe poſſunt cum ea, quæ venis accidunt & vnguentis, tum ſactitium oleum & vinum. Proximarum enim rerum celeriter odores recipiunt neque illorum modo quę iniecta, aut commiſta ſunt, ſed eorum etiam, quæ iuxta dolia reponuntur, aut adnaſcuntur odores capiunt. Ad eam antem diſquiſitionem, quæ initio propoſita fuit, vnum quidem ſupponatur, quod ex antedictis eſt manifeſtum: quod ſcilicet abſcedente externo ſenſili, ſenſiles reſtant imagines;*

Atteſtantur autem his quæ dicta ſunt, & quæ circa vina, & quæ circa vnguenta eueniunt. Nam quod præparatum eſt oleum, & vinum cito accipit proximorum odores. & vina hoc ipſum patiuntur. non ſolum enim eorum, quæ immittuntur vel commiſcentur, ſed eorum quæ propter vaſa ponuntur vel naſcuntur, recipiunt odores. Ad eam vero quæ ex principio eſt conſiderationem, ponatur vnum quidem quod ex his quæ dicta ſunt, patet, quod recedente ſenſibili extrinſecus, immanent ſimulacra, quæ ſenſibilia ſunt.

Confirmat cauſam, quam poſuit per ſimile à parte ſpeculi, dicens, ꝙ ſpeculum diſtans ab oculo poteſt infici ab ipſo mediante aere: ſicut euenit in vino in vaſe æneo, quod cito recipit corporum in eo exiſtentium ſapores mediante aere: & etiam corporum proximorum, ſi cum eis miſceantur. Et ex his patet ꝙ emiſſio radiorum talem infectionem facit ſpeculo. &, quia fecit digreſsiunem, redit ad propoſitum, & repetit prius probata, ſ. ꝙ ſimulacra manent in ſenſu in abſentia ſenſibilium. Deinde cum dicit.

Redit ad propoſitum Ariſt.

N. LEON. *Præterea etiam quòd faciliter in perturbationibus verſantes facile in ipſis decipimur ſenſibus: in alijs verò alij, vt formidoloſus in metu, amator, in amore, vt ex parua plerunq; ſimilitudine, illi quidem hoſtes cernere videatur, huic vero rem amatam: & iſtuc ipſum quo quiſq; perturbatior fuerit, eo à minori apparet ſimilitudinis nota. Eodemq; modo in ira, cupiditatibusq; omnibus facile decipiuntur omnes, eoq; magis quo in perturbationibus fuerint magis. Quamobrem febre laborantibus ex modica interdum ſimilitudine linearum compoſitarum animalia in parietibus apparent: huiuſmodiq; res interdum ita cum morbis intenduntur. vt niſi valde à morbo fuerint oppreſſi, illos non lateat, quòd falſum eſt quod cernunt, quòd ſi valentior fuerit morbus, ad illa etiam mouentur.*

Adhuc autem, quod facile decipimur circa ſenſus, cũ in paſſionibus exiſtimus, alij autem in alijs, veluti trepidus in timore: & qui amat, in amore: ita vt videatur à modica ſimilitudine, hic quidem hoſtes videre, ille vero dilectum. Et hoc vtiq quenanto pati bilior quis fuerit, tanto à minori ſimilitudine videtur. Eodem vero modo & in ira & in omnibus concupiſcentiis facile decipiuntur omnes: & magis quanto vtique in paſsionibus magis fuerint. Ideo & febricitantibus interdum animalia videntur in parietibus à modica ſimilitudine linearum compoſitarum. Et hæ quidem aliquando intenduntur in paſſionibus, ſic vt ſi vehementer non laborant, non lateat quoniam falſum. Quod ſi maior ſit paſſio, tunc mouetur ab ipſa.

Oſtendit, ꝙ apparitio in ſenſu deceptio eſt dicens ꝙ ſenſus decipitur per ſimulacra ei apparentia: & apparet, ꝙ videat hoſtes, & ſimiliter apparet amanti, ꝙ videat quem diligit, & quanto vehementior fuerit paſsio, tanto minor eſt ſimilitudo. Vnde febricitantes credunt ſe videre animalia. Et aliquando in huiuſmodi paſsionibus non eſt vehemens paſsio, & differunt talia ſimulacra apparentia. Et dicit eſſe falſum quod apparet. Deinde cum dicit.

Senſus decipitur per ſimulacra ei apparentia.

N. LEON. *Cauſa autem cur hæc ita eueniant eſt, quoniam non eadem potentia princeps iudicat pars, & ea in qua fantaſmata fiunt. indicio autem eſſe poteſt, quod Sol quidẽ, pedalis apparet, ſæpenumero autem aliud quiddam contra fantaſiam reclamat: digitorum quinetiam commutatione, vnum duo videtur: veruntamen non dicimus eſſe duo. certior enim tactu eſt viſus: quod ſi ſolum eſſet tactus, iudicaremus profecto vnum eſſe duo.*

Cauſa vero, ut hæc accidant, hæc eſt: quia non ſecundum eandem potentiam iudicat, quæ princeps eſt: & in qua phantaſmata fiunt. Huius vero ſignum eſt, quoniam uidetur Sol pedalis, contradicit autem aliud aliquid ſæpe ad phantaſiam. Et permutatione digitorum, vnum duo uidetur: attamen non dicimus quoniam dua. certior enim tactu uiſus. Si uero eſſet tactus ſolus, iudicaremus unum duo.

Dat cauſam quare anima non decipitur, & dicit tandem ꝙ non eſt eadem virtus iudicandi intra, & apprehendens fantaſmata extra. Et ideo iudicium eſt contrarium illi quod apparet: ſicut Sol apparet viſui bipedalis, tamen ratio iudicat ipſum eſſe multo maiorem: & alijs propter paruitatem apparet vnum eſſe duo, & tamen ratio iudicat illud eſſe vnum. Deinde cum dicit.

Viſus eſt digoior tactu.

N. LEON. *Deceptionis autem cauſa eſt, quod non modo ſenſili moto apparent quæcunque uidentur, ſed ipſo etiam ſenſu commoto: ſiquidem eodem modo moueatur quo à ſenſili. Verbi gratia terra nauigantibus moueri uidetẽ, cum ab alio uiſus mouetur.*

Mentiendi autem cauſa, quoniam non ſolum cum ſenſibile mouet, apparent quælibet, ſed etiam cum ſenſus ipſe moueatur, ſi eodem modo mouetur, quemadmodum & à ſenſibili. Dico autem velut terra videtur nauigantibus moueri, dum mouetur viſus ab alio.

Dat cauſam quare ſenſus decipitur, & eſt, quia non ſolum apparet ſpecies rei ſenſibilis, ſicut ſimulacra rei motæ mouent, ſed etiam cum ſenſus ipſe mouetur, vbi moueatur eodem modo quo mouetur à ſenſibili. Vnde moto oculo in naui omnia quieſcentia videntur moueri. Et ſic intelligitur ꝙ ſpecies rei dilectæ, manens in ſenſu amantis propterea fortiter amantis ſenſum mouet. Et ſimiliter propter paruam ſimilitudinem apparet, & ſimiliter de alijs paſsionibus.

Cauſa quare ſẽſus decipitur.

L E C T I O IIII.

Motus, ſeu ſimulacra, quæ à ſenſibilibus fiant non tantũ in vigilia: ſed etiam in ſomno apparere dicuntur.

N. LEON. *Ex iis ſanè manifeſtum eſt quod non ſolum vigilantibus adſunt motus et qui ab externis fiunt ſenſilibus, et qui ab ipſo ſunt corpore, uerumetiã cum ea ſit paſſio, quę uocatur ſomnus, tunc apparent magis. Interdiu.n. ab operantibus exturbantur ſenſibus et cogitatione, obſcuranturq; ut exiguus ignis à magno, modicæque mœſtitiæ & uoluptates. ab immodicis: illis ceſſantib. parua & eminent:*

*eminent : noctu vero propter partialium sensuum vacationem, et agẽdi imbecillitatem, quoniam calidi ab extrinsecus ad intrinseca refluxus fit, ad sensus principium deferuntur fiuntque man. * sti composito tumultu.*

EX his itaque manifestum, quoniam non solum in vigilãdo motus à simulacris fiũt et q̃ extrinsecus & q̃ in corpore sunt, sed ẽt qñ fit passio hæc q̃ vocatur somnus: & magis tunc apparent. Sub die enim repelluntur, dum operantur sensus, & intelligentia, exterminantur. quemadmodũ iuxta magnũ ignẽ minor, & tristitiæ & oblectationes paruæ secus magnas. Dum vero quiescunt, supernatant & parua simulacra. Nocte vero propter vacationẽ particularium sensuum & impotentiã agẽdi, eo quòd ab exteriorib. ad id quod intrinsecus est, fiat caloris refluxio, ad principiũ sensus deferuntur, & fiunt manifesta sedata turbatione.

Superius determinauit apparitionem simulacrorum in simpliciter vigilando, in hac parte determinat in simpliciter dormiendo. Et hæc pars in duas. Primo ostendit ꝙ simulacra magis apparent in dormiẽdo quam in vigilãdo. In secunda determinat modos & differentias huiusmodi apparitionis. ib (Oportet aũt &c.) Prima in duas. Primo ostendit duos modos iudiciorum, secundo ostendit quando contingit vnũ iudicium, & quando aliud. ibi (Quemadmodum ergo &c.) Prima in duas. In prima ponit duos modos iudiciorum. In secunda cõfirmat eos per simile. ibi (Quẽadmodum vero diximus.) Prima in duas penes duos modos, & secunda ibi. (Quomodo autem &c.) In speciali ergo sic procedit. Primo repetit prædeterminata, & ponit conclusionem dicẽs ꝙ ex dictis est manifestum, ꝙ non solum mouent simulacra in vigilando sed apparent in dormiendo, & hoc tam ab extrauenientium quàm intrinsecus manentium, sed ẽt mouent simulacra in somno magis, & tunc apparent magis quàm vigilando. Et tunc ostendit hanc conclusionem sic. In die repellitur motus simulacrorum propter motus maiores & excellentiores dum operãtur sensus tam exteriores q interiores, nec operatur intellectus, sicut minor lux non apparet iuxta magnã. Sed in somno quiescunt maiores motus, eo ꝙ sensus est tunc impotens propter refluxionem caloris naturalis sensum ministrantis ab exterioribus sensibilib. ad primum sensitiuum, & tũc dormiẽdo simulacra mouẽt ipsum. & ita apparet de alijs motibus. Et nota, ꝙ motus simulacri intus, minor est quàm motus simulacri ab extra, qa omnis motus à virtute sensitiua est per sensibile obiectum, & iõ quanto motus propinquior est sensibili, ẽt tanto fortior est. Deinde cum dicit.

Simulacra magis apparent in dormiẽdo, quã in vigilãdo.

N. LEON.

Existimare ãt oportet ita singulas cõtinuo fieri motiones vt paruas illas vertigines, quæ in fluminib. fiũt. q̃ sæpenumero quidẽ sunt similes, nõnunquã vero propter cõtrariũ impulsũ in alias dissoluunt̃ figuras. Ac propterea post assũptos cibos, & infantib. nulla fiũt sõnia: vehemẽs. n. est cõmotio ob eã, q̃ ex alimẽto est caliditatẽ.

Oportet aũt opinari tãquã modicas vertigines, quæ in fluminib. ferũtur, sic motum vnũquẽq; fieri continue sæpe quidem similes, sæpe verò dissolutas in alias figuras propter repulsionem. Ideo & post nutrimẽtũ & oĩno tenebris existẽtib. veluti pueris, nõ fiunt sõnia: multus. n. motus est propter eã, q̃ ex nutrimẽto ẽ caliditatẽ.

Impedimentum simulacrorum vnde causetur.

Ostendit quomodo apparent huiusmodi simulacra in somnio, dicens, ꝙ sicut in fluminibus fiũt quędam imagines, quæ si non impediantur rectæ sunt, si autem repercutiantur ad aliquod obstaculum, siue ad alium fortiorem motum dissoluuntur, & transmutantur in alias figuras, eodem modo simulacra in somnis ferunt̃ à proprijs organis sentiendi ad sensum cõem, vel integra manentia, & sub eisdem figuris. Sed vel aliquando impediuntur & dissoluũtur in alias figuras, si ad motus maiores repercutiantur. Et tunc infert ex hoc quòd, s. statim facto somno per nutrimentum, non fiunt somnia: Nec ẽt pueris apparent somnia propter vehemẽtem motum simulacrorum. Et hoc est quod dicit. ibi (Post nutrimentum.)

Deinde cum dicit.

N. LEON.

Quamobrem, vt in humore si qs vehementer agitauerit, interdum nullũ apparet simulacrum, nonnũquam apparet id quidẽ. uerum distortum omnino, ut aliud sanè quam quod est appareat, quiescente aũt puræ & perspicuæ apparẽt imagines, ita somni tẽpore, fantasmata, motionumq; reliquiæ, quæ à sensibus accidũt, interdũ quidem, cum uehemẽtior sit antedictus motus, delẽtur penitus: nonnũquã aũt conturbatæ apparent uisiones, et mõstrifica, & non constantia somnia, qualia melancholicorum sunt, & febriẽtium, & temulentorum: omnes. n. hmõi passiones, cum sint spirituosæ, uehemẽter excitãt motũ & cõturbationẽ: sedato aũt & secreto sanguine in ijs q̃ id habent animalib. integer ab unoquoq; sensuũ simulacrorum motus, cum constantia obijcit somnia.

*Vt quemadmodũ in humido, si uehementer moueat qs, quandoq; nullum apparet idolum, quãdoq; uero apparet quidẽ, distortũ aũt oĩno, ut appareat alterius modi quã sit, quod si quiescat, pura & manifesta idola, sic & dormiẽdo fantasmata & reliq motus, qui proueniunt à simulacris: interdũ quidẽ, cũ uehemẽtior sit q dictus est motus, exterminãtur omnino. Interdũ vero cõturbatæ apparẽt visiones & mõstruosæ * et deteriora somnia: velut melancholicis, & febricitantibus, & vinolẽtis. Omnes enim hmõi passiones, cum spirituosæ sint, multũ faciunt motum & turbationem. Sedato autem & discreto sanguine in habentibus sanguinem, conseruatus simulacrorũ motus ab vnoquoq; sensuũ valida facit somnia.*

* ingrata

Complet intentionem suam, dicens, quòd sicut aqua, si fuerit vehementer mota, nullum apparet idolum in ipsa, sed si parum moueatur, apparet idolum distortum & alterius figurę quàm esse debet, sed omnino sedata tunc apparẽt idola recta & manifesta, sic in dormiendo, quando vehemens est motus intrinsecus ex nutrimento, vel à passione aliqua, extinguitur motus simulacrorum, & non apparent omnino. Cũ aũt iste motus sedatus est, non tamen omnino apparent simulacra, sed distorta, & tunc fiunt somnia mõstruosa & mala, vt in melancholicis, & febricitantib. Cum autem motus totaliter est sedatus, tũc tales euaporationes faciunt interius, & currunt motus simulacrorum sedato omnino tali intrinseco, sicut in sanis propter discretionem sanguinis puri ab impuro apparent simulacra recta, eo ꝙ impeditur motus ipsorũ & ideo faciunt somnia recta. Et hoc ibi. (Vt quemadmodum in humido.) Deinde cum dicit.

Quare aliquando apparẽt somnia monstruosa, & mala.

N. LEON.

Tũ apparere aliquid, & existimare facit, & ab ijs quidẽ q̃ à visu deferũtur cernere uidentur, ab illis uerò quę ab auditu, audire: similique mõ ab alijs sensitorijs. Nam quia inde motus ad principium est delatus, uigilanter cernere uidentur, & audire, & sentire. Quia aũt uisus interdum moueri uidetur non motus ut diximus, et quia duo motus tactus annunciat, unum uidetur duo. omnino enim quod est ab unoquoque sensu affirmat principium, nisi aliud quippiã præstãtius aduersetur. apparet igitur omnino. uidetur aũt non omnino id quod apparet, nisi id, quod iudicat detineat̃, aut proprio motu nõ moueat̃.

Et apparere aliqd & existimare, propter ea quidẽ q̃ à uisu deferuntur uidere, propter ea uero, quę ab auditu audire, similiter autem ab alijs sensitiuis. Ex eo enim quod inde progredit̃ ad principiũ, putat̃ uidere, & audire, & sentire. Quia aũt uisus interdum moueri u̾, qui

non monetur, vt diximus, & quia tactus duos motus annunciat, id quod vnum est duo videtur. Omnino enim quod ab vnoquoq; sensu, dicit principiũ, nisi alius dignior cõtradicat. Apparet quidem igitur semper: putatur aũt non semper quod apparet, si quod dijudicat non detineatur, vel etiam non moueatur proprio motu.

Dec.9.parte penultima.

Quare aliquis decipiatur circa simulacra sibi apparentia.

Determinat duos modos iudiciorum huius apparitionis. Primus est ꝙ aliquis aliquando detinetur à simulacrò apparente & sequitur ipsum, & iudicat esse sicut apparet. Primo dicit ꝙ huiusmodi simulacra faciunt aliqua apparere & iudicare prout apparet. &, quia à visu primo species visibilis, ab auditu species audibilis, & sic de alijs.

Et quia iste modus procedit à sensib. proprijs, iō apparet animæ ꝙ videat & audiat & decipitur, sicut in vigilando visus & tactus decipitur. Et hoc ibi. (Et apparet &c.) Secundus modus est, quando virtus superior, siue ratio non detinetur à fantasmate, sed mouetur motu proprio, tunc contradicit motui simulacri & iudicat aliter esse ꝗ apparet. Tamen nisi virtus illa cõtradicat, semp iudicat aĩa esse sicut apparet. Et hoc ibi. (Omnino autem &c.) Deinde cum dicit.

N. LEON.

Quemadmodum autem diximus, alios ab alia passione facile decipi, ita dormientes à somno, & eò quod mouentur sensitoria, & ob alia, quæ circa sensum fieri contingunt: quamobrem quod exiguam habet similitudinẽ, illud esse apparet.

Quemadmodum vero diximus quod aliqui propter aliam passionem facile decipiuntur, ita dormientes, propter somnium, & quia mouentur sensitiua, & alia accidentia circa sensum. Quare modicam habens similitudinem, videtur illud.

Confirmat quod dixerat supra, s. ꝙ sint duo modi iudiciorum huius apparitionis simulacrorum. Et ista pars diuiditur in duas. Primo confirmat illos modos per simile, secundo complet intentum ibi. (Eius vero &c.) Prima in duas. Primo ponit similitudinem secundo confirmat ibi. (Quemadmodum in nubib.) Confirmat duos modos iudiciorum per simile tale. Sicut vigilando, quando quis percipiens sensu iudicat sicut sensui apparet, & tunc decipitur, eodem modo in dormiendo, anima percipit esse secundum ꝙ apparet. Non iudicat tamen ſm ꝙ apparet aliquando, qñ non percipit illud esse per somnũ. Et tunc decipitur credens esse verum quod apparet dupliciter. primo sicut dictum est per somnũ, quia propter diuersas passiones decipiuntur in vigilando, quia mouentur organa sentiendi à simulacris in eis existentib. & propter diuersa accidentia circa sensum sicut propter diuersas passiones, vt amor, timor, &c. eius.n. quod habet modicam similitudinem ad quod timetur & amatur apparet similitudo, ita decipitur anima in dormiendo propter somnium. Deinde cum dicit.

N. LEON.

Cum enim dormit plurimo ad principium defluente sanguine, ij qui insunt motus simul deuoluuntur, alij quidem potestate, alij vero actu, ita autẽ se habet, vt hoc in motu, hic alius ab illo emicat motus. Si uero is interreat, hic alius, & ad inuicem ita se habent, quemadmodum ficti ranunculi qui supereminent aqua cum liquescit sal. eodem sanè modo potestate insunt. cum aũt quod probibebat remiserit, in opus exeunt, dissolutiq; in pauco sanguine qui reliquus erat in senterijs mouentium habent similitudinem.

Cum enim dormit, descendente plurimo sanguine ad principium, condescendunt & mouent qui insunt motus, hi quidem potestate, illi vero actu. Sic autem se habent, vt in motu, hic quidem supernatat ex ipso motu, si vero hic corrumpatur, & hic adinuicem: itaque se habent. quemadmodum fictæ ranæ ascendentes in aqua liquifacto sale. ita insunt potestate. cedente vero quod probibebat, agunt. & soluta in exiguo reliquo sanguine, qui in sensitiuis, mouentium habent similitudinem.

Manifestat similitudinem hanc, dicens, ꝙ in dormiendo descendit multus sanguis ad primum sensitiuum, & simulacra similiter in ipsis proprijs organis descendunt ad primum sensitiuũ, & mouent ipsum, alia quidem mouent in actu, sicut illa, quæ proxima sunt, alia autem mouent solum in potentia, quæ nõ deuenerũt ad primum sensitiuum sed in primo sensitiuo motus factus ex sanguine descendente ad ipsum minuit motus simulacrorũ & impedit ipsos. Sed qñ sanguis nõdũ digestus est, hic, & partes sanguinis digesti se hñt adinuicem, sicut aqua, in qua resolutum est sal. Et ita durãte motu sanguinis solũ est simulacrũ ipsius sẽsibilis in ipso sẽsitiuo in potẽtia. Remoto vero illo motu post digestionẽ ꝙ prohibebat motũ simulacrorũ, iam fiunt in actu & mouẽt primũ sensitiuũ post sanguinis resolutionẽ in partes exiguas, sicut in vigilãdo, sicut simulacrũ mouet organũ sẽtiẽdi particulare. Et hoc ibi. (Cũ.n. dormit.) Deinde cum dicit.

Vt ea quæ visuntur in nubibus, quæ hominibus & cẽtauris assimulant, celeriter commutantur. N. LEON.

Quemadmodum in nubibus, quæ similes dicuntur hominibus & centauris, cito permutantur.

Ostendit quō est ista similitudo, dicens, ꝙ sicut aspicienti in nubibus in vigilando apparent similationes hominum & aliorum quæ cito permutantur à figura in figuram quãdo mouetur successiue post aliã eodem modo est de simulacris ꝙ quodlibet apparet post aliud, & vnũ in aliud cito permutaẽ. Et hoc ibi. (Quemadmodũ in nubibus &c.) Deinde cum dicit.

Horum autem vnumquodque (quemadmodum dictũ est) illius quod actu est sẽsile sunt reliquiæ, digressoq; vero sensili, licet vere dicere quòd tale est qualis Coriscus quando autem sentiebat Princeps pars, & id quod iudicat, non dicebat Coriscũ, sed propter hoc illum dicebat verum esse Coriscum, quod sentiens hoc ipsum ait, nisi omnino distineatur à sanguine, vt non sentiens hoc, mouetur, ab ijs quæ in sensitorijs sunt motionibus, videturque id quod est simile, ipsum esse quod est verum, & tãta sanè somni est vis, vt id latere faciat. N. LEON.

Horum autem vnumquodque est (sicut dictum est) reliquiæ eius quod in actu est simulacri. Et abeunte illo est verum dicere, quoniam hoc quale Coriscus, sed non est Coriscus. Cum autem sentiebat non dicebat Coriscum quod princeps est, & quo dijudicat, sed per hoc illum Coriscum verum. Quod itaque & sentiendo dicit hoc, si non hic omnino detineatur à sanguine, quemadmodũ non sentiens hoc mouetur à motibus, qui sunt in sensitiuis, & videtur quidem simile ipsum esse quod verum est, & tanta somni potentia, quod facit hoc latere.

Complet intẽtum, dicẽs, ꝙ abũdãte sanguine impedit motus simulacrorũ, & simulacro mediãte ſm actum, aliqñ contingit animam iudicare ſm veritatẽ ꝙ est simulacrum rei, & non res ipsa. sicut in vigilando aliquis sentit similitudinem Corisci non Coriscum iudicat ſm similitudinem eius, quia sicut rẽ iudicat aliqñ de eo qđ apparet sensu vigilando, sic iudicat dormiẽdo, qa nõ decipiẽ à sanguine, qa deceptus põt errare iudicare, sicut virtus iudicatiua, qñ nõ sentit rẽ vere, sed solũ mouetur à simulacris rei, credit esse verum qđ sibi apparet, Tanta.n. est potentia somni supra animam, ꝙ facit latere ipsum simulacrum esse quod sibi apparet, credendo ipsum esse verum. Et hoc ibi. (Horum autem &c.) Deinde cum dicit.

Virtus iudicatiua quãdo possit errare.

Quemadmodum igitur si quempiam oculo subiectus

lateat

lateat digitus, nõ solum apparebit, sed videbitur etiam duo esse id quod vnum est, si vero nõ lateat, apparebit quidem, sed id non existimat. Ita in somnis siquidem senserit se dormire, et passionem in qua sensitiuus est sensus, apparebit quidem, verum quippiam in seipso dicit quòd apparet quidem Coriscus. non est autem Coriscus. Sæpe numero autem dormiens quispiam in animo suo dicit quòd somnium est id, quod sibi apparet: si vero illum quòd dormit latet, nihil fantasiæ contradicit.

Quemadmodum igitur si quem lateat suppositus digitus oculo, non solum apparebit, sed & putabitur esse duo quod est vnum: si vero non lateat, apparebit quidem, non putabitur autem; sic & in somnis, si sentiat quidem quòd dormit & passionem in qua est sensus sensitiui, apparet quidem, dicit autem in seipso, quoniam videtur quidem vt Coriscus, non est autem Coriscus: sæpe enim dormiendo dicit aliquid in anima, quoniam somnium est quod apparet. Si vero lateat quoniam dormit, nihil contradicit phantasiæ.

Ostendit quando fit vnum indicium, & quando aliud, dicens, ꝙ, sicut quando supponitur digitus oculo vnum apparet esse duo: &, si lateret animam digitum supponi oculo iudicaret esse ꝙ apparet, si autem non lateat digitum oculo supponi, tunc apparet sensu vnum esse duo. Sed ratio cum dicat ecõuerso secundum veritatem, sicut est in somno: quando anima simul in apparehensione simulacrorum perpendit se dormire, tunc non iudicat esse verum quod apparet, sed dicit esse somnum & simulacrum rei & non rem: si vero latet se dormire, credit esse verum quod apparet. Et hoc ibi. [Quemadmodum &c.]

LECTIO V.

Quorundam, quæ in somno accidunt redditur causa.

N. LEON: *Quòd aũt vera dicimus: & motus quosdam fantasticos in ipsis esse sensitorijs: manifestũ sanè erit, si quispiã intendens meminisse contẽderit quæcunq; in somnũ delapsi, & excitati patimur. Nã plerunq; ea quæ dormienti apparuerũt simulacra, excitatus deprẽhẽdet esse motiones in sẽsitorijs. Pueris. n. nõnullis, quamuis omnino conspiciãt, si fuerint tenebræ, multa apparẽt commota simulacra, ita vt sæpenumero expauescẽtes caput obuoluãt.*

Quoniam autem vera dicimus: & quot sunt motus fantastici in sensitiuis manifestum, si quis attẽdens tẽtet memorare quæ patimur dormiẽtes quidem & expergefacti. Interdum enim quæ apparent idola dormienti, aspiciet expergefactus esse motus in sensitiuis. Quibusdam enim iuniorum & omnino perspicientibus, si sint tenebræ, idola apparent plura, quæ mouentur: ita vt velentur frequentur timentes.

Hic determinat apparitionem simulacrorũ in languedine dormiendo, & in languedine vigilando. Et diuiditur ista pars in duas. In prima determinat de languedine vigilando. In secunda de languedine dormiendo. ibi (Neq; ꝙ in somno &c.) Prima in duas, in principalem & incidentalem, vel corollariam, ibi (Ex his itaque.) Tunc sequitur illa, in qua determinat apparitionem simulacri intelligibilis, & illa remanet indiuisa: & tunc sequitur illa pars, in qua determinat de somno in comparatione ad nos. Et hæc similiter remanet indiuisa. in speciali ergo sic procedit. in prima determinat apparitionem simulacrorum in languedine vigilando, dicens, quòd manifestum est motum simulacrorum fieri in organis sentiendi in dormiendo: sicut prius determinatum est per hoc quòd aliquando dormientes subito expergefacti sunt: & illud idem patiuntur in vigilando, quod patiuntur in dormiendo. Simulacra vero quæ apparent ipsi dormienti, apparent etiam vigilanti aliquando. Et ita idem motus simulacrorum manet in organis sentiẽdi post expergefactionem, qui fuit in somno. Et ideo pueri aliquando expergefacti à somno, si tenebræ sunt, videntes eadem simulacra, quæ vident in dormiendo, ita ꝙ dormiendo timeant, timent ꝙ sit verum quod apparet. Et hoc ibi. (Quoniam autem vera &c.) Et nota ꝙ huiusmodi apparitio non fit simpliciter vigilando, sed lãguendo scilicet secundum ꝙ somnus inest sensibus secundum quid. Deinde cum dicit:

Simulacra, q̃ apparent dormienti, & aliquando apparet eidem vigilanti.

N. LEON. *Ex ijs sanè omnibus concludere licet, quòd somnium fantasma quidem est, verum somni tempore. ea enim, quæ modo dicta sunt simulacra, non sunt somnia: neque si aliud quippiam solutis apparet sensibus.*

Ex his itaque, vniuersis oportet sillogizare, quod est somnium fantasma quidem aliquod & in somno. nam quæ modo dicta sunt idola, non sunt somnia, neque si quid aliud sensibus soluti videtur.

Infert corollarie ꝙ aliquid est quod apparet præter somnium in somno. nam prædicta simulacra apparentia vigilantibus languide non sunt somnia: neque si aliquid aliud apparet sensu soluto & nõ ligato per somnum. Et hoc ibi. (Et hic &c.) Deinde cum dicit.

Somnij definitio, sed in cõpleta.

N. LEON: *Neque etiam omne quod in somnis apparet fantasma. in primis enim quibusdam accidit sentire quodammodum, cum strepitum & lumen, tum sapores & contactus, debiliter tamen & quasi procul. iam vero inter dormiendum conspicientes, id quod languide stertentes (vt putabant, viderant lucernæ lumen) experrecti statim illud lucernæ esse agnouernut. Gallinaceorum quinetiam & canum vocem debiliter audientes, experrecti manifeste perceperunt: nonnulli item cum interrogantur respondent.*

Neque quod in somno fantasma omne. Nam primum quidem aliquibus accidit & sentire aliquo modo & sonos, et lumen, & saporem, & tactum, languide quidem, & veluti de longe. Iã enim in dormiendo respicientes, & mox excitati: quod debiliter videbat lumen lucernæ dormientes ut arbitrabantur, et expergefecti statim cognouerunt quod lucernæ erat. Et gallorum, & canum debiliter audientes vocem, expergefacti cognouerunt manifeste. Quidam vero & respondent, interrogati.

Ostendit illud in languedine dormiendo ꝙ non omne simulacrum apparens in somno est somnium. Nam aliquando simulacra sensuum vere mouent sensum dormientium: apparet etiam dormienti sentire sonos, & audire sonos, & sic de alijs: languedo tamen erit à longe: & deinde expergefacti perpendunt non fuisse somnium quod apparuit, sed se vidisse lumen vel tactum. Et hoc ibi. (Neque quòd in som no.)

Quare non oẽ quod apparet in sõno est somnium.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *Accidit enim in vigilia & somno simpliciter cum alterum adsit, alterum etiam quodammodo adesse: quorum neutrum sanè somnium dicendum est.*

Contingit enim & vigilare & dormire simpliciter altero existente, & alterum aliquo modo inesse: quorum nullum somnium dicendum.

Dat causam huius apparitionis. & est quòd, cum vigilare & dormire sint contraria, vnũ potest esse simpliciter & aliud secundumquid. Languide enim vigilans, simpliciter non vigilat, sed dormit: & languide dormiens non simpliciter dormit, sed vigilat & nullum simulacrum ei apparens est somnium. Et hoc ibi. (Contingit enim &c. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Neque etiam quæcunque in somnis præter fantasma, veræ fiunt notiones.*

Sed neque quacunque in somno quidem fiunt vera in telligentia prater fantasmata.

Simulacra itelligibilia quæ in somno appa'ēt sine fantasmate nō sūt somnia sed visiones.

Ostendit apparitionem simulacri intelligibilis, dicens, ꝙ quæcūque simulacra intelligibilia apparēt esse in somno non mediante aliquo fantasmate, aut sensibili, nō sunt, somnia, sed visiones. Et hoc ibi.(Sed neqne quęcunque.) Deinde cum dicit.

N. LEON.

Sed ipsum fantasma quod à simulacrorum fit motione, quando somni tempore repræsentatur quatenus dormit, istud est somnium.

Sed fantasma, quod est à motu simulacrorum cum in dormiendo fit & in eo quòd dormit, hoc est somnium.

Quare simulacrum somniū faciat.

Concludit quale simulacrum facit insomnium dicens, ꝙ simulacrum sensibile, est quod apparet dormienti inquantum dormit. Et sic est somnium. Per hoc quod dicit dormienti}excludit omnia quæ apparent languide dormienti, quia illa apparent secundum quod vigilat. Et hoc ibi{Sed fantasma &c.)

Deinde cum dicit.

N. LEON.

Iam verò quibusdā vsu euenit toto vitæ spatio nullum vidisse somnium: rarum profectò idest, contingisse tamen aliquando fertur: & alijs quidem idipsum omnino perseuerauit, nonnullis autem procedente ætate, cum prius nullum vidissent somnium, postmodum videre contingit. Causa autem, cur non fiant somnia similis esse videtur illi, quam de pueris, & de ijs, qui post assumptos cibos statim dormiunt, retro diximus. Quibuscunque.n. hoc natura se habet modo, vt copiosa exhalatio summum petens locum, quæ rursum inferne deuoluta plurimum efficiat motum, ijs rectè sanè absurdum est, si ijsdē somnia appareant: mutatione enim aliqua aut per ætatem, aut per passionem facta, hanc accidere contrarietatem est necessarium.

Iam vero quibusdam accidit vt nullum somnium, viderint in vita. rarum quidem huiusmodi est, accidit tamen. Et his quidem omnino perseuerant, quibusdam vero multum prouectis ætate accidit, cum prius nullum somnium viderint. Causam autem quare non fiat simile aliquid oportet arbitrari, quoniam neque, qui post cibū dormitauerunt, neque pueris fit somnium. Quibuscunque enim hoc mō constructa natura, ita vt multa ascendat euaporatio in superiorem locum, vel iterum deorsū lata facit multitudinem motus, conuenienter istis nullum apparet phantasma. Procedēte vero ętate, nihil inconueniens est apparere somnia, permutatione.n. aliqua facta, vel secundum ætatem, vel secundum passionem, necessarium est accidere contrarietatem hanc.

Aliquib. in tota uita sua nullum accidit somnium.

Determinat de somnio in comparatione quo ad nos, dicens, quod aliquibus nullum accidit somnium in tota vita, licet hoc sit raro. Et causa est continua turbatio cerebri, & motus continuus interior, qui impedit motum simulacri. Accidit autem alijs somniū in tota vita, vt his qui sunt in continua quiete. Alijs in prima ætate non accidit somnus, sed cum fuerint prouecti. & causa cōmunis est in istis & in illis qui statim dormiunt post cibum. Et causa illius, quare deficit somnium, est ascensus multi vaporis nutrimenti ad cerebrum, qui cōsequenter descendens, variatione motus interioris impedit motus simulacrorum, & ideo nullum eis apparet somniū, sed aliàs permutatione facta interius & immutatione inferioris quę cōtingit propter pueritiam. Et ita sedata passione, quæ turbationem faciebat, tunc apparent somnia. Contraria enim causa, ponit contrarium effectū. Et hoc ibi. { Iam vero quibusdam.}

ARISTOTELIS

De Diuinatione per somnum.

Cum Diui Thomæ Aquinatis præclarissima expositione.

LECTIO PRIMA.

Diuinationem causam dubiam esse dicitur, somnia item alia causas. alia signa: alia vero eorum quæ fiunt accidentia quod fine probatur, quod somnia item à Deo nō mittantur, & cur aliqua denominantur somnia, aliqua vero non.

N. LEON.

Diuinationem, quæ per somnum fit quæue ab ipsis cōtingere dicitur somnijs, neque facile est spernere, neque rursus illi omnino fidem præstare.

De diuinatione vero, quæ in somnis fit, & dicitur accidere à somnijs, neque contemnere ideoneum neque suaderi.

Diuinatio quid sit.

Determinato prius de somnio, & quibusdā proprietatibus eius. hic determinat de quodam cōseqnēte somnum ad somnium, scilicet de diuinatione somni. Et est diuinatio alicuius futuri & absentis significati præcognitio. & ista pars in duas diuiditur. In prima ponit intentum, In secunda prosequitur de intento. ibi(Nam quod omnes &c.}Et ista in duas. Primo procedit opponendo. secundo determinando. ibi{Necesse est &c.)Prima in duas. In prima ostendit diuinationem per duas rationes, secundo arguit ad partē affirmatiuam quod diuinatio sit. ibis {Nullam vero.} Prima in duas secundum duas rationes. Et secunda ibi(Sed de quibusdam.) Illa pars in qua procedit determinando, in duas diuiditur. Primo determinat de diuinatione somniorum, quantum est ex parte ipsorum, secundo quantum est ex parte somniantium. ibi [Quidam enim.) Prima pars diuiditur in duas. Primo determinat de somnijs, quorum origines sunt sēper in somnis. secundo determinat de illis quorum origines non sunt in somnis. ibi(De his vero &c.}Prima in duas. Primo ponit tres quæstiones, & exponit eas cum dicit.[Dico autem.}secundo mouet qualdā dubitationes circa illas. ibi (Oīno aūt &c.) Prima in duas ꝟm numerū triū conclus. secunda ibi. (At vero quædā}tertia ibi {Plura vero &c. illa pars in qua remouet dubitationes, prima in duas. Primo remouet vnā circa conclusionem vltimam, secundo remouet dubitationem circa primam. ibi(Quoniam non euenrūt) Prima in duas secundum duas rationes. secunda ibi. (Signum antem &c.)Similiter alia pars habet duas rationes. secunda ibi(Cum multa consulta.] In speciali sic procedit, Primo ponit intentum, dicens quod diuinatio somniorum, quæ accidere dicitur. neque erit contemnenda, neque omnino suadenda.

Diuinatio somniorū neq; est cōtēnenda, neque omnino suadenda.

Deinde cum dicit.

N. LEON.

Quod enim omnes, aut plures aliquā habere somnia significationem arbitrantur, tanquam ab experientia dictum, fidem facere potest.

Nam quod omnes quidem vel plures existimant habere aliquam significationem somnia, præstat fidem tā quam ab experientia dictum.

Prima rō ꝙ diuinatio sit.

Prosequitur intētū. Et primo probat per duas rōnes: qđ diuinatio somniorū est, & primo ponit rōnem à rei iudicio sic. Oēs vel plures dicunt somnia aliqd significare, & ita diuinatio somniorū pōt adesse quia sic ostendit causam in isto tractatu ꝟm hūc librū. Nā impōle est, famosum esse falsum ꝟm totū. Secūdo ibi.

Impossibile est famosum esse falsum secūdū totum.

Et alioquin de nonullis per somnia esse diuinationē

non est incredibile. Rationem enim quandam id habere videtur: iccirco de reliquis etiam somnijs similiter decernere quispiam posset.

N. LEON. *Et quod de quibusd m fit diuinatio in somnijs, non est incredibile. habet e um aliquam rationem. Ideo, & de alijs somnijs, simil te utique quis arbitrabitur.*

Ponit secundam rationem, quæ talis est. De quibuldam somnijs fit vera diuinatio: ergo & eadem ratione de omnibus. Deinde cum dicit.

Quia autem nulla ratione constans intercedere videtur causa propter quam fiant, id profecto illis fidem nõ præstare facit. Nam Deum quidem somnia mittere, præter id quod ratione caret, vt non optimis & prudentissimis, sed cuiuis e populo illa mittat, absurdum etiam esse videtur. deorum autem sublata causa, aliarum certe nulla ratione constare videtur. primam enim originem reperire cur nonnulli præsagiant de ijs, qui ad herculeas degunt columnas, aut ad borysthenem, nostra profecto mentis superat captum.

Nullam vero rationabilem causa videre, secundum quam vtique fiat, hoc non credere facit. Nam Deũ qui dem esse immittentem cum alia irrationabilitate, & nõ optimis, & prudentissimis, sed quibuslibet mittere incõ ueniens. Ablata vero, quæ à Deo, causa, nulla aliarum conueniens esse videtur causa. De his enim quæ secus Herculeas columnas, & quæ in Boristhene præuidere aliqua super nostram videtur esse prudentiam inuenire originem horum.

Arguit philosophus ad partẽ affirmatiua qđ diuinatio fit. Arguit sic, Si ipsa somnia immitterentur à Deo & ipsa diuinatio, nulla alia causa est, ipsorum somniorum diuinationem esse, sed Deus non immittit somnia, ergo nõ est aliqua causa in illis quare debeat somnia aliqd significare, & eorum diuinatio esse. Minor sic probat. Somnia ẽt accidũt qbusdã fatuis magis q̃ sapientib. sed si essent à Deo, inconueniẽs esset ipsa potius immittere fatuis q̃ sapientib. & oĩbus hominibus indifferẽter: ergo Deus hmõi somnia nõ immittit. Huius rõnis primo ponit mediũ, secũdo ponit maiorem. Et hoc ibi. {Ablata.} Tertio probat cã sic. Supra naturam est cognoscere ea, quæ sunt in remotissimis partibus per somnia, quoniam manifestum est quod hoc non potest esse nisi per immissionem diuinam. Et hoc ibi. (De his enim.)

N. LEON. *Somnia igitur vel causas esse, vel signa eorum quæ fiunt vel accidentia quædam necesse est, vel omnia, vel de ijs quædam, vel unum tantummodo.*

Necesse igitur somnia, vel causas esse, vel signa eorũ quę fiunt, aut accidentia, vel omnia, vel aliqua eorum, vel unum solum.

Somnia sũt signa, & causæ & accidẽtia eorum q̃ fiunt. Procedit determinando. Et primo ponit tres cõclusiones quas intendit probare. Et est prima talis, q somnia sunt signa eorum quæ fiunt. Tertia est, quod somnia sunt accidentia eorum. Secundo ibi.

Dico autem causam quidem, vt Lunam quod Sol defectum patiatur, aut defatigationem febris, defectus vero signum, quòd subdit sydus, linguę asperiorem ipsius febris: accidens vero quod deambulante quopiam deficiat. Sol neque enim signum defectus hoc est neque causa, sed neque defectus deambulationis. Quapropter accidentium nullum neque semper fit, neq; magna ex parte.

Dico autem causam quidem, vt Lunam defectus Sol. vel laborem, febris. Signum vero defectus, stellam subintrare, asperitatem vero linguæ febricitandi. accidens vero, aliquo ambulante deficere Solem. Neque enim signum deficiendi hoc est, neque causa, neque defectus ambulandi. Ideo accidentium nullum, neque semper fit, ne que vt plurimum.

Exponit eas, dicens, quod causa alicuius est somnium, sicut est causa interpositio Lunæ eclypsis solis. Et est signũ, sicut accidit soli eclypsari aliquo ambulãte. Neutrum tamen est causa alterius vel signũ, sed solum à casu est q simul sunt. Et quia, quæ à casu fiunt nullam causam habent, ideo nõ fiunt semper neque frequenter, vt probatur in 6. Metaph. Tertio ibi.

An igitur somniorum alia quidem sunt causæ, alia vero sunt signa eorum, quæ corporibus contingunt? Elegantes nanq; affirmãt Medici magnopere cõuenire somnia obseruari. Et profecto ita existimare cõuenit, illis &t qui artes exercẽt, et aliquid disquirũt, et philosophãtur N. LEON.

Sunt ergo somniorũ hæc quidem causæ & signa, velut eorũ quæ circa corpus accidunt. Dñt quidẽ & Medicorum gratiosi, quoniam oportet valde intendere somnijs. Conueniens autem sic existimare, & non artificib. quidẽ tñ sed considerantib. aliquid et Philosophantib.

Verificat has conclusiones. Et primo ponit simul primam cum secunda cũ dicit. {Sunt igitur.} Et postea declarat primam, dicẽs q boni Medici dicũt q oportet multum intendere somnijs. & causa est vel potest esse, eo quod somnia sunt signa ægritudinum futurarum vel sanitatis futuræ. Abundantia autem caloris, in somno mouet fantasma & facit apparere homini quod sit in igne, & ita abũdantia phlegmatis quod sit in aqua, quia talis abundantia aliquo modo mouet sensum tactus, licet in vigilia talis motus propter sui paruitatem lateat. Similiter omnibus mechanicis accidũt somnia, quæ sunt signa fiendorũ ab ipsis. Et hoc ibi (Dicunt quidem.) Deinde cum dicit. Somnia sũt signa aliquã do ægritudinis futuræ vel sanitatis.

N. LEON. *Ea etenim quæ interdiu fiunt motiones, nisi grandes fuerint & prævalidæ, latere planè solent. si maioribus, vigilantium motibus comparentur. somni autem tempore contrario se habent modo: parui nãque motus magni esse videntur. Palam autem id est ex ijs, quæ in somnis plerunque contingunt. Modico enim auribus percepto strepitu, fulmine et tonitruis appeti se existimant: minimaque distillante pituita, mel & dulces se degusta re sapores: atque etiam per ignem incedere vehementer que calefieri, leui calore quasdam corporis par tes incessente, quæ tamen experrecti hoc se habere modo manifeste deprehendunt. Quare, cum debilia omnium sint initia, manifestum sanè est quod morborum ẽs. aliarumq; passionum, quę in corporibus fieri debent. Palam igitur est quod istæc ipsa in somnijs necessario illustriora sunt quam vigiliæ tempore.*

Nam qui in die motus, nisi magni valde fuerint, & fortes, latent iuxta maiores qui in vigilando sunt motus. in dormiendo autem contrarium: etenim parui magni videntur esse. Manifestum autem ex his quæ in somnis accidunt frequenter. arbitrantur enim fulgura cadere, ac tonitrua fieri, paruis sonis in auribus factis, & melle & dulcibus saporibus perfrui tenui phlegmate defluente, & ambulare per ignem & calefieri vehementer, paruo calore circa quasdã partes facto. Expergefactis autem, manifestum est ea hoc modo se habere. Quare qm̃ parua omnium principia, manifestũ qm̃, & ægritudinum & aliarũ passionũ, quæ in corporib. futura sunt. Manifestum ergo quoniam necessarium hac in somnijs esse potentia magis, quàm in vigilando.

Dat causam hmõi apparitionis de nocte, & est q motus simulachrorum q fiũt in die nõ sunt valde magni & fortes. & iõ latent animã, sed in dormiendo apparent hmõi motus, eo quod tunc quiescunt sensus à magnis motibus sensibilium exteriorũ, & ideo apparent quod multo maiores videntur esse quam sunt. Sicut enim paruus sonus in aure dormientis apparet Quare apparent simulachra signa futurę sanitatis & ęgritudinis tan tũ i som no.

dormienti tonitruus esse, ita credit se gustare mel, siue huiusmodi dulcia paruo phlegmate descendente ad gustum, apparet etiam sibi quod sit in igne propter calorem in ipso abundantē. Et ꝙ his causis appareant talia somnia, perpendūt expergefacti post somnium. Nam causæ præsentes fortes talium passionū, magis, possunt apparere in dormiendo quam in vigilia. Et ita somnia ipsarum figurarum possunt esse.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *At vero nonnulla in somnijs apparentium fantasmatum, propriarum vnicuique operationū esse causas, haudquaquam ratione caret. Quemadmodum enim cum agere quippiam debemus, aut in ipso sumus opere, aut etiam id iam peregimus per recta plerunque somnia in illis versamur & agimus, quoniam à diurnis initijs præparatus existit motus. ita rursum necesse est eas, quæ somni tempore fiunt motiones, diurnorum plerunq; operum esse principia, propterea quod illorum cogitatio nocturnis imaginibus iam est præuenta, & hoc certe modo somniorum nonnulla, et signa, & causas esse contingit.*

At vero quædam quidem quæ in somnijs fantasmata causas esse propriorum cuiusque actuum, non est irrationabile. Quemadmodum enim debentes agere, & in actibus existentes aut qui olim egimus, sæpe recta his somnia intuemur & agimus: causa autē, quoniam sicut præparatus existit motus à diurnis inchoationibus, sic rursus necessarium est eos qui in somno sunt motus, frequenter principium esse diurnorū actuum, eo quod præparata sit rursus & horum intelligentia in fantasmatibus nocturnis. Sic ergo contingit somniorum, quædam signa & causas esse.

Somnia aliqua sunt signa futurorum.

Intendit verificare secundam conclusionem, & primo ponit eam, secundo verificat eam, dicens, ꝙ illi qui debent facere aliquam operationem in futuro, vel cum sint in præsenti in actu operandi, vel dudū inceperunt agere, causa cōplementi, quod intendunt per fantasmata recta his, in somno intuentur. Et causa huius est, quod aliqua operatio inchoatur in vigilando & non perficitur, quia non potest anima complete eius perfectionem cognoscere propter occupationes eius, & operationes circa simulacra quæ imprimuntur in ea, & mouent ipsam, & non potest diiudicare propter varias occupationes impressas ipsi circa aliqua in vigilando, si tamen dormit, quia tūc quiescit ab omni occupatione exteriori, conuertit se sup simulacrum & complet in eis dormiendo, quę incepit vigilando, & ita acquirit cognitionem per somnum mediante quo perficit quod intendit. Et ita sunt somnia causæ operationum fiendarum. Et hoc dicit. ibi (Quemadmodum enim.) Deinde cum dicit.

N. LEON. *Verum plurima fortuitis similia habentur: illaque præcipue omnia quæ remota sunt, & quorum in nobis nullum est initium, vt de bello nauali, & ijs quæ procul fieri contingit.*

Plurima uero accidentibus assimilantur, maxime, & transcendentia omnia, & quorum non est origo in nobis, vt de nauali bello & de his quæ procul accidūt, sūt.

Sōnia ut in plurib. sunt accidētia respectu eorū quæ sunt.

Verificat tertiam conclusionem. Et primo ponit eam, dicens, quod maior pars somniorum sunt accidētia respectu eorum quæ sunt. Et hoc est solum à casu ꝙ futura manifestantur, sicut omnia alia somnia, quæ transcendunt scientiam, & aliorum origo non est in nobis simpliciter, sicut ea quæ sunt de causalibus futuris, & de his quæ sunt in partibus remotis.

Deinde cum dicit.

N. LEON. *De ijs enim eodem se habere modo par est, ac si quopiam aliqua de re memorante, idipsum fieri contingat. Quid enim prohibet sic se habere in somnijs? quinimmo multa eiusmodi incidere veri est simile. Quemadmodum igitur de aliquo meminisse, neque signum est neque causa vt ille superueniat, ita somnium illius, quod euenit neque causa est, neque signum, sed casus. Quamobrem somniorum multa non eueniunt. Fortuita enim neque semper, neque magna ex parte fiunt.*

De his enim eodem modo se habere verisimile est, velut quando memoranti de aliquo contingit hoc factum esse: quid.n. prohibet & in somnijs ita contingere. Magis autem versimile multa huiusmodi accidere. Quemadmodum igitur neque meminisse de aliquo, neque signū neque causa cur euenerit, sic et ibi euenisse, somnium videnti neque signum, neque causa sed casus. Ideo & multa somniorum non eueniunt. Nam quia casu eueniunt, neque semper, neque vt frequenter fiunt.

Somnio pro minori parte eueniūt. Sup. in hac lec.

Verificat eā per simile. Sicut cōtingit aliquē cognoscere de aliquo futuro cōtingēti, & deinde accidit illud cōtingens uel aliquod simile, nec tñ ista cognitio est causa nec signum illius futuri, eodem modo contingit aliquid somniare ꝙ contingenter fit vel ex suo consimili, nec tamē est somnium causa illius futuri, sed solum à casu, & ita accidit. Et ideo etiam pro minori parte somnia eueniūt, quia quod causale est, nō semper est, nec vt frequenter, vt dictum est prius. Et hoc ibi (De his enim &c.) Deinde cum dicit.

N. LEON. *Omnino autem, quoniā nonnulla etiam somniant animalia. à Deo certe missa non erunt somnia, neque huius gratia fiunt, sed dæmonia sanè erunt, si quidem natura Dæmoniaca est, non Diuina.*

Omnino autem quoniam & aliorum animalium somniant quædam: à Deo vtique immissa non erunt somnia, neque facta sunt huius gratia, Dæmones tamen, natura enim dæmoniaca, non Diuina.

Prima ratio quod huiusmodi somnia non imittātur à Deo.

Remouet dubitationem contra conclusionē vltimam. Diceret.n. aliquis, huiusmodi somnia quæ trāscendunt sciētiam humanam & fiunt de valde remotis, cum sint causa, & naturaliter immittuntur à Deo etiam per ipsa possunt futura cognosci, & hoc remouet per duas rationes. prima est, Huiusmodi somnia non fiunt in alijs animalibus, ergo non sunt missa à Deo, nec fiunt per gratiam diuinam. Deinde cū dicit.

N. LEON. *Huius autem rei signum est, quod infimo genere homines futura præuidere possunt, & recte somniare, tanquā non mittente Deo.*

Signū aūt. Valde.n. degeneres homines præuidentes sunt, & recte somniantes, tanquam Deo nō immittēte.

Ponit secūdam rōnem quæ talis est, Homines mali & infimi somniant & præuident futura per somnia, sed talibus non immittit Deus aliquam gratiā siue cognitionē: ergo solū à casu, & non per immisionem diuinam, sic somniant. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Verum ij, quorum natura quasi garrula est & melāncholica, varias sanè cernunt visiones. Cum autem multiplicibus varijsque moueantur motionibus plerunque assequuntur, vt nonnulli contendentes rapiunt. Quemadmodum enim vulgo dicitur, si multa iacias, alias aliud iacies, ita in ijs istuc accidit.*

Sed quorumcunque quasi loquax natura est & melancholica, multimodas visiones vident. eo enim quod secundum plura, & multifaria moueantur, assequuntur. vt quidam rapiunt contendentes. Nam quemadmodum & dicitur, si multa iacias alias aliud iacies, & in his hoc accidit.

Quare quidam multū somniant.

Subiungit causam quare quidam multum somniāt. Et est ꝙ natura illorum circa multa est occupata, i. multorū phantasmatū informata, sicut cōtingit melācholicis, & iō multa vidēt somnia: Quasi.n. circa plura & diuersa occupātur in vigilādo, iō à similibus

phantas-

phantasmatibus manifestantur in dormiendo. Fortunati autem aliquando diuinant futura, sed hoc est à casu & nō ab arte, nec per naturā, sicut ēt, si multi cōtendūt circa aliqd, à casu est ꝙ vnus illorū vincat. Et hoc est ꝙ d. (Sed quorúcūq;.) Deinde cum dicit.

N. LEON. *Quod autem pleraque somniorum non eueniunt, nullum est inconueniens neq; n. signorum quæ in corporib. sunt neque etiam cælestium, vt imbrium & ventorum. si. n. alius valentior hoc acciderit motus, à quo cum fieri deberet, factum est signum, non fit.*

Quoniam autem non eueniunt multa somniorum, nihil est inconueniens. Neque enim eorum, quæ in corporibus sunt signorum & cælestium, velut quæ aquarum, & ventorum. si enim alius vehementior isto accidit motus à quo futuro signum factum est, non fit.

Remouet aliam dubitationē circa primā conclusionem. Quæreret. n. aliquis, cum somnia sint futurorum, quare non semper accidunt ea quorum sunt signa. multis enim apparent signa ꝗ sunt in igne, & tñ non febricitant. Sed hoc remouet per simile, dicens nō esse inconueniēs multa euenire, quorū signa somnia sunt. Ita enim est in natura ꝙ multa signa apparent in corporibus inferioribus, quorum consignata non sequuntur, sicut infirmo apparet aliquando signum mortis vel sanitatis, & tamen non sequitur signatum. Et sic in cælestibus aliquando apparet signū pluuię vel venti & tamen non sequuntur significata. Et causa huius est, quia signa futurorum, cum fiunt à causis præsentibus eorundem, cum aūt causa superior & fortior superuenerit, tunc non sequitur signatum ipsum signum. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Multaq; præterea rectè consulta eorum quæ fieri expedit, incassum ceciderunt propter alia præstātiora initia. denique non omne fit, quod fieri oportebat. neq; idē est id, quod euenturum est, & id quod est futurum. Sed nihilominus prima initia dicendum est esse, à quibus aliquid non est confectum. Et quod signa nata sunt istæc esse quorundam, quæ facta non sunt.*

Et multa consulta bene, quæ fieri expediebat, dissoluta sunt propter alias digniores inchoationes. Omnino enim non omne fit quod futurum erat, neque idem est quod erit & quod futurum. Veruntamen quidem principia dicendum esse. à quibus non perfecta sunt, & signa nata sunt hæc aliquorum, quæ non fiunt.

Confirmat hoc per aliud simile in his quæ sunt à proposito, dicens, quod multotiens in his quæ sunt præuisa vt fiant; licet expediat ipsa fieri. tamen propter aliqua digniora & meliora, q̄ fieri possunt, omittuntur, & iō nō est necesse pp signū euenire signatū. Nullum. n. cōtinges futurū ad vtrūque de necessitate eueniet. & licet non eueniat, non tamen ponendum est ipsa habere principia in rerum natura, mediantib. quibus nata sunt fieri. Nihilominus tamen ponenda sunt hęc signa vera dicentium signa existere. Et nota ꝙ causæ naturales, vt frequēter causant effectus suos, & non necessario. Et ideo, licet ita sit, tamen effectus ad vtrumlibet dicitur, quia contingens natum, contingēs ad vtrūlibet, est oē qd̄ à necessario deficit &c.

Causæ naturales ut frequenter causant effectus suos & non necessario.

LECTIO II.

Quinam sint recte somniantes, & qui, & quinam sint somniorum interpretes.

N. LEON. *De iis autem somniis quæ talia non habēt initia qualia diximus, sed remota vel temporibus, vel locis, vel magnitudinibus, aut horum sane nihil, veruntamē eiusmodi in se non habent initia ij qui vident somnia, nisi fortuito prævidere contingat, id profecto erit magis quàm vt dicit Democritus idola & effluxiones ad eam sanireferens.*

De his vero somniis, quę non huiusmodi habēt origines, sed dilationes vel temporibus, vel locis, vel magnitudinibus, vel horum quidem nihil: nō tamen habentibus in seipsis principia, qui vident somnia, nisi præuisum fuit ab accidēte, tale vtiq; erit magis quā vt dicit Democritus, idola & defluxiones causās.

Supra Philosophus determinauit de his, quorum origines sunt in nobis, hic determinat de his, quorū origines non sunt in nobis. Et hoc in duas, in principalem & corollariā, quæ ibi incipit (Et ideo accidit.) Et prima in duas. Primo determinat quomodo fiunt omnia huiusmodi, secundo dat causam quare apparent dormientibus de nocte. ibi (Et quascunque contingit &c.) Prima in duas. Primo ponit modum illū, secūdo confirmat hoc per simile. ibi (Quemadmodū enim &c.) Alia pars in duas. Primo dat causam quare apparent magis de nocte q̄ de die, secundo quare apparent dormientibus. ibi (Et in corpore &c.) Tunc sequitur illa pars qua determinat de diuinatione in somnis à parte somniantium. Et illa in duas. Primo determinat de illis, qui bene diuinant in somnis, secundo determinat de diuinatione in somnis à parte somniantium. Et illa in duas. Primo determinat de illis qui bene diuinant in somnis, secundo determinat qui opinione diuinant in artificiosis &c. Prima in duas sm ꝙ sunt tria genera hominum bene diuinantium. in secunda ibi (Quosdam autem &c.) Tertia ibi. (Melancholici autem &c.) Primo ergo ostendit modum quo fiunt huiusmodi somnia dicens, ꝙ huiusmodi somnia, quæ non habent originem in nobis, sed de distantibus per multa tempora vel loca, siue magnitudines, non præuidentur in somno nisi à casu, quia non habent in se principium somniorum idest nihil præcognoscit somniās de tali somnio. Nō enim prius fit ab aliquo simulacro prius in sensu, vt ipso recepto, huiusmodi somnia fiāt per defluxiones à rebus sensibilibus remotis, quæ mouentur per medium, & intrant per sensum vsque ad animam somniantis, & apparent ei, sicut vult Democritus, per defluxionem à rebus sensibilibus. Et tunc ponit causam compositionis cuiuslibet sensitiuæ. Secundo ibi.

Quomodo fiāt in nobis sōnia quorum origines nō sunt in nobis.

Quemadmodum enim cum quispiam aquam mouerit, aut aerem, id aliud mouit, illo autem cessante quod eatenus authore absente procedere cōtingit, ita nihil prohibet motum quempiam et sensum ad somniantes peruenire animos, à quib. illa idola et effluxiones fieri asserit. N. LEON.

Quemadmodum. n. cū quis moueat aquam vel aerem hoc aliud mouit, & quiescēte illo accidit huiusmodi motum prodire vsq; ad aliquid, illo, quod mouit, non præsēte, sic nihil prohibet motū aliquē & sēsū pertingere ad aīas somniātes, à quibus ille idola facit & defluxiones.

Confirmat hoc per simile tale. Sicut cum aliquis mouet aerem vel aquam, vel pars aquæ, vel aeris mouet aliam, & sic successiue vsque ad remotum terminum, primo motore quiescente vel absente, eodē mō motus factus in aere à re sensibili vel quiescente, pōt succedere successiue ad loca remota vbi est somniās quem motum Democritus vocat idolum motum in medio, siue defluxionem factam à sensibili. Et nota, ꝙ in hoc errabat, ꝙ posuit, aliquod materiale egredi & moueri per medium vsque ad sensum. non est aūt hoc verum, sed sensibile mouet aerem medium generando sui speciem in ipso, ita ꝙ nil egreditur à sensibili, & talis motus procedit successiue vsque ad sensum à medio. Deinde cum dicit.

Error Democriti ostenditur.

Et quocūq; peruenire contigerit, nocte magis sentiri, quæ interdiu si ferantur euanescant. Noctu namque tranquillior est aer, quia minus perflatæ sunt noctes.

Et quocunq; fuerint pertingētes, magis sensibiles esse nocte, eo quod quæ in die deferuntur, dissoluūtur magis.

Magis enim sine turbatione est aer noctis, eo quod silentiores sint noctes.

Quare somnia apparent magis in nocte, quã de die.

Dat causam quare somnia apparent de nocte, dicens, talia fantasmata rerum absentium magis appropriare ad somnia de nocte, & apparere quam de die: quia fantasmata delata de die per medium propter motus maiores dissoluuntur, sed in nocte est medium minus turbulentum propter silentium & quietem noctis: & propter hoc manent fantasmata mota integra. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Et in corpore propter somnum sensationem facere, quoniam tenues dormientibus motus quam vigilantib. sentiuntur magis. Porrò ij motus imagines efficiunt, ex quibus de eiusmodi futura praeuidet.*

Et in corpore facere sensum propter somnum. Ideo et paruos motus intrinsecus sentire dormientes magis, quam vigilantes: hi vero motus fantasmata faciunt ex quibus praeuid. nt futura de huiusmodi.

Phãtasmata rerũ absentiũ quare magis appareat dormiẽdo, quã vigilando.

Dat causam quare huiusmodi fantasmata apparent in dormiendo. Et est quod dormientes, minores motus intrinsecus simulacrorum percipiunt quam vigilantes propter quietem extrinsecorum. Vnde motus huiusmodi fantasmatum fiunt in somno virtute fantasmatis: & faciunt somnia, per quae somniantes praeuident futura de his, quorum sunt fantasmata.
Deinde cum dicit.

N. LEON. *Quapropter infimae conditionis hominibus haec accidit passio, et non ijs, qui prudentia sunt insignes. Sapientibus enim interdiu fieret si mitteret illa Deus, hos autem modo infimae conditionis homines praeuidere verisimile est siquidem horum mens haudquaquam est cogitabunda, sed tanquam deserta & ab omnibus vacua, & quae impulsa secundum motorem agatur.*

Et ideo accidit passio haec quibuslibet et non prudentissimis. in die enim vtique fieret, & sapientibus, si Deus esset immittẽt. Sic autem verisimile quoslibet praeuidere. nam intelligentia horum non est curis affecta, sed tanquam deserta & vacua ab omnibus, & mota secundum mouens ducitur.

Somnia, quae sũt signa absentium nõ immittũtur

Infert conclusionem, quod quia huiusmodi somnia sic fiunt per influxiones idolorum & non per immissionem diuinam, ideo eueniunt indifferenter etiam fatuis & imprudentibus. Si autem Deus immitteret somnia quae sunt signa absentium, immitteret ipsa de die, & sapientibus solum & melius indicarent de his accipientes vigilando quam dormiendo. Sed quia fiunt per defluxiones idolorum, ideo potest quilibet praeuidere futura indifferenter per huiusmodi somnia, eo quod virtus cognoscitiua in somnis est absoluta à motibus rerum exteriorum, & quiescens ab omni motu exteriori: & ideo anima mota, ab huiusmodi fantasmatibus, deducitur & perficitur per huiusmodi motus apprehendendo quae ipsum primo latebát.
Deinde cum dicit.

N. LEON. *Cur autem nonnulli qui ecstasin patiuntur praeuidẽt in causa est, quoniam peculiares motus illos non praepediunt, sed dissipantur: extraneos igitur maxime sentiũt.*

Et quòd quidam qui mentis excessum patiuntur praeuident, causa est, quoniam proprij motus non infestant, sed longe proijciuntur: extraneos ergo maxime sentiũt.

Determinat de diuinatione in somnis à parte somniantium, dicens, quod extatici bene praeuident de somnis. & causa est: quia non sunt solliciti solum circa proprios motus sed circa alienos: & ideo maxime percipiunt per somnia quae fiunt circa aliquos.
Deinde cum dicit.

N. LEON. *Quod vero quidam rectè somniãt, & quòd amici de amicis praeuident maxime, iccirco contingere videtur, quoniam amici mutuas sibi inuicem curas impartiunt. Et sicut quae procul sunt cognoscunt & sentiunt maxime, ita cogitatorum totiores sunt motus.*

Quosdam autem rectè somniantes esse et notos de notis maxime praeuidere accidit, eo quod noti maxime pro se inuicem solliciti sunt. Quemadmodum enim procul distantes maxime cognoscunt & sentiunt, sic & motus, notiorum enim notiores sunt motus.

Addit quod sic noti rectè somniant de notis & praeuident multa de ipsis, eo quod maxime sũt solliciti de se inuicem. In illis enim sollicitudo facit magnam impressionem simulacrorum. Et ideo non recendentes ab inuicem, prius vident in somnis de se inuicem quam de alijs. sicut se melius cognoscunt adinuicem, sic & simulacra eorum magis sunt eis nota quàm aliorum &c. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Melancholici autẽ propter vehementiam, vt qui à longinquo iaculantur saepe collimant, necnon ob celerem permutationem, celeriter id quod sequitur imaginantur. Quemadmodum enim Philegidis poemata furore perciti ijs, quae similia sunt coniuncta dicunt & cogitãt vt Venerem, itaque ad primum annectunt, praeterea ob vehementiã ab alia motione illorũ nõ extẽditur motus*

Melancholici autem propter vehementiam, quem admodum iacientes longe, bene coniectant. Et propter permutationem, cito haerens imaginantur ipsi. Quemadmodum enim Philegida poemata et qui furiosi sunt habentia, similia dicunt et intelligunt, veluti Venerem: et sic copulant ad id quod longe. Amplius autem propter vehementiã non repellitur eorum motus ab alio motu.

Melancholici bene cõiecturãt de somnijs.

Addit quod melancholici propter vehementiam bene coniecturant de somnijs. inueniũt enim cito signata somniorum, eo quod cito permutantur à simili in simile. Et isti etiam furiosi indicant de similibus fantasmatibus eis apparentibus faciliter. Et quia vnum simile aliud apprehendit, sicut in colore rhetorico qui dicitur Adoominatio, fit faciliter transmutatio ab vno simili in aliud. Et propter vehementem impressionem talium fantasmatum in melancholicis, non faciliter repellitur motus ipsorum à motu exteriorum.
Deinde cum dicit.

N. LEON. *Artificiosissimus autem somniorũ est interpres, quicunque potest similitudines contemplari. Cuiusuis .n. est recta diiudicare somnia. Similitudines aũt dico, quoniam similes accidunt imagines ijs quae in aquis cernuntur idolis (ut proxime diximus) ibi namq; si multa fuerit cõmotio haudquaquam similis fiet effigies aut idola ijs, quae vera sunt. Efficax itaq; erit eiusmodi sufficienter diiudicare imagines, qui celeriter aiaduertere poterit et perspicere dissipata idola, quod hominis, aut equi, aut eiusuis alterius existunt: Et ibi sanè simile quiddam potest somnium. Motus enim recta extrudit somnia.*

Artificiosissimus autẽ est iudex somniorum, qui potest similitudines inspicere. Recta enim somnia iudicare, cuiusque est. Dico aũt similitudines, quoniam similia accidunt phantasmata eis, quae in aquis sunt, idolis, sicut & prius diximus. Ibi vero si multus fiat motus, non similis fit apparitio & idola veris. Promptus vero erit simulacra iudicare, qui põt cito inspicere & scutire dissipata & distorta idolorum, quod est hominis, vel equi aut cuiusque. Et ibi itaque aliquid potest simile somnium. Motus enim impedit rectum somniũ.

Ostendit quod, qui similitudines rerũ in fantasmata vult inspicere ipse bene diuinat in somnijs. cuius similitudines faciliter apprehendit. sicut, quando fit motus

tus magnus aliunde in aqua, apparét simulacra distorta, & tamen qui nouerit similitudinem in proprijs promptus erit, & cito perpendet quorum sunt hæc idola distorta & quid significent. prompte, eodem modo iudicare de somno quia tale phantasma apparens in somno, similitudo alicuius rei extra est, iu distortum: tamen, aliquando motus interior rectum somnium impedit. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Quid igitur est somnus: & quid somnium: quamve ob causam vtrunque illorum sit. Præterea de ea quæ ex somnijs est diuinatione, dictum est. De communi autem animalium motione est dicendum.*

Qui ex facilitate naturæ similitudines verũ inspicit, bene diuinat in somnijs.

Quid quidem igitur est somnus & somnium: & propter quam causam vtrunque horum sit: amplius autem & de ea, quæ in somnis est, diuinatione dictum est.

Epilogat omnia determinata in hoc lib. &c.

ARISTOTELIS STAGIRITAE,

PERIPATETICORVM PRINCIPIS,

De Animalium Motu:

Cum Diui Thomæ Aquinatis præclarissima expositione.

LECTIO PRIMA.

De animalium motus causa agendum esse dicitur, quod animantis item quod mouetur necessarium sit vnam partẽ quiescere, & ex ipso aliquod esse, ad quod inuisum moueatur, multipliciter probatur.

N. LEON. *DE Animalium autem motione quæcunque illis per genera insunt: & quæ differentiæ, quæve eorum causæ, quæ illis sigillatim accidunt, de omnibus in alijs est considerandum.*

E Motu autem Animalium, quæcunque quidem circa vnumquodque genus ipsorum existunt: & quæ differentiæ, & quæ causæ singulorum accidentium ipsis, considerandum est de omnibus in alijs.

text.com. 1. 2. Phy.

SIcut innuit Philosoph. in tertio Phy. volentẽ cõsiderare de natura, necessarium est cõsiderare de motu, & ratio huius est. Nam natura per motum definitur. est. n. natura principiũ motus in eo in quo est primo, per se, & non secundũ accidens. quando autem aliquid definitur per aliud, volentem considerare de illo, oportet etiam considerare illud, per quod definitur, quare manifestum est quod ad perfectam cognitionem naturæ oportet cõsiderare de motu. Iterum volentem considerare de motu oportet considerare de naturalibus, quia naturalia sunt illa. quæ habent in se principium sui motus. Sunt autem quædã quæ habent principium sui motus passiue tantum. Quædam quæ habent principium sui motus actiuũ solum. Quædam quæ habent & principium actiuum & principium passiuum. Principium passiuum suę generationis habent elementa. Ignis. n. & aer habent in se solum principium passiuum, quo ex eis potest aliquid generari, vt dicit Com. super 2. Phy. quia generatio elementorum est nãlis naturalitate materiæ, nõ naturalitate formę. Principium actiuum habet aliud quod ex simplici aliquod generat, sicut ignis ex aere generat ignem ignis dicitur habere principium actiuum. Principium autem actiuum & passiuum simul habent, animata, non quod idem sit mouens primo, & motum: quia ostensum est hoc esse impossibile octauo Physicorum sed ita habent in se vtrunque principium sui motus, quia vna pars mouet, & alia mouetur. Quod autem animata habeant in se principium sui motus, apparet, quia animatum distinguitur ab inanimato in mouendo. Sed constat quod animata habent in se principium sui motus passiuum, cum manifeste videamus ipsa moueri, quare animata etiam cum hoc habent principium actiuum. hæc. n. dicimus viuentia, quæ habẽt in se principium sui motus vtrũque. Vñ viuere trãsfertur ad illa, quæ vñr hr̃e in se principiũ sui motus: sicut dicimus argentũ visũ, quia videtur ex se moueri. similiter aquam scaturientem dicimus viuam. Motus autẽ proprie dicitur tripliciter. Est. n. quidam localis, & quidam alterationis & quidam diminutionis & augmenti. Sed extendendo nomen motus generatio & corruptio possunt dici motus vt habetur in Prædicamentis. Manifestum autem quod impossibile est quod aliquid se moueat motu generationis & corruptionis: quia illud, quod generat est ens actu, illud autem quod generatur tantum inuenitur in actu in fine generationis suæ. & iõ, si animata habent in se principium sui motus, hoc est secundum alterationem, & augmenti & motũ localem. Quod autem animata habeãt in se principium alterationis patet, quia in animatis continua sit deperditio, & ideo necesse est continua restauratio: fit aũt restauratio per nutritionem. nutritio autem fit per alimentum aduenièns existens in principio contrarium, & ideo oportet ipsum transmutari & digeri, vt fiat simile per virtutem alterantem existentem in ipsis. Quare manifestum est quod in animatis est principium actiuum alterationis. Item, alimentum primo recipitur in partibus exterioribus, vt in ore, & ibi recipit quandam alterationem. hoc autem fit per virtutem, quæ primo est in corde. non mittitur aũt virtus ad partes exteriores, nisi per quandam alterationem. Quare manifestum est quod in animatis est principium actiuum augmenti, & hoc, quia animata ipsa generantur sub imperfecta quantitate, & natura non intendit ducere ad imperfectionem, sed ad perfectionem magis: & ideo oportet quod habeãt virtutem, per quàm possint deduci ad perfectã quantitatem. ducuntur autem per augmentum. quare manifestum est quod oportet quod habeant in se principium actiuum sui motus augmenti. Item animalia habent in se principium sui motus localis. Et ex hoc apparet ꝙ animal est animal per sensum. Habet aũt animal sensum tactus, tactus vero est medium, vel est in media proportione tãgibilium qualitatum, existit autem in proportione media, vt possit cognoscere qualitates corrumpentes. Cum autem percipit qualitates conuenientes mouetur secundum motum dilatationes. cum autem percipit corrumpentes, secundum motum constrictionis. Et ideo manifestum est ꝙ animalia habent in se principium actiuum motus localis. De motu autem quo mouentur animata motu nutritionis & augmentationis, in alijs dictum est. De motu autem locali dicendum est nunc. Sed cõsideratio de motu locali duplex potest esse. Potest. n. motus considerari in se & absolute. Alio modo quantum ad organa & partes, mediantibus quibus exercetur. Aliter potest dici quod motus potest considerari ratione formæ vel ratione materiæ. Si consideretur motus ratione materiæ. vel quantum ad partes, per quas exercetur motus, determinatum est in libro de Progressu animalium. Si consideratur in se vel ratione formæ, sic consideretur de ipso in isto libro. Vnde consideratur de motu hic absolute. & de principijs motus, & qualiter motus procedit ex istis. Nec refert

ad

Ad perfectam cognitionem naturæ oportet considerare de motu.

Naturalia habent in se principium sui motus diuersimode.

tex. c. 30. 40 42. & 43.

8. de anima, tex. c. 2. 19.

Viuentia dicuntur quæ habet in se principium actiuum, & passiuũ sui motoris.

In fine.

3. de anima lect. 8. & 9.

Duplex consideratio de motu locali potest esse.

Qũo consideretur de motu i isto libro.

ad propositum siue dicamus motum absolute esse subiectum in hoc libro siue animal, quod mouetur isto motu. Et sic apparet quæ sit intentio Aris. in hoc tractatu. Intendit enim facere considerationem de motu progressiuo animalium in vniuersali, vel de ipso aīali ſm ꝙ mobile est isto motu. Diuiditur autem iste libellus in duas partes. In prima dat intentionem suam. In secunda prosequitur. ibi (Quod quidem igitur principium) Adhuc prima in duas. In prima recolligit quædam, determinata in alijs, In secunda dat intentionē suam respectu eorum quæ hic determinaturus est. ibi (Vniuersaliter aūt.) In prima dicit, ꝙ dicendum est de motu appetitiuo siue voluntario, qui debetur ipsis animalibus, non in vniuersali ſm ꝙ motus volūtarius est absolute, & consequitur omne animal ſm se sed in particulari, ſm ꝙ consequitur vnū quodq; genus animalis, puta volatile aut gressibile, aut reptile. Adhuc autem & de differentijs generum animalium, & motuum, & de causis passionum & accidentium eis per se considerationem fecimus in alijs, puta in libro de Gener. animalium. vbi consideratur de generatione ipsorum, & natura, & accidentibus, & passionibus & per consequens de motu ſm ꝙ competit vnicuiq; naturæ ipsorum. Secundo ibi.

Intentio Aristo. in hoc tractatu.

N. LEON.

Omnino autem de communi cuiuscunque motionis causa (nam alia quidem volatu mouentur, alia natatu, non nulla progressione, alia per alios eiusmodi) in præsentia est pertractandum.

Vniuersaliter autem de communi causa eius quod est moueri motu quocunque (hæc quidem enim volatione mouentur, hæc autem gressu animalium, hæc autem secundum alios modos tales) considerandum nunc.

Dat intentionem suam respectu eorum, quæ hic determinaturus est, & dicit ꝙ nunc vniuersaliter dicendum est de vniuersalibus causis motus animaliū, quocunque motu moueantur. Quædam enim animalia mouentur motu volationis, quædam motu reptionis & ſm alios motus. Nec dicendum est de causis motus ambulationis, ſm quòd ambulatio, nec volationis ſm ꝙ volatio, & sic de alijs, sed dicendum est de causis istorum ſm ꝙ sunt motus, quidam appetitiui simpliciter. Et est considerandum ꝙ motus potest tripliciter considerari, in se & absolute, alio modo quantum ad differentias, tertio modo quantum ad organa. Si consideretur motus primo modo, sic consideratur de ipso hic & in tertio de Ani. vbi consideratur de motu ex parte animæ, declarando quomodo anima est principium motus principaliter, & parum determinatur de ipso ex parte corporis ibi: hic autē determinatur de ipso ex parte corporis principaliter, declarando ꝙ oportet in omni motu animalis aliquam partem quiescere & alia huiusmodi & parum determinatur de ipso quantum ad animā. Si consideretur motus quantum ad suas differentias secundum proprias rationes ipsarum, sic determinatum est de motu in lib. de Generatione animalium, Si consideretur ergo quantum ad organa & partes ex quib. exercetur, sic determinandum est de ipso in lib. de Progressu animalium. Deinde cum dicit.

Le 15. & 16 De motu in se & absolute considerato considerratur in isto libro & in tertio de Anima, sed ibi parū determinatur de ipso ex parte corporis, hic autē determinat de ipso ex parte corporis principaliter.

Quod igitur aliarum initium est motionum id, quod seipsum mouet. illius autem id, quod est immobile. Præterea quod primum mouens necessario omnis vacat motu, determinatum est prius, cū de sempiterno motu vtrū sit necne & si sit quidnam sit, constitutum est.

Quod quidem igitur principium aliorum motuum est quod ipsum seipsum mouet, huius autem, quod immobile, & quod primum necessarium immobile esse determinatū est prius quando quidem & de motu sempiterno vtrum est aut non est, & si sit, quis sit, disserimus.

Prosequitur intentionem. Et primo præmittit quędā necessaria ad propositum ostendendum. Secundo prosequitur de causis. ibi (Vnde autē in animata) vel ibi (Reliquū est aliquid considerare.) Adhuc prima in duas. In prima ostendit ꝙ ad hoc ꝙ aliquid moueatur, oportet esse aliquod quiescens. Secundo iuxta hoc remouet quasdam dubitationes. ibi (Dubitabit autem) Adhuc prima in tres. In prima tangit qđ in alijs dictum est. Secundo ostēdit illud esse insufficiens. ibi. (oportet autem hoc non solum.) Tertio ostendit propositum, s. ꝙ ad hoc quod aliquid moueatur oportet esse aliquid fixum, id est stans. ibi (Manifestū est & in his.) De primo dicit ꝙ in alijs puta in 8. Phy. vbi inquisitum est, vtrum sit motus aliquis sempiternus, quis est motus ille dictum est, ꝙ illud quod mouet seipsum est principium & causa aliorum motuū, & causa huius est, quia in vnoquoque genere primū est causa omnium aliorum. Motus autem ex se primum est, quia quod est per se, prius est eo quod est per aliud, ideo est aliorum. Et dictum est ꝙ moti ex se principium mouens, quod est primum mouens, oportet omnino esse immobile. Secundo ibi.

Quomodo in libro de generatione animalium determinet de motu.

Lec. 2.

Primum in unoquoque genere est causa aliorum.

N. LEON.

Hoc autem no solū vniuersali ratione accipere oportet, sed in singulis etiam & sensilibus, quorum gratia vniuersales quærimus rationes. & quibus oportere illas accommodari existimamus.

Oportet autem hoc non solum ratione accipere vniuersaliter, sed & in singularibus & in sensibilibus. propter quæ, & vniuersales quærimus sermones: & ea in quibus putamus oportere adaptare ipsos.

Ostendit illud esse insufficiens ad propositum qđ determinatum est in 8. Phy. ꝙ cum ostensum est ꝙ primum mouens oportet esse immobile, & ipse est causa omnis motus: ex his apparet quòd id quod mouetur ex se est causa omnium aliorum quæ mouentur ab alio. Ideo, si animalia mouentur ex se, mouentur ab aliquo immobili. & illud est insufficiens, quia dictū est in vlī. Et non solū oportet dicere in vniuersali, sed oportet applicare ad singularia illa vniuersalia & sensibilia. Ad perfectam enim cognitionē rei non sufficit cognitio in vniuersali, quia talis cognitio est imperfecta & in potentia. sed oportet applicare ad sensibilia. Et propter hoc vbi oportet adaptare vniuersalia ad particularia, quærimus prius sermones vniuersales & adaptamus eos ad particularia Tertio ibi.

Tex. co. 25.

Cognitio in uniuersali est imperfecta & in potentia.

N. LEON.

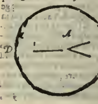
Etenim in ijs manifestum est non posse quicquā moueri nisi aliquid quiescat, ac primū quidē in animalib.

Manifestū.n. & in his, quod impossibile est moueri nullo quiescente. primum quidem in ipsis animalibus,

Ostendit ꝙ ad hoc vt animal moueatur oportet aliquod esse quiescens: Et circa hoc duo facit. Primo enim proponit quòd intendit. Secundo manifestat. ibi (Oportet enim.) In prima dicit quod in singularibus manifestum est quòd impossibile est moueri motu locali si non sit aliquod aliud quiescens. Et istud primo manifestū est in animalib. impossibile.n. est animal moueri si nō sit aliqđ qẻscēs. Secundo ibi.

Impossibile est in singularibus moueri motu locali si non sit aliqd aliud qẻscēs.

Oportet nanq; si aliqua mouet pars, quiescere quippiā. & hanc ob causam articulorum flexus animalibus

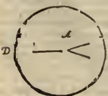

insunt: Iis enim vtuntur flexibus vt centro quodā: fitq; totū membrū, in quo articuli est flexus, vnum & duo, necnon rectum & curuum, inflexus gratia cum actu, tum potestate commutatum. Cum moue-

mouetur autem et inflectitur, alia quidem mouetur mota, alia vero in ipso inflexu quiescit, quemadmodum si diametri A & D quiescat: B vero moueatur, & fiat A C.

Oportet enim si moueatur aliqua particula, quiescere aliquam. Et propter hoc iuncturę animalibus insunt. Quemadmodum enim centro vtunt iuncturis & fit tota pars in qua iunctura & vna & duæ, & ecta curuata. atque ea transmutatur potentia & actus propter iuncturam. Reflexo autem & moto hoc quidem mouetur signum: hoc autem manet eorum quæ in iuncturis. Quemadmodum vtique diametri: quæ quidem A & D maneat, quæ autem B moueatur, & fiat A & G.

Probat propositum, & diuiditur in duas. In prima ostendit q, si aliqua pars animalis mouetur, q oportet aliquam partem quiescere. In secunda vero ostēdit q si animal moueatur, oportet extra ipsum esse aliquod quiescēs fixum & stans. ibi [Sed tñ omnes.] Adhuc duo facit. Primo probat q, si aliqua pars animalis moueatur, necesse est aliquam aliam quiescere, secundo recolligit illud probatum. ibi (Quod quidē igitur.) Prima in duas. In prima facit quod dictum est. In secunda remouet dubitationem. ibi (Sed hic quidem.) Considerandum est q animal mouet seipsum non hoc modo quia totū animal primo mouet totum animal, quia tunc idem moueret seipsum primo, quod est impossibile: nec totum mouet partem, quia tunc pars moueret seipsam. sed sic animal mouet seipsum q vna pars mouet aliā, non ita q anima moueat corpus. Et ratio huius est, quia omne mouens debet esse aliquid in actu, quod mouetur similiter debet esse ens in actu: sed anima non est aliquod ens in actu, sed est actus: nec corpus, sed habet rationem materiæ & entis in potentia. & ideo non sic animal mouet se, quia anima moueat corpus, sed quia vna pars quantitatiua mouet aliam. Dicit igitur Phi. q, si aliqua pars animalis moueat, oportet aliquam aliam quiescere: & ideo iuncturę insunt animalibus. Et causa huius est, quia mouens & motum non possunt esse continua: oportet autem quod sint approximata. Si igitur vna pars moueat aliam partē non debent esse continua nec separata, sed debent esse approximata, colligationem habentia. igitur manifestum est q necessariæ sunt iuncturæ. Partes.n. illæ vtuntur iuncturis sicut centro, & tota illa pars, in qua est iunctura est vna aliquo modo, aliquo modo plures. sicut brachium, si consideretur ſm se, non secundum q mouetur vna pars sed totum, vnum est: si vero consideretur ſm q vna pars mouetur & alia quiescit, sic est duo: & pars, quæ est in iunctura, quandoq; est curua permutans. hoc est permutata à potētia in actum, ita q propter iuncturam habet permutationē de potētia in actū, in potentia curua, actu recta, sic & econuerso. Cum autē fit reflexio, vna pars mouetur & alia quiescit & cōtiguātur ad iuncturas. Et declarat per simile vt patet in præsenti figura, ĩn qua, verbi gratia, sit circulus C D B, cuius sit diameter D B, & sit A cētrū. si moueatur mediatas diametri, vt puta B A, & moueatur vsq; ad punctum hoc, signatum in circunferentia B C alia medietate quiescente circa centrum A, nunc manifestum est q tota linea diametri, quę fuit vna, vtitur vt duabus, & manet aliquid immobile. Similiter videtur de brachio, cuius vna pars mouetur & alia quiescit, vtitur vt duobus vno, & remanet aliquid immobile illo motu: & vtitur illa ex tremitate partis quiescentis, quæ trahit aliam partem motam per neruos similem vt centro. Et si totum brachium moueatur, vtitur illa parte quæ trahit brachium vt centro. Secundo ibi.

Iuncturæ quare insūt animalib.

Verum hoc in loco impartibile omnino videtur esse centrum: in illis enim motiones fingunt: mathematicorum namque mouetur nullum. In articulorum autem curuaturis potestate & actu, modo quidem fit vnum, modo autem partibile. Verum initium vt eiusmodi est, quiescit inferiori parte mota, vt brachio quidem, moto, cubitus, toto autem membro, humerus, & tibia quidē mota, genu: toto vero crure, coxa. N. LEON.

Sed hic quidem videtur secundum omnem modum in diuisibile esse centrum. Et enim moueri (vt aiunt) fingunt in ipsis, Non enim moueri vllum mathematicorū. Quæ autem in iuncturis potentia, & actu fiunt. aliquādo quidem unum, aliquando autem diuiduntur. Sed equidem principium primum inquātum principium semper quiescit mota particula inferiore, vt puta brachio quidem moto cubitus, toto aūt membro humerus, & tibia quidem, ipsum genu: toto autem sceleo vertebrum.

Remouet dubium. Comparauit.n. iuncturam centro, & partes diametri partibus animalis, quarum vna mouetur circa iuncturam, & alia quiescit: crederet aliquis forte q omnino esset simile in diametro & in proposito. Hoc remouet & dicit q non, quia centrum simpliciter, & potentia & actu est indiuisibile. Iunctura autem, quæ ei proportionatur non est indiuisibilis. Item falsum est q semidiameter moueatur. q diameter est res mathematica: sed mathematica sunt abstracta à motu & à materia & non mouentur ſm huiusmodi: & ideo diameter est abstractus & immobilis. Partes aūt animalis, quæ ad iuncturam copulantur, & iūctura, aliquando est vnum: aliquando plura secūdum potentiam & actum. Quando.n. totum quiescit, tunc iunctura est vna: quando autem vna pars quiescit, & alia mouetur, tunc iunctura est plures. Et iunctura, inquantum est principium primum motus, est immobile: & inquātum est principium motus, tunc iunctura est plures: & inquantum est principium motus, quiescit alia parte inferiori mota. verbi gratia. Brachio moto quiescit iunctura siue cubitus: moto cubito, quiescit humerus. simili ter tibia mota, quiescit genu: toto autem schileo moto, quiescit vertebrum: Vocatur autem schileos totū aggregatum ex tibia & ipsa: vertebrum vero vocatur illud os in quo vertitur. Considerandum est aūt q, cum dicimus q vna parte mota oportet q alia quiescat, verum est vel simpliciter, vel ab illo motu, quo alia mouentur. Aut, si moueatur illo motu, oportet q quiescat ab illa velocitate, qua mouetur alia pars. Item patet quòd motus processiuus est compositus ex motu pulsus & tractus. Semper enim, si vna pars pellitur, & alia trahitur: item patet q motus partium animalis progressiuus quasi circularis est. Cūm enim aliqua pars expellitur, trahitur alia: & ideo videtur quasi circularis. Deinde cum dicit.

Remouet dubium qd̄ posset oriri ex compara tione iūcturæ ad cētrū supposita. Mathematica sunt abstracta à motu & à materia.

Vna parte mota oportet, qd̄ alia quiescat, qs tensus. Motus processiuus est compositus ex motu pulsus & tract⁹

Quod igitur vnumquodque in seipso quiescens quippiam habere oportet, vnde motionis est initium, & ad quod maxime totum simul mouebitur, & per partes, manifestum est. N. LEON.

Quod quid. m igitur vnumquodque in seipso aliquid oportet habere quiescēs, vnde est principium eius quod mouetur, & ad quod p. ſſium totum integrum mouebitur, & secundum parte: manifestum.

Re-

Recolligit conclusionem iam probatam. Et dicit, ꝙ manifestum est, ꝙ in animali quod mouetur processiue cum vna pars mouetur, oportet aliquid esse quiescens. Vnde est principium motus in parte quæ mouetur, ad quod principium pars quę mouetur, appulla, tota integra mouetur. Similiter, si aliqua pars illius, quod mouetur, moueatur motu proprio quodam, oportet ꝙ sit aliquid aliud quiescens ad quod appulsum moueatur. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Verũtamen omnino in ipso minus efficax est quies, nisi extrinsecus aliquid fuerit simpliciter quiescens, & omnino carens motu: operæprecium autem est accurate æstimantes de eo quod dictum est perscrutari. cõtemplationem enim quandam habet non solum ad animalia, verum ad ipsius etiam vniuersi motum & lationem pertinentem. quemadmodum enim in ipso immobile quiddã esse oportet, si debet moueri, ita etiam magis extra ipsum animal quippiam esse oportet immobile, ad quod innisum, quod motum est, mouetur.*

Sed tamen omnis, quæ in ipso quies, insufficiens est, nisi aliquid extra sit simpliciter quiescens et immobile. Dignum autẽ scientes considerare de dicto. habet enim theoricam non solum quantum ad animalia: sed & ad totius motum & lationem pertinentem. Quemadmodum enim & in ipso oportet aliquid immobile esse, si futurũ sit moueri, similiter adhuc magis extra animal debet esse immobile. ad quod appulsũ mouetur quod mouetur.

Non mouetur animal nisi sit extra ipsũ aliquod quiescens et immobile, sic et est de cęlo licet, non sit omnino eadem ratio

Ostendit ꝙ, si animal debeat moueri oportet extra ipsum esse aliquid quiescẽs. & diuiditur in duas. Primo proponit conclusionẽ, secundo probat eam. ibi (Si enim cedet.) Primo dicit ꝙ ad hoc vt animal moueatur non sufficit quies alicuius partis animalis, sed oportet extra animal esse aliquod quiescens & immobile. Et de hoc dignũ est facere considerationem ipsis Sapientibus. Hæc enim consideratio vtilis est, non solum quantum ad illa vt consideretur principiũ & motus ipsorum, immo quãtum ad motum cœli. sicut. n. ad hoc ꝙ cęlũ moueatur oportet ꝙ aliquod sit quiescens & stans, sic ad hoc ꝙ animal moueatur oportet ꝙ extra ipsum sit aliquod immobile ad qđ appulsum animal quod mouetur, moueatur: & ampliori ratione: quod intendit per hoc quod dicit (Similiter adhuc magis.) Sed est intelligendum ꝙ non omnino est eadem ratio quare extra cœlum oportet esse aliquod fixum cum animali, sed communis vna ratio est. Quia, si aliquod moueatur, oportet quod sit aliquid circa qđ mouetur, respectu cuius se habet nunc & prius: illud autẽ est quiescens, vel non mouetur eadem specie motus aut non tanta velocitate. Et si quidẽ illud moueatur, aut erit processus in infinitum, aut erit deuenire ad aliquod quod omnino immobile est. Ista ratio communis est animali & cœlo. Sed alia propria est in animali. Animal. n. mouetur impellendo & trahẽdo. impellẽdo trahit se ad aliud. ergo oportet ꝙ animal simpliciter super aliquid figat in se. non ergo extra se requirit aliquid ad quod appulsum pellat. In motu autem tractus fit motus ab alio in ipso. Quare oportet aliquid aliud esse fixum. Secundo ibi.

N. LEON. *Si enim semper cesserit, vt muribus per terram, aut arenam progredientibus. non sanè progredietur: nanque certe nullus erit progressus, nisi stet terra: neque volatus, aut natatio, nisi aer aut mare resistant.*

Si enim cedet semper: vt puta muribus, qui in terra aut in arena progrediuntur: non procedit neque erit gressus, si non terra maneat: neque volatio aut natatio: nisi mare aut aer resistat.

Probat conclusionẽ supra positã

Probat propositum. Et diuiditur in duas partes. Primo enim probat propositum inducẽdo, secundo probat ꝙ illud non sit pars animalis, nec aliquid eius. ibi (Necesse autem.) In prima dicit ꝙ si cum animal mouetur, non sit aliquid quiescens & fixum, sed illud ad quod appellitur cedat: sicut mures cum ambulare volunt vel in terra vel in arena, si terra vel arena non quiesceret sed cederet, nunquàm procederent nec irent. Similiter nunquam esset volatio, nec natatio si aer vel aqua non quiesceret ad minus à motu illo, vel velocitate illa. Secundo ibi.

N. LEON. *Hoc autem aliud ab eo esse quod mouetur necesse est, & totum à toto, nullamque rei motę esse portionem, quod sic est immobile; sin secus fuerit, non mouebitur.*

Necesse autẽ hoc alterum esse ab eo, quod mouetur, et totum à toto: & partem nullam esse eius quod mouetur & quod sit immobile. si autem non, non mouebitur.

Ostendit ꝙ illud fixum & immobile est diuersum ab animali, non aliquid ipsius. Et primo proponit cõclusionem, secundo probat. ibi (Testimonium.) In prima dicit ꝙ illud fixum & stans, quod extra requiritur, nec est animal nec aliquid animalis, quod mouetur: ita ꝙ totum fixum & immobile est alterum à toto quod mouetur, & pars. Si vero non est ita, non poterit moueri animal motu processiuo. Secũdo ibi.

N. LEON. *Huic autem rei testimonio esse potest id, de quo ambigi solet: cur si quis nauigium extra propellat commoto ad malum innisus, vel ad aliam illius partem, paruo negocio illud mouet: contra si in ipso sit nauigio & id ipsum facere contendat, minime illud mouere possit, neque si Tityus ipse, aut boreas ex ipso sufflent nauigio: si quidem eo sufflare quemquam contingat modo quo pictores faciunt. cum ex seipso quempiam spiritum pingunt: siue enim leuiter spiritum, siue ita vehementer emittat vt maximum efficiat ventum, siue aliud sit quod proiiciatur vel impellatur, necesse est primum ad suarum quempiam partium quiescentẽ innisum propellere, deinde hanc ipsam partem, aut cuiusnam contingent esse pars, ad exterũ quiddam innisam quiescere. Qui autem nauigium propellit, cum ipse in nauigio sit, nulliq; innitatur, rationabiliter nauigium non mouet: quoniam id cui innititur manere necesse est. accidit autem ipsi idem & quod mouetur, & cui innititur, qui autem extra propellit, vel trahit, sanè mouet: nulla enim nauigii pars est terra.*

Testimonium autem huius est id quod dubitatur: quare quidem nauem ad extra si quis pellat, fuste attingens malum aut aliquam aliam partem, mouet facile. si autem in ipsa existens quis naui, hoc tentet agere, non vtique mouebit: neque vtique eurus neque boreas flans intrinsecus ex naui si fuerit flans secundum modum istum, quem aliqui pictores faciunt. ex ipso enim ventum emissum pingunt. siue enim remisse spiritum proiiciat quis, siue vehementer, sic vt ventum faciat maximum, siue aliquid aliud proiectum aut pulsum, necesse est, vt primum ad quiescentem aliquam ipsius particulam innisum pellere, deinde iterum hac pars, aut ipsum, aut id cuius est pars, ad aliud extrinsecorum firmatum manere nauem autem pellens, in naui ipse existens & firmatus ad nauem, rationabiliter non mouet nauem: quia necessarium est ad quod firmatur manere: accidit autem ipsi idẽ esse quod mouetur, & ad quod firmat͂. extra autẽ pellens aut trahens, mouet. terra. n. nulla pars est nauis.

Probat hoc ex solutione eiusdem dubitationis. Et dicit ꝙ testimonium huius quod dictum est, est solutio quæstionis de qua solet dubitari. Solet dubitari, quare cum aliquis est extra nauem, si cum baculo attingat ad nauem vel ad malum & impellat, potest de facili mouere ipsam. Si autem esset in naui & cum

baculo

baculo appodiaret se ad puppim, vel ad aliquam partem nauis non mouebit ipsam. Nec iterum si ventus, qui dicitur eurus vel boreas (qui sunt venti septentrionales) flarent ex aliqua parte nauis ad velum ipsius vel aliam ipsius partem sm quam depingunt pictores (depingt.n. ventos flare ex naui) siue remisse emittantur, siue cum magno impetu, non mouere-

Solutio. tur nauis. Soluit hanc dubitationem dicens: q necesse est q impellēs aliquid appellatur ad aliquam suarū partium. deinde oportet q ipsa pars, vel ipsum totum, siue illud cuius est pars, appelletur ad aliquid extrinsecum firmatum siue fixum & immobile. ille autem, qui est in naui & vult nauē impellere, cū ipse appodiatur & firmetur ad ipsam, rationabiliter non mouebit eam: quia oportet illud ad qđ appodiatur, esse quiescens. si.n. moueret eam appulsus ad eam, sequeretur quòd moueretur & quiesceret. Quiesceret quidem: quia mouens eam innititur ei, moueretur autem ex hypotesi, quare moueretur & quiesceret. sed hoc est impossibile, quare existens in naui, si appodiatur ad eā, non mouebit eā. Cū aūt est extra, & affigitur ipsi terræ, mouet eā, sed terra nulla ps nauis est. Quare manifestū est q illud fixū & immobile, q reqritur ad hoc q aīal moueat, nec est aīal qđ mouet, nec aliqua pars ipsius, sed aliquid diuersū ab eo.

LECTIO II.

Dubitatio an cœlum à motore corporeo moueatur necne, & an eius sit pars, ex aliorum erroribus discutitur.

N. LEON. *Sed dubitare sanè poterit aliquis, an si quid vniuersum monet cœlum, & omni carere motu, & nullam cœli esse partem, neque in eo esse oporteat.*

Dubitabit autem vtique quis, vtrum si quod mouet totum cœlum, id oporteat esse immobile: et hoc nullam esse cœli partem, neque in cœlo.

Postquā Phil. probauit q animalis, quod mouetur necessarium est vnam partem quiescere & aliā moueri. similiter q necessarium est extra ipsum esse aliquod fixum, ad quod appulsum mouetur, quod non est aliqua pars illius, sed aliquid extrinsecum: in parte ista iuxta præcedentia monet quasdam dubitationes. Et diuiditur in partes tres. Primo mouet dubitationem circa cœlum & motus eius, secūdo circa motum animatorum. ibi (De animatis antem.) tertio monet dubitationem circa motus animatorum alios à motu locali. ibi (Vtrum autem in mouente.) Circa

Dubitatio quæ posset oriri ex uerbis supra positis. primum duo facit. Primo mouet dubitationem partes duas habentē, secundo dissoluit eam, ibi (Si enim ipsum.) In prima dicit q occ. sione eorum quæ dicta sunt dubitabit aliquis, cum tota natura cœlestis moueatur ab aliquo, vtrum motor ille sit aliquid immobile corporeum vel non. & dato q sit aliquid immobile corporeum, dubitabit secundo, vtrum sit aliqua pars ipsius cœli vel nulla. Et potest esse ratio dubitationis, quia cœlum mouetur ex se, sicut animalia quæ sunt hic. animalia autem quæ sunt hic mouentur ab aliquo corporeo fixo & immobili, quod est pars eorū, innixa alicui fixo extrinseco. Quare similiter cœlum videtur moueri ab aliquo immobili. est pars illius, & alicui fixum extrinseco. Secundo ibi.

N. LEON. *Siue enim ipsum motum cœlum monet, aliquod sanè non motum attingens, necesse est ipsum mouere: id autē nullam mouentis esse partem: siue continuo non motū est id quod mouet, nulla itidem motæ rei erit pars. & hoc sanè rectè dicere videtur quicunque asserunt, quòd circulo lato sphæra nulla omnino manet pars: aut enim totum stare necesse esset, aut illius continuum diuelli.*

Si enim ipsum motum mouet ipsum, necesse est aliquid immobile tangere, dum mouet, & hoc nullam esse partem mouentis, siue confestim immobile est quod mouet. similiter nullam esse partem eius quod mouetur. & hoc rectè dicunt, dicentes, quod circulo lato sphæra, nulla manet particula: aut enim totam necessarium erat manere, aut distrahi continuitatem ipsius.

Dissoluit dubitationē. Et, quia dubitatio habuit duas partes, primo soluit secundam, secundo primā, quia secunda valet ad dissolutionem primæ. ibi (Vtrū autem oportet) in fine lectionis. Circa primum duo facit. Primo ostendit quòd dato quòd cœlum moueatur ab aliquo corporeo immobili, quòd illud nō potest esse pars ipsius cœli, secūdo remouet errorem circa hoc. ibi (Sed quod polos.) Circa primū est intelligendum quòd, si cœlum mouetur ab aliquo corporeo, aut illud est motum de se, aut est statim immobile: si motū ex se, oportet statim reduci ad aliqđ immobile, & ideo dicit quòd, si dicamus quòd cœlum mouetur ab aliquo corpore, cui appellitur in motu suo, necesse est reduci ad aliquod immobile: & si sit corporeum cui appodiatur in motu suo, illud nō poterit esse aliqua pars ipsius mouentis, hoc est ipsius mobilis, accipit enim mouens pro mobili. Similiter, si dicamus quòd cœlum statim mouetur ab aliquo immobili corporeo, necesse est quòd nulla pars cœli sit. & ratio huius est, qm̄ si illud immobile fixum esset aliqua pars ipsius, oporteret aliquā partem cœli quiescere, reliquis partibus motis, & vt est manifestum ex se: hoc autem si fieret, fieret destructio in partibus cœli, qđ est impossibile. Et hoc est quod quidam dicunt & conuenienter, quòd illius sphæræ sm locum circulariter motæ, nulla particula manet. aut.n. totā necesse est manere, aut tota moueri sm quamlibet partem eius: aut partē moueri & partē quiescere, quod est impossibile, quia tunc cœlum diuideretur, quod est impossibile, ergo, si moueatur, necesse est quālibet partem eius moueri, &, si quiescit, quamlibet quiescere.

Deinde cum dicit.

Verum quoniam Polos potentiam habere quandam arbitrantur, cum nullam habeant magnitudinem, sed vltima & puncta existant, id sanè non rectè. ad hoc enim quod nulla illorum est essentia, fieri etiam non potest vt vnicus à duobus agatur motus. polos porrò duo faciūt. N. LEON.

Sed quòd polos pusant quandam virtutem habere, nullam habentes magnitudinem, sed existentes extrema & puncta, non bene. Cum hoc enim, quod nulla substantia est alicuius talium: & mouere vnum motum à duobus impossibile. polos autem duos faciunt.

Remouet duos errores circa hoc. secunda ibi. (Quod quidem igitur.) Circa primum considerandū quod quidam dixerunt, q cœlum mouetur ab immobili corporeo & illud dixerunt esse polos cœli: quia soli poli videntur esse immobiles. Et ideo dicitur, q illud, quod quidam dixerunt volentes soluere prædictam dubitationem, non conuenienter est dictum. Dixerunt enim q duo poli ipsius cœli virtutem habent, vt super ipso firmetur motor cœli in mouendo ipsum. sed hoc est impossibile: quia poli cœli nullam habent magnitudinem: quia sunt extrema diametri, siue axis, & sunt indiuisibilia. Si ergo poli sunt illud fixum immobile, quod exigitur in motu cœli. non erit aliquod corporeum, & magnitudo: & hoc est contra positionem eorum. Adhuc. Illud, cui affigitur motor cœli, in mouendo, oportet esse aliquam substantiam: quia prius est cœlo & motore cœli. sicut firmans illa in mouendo: poli autem non sunt substantia, sed accidentia, puta extrema cœli, Præterea, Impossibile est vnū motum esse à duobus motoribus per se non ordinatis: poli autem duo sunt sicut ipsi dicunt: ergo impossibile

Error dicentium cœlum moueri ab immobili corporeo, & illud dicebant esse polos cœli

Prima rō.

Secunda rō

Tertia ratio

sibile est;motũ cęli esse à duob.polis;sicut ab eo super quo firmatur mouẽs. Et sic manifestũ est, ꝙ tres ratiões adducit Philos.breuiter contra ipsos. Secũdo ibi.

N. LEON. *Quòd igitur ad vniuersum naturam quiddam sic se habeat, vt terra ad animalia, & ad ea, quæ per se mouẽtur, ex huiusmodi quispiam dubitare poterit. Verum, ij qui in fabulis versantur, & Atlantem pedes in terra habere faciunt, non sine mente hanc fabulam dixisse videri possunt, perinde ac ille diameter sit, cælumque circum polos torqueat. id autem ratione contingere videtur, quoniam manet terra.*

Quòd igitur aliquid ita se habeat ad totam naturã quemadmodum terra ad animalia & ad mota per ipsa. ex talibus vtique quis dubitabit. Qui enim fabulose Atlantem faciunt in terra habẽtem pedes, vidẽtur vtique ab intellectu duxisse fabulam: quasi hunc velut diametrum existentẽ & vertẽtem cælum circa polos. Hoc aũt vtiq; accidit secũdum rationem, quia terra manet.

Error dicentium, cœlũ moueri firmatum super terram.

Remouet secũdum errorem. Et primo tangit ipsum, secundo improbat.ibi {Sed hoc dicentibus } In prima dicit, ꝙ alij dixerunt ꝙ oportet aliqd esse qđ ita se habeat ad motum cœli, sicut terra se habet ad animalia, & ad ea quæ mouẽtur in ipsa terra. Hoc autem dixerunt esse terram. ita ꝙ cœlum mouetur firmatum ad ipsam. Et hoc ex his duobus dixerũt figurari per fabulam de Atlante. Finxerunt enim quidam Atlantem esse magnum hominem caput habentem in vno polo, & pedes in alio, & brachium dextrum in oriente, & sinistrum in occidente, primum sic sustinere cęlum & mouere cęlum ipsum à dextro in sinistrũ Istud aũt, si intelligatur secundum ꝙ litera sonat, falsum est & incredibile, si autem consideretur quantũ ad illud quod intelligebant signari per istud, intelligentiam veritatis dixerunt, ꝙ per Atlantem voluerũt intelligere axẽ cæli, qui transit à polo in polũ, & per cẽtrum mũdi, qđ cẽtrũ fixum est fixione terræ. Et voluerunt ꝙ motor cæli in mouendo figurat per hmôi axẽ, qui firmatur ad terram. & hoc secundũ rationem accidit, quia terra, per quam transit, secundum se est immobilis. & ita voluerunt ꝙ motor cœli in mouendo firmaretur ad terram. Secundo ibi.

Atlantis fabula. Lege Philosophũ libro 2. de cœlo.

N. LEON. *Verum huiusmodi rei assertoribus concedere est necesse illam vniuersi nullam esse partem.*

Sed hoc dicentibus necessarium dicere ipsam nullam esse partem totius.

Improbatur opi. sup. assignata. 1. rõ.

Improbat istam opinionem. & habet duas partes ſm quod improbat per duas rationes. secũda ibi. (Adhuc autem oportet {In prima dicit. Quòd si motor cæli firmatur ad terram in mouendo cælũ {quod isti dicunt) & terra non est pars totius cæli, quod mouetur, sequeretur ꝙ fixum, quod exigitur ad motum cęli, non sit aliqua pars eius. Hoc autem & si verum est, tamen contra eorum opinionem est. Secundo ibi.

N. LEON. *Præterea mouẽtis robur et quiescentis æquabiliter se habere oportet, est enim magnitudo roboris & potẽtiæ, qua sic manet quod quiescit, sicut qua motor mouet Et profecto quædam necessario est proportio, vt contrariorum motuum, sic etiam ipsarum quietum. & quæcunque sunt æquales à seinuicem non patiãtur, per exuperantiam autem vincuntur.*

Adhuc autem oportet virtutem ęquari. mouentis & eam quæ manentis. Est enim aliqua multitudo vigoris & virtutis, secundum quã manet quod manet quẽadmodum & secundum quam mouet mouens. Et est quędam proportio ex necessitate, quemadmodum & contrariorum motuu, sic quietũ, & æquales quidẽ impassibiles adinuicem. Vincuntur autem secundum excessum.

Po nit secundam rationem. & primo ponit eam

Secundo incidentaliter mouet dubitationem circa dicta. ibi (est autem quædam.) Circa primum duo facit. Primo declarat quandam propositionem qua vtitur. Secũdo ex illa arguit. ibi (Propter hoc seu Atlas.) Circa primum considerandum ꝙ adęquatio vno modo attenditur ſm æqualitatem quantitatis, secundũ ꝙ æqualitas est concomitans quantitatem. alio modo attenditur ſm proportionem quandam, secũdũ ꝙ dicimus ꝙ virtus agentis adæquatur virtuti patiẽtis, quando hoc natũ est agere illud, & illud pati ab illo. & sic accipiens adęquationem dicit, quod quandocunque aliquod mouẽs, mouet aliquod innixum alicui fixo, mouendo oportet adęquari, idest proportionari virtutem mouentis in mouendo, & quiescentis in quiescendo secundum aliquam determinatam proportionem, mouens enim in mouendo habet determinatum quendam vigorem seu virtutem, ſm quam mouet mobile. & illud, cui innititur, similiter habet quandam determinatam virtutem in quiescendo, secũdum quam quiescẽs potest figere mouens. & est determinata quędam proportio ſm virtutem mouentium inuicem & quiescentium. Sed hoc innixtum quiescẽtium potest mouere, & ſm quam fixum & quiescens potest mouens figere, & ſm quam hoc potest mouere innixũ quiescenti, & mobile, & vniuersaliter agentia contraria si fuerint omnino æquata ſm suas virtutes, secundũ quas agunt & patiuntur, impossibile est, ꝙ vnũ in alterũ agat primo quamuis possit tamen ipsũm agere ſm partẽ. Sed si debeat agere vnũ in aliud, oportet ꝙ excedat in virtute. Secundum enim hoc mouet & illud mouetur, & hoc agit, & illud patitur, vnum excedit in virtute, & aliud exceditur. Quandocũque ergo mouẽs mouet aliquod mobile per hoc quod innixum est alicui quiescenti, quiescens illud est maioris virtutis in quiescendo, & mouens in mouendo.

Adæquatio duobus modis attenditur.

Agentia cõtraria si fuerint omnino æquata secundũ suas virtutes secundum quas agunt & patiuntur impossibile ẽ quod vnũ in alterum agat primo

Secundo ibi.

N. LEON. *Quamobrẽ siue Atlas, siue aliud quippiam sit quod mouet ex ijs quæ intra continentur, nihilo magis excellere debet quietem quã terra manet, vel de medio, suoque ipsius loco mouebitur terra. vt enim impellens impellit, sic impulsum impellitur, & similiter vt est robur mouet autem primum quiescens, iccirco maius & valentius robur, aut simile & æquale quieti. eodemque modo rei motæ quæ tamen non mouet. Tantam igitur in quiescendo terrę facultatem esse oportebit, quantam tum vniuersum habet cælum, tum illius motor. Quòd si hoc fieri non potest, neque vt cælum à quopiam, quod intus sit, moueatur, fieri poterit.*

Propter quod siue Atlas siue aliquid tale est quod mouet alterum ab his quæ in terra, non oportet magis extendere mansione qua terra sit manens, aut mouebitur terra à medio, & ex proprio loco. Sicut enim pellens pellit, sic pulsum pellitur; similiter secũdum virtutem. Mouet autem quiescens primum. Quare maior & amplior virtus, aut similis & æqualis quieti. Similiter autem & moti quidem, non mouentis autem, tãtam ergo oportebit virtutem esse terræ in quiescendo, quantam totum cælum habet & mouens ipsum. Si aũt hoc impossibile, impossibile moueri & cælum ab aliquo tali eorum, quæ intra cælum.

Arguit ad propositũ, & dicit, Propter quod seu Atlas seu quodcũq; aliud moueat cęlũ firmatũ ad terrã seu ad aliqd eorum, q̃ sunt in terra, quod intendit per hoc qđ dicit, non potest esse maioris virtutis in modo q̃ terra sit in quiescendo. Si.n. sit maioris virtutis in mouendo terram, q̃ terra in quiescendo, impellet eã ex loco suo, quoniam sicut hmôi mouens pellit cælũ in mouendo ipsum, sic pellet terram, & secũdum virtutem

tutem eius. Et ita ꝙ sicut impellens pellit, sic quod pellitur. Quare, si Atlas sit maioris virtutis, impellet eam. Sed manifestum est ꝙ primum quod mouet cœlum quiescit, quia est omnino immobile: vt probatum est 8. Pysic. quare est maioris virtutis aut æqualis cum eo cui innititur. Et verificatur disiunctiua pro altera parte. Similiter oportet ipsum habere maiorē virtutem in mouendo q̃ cœlum in quiescendo. Sic igitur terra, cui firmatur in mouendo, ipsam oportebit esse maioris virtutis in quiescendo quàm sit cœlum: & motor eius in mouendo. Hoc autem est impossibile, quia virtus terræ per quam quiescit est grauitas eius qus causatur à motu cœli: & manifestum est motorem cœli maioris virtutis esse quàm sit cœlum: & cœlum quàm sit grauitas terræ: ergo impossibile est cœlum moueri ab aliquo motore firmato ad terram vel ad aliquid corporeum intra ipsam existens.

Secunda rō

Lect. 12. 13.

Deinde cum dicit.

N. LEON.

Est autem dubitatio quædam de partium cæli motibus, quæ quoniam iis quæ dicta sunt est cognata, non abre hoc in loco perscrutari poterit. Nam si quis motionis potentia terræ quietem excesserit: manifestum sanè est quòd illam mouebit è medio: quod aũt robur à quo illi isthęc inest potentia, non est infinitum, clarum est. neque enim infinita est ipsa terra. quamobrem neque illius grauitas. Quoniam aũt impossibile multipliciter dicitur: non. n. eodem modo impossibile esse dicimus vocem videri à nobis, & illos qui in orbe sunt lunæ, cũ alterum ex necessitate sit, alterum aũt quamuis natũ sit videri, non tamen videbitur. cælũ vero incorruptibile & non dissolubile arbitramur quidem ex necessitate esse, hac vero ratione non ex necessitate contingit: natus etenim est, & contingit fieri motus maior quàm à quo quiescit terra, & à quo ignis, & supremum corpus mouetur. Itaque si exuperantes fuerint motiones isthac à seinuicem dissoluentur.

Est autem quædam dubitatio circa motus partium cæli, quam vt existentem conuenientem dictis, considerabit vtique quis. Si enim aliquis excedat virtute motus, terræ quietem: palam quia mouebit ipsam à medio. Et virtus aũt à qua hęc potentia, quod non infinita, manifestum. neque. n. terra infinita: quare neq; grauitas ipsius. Qm̃ aũt impossibile dicitur multipliciter. Non. n. simpliciter dicimus esse vocem impossibile videri, & eos qui in luna à nobis. hoc quidem. n. ex necessitate: hoc aũt natum videri non videbitur. Cælum autem incorruptibile quidem esse, & indissolubile putamus quidem ex necessitate esse: accidit autem secundum hanc rationem, non ex necessitate. Natum est enim, & contingit esse motum maiorem: & à quo quiescit terra, & à quo mouetur ignis, & quod sursum corpus. Si quidē igitur sunt excedentes motus. dissoluentur hæc abinuicem.

Occasione cuiusdam dicti introducit quandam dubitationem. Et primo tangit ipsam cum ratione eius, secundo remouet responsionem, quæ posset dari. ibi (Si vero non sunt.) In prima dicit ꝙ ex præcedētibus potest accidere dubitatio quædam circa motum cœli & partiũ eius: puta sphęram. Quam dubitationem sic consequentem ad ea quæ dicta sunt prius, potest aliquis considerare ꝙ, si motor cœli firmatus in mouendo, excederet terram in quiescendo, vt suppositum est, manifestum est ꝙ mouebit ipsam à medio. sicut, si terra, ad quam firmatur nauta in mouendo, non esset maioris virtutis in quiescendo, q̃ nauta in mouendo, moueretur terra. Sic est in proposito. Si motor cœli firmatus ad terram esset maioris virtutis in mouēdo, quàm terra in quiescendo moueret terram. Non. n. potest dici ꝙ terra sit infinitæ virtutis in quiescendo. Et ideo mouetur à motore cœli, seu motor cœli sit finitæ virtutis, seu infinitę. Terra enim quiescit propter grauitatem eius: grauitas autē eius finita est: quia quãtitas eius finita est. quare virtus, propter quam quiescit terra, finita est. potest igitur moueri à maiori virtute. Vlterius considerãdum est quod impossibile multipliciter dicitur. Vno modo per se & simpliciter. Alio modo per accidens & secundum quid. non enim eodem modo dicitur impossibile, vocem videri, & eos qui sunt in Luna. vocem. n. impossibile est videri per se & simpliciter: quia non est de numero eorũ quæ apta sunt videri. Illa aũt, quæ sunt in luna, sunt de natura eorum, quæ sunt apta videri, nobis aũt impossibile est ea videre propter remotionem, vel propter excellentiam luminis. Cœlum antē impossibile est corrumpi, simpliciter & per se loquēdo de impossibili. nec. n. habet materiam per quã possit corrumpi, nec contrarium à quo corrumpatur habet. Si tamen motor cœli firmatus ad terram moueret terram ex medio, sequeretur quòd ipsum corrũperetur. Et huius ratio est. Quoniam, si motor cœli mouet terram ex medio, contingit maiorem motum esse aliquem quàm sit motus quo natum est cœlũ moueri. Cœlum. n. natum est moueri terra quiescente, motus aũt, quo mouetur terra, ignis, & cœlum maior est illo. Quare motor cœli natus est facere maiorem motum quam cœlum natum sit moueri. Hoc aũt accidente dissoluetur proportio motus ad mobile determinata. quare motus & mobile corrumperētur, quia motor cœli sicut est causa motus cœli, ita & esse, si igitur motor cœli in mouendo sit maioris virtutis, vt suppositum est, quam terra in quiescendo, dissoluetur cœlum & motus cœli.

Dubium.

Impossibile multipliciter dicitur, ex 2. de ani. tex. 96. 103.

Cœlum impossibile corrumpi, simpliciter & per se loquēdo de impossibili.

Secundo ibi.

N. LEON.

Sin vero tales quidem non fuerint, illas autem esse contigerit. infinitum enim non contingit: quoniam neq; infinitum esse contingit corpus, continget sanè dissolui cælum. quid enim prohibet hoc accidere posse, siquidem non est impossibile? non est autem impossibile nisi contrarium fuerit necessarium. verum de huiusmodi dubitatione, alius sanè erit sermo.

Si vero non sunt quidem contingunt autem esse, infinitum enim non contingit, propter ea quòd non contingit, corpus infinitum esse, contingit itaque dissolui cælum. Quid enim prohibet hoc accidere: si quidem non impossibile? Non impossibile autem, nisi oppositum necessarium sit. sed de hoc quidem dubio alter sermo.

Remouet responsionē quę posset dari. Posset enim quis dicere ꝙ motor cœli, cum firmatur ad terrã, potest ipsam mouere ex medio, nunquam tamen mouebit ipsam. & ideo nõ sequitur ꝙ cælum vnquam corrumpatur. Et ipse dicit, ꝙ, si aliquis dicat sic, ꝙ motor cœli non mouebit terram & ꝙ non erit maior motus quàm sit: quamuis contingat etiam esse ita (terra etenim infinita non est ita vt moueri non possit) sequetur quòd quamuis non corrumpatur motus eius quod contingat ipsum corrumpi. Vel quid prohibet ipsum corruptum esse si nõ est impossibile ipsam corrumpi. Non est autem impossibile, si positum, scilicet ipsam esse non est necessarium. Et iterum possibili posito in esse, quod sequitur non est impossibile. Sed de hac dubitatione, vtrum celum & motus quãdoque corrumpatur aut non, aliàs considerandum est puta, Primo de cœlo, & Octauo Physicorum: similiter de dissolutione dubitationis propositæ consequenter erit sermo. Apparebit enim ex dissolutione principalis dubitationis.

Remouetur tacita responsio ad obiectionem factam supra.

LE-

LECTIO III.

Ex propositæ dubitationis solutione, deducitur, Quæ sint ea in quorum motu motorem alicui rei inniti necesse sit: quæ vero non, tam animatis, quàm inanimatis, & in alijs et motibus à locali quid dicendum sit, aperitur.

N. LEON. *Vtrum autem oporteat extra id, quod mouetur, immotum quiddam esse & quiescens quod nulla illins existat pars, an secus? & hoc vtrum ita se habere in ipso vniuerso est necessarium?*

VTrum autem oporeat aliquid immobile esse & quiescens extra id quod mouetur, & nulla pars illius existens aut non? Et hoc vtrum & in omni sic existere necessarium sit?

Postquam phil. dissoluit dubitationem quantum ad secundam partem ipsius, soluit nunc quantum ad primam & principalem. Et diuiditur in duas. Primo enim resumit eam vniuersalius quàm prius proposuerit. In secunda soluit cum dicit. (Forte enim.) Primo repetit dubitationem vniuersalius, dicens, quod resumendo prius quæsitum, quærimus vtrum extra illud quod mouetur, oportet esse aliquod quiescens, ad quod appulsum moueatur, & hoc quãtum ad animata quæ sunt huiusmodi. Et quærimus etiam vtrum in primo moto, quod est cœlũ, oporteat esse aliquod tale quiescens corporeum, ad quod motor eius firmetur in motu eius. & hoc est quod dicit quantum ad primam partem dubitationis. Secunda ibi.

N. LEON. *Fortasse enim videri poterit inconueniens esse si motionis principium intus sit. Quamobrem ita existimantibus videri poterit, recte ab Homero fuisse dictum:*
Sed vobis nunquam cœlo deducere ab alto.
Ad terram dabitur, summumq; sciumq; tonantem:
Non si peruigili studio, multoq; labore.
Dijsque quæq; omnes pariter trahere inde velitis.
Quod.n. omnino immobile est à nullo moueri contingit.

Forte .n. vtiq; videbitur inconueniens esse, si principium motus intra. Propter quod videbitur vtique sic existimantibus, bene dictum esse apud Homerum:
Sed non vtique trahetis de cœlo in terram
Iouem supremum omnium: neque si valde laboretis
Omnes apprehendere Dij, omnesq; Deæ.
Omnino enim immobile à nullo contingit moueri.

Soluit, Et primo quantum ad cœlũ, secundo quantũ ad animalia cum dicit. (In animalibus autem.) Circa primum. Primo facit quod dictum est, secundo concludit solutionẽ dubitationis incidentaliter motæ prius cum dicit. (Vnde soluitur.) In prima dicit. Cum quæritur, vtrum cœlum moueatur ab aliquo quod sit intra, forte inconueniens videretur & est. Quòd enim cœlum mouetur ab aliquo firmato ad aliquid corporeum eorum, quæ sunt intra cœlum, inconueniens. Quia omne quod cõtinetur ad intra cœlum, dependet ex eo. si ergo motor cœli dependet ex aliquo quod sit intra cœlum, dependebit ex suo mobili. quod est impossibile: quia manifestum est quòd impossibile est quod motor in mouendo dependeat ex aliquo corpore intra cœlũ. Deinde, quia omnis motor, qui mouendo firmatur ad aliquid aliud, habet aliquid prius eo in mouendo, s. illud cui firmatur: motore autem cœli nihil est prius: ergo non firmatur ad aliquod aliud in mouendo. Et cum etiam motor cœli est immobilis, ideo conuenienter videtur dictum secundum istam existimationem quod dictum est ab Homero, dicẽte quod, si omnes, Dij & Deæ: hoc est, omnes virtutes maiores & minores laborent apprehendere Iouem, hoc est primum motorem, nõ poterunt ipsum mouere de cœlo ad terram. Et intendit secundum quod videtur quòd quantumcunque multiplicẽtur virtutes aliorum non poterunt ipsum mouere. & causam subiungit, Quia illud, quod omnino est immobile, à nullo cõtingit moueri. Primus autem motor cœli omnino immobilis est per se. & per accidens, vt probatum est 8. Phy. ergo à nulla virtute quantumcunque multiplicetur potest moueri. Si autem firmetur ad terram in mouendo cœlum aliqualiter moueretur à terra, vel saltem dependeret in motu ex ea. Secundo ibi.

Cœlum non moueri ab aliquo quod sit intra, impossibile é.

Quare cœlũ nõ firmetur in terra mouendo.

N. LEON. *Vnde etiam iam dicta soluitur difficultas, an contingit cæli compositionem dissolui, vel non contingit, siquidem ex immobili dependet principio.*

Vnde soluitur & olim dicta dubitatio, vtrum contingit, aut non contingit dissolui cæli constructio, si ex immobili ortum est principio.

Solutionem concludit cuiusdam quæstionis prius motæ incidentaliter, s. in illa parte. (Est autem.) & dicit quòd ex his quæ dicta sunt, manifestum est quod non oportet dicere quòd cœlum corrumpatur propter rationem prædictã, quia illud quod immediate procedit à principio omnino immobili, non põt corrũpi: sed cœlum procedit immediate à principio immobili: quare cœlum non põt corrumpi. Nec oportet quòd dicamus ipsum corrumpi per rationem quæ dicebatur. Arguebatur.n.ita, Si motor cœli sit maioris virtutis in mouendo, mouebit terram: sed, si terra moueatur, cœlum non mouebitur: & ita corrumpetur. Dicendum quod non oportet si motor cœli sit maioris virtutis in mouendo quã terra in quiescendo, quod propter hoc moueat ipsam. Verum enim esset hoc, si motor cœli affigeretur ipsi terræ in mouendo: sed non est ita vt probatum est. Deinde cum dicit.

Solutio dubij moti supra in pen. partic. text. lect. 2.

Nõ oportet si motor cœli sit maioris virtutis in mouẽdo, quàm terra in quiescendo, quod propter hoc moueat ipsam.

N. LEON. *In animalibus autem non modo ita immobile quiddam esse oportet, sed in ijs etiam quę per locum mouentur quæcunque se ipsa mouent. illorum enim aliud quidem moueri, aliud autem quiescere oportet, ad quod innisum motum mouebitur, vt si aliqua partium moueat, innititur enim altera ceu ad quiescentem alteram.*

In animalibus autem non solum sic immobile oportet existere: sed & in ipsius quæ mouentur secundum locum, quæcunque mouent ipsa seipsa. Oportet enim ipsius hoc quidem quiescere, hoc autem moueri: ad quod appulsum quod mouetur mouebitur: velut siqua moueat partium: appellitur enim altera, vt ad manẽs alterum.

Dissoluit dubitationem prædictam quantum ad animalia. Et dicit quod istud non solum necessarium est in animalib. s. ad hoc quod moueantur quod sit aliquod affixum extra, immo oportet in animali quod moueatur, vnam partem quiescere si alia mouetur. Quæcunque ergo animalia mouent seipsa, necesse est, quod si aliqua partium moueatur, alteram quiescere, cui alia appellitur, vt ad naues, sicut ostensum est prius. Lect. 1

N. LEON. *De ijs vero, quæ carent anima quæcunque mouentur dubitare quispiam poterit, vtrum omnia in se habeant & quiescens, & mouens: & ad quippiam extra quiescentium necessario innitantur.*

De inanimatis autem quæcunque mouentur dubitabit vtique aliquis, vtrum omnia habeant in seipsis & quiescens, et mouens, & aliquid aliud extrinsecorum quiescentium cui appelli & hoc quoque necesse sit.

Mouet dubitationem circa motus inanimatorũ. & diuiditur in duas par. In prima mouet quæstionem circa inanimata, s. vtrum inanimata indigeant in motu suo aliquo affixo quod sit pars eorũ: & aliquo extrinseco

quod

quod non sit pars eorum. secundo mouet dubitationem de alijs motibus à motu locali inanimatis. ibi. {Vtrum autem in mouente} circa primum duo facit. Primo mouet dubitationem secundo soluit. ibi {Aut impossibile} in prima dicit. Circa inanimata, quæ mouentur dubitabit aliquis, vtrum in motu suo locali indigeant aliquo fixo & quiescente in ipsis, quod nõ sit pars eorum, cui mouens ipsa affigatur: & vtrum in ipsis sit aliqua pars quiescens, sicut est aĩalibus. Et dicit philos. {Quæcunq; mouẽtur} propter terrã, quæ non mouetur, vel saltem partes, quæ sunt circa centrum. Secundo ibi.

N. LEON. *An impossibile? vt ignis vel terra, vel aliquid aliud quod aĩa caret. Sed à quibus primis hęc mouẽtur. Inanima nanq; oĩa ab alio mouentur: omnium aũt ita motorũ principium sunt quæ se ipsa mouent. Verũ de huiusmodi in animalibus quidem dictum est. hæc nanq; omnia & in se ipsis habere quiescẽtẽs necesse est, & extra ad quod innitantur. si aũt aliquid est superius & primũ mouet, nõ est manifestũ: & de huiusmodi principio alius est sermo: omnia vero, quæ mouentur, ad ea quæ extra sunt innisa mouentur, & cum spirant, & cum expirant: nihil enim refert magnum proijcere pondus, an paruum: quod sanè faciunt, qui despuunt, & qui tussiunt, & qui spirant, & qui exspirant.*

Aut impossibile? puta ignem, aut terrã, aut inanimatorum aliquid. sed à quibus primis mouentur, hęc omnia enim ab alio mouentur inanimata, principium autem omnium sic motorum, ipsa seipsa mouentia. Talium autẽ de animalibus quidem dictum est. Talia enim omnia necesse & in ipsis habere quiescens & extra, ad quod propulsa. Si autem aliquid est superius & primũ mouẽs immanifestũ, & alius sermo erit de tali principio. Alia aũt quæcunq; mouẽtur, omnia ad exteriora appulsa mouentur, & respirantia & expirantia. Nihil enim differt magnam proijcere grauitatẽ aut paruam. quod quidem faciunt spuẽtes & tussiẽtes, & inspirãtes & expirãtes.

Soluit dubitationem. Et dicit ꝙ impossibile est ꝙ inanimata, sicut ignis, aut terra, habeant in se aliquid quiescens: quia non habent in se principium sui motus, quoniam manifestum est ꝙ inanimata tota sunt continua & eiusdem naturæ in toto & parte, nec est aliqua pars contigua alij. In continuis autem impossibile est vnam partem moueri alia non mota, nisi soluatur continuitas. Et ideo inanimata non habent aliquid quiescens in seipsis, similiter nec extra se. Et ratio huius est, quia ratio, quare animata habẽt in seipsis aliquod quiescens, est quia habent in se principiũ actiuum sui motus: oportet autem principiũ motus esse immobile: ideo habent in se aliquid quiescens. talia aũt non habent in se principiũ sui motus. Iterũ habent intra se animalia, cũ mouentur aliquod fixum & quiescens, quia ipsa mouentur motu pulsus & tractus qui sunt quasi violenti. In motu autem pulsus, impellit aliquid à se vel ab aliquo fixo, & in motu tractus trahit aliquid ad se vel ad aliud: ideo oportet ꝙ sit aliquid fixum ex se, à quo trahunt. Talis autem non est motus huiusmodi corporũ: & ideo non indigent aliquo fixo extra se, ad quod firmẽtur in motu suo: quia mouentur ab extrinseco vt ab ipso generante & tamẽ omnia ista reducuntur ad motũ ex se, quia omne motum ab alio reducitur ad motum ex se, & talia sunt ipsa animata. Et huiusmodi mota ex se habent aliquod fixum. Sed de animalibus quidem, quæ sunt de numero talium quæ mouentur ex se, dictum est, ꝙ necessarium est omnia talia habere in seipsis aliquod quiescens. Iterum necessarium est quòd habeant extra aliquod fixum ad quod propulsa moueantur & si moueantur reducuntur ad aliquam causam superiorem immobilem. Sed vtrum sit aliqua causa superior immobilis. immanifestum est nunc ex tractatu isto, alibi enim dictum est de hoc. Sed istud manifestũ est ꝙ omnia animalia quæcunq; mouentur, habent aliquod fixum extra ad quod appulsa mouẽtur, & istud verum est in respirantibus & expirantibus: nec refert siue proijciant magnam molem, seu paruã: sicut sunt spuentia & tussientia. Semper enim in talibus oportet esse aliquid fixum. Si enim moueat pedem aliquis, quiescit tibia, si pedem & tibiam, quiescit aliud: si totum aggregatum ex omnibus istis, quiescit vertebrũ & tunc impellit magnam grauitatem. Similiter si spuat, aliquid intus quiescet.

Quod inanimata tota sunt continua & eiusdem naturæ in toto & in parte, nec est aliqua pars contigua alij.

8. Physi. tex. comm. 522. 12. Metaph. tex. com. 35 & 43.

Vtrum aũt in eo solum quod seipsum per locũ mouet quippiã quiescere oportet, an ẽt in ijs quæ ex seipsis alterantur, & augescũt? nanq; de prima generatione & corruptione, alius est sermo. si .n. est is, quẽ diximus, primus motus generationis & corruptionis profecto is erit cã nec non aliarum fortasse omnium motionum Quemadmodum autem in vniuerso, ita in ipso animali prima erit est hac motio postquam fuerit absolutum. N. LEON.

Vtrum autem solum in mouente seipsum secundum locum oporteat aliquid manere: aut etiã in alterato ipso & augmentato. De generatione autẽ ea, quæ à principio & corruptione, altera ratio. Si enim est quem quidem dicimus primus motus, generationis & corruptionis hæc causa quidem vtique erit & aliorum forte motuum omnium. Quemadmodum autem in vniuerso & in animali motus primus iste, cum fuerit perfectum.

Mouet dubitationem de alijs motibus à motu locali in animatis. Et primo mouet dubitationem, secundo soluit eam. ibi {Quare & augmentationis.} In prima dicit quod dubitabit aliquis, vtrum in animali, quod mouet seipsum motu locali solũ in isto motu requiratur aliquod fixum & stans, & non in alijs, aut requiratur in alijs motibus, sicut in motu alterationis & augmẽtationis. De generatione vero & corruptione, quæ fit à principio intrinseco altera ratio est: quia secundum generationem quæ est à principio intrinseco, acquiritur esse: & ideo non potest esse ꝙ tali motu aliquis seipsum moueat. Cuius ratio est, quia oportet mouens esse in actu, secundum enim hoc mouet & agit vnũquodq; secundum ꝙ est in actu: quod generatur aũt cum generatur, non est in actu secundum ꝙ huiusmodi, sed tantum in via generationis: & ideo non potest esse ꝙ motu generationis aliquid moueat seipsum. Si aũt generatio sit primus motus, erit causa aliorum: quia primum in vnoquoq; genere est causa aliorum. Similiter etiam in vniuerso, si generatio esset primus motus, in cœlo esset causa motus localis. Non est autem: quia generatio est finis motus alterationis: qui præsupponit motum localem. Et ideo generatio non potest esse primus motus in cœlo: tamen motus, sicut motu localis primus in vniuerso: ita generatio in animali cum generatur, primus motus est. primus dico via generationis, via tamen perfectionis, motus localis est prior. Vel aliter potest exponi quòd sicut in toto generatio esset primus motus, si totum esse generatum, sic in animali, cum generatur generatio est primus motus. Secundo ibi.

N. LEON. *Quamobrem & augmenti siquidem sibijpsi erit causa, & alterationis sui, secus nõ est necessariũ. Primæ aũt augmẽtationes & alterationes ab alio, & per alia fiũt.*

Quare & augmentationis ipse sibyipsi causa est, & alterationis, si quando genitum fuerit. Si autem non, nõ necesse. Primæ autem augmentationes & alterationes ab alio fiunt, & per alteras.

Soluit quæstiocem. Et primo soluit quantum ad augmentationem & alterationem, secundo quantũ ad generationem. ibi§Generationis autem.§ Soluit autem sub conditione quãtum ad augmentationem & alterationem. Et dicit, ꝙ, si animalia habent in se principium suę augmentationis, habent in se principium suæ alterationis Et huius ratio est, quia augmẽtum fit aliquo adueniente, quod conuertitur in substantiam membrorum, quod dicitur nutrimentum, & ideo, quia oportet ipsum digeri: hoc autem fit per alterationem: alteratio autem non fit nisi aliqua virtute existente: ergo, si habent in se principium suæ alterationis, & augmentationis, à se augmentãtur & à se alterantur. Primæ tñ augmentationes & alterationes fiunt ab alijs causis, & alio principio, sicut apparet in embryone. Alteratio. n. quæ fit in materia, ex qua generatur embryo non est à principio intrinseco, sed à principio extrinseco. Et verum est, ꝙ animalia mouentur istis motibus à se, quia habent principium istorũ motuũ in se: illud aũt principiũ quiescẽs est. ideo in motu augmentationis & alterationis est aliquod fixũ & stans: quod vel est virtus aĩæ, & augmẽtat inalterata & in augmentata: saltem illa alteratione, vel secundum illud gradum. Secundo ibi.

Si animalia habent in se principium suę augmentationis hẽt in se principium suæ alterationis.

N. LEON.

Generationis autem & corruptionis minime sibijpsi quippiam causa esse potest. Præcurrere enim debet motor id quod mouetur, & genitum generans: nihil autem se ipso est prius. De anima autem siue moueatur, siue nõ & si mouetur quo moueatur modo, prius dictum est in ijs, in quibus de illa est pertractatum.

Generationis autem & corruptionis nequaquã possibile est causam esse sibijpsi rem vllam. præexistere enim oportet ei quod mouetur mouens, & ei quod generatur generans: nihil autem prius est ipsum seipso. De anima quidem siue moueatur siue non: & si mouetur quomodo mouetur, prius dictum est in determinatis de ipsa.

Soluit quæstionem quantum ad generationem. Et dicit quòd nihil potest moueri à seipso motu generationis. Et huius ratio est. Quia, sicut dictum est generans, ex hoc generat, quia est mouens: est autem mouens ex hoc quod est actu: quare generans oportet ꝙ sit actu. Quod autem generatur est in potentia, & est in fieri generationis: ergo nihil potest moueri isto motu à seipso. Tunc enim idem esset prius seipso, & posterius, & causa suijpsius, quæ sunt impossibilia. Et quia, primum principium motus in animali est anima, crederet aliquis quòd ipse vellet dicere quomodo anima mouetur si moueatur. Et ideo dicit hoc remouens quòd siue anima moueatur siue non, & si mouetur, quomodo mouetur; dictum est in libro de Anima, vbi dictum est de ipsa. Et ideo hic nihil de hoc determinatur.

Primũ principium motus in aĩali est anima Primo text. commẽ. 36. & idem.

LECTIO IIII.

Quorumcunque animalium quæ nam sint in ipsis principia tum prima, tum instrumentalia motus, ac quietis ostenditur.

N. LEON.

Quoniam vero inanima omnia ab alijs mouentur: nã de primo quidem & perpetuo mobili quonam moueatur modo, quoùe pacto moueat primum mouens, in primis Philosophię commentarijs determinatum est prius, reliquum autem est contemplari quomodo anima corpus mouet, & quod nam animaliũ motionis sit principium.

Quoniam autem Inanimata omnia mouentur ab altero: de primo aũt moto & semper moto secundum quem modũ moueatur, & quomodo moueat primum mouens: determinatum est prius & in his quæ de Prima Philosophia: reliquum est considerare quomodo anima moueat corpus, & quod principium motus animalis.

Postquam Philosophus declarauit ꝙ in animali, quod mouetur, oportet esse aliquod quiescẽs intra & extra ad quod appulsum mouetur, in parte ista declarat de principijs & modo motus qui fit in animalib. Et habet duas partes. Primo ponit intentum suum & causam intenti, secundo prosequitur. ibi § Videmus autem § Circa primũ duo facit. Primo dat intentionẽ suã. secundo causam intenti cum dicit. § Aliorũ enim § In prima dicit, ꝙ cum reducitur ad aliquod mouens immobile: motũ ex se reducitur ad aliquod mouẽs immobile: motum aũt ex se est cœlum & animata: quomodo cœlum, quod est primum motũ & semper motum ſm ipsum, mouetur: & quomodo primum mouens mouet cœlum dictum est. Alibi enim hoc dictũ est in Octauo Phi. & Primo de Cœlo, quæ scientiæ dicũtur Prima Philosophia. Dictum enim est ibi ꝙ mouetur perpetuo motu vniformiter & regulariter. Nũc vero reliquum est considerare quomodo anima mouet corpus: & quid est principium, quo mouetur animal siue principale principium siue instrumẽtale. De istis enim consyderabit scilicet quid est principiũ motus: & qualiter motus procedat ab isto. Secundo ibi.

Text. cõ. 43. 2. cœli. text. 3. 13. & 15.

Quomodo tractandum est de principio motus i animali.

N. LEON.

Animata enim præterquam ipsius vniuersi motionis aliorum sanè motus sunt causa, quęcunque à se inuicem non mouentur, quoniam se inuicem impellunt. quapropter omnes illorum motiones finem habent, nam & illę animatorũ sunt huiusmodi. Omnia enim animalia cũ mouent, tum mouentur alicuius gratia: quapropter id illis omnium motionum est finis cuius videlicet gratia.

Aliorum enim, præter totius motum, quæ animata causa motus sunt, quæcunque non mouentur abinuicem propter id quod se mutuo offendunt, propter quod & finem habent omnes ipsorum motus, etenim & qui animatorum. Omnia enim animalia & mouent & mouentur gratia alicuius. quare hoc est ipsis omnis terminus motus, quod est cuius gratia.

Dat causam intẽti. Et dicit ꝙ de motu aĩalium dicendũ est, quia ea, quæ animata sunt, sicut aĩalia, sunt causa motus aliorũ entiũ, excepto tñ motu totius. aĩalia. n. quæ mouentur ex se & sunt hic, non sunt causa motus cęli, sed potius ecõuerso: sunt aũt causa aliorũ inquã, quæcũq; nõ mouẽatur abinuicẽ: hoc est naturaliter & ex se. sicut ignis sursum, & terra deorsum, quorũ motus aĩal nõ est cã. Et dicit ab inuicem, sicut est in motu proiectionis, tractionis pulsionis. Et causa huius est, quia propter hoc ꝙ talia inanimata mouentur ab aĩalib. motus ipsorũ finẽ habet. & rõ huius est quia motus aĩatorum finẽ habet. Oĩa. n. aĩalia mouẽtur & mouẽt propter finẽ, finis aũt iste est gratia cuius fiũt oẽs motus aĩalis: fine aũt adepto, manifestũ est ꝙ cessat motus. Quare manifestum est ꝙ motus aĩalium terminatur qñq;, terminato aũt motu animaliũ necesse est terminari motũ inanimatorum, cuius animalia sunt causa. Et, quia motus inanimatorũ fit ab animalibus, motus animalium fit ab aĩa: dicendum est quo anima mouet, & corpus mouetur: & dicendum est de alijs principijs motus animalium, vt de instrumẽtalibus qualiter motus fiat per ista. Deinde cum dicit.

Quorũ motus animalia sunt causa.

N. LEON.

Animaduertimus autem cogitationem, fantasiam, selectionem, voluntatem, & cupiditatem animal mouere: hæc autem omnia ad mentem referuntur, & appetitionem. Fantasia enim & sensus cum mente eundem habẽt locum, cum iudicandi habeant facultatem. Attamen ijs

distan-

dictam quę in alijs dictæ sunt differentijs. Voluntas vero & ira, & cupiditas omnia cũ appetitione faciunt. Selectio autẽ communis est cogitationis & appetitionis.

Videmus autem mouentia animal, intellectum, fantasiam, & electionem, & voluntatem, & concupiscentiam. Hæc autẽ omnia reducuntur in intellectum & appetitum. Etenim fantasia & sensus, intellectui eundem locum habent. iudicatiua enim omnia: differunt autem secundum dictas in alijs differentias. Voluntas autem, & ira, & concupiscentia, omnia appetitus: electio autem communis est intellectui & appetitui.

Prosequitur intẽtum suum. Et diuiditur in partes duas. In prima determinat de causis & principijs motus voluntarij, & qualiter fit ab illis principijs: secundo determinat de causis & principijs motus inuoluntarij, & qualiter fit ab illis principijs. ibi. (Quumodo autem intelligens. Circa primũ primo facit quod dictum est, secundo comparat animal ad ciuitatem ad euidentiam dictorum. ibi. (Existimandum autem.) Circa primum duo facit. Principiorum enim motus animalis, quoddam est principale, & aliud instrumentale. Primo ergo determinat de principijs & causis principalibus motus in animalibus, & quõ fit ab illis. In secunda determinat de principijs & causis instrumẽtalibus, & qualiter fit ab istis. ibi. (Quemadmodum autem automata. Circa primum duo facit. Primo determinat de principijs principalibus motus voluntarij, quæ sunt, & quot sunt. secundo ostendit quõ motus fit ab istis principijs. ibi. (Quoniam autẽ intellectus.) Circa primum determinat de illis principijs: secundo infert quædam corollaria. { Ita palam adhuc. } Prima in duas. Principiorum. n. motus voluntarij, quoddam est immobile, quædam sunt mouentia mota. Primo igiť determinat de mouente primo immobili in eis. ibi. (Quare mouet primũ.) In prima dicit q̃ ea quæ mouent aĩal sunt ista intellectus, phantasia, sensus, appetitus, voluntas, ira, concupiscentia, & electio: cum tñ omnia ista reducantur ad duo mouentia, s. intellectum, & appetitum. Sunt. n. quædam, quę mouent per modum iudicantis sicut intellectus, sensus, phantasia. veruntamen sensus exterior nõ mouet: quia non comprehendit rem sub ratione conuenientis. Non. n. cõprehendit intentiones indiuiduales sensibiles, sed hoc pertinet ad alium sensum, vt ad phantasiam, tñ sensus exterior principium est huius, ideo Philos. nominat hic sensum, phantasia aũt mouet, & quia phantasia cõi nomine nomĩnať intellectus, ideo ista causa ad intellectum reducitur, quomodo autem intellectus & phantasia differũt & sensus, dictũ est in libro de anima. Sunt autem alia, quę mouent per modum inclinantis, seu principalis mouẽtis, sicut voluntas, & ira, & concupiscentia, & electio, omnia. n. ista sunt quidã appetitus, appetitus aũt est quędam inclinatio, & electio est quidam appetitus, nõ quicunque, sed eius quod prius habitum est per deliberationem: Et hoc est quod intẽdit per hoc quod dicit, quòd electio cõmunis est appetitui & intellectui. Secũdo ibi.

Ea, quæ mouẽt animal motu voluntario, licet sint plura, tamen reducuntur ad duo, scilicet ad intellectũ & appetitũ.

Tertio text. comm. 53.

N. LEON.

Quapropter & ipsum quod seligi potest, non autem omne excogitabile seligibile est, sed rerum agendarũ finis. Quamobrem tale est bonorum id, quod mouet, sed non omne pulchrum. vt enim huius gratia est aliud & vt est finis, cum alia alicuius gratia existant, eatenus mouet. Oportet autem constituere id, quod apparet bonum, boni etiam locum obtinere; & ipsum iucundum, quandoquidem apparet bonum.

Quare mouet primum, quod appetibile, & quod intelligibile: nõ tamen omne intelligibile, sed quod operabilium finis. Propter quod tale est bonum, quod mouet: sed non omne quod bonum. inquantum enim gratia huius aliud, & inquãtum est finis eorum, quæ alterius alicuius gratia existunt, sic mouet. Oportet autem ponere & apparens bonum, boni locum habere, & delectabile: apparens enim est bonum.

Determinat de primo mouẽte immobili. Et dicit, ita dictum est q̃ intellectus & appetitus sunt mouentia. aĩalia aũt mouentur ab appetibili & intelligibili, quę non mouentur ab alio, manifestum est q̃ prima mouentia aĩal sunt intelligibile, & appetibile, sed non omne intelligibile est principium motus, sed intelligibile quod est finis operabiliũ. Et quia intelligibile quod mouet est finis operabilium, propter hoc rationem boni habet, & debet esse aliquod bonum, tñ non omne bonum mouet, quia nõ bonum vniuersale, sed particulare bonum, sed bonum ſm hoc mouet ſm q̃ gratia ipsius aliqd fit & existit, & ſm q̃ est finis eorũ quæ fiunt gratia alicuius mouet, & quia bonũ rationem finis operabiliũ & operationum hẽt nõ nisi sub ratione particulari (quia finẽ oportet proportionari eis quæ sunt ad finem) ideo non mouet nisi sub rõne particulari, quia finem oportet proportionari, nõ aũt in vniuersali. Et, quia aliquis posset dicere q̃ bonum qđ mouet, semper est bonum ſm veritatem, dicit q̃ illud ponendum est, q̃ bonum nõ mouet nisi ſm q̃ appręhensum & ſm q̃ hmõi apparens, & huius appetitus fertur in illud, quod appræhensum est sub rõne boni, & quia illud, quod non est bonum potest apprę hendi sub ratione boni, & per cõsequens apparere bonum, bonum apparẽs ipsum põt mouere. similiter & delectabile. Oportet. n. q̃ illud, quod mouet ad prosecutionem habeat rationem delectabilis: ideo delectabile mouet, vt apparens: apparens enim aliquod bonum est apparens delectabile. Deinde cum dicit.

Bonum vniuersale non mouet animal, sed particulare.

Bonũ quod mouet appetitum, non semper est bonum secũdum veritatem, sed sufficit quòd sit bonum apprehensum & apparens.

N. LEON.

Quare palam est quòd cõtingit quidẽ id quod semper mouetur à semper mouente, similiter moueri, vt singula aĩalia, contingit aũt vt alio modo, iccirco illud quidem semper mouetur. animalium aũt motus terminũ habet. Sempiternũ aũt pulchrũ, & id quod vere & primo est bonum: ne. ; modo quidem est, modo verò nõ est, diuinius profecto honorabiliusq; est, quã vt illo qcquã sit prius.

Itaque palã quia est quidẽ vt similiter quod semper mouetur à semper mouente, & aĩalium vnumquodq;, est aũt & vt aliter: propter quod hæc quidem semper mouentur, animalium aũt motus habet terminum. Sempiternum aũt bonum, & quod vere & primo bonum. Porrò nõ aliqñ quidem bonum esse, aliquando aũt non, diuinius & honorabilius est inquã, nunc aliter se hẽre, ac prius.

Infert tria corollaria & diuiditur in tres secundum hoc: secunda ibi. { Quod quidem igitur } tertia ibi. (Manifestum est.) Primo igitur infert primum dicẽs q̃, quia bonum, quod est finis operabilium, apparens, mouet in actu manifestum est q̃ prima mota ex se, s. diuina corpora, quæ tamen mouentur à semper mouente vnumquodque ipsorum ſm intentionem Phil. & vniformiter in ratione animati & intellecti, semp contingit vniformiter moueri. econtra aũt quædam alia esse hic, quę aliter & non vniformiter mouentur, & ideo cœlum semper mouetur vniformiter. Motus autem animalium, quæ sunt hic, habet terminũ. Si. n. motor & mobile similiter se habeant & in se & adinuicem. semper necesse est mobile semper & vniformiter moueri. Si autem dissimiliter aut in se aut adinuicem se habeant, vterque vel alterum, aut non semper, aut non vniformiter mouetur, quod mouetur. Et hoc ex se manifestum est. Primum autem mouẽs simpliciter in ratione amati est bonum æternũ sem-

Primum corollarium.

Racio vniformitatis, & sempiternitatis motus.

per existens: & est vniuoce idest per essentiam suam bonum & nõ per aliquid additum, & primum bonũ omnino ex quo per essentiam suam est bonum. siquidem est primum principium, & non est bonum aliter & aliter se habens: in se transmutabile existens: esset enim aliquid prius eo. Et iterum hoc diuinius & honorabilius omnibus posterioribus oportet æqualiter idest vniformiter se habere ad alterũ, scilicet ad mobile. Siquidem illud inalterabile est: ergo semper & vniformiter hoc mouet & illud mouetur. Bonum autem, cuius gratia mouentur animalia, aut nõ similiter se habet in se, si quidẽ sit bonũ trãsmutabile aut non in comparatione ad animalia. Et.n. cũ sint transmutabilia, cognitionem & appetitũ habent trãsmutabilem: & ideo aut non semper apprehẽdunt & appetunt idẽ bonũ aut non similiter. igitur aut nõ semper mouetur vno motu, aut nõ vniformiter. Secũdu ibi.

N. LEON. *Primum igitur immotum mouet: appetitio autem; & id quod appetibile est, mota mouent: vltimum autem eorũ quæ mouent, quod aliud moueat nulla est necessitas.*

Primum igitur non motum mouet. Appetitus autẽ & appetitiuum motum, mouet. Vltimum autẽ motorum, non necesse est mouere aliquid.

Secundum corollariũ. Concludit ſm collarium. Et dicit ꝙ manifestum est ꝙ primum mouens animal, s. appetibile, non mouetur, sed est immobile. Appetitus vero siue appetitiuum mouet scilicet animal & mouetur ab appetibili. Sed vltimum non necesse est moueri ab aliquo.

Tertio ibi.

N. LEON. *Manifestum est ex ijs est quòd rationabiliter localis motus vltimus est factorum in ijs, quæ fiunt. mouetur.n. & ingreditur animal appetitione vel selectione, alteratione tamen facta aliqua per sensum, aut fantasiam.*

Manifestum autem ex his & quia rationabiliter latio, vltima factorum in his, quę fiunt. Mouentur enim & procedit animal aut appetitu aut electione alterato aliquo secundum sensum vel fantasiam.

Tertium corollarium. Concludit tertium corollarium. Et dicit manifestũ est ex his quæ dicta sunt ꝙ in animalibus motus localis posterior est omnibus motibus, quæ fiunt in eis: dico posterior via generationis. Et istud manifestũ est, quia mouetur & procedit animal per appetitum vel electionem aliqua alteratione in partibus corporis, vel per sensum, vel per fantasiam. Cũ enim sensus alteratur, peruenit alteratio vsque ad fantasiam: fantasia autem alterata mouetur intellectus, & sequitur appetitus vel voluntas: quo existente alteratur alia pars corporis, quæ primo mouetur, & tunc mouetur animal. Et sic manifestum est ꝙ motus localis est alterationis. Quare manifestũ est quod motus localis vltimus est via generationis omnius motuũ, qui fiũt in animali, prior tñ ſm substãtiã & perfectionẽ.

Motus localis in animalibus est prior secundũ substantiam et perfectionem.

LECTIO V.

Quo pacto animal per intrinseca principia, & principales caussas moueatur, intellectum, scilicet practicum, & speculatiuum, aperitur.

N. LEON. *Quomodo autem intelligens alias quidem operatur, alias vero non operatur, & mouetur interdum, interdũ non mouetur, eodem sane modo contingere videtur quo ea quæ immota sunt, cogitatione ratiocinationeque comprehenduntur.*

Quoniam intelligens quãdoq; quidem operatur, quandoq; autem non operatur: & mouet quandoque, quãdoq; autẽ nõ mouet: videt similiter accidere & de mobilibus intelligẽtib. & syllogizãtibus.

Postquam Philos. determinauit de principijs & causis principalibus motus animalium, concludit qualiter motus procedat ex talibus principijs. & diuiditur in duo. Duo enim sunt principia motus animalium. Vnum est intellectus: & aliud est appetitus. Primo ostendit qualiter intellectus practicus mouet, secũdo qualiter appetitus speculatiuus. ibi. (Vltima quidem) Primo declarat modum, secundum quem mouet intellectus practicus per habitudinem ad intellectum speculatiuum, & diuiditur in duas. Primo cõparat intellectum practicum ad speculatiuum ſm cõuenientiam, secundo ſm differentiam. ibi (Sed ibi quidem theorema) In prima ergo dicit, ꝙ, quia ita est, ꝙ intellectus practicus aliqñ operatur & aliqñ non operatur, sicut speculatiuus aliquando intelligit & aliquando nõ: operatio intellectus practici & speculatiui videntur esse similes. Attenditur autem similitudo quantũ ad hoc, ꝙ sicut in speculabilibus oportet deuenire ad aliquod vnum, sicut ad rationem entis, sic in operatione intellectus practici ad aliquod vnũ, s. ad bonum: sicut.n. intellectus speculatiuus in speculabilibus, oĩa reducit ad ens: & ex ratione entis syllogizat, sic practicus oĩa reducit ad bonum, & ex ratione boni syllogizat: &, sicut in speculabilibus est deuenire ad aliquod complexum, ad qđ alia reducuntur, s. de eodem non verificatur simul esse & non esse, ita in agibilibus est deuenire ad vnum complexũ, ad quod alia reducuntur, sicut finis est appetendus. Et, sicut intellectus speculatiuus, cum arguit, primo accipit vnã propositionem vniuersalem, postmodum & aliam sub illa, & ex illis concludit, sic practicus primo accipit vnam propositionem in determinatã, & sub illa accipit vnam particularem, & ex illis concludit. Et ideo dixit Philos. ꝙ similiter se habet intellectus speculatiuus sicut practicus, & econuerso. Secundo ibi.

Intellectus practici, & speculatiui similitudo diligenter attendenda ad intellectum illius axiomatis primi speculabilium & finis agibilium similia inter se sunt.

Verum in illis quidem contemplatio est finis: cum.n. duas intellexerit propositiones, conclusionem sane intellexit & coniunxit: hic autem ex duabus propositionibus conclusio fit operatio. N. LEON.

Sed ibi quidem Theorema finis. (cum enim duas propositiones intellexerit, conclusionem intellexit, & composuit) Hic autem ex duabus propositionibus conclusio quæ fit, operatio.

Comparat intellectum practicum ad speculatiuũ secundum differentiam, ex quo aliqualiter apparebit modus, quomodo mouet intellectus practicus. & primo ponit differentiam, secundo manifestat. ibi (Vt puta) In prima dicit, ꝙ, quamuis sit conuenientia inter intellectum practicum, & speculatiuum quantũ ad dicta, tamen differentia est, quia intellectus speculatiui finis est consideratio siue cognitio. Cum enim intellectus speculatiuus accipit duas propositiones, & eas ordinat secundum debitum modum & figuram, statim intulit conclusionem, & cognitio conclusionis finis est ratiocinationis. Sed finis intellectus practici est operatio. cum enim intellectus practicus accipit duas propositiones, non concludit conclusionẽ, sed opus. Et hoc est quod dicit Philosophus in Secũdo Metaph. quòd finis speculatiui est veritas, practici finis, est opus. Secundo ibi.

Differentia inter intellectum practicum & speculatiuum.

Tex. com. 3.

Verbi gratia, cùm nouerit, quoniam omni deambulãdum est homini: ipse autem est homo, illico deambulat: si autem quod nulli incedẽdum est homini: ipse aũt homo, confestim quiescit. et vtrumq; facit nisi à quopiam prohibeatur, aut cogatur. commoda res est mihi facienda: domus commoda est, domum confestim facit. N. LEON.

Vt puta cum intellexerit quia omni homini ambulandũ: ipse autẽ homo: ambulat cõfestim. si autẽ quod nulli nũc ambulãdũ homini: ipse autẽ homo: statim quiescit. Et hæc ambo facit si non aliquid prohibeat aut compellat,

lat vt faciendum sibi bonum: domus autem bonum homini, facit domum statim.

Manifestat istud ꝙ dictum est per exemplum, & diuiditur in duas. In prima ostendit, quare intellectus practicus aliquando vtitur duabus propositionibus secundo ostendit qualiter supponit vnam quandoq; sicut manifestam inferens operationem ex alia sola expressa. ibi (Quemadmodum autem) Adhuc prima in duas, in prima ostendit qualiter intellectus vtitur duabus propositionibus, in secunda ostendit, vnde sumatur ratio illarum. ibi (Propositiones autẽ.) In prima cõsiderandũ ꝙ, sicut in speculatiuis speculatiuus deuenit in cõclusionẽ p vnũ syllogismũ, aliqñ p duos ita practicus intellectus aliqñ venit in cõclusionẽ suã per vnum syllogismum, aliquando per duos, & ideo diuiditur in duas. Primo ostendit qualiter venit per duos. ibi (Tegumento) In prima dicit. Ita dictum est ꝙ practicus vtitur duabus propositionibus, sicut cũ intellexerit ꝙ omni homini est ambulandum, & ipse est homo, statim ambulat. Non ergo concluditur cõclusio, quòd isti est ambulandum, sed sumptis duabus propositionib. concluditur ipsa operatio, ambulat ergo. Si autẽ intelligat quod nulli homini est ambulandum, & ipse est homo, statim quiescit, & istud accidit si nõ aliqd impediat, vel extra ipsum, aut in ipso, vt si intelligat quod faciendum est sibi bonũ, & domus est bonũ, statim faciet domum. Secundo ibi.

Practicus & speculatiuus conueniunt in modo ueniendi in cõclusiones suas per syllogismos.

N. LEON. *Integumento corporis indigeo, tunica est corporis integumentum: tunica indigeo, quo indigeo id mihi faciendum. tunica indigeo, tunica est mihi facienda. Et ea conclusio, tunica mihi facienda, operatio est. operatur autem à principio, si tunica esse debet, necessarium est esse primum, si autem illud & aliud, & id illico operatur. Quod quidem operatio sit conclusio, manifestum.*

Tegumento indigeo: uestimentum autem tegumentũ: uestimento indigeo. Quo indigeo faciendum: uestimẽto indigeo: uestimentum faciendum, & conclusio, uestimentum faciẽdum, operatio est. Operatur autem à principio si uestimentum erit, necesse hoc primum: si autem hoc, & hoc, operatur statim. Quod quidem igitur operatio conclusio, manifestum est.

Ostẽdit qualiter intellectus practicus deuenit in conclusionem per duos syllogismos. & dicit, quod aliqñ contingit ꝙ intellectus practicus non põt venire ad conclusionẽ per vnum syllogismum, sed per duos & tunc facit duos syllogismos, verbi gratia. Tegumẽto indigeo, vestimentum est tegumentum, ergo vestimento indigeo. Tunc vlterius arguit. Quo indigeo faciendum est, vestimento indigeo, concludit, vestimentum faciendum est, & sequitur operatio. Et sic procedit ab eo, quod primo intendit vsque ad illud, ex quo incipit operatio, vt verbi gratia. Si vestimentum erit, necesse est hoc esse primo, scilicet pannum, si pannus, oportet esse pecuniam, & ita procedendo vsque ad illud ex quo incipit operatio. Et, si illud sit in potestate nostra, operamur. Et sic patet quod conclusio inuenta est operatio. Sic ergo apparet quod siue sit vnus syllogismus, siue duo, quod semper in practicis conclusio est operatio. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Propositiones autem factiuę ex duobus constant generibus, ex bono, scilicet & eo quod fieri potest.*

Propositiones autem factiua per duas species fiunt, per bonum & per possibile.

Ostendit à quo sumitur ratio propositionũ propositarum, & à quo determinatur. Et dicit quod propositiones in syllogismo practico debẽt determinari per bonum & possibile, & ista oportet considerare in omnibus propositionibus. Sicut enim in speculatiuis omnes propositiones determinantur per rationẽ entis, similiter in practicis omnia determinantur per bonum, quod est primum in genere, & ad illud reducuntur. Cum enim per ratiocinationem deuentum est ad aliquid, nisi illud sit bonum, cessat intellectus. si autẽ fuerit bonũ nõ tñ est possibile, cessat. Et ideo si debeat sequi operatio, oportet ista duo ibi considerari, & ꝙ sit bonũ, & ꝙ sit possibile. Et est intelligẽdũ, ꝙ in syllogismo practico conclusio immediata non est operatio, quia ratiocinatio est motus quidã rationis, oportet aut motum esse eiusdem speciei cũ termino ad quem, sed ratiocinatio practica non est de genere operationum, & ideo finis illius non debet esse operatio, sed cognitio alicuius operabilis. Quod etiam per aliud patet, quia operatio non fit, nisi propter appetitum eius quod debet fieri, appetitus autem alicuius non nisi pp cognitionem illius appetibilis, quare immediata cõclusio est cognitio, non autem operatio, sed propositis duabus propositionibus statim intellectus intelligit operationem, cuius est appetitus, & quia est appetitus. quia manifestum est ꝙ sequitur talis conclusio, non exprimit intellectus conclusionem immediatam, quia euidens est. Deinde cum dicit.

Conclusio in syllogismo practico est operatio, quia sensus.

Quemadmodum autem qui interrogant, sic propositionum alteram, manifestam scilicet, cogitatio handquaquam insistens considerat, ut si homini deambulare est bonum, quod ipse sit homo non immoratur. N. LEON.

Quemadmodum autem interrogantium quidam sic alteram propositionem eam quæ est manifesta, neq; intellectus insistens considerat aliquid. Puta si ambulare bonum homini, quod ipse homo, non iam immoratur.

Ostendit qualiter aliquando supponit vnã propositionem sicut manifestã. & alteram solam exprimit. Et habet duas partes. Primo proponit intentum secundo probat. ibi (Propter qđ) In prima dicit, ꝙ sicut in speculantibus interrogãtes non accipiũt duas propositiones sed vnã, & alteram, quæ est manifesta supponunt, ita ꝙ intellectus non insistit circa illam, sic est in practicis, ꝙ intellectus practicus vnam exprimit vel considerat actu, & aliam, quia manifesta est, dimittit, sicut si intelligat ꝙ ambulare sit bonũ homini, circa hanc, quòd ipse sit homo. non immoratur, quia manifestum est, sed statim concludit conclusionem. Secundo ibi.

Iccirco quęcunque alia nulla ratiocinatione agimus, celeriter agimus. Quando enim aut sensu operatur ad id cuius gratia, aut fantasia, aut intellectu, quod appetit confestim facit: Interrogationis nãque uel notionis loco appetitionis fit operatio. Bibendum esse mihi dictat cupiditas: hoc autem esse poculentum sensus uel fantasia, uel mens affirmat, confestim bibitur. Ita sanè ad motum, & operationem animalia excitantur. N. LEON.

Propter quod & quaecunque nõ ratiocinantes operamur uelociter operamur. Cum enim operatus fuerit aut sensu ad id quod cuius gratia, aut fantasia aut intellectu, quod appetit statim facit. Pro interrogatione. n. aut intelligentia, appetitus fit operatio. Potandum mihi est concupiscentia dicit, istud aũt potabile, sensus dicit aut phantasia aut intellectus, statim bibit. Sic quidem igitur ad moueri, & operari uĩ alia impetũ faciũt.

Declarat istud ex quadã similitudine. Et dicit, ꝙ, qa in syllogismo practico nõ accipit̃ vna propõ, sed supponitur. multotiens fit error. Sicut enim in speculabilib. cũ non accipiat̃ minor propõ vel maior, quia creditur esse manifeste vera, multotiẽs fit error. sic in practicis fit error. qa illa propõ non accipitur, q̃ sup-

Quō syllogismo practico fiat error.

ponitur sicut manifesta. Vnde quæcunque operamur non deliberantes cito operamur. Cum enim denerit homo, vel per sensum, vel per intellectum, vel per fantasiam ad aliquid, quod operandum est propter illud gratia cuius fiunt alia, in quod fertur appetitus, statim operatur. Vt si concupiscentia dicat ꝙ potandum est: si sensus, vel intellectus dicat hoc est potabile; quamuis non secundum certitudinem deliberet, statim bibit non cōsiderando de altero, vtrum hoc sit faciendum. Ex appetitu autem concludit conclusionem & infert operationem. Sic autem non est faciendum: sed oportet eum deliberare & inquirere vtrum illud sit tale quale dicit appetitus, aliter contingeret error. Sic ergo animalia faciunt impetum ad motum & operationem. Deinde cum dicit.

N. LEON.

Cùm ultimæ motionis causa sit appetitio, quę tamē uel per sensum, uel per fantasiam, & motionem efficitur, quæcūque autem quippiam facere appetunt, partim quidem cupiditate aut ira, partim uero appetitione, aut uoluntate faciunt, & agunt.

Vltima quidem causa eius, quod est moueri, appetitu existente, hoc autem facto, aut per sensum, aut per fantasiam et intelligentiam. Appetentium autem operari: hoc quidem propter concupiscentiam aut iram: hoc autem propter appetitum, aut uoluntatem, hæc quidem faciunt, hæc autem agunt.

Vltima, & ꝓxima causa ipsius motus aīalis est appetitus.

Ostendit qualiter manet appetitus, qui est causa proxima. Et dicit, ꝙ vltima causa & proxima ipsius motus est appetitus: quia ratio non mouet nisi ſm ꝙ determinata est per appetitum, vt dicitur in Decimo Ethic. & nō quicunque appetitus, sed existens in actu non in potentia: quia nihil agit nisi secundum ꝙ est in actu. fit autem appetitus in actu, vel per sensum, vel per fantasiam, vel intellectū. Appetitus vero est principium operationis. Appetitus autem diuiditur in appetitum intellectualem & sensitiuum. Appetitus intellectualis dicitur voluntas vel electio. appetitus autem sensitiuus quidam est concupiscibilis, & quidam irascibilis. Et ideo quædam fiunt per concupiscentiā, quædam per iram: hæc autem per appetitum intellectualē seu voluntatem: & quæ faciunt aliquid vel agūt propter appetitum, aut voluntatem, aut concupiscentiam vel iram faciunt & agunt.

Appetitus diuisio in intellectiuum & sensitiuū.

LECTIO VI.

De causa motus animalium instrumentarijs, quomodo videlicet primum mouens organice primo & principali mouente moueatur, ex artificialibus ostenditur.

N. LEON.

Quemadmodum autem spontaneæ appellatæ machinæ parua motione facta mouentur laxatis seque mutuo impellentibus uerteuris, & curriculus, qui à se quidem uectum rectè mouet, ipse autem rursum circulo mouetur, quoniam inæquales habet rotas, minor enim ueluti centrum fit, ut in Cylindris, ita & animalia mouentur, instrumenta nanque eiusmodi habēt, cum neruorum, tū ossium naturam, & hæc quidem tanquam ibi ligna, & ferrum neruos autem ut uertebras, quibus solutis, & relaxatis mouentur.

Quemadmodum autem automata mouentur modico motu facto, solutis strebilis, et pellentibus inuicem strebilis, & currus, quem qui insidet mouet ipsum in rectum, & iterum circulo mouetur, eò quod inæquales habeat rotas. Minor enim quasi centrum fit: quemadmodum cylindris, sic & animalia mouentur. Habent enim organa talia eam, quæ neruorum, naturam, & eam quæ ossium. Hæc quidem, vt ibi lignum & ferrum. Nerui autem vt strebile, quibus solutis, & remissis mouentur.

Postquam Philosophus determinauit de principijs & causis principalibus motus voluntarijs, nunc determinat de principijs & causis motus organicis, quæ sunt partes animalis. inter istas autem est deuenire ad vnam, quę primo mouetur à primo mouente, principali & quæ mouet alias. Et ideo diuiditur in duas, in prima determinat qualiter mouetur pars organica à primo mouente principali, secundo ostendit quæ est illa pars, quę primo mota est; & similiter qualiter alia. ibi (Primum autē mouens.] Prima in duas. Et, quia artificialia sunt posteriora natura q̄ naturalia, & posteriora natura sūt nobis magis nota & prius q̄ alia, declarat intentū suū per sīe de artificialib. Primo cōparat artificialia ad aīata ſm cōuenientiā, quātū ad motū à principali mouēte, secundo ſm differētiam. ibi (in automatis quidem igitur) in prima considerandum est ꝙ artificialium, quædā habent principium sui motus immanifestum nobis, sicut automata, quæ quasi videntur ex se esse mota, alia habent principium sui motus manifestum nobis, sicut currus. His uisis dicit Philosophus, ꝙ sicut automata, idest ea artificialia quæ videtur in se habere principiū sui motus. Automata .n. dicūtur quasi per seipsa mota: sicut horologium modico motu mouetur solutis strebilis, i. vinculis à primo mouente: & vna stribila aliam pellēte & trahente inuicem per virtutem eius, sicut currus ab eo, qui insidet equo mouetur: puta ab auriga per hoc ꝙ mouet equum, & equus trahit lignum ad quod est ligatus: lignum autem ligatum est ad axem currus, axe autem tracto per equum, mouētur modioli ſm circulum, & per consequens rotæ maiores, quæ sunt in extremitatibus colligatę ad modiolos per radios, sicut in cylindris, i. in horologijs, parua rota mota, mouetur maior, ita ꝙ in tali motu est considerare illum, qui insidet super equum, sicut principalis motor, & equum, & lignum, ad quod ligatus est, & axem & modiolos & rotas. Est autem modiolus parua rota, quæ est sicut centrum. Sic est de motu animalis. Mouetur enim animal facta extensione & retractione neruorum. Sunt enim in animali partes proportionales eis, quæ concurrunt ad motū currus. Est enim in animali aliquid, qđ proportionatur ei qui insidet, scilicet anima, & est qđ proportionatur equo, qui trahit, qui mouet & mouetur. & hæc est pars prima organica quæ mouetur, & habet virtutem mouendi alias partes. Ligno, ad quod equus ligatur, proportionātur ossa. Vincula autem, quibus ligatur equus, proportionantur neruis. Sicut enim extēsis chordis, siue vinculis mouetur currus, sic neruis extensis & retractis, mouetur animal & quiescit.

In animali sunt partes proportionales, eis q̄ concurrūt ad motum currus.

Secundo ibi.

N. LEON.

Veruntamen in spontaneis quidem illis, & curriculis non est alteratio, quoniam si fierent etiam minores interni orbes, & rursus maiores, nihilominus idem circulo moueretur, in animali autem idem potest, et maius & minus fieri, figurasque permutare auctis partibus ob caliditatem, & rursus contractis propter frigiditatem & omnino alteratis.

In automatis quidem, & curribus non est alteratio, etiā si fiant minores, quæ intra rotæ, & iterum maiores etsi circulo idem moueatur. In animali autem potest idem & maius, & minus fieri, & figuræ permutari, augmentatis partibus propter calorem, & spiritum, & rursus contractis, & alteratis propter frigiditatem.

Assignat dfiam inter motum istorū quæ mouentur per artem, & motum animalis. ex quo apparēt modi motus, organice moti primo à mouente principali. Et hēt duas partes. Primo ponit dfiam, secūdo assi-

assignat causam differentiæ ex altera parte . ibi (Alterant autem.) In prima dicit, ꝙ quamuis motus animalis proportionetur motui currus, & eorum artificialium, quæ videntur in se habere principium sui motus sicut horologium, tamẽ differt. quia auriga & currus non mouent per alterationem. Et dato ꝙ minor rota sicut modiolus, fieret maior, non tamen hoc esset per alterationem, sic quamuis idem modiolus, factus maior vel minor, circulariter moueretur. Non sic autem est de motu animalis. Immo in animali fit eadẽ pars maior & minor, & permutatur eius figura facta extẽsione vel retractione in partibus alteratis diuersimode per calorem & spiritum. cum enim spiritus diffunditur & dilatatur, membrum mouetur ſm extensionem, cum autem retrahitur spiritus, retrahitur membrum. Fit autem huiusmodi retractio à frigido. Et ꝑ hunc modum fit motus brachij. cum enim spiritus extenditur, brachium extenditur, cum retrahitur, & brachium retrahitur.

N. LEON.

Alterant autem imaginationes & sensus, & cogitationes. sensus n. statim alterationes quædam sunt, imaginationes autem et cogitatio rerum habent potestatẽ. Cogitata enim species calidi siue frigidi, siue suauis, aut formidabilis, quodãmodo id existit. qualis vnaquaque est res, & iccirco sola cogitatione perhorrescũt & expauescunt. Omnia autem ista perturbationes sunt & alterationes.

Alterant aũt fantasiæ & sensus, & meditationes. Sensus enim statim sunt alterationes quædam: fantasiæ aũt & intelligentia habent rerum virtutem. Aliquo enim modo species intellecta calidi aut frigidi, aut delectabilis, aut tristabilis, talis existit qualis rerũm vnaquaque. Propter quod tremunt & timent intelligentes solum. Hæc autẽ omnia passiones & alterationes sunt.

Declarat istam secundam partem differentiæ, & diuiditur in duas. Primo declarat quæ sit causa alterationis ad caliditatem & frigiditatem, secundo declarat qualiter istis concurrentibus mouetur animal. ibi. His aũt. (Prima in duas, ſm ꝙ dupliciter probat. secunda ibi. (Principium siquidem igitur. Adhuc prima in duas. Primo ostendit ꝙ sensus, fantasia, & intellectus alterant corpus ad caliditatem & frigiditatem. secundo, quia species existẽs in sensu, vel fantasia vniuersali, vel intellectu vr̃ habere modicam virtutem in alterãdo, declarat qualiter modico motu facto fit alteratio in partibus remotis. ibi (Quod aũt modica) Adhuc prima in duas. Primo facit quod dictum est, secundo concludit ꝙ alteratis partibus, partes fiunt maiores. ibi (Alteratis autem.) In prima dicit, ꝙ principia alterandi corpus ad caliditatem & frigiditatẽ sunt sensus, fantasia, & intellectus in actu. Cũ enim fit sensus in actu non est aliud ꝗ motus sensibilis secundum actũ in sensum. Et ita manifestũ est, ꝙ sensus in actu retinet virtutem sensibilium. si igitur sensibile, immutans sensus, fuerit calidum vel frigidum, talis in virtute est sensus, & habet virtutem alterandi corpus, quia habet rerũ virtutem. & ratio huius est. Quia fantasia in actu talis est virtute, quales res sensibiles extra sunt in virtute in actu, quia fantasia fit aliquid simile sensui. Similiter intellectus fit aliqualiter similis rebus, ita ꝙ hoc videtur esse verũ vniuersaliter. ꝙ q̃ñ aliqua sũt ordinata essentialiter, ita ꝙ vnũ agit in virtutẽ alterius, ſm retinet virtutẽ primi. Sicut videmus in multis. vñ dicit Seneca, ꝙ sapor pabuli remanet ĩ lacte, & vis vini remanet ĩ aceto. Sil'r virtus hoĩs remanet in semine, & virtus causæ primę remanet in secunda causa. Et iõ si res agat in sensum, fantasiam, & intellectum. sensus, fantasia & intellectus retinebit virtutem rerum. Et propter hoc dicit Philosophus ꝙ species calidi, & frigidi, delectabilis & tristabilis talis existit qualis vnaquæque rerum. Et propter hoc aliquando contingit ꝙ ad solam apprehensionem alicuius extimabilis statim tremunt homines & timent, dato ꝙ nihil videãt de timibili, sed ꝙ intelligant. Cum. n. aliquis percipit aliqđ timibile, statim fit reuocatio caloris & spiritus ad interiora, & remanent partes exteriores in frigiditate, & ideo tremunt & timent. & talia sunt quædam passiones & alterationes. Secundo ibi.

Prima alterãdi corpus ad caliditatem & frigiditatẽ sũt sensus, fantasia, & intellectus in actu.

Seneca ꝙ sapor pabuli remanet in lacte, & uis uini remanet in aceto.

Causa timoris.

N. LEON.

Cum autem in corpore alterantur, alia quidem maiores fiunt, alia vero minores.

Alteratis autem in corpore, hæc quidem maiora, hæc autem minora fiunt.

Concludit, ꝙ alteratis partibus fiunt maiores, & minores. Et dicit, ꝙ alteratis partibus, quæ sunt in corpore, quædam fiunt maiores, si alteratio fit ad caliditatem, quasi per quandam rarefactionem, si ad frigiditatem fiunt minores per condensationem. iterum, cùm vna pars alteratur & extenditur, alia retrahitur. Deinde cum dicit.

N. LEON.

Quòd autem parua mutatio in ipso facta principio multiplicet, & magnas in extremo faciat differentias non est obscurum, vt temone paululũ translato, magna proræ fit transpositio. caliditate quinetiam vel frigiditate, vel alia eiusmodi affectione cum in corde facta fuerit alteratio, etiam si in exigua, & non sensili illius particula, multam sanè in corpore differentiam. facit cum ruboribus & palloribus, tum horroribus & tremoribus, alijsq; huiusmodi contrarijs.

Quod autem modica permutatio facta in principio multas & magnas faciat differentias deinceps, non immanifestum, velut gubernaculo secundum aliquid modicum transposito, magna proræ fit transpositio. Adhuc autem secundum caliditatem, aut frigiditatem, aut secundum aliam talem passionem cum fiat alteratio circa cor, & si in hoc secundum magnitudinem in sensibili parte, multã facit corporis differẽtiã in ruborib. et pallorib. & tremorib. & timoribus & horum contrarijs.

Declarat qualiter modica facta alteratõne in principio fit magna diuersitas in consequentibus partib. Et istud manifestum est ad sensum. videmus enim ꝙ gubernaculo nauis modice translato ſm potentiam, magna fit transpositio nauis vel ad dextram partem vel ad sinistram. Et causa huius est, quia gubernaculũ se habet in ratione principij, & ea, quæ sunt post principium, virtute sunt in principio. & ideo regimẽ partium nauis, & totius nauis in gubernaculi regimine est. Propter quod, modice transposito gubernaculo tota nauis trãsponitur: cor aũt est principiũ in aĩali: ergo modica facta alteratione in corde vel circa cor ad caliditatem vel frigiditatem, magna & multa fiet diuersitas in partibus exterioribus. quia partes exteriores vel alterantur ad ruborẽ, pallorem, uel tremorem, vel timorem, vel ad contraria istorum. si. n. fiat alteratio circa cor ad frigiditatem reuocatur calor, & spiritus ab exterioribus ad interiora & remanent partes exteriores infrigidatæ, & tunc fit pallor, & quãdoque tremor vel timor, si autem fiat alteratio ad caliditatem mittuntur spiritus & calor ad exteriora & fit rubor. Deinde cum dicit.

Cor ẽ principiũ in animali.

N. LEON.

Principiũ igitur (vt dictũ est) motionis in agẽdi genere id sanè est, quod cõsectandum, aut declinãdũ est, calor aũt aut frigus eorum cogitationẽ & imaginationẽ necessario consequũtur. Tristificum nanque declinãdũ, iucundum autem consectandum. Verũ istuc in exiguis

valde est obscurum. Sunt autem tristifica & iucunda ferè omnia cum frigiditate, & caliditate. quod profectò ex affectionibus est manifestum. confidentiæ enim, & pauores, & venerei motus, reliquaq; in corpore tristifica & iucunda, alia quidem in partibus cum caliditate aut frigiditate sunt, alia vero in vniuerso corpore.

Principium quidem igitur (quemadmodum dictum est) motus in operabilibus, prosequibile & fugibile. Ex necessitate autem consequitur meditationem & fantasiam ipsorum caliditas & frigiditas. Tristabile.n. fugibile, delectabile autem prosequibile. Sed latet circa modica accidens hoc. Sunt autem tristabilia & delectabilia oĩa ferè cum frigiditate aliqua, & caliditate. hoc aũt palam ex passionibus. audaciæ enim & timores, & ad venerea motus, et alia corporalia tristabilia & delectabilia: hæc quidem secundum partem cum caliditate aut frigiditate sunt, hæc aũt secundum totum corpus.

Ponit secundã rationem ad probandum ꝙ fantasia & sensus & intellectus habeant virtutem alterandi corpus, & diuiditur in duas. In prima facit quod dictum est, secundo concludit alteram partem eius, qđ prius probauit. ibi (Quare rõnabiliter.) Prima in duas. Primo ostendit ꝙ fantasia, sensus, & intellectus alterant corpus, secundo dicit ꝙ hoc idẽ faciunt memoriæ & spes. ibi (Memorię autem & spes.) In prima dicit, ꝙ principium in operabilibus est appetibile & fugibile, ita ꝙ duo sunt principia motus, appetibile, & fugibile. Appetibile inclinat ad prosecutionẽ, ipsum fugibile inclinat ad fugam, quæ necesse est meditari antequam moueantur. Meditationem aũt & fantasiã ipsorum necessario sequitur caliditas, illud enim, qđ est appetibile, est delectabile, ſm vero fugibile tristabile. Sed quod fantasiam ipsorum & meditationem sequatur caliditas & frigiditas, non immanifestum est circa modicas passiones. quando enim delectabile & tristabile faciunt diuersas passiones, patet ꝙ alterant ad caliditatem & frigiditatem. Quod autem apprehẽsionem delectabilẽ sequatur caliditas & frigiditas, manifestum est, quia delectabilia & tristabilia omnia ferè sunt cum caliditate & frigiditate. Dicit enim ferè, propter delectabilia intelligibilia, quæ per se non necessario sunt cum caliditate & frigiditate. Quod aũt delectabilia & tristabilia sint cum caliditate & frigiditate patet, ex passionibus.n. audaciç & timores & cõcupiscentiæ ad venerea, & similiter cætera delectabilia & tristabilia sunt in caliditate secundum totũ corpus. quædam ſm partem, sicut timiditas. cum enim apprehenditur tristabile sub ratione tristabilis, tunc infrigidatur spiritus, & fit alteratio ad frigiditatem, cum autem apprehẽditur delectabile sub ratione delectabilis, calent spiritus & fit alteratio ad caliditatẽ. Totum autem fit in virtute calidi, & frigidi, quorum species sunt in intellectu vel in fantasia. Secundo ibi.

Primum in operabilib est appetibile & fugibile.

Delectabilia & tristabilia oĩa ferè aũt cũ caliditate & frigiditate.

N. LEON.

Memoriæ aũt & spes tãquam simulacris vtentes his ipsis aliàs quidẽ minus, aliàs vero magis eorũ sunt causæ.

Memoriæ autem & spes, quasi idolis vtentes his, aliquando autem minus, aliquando autem magis causæ eorundem sunt.

Ostendit ꝙ idem faciunt spes & memoriæ, & dicit, ꝙ spes & memoriæ. quia speciebus delectabilium & tristabilium coniunguntur, habẽt alterare corpus ad caliditatem & frigiditatem. & causæ per quas hoc faciunt eædem sunt cum illis, propter quas species calidi intellecta, vel apprehensa habet virtutem alterandi corpus. manifestum est autem hoc, quia memoria est certa acceptio alicuius sub ratione prius comprehensi. Propter quod memoria habet virtutem eius, quod prius fuit apprehensum, quia habet speciem illius. sed species calidi virtutem habet calefaciendi, & alterandi corpus, quare habet uirtutem alterãdi corpus. Similiter spes virtutem habet alterandi corpus, quia spes est expectatio futuri magni boni, & hoc nõ est nisi cum apprehensione illius, & ideo est cum delectatione: delectatio autem est cum caliditate quare spes alterare habet corpus, & similiter memoria, & aliquando minus & aliquando magis. manifestum est enim, quod quãdo passum est magis dispositũ ad receptionem actionis agentis, tanto facilius recipit, & quanto virtus est maior, tanto fortius alteratur. contingit aũt aliquãdo vnum magis esse dispositum ad tristitiam, sicut melancholicis, aliquando ad delectationem, & gaudium Itẽ cõtingit ꝙ species sit fortius impressa in vno quàm in alio, & tunc contingit tales magis alterare & fortius. Deinde cum dicit.

Spes & memorię hñt alterare corpus ad caliditatem, & frigiditate.

N. LEON.

Quapropter recta rõne constructa sunt quæ intrinsecus iacent, & ad initia instrumentalium partium, vt cõmutentur, & ex compactis mollia fiant, & ex mollibus compacta, & ex se vicissim cum leuia, tum aspera.

Quare rationabiliter iam condita sunt quæ intus, & quæ extra principia organicarum partium permutãtur ex condensatis humida, & ex humidis compacta, & mollia, & dura ex inuicem.

Concludit, ꝙ partes quædam corporis alteratione facta extenduntur, quædam contrahuntur. & dicit, quod, cum fiat aliquando alteratio ad caliditatẽ cuius est extendere, quandoque ad frigiditatem, cuius est condensare, rationabiliter sunt dispositæ partes, quæ sunt intus, & partes similiter organicæ, & de facili à dispositione ad dispositionem permutantur, ita quod condensantur, & rarefiunt, & fiunt dura & mollia ex inuicem.

Caliditatis est extendere, frigiditatis autẽ condensare.

N. LEON.

Quæ cum hoc contingant modo, & cum actiuum, & patibile talem habeant naturam. qualem sæpe diximus quando certe contingerit, vt aliud quidem patibile sit, aliud vero actuosum, neutriquè desit aliquid, quod ad eorum definitionem requiratur, confestim aliud quidem agit, aliud vero patitur.

His autem accidentibus secundum modum hunc, & adhuc passiuo & factiuo talem habentibus naturã, qualem in multis locis diximus, quando cõtingit vt sit hoc quidem factiuum, hoc aũt passiuum, et nihil deficiat ipsorum, vtrumque eorum quæ in ratione sunt, confestim hoc quidem facit, hoc autem patitur.

Declarat qualiter istis occurrentibus mouetur animal. Et primo facit hoc, secundo concludit corollarium. ibi (Propter hoc.) In prima dicit, quod accidentibus his quæ dicta sunt, & ſm modum qui dictus est & iterum actiuo & passiuo existentibus talibus, quæ dicta sunt in alijs, puta quod factiuũ sit in dispositione, in qua natum est facere & passiuum in illa, in qua natum est pati, & nil deficiat de ratione actiui & passiui, de necessitate hoc agit, & hoc patitur, & mouebitur animal secundum totum, vel secũdum partem. Secundo ibi.

N. LEON.

Quãobrẽ simul (vt ita dicã) intelligit quod incedendũ est, & incedit, nisi quippiã obstiterit. Et organicas quidẽ partes conuenienter affectiones, pręparãt. Appetitio ãt affectiones: porrò appetitionẽ imaginatio: hęc aũt vel cogitatione, vel sensu efficitur. simul vero & celeriter, quoniam patibile & actiuum eorum de numero sunt, quæ ad se inuicem mutuam habent naturam.

Propter hoc aũt simul (vt est dicere) intelligit quia ambulandũ, & ambulat, si non aliquid impediat alterũ.

Organi-

Organicas enim partes præparant idoneę passiones. appetitus autem passiones: appetitum autem fantasia: hæc autem fit aut per intellectum, aut per sensum: Simul autem & cito, quia passiuum & factiuum eorum, quę adinuicem secundum naturam.

Infert corollarium, & dicit ꝙ, quia præsente actiuo & passiuo, necessario fit actio & passio, accidit & cum aliquis intelligit, ꝙ ambulandum est consequēte voluntate statim (vt est dicere) ambulat, si non fit impedimentum. Et dicit (vt est dicere) quia non statim mouetur semper, quia contingit aliquid deficere vel ex parte animę, vel ex parte organorum quādoq; Propter quid autem mouetur manifestum est: quia passiones idoneę, scilicet calidum & frigidum præparant partes organicas, & appetitua passiones, appetitum autem fantasia, fantasia autem fit per sensum, vel per intellectum. Simul autem & cito intelligit, quia ambulandum est & mouetur: quia actiuū & passiuum istorum, quæ adinuicem sunt ordinata secundum naturam, præsentia sunt, & in dispositione, in qua hoc natum est agere, & illud pati natū est.

LECTIO VII.

Mouens primum ac principale in animalibus quod sit, & in qua corporis parte situm habeat declaratur.

N. LEON. *Primum autem mouens animal in aliquo esse principio necesse est.*

Primum autem mouens animal, necesse est esse in aliquo principio.

Postquam Philosophus declarauit qualiter primū mouens organice mouetur à principali mouente, in parte ista ostendit in qua parte existens primum mouens principale, mouet primum organice motum. Et diuiditur in duas. In prima ostendit philosophus in qua parte primum mouens, scilicet virtus animæ, sit situatum. In secūda quid & quale est primum mouens organice. ibi § Secundum rationem adhuc. § Prima in duas. Primo proponit ꝙ est in aliqua parte, secundo inquirit quæ est illa pars. ibi § Iunctura §. De primo dicit ꝙ primum mouens animal, puta virtus seu potentia animæ immediate quia est mouens organice corporeum, necesse est esse in aliqua parte corporis. quia est virtus in corpore. & similiter cū moto, primo corporeo: quia mouens & motum proximum oportet esse simul. Secundo ibi.

N. LEON. *Quod autem flexus alterius quidem initium est, alterius vero finis iam dictum est. quamobrem contingit quidem vt vno, contingit autem vt duobus naturam illo vti. Cum enim aliquando mouetur, aliud quidem extremorum punctorum quiescere, aliud vero moueri necesse est, quandoquidem quòd ad quiscens quippiam inniti debeat motor, dictum est prius,*

Iunctura autem quod huius quidem est principium, huius autem terminatio dictum est, Propter quod & vt vno, & vt duobus vtitur natura ipsa. Cum enim moueatur hinc: necesse hoc quidem quiescere signorum extremorum, hoc autem moueri. Quod enim ad quiescens, oportet appelli quod mouetur, dictum est prius.

Inquirit in qua parte sit. & primo declarat qualem oportet esse partem, in qua est virtus animæ motiua secundo cum dicit. § Quoniam autem contingit. § declarat ꝙ non est in extremis partibus, nec etiā in iuncturis, tertio cum dicit. § Quoniam similiter habet. § declarat in qua parte existit determinate &, quia virtus motiua magis videtur in iunctura esse, primo declarat quomodo ipsa iunctura se habet ad motum, secundo cum dicit. § Mouetur quidem igitur. § dicit qualis est pars, in qua est prima virtus motiua. De prima dicit, quòd superius dictum est in principio, quod iunctura est principium vnius, & terminus alterius partis. & ideo natura vtitur iunctura aliquando vt vno, aliquando vero vt duobus, quando enim tota pars mouetur in qua est iūctura, vel quiescit, tūc natura vtitur eo vt vno, cū autem pars quiescit, & alia mouetur, tūc vtitur ipsa vt duobus, quando vna pars mouetur necessarium est quod altera quiescat, quia dictum est quòd omne quid mouetur oportet appelli alicui quiescenti. Secundo ibi. Lect. 3.

N. LEON. *Mouetur igitur & non mouet extrema brachij pars eius autem, qui in cubito est flexus, hoc quidem mouetur, quod sanè in toto est commoto, necesse autem est & non motum esse quiddam, quod sanè dicimus potestate quidem vnum esse punctum, actu autem duo fieri. Quamobrem, si animal esset brachium, hic sanè primum anima esset mouens.*

Mouetur quidem igitur & non mouet extremum brachij. Eius autem quæ in cubito est iuncturę, hoc quidem mouet & mouetur, quod in ipso toto moto. Necesse autem esse aliquid immobile quod vtique dicimus potētia quidem vnum esse signum, operatione autē fieri duo. Quare si animal esset brachium, hic vtiquè alicubi esset principium anima mouens.

Ostendit qualis est hæc pars in qua est primū mouens & quasi inferens ex prædictis, dicit, quòd extremum brachij nō mouet, sed mouetur, quia extremū brachij non est primum alterius, sicut iunctura, sed est terminus, & ideo non mouet, sed iunctura, quæ in cubito est aliquid eius quid mouet, & aliquid quod mouetur. Et cōsimiliter est in toto animali quod mouetur, & oportet quòd sit aliquid quiescens, quod est vnum potentia seu virtute, operatione autē duo, quia illud vnum in se est principium motus & quietis, & sic est duo operatione. Et ex his manifestum est quòd si totum brachium esset animal, quòd in eo esset mouens, & sic apparet quòd primam partem, in qua est primum mouens, oportet esse vnam subiecto, plures secundum operationem. Deinde cum dicit.

Et quoniam contingit ad manum quippiam ita se habere inanime, vt si quis baculum in manu moueret, manifestum sanè est in neutro extremorum consistere animam, neque in extrema rei motæ parte, neque in altero principio. N. LEON.

Quoniam autem contingit vt ad manum habere aliquid sic inanimatorum: puta si moueat baculum in manus, manifestum quia non vtiq; erit in neutro extremorum anima. Neq; in extremo eius quod mouetur neque in altero principio.

Ostendit quòd talis pars non est iunctura neq; aliqua pars extrema. Et circa hoc primo proponit intentionem suam, secundo probat cum dicit (Etenim lignum.) In prima dicit quòd contingit aliquid inanimatorum sic se habere ad manum, sicut manus ad iū cturam manus: vt si manus moueat baculum, sicut iā iunctura manus mouet manum, sed in neutro extremorum baculi est anima, nec enim est in principio, in quo tangit manum, nec in alio: ita anima mouens non est in extrema parte manus, nec in alia, in qua tangit carpon iuncturam. Secundo ibi.

Lignum enim & principium & finem habet ad manum. Itaque hanc ob causam si non inest baculo mouens animæ principium, neq; in ipsa manu. eodem enim se habet modo extremum manus ad ipsius carpi iuncturam, vt hæc ipsa pars, ad cubitum. N. LEON

Etenim lignum habet & principium & finem ad manum. Itaq; propter hoc, & si non in baculo mouens ab animæ principium inest, neque in manu. similiter enim

habet

hẽt & extremũ manus ad carpõ, & hęc pars ad cubitũ.

Probat intentum suum, & habet duas partes. Primo probat, secundo remouet dubium deducendo rationem suam vlterius. ibi (Nihil enim differunt.) in primo dicit ꝙ sicut baculus se habet ad manum, sic & manus ad cubitum: quia sicut baculus principium habet & finem ad manum, ita manus simpliciter ad carpon & cubitũ, & sicut baculus mouetur à virtute existente in manu, ita manus mouetur à virtute existẽte in carpo & cubito, sed manifestum est ꝙ virtus nõ est in aliqua extremitate baculi, nec in coniunctione manus ad baculum, sed magis in manu. Quare nec similiter virtus mouens primo manum, est in aliqua extremitate manus, nec in iunctura proxima, sed in aliquo priori. Secundo ibi.

N. LEON. *Nihil .n. differunt quæ sunt annexa, ab his quæ non sunt. fit nanq; vt separabilis pars ipse baculus: necesse igitur est in nullo esse principio quod alterius est finis: neq; si quippiam est aliud illo extimum magis, vt extremi baculi in manu principium: huius aũt in carpi iũctura. Quod, si neq; in manu quoniam superius adhuc principium, neque certe hic: adhuc enim quiescente cubito totum mouetur, quod infra est continuum.*

Nihil enim differunt quæ sunt adnata, ab his, quæ non: fit enim quemadmodum auferibilis pars, baculus: necesse est igitur in nullo esse principio, quod est alterius terminatio: neque si quid est alterum ab illo magis extra, velut extremitatis baculi, in manu principium: huius autem, in carpo. Si autem neque in manu: quia superius adhuc principium: neque hic. Adhuc enim manente cubito, mouetur totum quod deorsum continuũ.

Solut. q̃õnis Remouet dubium deducendo rationem vlterius. Aliquis enim posset dicere ꝙ non est simile. quia manus est pars adnata ipsi carpo, sed baculus non est adnata manui. Hoc remouens Arist. dicit ꝙ quantum ad propositum, illa quæ sunt adnata nõ differunt ab his, quæ non sunt adnata. baculus.n. est sicut pars auferibilis à manu. manus autem est pars non auferibilis s̃m naturam à carpo. & sicut carpo continuatur naturaliter manui motæ, sic manus quandam contiguitatem habet ad baculum motum in actu. Cũ igitur in nullo extremo baculi sit virtus mouens ipsum, manifestum est ꝙ similiter virtus partem aliquam mouens, non est in principio aliquo alterius partis, ad quod terminatur pars illa. puta virtus motiua manus nõ est in extremo brachij, ad quod terminatur. Sicut igitur si sit aliquid extrinsecum ab homine, qđ à manu moueatur, extremum habens in ipsa, sicut baculus motus extremum habet in manu, virtus mouẽs ipsum non est in extremo manus ab baculum, sed superius magis. Similiter, si manus mota terminetur ad carpõ brachij, virtus mouens ipsam, non erit in ipso carpo, sicut nec mouens baculum in extremo manus sed superius magis in eodem. Ita se habet de extremo brachij respectu cubiti. contingit enim totum inferius ad cubitum moueri virtute existẽte in superiori cubito. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Quoniam autem eodẽ se habet modo cum à dextris, tum à sinistris, & simul per contraria mouetur, vt non eo quòd quiescat dextrum, moueatur sinistrum, neque rursus quia hoc, illud: semper aũt in superiori vtrorũque est principium: necesse profectò est in medio mouentis esse principium animæ. vtrorumque enim extremorum medium est vltimum.*

Quoniam autem similiter habet à sinistris, & à dextris, & simul contrarijs mouetur: vt non sit in quiescẽdo semper dextrum, moueri sinistrum: neque in eo quòd hoc, illud: semper autẽ in superiori, amborum principiu: necesse est in medio principium esse animæ mouentis. Amborum enim extremorum medium, vltimum.

Declarat in qua parte existit. Et primo ostẽdit, ꝙ principiũ mouẽs est in medio superioris & inferioris dextri & sinistri, & posterioris & anterioris: Secundo quod illa pars est dissimilis. ibi (Medium autem corporis.) Tertio ꝙ non consistit in tota illa parte, sed in medio eius. ibi (Sed adhuc contingit.) Adhuc prima in duas secundum ꝙ probat intentum suum per duas rationes, secũdo ibi. (Et rationabiliter.) Adhuc duo facit, Primo ostendit ꝙ virtus illa mouens est in medio dextri & sinistri, secundo ꝙ in medio superioris & inferioris. ibi (Similiter autem habet.) In prima intendit ꝙ, qñ aliqua duo simul mouentur, vel simili motu, vel contrarijs, oportet principium motus illorum esse in aliquo priori ad illa duo, quia mouens est prius moto & diuersum ab eo. Contingit autem dextrũ & sinistrũ simul moueri motib. contrariis, et hoc simul, et nõ est sp: ita ꝙ cum sinistrũ moueatur, dextrum quiescat, sed simul mouentur, ergo necesse est principium mouens esse in aliquo priori: hoc autem est medium dextri & sinistri. Quare principium animæ mouens est in medio. Quod autem prius sit medium, patet quia vltimum dextri & sinistri medium est eorum. Illud autem vltimum est in quo est primũ principium mouens, quare principium mouens est in medio. Et dicitur vltimum illud partium exteriorum diuisim sumptarum, quia medium comparatum ad vtrunque extremorum rationem habet vtriusque extremi. Est autem medium respectu dextri & sinistri simul sumptorum. Secundo ibi. 5. Phy. tex. com. 6.

N. LEON. *Simili autem se habet modo hoc ad supernas infernasque motiones, vt eas quæ sunt à capite ijs, quę sunt à spina, in illis quæ habent spinam.*

Similiter autem habet ad motui hoc, & ad eos qui sursum, & deorsum: puta eos qui à capite, ad eos, qui à spina, habentibus spinam.

Ostendit ꝙ primum principium motus sit in medio superioris & inferioris. Et dicit ꝙ istud quòd dictum est consimiliter se habet ad motus omniũ partium, similiter ad motus superioris & inferioris, sicut est caput & spina in habentibus eam. Sed sicut dictũ est, quando aliqua duo mouentur, oportet ꝙ primũ principium mouens illorum sit in aliquo priori. Contingit autem superius & inferius moueri, ergo oportet quòd primum principium motus istorum sit in aliquo priori. hoc autem est medium, quia oportet ꝙ mouens sit coniunctum moto. Mouens autem vnũ est, & istud non posset esse coniunctum superiori, & inferiori nisi esset in medio. Quare manifestũ est ꝙ primũ principiũ mouẽs in aĩali est in medio superioris & inferioris, & dextri & sinistri. Deinde cũ dicit.

N. LEON. *Et profectò recta hoc accidit ratione, sensitiuum etenim hic esse asserimus: icirco alterato per sensum loco, qui circa principium est & immutato, continua simul cum extensa, tum contracta trãsmutantur partes, vt necessariò hanc ob cãm in animalib. eueniat motus.*

Et rationabiliter hoc accidit. etenim sensitiuum hic dicimus esse. Quare alterato propter sensum loco qui circa principium, & permutato, habita simul permutantur extensa & conducta partes, vt ex necessitate propter hoc fiat motus in animalibus.

Probat secũda rõne quòd primũ mouẽs sit in medio. Et d. quod rõnabiliter accidit ꝙ primum mouens sit in medio: quia sensitiuum primum est in medio: & pp alterõnem factã ab illo fit alteratio in partibus cõsequẽter se habẽtibus, pp q̃ alterationẽ partes permutantur secũdũ extensionem & simul ducuntur.

Moués principale animalis i qua parte determinata sit corporis.

Quare primũ mouẽs in aĩali sit ĩ medio.

tur. & propter hoc necessario, fit motus in alijs partibus. Si igitur sensitiuum primum est in medio: primum autem principium mouens est vbi est sensitiuum primum: quia motus fit propter alterationem factam ab illo: manifestum est quod primum principium mouens est in medio. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Mediam autem corporis partem potestate quidem vnam, actu vero plura effici necesse est. simul etenim mouentur à principio membra, & altero quiescente, mouetur alterum, verbi gratia. in A B C, ipsum B mouetur: mouet autē A, sed profecto aliquid quiescere oportet si aliud quidem debet moueri, aliud vero mouere: vnum igitur potestate existens A, actu sanè duo erit: quamobrem non esse punctum, sed magnitudinem quandam necesse est.*

Mediam autem corporis partem potentia quidem vnam, operatione autem necesse est fieri plures. etenim simul mouentur membra à principio: & altero quiescente, alterum mouetur. Dico autem puta in A B G, ipsum B mouetur: mouet autem A. Sed adhuc oportet quidem aliquid quiescere, si futurum sit, hoc quidem moueri, hoc autem mouere. vnum igitur potentia est ipsum A operatione autem duo erit. Quare necesse non punctum, sed magnitudinem aliquam esse.

Ostēdit ꝙ illa pars media. in qua est primum principium mouens est diuisibilis, & ꝙ non est in toto, sed in medio eius est, & dicit ꝙ pars illa media, in qua est primum principium mouens, est vna subiecto: plures autem s̄m operationem, & hoc manifestum est. contingit enim membra, i. partes ipsius simul moueri: & contingit alteram partem moueri altera quiescente: vt si ponamus a b g corporis esse partes, a g vnam partem eius, & g b aliam: contingit a b g b totam magnitudinem, & g b partes extremas moueri diuisim. s. vnam quiescente altera. simul etiam contingit ambas moueri. puta g & b, a mouēte ipsius. Oportet autem cum aliquid mouetur esse primum principium mouens in aliquo superiori: cum igitur b mouetur oportet in ipso a esse illud à quo mouentur b: & cum. g quiescet, oportet ꝙ in a sit aliquid à quo quiescit. Quare a est aliquid vnum subiecto, duo autem secundum operationē. Necesse est igitur a cum in ipso sit aliquid quod mouent, & aliquid quod quiescit, ipsum a non esse aliquid indiuisibile sicut punctum, sed diuisibile secundum magnitudinem aliquam. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Verum enimuero contingit C, simul cum B moueri: quamobrem vtraque principia, quæ sunt in A mota, mouere necesse est. Quiddam igitur oportet esse præter hæc aliud, quod moueat non motum: innitentur ergo extrema & principia ad se inuicem in A, motorum, vt si qui dorsa contra se appellentes moueant crura: verum quod vtrunque mouet necesse est esse, & hoc sanè est anima, aliud quidem ab eiusmodi magnitudine existens, in ea autem collocata.*

Sed adhuc contingit & G simul cum B moueri. Itaq; necesse est ambo principia ea quæ in A mouentur mouere. Oportet igitur aliquid aliud esse præter hæc, mouens & non motum. Appellentur quidem igitur extrema & principia eorum quæ in A mouentur. quemadmodum vtiq; si qui dorsa cōtra tenētes, moueant crucra. sed mouens ambo necesse est esse vnū: hoc aūt est anima, alterū quidē existēs à magnitudine tali, in hac autem existens.

Ostendit ꝙ virtus mouēs non consistit in tota illa parte, sed est in contactu ipsorum: accidit. n. vtranq; partem ipsius a, partis, i. mediæ moueri in simul. Cū enim a, si diuisibile, si diuidatur in g a, & a b contingit g a quàm vocat g & a b, quàm vocat b simul moueri necesse est ipsam simul moueri ab aliquo mouēte immobile illo motu. huius autem mouens immobile prius est & diuersum à partibus, quæ mouentur: oportet igitur in a præter g & b esse aliquod diuersū prius quod est medium vtriusque scilicet b & g: copulabitur igitur vtrinlibet extremorum mobilium, quæ sunt in a toto a seinuicem, sicut duo contra seinuicem dorsa tenentes mouentur secundū crura, quasi per virtutem existentem in contactu, in quo quidem cōctatu partium videtur esse primum mouens, quod est virtus animæ motiua, quare pars animæ motiua existit in magnitudine, sicut virtus quædam ipsius, diuersa tamen ab ipsa secundum rationem, erit in ipso cōtactu duarum partium prima adinuicē.

LECTIO VIII

Præter principale mouens in animalibus quod oporteat esse mouens organice, & quod sit, & in qua corporis sit parte ostenditur.

Per eam igitur rationem, quæ causam dicit motus, appetitio medium est, quod mouet motum: in animatis autem corporibus aliquid eiusmodi corpus esse oportet. Quod igitur mouetur quidem, non est natum mouere, alienas pati potest vires. N. LEON.

Secundum rationem igitur dicētem causam motus, appetitus est medium quod mouet motum. In animatis autē corporibus oportet aliquid esse corpus tale. Quod quidem igitur mouetur, non natum autem mouere, potest pati secundum alienam virtutem.

Postquam Philosophus determinauit de mouente principali in animalibus. in ista parte determinat de eo quod mouet sicut instrumentum. Et diuiditur in partes duas. In prima innuit ꝙ præter principale mouens in animalibus oportet esse mouens aliquod organicum, quod mouet sicut instrumentum, vel organice. in secunda ostendit quod est illud. ibi (Mouens autem necessarium.) In prima dicit ꝙ mouens in animalibus, secundum formam, & rationem, quæ dicit causam motus per se, sed non primo, est appetius nō mouens principale & primo, sed est mouens motū. Mouetur enim appetibili, quod est mouens per se, & primo non motum, & mouet partes organicas ad motum. Præter autem istud mouens oportet ponere in animalibus aliquid corporeum organicum, motum, mouens alias partes organicas, & aliquam, quæ mouetur non nata mouere. Pars autem illa, quæ mouetur, & non nata est mouere, est quæ patitur vel nata est pati à virtute alterius partis & nihil agere in aliā: & talem partem necesse est in corpore esse, sicut est extrema pars manus quæ mouetur ab alia parte, & non habet virtutem mouendi aliquam partem aliam corporis per se. Secundo ibi.

Ipsum autem mouens potentiam habere quandam & robus necesse est. Omnia autem videntur animalia cum spiritum habere connatum, tum ab illo robur capere. Quæ autem connati spiritus sit conseruatio, in alijs dictum est locis. N. LEON.

Mouens autem, necessarium habere quandā potentiam & virtutem. Omnia autem animalia spiritum habent quendā congenitū quo roborantur ac vigent. Quę quidē igitꝰ saluatio spiritus complātati, dictū est in alijs.

Decrarat quid est mouens organice, quod quidem est corporeum. Et intendit declarare ꝙ huiusmodi mouens organice sit spiritus, & diuiditur in partes duas, secundū ꝙ probat hoc per duas rationes secunda ibi (videretur autem bene naturaliter.) Adhuc prima in tres. Primo ponit rationem ad probandum ꝙ spiritus est huiusmodi mouens, secundo ostendit in quo est spiritus huiusmodi mouens. ibi (Hoc autem

ad principium.)tertio excusat a se se solutione cuiusdam quæstionis, quæ posset sibi fieri. ibi § Vtrum autem § In prima dicit quòd mouens primum organice in animalibus debet habere potentiam, per quam possit ab alio moueri & impelli.& virtutē, per quam possit mouere & impellere de facili.Sed manifestum est quòd omnia animalia à prima sui generatione habent spiritum complantatum & proportionatū eis,qui habet potētiam,per quam de facili potest moueri.& habet virtutē, per quam potest mouere aliud & impellere,hoc autem contingit spiritui, quia subtilissimum est corporum mixtorum, subtilissimum autem de facile propellitur & citissime transfertur, quasi per omnia potens penetrare: & ideo vehementissime impellit & mouet. Istud manifestum est ad sensum: Ventus enim, qui spiritus quidam dicitur, de facili impellitur ab aliquo: & virtutem habet impellendi alia.impellit enim aliquando illa quibus obuiat vehementissime. Quare rationabile est quòd spiritus complantatus in animalibus habeat potentiā per quam possit moueri, & virtutem actiuam, per quam possit mouere. Si igitur tale oportet esse mouens organicum in animalibus, manifestum est quòd spiritus est mouens organicum in animalibus. Et, quia fecit mentionem de spiritu quem oportet saluare,& nō dixit qualiter saluatur, addit post, quòd qualiter spiritus complantatus saluetur, dictum est in libris alijs scilicet in libro de generatione animalium, videtur enim esse eadem ratio de saluatione spiritus & de alijs partibus. Vnde intelligēdum est quòd in animalibus continue fit aliqua deperditio.calidum enim agens in humidum,aliquid resoluit:& , cum continue agat in humidum,continue resoluit: & ideo fit deperditio, propter quod oportet si debeant saluari quòd fiat restauratio per alimentum adueniens,quando enim calidum tātum vel plus restaurat quam deperditum sit saluatur animal.Per istum igitur modum spiritus saluatur in animalibus. Cum enim continue fiat aliqua deperditio spiritus per calidum, quandiu quod deperditur potest restaurari,saluatur. Secundo ibi.

[Margin: Cōditiones primi mouentis organice.]
[Margin: Spiritus est mouens organicum in animalibus.]
[Margin: In animalibus continue fit aliqua deperditio per calidum in humidū.]

N. LEON. *IS autem ad animale principium simili se habere videtur modo, vt in flexibilibus punctum quod mouet, & mouetur, ad ipsum immobile. Quoniam autem principiū alijs quidem est in corde, alijs verò in parte proportione respondente, ea propter connatus spiritus eo loci apparet.*

Hoc autem ad principium animalis habere similiter visum est, quemadmodum in iuncturis signum mouens & motum, ad immobile. Quoniam autem principiū his quidem in corde, his autem in proportionali, propter hoc et spiritus congenitus hic videtur existens.

Declarat in quo primo inuenitur spiritus. Et dicit quòd, qui mouet in animalibus organice, videtur se habere ad principale mouēs immobile, sicut signum monens in iunctura, mouet motum. mouet enim partem corporis posteriorem & mouetur: sicut igitur huiusmodi signum recipit à mouente immobili virtutem mouendi & motum, sic spiritus recipit virtutē per quam mouet & mouetur: & modum mouendi à mouente principali. Nunc est ita quòd principale mouens est in corde, vel in proportionali, Et ratio huius est quia ibi debet esse principale mouēs, vbi terminantur alterationes & mutationes sensuum: hoc autē est cor, vel sibi proportionale Quare mouēs principale ī corde erit, vel in proportionali: ergo spiritus primo debet esse in corde. Cuius ratio est, quia primo mouens & primo motum debent esse proxima & simul, si ergo principale mouens est in corde & primo motum, scilicet spiritus: manifestum est quòd debet esse in corde in habentibus cor: vel in proportionali cordi in animalibus non habentibus cor. Tertio ibi.

[Margin: Principale mouens in animalibus debet esse ubi terminātur alterationes & mutationes sensuū. Lege primū de Gener. & Cor. lect. 14]

N. LEON *Vtrum igitur semper idem sit spiritus, an semper diuersus efficiatur, alius est sermo: idem de alijs etiam est partibus.*

Vtrum quidem igitur idem sit spiritus semper, aut fiat semper alius, alter est sermo: idem enim est, & de alijs partibus.

Excusat se à solutione cuiusdam quæstionis. Dictū est enim quòd spiritus est mouens organicè. Quæret aliquis vtrum ille spiritus vnus & idem maneat in tota natura & vita. Et dicit quòd vtrū spiritus maneat vnus & idem in tota vita, alibi dictum est. Eadē enim ratio videtur esse de spiritu & de alijs partibus. Qualiter autem maneant partes alibi dictum est, scilicet in libro de Generatione animalium Vnde intelligendū est quòd secundum quòd dicit ibi Philosophus, caro & os, & vnumquodque naturalium dicuntur & secū dum formam & secunda materiam, & eadem est pars subiecto, quæ secundum materiam est & secundum formam, sed secundum proprietates materiæ dicitur secundum materiam: & secundum proprietates formæ dicitur secundum formam. In tota autem duratione rei naturalis partes secundum formam manēt sed partes secundum materiam non manent omnino sed fluunt, sicut videmus in fluuio quòd partes fluuij manent secundum formam, sed fluunt secundum materiam, nisi quòd diuersitas est quòd in fluuio nō manet aliquod idem secundum numerum, sed secundū speciem. Sed in animalibus semper aliquid manet secundum numerum: quia aqua, quæ aduenit non cedit in eandem substantiam numero cum aqua, quæ prius aduenit, sed est extra ipsam, quamuis continua. In partibus autem eorum, quæ nutriūtur, illud quod aduenit, trāsmutatur in illud, cui aduenit & efficitur vnum numero cum illo, ita vt nihil vnius sit extra aliquid alterius: & ideo manent eædem numero in actu toto tempore: quamuis aliquid resoluatur ab eis & aliquid adueniat. Deinde cum dicit.

[Margin: Vnumquodque naturalium dicitur secundū formam & secundum materiam.]

N. LEON *Videtur autem per commodè se habere vt mouere possit, & robur præstare, motionum namque opera sunt impulsus, & tractus: iccirco instrumentum, tum augeri, tum contrahi posse oportet. talis autem spiritus est natura, etenim eandem ob causam sine vi contracta, cum attractiua, tum impulsoria est, grauitatemque, etiam ad ignea, & leuitatem ad contraria habet.*

Videtur autem bene naturaliter habens hoc ad quod sit motiuum & exhibeat virtutem. opera autem motus sunt pulsio & tractio. Quare oportet organum augeri posse & breuiari. Talis autem est spiritus natura. Etenim sine violentia contrahitur, & tractiua & pulsiua propter eandem causam: & habet grauitatem ad ignea & leuitatem ad contraria.

Ponit secundam rationem ad probandum ꝙ spiritus est mouens organice: & diuiditur in duas. In prima ponit rationem. In secunda declarat quoddam acceptum in ea. ibi § Oportet autem quod futurum est. § In prima dicit quòd mouens organice in animalibus naturaliter debet esse tale, vt bene possit moueri à mouente principali, & ꝙ habeat virtutē mouēdi animalia de facili & sine violentia. Motus autem, quò mouentur aīalia motu progressiuo, est motus pulsus & tractus. In motu aūt pulsus oportet ꝙ mouens; impellat se ad aliud, in motu tractus oportet ꝙ aliud trahat ad se, vel ad aliud quare manifestū est ꝙ in vtroq; mo tu oportet ꝙ mouens organice sit coniunctum mouenti principali & mobili non mouenti, hoc autem non

[Margin: Motus quo mouentur animalia motu progressiuo est motus pulsus & tractus.]

non poteſt eſſe niſi mouens organice poſsit augeri,& minui,augeri per rarefactionẽ,minui per ingroſſationem . tale autem eſt ſpiritus . Spiritus enim poteſt trahi,& iterum impelli,contrahi & augeri ſine violentia propter eandem cauſam, quia habet grauitatem, & leuitatem ſecundum quod comparatur ad diuerſa.Secundum enim quod comparatur ad ignea & leuia,grauitatem habet,inquantum in ipſo virtute manent corpora grauia & poteſt ingroſſare. Secundum autem, quod comparatur ad contraria vt ad grauia leuitatem habet,quia leuia manent in ipſo virtute,& poteſt rarefieri. Quare manifeſtum eſt quod ſpiritus poteſt augeri & minui,& ſic habet potentiã,p quam poteſt moueri & impelli ab alio, & virtutem per quã poteſt mouere de facili.Si igitur tale eſt mouens organicum, manifeſtum eſt quod ſpiritus eſt mouens organicum in animalibus. Secundo ibi.

N. LEON. *Quod autem mouere debet non per alterationem huiuſmodi eſſe oportet: vincunt enim ſe inuicem per exuperantiam naturalia corpora, leue quidẽ deorſum à graviore ut deductum,graue vero ſurſum à leuiore: Qua igitur moueat parte,commota tamen anima, & quam ob cauſam dictum eſt.*

Oportet autem quod futurum eſt mouere,& non alteratione tale eſſe. Obtinent enim ſecundum exceſſum naturalia corpora inuicem, leue deorſum à grauiori deuictum: graue autem ſurſum à leuiori. Qua quidem igitur mouet mota parte, anima, dictum eſt, & propter quam cauſam.

Manifeſtat quoddam dictum. Dictum eſt enim ꝙ ſpiritus poteſt augeri & minui,quia habet grauitatẽ & leuitatem. Declarat quomodo habet iſta.& dicit, quòd illud quod mouet organice in animalibus debet eſſe,ſ.graue & leue non alteratione, ſ. ſolum, ſed compoſitione. Contingit enim ꝙ aliquid per alterationem eſt graue . vt ignis poteſt ingroſſari à frigido & ſic grauitatẽ habet, ſed non vt ignis & naturaliter ſed violenter.Similiter aer rarefieri, vt ſi calefiat pôt etiam ſimiliter habere leuitatẽ.Similiter ſpiritus grauitatem poteſt habere per alterationem, vt ſi ingroſſetur & infrigidetur,& leuitatẽ ſi rarefiat, & calefiat, ſed non ſolum grauitatẽ habet iſto modo, ſed habet hoc ex compoſitione. Si enim ſolum ſecundum alterationem grauitatem haberet & leuitatem non poſſit ſine violentia conſtringi & rarefieri. Videmus.n. ꝙ illa,quæ ſolum alteratione ſunt grauia vel leuia cõtinent ſe inuicẽ,vt leue à grauiori detinetur deorſum graue à leuiori ſurſũ.Si ergo ſpiritus ſine uiolẽtia poteſt ingroſſari & rarefieri,& extendi,& remitti, manifeſtum eſt quod non ſolum alteratione eſt & grauis & leuis, ſed compoſitione, Tunc recapitulat & dicit quòd in qua parte anima exiſtens mouet corpus, & propter quam cauſam,dictum eſt.

Quomodo ignis poſsit habere grauitatem.

LECTIO IX.

Comparatio animalis in ſuiipſius motib. ad ciuitatem rectè legibus inſtitutam.

N. LEON. *Et exiſtimandum profectò eſt conſtare animal vt ciuitatem bene legibus inſtitutam. In hac etenim poſt quã ſemel ordo conſtiterit,nihil opus eſt ſecreto duce. quem ſingulis quę geruntur intereſſe oporteat, ſed quiſq; iam vt mandatum eſt quod ad ſe pertinet agit, & aliud poſt aliud conſuetudine efficitur. In animalibus autem hoc ipſum natura efficitur, & quoniam vnumquodque ſic conſtitutorũ ad ſua exequẽda munia natum eſt,vt nihil opus ſit vnicuique animam interceſſe,ſed cum illa in certo corporis conſiſtat principio, alia quidem viuere, quę ſunt annexa,proprium autem opus efficere per naturã.*

Exiſtimandum autem conſtare animal quemad modum ciuitatem bene legibus rectam. In ciuitate enim quando ſemel ſtabilitus fuerit ordo, nihil opus eſt ſeparato Monarcha,quem oporteret adeſſe per ſingula eorum, quæ fiunt, ſed ipſe quilibet facit quæ ipſius,vt ordinatum eſt, & fit hoc poſt hoc propter conſuetudinem. In animalibus autem idem hoc propter naturam fit,& quia natum eſt vnumquodque ſic conſtantium facere proprium opus, vt nihil opus ſit in vnoquoque eſſe animam. ſed ea in quodam principio corporis exiſtente, alia quidem viuere eo quòd adnata ſunt: face re aũt proprium opus propter naturam.

Poſtquam Philoſophus determinauit de principijs & modo motus,qui fit in animalibus, in iſta cõparat motus,qui fiunt in animali ab anima,motibus eorum,qui fiunt in ciuitate à monarcha,comparans animal ciuitati, & motus animalis motibus eorum in ciuitate, & animam quæ eſt cauſa motuum in animalibus,ad Monarcham ciuitatis, qui eſt cauſa motuum,qui ſunt in ipſa ; ad determinandum illud, quod dixit prius,animam exiſtere in aliqua parte,& principaliter mouere totum corpus. & diuiditur in duas partes.In prima facit quod eſt dictum.In ſecunda re capitulat.ibi;Quomodo quidem ergo. In prima dicit quod exiſtimandum eſt qualiter animal,quod mouetur motu progreſsiuo , ſe habet ſicut ciuitas bene conſtituta & legibus ordinata.Sicut enim ciuitas cõpoſita eſt ex partibus habentibus ordinem adinuicẽ ad aliquod vnum,& ſic in ciuitate omnes partes recipiunt virtutem operandi & modum ab aliquo vno,& bonum ſuum ordinant in bonum illius. Sic in anima ſi omnes partes virtutem, & modum operandi accipiunt ab aliquo vno,& bonum ſuum ordinant in bonum illius.Sic autem videmus in ciuitate quod quando ordo politiæ ſemel bene ſtabilitus eſt per legem vel conſuetudinem,non oportet ꝙ in operatione cuiuslibet ciuis ſit ſemper præſens Monarcha ſecũdum ſubſtãtiam,ſed quilibet facit quæ ad ipſum pertinet, & ſecundum quod ordinatum eſt, & vnum fit poſt aliud propter conſuetudinem vel legem.Similiter in animalibus contingit.Cum enim conſtitutum eſt ſecundum omnes ſuas partes,tunc quælibet pars, naturaliter operatur ſecundum ꝙ nata eſt operari,nec neceſſe eſt animam eſſe præſentem cuilibet parti corporis,ſed præſens eſt vni parti, aliæ autem natæ ſunt viuere eo quòd coniunctæ ſunt vel adnatæ illi parti in qua eſt anima. operatur enim quælibet pars propriũ opus propter naturam & non coſuetudinem. Sed eſt intelligendum ꝙ,ſi anima cõſideretur ſecundum ſubſtantiã ſuam ſic eſt in toto corpore & in qualibet parte, ſicut actus, & perfectio ſubſtantialis eorum , quamuis principaliter in vna parte, ſcilicet, in corde vel proportionali ſibi, & ſic non loquitur hic Philoſophus de ipſa. ſi autem conſideretur ſecundũ virtutem motiuam ſic eſt in principali animalis parte.& in illa exiſtens mouet alias mediante ſpiritu. & ſic intelligendum eſt hoc quod dicit Philoſ.(Sed in quodam principio exiſtente corporis, alia quidem viuere)& viuere exponatur,per mouere. Secundo ibi.

Comparat philoſo. hus motus, qui fiunt in animali ab anima, motibus eorum qui in ciuitate à monarcha.

Quoniã modo anima ẽ in toto,& in qualibet animalis parte dicatur eſſe.

N. LEON. *Quonam igitur modo voluntarijs motibus mouentur animalia, & quas ob cauſas, dictum eſt.*

Quomodo igitur mouentur voluntarijs motibus animalia, & propter quas cauſas, dictum eſt.

Recapitulat.Et dicit, ꝙ quõ aĩalia mouentur motibus voluntarijs, & propter quas cauſas, dictum eſt.

LECTIO X.

De motibus quarundam partium in ipſo animali, tum voluntarijs,tum non voluntarijs.

N. LEON. *Sed in voluntarijs etiam quibuſdam motionibus quę-*

dam mouentur partes. plurimis autem non voluntarijs. Inuoluntarios autem dico motus vt cordis & pudendorum. Apparente namq; sæpenumero re aliqua, quãquã mens nihil decernat, mouentur. Non voluntarios vero vt somnum & vigiliam, & respirationem, & quicunq; alij eius generis sunt motus. horum enim nullius simpliciter phantasia aut appetitio domina est.

MOuentur autẽ & aliquibus inuoluntarijs quędam partium, plurimis autem non voluntarijs Dico autem inuoluntarios, vt puta eũ qui cordis, & pudendorum, multotiens enim apparente aliquo, non tamen iubente intellectu, mouentur. Non voluntarios autem, vt puta somnum, & vigiliam, & respirationem; & quicunque alij tales sunt. nullius enim horum domina simpliciter est neque phãtasia, neque appetitus.

Postquam Philosophus determinauit de causis motus voluntarij, determinat de causis motus inuoluntarij Et diuiditur in duas. in prima ponit intentũ suũ In secunda probat. ibi § Sed quoniam necesse § In prima dicit q sicut animalia mouentur motibus voluntarijs, sic contingit ipsa moueri motibus inuoluntarijs & motibus non voluntarijs: & pluribus non voluntarijs mouentur quam volũtarijs. Et exponit qui sint motus voluntarij & non voluntarij dicẽs q motus voluntarij sunt motus, qui fiunt per sensum vel per imaginationem. inuoluntarij autem fiunt à natura: sed nõ mediante appetitu animali vel intellectuali, sed naturali magis, sicut sæpè contingit in corde & in genitalibus. Contingit enim apparẽte aliquo delectabili vel tristabili moueri cor & pudenda: & hoc contra imperium rationis, & intellectus: & huiusmodi motus inuoluntarius est, quia fit contra imperium voluntatis Motus vero non voluntarij sunt sicut somnus, & vigilia, & inspiratio, & consimiles. isti enim sunt nõ volũtarij, quia phantasia, simpliciter non est domina alicuius illorum, similiter nec appetitus. Et dicit simpliciter, quia phantasia aliquo modo domina est. Et non dicuntur inuoluntarij, quia non sunt contra imperiũ rationis, & voluntatis. Secundo ibi.

Motus uoluntarij, & inuoluntarij qui sint.

N. LEON. *Verum quoniam alterari animalia naturali alteratione necesse est, partibus autem alteratis alias quidem augescere, alias vero minui, vt iam moueantur & commutentur per mutationes se mutuo sequi natas, causæ autem motionum naturales, nec non ipsi præter rationem dictarum partium facti motus interueniente sanè, fiunt alteratione. Cogitatio namq; sanè & imaginatio (vt dictum est prius) agentes adducunt affectiones: nam agentium species repræsentant.*

Sed quoniã necesse alterari naturali alteratione animalia, alteratis autem partibus, hæc quidem augeri, hæc aũt decrementum pati, vt iam moueantur, & permutentur natis haberi permutationibus inuicem, causæ autem motuum, caliditas & frigiditas, quæ de foris, & intus sunt naturales & præter rationem vtique facti motus dictarum partium alteratione incidente fiunt. Intellectus enim & phantasia, vt dictum est prius, factiua passionum afferunt: species enim factiuorum afferunt.

Assignat causam huius motus inuoluntarij, & primo facit hoc. Secũdo recapitulat. ibi § De partibus qui dem igitur. § Adhuc prima in duas. Primo assignat causam motus inuoluntarij, secundo modum huius motus. ibi § Motus autem § Adhuc circa primũ duo facit. Primo assignat causam huius motus, secundo declarat quare partes maxime mouentur isto motu. ibi (Maxime autem partium) In prima dicit q animalia mouentur motibus inuoluntarijs, quoniam necesse est animalia & partes animalium, cum sint corpora naturalia, alterari, quibusdam alterationibus naturalibus ab intrinseco, vel à continente, alteratis autem partibus animalis necesse est quasdam dilatari & augeri, quasdam diminui & restringi: & hoc secundum q spiritus ingrossatur vel rarefit ita vt moueantur abinuicẽ permutationibus, quibus natæ sunt moueri. Causa huiusmodi alterationum & transmutationum sunt caliditas & frigiditas continentis: & caliditas & frigiditas intrinsecę & naturales. si enim continens fuerit calidum vel frigidũ calefacit vel frigefacit contentum. similiter intrinsecũ naturale & frigidum alterant corpus: & tunc contingit partes alterari nõ iubente intellectu. qua ratione mouentur quædam partes sicut pudenda incidente tali alterante ab exteriori vel ab interiori: incidit autem interius alteraũs per intellectum vel phantasiam. intellectus enim & phantasia afferunt huiusmodi passionem vel transmutationem. Nam intellectus & phantasia afferunt species rerum, species autem calidi virtutem habet calidi, quia effectus calidi virtutẽ habet calidi. species autẽ calidi intellecta vel imaginata, effectus est calidi. iõ habet virtutẽ calefaciẽdi. Similiter species frigidi virtutem habet infrigidandi corpus cum sit effectus ipsius Secundo.

Quare animalia mouentur motibus inuoluntarijs.

Intellectus & phantasia virtutem habent calefaciendi vel infrigidandi.

N. LEON. *Id autem præcipue illæ declarãt partes, quoniã vtraque earum tanquam se iunctum est animal. cuius sanè rei causa est, quia vitalem continent humiditatem, cor quidem manifestum eam ob causam quòd principia habet sensum. genitale autem membrum, quoniam huiusmodi est signum: ex illo etenim tanquam animal quiddam, genitalis seminis virtus prodit.*

Maxime autem partium hæ faciunt notabiliter, propeerea qui velut animal quoddam separatum sit vtrũq; pars. huius autem causa, quia habet humiditatem vitalem. Cor quidem igitur manifestum propter quam causam, principia enim habet sensum. Pars autem genitalis quia talis est signum. Etenim exit ex ipsa velut animal quoddam, nimirum spermatis virtus.

Declarat qualiter quædam partes maxime mouentur isto motu inuoluntario. Et dicit quòd inter omnes partes corporis illæ, quæ maxime notabiliter mouentur isto motu, sunt cor, & genitalia. Et causa huius est, quia vtraque pars est velut animal separatum habens humiditatem vitalem. Cor quidem, quia in corde est primum principiũ sensitiuum, & ad ipsum terminantur alterationes eorum. animal autem habet humiditatem vitalem, hoc est spiritum complantatum, & ideo cor, cum sit velut animal, habet talem humiditatem, talis autem humiditas est mobilis de facili à natura, vt dictum est prius, propter quod de facili mouetur. Sic igitur apparet propter quid cor mouetur isto motu, & propter quã causam similiter genitalis pars mouetur isto motu, quia est velut animal separatum: quia huiusmodi figuratiuũ est aĩalis: quia ab huiusmodi parte exit sperma, quod habet virtutẽ animalis: & oportet q habeat humiditatẽ vitalẽ quæ bene moueatur sicut dictũ est. & iõ hmõdi pars' nata est moueri motu inuoluntario. Deinde cum dicit.

Cor & genitalia maxime mouentur motu inuoluntario.

N. LEON. *Motiones autem principio quidem à partibus, partibus vero à principio ratione accidunt, & ad se inuicem hoc contendunt modo.*

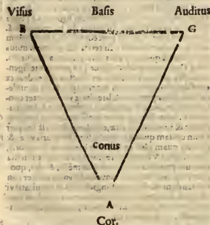
Motus autem ad principia à partibus: & partibus à principio rationabiliter eueniunt: & ad seinuicem sic pertigunt.

Dat modũ motus in aĩalibus. Et primo facit hoc, secundo soluit quæstionem quandam, quæ posset fieri, ibi (Quod autem quandoq;) in prima duo facit. Primo

mo proponit intentum suum. Secundo manifestat. ibi. § Oportet enim intelligere. § In prima dicit, quòd rationabiliter motus fit à partibus ad principium, quandoque à principio ad partes, quandoque à parte ad partem: ita quòd motus quandoque incipit ab vna parte, & tendit in aliam partem, vel eandem. Secundo ibi.

N. LEON. *Oportet enim intelligere A, principium. motiones igitur pro eniusque descriptorum elementorum ratione ad principium veniunt: & à principio moto & commutato, quando quidem potestate est multa, principium quidem B, ad B, quod autem est C, ad C, quod vero est vtrunque ad vtrunque: à B, autem ad C, quod vero ab ipso B, ad A, pergit, vt ad principium, ab ipso autem A, ad C, vt à principio.*

Oportet enim intelligere A, principium, motus igitur secundum vnumquodque elementum inscriptorum ad principium pertingunt, & à principio moto & permutato: quoniam multa virtute est. principium quidem ipsius B, ad B, quod autem ipsius G, ad G, quod autem amborum ad ambo. Item à B, ad G, & à B, quidem ad A, venire, vt ad principium: ab A, autem ad G, vt à principio.

Manifestat propositum suum in terminis. Et dicit fit à primum principium motus, scilicet cor, b, & g, sint duæ partes, vt puta sit b, visus, & g, auditus, ita quòd describatur vnus triangulus, & a, sit in cono ipsius: b, & g, in extremitatibus basis, tunc manifestum est quòd motus ipsius b, & ipsius g, idest visus & auditus, ad principium pertingunt, scilicet ad a, idest ad cor. Alterationes enim sensuum exteriorum terminantur ad cor, & ideo facta alteratione in sensum visus & auditus, pertingit vsque ad cor huiusmodi alteratio. Similiter motus & transmutatio facta in corde pertingunt ad visum & auditum. cum enim cor alteratur, alterantur partes exteriores. Similiter contingit motum ab eodē venire in idem, vt visu ad visum, vel à g, ad g, idest ab auditu ad auditū, cum. n. alteratur visus huiusmodi alteratio peruenit ad cor, & alterato corde, iterum alteratur visus ad magis inspiciendum, vel minus. Similiter alterato auditu alteratur cor, quo alterato, iterum alteratur auditus, ad magis & minus audiendum. Iterum potest motus pertingere ab vno sensu ad alium sensum, vt à visu ad auditum, & hoc sic. Cum alteratur visus contingit alterari cor, corde alterato, alteratur auditus ad audiendum, & sic pertingit motus à visu ad auditum. Similiter potest fieri econuerso. cum auditus alteratur, alteratur cor, corde alterato alteratur visus ad videndum. Sic igitur apparet quòd motus potest pertingere ab vno sensu ad alium, & econuerso, & ab vno sensu ad cor, & econuerso. & iterum ab eodem in idem potest fieri. Secundo ibi.

Alteratio-nes sensuum exteriorum terminātur ad cor.

Praeterea alias quidem eadem cogitantibus fit motus, qui prater rationem est in membris, alias vero non. In causa autem est quòd aliquando quidem partibilis subest materia, aliquando vero non tanta, aut non talis. N. LEON.

Quòd autem quandoque quidem eadem intelligentibus fit motus, qui prater rationem in partibus, quandoque autem non, causa quidem inesse passiuam materiam, quandoque autem non tantam, aut talem.

Soluit quæstionem quandam quæ posset fieri. Contingit enim aliquando quòd idem appræhendentibus fit motus, contingit quandoque quòd non. sicut enim aliquando aliquis præsente delectabili, vel tristabili mouetur, aliquando ille idem, præsente illo delectabili, vel tristabili, non mouetur, aliquando præsente delectabili, vnus mouetur, alius non: posset aliquis quærere propter quā causam hoc est. Et soluit dicens quò causa propter quā eadem intelligentibus quandoque fit motus, aliquando non, est: quia ad motum non solū requiritur appetitus, sed quod mouetur, & dispositio eius, quod mouetur, & ideo secundum diuersitatem eius quod mouetur, sequitur diuersitas motus. Aliquando enim subiectum est dispositum ad motum, & tunc præsente delectabili mouetur animal, & secundum quòd magis est dispositum, magis & citius mouetur, ita quòd secundum maiorem, & minorem dispositionem sequitur maior motus, vel minor. si autem non fuerit subiectum dispositum ad motum, non mouetur præsente delectabili. Contingit autem quòd vnus aliquando dispositus est ad motum alter non, & tunc præsente eodem delectabili vnus mouebitur, alter non, iterum contingit, quòd vnus & idem aliquando disponitur ad motum aliquando non, & ideo præsente eodem delectabili aliquando mouetur, aliquando non. Deinde cum dicit. Solutio quæstionis tacitæ.

De partibus quidem singulorum animalium, & de anima, de sensu quinetiam & memoria, & somno, nec non de communi motu, causas diximus. Reliquum est de generatione pertractare. N. LEON.

De partibus quidem igitur vniuscuiusque animaliū, & de anima, adhuc autem de sensu, & somno, & memoria, & communi motu diximus causas. Reliquum autem est de generatione dicere.

Recapitulat. Et dicit quòd, quia dictum est de partibus cuiuslibet animalis, sicut in libro de animalibus. Et dictum est de anima in libro de Anima, dictum est etiam de sensibus & sensibilibus ipsis, & de memoria & reminiscentia, iterum dictum est de causis motus animalium, & hoc in vniuersali, consequenter dicendum est de generatione animalium.

Expositionis Libri de Motu Animalium secundum Petrum de Aluernia. Finis.

ARISTO-

ARISTOTELIS Stagiritæ,

PERIPATETICORVM PRINCIPIS, *De longitudine, & breuitate vitæ.*

Cum Petri de Aluernia, præclarissima expositione.

SVMMA LIBRI.

Quænam animalium breuis, ac longioris esse vitæ ligantur: causæ item cum apparentes, tum veræ inuestigantur; quæ cunctis viuentibus vitam breuem, aut longam præbent.

LECTIO PRIMA.

De quo agendum sit, item animalium alii longæ, alia breuis esse vitæ: & qua de causa alia breuis alia longioris vitæ fieri, & cur rerum aliquæ faciles, aliquæ vero difficilis sint corruptionis.

N. LEON.

CVr autem animalium nonnulla quidem sunt longæua, alia vero breuioris vitæ: & omno de vitæ extensione & breuitate, perscrutãda sunt causę.

DE eo autem quod est hæc quidem esse longę vita animalium, hæc autem breuis vita: & vniuersaliter de vitæ longitudine & breuitate cõsiderandæ sunt causę.

Tex. com. 1.

SIcut scribitur quarto & sexto Metaphysicorum, eiusdem scientiæ est considerare subiectũ & per se passiones illius subiecti, sicut & primi Philos. est considerare ens ſm ꝙ ens, & passiones per se entis secundum ꝙ est ens, & ratio huius potest esse, quoniã scientia est habitus conclusionis syllogismi demonstratiui. Syllogismus autem demonstratiuus cõcludit passionem de subiecto per causam proximam, & immediatam: & ideo scientiam oportet considerare subiectum & passiones illius. In scientia autẽ naturali consideratur ens mobile, ideo oportet considerari in sciẽtia naturali passiones entis mobilis secundum ꝙ mobile est. Corpus aũt animatum est ens mobile, quia hebet in se principium motus, ideo naturalis considerare habet corpus animatum, & ea, quę debentur corpori animato secundum ꝙ huiusmodi. modo passiones corporis animati diuersificantur secundum diuersos gradus viuentium. aliæ enim sunt passiones animati, vt animatum est, & aliæ animati secundũ quòd sensitiuum: & alię secundũ quòd animal huiusmodi. Gradus autem viuentium sunt quatuor. Quædam. n. viuentia sunt solum animæ vegetatiua, quædam autẽ vegetatiua & sensitiua: immobilia tamen secundum locum, sicut sunt conchilia maris, bruta imperfecta. Quædam sunt quæ viuũt vita vegetatiua & sensitiua, & mobilia sunt secundum locum, vt bruta perfecta. Quædam autem cum hoc sunt intellectualia, vt homines, & secundum hoc sunt diuersę passiones corporis animati secundum ꝙ viuit vita vegetatiua: quędam ſm ꝙ viuit vegetatiua & sensitiua, Quædam ſm quòd participat motum secundum locum. Quædam est passio animati secundum ꝙ participat rationem. Et est intelligere, quod secundum quòd huius nõ est de consideratione naturalis, passiones enim corporis animati, secundum quòd mobile, est moueri: & de talibus considerat Philosophus in lib. de Motibus animalium, & in libro de Progressu. In libro enim de Motu animaliũ considerat causas motus animalium: in libro de Progressu considerat de partibus aptis ad motum, mediantibus quibus animal mouetur. De passionibus vero, quæ sequuntur corpus animatum secundum animam sensitiuam, determinatur in lib. de Sensu & sensato, & de Somno & Vigilia, & de Memoria & Reminiscentia. Passiones vero, quę sequuntur corpus animatum secundum quòd huiusmodi, sunt proprie mors & vita, & longitudo, & breuitas vitæ, & aliæ, quæ coordinãtur ad istas. Secundum enim partem animæ vegetatiuam, primo viuunt animata, secundũ quòd dicit Aristoteles 1. de generatione animalium, quod embryo prius vita plantæ viuit quàm vita animalis: & tales passiones sunt sanitas & ægritudo. sanitas enim, bona est dispositio ad vitam, & ægritudo, mala dispositio: tales sunt similiter nutrimentum, & nutribile. De Morte & Vita determinatur in libro de Morte & Vita: in quo determinatur de Inspiratione & Respiratione, quæ sunt necessaria ad vitam, in quibusdam, & de Iuuentute & Senectute, quę diuersificant vitã. & de istis insimul, quia fere easdem causas habent. † De sanitate autem & ægritudine in libro separato similiter de nutrimento & nutribili, qui libri nondum peruenerunt ad nos. De causis vero Longitudinis & Breuitatis Vitæ, in isto lib. consideratur. Consideratur enim propter quam causam quædam sunt longioris vitæ, quædam autem breuioris. Diuiditur autem liber iste in procemium, & executionem, secunda ibi. § Sunt autem habentia. § Prima diuiditur in partes tres. In prima dat intentionem suã. In secunda dat modum procedendi. ibi. § Principium autem considerationis. In tertia dat ordinem huius doctrinæ ad quasdam alias partes scientiæ Naturalis. ibi. § De somno quidem igitur. § In prima intelligendum est, ꝙ cum consideratio effectus dependeat ex consideratione causarum & principiorũ, ad considerationẽ de longitudine & breuitate vitæ oportet considerare de causis & principijs lõgitudinis & breuitatis vitæ. Ideo dicit ꝙ nobis considerantibus longitudinem & breuitatem vitæ, cõsiderandum est propter quam causam quædã animalia sunt longioris vitæ, & propter quam cãm quædã sunt breuioris: longioris, sicut elephas & homo: breuioris, sicut sunt animalia quorum periodus nõ est nisi vnus mẽsis, & alia, quorum vnus dies notabilis tantum: Et vniuersaliter considerandum est de causa longitudinis & breuitatis vitæ: quod dicit propter plantas, quarum quædam sunt longioris vitæ, quædam breuioris, quarum causas assignabit. Secundo ibi.

Ratio quare eiusdem scientiæ sit considerare subiectũ, & p se passiones illius subiecti.

Passiones corporis animati diuersificantur secundum diuersos gradus viuentium.

Quę sunt illa quæ proprie consequãtur corpus animatum secũdum quod huiusmodi.

† Partem, quæ extat huius libri de sanitate & morbo imprimi curabimus in fine libri.

Intentio huius libri.

Quæ sunt animalia longioris, & breuioris vitæ.

N. LEON.

Dispositionis autem principium necessarium est primo ambigere de ipsis.

Primum autem considerationis necessarium, primo ex eo quod est dubitare de ipsis.

Dat modum considerandi. Et diuiditur in duas partes. In prima dat modum considerandi. In secunda dat causam huius. ibi. § Non enim est palam. § In prima dicit quòd in his, quæ sunt immanifesta procedendum sit ex manifestis & primo dubitando, volentibus considerare causas longitudinis & breuitatis vitæ: primo procedendũ est dubitando. Secundo ibi.

N. LEON.

Non enim palam an eadem sit, vel alia causa animalibus, & stirpibus, quare hæc quidem longæua sunt: illa vero vitæ breuioris. nam in stirpium genere aliæ annuæ, nonnullæ diuturnam habent vitam.

Non enim est palam, vtrum alterum aut idem causa omnibus animalibus & plantis, eius quod est, hæc quidem esse longæ vitæ, hæc autem breuis, & plantarum has quidem pauci temporis, has autem multum durabilem habere vitam.

Assignat

Asignat causam huius, Et diuiditur in duas, secundum duas causas quas assignat. secunda ibi. § Adhuc autem vtrum eadem.] In prima dicit. In his, quę sunt immanifesta nobis rationabile est procedere dubitando. Sed immanifesta est nobis causa longitudinis, & breuitatis vitæ in viuentibus: ergo in hac procedendum est primo dubitando. Minorem declarat dicens quòd rationabile est procedere dubitando: quia non est manifestum. vtrum propter eandem causam omnia quæ sunt longioris vitæ, sint longioris vitæ. nec similiter est manifestum vtrum propter eandem causam, omnia quæ sunt breuioris vitæ, sint breuioris vitæ. Similiter in plantis non est manifestum, vtrum propter eandem causam hæc sunt breuioris vitæ, & alia longioris. Secundo ibi.

N. LEON. *Praterea, vtrum de ijs, qua natura consistuuntur longęua sint secundum naturam sana, an disterminatum est id quod breuis est vita à valetudinario? an in quibusdam morborum generibus, qua valetudinaria naturaliter sunt corpora, & illa qua breuis sunt vita vicissim commutant. in alijs autem valetudinarios nihil prohibet esse longauos.*

Adhuc autem, vtrum eadem, quę longę vitę, & quę secundum naturam sana, natura constantium, aut separata sunt, & quod breuis vita, & languorosum, aut secundum quosdam quidem languores appropinquant languorosa secundum naturam corpora, his qua breuis vita, secundum quosdam autem nihil prohibet languorosos esse longa vita existentes.

Asignat causam aliam procedendi dubitando, & posset esse declaratio Minoris perfecta, & dicit, quòd rationabile est procedere dubitando: quia immanifestum est vtrum, eadem sint animalia sanatiua, & quæ sunt longioris vitæ, aut alia sunt sanatiua, & alia quæ longioris vitæ. & immanifestum similiter est, vtrum eadem sint animalia ægrotantia, & quæ breuioris vitæ, aut sint aliqua ægrotatiua, quæ tamen sunt longioris vitæ. Deinde cum dicit.

N. LEON. *De Somno quidem & Vigilia dictum est prius. De vita autem & morte posterius est dicendum, similique modo de morbo & sanitate quantum ad naturalem pertinet philosophiam. In præsentia autem de causis, ob quas alia quidem longęua sunt, vt diximus, alia vero breuioris sunt vitę, considerandum.*

De Somno quidem igitur & vigilia dictum est prius. De vita autem & morte dicendum est posterius. Similiter autem de languore & sanitate, quantum adiacet Naturali philosophię. Nunc autem de causa eius quod est, hoc quidem esse longę vitę, hoc autem breuis vitę (sicut dictum est prius) considerandum.

Ordo istius partis scientiæ naturalis ad quasdam alias partes philosophię. Dat ordinem istius partis ad quasdam alias partes scientiæ Naturalis. In libro enim de Somno & Vigilia, & Sensu & Sensato dixerat de istis passionibus dicendum esse, ideo dicit quòd de Somno & Vigilia dictum est prius in libro de Somno. De vita autem & morte dicendum est posterius, & similiter de sanitate & ægritudine, & hoc quantum pertinet ad naturalem. Et dico hoc, quia considerare causas sanitatis & ægritudinis in vniuersali pertinet ad naturalem, sed in particulari pertinet ad Medicum. Nunc vero dicendum est de causis, longitudinis & breuitatis vitæ, sicut prius dictum est. Deinde cum dicit.

Particula prima text. huius.

N. LEON. *Hoc autem habet discrimen cum vniuersa quędā ad vniuersa genera, tum eorum quę sub eadem sunt specie alia ad alia. Dico autem genere quidem differre hominē & equum. longioris nanque vitę hominum est genus, quam equorum, specie autem ipsos inter se homines. ex hominum nanque numero sunt qui longioris sunt vitę, alij vero breuioris diuersi secundum varia distantes loca. Quę enim in calidis degunt locis nationes, longioris sunt vitę: quę vero in frigidis breuioris: & qui eadem etiam incolunt loca hoc eodem discrimine differunt.*

Sunt autem habentia differentiam hanc tota ad tota genera, & eorum, quę sub vna specie, altera ad altera. Dico autem secundum genus quidem differre, vt hominem ad equum. longioris enim vitę genus hominum, quam equorum. secundum speciem autem, vt hominem ad hominem. sunt enim & homines hi quidem longa vitę, hi autem breuis vitę, alteri secundum altera loca distantes. Quę quidem enim in calidis gentes, longioris vitę: quę autem in frigidis, breuioris vitę. Et habitantium autem eundem locum, differunt similiter aliqui hac differentia adinuicem.

Prosequitur de causis longitudinis & breuitatis vitæ. Et diuiditur in partes duas. In prima præmittit duas differentias viuentium in longitudine & breuitate vitę animalium. In secunda inquirit de causis & principijs ipsorum ibi. [Oportet autem accipere.] In prima dat duas differentias animalium in longitudine & breuitate vitæ. Et dicit quòd animalia, in longitudine & breuitate vitę diuersificantur, & hoc duabus differentijs. Quędam enim sunt animalia, quę secundum totam suam speciem sunt longioris vitę quā animalia alterius speciei, vt homo secundum totum suum genus, vel secundum totam suam speciem, longioris vitæ est quàm equus. Appellat ibi genus speciem. Alia sunt animalia, quæ sunt longioris vitæ quàm quędam animalia eiusdem speciei, vt quidā homines sunt longioris vitę quam alij. & hoc propter duas causas contingere potest. Quarum vna est diuersitas complexionis. Alia autē diuersitas regionis. Illi enim, qui morantur in calida & humida regione, vel temperata sunt longioris vitæ quàm illi qui habitant in frigida. Item contingit φ homines, qui sunt in vna regione, quidam sunt longioris vitæ, quidam breuioris, & causa huius est diuersitas complexionis. Illi.n. qui sunt sanguinei, longioris vitæ: quia sunt calidi & humidi. Vita autem stat per calidum & humidum, & ecōtra melancholici sunt breuioris vitę. Secundo ibi. Differentia animaliū in longitudine & breuitate vitæ.

Sumere autem oportet quodnam ex ijs, quę natura constant facile corruptionem incurrat, & quod non de facili id ipsum patiatur. N. LEON.

Oportet autem accipere quid est facile corruptibile in natura constantibus: & quid quod non facile corruptibile.

Inquirit de causis lōgitudinis & breuitatis vitę. Et diuiditur in duas. In prima determinat de causis longitudinis & breuitatis vitę dubitādo. In secunda determinat ſm veritatem ibi. [Erunt aūt.] Adhuc prima in duas. In prima inquirit causas corruptionis, in secunda mouet quandā dubitationem ibi. § Forte aūt.§ Prima diuidit in duas. in prima præmittit intentionē suā, in secunda prosequitur ibi. § Ignis.§ In prima intelligendū φ mors corruptio quędā est, ideo volentē cōsiderare de causis longitudinis & breuitatis vitæ, oportet considerare quid corruptibile, & quid facile corruptibile, & qd difficile corruptibile. Secundo ibi.

Ignis enim, & aqua, & quę cognata sunt istis cū non eadem potestate sint prædita, generationis & interitus sibi inuicem sunt causę. Quamobrem aliorum quodcunque eum ijs ipsis constent, eorundem natura participare rationem est consonum. N. LEON.

Ignis & aqua, & his cognata, non habentia eandem virtutē, existunt generationis & corruptionis cū alijs.

Itaque & quęlibet aliorum quę sunt ex his constituta, participare horum naturam est rationabile.

Prosequitur. Et diuidit in partes duas. In prima assignat causam corruptionis in his quæ secundum naturam sunt. Secundo in his quæ sunt secundum artem. ibi. {Rationabile aût.} In prima dicit quod ignis, & aqua, & aer, & terra, cum non habeant eandem virtutem, quia ignis contrariat aquę in vtraque qualitate, & aqua terrę, iterum quia materiam habent, ipsa sunt causa corruptionis in alijs, propter quod rationabile est quod illa, quę componuntur ex istis sint corruptibilia. Vnde posset fieri talis ratio. Illa, quæ componuntur ex igne & alijs elementis, sunt corruptibilia, sed mixta sunt huiusmodi, quare &c. Secundo ibi.

Elementa sunt causa corruptionis.

N. LEON. *Quęcunque videlicet ex multorum constructione constant, vt domus.*

Rationabile autem quęcunque quidem composita ex multis sunt, vt domus.

Ostendit causam corruptionis in artificialib. Et dicit quod rationabile est quod quęcunque composita sunt ex multis sint corruptibilia, & non solum mixta, sed & alia vt domus. Et ratio huius est, quia compositum ex aliquibus resoluitur in ea ex quibus componitur. Deinde cum dicit.

N. LEON. *De alijs igitur alius est sermo. sunt enim plerisque rebus priuatæ quædam corruptiones, vt scientiæ & sanitati & morbo. hæc etenim destruuntur non corruptis ijs quibus inerant, sed integris. vt ignorantiæ quidem corruptio reminiscentia & disciplina: scientiæ vero obliuio & deceptio: ex accidenti vero naturales consequuntur corruptiones aliarum rerum interitus. Destructis enim animalibus scientia & sanitas, quę in illis erant, corrumpuntur.*

De alijs quidem igitur alteratio. Sunt enim & proprię corruptiones multis existentium, vt scientia, sanitas, & ęgritudo. Hęc enim corrumpuntur, etiam non corruptis suis susceptiuis, sed saluatis, vt ignorantiæ quidem corruptio, reminiscentia, & eruditio: scientię autem obliuio & deceptio. Secundum accidens autem consequuntur naturales aliorum corruptiones. Corruptis enim animalibus, corrumpuntur & scientia, & sanitas quæ in animalibus.

Assignat causam corruptionis in simplicibus. Et diuiditur in partes duas. In prima facit quod dictum est. In secunda infert corollarium. secunda ibi. [Propter quod de anima] in prima dicit quod in alijs à mixtis est alia causa generationis & corruptionis. Sunt enim aliquæ formæ quæ habent aliam corruptionem quàm sit corruptio eorum, in quibus sunt. sicut ignorantia corrumpitur dupliciter, non corrupto subiecto in quo est. vno modo per eruditionem, alio modo per reminiscentiam. Similiter scientia & sanitas, & ægritudo corrumpunt saluatis subiectis in quibus sunt, Scientia quidem per obliuionem, vt quando deletur species in anima. Alio modo per ignorantiam dispositionis. Alio modo corrumpuntur per accidens per corruptionem eorum in quibus sunt. corruptio enim animali corrumpitur sanitas, quæ est in eo, vel ægritudo, vel scientia. Et in hoc tangit Arist. duplicem modum corruptionis talium formarum, quorum vnus est à contrario, alius est per corruptionem subiectorum, in quibus sunt. Secundo ibi.

Quæ sit causa corruptionis in simplicibus.

N. LEON. *Quamobrem de anima ratiocinari quispiam ex ijs poterit. Si enim est non natura, sed vt scientia in anima, sic anima in corpore, illius profecto alius erit interitus præter eum quo corpore corrupto destruitur. sed cum talis existere non appareat, ad corporis communionem alio sanè se habebit modo.*

Propter quod & de anima ratiocinabitur quis vtique ex his. Si enim est non à natura, sed quemadmodum scientia in anima, sic & anima in corpore, erit vtique ipsius & alia corruptio præter corruptionem, qua corrumpitur corrupto corpore. Itaque quoniam non videtur talis existens, & aliter vtique habebit ad corporis coniunctionem.

Infert corollarium. Quia dixerat quod sanitas, quę forma quædam est, aliam habet corruptionem à corruptione qua corrumpitur corrupto corpore, dicit quòd, cum anima sit forma quædam, rationabiliter dubitabit aliquis. Si enim anima non sit natura subsistens, sed sit sic in corpore, sicut scientia in anima, erit ipsius alia corruptio quàm illa, qua corrumpitur corrupto corpore. Respondet quòd manifestum est quòd anima aliter se habet ad corpus quàm scientia ad animam. Intelligendum autem quòd aut Philosophus loquitur de anima sensitiua & vegetatiua, aut de intellectiua, si primo modo manifestum est quòd corrumpitur corrupto corpore, & non aliter corrumpitur. ideo alio modo se habet anima ad corpus, quàm scientia ad animam: quia scientia se habet ad animam non sicut actus primus, sed sicut actus secundus, ideo scientia potest habere aliam corruptionem & generationem præter generationem & corruptionem corporis. ideo, si loquitur de anima vegetatiua & sensitiua, rationabiliter loquitur. si loquatur de intellectu non potest esse verum: quia ille simpliciter est incorruptibilis, nec ipse loquitur de intellectu, quia dixit. [Si enim non existens natura] intellectus autem aliqua natura est secundum se. Deinde cum dicit.

Dubium. Responsio. Scientia se habet ad animam sicut actus secundus, anima autem ad corpus, sicut actus primus.

Sed forte quispiam merito dubitare poterit an alicubi corrumpi nequeat id quod corruptibile est, vt ignis sursum vbi non est contrarium. N. LEON.

Forte autem vtique quis dubitabit rationabiliter, vtrum est, vbi incorruptibile erit, quod corruptibile est vt ignis sursum, vbi non est contrarium.

Postquam declarauit quę sunt causæ corruptionis in mixtis & in simplicibus. in parte ista mouet quandam dubitationem & eam dissoluit. Et diuiditur in partes tres. in prima mouet dubitationem. in secunda arguit ad partem vnam. ibi. {Corrumpuntur enim} in tertia soluit. ibi. {Aut hoc sic} in prima dicit quod circa ea quæ dicta sunt dubitabit aliquis & hoc rationabiliter, vtrum contingat esse aliquem locum. in quo quod est corruptibile secundum naturam suam non posset corrumpi propter similem dispositionem: sicut ignis qui de natura sua corruptibilis est, positus in concauo orbis lunæ sit ibi corruptibilis, vbi non videtur habere contrarium. Et ratio dubitationis potest esse. quia si nihil corrumpitur nisi à contrario, si corpus corruptibile secundum naturam suam in aliquo loco non habeat contrarium, videtur quod in illo non possit corrumpi. Secundo ibi.

Dubitatio.

Intereunt enim ex accidenti quę contrarijs existunt, quoniam illa intereunt, destruuntur namque contraria ex se inuicem. Ex accidenti autem nullum in substantijs contrariorum intermitur, quoniam de nullo substantia prædicatur subiecto, quamobrem id, cui nihil est contrarium, & vbi non est contrarium, interire non potest quid enim erit interimens siquidem à contrarijs interire contingit solum. huic autem nihil est contrarium, vel eo loci. N. LEON.

Corrumpuntur enim quæ quidem inexistunt contrarijs, secundum accidens: eo quod illa corrumpuntur. interimuntur enim contraria abinuicem. Secundum accidens autem nihil contrariorum in substantijs corrumpitur, propter de nullo subiecto prædicari substantiam. Quare cui non est contrarium, & vbi non est impossibile vtique erit corrumpi.

Quid

Quid enim erit & corrumpens? si à contrarijs quidem corrumpi accidit solum: hoc autem non existit: aut totaliter, aut hic.

Arguit ad vnam partem dubitationis. Et primo assumit q quæcunque insunt contrarijs, ipsa corrumpuntur secundum accidens, contraria autem quæ habent materiam vnam & formas contrarias per se corrumpuntur, & ideo per corruptionem contrariorum corrumpuntur, quæ contrarijs insunt. Illud aût quod est subiectum duorum contrariorum, per accidens non corrumpitur, quia quod corrumpitur habet subiectum. quod est in potentia ad aliquid. Primũ subiectum non habet subiectum. Et ideo primũ subiectum duorum contrariorum non corrumpitur ſm accidens. Dico autem ſm accidens, ita q corruptio non intrat substãtiam eius, sed sicut dicimus materiã corrumpi, inquãtum aliquid in ipsa corrumpitur. Ex his accipit hoc q contraria ſm se corrumpuntur, illa autem quæ insunt ipsis ſm accidens. Quod ergo non habet contrarium & vbi non habet, non corrumpitur, aut ibi nõ potest corrumpi, quia oportet esse corrumpens. ibi autem non est corrumpens, cum corruptio solum fiat à contrario, & ibi non sit contrariũ. sed ignis in superiori loco non habet contrarium: ergo ignis vel simpliciter erit incorruptibilis, aut in superiori loco est incorruptibilis. Tertio ibi.

Quid sit corrũpi per se, & per accidens.

N. LEON. *An istuc partim quidem verum est, partim autem non verum?*

Aut hoc, sic quidem verum est, sic autem non.

Soluit dubitationem, Et diuiditur in partes duas. In prima proponit solutionem suam. In secunda manifestat. ibi. [Impossibile enim materiam.] In prima dicit q corpus corruptibile, secundum naturã suam esse incorruptibile in aliquo loco propter similem dispositionem, vno modo verum est, alio modo nõ. falsum quidẽ est esse incorruptibile simpliciter, verũ est autem esse incorruptibile, scilicet non de facili corruptibile. Incorruptibile. n. dicitur, dum aut omnino est non corruptibile, aut q nõ de facili. Secundo ibi.

Solutio dubitationis su[pra] propositæ.

N. LEON. *Fieri enim non potest vt illi, quod materiam habet, non insit quodammodo contrarium. vbique enim calidum & rectum inesse contingit. Quandocunque autem calidum, vel album esse non est possibile. passiones namque erunt seiungatæ.*

Impossibile enim materiã habẽti nõ existere aliqualiter contrarium. Omnino quidem. n. inesse calidum aut rectum contingit. Omne aũt esse aut calidum, aut rectũ, aut album impossibile. Erunt enim passiones separatæ.

Manifestat suam solutionem, Et diuiditur in duas. In prima parte declarat q illud quod est corruptibile secundum naturam suam non potest esse incorruptibile simpliciter. In secunda ostendit quomodo potest esse incorruptibile, i. nõ de facili corruptibile ibi. [Propter quod & transposita.] In prima primo facit quod dictum est. In secunda infert corollarium ibi. [Propter quod omnia.] In prima duo facit. Primo probat quod omne habens materiam habet contrarium necessario. Secundo ex hoc concludit q omne corruptibile de necessitate corrũpetur ibi. [Si igitur quando.] In primo dicit q impossibile est id, quod habet materiam nõ habere aliquo modo contrariũ, & ratio huius est, quia contrarium necessario inest alicui naturæ subiectæ. natura autem subiecta in potentia est ad duo contraria. Iterum possibile est id contrarium inesse naturæ subiectæ secundum quamlibet eius partem, vt possibile est aliquid esse calidum omnino vel rectum, sed impossibile est omne ens esse calidum aut rectum. nihil enim esset frigidum aut curuum, hoc est contrarium eis, &, si nihil esset eis contrarium non transmutarentur, nisi transmutaretur à formis oppositis separatis à materia, hoc autẽ est impossibile. quia, cum istæ passiones calidum & humidum, immediatè transmutentur à formis & accidentibus, quæ sunt immediata principia, alterationis, sequitur quòd passiones sine accidentia erunt separata à materia, quod est impossibile: ergo impossibile est omne ens esse calidum aut rectum: ergo oportet aliquid aliud esse frigidum aut curuum. Quare manifestum est quod omne habens materiam contrarium habet. Secundo ibi.

Impossibile est id quod habet materiam nõ habere aliquo modo contrarium.

N. LEON. *Si igitur quando simul fuerint actuosum & patibile, semper alterum quidem agit, alterum vero patitur, profecto fieri non potest, quin mutatio consequatur.*

Si igitur quando simul fuerint factiuum & passiuum, hoc quidem semper facit: hoc autem patitur, impossibile est non transmutari.

Probat q omne corruptibile de necessitate corrũpetur. Et habet duas partes. In prima, supposita ista conclusione, q omne habens materiam habet contrarium. probat q omne habens materiam est corruptibile. Secundo quod corruptibile, vbicunque ponatur, necessario corrumpetur. ibi. [Si autem omne.] Prima in duas, ſm quòd dupliciter probat. secũda ibi. [Adhuc.] In prima dicit, adhuc dictum est q omne habens materiam habet contrarium, consequens aũt est cõtrarium approximari contrario: actiuis autem & passiuis contrarijs approximatis, impossibile est ea non agere. sed contraria agentia siue patientia impossibile est non permutari. quare manifestum est q corruptibile de necessitate corrumpetur. Secũdo ibi.

N. LEON. *Præterea si necesse est excrementum facere: excrementum autem est contrarium: ex contrario enim semper est mutatio, excrementa autẽ reliquiæ sunt prioris.*

Adhuc, si necesse superfluum facere: superfluum autem contrarium: ex contrario enim semper permutatio. Superfluum autem reliquia prioris.

Arguit hoc idem secundo. Et dicit quòd idem rationabiliter apparet si supponamus quod superfluũ agit in minus, at hoc rationabile est, quia superfluum aliquo modo contrarium est minori, vel diminuto. contrarium autem natum est permutare contrariũ: ergo manifestũ est quòd corruptibile necessario corrumpetur, quia corruptibile superfluum habet contrarium. Et subdit q ista ratio non est alia à prima, sed est aliquid prioris rationis, quoniam superfluum est quod accipiebatur in prima ratione & super quo fundabatur. Et hoc intendit per istam litteram. [Superfluum autem reliquiæ prioris.] Deinde cũ dicit.

N. LEON. *Si autem omne actu contrarium expellatur. hic etiã incorruptibile erit, an istuc minime, sed à circuniecto corrumpitur aere. Verum siquidẽ id sufficiet ex prædictis ita sit sanè: sin minus, ponere debemus quod inest quoddam actu contrarium, & excrementum generatur. Quamobrem minor flamma per accidens absumitur à multa: quoniam alimentum, quod illa in multo consumit tempore, fumum scilicet, id multa flamma celeriter.*

Si autem omne expellit quod actu contrarium & sic hic corruptibile vtique erit, aut non, sed à continente corrumpitur: siquidem sufficiens ex dictis. Si autem non, supponere oportet quia inest aliquid actu contrarium: & superfluum fit. Propter quod & minor flamma comburitur à multa secundum accidens: quia alimentum, quod illa in multo tempore consumit fumum, hoc flamma multa cito.

Cōtrarium secūdū actū, corruptiuū & expulsiuū est sui contrarij.

Probat q corruptibile, vbicunque ponatur, necessario corrumpetur. & dicit q contrarium secundum actum, corruptiuum & expulsiuum est sui contrarij. Si enim fuerit contrarium formaliter approximatum contrario, agit & corrumpit suum contrarium, & si corruptibile ponatur in aliquo loco, vbicunque ponatur corrumpetur à suo cōtrario. Si autem præsens non fuerit contrarium formaliter, ita quòd in loco aliquo non habeat contrarium formaliter, corrumpetur tamen à continente, si quidem fuerit continens ei contrarium virtute, & fuerit sufficiens ad corruptionem. Et hoc manifestum est ex dictis. Actiua.n.& passiua approximata impossibile est nō agere. ideo, si continēs fuerit virtute contrariū corruptibili corrumpet ipsum. Si aūt continens non fuerit virtute contrariū, oportet supponere quod adsit formaliter aliquid excellens seu contrarium, & sic superfluum est, & id qđ est excellēs in virtute ipsum corruptibile, iā corrūpet ipsum, vel aliter, quàm ecōtrario. quod oportet ponere quod sit superfluū, & in aliquo modo contrarium. propter quod minor flāma à maiori corrūpetur ſm accidens, quia humidum, vel fumus minoris flammę, quod erat nutrimentum eius in magno tēpore. & cousumebatur in multo, cōsumit in paruo. à maiori flamma. humido aūt corrupto, qđ erat nutrimentū minoris flammæ, corrumpitur illa flāma. Deinde cū dicit.

N. LEON. *Quapropter omnia perpetuo sunt in motu & generantur, vel intereunt: ipsumque continens suffragatur, aut refragatur.*

Propter quod omnia semper in motu sunt & fiunt, aut corrumpuntur. Continens autem, aut cooperatur, aut contra operatur.

Quare omnia materialia sint in cōtinuo motu & transmutatione.

Infert ex dictis vnum corollarium. Et dicit q quia necessariū est vbicunque ponatur corruptibile, oportet adesse cōtrarium, vel formaliter, vel virtute, quòd corrumpit, vel expellit illud, hinc est quod omnia materialia sunt in continuo motu & transmutatione. Et de viuentibus manifestum est hoc. cum.n.sint ex contrarijs, quæ in ipsis sunt aliquo modo, vt virtute, saltē sunt aliquo modo actiua & passiua, ideo manifestum est q ipsa sunt cum continuo motu. similiter aūt de alijs, quamuis non sit ita manifestum. Continēs vero aliqñ cooperatur contēto, aliqñ contra operatur. si.n. continēs fuerit similis dispositionis nō corrūpit contentum, sed potius saluat. si aūt fuerit contrariæ dispositionis, debilitat & trāsmutat ad aliā dispositionē, & per consequens corrumpit ipsum. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Et hanc ob causam translata pleraque diuturniora fiunt, etiam si natura breuioris essent aut perpetua vero minime quibuscunque sunt contraria. statim enim materia contrarium habet. quare si quidem ipsius vbi, per locum mutantur: si vero quanti per augmentum, & diminutionem. si autem passionis, alterantur.*

Propter quod & trāsposita, durabiliora quidē fiunt & paucioris durationis natura. Aeterna autem nusquam, quibuscunque contraria erunt. Confestim.n.materia contrarium habet. Quare siquidē erat ipsius vbi secundū locum transmutatur. si autem quanti, secundū augmentum & decremētum, si aūt passionis alteratur.

Declarat quò verum est q illud, quod est corruptibile ſm naturam suam fit incorruptibile. Et est intelligendū q incorruptibile duobus modis dicitur. Vno enim modo dicitur incorruptibile, quod nullo modo est corruptibile. Alio modo dicitur incorruptibile, quod de facili non est corruptibile. & ideo dicit, q, cum continens cooperetur rei, vel contra operatur, si transferatur res de regione ad regionem, erit maioris

Cōtinēs cooperatur rei vel contra. operatur.

durationis, vel paucioris. si.n. transferatur ad regionē consimilis dispositionis, fortificatur & conseruatur à continente, si autem transferatur per contrarium, debilitatur & alteratur & corrumpitur. Vt si homo sit calidus temperate & trāsferatur ad regionem calidā excellenter, exterminatur caldum naturale hominis, & disponitur ad corruptionem, & cito corrumpitur. similiter si transferatur ad regionem frigidam excellēter, extinguitur calidum à frigiditate regionis, si aūt ad aliam consimilem transferatur, difficilius corrumpetur, sed non propter hoc æternus erit. nullum enim quod contrarium habet eternum est, quia corruptibile materiam habet, quod aūt materiam habet necessario contrarium habet, tale aūt corrumpetur. Et ideo, si contrarium habet aliquid ſm vbi, corruptibile est ſm vbi. si vero contrarium habet ſm quantum, transmutabile est ſm augmentum & decrementū: si vero contrarium habet secundum qualitatē, alterabile est.

LECTIO III.

Non ex multis, quæ videri possent, assumendas esse causas longitudinis & breuitatis vitæ, sed ex alijs, quas veras esse causas constat: quæque exactissime declarantur, in animalibus scilicet.

N. LEON. *Sunt aūt neque maxima minus corruptibilia. equus nanque homine breuioris est vitæ. neque rursum pusilla, pleraque enim insectorum annuum vita spatium nō excedunt. Sed neque stirpes omnino animalibus: nonnullæ.n.stirpium sunt annua. Neque rursum sanguine prædita. apis nanque diuturnior quibusdam sanguine prædi tis. Neque rursum carētia sanguine. mollia nanque quidem carent, annuum vero perdurant spatium. Neque ea quæ in terris degunt. etenim annuæ quædam sunt stirpes, necnon terrestria animalia. Neque ea quæ in mari. ibi enim cum ostreacea, tum mollia breuioris sunt vita.*

Erunt aūt neque maxima incorruptibiliora. equus enim homine breuioris vitæ. Neque parua, epeteia.i.multa entomorum. Neque planta totaliter animalibus. Epeteia.n.quædam plantarum. Neque sanguinem habentia. apis.n. durabilior quorundam sanguinem habentiū. Neque exanguia. malachia.n. epeteia quidem, exanguia autem. Neque in terra. Etenim plantæ epeteia sunt & aīalia gressibilia. Neque quæ in mari. etenim ibi q̄ breuis vitæ, & ostreacea et malachia sunt.

Determinat de causis longitudinis & breuitatis vitæ, & diuiditur in duas. In prima remouet quędam, quæ videbantur esse causa longitudinis vitæ. In secunda assignat causam ipsius. ibi. ¶ Causa autem. ¶ Prima in duas. In prima remouet quædā, quæ videntur esse causa longitudinis vitæ. In secunda enumerat quædam quæ in pluribus sunt causa longę vitæ. ibi. ¶ Omnino autem. ¶ In prima dicit q magnitudo vniuersaliter non est causa longioris vitæ, quia videmus quòd equus maior est quàm homo, & tamen est breuioris vitæ, quàm homo. Iterum nec paruitas est causa longę vitæ, quia multa animalia quę diuisa sunt, Epeteia, idest per annum vnum seu per paruum tempus durantia. Item plantę vniuersaliter non sunt longioris vitæ quàm animalia. Sunt enim quædam plantæ epeteia, i. durantia per vnum annum, sicut sunt ista terræ nascentia. Iterum nec habentia sanguinem sunt longioris vitę quàm non habentia sanguinem, apes enim longioris vitę sunt quàm quædam animalia, quæ sanguinem habent. Item, nec animalia sanguinē non habentia longioris vitæ sunt quàm aliqua habentia sanguinē: quia malacia, quæ sunt aīalia mollis testæ, non durāt nisi per annum, aut aliquod breue tempus. Itē, nec illa quę supra terrā viuunt sunt longioris vitę quā quæ

Hic remouet causa quæ videntur causa longitudinis & breuitatis vitæ.

quæ in mari:quia plantæ & quædam animalia gressibilia non durant nisi per annum,aut paruum tempus Iterum nec illa,quę in mari viuũt sunt longioris vitæ quam quę in terra:quia ostrocoderma,quæ sunt animalia duræ testæ, & malacia,quæ sunt animalia mollis testæ,breuis vitæ sunt: quia non viuunt nisi per annum aut aliud paruum tempus.

N. LEON. *Omnino autem vitæ diuturnitas in ipsis pręcipue est stirpibus. Vt in palma,& cupressu: mox in animalibus sanguine præditis magis quàm illo carentibus,& terrestri bus magis quàm aquatilibus. quo circa si isthæc copulentur,in sanguine certe præditis,& terrestribus animalium reperiũtur diuturniora. vt homo est et elephas. At qui maiora etiam(vt de pluribus dicatur) minoribus sunt diuturniora.namq; & alijs quæ longissimę sunt vitæ,accidit magnitudo,quemadmodum supradictis.*

Omnino autem longissima vitæ in plantis sunt, vt palma & cupressus. Et in sanguinem habentibus animalibus,magis quàm in exanguibus. Et in gressibilibus magis quàm in aquatilibus. Quare & combinantibus in sanguinem habentibus,& gressibilibus, quæ longissimæ vitæ animalium sunt, vt homo & elephas,& vtiq; quæ quidẽ maiora(vt ad plus dixerim)minoribus longioris vitæ. Etenim alijs accidit his quę longioris vitæ magnitudo sicut dictis.

Quinque sunt quæ vt in pluribus sunt longæ vitæ. Enumerat quædam,quæ,vt in pluribus sunt longę vitæ. Et dicit ꝙ inter plantas, palma & cupressus sunt longioris vitæ. viuit enim palma per quingentos annos. Et inter animalia,vt in pluribus,quæ sunt sanguinem habentia,sunt longioris vitæ quàm animalia nõ habentia sanguinem. Et gressibilia,vt in pluribus,longioris vitæ sunt quàm aquatilia. Et ideo,si coniungemus ista duo,gressibilia,& sanguinem habentia,inueniemus quòd animalia quæ sunt gressibilia & habentia sanguinem sunt longioris vitæ, immo longissime viuunt animaliũ, sicut homo,& elephas. Iterum animalia,quæ sunt maioris quantitatis,vt in pluribus lõgioris vitæ sunt quàm illa,quæ sunt minoris quantitatis. Nam alijs animalibus ab homine & elephante, quæcunq; sunt longioris vitæ inest magnitudo, sicut homini,& elephanti.

N. LEON. *Horum autem omnium causam hinc quispiam contemplari poterit.*

Causam autem de his omnibus,hinc vtique quis contemplabitur.

Postquam philosophus enumerauit ea quæ videntur esse causa longioris vitæ, & declarauit illa non esse causam vniuersaliter, in parte ista assignat causam lõgitudinis & breuitatis vitæ primam & vniuersalem. Et diuiditur in partes duas. Primo enim præmittit intẽtionem suam, secundo manifestat.ibi.{Oportet enim accipere:}In prima dicit,quia animalia sanguinem habentia & gressibilia sunt longioris vitæ quàm opposita ,vt in pluribus: & similiter maiora minoribus,causam istorum poterit aliquis contemplari ex his quæ sequuntur. Secundo ibi.

N. LEON. *Sumere enim oportet omne animal natura humidum esse & calidum:ipsumque viuere huiusmodi esse senectã autem frigidam esse & siccam,non aliterq; id quod mortuum est esse apparet. Materia autem corporum ijs,quæ existunt isthæc, calidum,frigidum,siccum,humidum.*

Oportet enim accipere quòd animal est natura humidum & calidum,& ipsum viuere tale. Senectus autem frigida & sicca,& quod mortuum. Videtur enim sic. Materia autem corporum existentibus, hæc sunt, calidum & frigidum,& siccum,& humidum.

Declarat,& diuiditur in duas. Et primo declarat causam longitudinis & breuitatis vitæ in vniuersali, secũdo in particulari.ibi. Propter quod coitiua.{Prima in quatuor. Quatuor.n.sunt,ex quibus aggregatur causa longitudinis & breuitatis vitæ:& ſm hoc diuiditur in partes quatuor. In prima ponit primũ,in secunda ſm ibi.{Neq; rursum.}In tertia tertium.ibi.{Nõ solum} in quarta quartum.ibi.{Est autem aliquibus.}Prima in duas,in prima præmittit duas suppositiones,in secunda ex illis infert primã causam longitudinis vitæ. ibi Necesse igitur senescentia. In prima dicit ꝙ ad declarandum causam longitudinis vitæ,oportet accipere ꝙ omne animal est calidũ & humidum. Quòd autẽ sit calidum,hinc apparet. omne.n.viuens nutrimento indiget:vnde omnia viuentia nutrimentum recipiunt Nutrimentum autem in principio est contrarium,in fine simile:ideo oportet ipsum alterari à principio aliquo intrinseco. alterans autem transmutans alimentũ est calidum. quare omne animal & omne viuens caliditatem habent:calidum aũt sine humido stare non potest quia ipsum humidum est proprium subiectũ calidi, ideo omne viuens calidum & humidum habet In istis autem consistit ipsum viuere. Senectus vero frigida & sicca est:quia senectus contrariatur iuuentuti quæ calida & humida est. mortua vero similiter frigida & sicca sunt. moribunda.n.frigida inueniuntur & viuentia calida. Et ista manifesta sunt ad sensum. Vnde materia corporum sunt,calidum.humidum,frigidum,siccum.ex istis.n.existen tibus est corpus viuens ſm materiam. Ista igitur duo sunt, quæ præmittit scilicet ꝙ omne animal est calidum & humidum, & ꝙ senectus est frigida & sicca. Secundo ibi. Omne viuens habet calidum & humidum.

N. LEON. *Necesse igitur est senescentia exsiccari. quamobrem non de facili exiccabile ipsum debet esse humidum.*

Necesse igitur senescentia desiccari: propter quòd oportet non facile desiccabile esse humidum.

Prima & vniuersalis causa longitudinis, & breuitatis vitæ. Infert ex istis causam lõgitudinis vitæ. & diuiditur in duas. In prima facit quod dictũ est.{In secunda declarat per signũ.ibi{propter hoc & pinguia.}In prima dicit ꝙ cum senium sit frigidũ & siccũ necessario omnia senescentia infrigidant & desiccantur. in ætate.n. priori consumebat humidum. Et ideo necessarium est per processum temporis calidum debilitari,quia consumendo & corrũpendo humidũ per accidẽs corrũpit seipsum. Quia igitur calidũ exiccat,si aliquid debeat esse longæ vitæ oportet humidũ non esse exiccabile cito. illa.n. quæ habent humidum de facili exiccabile, sunt breuis vitæ, quæ autẽ non habent humidũ de facili exiccabile sunt longę vitæ. Secundo ibi.

N. LEON. *Et iccireò pinguia non putrescunt. in causa autem est quoniam aeris sunt. Porrò aer ad alia vt ignis est: ignis vero non putrescit.*

Et propter hoc pinguia imputribilia. Causa autem quòd aeris. aer autem ad alia, ignis: Ignis autem non fit putrefactus.

Declarat quod dixit per signum. Es dicit quòd illa, quæ habent humidum non de facili exiccabile, sunt longæ vitæ, & propter hoc pinguia longæ vitæ sunt. Et imputribilia longæ vitæ quidem vniuersaliter sunt,quia pinguedo partes conglutinat,quæ tenet se adinuicem. Et ideo non sunt de facili separabiles: & propter hoc tale humidum non est de facili exiccabile. Item pinguia sunt: & imputribilia, quia talia habent aerem à dominio. Aer autem sic se habet ad aquam & terram sicut ignis ad omnia alia elementa,quia imputribilis est respectu ipsorum: ergo similiter aer imputribilis est respectu terræ & aquæ, ideo

illa, quæ habẽt aerem à domino de difficili putribilia sunt. Illa vero quæ habent aquam à dominio, citius. Alia ratio potest esse. Quia putrefactio accidit cum exhalat humidum intrinsecum: quia cum humido ipso tunc exhalat calidum. Cum autem totum humidum exhalatum est: & totum calidum similiter. Et ideo illa quæ habent humidum exiccabile & exhalabile cito putrefiunt. Illa vero, quæ non habent humidum cito exiccabile, sed habent humidum pingue, non de facili exhalabile, de difficili putrefiunt: & hoc propter viscositatem partium, & tenacitatem: & ideo pinguia non sunt de facili putribilia. Deinde cum dicit.

Putrefactio accidit cum exhalat humidũ intrinsecum.

N. LEON. *Neque rursum exiguum debet esse humidum, paucũ enim facile est exiccabile. quamobrem magna animalia & stirpes (vt vniuersaliter dicatur) diuturniora sunt, quemadmodum dictum est prius: rationi namq; consentaneum est maiora plus humoris habere.*

Neque rursum paucum oportet esse humidum, facile siccabile enim quod paucum. Propter quod & magna animalia & plantæ, vt vniuersaliter est dicere longioris vitæ, quemadmodum dictum est prius. Rationabile enim maiora, plus habere humidi.

Tangit secundũ, quid est causa longitudinis & breuitatis vitæ. Et dicit ꝙ non solum oportet humidum esse pingue, sed oportet ipsum esse multum: quia paucum humidum est de facili exiccabile, quæ autem habent humidum de facili exiccabile, cito senescunt & corrumpuntur. Ideo, si aliqua debeant esse longioris vitæ oportet, ꝙ habeant multum humidum. Similiter oportet ꝙ calidum sit multum quia si humidum esset multum, & calidum paucum suffocaretur calidũ. Item, si humidum paucum, & calidum multum, cito consumeretur humidum. & ideo oportet vtraq; esse magna proportionaliter. Et propter hoc magna omnia animalia, & plantæ in pluribus, sunt longioris vitę sicut dictum est prius: quia rationabile est ꝙ quę maiora sunt, plus habeant de humido. Et dicit (vt vniuersaliter est dicere) quia sermo suus nõ est vniuersaliter verus. Modus. n. Arist. est dicere quãdo sermo suus nõ habet veritatem vsquequaque. Deinde cum dicit.

Exiccatio ducit ad senectutem.

In hac lect. particula secunda text.

N. LEON. *Non tantum autẽ hanc ob causam diuturnioris sunt vitæ, duæ namq; restant causę, quantum videlicet, & quale. Quare non solum humidi copiã esse oportet, verũ ẽt calidi, vt neq; gelu facile stringatur, neq; leui de causa exsiccetur. Et hanc ob rem longæuus magis est homo quã pleraq; maiora. Longioris. n. sunt vitæ quæ humidi copia superantur; siquidẽ maiori secũdũ qualitatẽ proportione superent, quã secũdũ quantitatem vincantur.*

Non solũ aũt propter hoc lõgioris vitæ, duæ. n. causa, quod quantũ, & quod quale. Quare oportet non solũ multitudinem esse humidi, sed hoc & calidum: vt neq; facile desiccabile sit, neq; cõgelabile. Et propter hoc homines longioris vitæ magis quibusdã maioribus. Longioris. n. vitæ deficiẽs multitudine humidi, si pluri rõne excedat secundũ quale, quã deficiat secundũ quantum.

Ponit tertium, quod videtur esse causa longitudinis vitæ, dicens ꝙ non solum ex hoc ꝙ plantæ & animalia habent multum humidum sunt longæ vitæ: quia tunc omnia, quę habẽt multum humidum, essent lõgæ vitæ, quod falsum est: sed etiã quia humidũ, quod est subiectum vitæ, debet esse quantum, & quale, i. habere quantitatem: & quale idest proportionem cum calido. Si enim humidum esset quantum, i. magnæ quantitatis: & non quale, idest non bene proportionatum, tunc calidum consumeretur cito & suffocaretur ab illo multo humido: vel illud humidum congelaretur, & calidum cito deficeret. Quod si esset calidum multum, & humidum paucum, humidum cõsumeretur cito, omnino oportet ad hoc ꝙ aliquid sit longæ vitæ, ꝙ humidum sit quantum & quale: idest habens quantitatem proportionatam cum calido vt non cito sit cõgelabile, vel desiccabile. Et propter hoc contingit quòd homo sit longioris vitæ, quàm quædam animalia, quæ plus habent de humido. Quia & si homo non plus habeat de humido secundum quantitatem, tamen plus excedit secũdum proportionem quàm deficiat secundum quantitatem. Propter hoc homo longioris vitæ est quàm equus: vel etiam quàm quædam animalia, quæ excedunt ipsum secundum quantitatem. Deinde cum dicit.

Quæ habẽt humidũ proportionatũ cum calido sunt longæ vitæ.

N. LEON. *Et profecto quibusdã calidum est pingue, quod simul efficit, vt neq; facile exsiccetur, neque leui negocio frigescere possit. quibusdam vero alium præstat succum.*

Pręterea quod non de facili corrumpi debet, minime excrementitiũ esse oportet: id nãque interimit aut morbo, aut natura: cõtraria enim excrementi est vis & cõfectrix: hæc quidem naturæ: illa vero partis alicuius.

Est autem aliquibus quidem calidum pingue, quod simul facit non facile siccabile, & non facile infrigidabile; quædam autem alium habent humorem. Ideo oportet futurum esse non leniter corruptibile, neque superfluum. Interimitur enim quod tale, aut languore aut natura. Contraria autem est superfluitatis virtus & corruptiua, hæc quidem natura, hæc autem particula.

Tangit quartum, quod est causa longitudinis vitæ. Et dicit ꝙ quibusdam animalibus inest humidũ pingue; & ex hoc duo accidunt. vnum est ꝙ tale humidũ non sit de facili exiccabile, aliud est ꝙ non est de facili infrigidabile. Pingue enim aereum est: aer autem calidus est. calidum vero non est de facili congelabile. Ideo pingue non de facili est congelabile. Sed illa, quę habent aquaticum humidum sunt breuioris vitę: quia tale humidum est grossum, & frigidum, & de facili potest infrigidari & congelari; nec etiam pingue est congelabile propter causam prius assignatam. Sunt autem quædam animalia, quæ habent alium humorem, idest alienum, & superfluum humidum. quod est causa facilis corruptionis: & propter hoc oportet id, quod est futurum corruptibile non de facili, carere superfluo humido. talia enim corrumpuntur cito: quia calidũ naturale suffocatur per hmõi superfluũ, siue fuerit naturale, siue ęgritudinale. Huiusmodi aũt humidum superfluum, aut est diffusum in tota substantia, vel in aliqua particula, vel in membro, & vtroque modo est causa facilis corruptionis, quãuis illud magis, quod est diffusum per totam substantiam. Et ideo, si debeat animal longæ vitæ esse, oportet ꝙ humidum sit constans, non de facili exiccabile, neq; cõgelabile, nec superfluũ. Sic igitur ex istis quatuor põt colligi causa longitudinis & breuitatis vitæ. i. ꝙ si aliquid debeat esse longæ vitæ, oportet ꝙ habeat humidum non de facili exiccabile & multum: & ꝙ habeat bonam proportionem cum calido & ꝙ non sit in eo aliquid superfluum: si autem deficiat in aliquo istorum, erit breuis vitæ. Deinde cum dicit.

Quæ habẽt aquaticum humidum sunt breuioris vitę.

Epilogus eorum quæ sunt causa longitudinis & breuitatis vitæ.

N. LEON. *Quapropter quæ multo vtuntur coitu, genitaleque semen copiosius habent, celeriter senescunt, quoniam semen excrementum est, & exiens siccitatem affert. Et hanc ob causam mulus equo diuturnior, & asino, ex quibus procreatus est. nec non fœminæ maribus. siquidem salaces fuerint mares: iccirco passeres masculi breuioris sunt vitę quàm fœminę.*

Propter

Propter quod coitiua & multi spermatis senescunt cito. Sperma enim superfluum & amplius desiccat emissum. Et propter hoc est mulus longioris vitæ, equo & asino, ex quibus genitus est. Et fœmellæ masculis, si coitiui sint masculi. propter quod & passeres masculi breuioris vitæ fœmellis.

Assignat causam longitudinis & breuitatis vitæ in particulari. & diuiditur in duas. In prima assignat causam longitudinis vitæ in animali, secundo in plantis. ibi. §In plātis autem.§ Adhuc prima diuiditur in duas In prima assignat causam quare quædam aīalia sunt longioris vitæ: & hoc absolute. In secunda facit hoc in comparatione. ibi. §Aquatilia autem.§ Adhuc prima in duas. In prima assignat causam essentialem longitudinis & breuitatis vitæ. In secūda assignat causam accidentalem. ibi. §Alimentum aūt§ prima in duas. In prima assignat causam breuitatis vitæ in aliquibus, secundo causam longitudinis. ibi. §Natura autē§ prima in duas fm ꝙ duas causas dat secūda. ibi. §Adhuc aūt quęcunq; laboriosa.§ In prima intelligendū est ꝙ sperma est superfluum tertiæ digestionis. contingit. n. ꝙ calidum quod digerit cibum plus digerat quàm sit necessarium ad nutritionē & augmentum: & id superfluum est semen, & est humidum: & mittitur ad vasa seminaria, & expellitur in coitu, & ex illo quaodoque generatur simile generanti, quia id semen, quasi de substantia generātis erat, & quia statim erat natū cōuerti in substantiam rei alendæ, contingit ꝙ qū deficit tale humidū, ꝙ natura emittit humidū, quod erat necessarium ad nutritionem. Ideo dicit Arist. ꝙ aīalia quæ sunt coitiua multū & multi spermatis sunt breuioris vitæ quam alia, & citius senescunt. sperma. n. superfluum est alimenti: & ideo cum tale superfluū non est, natura emittit humidum quod deberet esse nutrimentum. & ideo desiccantur talia multum: propter hoc mulus longioris vitæ est quàm equus & asinus, ex quibus est genitus: & vniuersaliter fœminæ quam masculi. cū tamē masculi coitiui sint multum. quia plus spermatizant masculi q̃ fęminę: & propterea passeres masculi sunt breuioris vitæ quam fęmellæ, quia plus emittunt de semine, & ideo citius exiccantur. Secundo ibi.

Sperma est superfluum digestionis tertiæ.

Animalia multum coitiua & multi spermatis sunt breuioris vitæ, & citius senescunt.

N. LEON.

Præterea quicunque ex maribus grummosi sunt, laboris gratia senescun. magis: exiccat enim labor: senectus autem sicca est.

Adhuc autem quæcunque laboriosa masculorū propter laborem senescunt magis: desiccat enim labor senectus autem sicca est.

Masculi, qui plus laborāt sunt breuioris vitæ.

Dat aliā causam breuitatis vitæ. & dicit, ꝙ masculi illi qui plus laborant, sunt breuioris vitæ. & causa huius est, quia propter laborem citius senescunt labor. n. exiccare habet, quia excitat calidum, & ipsum excitatum incipit exhalare, & per consequens humidū trahit: & ideo propter laborem citius exiccatur: & per consequens senescunt citius: quia senectus est sicca, & vlterius corrūpuntur. Verum tamē est ꝙ exercitiū & labor aliquibus cōpetunt, vt illis qui habēt humidū superfluum, extraneū & paucum calidū. Etenim propter laborē calidum excitatur. Calidum aūt excitatū consumit humidum superfluum. Sed hominibus attenuatis, & qui non habent tale humidum, non competit propter dictam causam Deinde cum dicit.

N. LEON.

Natura autem (vt vniuersaliter dicatur) mares fœminis sunt diuturnioris vitæ. huius autem rei causa est, quoniam mas fœmina calidius est animal.

Natura autem, vt vniuersaliter dicatur, masculi fœmellis longioris vitæ. Causa autem, quia calidius animal masculus est quàm fœmella.

Assignat causam longitudinis vitæ. Et diuiditur in duas. In prima assignat causam longitndinis vitæ ex calido naturali. In secunda ex calido regionis. ibi. Eadem autē.§ In prima dicit ꝙ masculi naturaliter, & vt vniuersaliter dicitur longioris vitæ sunt quam fœmellæ: & causa est, quia masculus est calidior fœmella in eadem specie. Secundo ibi.

Masculi naturaliter, & vt vniuersaliter dicitur, longioris vitæ sunt quā fœmellæ.

N. LEON.

Eadem autem in tepidioribus locis protensioris sunt vitæ quam in frigidis, eandem ob causam qua & maiora. Magnitudo autem potissimum est manifesta animalium natura frigidorum, iccircò serpētes & lacerti, & squamosa omnia calidis in locis magna proueniunt: & in rubro mari ostreacea. augmenti enim & vitæ causa humida est caliditas. In frigidis autem locis quod animalibus inest diutius est humidum. iccirco facile congelascit.

Eadem autem in calidis, longioris vitæ sunt quam in frigidis locis propter eandem causam: propter quam quidem & maiora: & maxime notabilis magnitudo animalium frigidorum secundum naturam. Propter quod & serpentes, & lacertæ & pholidosa magna in calidis locis. & in rubro mari ostracoderma. augmenti enim calida humiditas, causa & vitę. Iufrigidis enim locis, magis aqueum est humidum, quod in animalibus est: propter quod facile congelabile.

Assignat causam quare sunt in calidis regionibus longioris vitæ quā in frigidis, & diuiditur in duas partes. In prima facit hoc. In secunda infert corollarium secūda. ibi. §Quare hoc quidem.§ In prima dicit ꝙ eadem secundum speciem animalia longioris vitæ sunt in calidis regionibus quam in frigidis propter eandē causam, quæ dicta est. & propter istam eādem causam animalia frigida naturaliter maiora sunt in regionibus calidis quā in frigidis, ita ꝙ magnitudo earum est valde notabilis. Et propter hoc serpentes & lacertæ & pholidota, quæ sunt varij coloris magnę quātitatis sunt in locis calidis, & in mari rubro ostro coderma. & causa huius est, quia calidum humidum est causa vitæ, & augmenti. calidem enim principium vitæ est. Iterum calidi est extēdere & dilatare humidū: & ideo causa augmenti est. & ideo in regionibus calidis tēperate, & in mari rubro, propter calidam multitudinē inueniuntur serpentes magnæ & notabilis quātitatis: & in mari rubro ostrocoderma. In locis vero frigidis, humidū, quod est in animalibus est aquosum & grossum, est tale de facili congelabile. Et ideo animalia frigida in tribus locis paruæ quantitatis sunt, quia frigidi est constringere & non dilatare. Contingit tamē in locis frigidis propter dispositionem loci inueniri magna animalia vt sunt illa quæ habitāt iuxta mare propter caliditatem maris, & in vallibus. Valles enim calidæ sunt respectu montium: & ideo videmus homines qui morantur in talibus locis esse magnæ quantitatis Et intelligendum est quod dictum est de calidis regionibus temperate: quæ enim sunt in calidis excellenter, sunt parua. Secundo ibi.

Calidi est extēdere & dilatare humidum.

N. LEON.

Quamobrem exigui sanguinis animalia, vel exāguia aut non generantur omnino in locis, qui ad septentriones sunt terrestria in terra, neq; aquatilia in mari: aut si generantur minora certe, & breuioris sunt vitæ. aufert enim augmentum gelatio.

Quare hæc quidem nō fiunt oīno animaliū, quæ pauci sanguinis, aut non sanguinem habētium, in his, quæ ad Arctum locis neque gressibilia in terra, neque aquatilia in mari. hæc autem fiunt quidem: minora autem, & breuioris vitæ. aufert enim congelatio augmentum.

Infert corollarium. Et dicit q; cum illa animalia, quæ generantur in locis calidis sunt magnæ quantitatis: & accidit q; omnino non sunt animalia, quæ parū habent de sanguine, vt animalia, quæ habent frigiditatem scilicet frigidum in septentrionalibus locis, nec gressibilia in terra, nec aquatilia in mari sunt: aut si qui dem sint, quantitatis minimæ sunt: quia frigus excelles aufert & impedit augmentū, & sunt breuioris vitæ. Et ista satis apparent ex dictis. Deinde cum dicit.

Frigus excellens aufert, & impedit augmentū.

N. LEON. *Alimentum autem nisi assumant animalia & stirpes intereunt: seipsum namq; eliquat. vt enim multa flamma minorem exurit & conficit, quoniam alimentū absumit, ita naturale calidum, quod primo concoquendi vim obtinet, materiam in qua est absumit.*

Alimentum autem non sumentia, & plantæ & animalia, corrumpuntur, consumit enim ipsum seipsum. Quemadmodum enim multa flamma comburit & corrumpit paucā, eo quòd alimentum consumat, sic naturale calidum primo digestiuū, consumit materiā in qua est.

Ostendit causam breuitatis vitæ accidentalem. Et dicit quòd, cum viuentia alimentum recipiant, quæcunque stant per aliquod tempus continuum, ita q; alimentum non recipiunt, aut corrumpūtur, aut sunt breuis vitæ: quia calidum, quòd digerit nutrimentum, non inueniens nutrimentum quod digerat conuertit se supra suum humidum, & consumit humidū quod est subiectum sibi: & per consequens consumit seipsum. sicut enim multa flamma corrumpit paruā quia consumit humidum, quod erat nutrimentum minoris flammæ, & sic corrumpit se per accidens: sic calidum naturale, quod est digestiuū nutrimenti consumit subiectum, in quo est; ad cuius corruptionem sequitur corruptio ipsius, & per consequens totius aggregati. Deinde cum dicit

N. LEON. *Aquatilia autem terrestribus minus longæua; non quòd simpliciter humida sint, sed quòd aquosa. huiusmodi vero humidum facile corrumpitur, quoniam frigidū est, & ex facili congelatur.*

Aquatilia autem gressibilibus minus longæ vitæ, nō quia humida simpliciter, sed quia aquosa. Tale autē humidum facile corruptibile: quia frigidum, & congelabile de facili.

Assignat Philosophus causam longitudinis vitæ in quibusdam animalibus in cōparatione. Et diuiditur in partes duas. In prima probat, quòd aquatilia sunt breuioris vitæ gressibilibus. In secunda, quòd sanguinem habentia sunt longioris vitę quam exanguia. §ibi exāguia.§ In prima dicit q; aquatilia sunt breuioris vitæ gressibilibus. Sed non quia humida sunt breuioris vitæ, tunc enim omnia animalia humida essent breuioris vitæ, quod falsum est, ideo non ex hoc quòd humida sint, sunt breuioris vitæ, sed quia aquatilia sunt. Aquosa autem, quia habent humidum grossum, congelabilia sunt & frigida: & talia de facili sunt corruptibilia & moribunda. Secundo ibi.

Aquatilia sunt breuioris virę gressibilibus.

N. LEON. *Et quæcunq; sanguine carent eandem ob causam, nisi magnitudine sibi suffragentur. non enim pinguitudinem neq; dulcorem habent, In animalium vndiq; genere pingue dulce est. & ideirco apes plerisq; maioribus animalibus diuturniores sunt vitæ.*

Et exanguia propter idem, si non magnitudine recōpensentur, neque enim pinguedinem habēt neque dulce. In animali enim quod pingue, dulce: Propter quod apes longioris vitæ alteris maioribus animalibus.

Declarat propter quam causam exanguia sunt breuioris vitæ quā sanguinē habētia. Et dicit q; exanguia propter idem sunt breuioris vitæ quam sanguinē habentia: quia habent humidum aquosum. sunt. n. sine sanguine, sanguis vero est calidus & humidus: tale enim aereum est. Quia igitur carent sanguine, habent humidum aquosum: & talia sunt de facili corruptibilia. nisi fiat recompensatio humidi in magnitudine Si enim humidum fuerit magnum, cum tamē humidum fuerit proportionale, erunt longæ vitæ: quia quæ non habent sanguinem non habent nutrimentū dulce, neq; pingue. Si autem sunt animalia quæ habēt nutrimentum dulce, sicut sunt apes: talia sunt longioris vitæ quibusdam sanguinem habentibus. Et ideo apes cum vtantur dulciori nutrimento, longioris vitę sunt quibusdam animalibus maioribus sanguinem habentibus. Deinde cum dicit.

Sanguis est calidus, & humidus.

Animalia habent nutrimentum dulce, sunt longioris vitę quibusdā sanguinē habentibus.

In stirpibus autem sunt quæ longissimę sunt vitæ, & quidem magis quam in animalibus, primum quidem, quoniam minus sunt aquosæ. quamobrem non de facili congelantur, deinde pinguitudinem habent & lentorem: & cum siccæ sint & terreæ, non tamen facile siccitati obnoxium habent humidum. N. LEON.

In plantis autem sunt, quæ longissimę vitæ & magis quam in animalibus. Primum quidem, quia aquosa minus: quare non facile congelabilia. Deinde habent viscositatem & frigiditatem & sicca & terrestria existentia: non tamen habent facile siccabile humidum.

Assignat causam longitudinis vitæ in plantis. Et diuiditur in duas. In prima assignat causam longitudinis vitæ in plantis, comparando ad animalia ſm differentiam. In secunda secundum conuenientiam ibi. §Accidit autem§ Adhuc prima in duas. In prima assignat causam essentialem & naturalem. In secūda accidentalem. ibi. §De hoc autem§ In prima dicit q; in plantis sunt quædam, quæ sunt longæ vitæ magis quā in animalibus. Et ratio huius est: quia minus habent humidū aquosum, & ideo minus congelabile & exiccabile. Iterum quia habent viscositatem. Et hoc patet quia inflammabilia sunt cito: quæ autem sunt cito inflammabilia viscosa sunt: & iterum habent frigiditatem terrestria & sicca: sed non habent siccitatem mortiferam, sed reprimentem & domantem humidū Sed non propter hoc habent humidū de facili exiccabile: quia aereum est, non aquosum. Secundo ibi.

In plantis sunt quædā quæ sunt longioris vitæ, quā in animalibus.

Quod autem diuturnior arborum sit natura sumere causam oportet: peculiarem nanque habent illam animalium respectu, exceptis tamen insectis. N. LEON.

De hoc autem quòd est naturam arborum esse durabilē: oportet accipere causam. Habent enim propriam ad animalia, præter quam ad entoma.

Assignat causam accidentalem. Et primo proponit intentum, secundo assignat causam. ibi. § Iuuenes.§ In prima dicit quòd ex his, quæ dicentur, oportet accipere causam propter quam quædam plantæ sunt longioris vitæ quibusdam animalibus. Habent enim propriam causam quare longioris vitæ sunt in comparatione ad animalia, præterquam ad entoma. Secundo ibi.

Noua enim continuo fiunt stirpes, iccirco diuturnæ semper enim alij quidem exeunt rami, alij vero senescūt radicum quinetiam similis est modus, sed non simul omnium: sed aliquando quidem stirpes solum, & rami interierunt, alij autem suborti sunt. Cum autem sic se habuerint radices, aliæ sanè ex restanti fiunt: & hoc semper perseuerat modo, aliæ quidem corruptę, aliæ vero genitę & ideo pretensæ sunt vitæ. N. LEON.

Iuuenes enim semper plātæ fiūt, propter quod multi tēporis. Semper enim alteræ germinationes, hæ autē senescunt,

nescunt, & radices similiter, sed non simul, sed aliquando quidem solus stipes & rami perierunt: alteri autem iuxta nati sunt. Cum autem sic fuerint radices, aliæ ex existente generantur, & sic semper manet: hoc quidem corruptum, hoc autem factum, propter quod longę vitę.

Assignat causam huius. Et primo facit hoc, secundo comparat plantas ad animalia quantum ad hoc. ibi. § Assimilantur. § In prima dicit quòd causa quare plantæ quædam sunt longioris vitæ quibusdam animalibus est, quia reuiuiscunt semper: & propter hoc multum tempus durant germinationes, ita quòd modo germinat vnus ramus, & alius exiccatur. Similiter modo germinat vna radix, alia exiccatur, sed non simul. Non enim simul semper radix germinat, & exiccatur: sed contingit quòd radix germinat: & stipes & rami exiccati sunt & corrupti: & alij iuxta illos nati sunt. Cum autem radices fuerint alię, & aliæ fit generatio radicis ex præexistētibus radicibus. Vel quod exponatur ex, idest post: vt sit sensus (ex existente generantur,) idest post radicem existentem generantur aliæ, & sic semper istud corrumpitur, illud autem generatur. Et propter hoc plantæ videntur esse longæ vitæ, & olngioris quibusdam animalibus.

Dubium. Vtrum autem talis planta sit vna & eadē numero nunc & prius, dubium est. Sic autem est de plātis, vt de animalibus. In anaimalibus autem forte est vna pars, per cuius vnitatē animal est vnum: sicut cor. si enim cor vnum, & animal vnum: si non est vnum, animal non est vnum secundum numerum, immo aliud, & hoc dicit Arist. in lib. de animalibus. Quærit enim de monstris, vtrū sit vnum animal numero: vt si habeat duo capita, vel vnum caput, quòd partes inferiores duplices: & dicit, quòd si cor, vel proportionale ei est vnum, animal est

Solutio. vnum, si non, non. Similiter dicendum est de plantis. quòd, si est vna pars in plantis, per cuius vnitatem dicitur planta vna, quæ consistit in contactu trunci, & radicis, quòd sit vna & planta vna, si vero non, non est vna. Secundo ibi.

N. LEON. *Similes aūt sunt stirpes insectis, vt dictum est prius: diuisa nanq; viuunt, duoq; & multa de vna efficiuntur.*

Assimilantur autem plantæ entomis, sicut dictum est prius. Diuisa n. viuunt, & duo & multa fiunt ex vna.

Assimilatio plantarum entomis. Comparat plantas ad entoma. Et primo secundū conuenientiam. Secundo secundum differentiā. ibi. § Entoma autem. § In prima dicit plantæ in hoc assimilantur entomis, quòd sicut entoma decisa viuūt; quia habent vnam animam, quæ actu est vna, sed virtute & potestate plures, similiter plantæ habent animam, quęquidem actu est vna, potentia autem plures. Secunda ibi.

N. LEON. *Verum insecta ad vitæ vsque actum perueniunt, multum vero temporis durare nequeunt. instrumentis enim carent, neque illa quod in vnoquoque est principium effitere potest. id autem, quod est in stirpe, potest. vbique enim radicem, tum caudicem potestate habet, quamobrem ex ea semper aliud quidem nouellum prouenit. Aliud vero senescens, ita quòd parui refert, vt eo sint diuturnæ modo, quo sunt illæ quę transferuntur: in ipsa nanque trāslatione isthæc quodammodo accidere quispiam asseuerare potest. pars enim quædam est id, quod transfertur. Verum in translatione quidem, separatis ita accidit partibus: ibi autem per continuum. causa vero, quoniam vbique potestate inest principiū.*

Entoma autem vsque ad viuendū peruenerunt. multo autem non possunt tempore. Non. n. habent organa, neque facere potest ipsa principium in vnoquoque. quod autem in planta, potest. vbique. n. radicem & germen potentia, propter quo ab hac semper prouenit hoc quidem nouum, hoc autem senescens, modico aliquo differentia in esse longæ vitæ sic: quemadmodum quæ asplantantur. Etenim in asplantatione modo aliquo dicet vtique quis eadem accidere. Particula enim quædam est quæ asplantatur. In asplantatione quidem igitur, separatis, accidit hoc: ibi autem per continuum. Causa autem, quia inest vbique principium, virtute existens.

Comparat plantas ad entoma secundum differentiam. Et dicit quòd quàmuis plantæ conueniunt cū entomis in hoc quòd sicut entoma decisa viuunt, sic & plantæ. In hoc tamen differunt, quòd entoma licet decisa viuant, tamen multo tempore viuere non possunt. **Entoma quare decisa longo tēpore viuere nō possunt.** Et ratio huius est, quia ad hoc quòd possent cōseruari in esse oporteret quòd haberent organa diuersa, vt os & stomachum. Nunc autem non habent.

Non enim possunt habere in quacūque parte principium quo recipiant nutrimentum: & ideo non possunt multo tempore viuere, possunt tamen per aliqđ tempus, quia possunt esse per aliquod tempus, absque hoc quòd recipiant alimentum. **Plantæ decisæ, longo tēpore viuere nō possunt.** Sed plantæ decisæ multo tēpore viuere possunt, & ratio huius est, quia fere habent in qualibet parte potentia & virtute germen & radicem, habent enim in nodis. Ideo decisa viuunt per multum tempus, quia possunt trahere alimentum, & quia habent germen possunt generare. Ita quòd modo generatur vnus ramus & alius corrumpitur, & modica est differentia quantum ad esse inter ista, vnde sic accidit in istis, sicut in asplātatis. In asplātatis enim mouetur vnus ramus de vno loco, & asplātatur alibi. Sic in proposito vnus ramus corrumpitur, & alius generatur. In hoc tamen est differentia, quia in asplantatis accidit hoc in diuersis, sed in proposito hoc accidit in vno & eodem indiuiduo. Causa autem quare ramus sic potest asplantari, est, quia quasi in qualibet parte, potentia, & virtute existit principium, ex quo potest accipere alimentum & alius ramus generari. Deinde cum dicit.

Accidit autem in animalibus & in stirpibus. In animalibus etenim mares magna ex parte fiunt diuturniores. Horū vero summæ partes imis sunt maiores. Pomilionis nanq; speciem magis refert mas quā fœmina: sursum autem est calidum frigidum vero deorsum. In stirpibus autem quæ grauioris sunt capitis ea nimirum lōgioris sunt vitæ, tales vero sunt quæ non sunt annua, sed arborosa. Sursum enim plantæ & ipsius caput est radix: Annua autem inferna cum augmentum, tum fructus capiunt. **N. LEON.**

Accidit autem idem in animalibus & plantis. In animalibus enim, longioris vitæ masculi, vt in pluribus Horum autem, superiora minora, quàm inferiora. Magis enim nanus masculus quàm fęmella. In superiori autem calidum, & frigidum in inferiori. Et plantarū quæ capite graues, longioris vitæ. Tales autem quæ non epeteia, sed arborosa: superius enim plantæ & caput, radix est. epeteia autem inferius, & fructus accipiunt & augmentum.

Assignat causam longitudinis vitæ in plantis per comparationem ad alia secundum conuenientiam. Et primo facit hoc. Secundo excusat se ab insufficiēti determinatione: & dat intentionem suam respectu partis sequentis. ibi. § Sed de hoc quidem § in prima dicit quòd idem accidit in animalibus & plantis, sicut accidit in animalibus, quòd masclui, vt in pluribus sunt longioris vitæ quam fęmellæ: masculus enim &

fęmella

Masculus & fœmella improprie dicitur in plantis.

fęmella improprie inueniuntur in plantis. Masculus enim proprie dicitur, qui potest generare in alio: fęmella, in qua aliquid potest generari ab alio. Sed sic non accipiuntur masculus & fœmina, in plantis, sed quia habent quasdam proprietates masculorum & fęmellarum. Masculus enim maioris virtutis est, vt in pluribus fęmella. & ideo in eadem specie, plantæ quæ maioris virtutis sunt in fructificãdo, dicuntur masculi, quæ autem minoris, fœmellæ. Masculus in animalibus habet partes superiores, grossiores, quàm inferiores, fœmellæ vero econtrario. & ratio huius est, quia masculi calidiores sunt fęmellis. calidi autem est mouere ad superius, idest plus eleuatur de nutrimento in masculis ad superius quàm in fœmellis. Sed fœmellæ sunt frigidæ. frigidi vero est mouere ad inferius, ideo fœminę partes illas grossiores habent quàm masculi, & ex hoc potest reddi causa cuiusdam, quod accidit in casu masculi & fœmellæ. Si enim cadit masculus, secundum partes superiores primo cadit. & huius ratio est, quia partes illæ sunt magis graues. Si vero cadit fœmella, primo cadit secũdum partes inferiores. Et hoc est quòd magis graues sunt. Et iterum nanus magis est masculus quam fęmella. Non intendit autẽ quòd semper nanus sit masculus proprie, sed pro tanto magis nanus est quàm fœmella, quia participat magis proprietatem nani masculus quàm fęmella, quia nanus partes superiores grossiores habet, quàm inferiores. similiter est & in plantis quod quędã habent partes superiores grossiores quàm inferiores, aliæ autem habent inferiores grossiores, & illæ, quæ habent superiores grossiores longioris vitæ sunt. & arborosæ magis superius, pars enim superior plantæ & caput, est radix. Tales autem multam caliditatem habentes, per radices trahunt alimentum & longe propellunt ad superius, & ideo arborosa sunt superius, & propter abundantiam ipsius calidi sunt longe vitę fœmellę aũt breuis vitæ sunt propter defectum calidi, & fructus emittunt & augmentãt magis circa partes inferiores, quia calidum paucum existens, non potest longe propellere nutrimentum. Secundo ibi.

Masculi aũt magis nani quam fœmellæ.

N. LEON. *Cæterum de iis sanè separatim in commentarijs de stirpibus pertractabitur. In præsentia autem aliorum animalium cum protensionis, tum breuitatis vitę dicta est causa. Reliquum igitur est contemplari de iuuentute, & senectute, necnon de vita & morte. ijs namque determinatis, ea, quæ de animalibus est ratio, finem certe habebit.*

Sed de hoc quidem secundum se, in his quæ de plantis determinabitur. Nunc autem de alijs animalibus dicta est causa de magnitudine vitæ, & de vitæ breuitate. Reliquum autem nobis considerare de iuuentute, & senectute: & morte. His determinatis, finem vtique habebit quæ de animalibus methodus.

Excusat se de insufficientia, & dat intentionem suam respectu partis sequentis. Et quia aliquis crederet quòd deberet de plantis determinare, dicit quòd de hoc, scilicet de plantis secundom se, quæ est natura plantarum, in libro de Plantis determinabitur, sed ad præsens dictum est de causa longitudinis & breuitatis vitæ in animalibus. Sed adhuc relinquitur nobis considerare de Iuuentute, & Senectute, de Morte & Vita. Cum enim determinatum fuerit de illis, sufficienter determinabitur de animalibus.

Respondet, tacitæ obiectioni.

Explicit Liber de Longitudine & Breuitate Vitæ cum expositione Fratris Petri de Aluernia.

ARISTOTELIS Stagiritæ,

PERIPATETICORVM PRINCIPIS.

De iuuentute & senectute, vita & morte, & respiratione.

Cum Petri de Aluernia, præclarissima expositione.

SVMMA LIBRI.

De Iuuentute & Senectute, Vita & Morte, Inspiratione, & Respiratione, quibus animaliũ vita consistere ac diuersificari dicitur causis, & naturæ ipsorũ modis, tũ ex propria, tum ex aliorũ sentẽtijs exquisite tractat.

LECTIO PRIMA.

Viuentium omnium vnam eandemque numero esse partem, qua viuunt: ipsas vero esse plures & diuersas, causamque in medio esse.

E Iuuẽtute aũt & Senectute: & de vita & morte, nunc est dicendũ. Et fortasse necesse erit simul spirationis explicare causas. quibusdam. n. animalium ob hoc ipsum cũ viuere tũ non viuere contingit.

N. LEON. Consueuerunt qui de Iuuent. & Senect. Vita & Morte: In spiratione, & Respirat. I vnũ imprimi forte ob librorum Aristo. ignorantiã, qui eos non diuisit, sed vnice legi voluit, quæ in vnum insimul tradidit vt legentib. patere põt. ℓ ex. com. 1.

DE Iuuentute aũt & Senectute, & Vita et morte: nunc dicendum. Simul autem & de respiratione necessarium forte causas dicere. Quibusdam. n. animalium propter hoc accidit viuere & non viuere.

SIcut dicit Philos. 1. Physic. innata est nobis via ex nobis notioribus, & priorib. in notioria & priora naturæ. sumus. n. secundum naturam rationales. rationis aũt est deuenire in cognitionẽ ignoti, quę nõ fit nisi per cognitionem alicuius prius magis noti, & cognitũ non fit nisi ex cognitis. Hinc ergo innata nobis via est ex prioribus & notioribus nobis procedere in cognitionẽ ignoti. Sed nobis ignotiora, vt frequentius, sunt notiora naturæ, quia ignotiora nobis sunt magis entia, & talia sũt nota magis ſm naturã: ergo innata est nobis via ex nobis notioribus procedere in notiora & priora naturę. Priora & notiora nobis sunt vniuersaliora magis. cuius ratio est, quia illud quod est propinquius ei, quod est nobis maxime notũ ſm intellectum, est nobis prius & notius ſm intellectũ, & hoc patet per definitionẽ prioris & notioris. maxime aũt nobis est notum ens simpliciter sumptũ, quod est maxime vniuersale, huic aũt est propinquius magis vniuersale. ergo prius & notius est nobis ſm intellectũ, particularia aũt, & minus vniuersalia, & magis determinata sunt notiora naturę. Illud. n. est notius ſm naturam, quod est magis ens actu, vt dicitur Nono Metaphys. minus autẽ vniuersalia, & magis determinata, sunt magis entia in actu; & iõ minus vniuersalia sunt magis notiora & priora naturæ. Procedendũ est igit nobis ſm naturam nostram ex vniuersalioribus magis, & indeterminatis ad minus vniuersalia & magis determinata. Et hũc processum tenuit Arist. in oĩbus suis considerationibus ferè, maxime autem in sciẽtia Naturali: primo. n. considerauit ens mobile & de principijs eius: & de his, quæ consequuntur ipsum secũdũ quod huiusmodi, puta in libr. Physi. qui apud Antiquos dicitur de Naturali Auditu. In ipso enim considerauit de ente mobili & de principijs eius, & de his quæ insunt

Text. cõ. 1.

Arist. in omnib. suis considerationibus fere procedit ex vniuersaliorib. & magis indeterminatis ad minus vniuersalia, & magis determinata.

insunt ipsi secundum quod huiusmodi, deinde considerauit de ente mobili sub ratione magis determinata, & quia prima determinatio entis mobilis videtur fieri per motum localem simplicem, qui est primus motuum, ideo secũdo determinauit de ente mobili secundum quòd est primò mobile motu simplici ad vbi, & de contrarijs eius, & principijs, & per se passionibus secundum quòd huiusmodi. Et hoc fecit in libro de Cœlo & Mundo. post hæc autem fit determinatio entis mobilis per motum ad formam, simpliciter autem ens mobile ad formam proprie est generabile & corruptibile. & ideo tertiò cõsiderauit de ente secũdum quòd est generabile & corruptibile in vniuersali, & quia eiusdem scientiæ est considerare aliquod genus, & primum in illo genere, ideo in eadem tertia parte considerauit de generabilibus, & corruptibilibus, quæ sunt causa generationis & corruptionis in alijs. fecit autem hoc in libro de Generatione.

Triplex est cõsideratio in vniuersale de corpore mobili.

Sequens autẽ determinatio entis mobilis fit per motum ad formam mixti, secundum quòd mixtum est. Sed est considerandũ quòd de corpore mixto in vniuersali potest esse triplex cõsideratio, est enim quoddam corpus mixtum, quod non vere mixtum est ex quatuor elemẽtis, sed in via ad mixtionem, vel magis ad mixtum, quod fit per hoc quòd vnum elemẽtum mouetur ad locum alterius, & alteratum ad naturam illius, constituitur mediũ quodammodo, vel generatur in loco eiusdem multum alteratum ad naturam ipsius. Et de tali corpore mixto, & de causis, & principijs eius, & de his quæ insunt ei secundum quòd hmõi, fecit Philosophus considerationem in tribus libris Primi Meteo. fere, in quibus determinatur de Meteorologicis, à quibus liber ille denominatur, quod dico propter finem Tertij, vbi considerationem quandã facit de generatione mineralium in vniuersali, puta in illo capitulo. Quæcunque autem in ipsa terra inclusa. Aliud est mixtum vere ex quatuor elementis, & quia eiusdem est considerare aliquam naturã vniuersaliter, & primũ in illa natura, sicut ens vniuersaliter, & ens primum, sicut patet ex quarto Metaph. prima autem in genere mixtorum secundum naturam sunt mineralia, & ideo in eadem parte considerandum esset de mixtis in vniuersali, & mineralibus, sed non est à Philosopho traditum, vel si est, nobis non apparuit, quamuis ab aliquibus traditum inueniatur. De mixtis autem in vniuersali non habemus à Philosopho, nisi inquantum determinauit de ipsis secundo de Generatione, nec de mineralibus, nisi quãtum breuiter dixit in fine Tertij Meteororum. Sunt etiam quædam passiones & proprietates, quę sequũtur tam vere mixta, quàm quæ dicuntur admixta ratione qualitatum primorum corporum simplicium secundum quòd huiusmodi, vt puta generatio, corruptio, putrefactio, digestio, indigestio, liquatio, coagulatio, & species earum, de quibus Philosophus consideratioñe facit in Quarto Mete. Propter quod Alexan. dicit in commentario suo super eundem. Quartum, quòd melius continuatur libr. de generatione quàm primis libris. Dicunt tamen aliqui quod in eisdem fit consideratio de mixtis in vniuersali, secundum quòd mixta sunt, sed primum videtur rationabilius. Vlterius determinatio entis mobilis fit ad formam mixti animati, puta de corpore animato, & de his quæ insunt secundum quòd animatum est, & de ente secundũ quòd mobile est ad huiusmodi formam mixti animati, puta de corpore animato. Et de his quę insunt per se, hęc fit consideratio in sequentibus libris. Ista autẽ consideratio de corporibus animatis distinguitur in tres partes. In eam, quæ est de anima, in eã, quæ est de cõmunibus passionibus animæ & corporis, & in illam, quæ est de corporibus animatis, cuius ratio potest sumi ex hoc, quia sicut Philosophus dicit in primo de generatione partium animalis. Quando aliquod commune consequitur aliqua plura oportet seorsum considerare illud commune, ne oporteat idem sæpius repetere considerando singulas partes illius, anima vero communiter inest omnibus corporibus animatis sicut actus, similiter & passiones prædictæ consequuntur omnia vel plura illorum, & ideo seorsum considerandum est de anima, & passionibus eius. Sed intelligendum quòd passionum conuenientium animæ & corpori, quędam sunt, quæ sufficienter causantur in corporibus animatis ab anima, quædam autem in hoc dependent ex aliqua causa, vel dispositione corporis, vel aliquo exteriori, & de illis, quæ sufficienter ab anima causantur secundum quòd huiusmodi, non oportet considerationem esse separatam ab illa, quæ de corporibus, vel ab illa, quæ est de anima. illæ vero quæ dependent ex causa extrinseca possunt considerari secundum ordinem quem habent ab anima, puta secundum quòd causantur ab anima, vel secundum principium cognoscendi ipsius. Et secundum hanc rationem consideratur de ipsis in lib. de Anima, & sic considerat Philosophus de Nutrimento & Nutribili, & Sentire & Sensibili, & Motiuo & Mobili in libro de Anima, vel possunt considerari secundum illud quod sunt, & secundum quod dependent à causa extrinseca, vel ex dispositione corporis, & sic possunt seorsum considerari ab anima. Secundum vero hanc rationem Philosophus considerauit de ipsis in parte scientiæ Naturalis, quæ inscribitur de passionibus communibus animæ & corpori. Distinctio autem harum passionum potest accipi secundum distinctionem partium animæ. partes autem animę secundum Philosophum Secundo de Anima sunt quatuor secundum gradus viuentium, scilicet vegetatiuum, motiuum, sensitiuum, & intellectiuum. Intellectiuũ autem nulla sequitur passio communis eius & corporis, quoniam per se non vtitur corpore, cum non sit virtus organica, & ideo relinquitur quòd passiones prædictæ distinguuntur secundum distinctioñe trium partium, ita quòd quædam consequuntur vegetatiuum, secundum quòd vegetatiuum, quædã sensitiuum, quædam motiuum secundum quòd motiuum. Illę verò quæ consequuntur vegetatiuum, sunt, secundum doctrinam cõsiderandę prius. Sicut enim vegetatiuum prius est secundum viam naturæ & doctrinæ secundum Philosophum, & sensitiuum motiuo, sicut apparet ex secundo de Anima, sic passiones vegetatiui præcedunt passiones sensitiui, & hæc illas, quæ motiui. Vegetatiuum autem potest considerari quãtum ad acceptationem naturæ, vel esse, vel quantum ad ipsam naturam, vel esse, vel quantum ad amissionem. quantum ad primum debetur ei generatio, quæ est via in esse eorum. quantum ad secundum, vita, quæ est vel ipsa natura, vel operatio consequens naturam, quantum ad tertium, mors. Vita autem vegetabilium consideratur, vel secundum se, vel quantum ad causas, vel quantum ad ea quibus conseruatur in esse, vel quantum ad dispositiones consequentes ipsam. Illa autem, quibus conseruantur, sunt duorum generum, vita enim in istis consistit per calidum continue resoluens humidum, & ideo continua fit in habentibus ipsam deperditio: propter quod nutrimento indigent. Nutrimentum autem dicitur ad nutribile, & ideo circa viuentia oportet considerare de nutrimento & nutribili. Iterum vita constat per calidum, quod indiget refrigeratione, vt apparet infra, & ideo circa ipsam consideranda est causa talis refrigerationis & motus secundum quem sunt dispositiones, quæ consequuntur viuentia, vel consequuntur

ratione

N. LEON.

Tex. com. 1.

Albertus.

Cap. 28.

Tex. cõ. 18.

Tex. com. 3. & 34.

Vegetatiuũ tripliciter considerari potest.

Vita cõstat per calidũ, quod indiget refrigeratione.

ratione commixtionis qualitatum secundum aliquam proportionem, sicut sanitas & infirmitas, vel consequuntur dispositionem alicuius partis organicę principaliter, sicut Iuuentus & Senectus. Est enim iuuentus augmentatio, & partis refrigeratio: Senectus est defectus eiusdem cuius est pulmo, vel branchiæ, vel aliquid proportionale. Circa vitam autem oportet considerare causas vitæ absolute, vel causas longitudinis & breuitatis ipsius, ergo ad perfectam cognitionem vegetabilium oportet omnia ista cõsiderare. Mors autẽ & generatio in vegetabilibus attributionem habent ad vitam. generatio quidem est sicut vita, mors vero sicut priuatio. Similiter refrigeratio naturalis calidi, in quo consistit vita attributionẽ habet ad ipsam sunt conseruatiuum. Iuuentus autem & Senectus similiter attributionem habẽt ad ipsam sicut diuersi status eiusdem, & ideo de istis omnibus consideratur in lib. de Morte & Vita, secundum quod habent attributionem ad vitam. Sic enim de ipsis quodammodo est scientia vna. & circa ista, primo considerandum est de morte & vita, quia ista priora sunt secundum generationem, propter quod & via doctrinæ. Deinde de nutrimento & nutribili, quibus indigent viuentia ad perfectionem & conseruationẽ. Detude de causis longitudinis & breuitatis vitæ. Illud enim quod est causa vitæ amplius, vel minus, factum est causa longitudinis & breuitatis vitæ, quæ præcedit considerationem de morte & vita, quia ibi considerat de causis cuiusdam corruptionis animalium, quæ supponitur in libro de Morte & Vita. Deinde de sanitate & ægritudine, de nutrimento & nutribili, de sanitate & infirmitate in vniuersali, aut non considerauit Philosophus seorsum, aut ad nos non peruenit, quamuis aliqui expositores ipsius de his tractatus cõposuerint. Circa sensitiuum vero considerare contingit ipsum sensibile, quod est motiuum sensus: & sensum, qui mouetur à sensibili, & ipsum sentire, quod est eius operatio sequens. De sensibili secundum quod motiuum est actu, & sensitiuo, secundum quod mouetur, determinatum est in libro de Anima, de sensibilibus autem secundum se, quale existens potest mouere sensum, & de sensitiuo quantum ad dispositionem materiæ, quæ disponit ad ipsum sentire, determinatũ est in libro de Sensu & Sensato. Circa sentire autem contingit considerare operationem sensitiuarum virtutum exteriorum principaliter, quæ dicitur vigilia, & eius priuationem, quæ dicitur somnus, & de istis determinatum est lib. de Somno & vigilia, in quo determinatur de istis secundum se, & secundum quòd pendet ex aliqua dispositione corporis. Potest etiam cõsiderari operatio alicuius, vel aliquarum virtutum interiorum, & hoc modo consideratur de Memoria, & Reminiscẽtia in libro de Memoria & Reminiscẽtia. Circa motiuum autem animalis contingit considerare causas motus animalium. partiom organicarum motus. Primo modo fit consideratio de causis motus animaliũ, libro de Motibus animaliũ opportunis ad motum. Pars autem scientiæ naturalis, quæ est de corporibus animatis, diuiditur in eam, quæ est de corporibus animatis anima vegetatiua, & in eam, quæ est de corporibus animatis anima sensitiua. Pars autem quæ est de corporibus animatis anima vegetatiua traditur in libro de plantis, quem non fecit Philosophus, sed discipulus eius Theophrastus. illa autem, quæ est de corpore animato anima sensitiua, tradita est in libro de animalibus. Et sic apparet quę est intẽtio Philosophi in tota Naturali philosophia. Ex quo patet quòd intẽtio Philosophi est in hoc tractatu, qui scribitur de Morte & Vita, vel de iuuentute & senectute, de vita, & de his, quæ attribuuntur ei, puta inspiratione & respiratione. Iuuentute & senectute, & morte determinare. Diuiditur autem iste liber in duas partes. procemium, & tractatũ. in procemio dat intentionem suam. In tractatu prosequitur suum intentum. Secunda ibi. § Quoniam autem de anima § in prima dicit quòd postquam determinatũ est de causis longitudinis & breuitatis vitę, tã in plantis quàm in animalibus, consequenter dicendum est de iuuentute & senectute, qui sunt quidam status viuentium. Iuuentus quidem est quidam status perfectus. Senectus autem est status defectus. Similiter dicendum est de vita & morte, quæ quidem est terminus vitæ. Similiter dicendum est de infrigidatione, quæ in quibusdam fit per inspirationem & respirationem; In quibusdam autem fit per inspirationem, & non aliter. Refrigeratio autem necessaria est viuentibus propter solutionem naturalis calidi, determinandum est igitur de causis respirationis & inspirationis. hoc autem faciendum est, quia quibusdam animalibus inest viuere propter respirationem, non viuere autem siue mors propter defectum respirationis. Sic igitur patet quòd dat intentionem suam respectu trium, quorum est primum iuuentus & senectus, secundum mors & vita: tertium est inspiratio & respiratio. Dicit autem quibusdam, quia in quibusdam animalibus magis manifestum est respirationẽ esse necessariam ad vitam, quàm in alijs, & defectum ipsius esse causam mortis. Secundo ibi.

Generatio est sicut vita, mors vero sicut priuatio.

Librum de Sanitate & Morbo in fine huius tomi curabimus.

Ordo priorum naturalium Aristot. Sensibile, sensitiuũ quomodo considerentur in lib. de Anima & de Sensu & sensato.

Diuisio scientiæ naturalis q̃ est de corporibus animatis.

Quoniam autem de anima in alijs est determinatum, palamq; est quòd illius essentia corpus esse non potest, sed tamen quod in aliqua corporis existat parte manifestum est, et in eiusmodi sane aliquo, quod potestatem habet in partibus, aliæ certe ipsius siue partes seu potentiæ, siue quomodolibet illas vocare debeat, in præsentia omittantur.

N. LEON.

Quoniam autem de anima in alijs terminatum est, & palam quoniam non est possibile substantiam ipsius esse corpus. sed tamen quòd in aliqua existat corporis particula manifestum: & in hac aliqua habentium virtutem in particulis. Quæ quidem igitur aliæ animæ, aut partes, aut virtutes, qualitercunq; quidem oportet vocare, dimittatur nunc.

Prosequitur intentum suum. Et diuiditur in duas. Quia enim prius oportet considerare causam quàm effectum, in quibus causa notior est, refrigeratio autem est causa vitæ, & mortis, ideo primo determinat de refrigeratione, secundo de morte. ibi. § Est quidem igitur § tertio redit ad determinandum modum refrigerationis in animalibus. ibi. § Tria autem sunt necessaria. Et adhuc prima in duas. Primo resumit quædam determinata in libro de Anima, secundo de infrigidatione determinat ibi. § Quæcunque autem. § In prima dicit, quòd, cum in libro de Anima sit determinatum de anima, & de eius potentijs, manifestum est quòd substantia & natura animæ non potest esse corpus, quia corpus habet nõ esse in corpore aliquo, sed est subiectum alterius, anima autem habet esse in aliquo, ideo non est anima corpus. Sed tamen quamuis non sit corpus, existit nihilominus in aliqua parte corporis determinata. Sed est considerandum quod anima duobus modis potest considerari. Vno modo secundum suam substantiam. Alio modo secundum suas potentias & virtutes, mediantibus quibus operatur. Si primo modo consideratur secundũ suam substãtiam, perficit sic totum corpus, quia tota ipsa est in toto, & tota in qualibet parte, sicut albedo tota est in tota superficie, & tota in qualibet parte, tota quidem est secundum suam essentiam, non sm suam quantitatem. Si consideretur secundũ potentias & virtutes, secundum quas operatur, cũ ad operationes suas per illas

Anima quare nõ possit esse corpus.

Anima duobus modis consideratur, scilicet secũdum substãtiam suam, alio modo secundũ potentias, & virtutes.

iſtas virtutes requirantur partes corporis, ſecundom iſtas virtutes eſt anima in diuerſis partibus: vt ſecundũ potentiam viſiuam, in oculo, auditiuam in aure, & ſic de alijs: & ſic loquitur philoſophus hic, ꝙ anima eſt in aliqua parte corporis determinata ſecundum ꝙ per virtutem ſuam determinat ſibi aliquam partem corporis, quæ quidem pars aſsignata eſt de numero partium habẽtium virtutem aliquam, & in illa eſt anima. Et ſubdit dicens, ꝙ vtrum iſtæ virtutes, quę inſunt aĩę ſm diuerſas particulas corporis debeant dici virtutes vel potentię, vel partes aĩę, ad pręſens dimittatur. Non enim refert ad propoſitum, vtrum ſint partes vel potẽtiæ ſiue virtutes. verum eſt quòd Plato voluit quòd eſſent diuerſę animæ in diuerſis partibus corporis, ſed iſtud non eſt de intentione Ariſtote. Secundo ibi.

Platonis placitum de diuerſitate animarum in diuerſis corporis partibus.

N. LEON.

Quæ autem re & animalia dicuntur, & viuere, in ijs quæ vtrunq; adepta ſunt (dico autem vtrunq; et animal eſſe, & viuere) neceſſe eſt vnam & eandem eſſe partem per quam & viuit, & id animal nuncupamus.

Quæcunq; autem animalia dicuntur & viuere, in his quidem quæ adepta ſunt vtraque hęc, dico autem vtraque, & quod eſt eſſe animal, & quod viuere: neceſſe eſt eandem eſſe & vnam particulam, ſecundum quam viuit & ſecundum quam appellamus ipſum animal.

Determinat de infrigidatione. & circa hoc duo facit. Primo probat ipſam eſſe neceſſariam viuentibus, ſecundo cum dicit. {Quoniam autem omne viuens} determinat quomodo fiat. Circa primũ duo facit primo probat ꝙ omnia viuentia habent aliquam caliditatem naturalem, quam neceſſe eſt ſaluari ſi viuant animata. ſecundo cum dicit {palam igitur} probat ipſam eſſe neceſſariam. Prima in duas. In prima oſtendit ꝙ in omnibus viuentibus primum principiũ partis animæ vegetatiuę eſt in aliqua parte determinata, ſecũdo oſtendit ꝙ in illa parte eſt calidum, quod oportet ſaluari. ibi. {Omnes aũt partes.} Adhuc prima in duas. Primo oſtendit ꝙ in omnibus viuẽtibus primũ principium animę vegetatiuę eſt in aliqua parte determinata ex habitudine ſenſus ad partem animæ nutritiuę. ſecundo probat hoc per alias rationes. ibi. {Sed principium.} Adhuc prima in duas. In prima oſtendit ꝙ in omnibus animalibus neceſſe eſt vnam & eandem partem eſſe; ſecundum quam primo viuit animal, & ſecũdum quam eſt animal, ſecundo ex hoc probat intentum ſuum. ibi. {Quoniam igitur propriarum.} Adhuc duo facit. Primo proponit quod intendit. ſecũdo probat. ibi. {Animal quidem enim.} In prima dicit ꝙ in omnibus illis, quæ dicuntur animalia & viuunt, ita ꝙ iſta duo habent, ſcilicet & ꝙ viuunt, & ꝙ ſunt animalia, neceſſarium eſt vnam & eandem particulam eſſe ſecundum quam primo viuunt, & ſecundum quam primo ſunt animalia. Secundo ibi.

N. LEON.

Animal enim vt animal eſt quòd non viuat fieri non poteſt: quo vero viuit, eò animal exiſtere nõ eſt neceſſarium. Stirpes. n. viuunt quidem, ſenſum autem non habent: ipſa vero ſentiendi facultate animal à non animali diſterminamus. Numero igitur vnam & eandem, eſſentia vero multiplicem & diuerſam hanc eſſe partem neceſſe eſt. non. n. idem omnino eſt eſſe animal, & vita frui.

Animal quidem enim ſecundum quòd animal, impoſſibile eſt non viuere. Si autem viuit ſic animal exiſtere nõ neceſſarium. plantæ enim viuunt quidem, non habent autem ſenſum. per ſentire autem animal à non animali determinamus. Numero quidem igitur neceſſarium vnam eſſe & eandem hanc particulam, in eſſe autem plures & alteram. Non enim idem ſunt animal eſſe, & viuere.

Probat hoc. Et intendit iſtam rationem. Secundum illud, ſecundum quod animal viuit, primò & realiter eſt animal. ergo neceſſarium eſt eſſe eandem particulã ſecundum quam primo eſt animal, & viuit. Cõſequẽtia manifeſta eſt, nec eam declarat, ſed declarat antecedens, & dicit, ꝙ impoſsibile eſt ꝙ animal ſecundum quod animal non viuat: ergo ſecundom quòd primo eſt animal, primo viuit. Nam ſi non, da oppoſitum ꝙ non viuat: ſequitur ſi non viuat, quòd non ſit animal, & tale debet eſſe ſine vita, quod eſt impoſsibile. Quare ſecundum quòd primo eſt animal viuit. & dico ſecundum quòd primo eſt animal, & non econuerſo; quia non eſt neceſſarium quòd, ſi aliquid viuit, ꝙ ſit animal. plantę enim viuunt, & non ſunt animal: quia non habent ſenſum: animal autem eſt animal per ſenſum. Et concludit vlterius conſequens, quòd neceſſarium eſt eſſe eandem particulam, ſecundum quam primo viuit aliquid, & eſt animal, numero quidem vnum & ſubiecto, ſed ratione differunt. Quamuis enim idem ſit ſubiecto & eſſe animal & viuere, tamen ratione differunt: quia aliud eſt eſſe animal, & viuere. Secundo ibi.

Licet ſit idẽ eſſe animal, & viuere tamen ratione differũt.

N. LEON.

Quoniam igitur ſingulorum ſenſiteriorum, vnũ quiddam commune eſt ſenſiterium, ad quod ſenſationes actu, neceſſario cõueniunt. ad autem medium eſt cum priorum, tum poſteriorum partium: (Prior nanq; dicitur pars vbi nobis ſunt ſenſus. Poſterior vero quæ ei eſt oppoſita). Præterea etiam cum viuentiũ corpora per ſurſum & deorſum diuidantur, omnia nanq; ſuperius habent & inferius: quare ſtirpes etiam: manifeſtũ ſanè eſt quòd in medio illorum altricis animæ principium conſtituetur.

Quoniam igitur propriorum ſenſitiuorum vnum aliquod commune eſt ſenſitiuum, in quod eos, qui ſecundum actum ſenſus, neceſſarium eſt obuiare: hoc autem vtiq; erit medium anterioris vocati & poſterioris (anterius quidem enim dicitur, in quo eſt nobis ſenſus, poſterius autem oppoſitum.) Adhuc autem diuiſo corpore viuentiũ omnium ſuperiorum & inferiorum. omnia enim habent ſuperius & inferius. Quare & plantę: palam eſt, quia nutritiuum principium habebunt vtique in medio horum.

Probat intentum ſuum, ſcilicet ꝙ primum principium partis animæ vegetatiuę ſit in aliqua parte corporis determinata, & vult probare ꝙ ſit in medio ſuperioris & inferioris, anterioris & poſterioris. Et diuiditur in partes tres. In prima facit quod dictum eſt. In ſecunda exponit quoddam dictum. ibi. {Particula enim.} In tertia aſsignat rationem nominis particulæ illius mediæ. ibi. {Tribus autem exiſtentibus.} In prima intendit iſtam rationem. Eadem eſt particula, ſm quam aliqua ſentiunt & nutriuntur: ſed particula, ſm quam primo ſentiunt, eſt in medio ſuperioris, inferioris, anterioris, & poſterioris: ergo particula, ſecundum quam animal primo nutritur, eſt in medio ſuperioris & inferioris, anterioris & poſterioris. Huius rationis Maior probata eſt in præcedenti particula: ſed Minorem probat, & dicit quòd ſenſus particulares & proprij habent ſenſum communem, ad quem terminantur alterationes ſenſuum propriorum, & quòd hoc ſit verum patet ex tertio de Anima. patet enim quòd homo iudicat differentiam inter ſenſibilia diuerſorum ſenſuum, vt inter album & dulce, quod non poteſt facere per ſenſum aliquem particularem: & ideo oportet ponere ſenſum, per quem hoc ipſe faciat, & iſte eſt ſenſus communis. Item, manifeſtum eſt quòd ſenſus particularis nõ iudicat de ſua operatione: ergo oportet ꝙ ſit aliqua virtus, quæ hoc faciat. hoc autem eſt ſenſus communis. eſt igitur ponere vnum ſenſum communem omnibus ſenſibus proprijs. Ille autẽ ſenſus

A text. com. 145. vſq; ad 149.

Rationes quibus probatur neceſsitas ponendi ſenſum cõmunem.

Senſus communis vbi ponatur.

sus communis est in media parte anterioris & posterioris, superioris & inferioris. & huius ratio potest esse quia proximum mouēs, & proximum motum debēt esse simul. Primum & proximum mouens in animali est sensus communis, primum motum est cor: ergo sensitiuum commune est in corde. sed cor est in medio anterioris & posterioris: ergo & sensus communis particula igitur, secundum quam animalia primo sentiūt, est in medio anterioris & posterioris. Dicitur autem anterius vnde fit motus sensibilium in ipsos sensus: posterius pars opposita. Iterum, cū corpus cuiuslibet viuentis diuidatur in superius & inferius, erit hoc in medio superioris & inferioris: ergo primum nutrimentum sit in eadem parte cum principio sensitiuo, & illud est in medio anterioris & posterioris, inferioris & superioris: palam ꝙ principium nutritiuum est in medio superioris & inferioris, anterioris & posterioris. Secundo ibi.

Anterius, & posterius in animali qd dicatur.

N. LEON. *Per quam enim partem cibus ingreditur superiorem vocamus, ad ipsum, scilicet, respeetentes, non ad vniuersum. Inferiorem autem, per quam excrementum demittunt primum.*

Particulam enim, secundum quem ingreditur alimētum, superius vocamus, ad ipsam respicientes, sed nō ad ambiens totum: deorsum autem, secundum quam superfluum dimittunt primo.

Exponit quoddam dictum. facta enim est mētio de superiori & inferiori in plantis: ideo hic ostēdit quod vocatur in plantis superius & inferius & primo facit hoc. secundo ostendit quantum ad hoc diuersitatem inter plantas & animalia. (Habet autem contarie.) In prima autem intelligendum est quōd in plantis, ista scilicet superius & inferius, dextrum & sinistrum, ante & retro, non sunt determinata secūdum virtutem. dicitur autem anterius principium motus sensibilium in ipsos sensus: posterius antem pars opposita, dextrum vero principium motus localis, sinistrum vero pars opposita superius, vnde alimētū sumitur, inferius, pars opposita: Secus autem in vniuerso. Ideo dicit ꝙ pars illa in plantis, in qua vel secundum quam recipitur alimentum, dicitur esse superius: pars autem, secundum quam superfluum emittit, dicitur esse inferius. & est inspiciendum ad plantas non ad vniuersum: econtrario enim est inferius & superius in plantis & in vniuerso. Secundo ibi.

Superius & īferius, dextrum & sinistrum, ante & retro, in plantis quid dicatur.

N. LEON. *Id autem contrario se habet modo in animalibus & stirpibus. Homini etenim propter rectam statura conformationem ex animalium numero, superiorem potissimum habere contingit partem ad id quod in vniuerso est sursum: alijs vero intermedie. ipsis autem stirpibus, quę loco non mouentur, alimentumque de terra capiunt, necessarium est inferius hanc ipsam semper habere partem, radices enim in stirpibus proportione respondet ei, quod, os in animalibus appellatur: per quod ille quidem alimētum de terra capiunt, hac vero ex seipsis.*

Habet autem hoc contrarie in plantis & animalibus. Homini enim propter rectitudinem maxime existit hoc animalium habere eam, quæ sursum particulam, ad id quod totius sursum: alijs autem intermedie: Plantis autem immobilibus existētibus & accipientibus ex terra alimentum, necessarium semper deorsum hanc habere particulam. Proportionales autem sunt radices plantis & quod vocatur os in animalibus per quod alimentum hæ quidem è terra accipiunt, hæ autem per ipsa.

Assignat diuersitatem quantum ad superius & inferius in animalibus & plātis. Et dicit ꝙ superius & inferius è conuerso se habent in plantis & in animalibus.

2. de anima tx. 6, & 38.

homo enim propter rectitudinem, quam habet maxime inter omnia animalia habet particulam illam, quæ superius dicitur ad sursum totius vniuersi. Habet autem rectitudinem & superius ad superius vniuersi propter duo. primum est quia homo est perfectisimū animalium, & maxime accedit ad æqualitatem Cœli, & ideo suum superius est ad superius vniuersi. secundum est ꝙ homo maiorem caliditatem habet, quàm aliquod aliud animal secundum quantitatem sui corporis: calidi autem est dirigere ad superius, & ideo superius hominis est ad superius vniuersi. Animalia autem alia medio modo habent superius, quia minus accedunt ad æqualitatem Cœli, & minus habent de calido dirigente. Plantæ autem habent hanc particulam simpliciter ad inferius vniuersi, & huius ratio est, quia plantæ immobiles sunt: sursum autem in plantis est vnde recipiunt alimentum: recipiunt autem alimentum per radices, radices autem sunt terræ affixę. Quare sursum in plantis est ad inferius. & subdit ꝙ radices in plantis proportionales sunt ori in animalibus: sicut enim plantæ per radices recipiunt alimentum ex terra, ita animalia per os recipiunt alimentum. Item plantæ imperfectisimæ sunt, & minus habent de calido, quàm bruta animalia. iterum minus accedunt ad qualitatem Cœli, & ideo sursum in plantis est ad deorsum vniuersi. Deinde cum dicit.

Propter qd homo habet rectitudinē, & superius ad superius vniuersi.

Radices in plantis proportionales sunt ori in animalibus.

N. LEON. *Cum autem tres sint partes per quas omnia perfecta distérminantur animalia, vna quidem, qua alimentum capiunt, altera autem qua excrementa deijciunt, tertia vero quæ inter vtranque est media, hæc sanè in maximis animalibus pectus appellatur. in alijs autem proportione quippiam illi respondens. distincta autem istæ magis est pars alijs quàm alijs. Quęcunque autem illorū gradientia sunt ad eiusmodi ministerium adiunctas habent partes, quibus totam ferant molem, crura scilicet & pedes; & quicquid ijs simile habet vires.*

Tribus autem existentibus partibus, in quas diuiduntur omnia perfecta animalium: vna quidem, qua suscipit alimentum, vna autem, qua superfluum emittit. tertia autem harum media, hæc in maximis animalibus vocatur pectus, in alijs autem proportionale. Dearticulata autem sunt magis alteris altera. Quęcunque autem ipsorum sunt processiua apponuntur & particulæ: quæ ad hanc administrationem quibus totum fertur Riros, crura, & pedes habentia eandem his virtutem.

In exemplari græco est κῶλα qd latine vertitur Alarum.

Declarat qualiter vocatur illa particula media, & dicit ꝙ, cū sint tres particulæ in animali. vna per quā recipiunt alimentum: alia per quam superfluum emittunt, & alia pars media: illa media vocatur in animalibus maximis pectus, in alijs autem proportionale est aliquid isti parti. Sunt enim quædam animalia, quæ istas partes habent magis dearticulatas & distinctas: quæcunque autem aliæ particulæ animalium, quæ mouentur motu progresiuo, apponuntur propter istas particulas, sicut ossa propter substentationem, caro propter repletionem istarum vacuitatum, & Riros, & pedes. pedes enim sunt necessarij non simpliciter, sed si debet ire. Et propter hoc philosophus reddens causam istarum partium reddit ex fine, & sic de alijs principalibus.

Tres particulæ in animali.

Pars media in animali, quæ sit.

LECTIO II.

Ex ipsa animalium diuisione, & plantis partem eam, qua animalia viuunt, in medio esse manifestum sit.

N. LEON. *Cæterum altricis principium animæ in trium medio collocari partium, cū sensu, tum ratione perspicuum est.*

Ed principium quidem nutritiuæ animæ in medio trium particularum secundum sensum videtur & secundum rationem.

Post-

Postquam philosophus probauit quòd principium partis animę nutritiuę sit in medio anterioris & posterioris, superioris & inferioris per habitudinem nutritiuę ad partem sensitiuæ animæ, hic probat per alias rationes. Et diuiditur in partes duas. Primo enim ponit intentionem suam dicens, ꝙ manifestum est ꝙ principium partis animæ nutritiuæ sit in medio triũ particularum, & per rationes naturales, quæ sumuntur ex sensu, & per rationem etiam communem & logicam. Secundo ibi.

N. LEON. *Pleraq; enim animalium, vtrisque ablatis partibus ea scilicet quæ caput vocatur, & ea quæ alimentum recipit, cum ea sane viuunt qua fuerit medium.*

Multa enim animalia ablata vtraq; particularum: & ea, quæ vocatur caput, & susceptiua alimenti viuũt, cum quocunque vtique fuerit quòd medium.

Prosequitur, & circa hoc duo facit. primo probat intentum per rationes proprias & naturales, secundo per communes. cum dicit. § Secundum rationem autē } Circa primum proponit rationes ostendetes suum propositum, secundo cum dicit. § Secundum apparentiam } inducit conclusionem intentam. Prima diuiditur in tres fm tres rationes, quas ponit, secundam ponit cum dicit. § Adhuc autem in plantis } tertiam ibi. (Sed adhuc ꝙ principale.) Prima in tres. Primo ꝑbat per signum, secundo manifestat suppositum quoddã. ibi. § Palam autem } tertio assignat diuersitatem inter animalia & plantas. ibi. § Necessa rio autem. } In prima dicit, ꝙ primum principiũ nutritiuæ animæ sit in medio superioris & inferioris. Manifestũ est ꝙ videmus ꝙ multa animalia decisa vtraq; particula. s. inferiori parte & capite, quod est pars susceptiua alimẽti, pars media viuit, & quęcũq; particula, in qua est pars susceptiua alimẽti, pars media similiter viuit: hoe autem nõ esset nisi primũ principiũ partis animæ nutritiuæ esset in medio superioris & inferioris, anterioris & posterioris, ergo primum principium nutritiuum est in dicta parte. Secundo ibi.

Prima ratio naturalis, q sumitur ex sensu.

N. LEON. *Manifestum autē id est accidens in insectis vt vespis & apibus: & in ijs etiam, qua ex insectorum genere non sunt. diuisa nanq; pleraq; viuere possunt propter altricem animæ potestatem. Huiusmodi vero partē actu quidem vnam habent, potestate autem plures: eo enim, quo stirpes constant modo. stirpes nanq; desectę separatim viuunt, & ab vno principio multæ fiunt arbores.*

Palam autem in entomis & vespis & apibus hoc accident: & multa autem non entomorum diuisa possunt viuere propter nutrimentum. Talem autem particulam actu quidem habēt vnam, virtute autem plures. eodē.n. modo plãtæ constituta sunt. etenim plãta diuisa viuũt & separatim, & fiũ: multæ arbores ab vno principio.

Declarat illud signũ, & habet duas partes. Primo facit hoc, secũdo excusat se à determinatione cuiusdã quæstionis. ibi § propter quã aũt eãm. § In prima dicit ꝙ manifestũ est ꝙ partibus illis decisis, pars illa media viuit aĩalib. entomis. i. incisis, quæ habẽt vẽtrẽ ad vnã partẽ, caput ad aliã, colligato aliquo gracili & tenui, sicut sunt vespę & apes. multa. n. taliũ videtur viuere diuisa, & possunt. Hoe aũt est propter principiũ nutritiuum, quid est in partibus illis. Nec hoc accidit in talibus aĩalibus solũ, sed & in pluribus non entomis, sicut in lumbricis terræ & simílibus, propter eandẽ causam Huiusmodi aũt particula, in qua est primũ principiũ partis aĩæ nutritiuæ, in prædictis aĩalibus actu quidẽ est vna, sed virtute est plures: & quantũ ad hoc consimiliter sunt constituta à natura ipsis plantis. videmus enim ꝙ quædã plantæ decisæ viuunt & fiũt multę ex vna. & causa huius est, quia anima in plautis vna quidem est fm actum, plures autem fm virtutem: & perficit totam plantam actu, partes autem in potẽtia. Et sieut partes actu sunt vnum, plures auetm potentia & virtute, ita anima actu est vna, & plures virtute, & sic plures actu per diuisionem. Secundo ibi.

Animalia quædã quare decisa viuant.

N. LEON. *Quã vero ob causam eę quidē desectę viuere nequeũt aliæ aũt transferunt stirpes, alius erit sermo: cęterũ hæc iure simili sanè; e habent mõ stirpes et insectorũ genus.*

Propter quam autem causam hæ quidem non possunt diuisa viuere, hæ autem asplantantur plantarũ, alter erit sermo. Sed similiter habent secundum hoc plantę & genus entomorum.

Excusat se à dissolutione cuiusdã quæstionis. Quæreret enim aliquis, quia videmus quòd plantæ quædã decisæ viuunt, quædam autem ita sunt ꝙ si, planta diuiditur, vna pars viuit alia non: quæ huius ratio est. Et ratio dubitationis potest esse. Cum anima perficiat non solum illam partem, quæ decisa viuit immo alias quare vtraq; non viuit? a dissolutione huius excusat se dicẽs ꝙ propter quam causam ista pars decisa non viuit si transplãtur, hoe ergo habet videri, sed alibi oportet fieri sermonem de hoc, sicut in libro de Plantis. Sed tamen sciendum est ad præsens quod causa quare quædam plantæ decisæ viuunt quædam non, non est ex parte substantiæ animæ nutritiuæ: quia illa totum & quamlibet partem perficit, sed hoc est ex parte illorum, quæ necessaria sunt ad hoc quòd planta viuat: ad hoc enim quod viuet indiget potentia nutritiua primo, vel primo principio. Primum autem principium partis animæ nutritiuæ est in aliqua parte: potest igitur sic abscindi planta, quòd vna pars nihil habebit ex illo principio, alia autem totum habebit: & tunc illa pars, quæ habet de illo principio nutritiuo deciso, viuit, alia non. Similiter planta decisa, in qua est primũ principium partis nutritiuæ animæ, si transferatur ad locum sibi proportionalem fm complexionem viuit: si vero non, non non: ergo est causa ex parte substantiæ nutritiuæ animæ, sed ex parte eorum, quæ necessaria sunt ad hoc ꝙ viuat planta. Deinde cum dicit.

Plantæ aliquæ quare decisæ viuũt.

N. LEON. *Necessarium autem est altricem animam actu quidē in ijs, quæ illam habent, esse vnam, potestate vero plures simili; modo principium sensitiuum. Sensum enim habere videntur ea qua praecisa sunt.*

Necesse autem & nutritiuam animam actu quidem' in habentibus, esse vnam, virtute autem plures. Similiter autem & sensitiuum principium. videntur enim habere sensum diuisa ipsorum.

Comparat animalia ad plantas, quo ad quoddam dictum Et primo secundum conuenientiam. secũdo secundum diuersitatem. ibi (Ad saluari.) In prima dicit quòd in habentibus partem animę nutritiuę oportet animam nutritiuam actu esse vnam virtute plures & causa huius est, quia anima ipsa perficit totam plãtam & partes: partes autem actu sunt aliquod vnum plures secundum virtutem, similiter principium sensitiuum est vnum actu, plures virtute. Videntur enim quędam animalia decisa habere sensum, quod non contingeret si principium sensitiuum non esset plures virtutes. Secundo ibi.

Animã nutritiuam in plantis quare oporteat actu esse vnam, virtute autē plures.

N. LEON. *Verum ad conseruandũ naturam stirpes quidem facultatem habent: illa autem id præstare nequeunt, quia instrumẽta ad se cõseruandũ haudquaquam habẽt: & alia quidem per quod alimentũ ingeratur carẽt, alia vero eo quod id recipit, nulla aũt cum alijs, tum ijs etiã vtrisq; simili

fimili enim se habent modo huiusmodi animalia, tanquã si plura simul animalia cohærerant. Quæ autem optime constituta sunt animalia istud minime pati videtur, quoniam illorum natura quoad eius fieri potest maxime est vna. Quamobrem nonnulla partium, præcisę exiguum sané ostentant sensum, quoniam animalem quandam detinent affectionem. ablatis nanque visceribus palpitant, vt testudines exempto corde.

Sed ad saluari naturam. Plantæ quidem possunt, hęc autem non possunt: quia non habent organa ad salutem Et quia indigentia sunt hæc quidem capientis, hæc autem suscipientis alimentum. hæc autem aliorum & horum amborum Assimilantur enim talia animalia multis animalibus simul iunctis. Optime autem constituta hoc non patiuntur animalia propter esse naturam ipsorum, vt contingit maxime vnum. Propter quod & paruum sensum quendam faciunt diuisę particularum, quia habent aliquam animalem passionem. Separatis enim visceribus faciunt sensum, vt tortucę corde ablato.

Ratio diuersitatis inter animalia & plantas quã tum ad vitã post decisionẽ partium.

Ostendit diuersitatem inter animalia & plantas, & dicit ꝙ quamuis ita est quod principium nutritiuum in habentibus ipsum sit actu vnum, virtute plures, similiter principium sensitiuum: tamen in hoc est diuersitas inter plantas & animalia, ꝙ plantę din possunt viuere, quia paucam exigunt diuersitatem organorũ ad operationes vitæ, quæ est in pluribus partibus, & potest esse actu post decisionem. animalia autem nõ possunt diu viuere: quia indigent ad operationes, per quas saluantur diuersitate organorũ. Multa enim indigent ad minus vno organo, quo ab extra statim nutrimentum suscipiant sicut ore: & cum hoc aliquo suscipiente intra & digerente, & aliquo per quod expellatur superfluum, & alijs diuersis. Et quanto perfectiora sunt animalia pluribus indigent, sicut apparet in progressinis. vnde animalia talia assimilantur multis animalibus imperfectis simul iunctis. Animalia autem, quæ maxime sunt perfecta, sicut homo, talem diuisionem non sustinẽt. Et causa huius est, quia talia animalia maxime vnitatẽ habent: & ideo partes talium aĩalium diuisę paruũ faciunt sensum, faciunt aũt aliquem sensum diuisum propter motũ siue passionem determinatã in illis partibus. In viuẽtibus aũt est vna pars principalis, à qua mittitur virtus ad singulas partes. & ideo cum abscinditur vna pars remanet virtus in parte illa, quæ dicitur facere sensum aliquem & motum. & non quòd hoc perueniat à substantia animæ ibi existente in actu, sed à virtute per modum passionis ibi existente in actu. Et hoc videtur intẽdere philosophus per illa verba. Habent aliquã aĩalem passionem. Quod autem partes tales decisæ faciãt sensum aliquem, declarat dicens ꝙ separatis visceribus faciũt sensum, sicut tortucæ ablato cordæ mouetur.

LECTIO III.

Ex generatione animalium & plantarum, quod pars illa, qua viuit, quodcunque animal, sit in ipsorum medio, declaratur.

N. LEON.

Præterea in stirpibus & in animalibus id palam est. & in stirpibus quidem si productionem ex seminibus, tum visiones & transplantationes aduertere voluerimus.

ADhuc autem in plantis palam & animalibus eã quæ ex spermatibus est generationem considerantibus, & incisiones, & asplantationes.

Postquam philosophus probauit ꝙ primum principiũ nutritiuũ est in medio superioris, inferioris anterioris & posterioris, per rationẽ sumptã ex diuisione animaliũ & plãtarũ, in parte ista ostẽdit per rõnẽ sumptam ex generatione animalium & plantarum, & habet partes duas. Primo præmittit intentum suum, secundo probat ibi. Quæ enim. In prima dicit, ꝙ manifestum adhuc considerantibus generationem animalium; quæ est ex spermatibus & considerantibus asplantationes, & incisiones, ꝙ primum principium partis animæ nutritiuæ est in medio superioris inferioris, anterioris & posterioris. Secundo ibi.

Ex seminibus nanque generatio omnibus contingit à medio. N. LEON.

Quæ enim ex spermatibus est generatio, accidit omnibus ex medio.

Declarat. Et primo declarat in animalibus, secundo in plantis. ibi. Dythiron enim tertio regreditur ad declarandum in animalibus: ibi. Et animalium sanguinem. In prima intendit rationem hanc. Anima nutritiua est in parte illa, ex qua accidit generationem fieri omnibus animalibus generatis ex semine: hoc autem fit ex media: est enim semen superfluum tertiæ digestionis: quod quidem alimentum natum est conuerti ad membra. vltima autem digestio fit in corde, & ideo peruenit semen ex media: quare manifestum est quòd generationes accidunt animalibus ex medio. Quare primum principium animæ nutritiuæ est in medio. Secundo ibi.

Semen est superfluum tertiæ digestionis, quidem in corde.

Cum enim biualua sint omnia, quæ cohærent, conficiuntur, & medium vtrarumque est partium. hinc etenim & caudex pullulat & nascentium radix. principium autem illorum est medium. In insitionibus etiã, & transplantatis idipsum maxime contingit ipsis truncis: quandoquidem rami simul principium et mediũ ipse est truncus. quamobrem aut illum auellunt, aut illi inserunt, vt vel ramus, vel radices ex illo prouenianr, tanquam principium quoddam sit à medio caudicis, & radicis. N. LEON.

Dithyron enim existentibus omnibus fecundum quòd nata sunt. Medium enim est vtriusque particularum. hinc ramusculus oritur & radix nascentium. Principium autem medium horum est. In incisionibus autem & asplantationibus hoc maxime accidit. circa pullulationes enim est principium quoddam pullulatio rami: simul autem & medium. Quare aut hoc auferunt, aut in hoc inferũt vt autem ramus aut radices ex hoc generentur tanquã existente principio ex medio germinis, & radicis.

Probat istud idem de plantis per incisionem. Et dicit ꝙ in plantis, quæ non sunt orbatæ, sed sunt secundum ꝙ natæ sunt esse dithyron, est particula media inter partem superiorem & inferiorem: & ab illa parte oritur ramus & radices terræ affixæ. Principium. n. rami & radicis est in parte illa media: & istud maxime apparet in incisionibus & transplantationibus. in illo enim est principium nutritiuum, ex quo incipiũt pullulationes: incipiunt autem ex medio, videmus enim ꝙ in planta ramus oritur ad superius, radix ad inferius quare manifestum est quòd primum principium nutrimenti est in parte media. Et propter hoc illi, qui volunt asplantare, aut inserere illam partem simul cũ ramo accipiunt, vt ex illa parte generetur ramus tanquã ibi existẽte principio nutritiuo, & germinis radicis & rami. Et est intelligendum ꝙ dithiron est pars, quę est in contactu rami vel radicis. Nec est opinandũ quòd pars illa sit medulla, quia medulla in plantis proportionaliter sumitur & in animalibus. In animalibus autem medulla non est primum principium nutritiuæ. Quare nec est in plantis. Tertio ibi.

Medulla in plantis quæ proportionaliter sumitur, in animalibus nõ est primum principium nutritiuæ.

In animalibus autẽ sanguine præditis cor primũ formatur. hoc autẽ palam est ex ijs, quæ eũ adhuc fierẽt, vobis videre contigit. Quamobrem & in ijs quæ sanguinẽ

ca-

uiuent, id, quod cordi proportione respondet, primum gigni est necessariũ. Quod autem cor venarum sit principium, & in ijs quæ de animalium partibus sunt commentarijs, dictum est prius. necnon quoniam sanguis ijs qui eo sunt præditi, vltimum est alimentum ex quo fiunt membra. Manifestum igitur est quòd vnam quandam ni conficiendo cibo operam oris potestas subministrat: alteram vero ventris ipsius vis. Cor autem præcipuum est, & finem imponit. Quapropter & sensitiuæ & altricis animæ principium animalibus sanguine præditis esse in corde necesse est: aliarum enim partium opera in alimento, huius sunt gratia operæ. oportet enim id quod præcipuum est, ad id cuius gratia est persistere, & nõ in ijs quæ sunt huius gratia, vt Medicus ad sanitatẽ.

Et animalium sanguinem habentium cor fit primo. Hoc autem palam ex quibus in contingentibus adhuc factis videre contemplati sumus. Quare & in exanguibus necessarium est analogum cordi fieri. Cor autem, quòd est venarum principium, in his quę circa partes animalium dictum est prius: & quòd sanguis in sanguinem habentibus est vltimum alimentum, ex quo fiunt particulæ. Manifestum igitur quòd vnam quandam operationem oris virtus exercet, alteram autem quæ ventris circa alimentum. Cor autem gratia operis animæ huius est. Oportet quidem enim principale ad id cuius gratia perficere: sed non in his quæ huius gratia, vt Medicus ad sanitatem.

Cor est primũ quod generatur.

Regreditur ad declarandum istud idem in animalibus. Et intendit talem rationem, Primum principium generationis aliarum partium est à corde, sed cor est in medio superioris & inferioris, quare primũ principium nutritiuum est in medio superioris & inferioris. Minorem supponit, sed maiorem probat, & assumitur quòd illud, quod primo generatur, est cor, & dicit ꝙ istud est manifestum in his quæ fiunt. Dicit etiam hoc se expertum fuisse in quibusdã iam factis, & istud verum est. Sperma enim maris in matrice mulieris resoluitur in spiritum: spiritus autem iste penetrat menstruum mulieris, & facit sibi domicilium, & istud vocatur cor, & ibi incipit generatio aliorum membrorum, quare manifestum est quòd in animalibus cor primo generatur. Similiter in non habentibus sanguinem proportionale cordi primo. Vlterius assumitur quòd cor est principium venarũ, & hoc apparet, quia venę sunt delatiuæ sanguinis, sanguis autem generatur in corde, & ideo principium venarum est in corde. Nec dicitur sanguis humidum rubeum, sed humidum pingue & dulce. Quod autẽ cor sit principium venarum, dictum est in lib. de Animalibus. Et dictum est ꝙ in habẽtibus sanguinẽ, sanguis est vltimum alimentum. Ex vltimo autem alimento & vltima digestione terminata generantur aliæ particulæ, à corde, sicut hepar & cerebrum. Manifestũ est autem ꝙ prima digestio ipsius fit in ore, vel si non fit digestio, tamen est preparatio & via quædam ad digestionem. Alia digestio est in stomachũ, & alia in hæpate, sed de ista non facit mentionem. cor autem operatur ad huiusmodi digestionem complementũ inducendo. Quando. n. plura agentia ordinantur ad aliquem effectum inducendum, illud quod principalius est inducit complementũ & finem, cuius gratia sunt alię dispositiones, non tamen inducit a dispositiones præcedentes, quæ sunt gratia finis & complementi, sicut apparet in generatione sanitatis, quæ procedit à Medico, & medicina, & ipsum complemẽtum sanitatis Medico dirigenti attribuitur, dispositio autem ad sanitatem medicinę. Sed cor est membrum principale: ergo operatur ad digestionem, complementum inducendo. Quare manifestum quòd completio digestionis alimenti, ex quo per se generãtur alia membra, est à corde. oportet igitur quòd principium generationis aliorum membrorum sit ex corde.

Vbi fiant digestiones tres, & quid operet̃ cor ad digestionem.

Deinde cum dicit.

N. LEON.

Sed profecto quod præcipuum est sensuum in sanguinem habentibus omnibus, in hoc est. necessarium nanque est omnium sensitoriorum in hoc cõmune esse sensitorium. Duos autem manifeste huc contendentes videmus, gustatum & tactum: quare & reliquos est necessarium. in hoc enim alijs contingit sensibus facere motionem: ipsi vero non tendunt ad eum, qui sursum est locum. Præterea etiam, si vita omnibus in hac consistit parte, palam est quòd ipsum sensitiuum inesse principiũ est necesse: quo enim animal est, eo & viuere dicimus: quo vero sensitiuum, eo corpus animal esse asseueramus.

Sed adhuc quòd principale sensuum in hoc sanguinem habentibus omnibus. In hoc enim necessarium est esse omnium sensitiuorum commune sensitiuum. Duos autem manifeste huc tendentes videmus, gustum & tactum: quare & alios necessarium, in hoc quidem enim ex alijs sensitiuis contingit fieri motum. Hæc autem nihil tendunt ad eum, qui sursum locum. Sine his autem, si viuere in hac particula omnibus est, palam quia sensitiuum principium, necessarium. Qua quidem enim animal, hac & viuere dicimus: qua autem sensitiuum, hac corpus animal esse dicimus.

Declarat quòd primum principiũ nutritiuum sit in medio superioris & inferioris per situationẽ primi sensitiui, siue redit ad declarandum ꝙ primum principium sensitiuum sit in medio superioris & inferioris. Et diuiditur in duas. Primo ponit rationem, secundo infert corollariũ. ibi. § Propter quod autem. § In primo intendit talem rationem. Sensitiuum primum, & principium nutritiuum sunt in eadẽ parte, sed primum sensitiuum est in corde, quare & primũ principium nutritiuum. Minorem declarat, & dicit, ꝙ principalis sensus inter omnes est in hoc, idest in medio, scilicet superioris & inferioris, scilicet in corde, & hoc in habẽtibus sanguinem, in alijs autem primum sensitiuum est in proportionali cordi. Quòd autem sensitiuum cõmune sit in medio, manifestũ est. Videmus enim ꝙ duo sensus immediate tendunt ad cor, scilicet tactus & gustus, & si isti immediate tendunt ad cor, & alij mediate tendunt ad ipsum. Nam alij sensus fundantur in sensu tactus. Quare si tactus immediate tendit ad cor, & omnes alij sensus. alterationes enim omnium sensuum contingit fieri in sensum communem. Et dico ꝙ tactus & gustus immediate tendunt in sensum communem, quia non tendunt ad cerebrum, nec colligationem habent ad aliquid, ꝙ sit in cerebro. Et etiã ex his quæ dicta sunt in animalibus, vita est primo in corde. quia cor primo mouetur, quare primum principium sensitiuum est in corde. Secundum. n. eandem particulam, ſm quã animal primo est aĩal, primo viuit. & adiungitur alia propositio ꝙ sunt idem subiecto primũ principium nutritiuum & sensitiuum, differunt tñ ratione, quia primum principium nutritiuum & sensitiuum sunt in medio superioris & inferioris. Secundo ibi.

Tactus & gustus immediate tendũt ad cor.

LEON.

Cur autem alij quidem sensuum ad cor manifeste contendunt, alij autem in capite sunt (& eam ob causam plerique existiment animalia cerebro sentire) separatim in alijs dicta est causa.

Propter quid autem hi quidem sensuum manifeste tendũt ad cor, hi autem sunt in capite. (Propter quod & videtur quibusdam sentire animalia propter cerebrum) causa in alteris dicta est seorsum.

Infert corollarium, vel melius excusat se à dissolutione cuiusdam quæstionis. Dixit enim quòd sensus immediate tendunt ad cor, alij ad caput, ppter quod visum fuit quòd sensitiuum cõmune esset in cerebro. Et dicit quòd de hoc dictum est alibi. s. in libro de Generatione partium animalium. Sed est intelligẽdum quòd sensus tactus & gustus immediate tendunt ad cor, alij non, & causa huius est. Quia sensus tactus materialis est magis quàm alius aliquis aliorũ sensuum, & magis materialiter alteratur. alteratur enim à qualitatibus sensibilibus, quæ materialiter alterant. ideo oportet quòd sit talis substantię, vel dispositionis, per quam possit magis sustinere talem alterationem: põt autem si fuerit substantiæ solidæ: soliditas autem terræ est. quare oportet sensum tactus esse à terræ dominio, & ideo oportet ipsum esse in tali parte, quę sit magis terrestris. Inter autẽ partes sensitiuas hoc est cor, ideo sensus tactus tendit ad ipsum cor. & propter hoc quia sensus tactus indiget maiori calididate in actione sua, quam aliquis aliorum, in corde autem est maxima caliditas, ideo sensus tactus dicitur esse in corde. Et, quia gustus est quidam tactus, gustus debet immediate tendere in cor, alij autem sensus indigent caliditate remissa magis: quia actiones eorum magis sunt proportionatæ, & ideo immediate tendunt in partem illam, per quam caliditas refrigerari potest. Hoc autem est cerebrum, ideo immediate tendunt illi tres sensus in cerebrum. Deinde cum dicit.

Ratio quare sensus tactus & gustus immediate tẽdãt ad cor.

N. LEON. *Ex ijs igitur, quæ apparent, & quæ dicta sunt, est manifestum, quòd in hoc, & in trium corporis partium medio, cum sensitiuum animæ, tum augmentatiuum, & nutritiuum est principium.*

Secundum apparentia quidem igitur palam ex dictis quod in hoc & in medio corporis trium partium sensitiuæ animę principium est & augmẽtatiuę & nutritiuę.

Concludit conclusionem principalem. Et dicit quòd ex apparentibus, de quibus dictum est, manifestum est principium partis animæ sensitiuæ, nutritiuæ, & augmentatiuæ esse in corde & in media, scilicet trium partium, quarum vna est superius, alia vocatur inferius, tertia media, & ista est illud principium. Dinde cum dicit.

N. LEON. *Quod ratione etiam perspicuum est, quando in omnibus naturam conspicimus quo ad fieri potest, quod optimum est efficere. cum autem in medio vtriusque principij existat essentia, vtrunque profecto membrum suam ipsius perficit operam, tum id quod vltimum conficit alimentum, tum illud quod recipit: penes vtrunque enim eorum ita erit.*

Secundum rationem autem, quia naturam videmus in omnibus ex possibilibus facientem optimum. In medio autẽ substantiæ, principio existente vtroque, maxime perficit vtrunque particularum proprium opus. operans scilicet vltimum alimentum & suscipiens. Penes vtrunque enim ipsorum sic erit.

Secunda ratio quæ sumitur p rationes communes & logicas.

Probatur hoc idem per rationes communes & Logicas, & habet duas partes. Primo facit hoc, secundo inducit corollarium, ibi. [Siquidem igitur animal.] Prima in tres, secundum quòd ponit tres rationes, secunda ibi. [Et est talis medij] tertia ibi. [Adhuc vtẽs.] In prima dicit quòd manifestum est per rationes cõmunes, quòd primum principium sensitiuum sit in medio superioris & inferioris: quia videmus quòd natura ex omnibus possibilibus facit optimum, & ratio huius est, quia omne agens intendit bonum, natura autem agens est: quare bonum intendit. Agit autem ex materia sibi subiecta. quare secundum diuersitatẽ materiæ diuersificatur eius actio. intendit igitur natura facere optimum, possibile tamen. Principio autẽ nutritiuo & sensitiuo in medio existentibus, maxime perficitur operatio, & optime, scilicet digerere alimẽtum & nutrire membra. si enim virtus nutritiua sit in medio magis põt mittere æqualiter ad singula membra alimentum & suscipere ipsum. Iterum & à sensitiuo communi fiunt alterationes ad particulares sensus, & deriuatur virtus ab illo in sensus particulares, hoc autem melius potest fieri si primum principium sensitiuum sit in medio. Secundo ibi.

Natura ex omnib. possibilibus facit optimũ.

Locus quinetiam huius medius, Principis est locus. N. LEON.
Et est talis medij regio, regio principantis.

Ponit secundam rationem. Et dicit, quòd principalis virtutis debet esse regio principalis & locus. & ratio huius est, quia locus sequitur naturam locati, & ideo principali virtuti debet locus principalis magis. Inter autem omnes virtutes sensitiuas, principalis virtus est sensus communis, locus autem principalis est locus medius, quare primum principium sensitiuum est in medio. sed in eodem est nutritiuum, in quo est sensitiuum, quare manifestum est, quòd primũ principium nutritiuum sit in medio. Tertio ibi.

Secunda ratio.

Praterea quod vtitur, & quo vtitur differre sanè debent: vt autem potestate, ita etiam contingit modo: quemadmodum tibia, & quæ tibiam mouet manus. N. LEON.

Adhuc vtens & quo vtitur oportet differre, quemadmodum fistulæ, & mouens fistulas, manus.

Sensus communis vtitẽ sensibus particularibus sicut organis & instrumentis.

Ponit tertiam rationem. Et est talis. Illud, quo vtimur, & quod vtitur differunt, sicut fistulæ, & manus, quæ mouent fistulas. illud enim, quod vtitur est principale, quo autem vtitur est instrumentum. sensitiuũ autem commune vtitur sensibus particularibus sicut organis & instrumentis: ergo sensitiuum commune est principale magis. sed principalis debet esse locus principalis: talis autem est locus medius, quare primum principium sensitiuum est in medio, & in eodem loco est principium nutritiuum. Quare nutritiuum principium est in medio. Deinde cum dicit.

Tertia rõ.

Si igitur eo quòd principium habet sensitiuũ est animal, in sanguine quidem præditis istuc in corde constitui principium est necesse: illo vero carentibus in parte ea quæ cordi proportione respondet. N. N. LEO.

Si quidem igitur animal determinatum est per habere sensitiuam animam: in sanguinem quidem habentibus necessarium est in corde hoc habere principium, exanguibus autem in proportionali particula.

Inducit corollarium. Et potest hoc legi sicut pars rationis precedentis, vt inducatur ad probandum minorem, s. q. cum animal determinatum sit per habere animam sensitiuam, manifestum est q in habentibus sanguinem necessarium est esse primum principium sensitiuum in corde. In non habentibus autem sanguinem necessarium est esse primum principium sensitiuũ & nutritiuũ in parte proportionali cordi.

L E C T I O IIII.

In corde omnium viuentium caliditatem ad illorum vitam necessariam inesse: quæ quomodo corrumpatur, ostenditur.

Omnes autem partes, & vniuersum animalium corpus connatam habent quandam naturalem caliditatem quapropter dum viuunt quidem apparent calida, vita autem vsu orbata contrario se habent modo. N. LEON.

Omnes autem particulæ, et totum corpus animalium, habent quandam caliditatem naturalem: propter quod viuentia quidem videntur calida, morientia autem & priuata viuere. contrarium.

Postquam

Postquam Philosophus determinauit ꝙ primum principium nutritiuum est in medio inferioris & inferioris in omnibus viuentibus, declarat ꝙ necessariũ est omnia viuentia habere caliditatem, & diuiditur in partes tres. In prima probat quòd necessarium est in omnibus viuentibus esse aliquam caliditatem, secundo quòd primum principium illius caliditatis est in medio. ibi. { Necessarium autem } tertio quòd necessarium est illam caliditatem saluare si debeat esse animal. ibi. { Necessariũ igitur. } In prima dicit ꝙ oẽs partes corporis, & totum corpus aĩalium necessariũ est habere caliditatem naturalẽ, & propter hoc viuentia calida sunt: morientia aũt frigida inueniuntur, & similiter quæ sunt mortua. Ratio aũt quare viuentia habent caliditatem est, quia omnia viuentia indigẽt nutrimento, nutrimentum aũt in principio est contrarium, in fine autem simile. nõ fit autem simile nisi per actionem calidi: quare manifestum est ꝙ viuentia necessarium est habere caliditatem. Secundo ibi.

Viuẽtia omnia necessarium est habere caliditatem naturalem.

N. LEON. *Necesse igitur est huius principium caliditatis ijs, quæ sanguine sunt prædita, in corde esse: illis vero, quæ sanguine carent, in parte cordi proportione respondẽte.*

Necessarium autem est esse caliditatis huius principium in corde sanguinem habentibus, exanguibus autem, in proportionali.

Ostendit, ꝙ primum principium caliditatis est in corde. Et primo proponit intentum suum. Et dicit, ꝙ, cum necessarium sit omnia viuẽtia habere caliditatem, necessarium est principium huius caliditatis in habentibus sanguinem esse in corde, in non habentibus sanguinem, in proportionali cordi. Secũdo ibi.

N. LEON. *Omnia nanque conficiunt, & alimentum concoquunt naturali calido, idque in primis, quod præcipuum est cor, vel quod illi proportione respondet.*

Operantur enim & digerunt naturali calido alimentum omnia: maxime autem quòd principalissimum.

Probat, Et primo per rationem, secundo per signum ibi. propter quod alijs. In prima dicit quòd omnia viuentia indigent nutriméto. Nutrimentum autem in principio est contrarium, in fine autem simile. contrarium autem non fit simile nisi per alterationem. Viuentia autem corpora agunt in ipsum nutrimentum, & digerunt naturali caliditate, sicut dictum est prius, sed maxime in ipsum alimentum agunt per partem principalissimam. Vnumquodque enim agens agit per illud, quod principale est. Hoc autem est cor, vel proportionale cordi: ergo necesse est esse maxime principium caliditatis in eo. Secundo ibi.

N. LEON. *Quo fit vt alijs quidem frigescentibus partibus bre maneat vita: contrà quod in hoc, omnino corrumpitur, propterea quòd caloris & animæ principium quasi eo loci ignita inde omnibus dependet: exanguibus quidem in parte cordi proportionali, sanguine vero præditis in ipso corde.*

Propter quod alijs quidem partibus infrigidatis remanet viuere. eo autem, qui in hoc, corrumpitur omnino: quia hinc oritur principium omne caliditatis, & anima animalis tanquam ignita in his particulis. exsanguium quidem in proportionali: in corde autem, sanguinem habentium.

Primũ principium caliditatis est in corde.

Declarat illud idem per signum. Et dicit, quòd primum principium caliditatis sit in corde manifestum est. quia propter hoc videmus quòd alijs partibus infrigidatis remanet adhuc vita in corde. corde autem infrigidato corrumpitur ipsum animal. Et ratio huius est, quia in corde est principium caliditatis & virtutis animæ, tanquam partes animalis, quæ sunt circa cor, sint ignitæ propter vehemẽtem caliditatem. Principium igitur caliditatis in non habentibus sanguinem in proportionali cordi, in habentibus autem in corde ipso. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Necessarium igitur est simul & vitam & huiusmodi saluum esse calorem, eamque quam vocant mortem, huius esse interitum.*

Necesse igitur simul vitam existere, & calidi huius saluari, mem: & vocatam mortem, huius corruptionem.

Ostendit quòd necessarium est istud calidũ saluari si debeat saluari animal. Et diuiditur in duas. In prima cõcludit hoc ex prædeterminatis. secundo ponit modos corruptionis calidi, & causam corruptionis. ibi. { Sed adhuc. } In prima dicit quòd cum omnia viuentia caliditatem habeant, necesse est ista duo simul existere, scilicet vitam, & calidi saluationem. Non enim viuit aliquid sine calido, nec calidum est in viuentibus sine vita. & ideo necessarium est ista duo simul consistere, vitam, & calidum. similiter & mortem, quæ est priuatio vitæ, & corruptionem huius calidi. Sic ergo manifestum est quòd necessarium est saluari calidum, si debeat saluari viuens. Secundo ibi.

Calidũ non est in viuẽtibus sine vita.

N. LEON. *Atqui duplices ignis animaduertimus interitus, exiccationem, & extinctionem. Appellamus autem id quidem, quod à semetipso illi accidit, exsiccationem: quod vero à contrarijs, extinctionem. & illud quidem senectutem, hoc autem violentiam.*

Sed adhuc quidem ignis videmus duas corruptiones, marcedinem & extinctionem. Vocamus autem eam quidem, quæ à seipso, marcedinem: eam quæ à contrarijs extinctionem. hanc quidem senectutem, hanc autem violentiam.

Assignat modos quibus corrumpitur huiusmodi calidum, & primo facit hoc, secundo assignat causam istarum corruptionum. ibi. { Accidit autem } in prima dicit. Ita dictum est quod necessarium est simul existere vitam & saluationem calidi. Huiusmodi autem calidum dupliciter corrumpi potest. vno modo à seipso, alio modo à contrario. corruptio calidi, quæ est à seipso, dicitur marcedo, sed illa quæ est à contrario dicitur extinctio. Et prima corruptio dicitur senectus, alia corruptio dicitur violentia. Secundo ibi.

Calidum naturale corrumpitur à seipso & à contrario.

N. LEON. *Accidit autem eadem de causa vtrasq; fieri corruptiones. cum enim alimentum deficit, & aliud calidum nequit, ignis corrumpitur. cõtrariũ etenim concoctionẽ prohibens facit quominus alatur. Quandoq; vero exsiccari contingit copiosori coacto calido, quia non respirat neq; refrigerari potest. etenim cito hoc etiam modo magna caloris vis coacta alimentum conficit, præuertendoque absumit priusquam fiat euaporatio.*

Accidit autem ambas propter idem fieri corruptiones. Deficiente enim alimento, non potente calido accipere alimentum, corruptio fit ignis. Contrarium quidem enim cessare faciens digestionẽ, prohibet nutriri. Quandoq; autem marcescere accidit ampliori congregato calore propter non respirare, neq; infrigidari: cito enim & sic consumit alimentum, multum congregatum calidum & prius consumit quam adsit ante euentationem.

Assignat causam vtriusq; corruptionis. Et primo facit, secũdo infert corollariũ. ibi. { Propter quod quidem. } In prima dicit ꝙ vtraq; corruptio accidit propter eandem causam. Calidum. n. indiget alimento: si alimentum calidi est humidũ: & ideo deficiẽte humido calidũ corrũpitur. sed illa corruptio, quæ fit à contrario, fit, quia contrariũ prohibet digestionẽ, ingrossat. n. humidum: humidum autem ingrossatum fit inc-

Corruptio calidi naturalis quę est à senectute, & per viã de cuam accidit propter eandem causam, scilicet per defectũ calidi.

ptum ad nutriēdum calidum, quia debilitatur & deficit calidum propter defectum nutrimēti conuenientis. quandoque autem accidit corrumpi calidum in se marcescendo à calido interius adunato & fortificato propter defectum refrigerationis, quæ in quibusdam fit per respirationem, in quibusdam aliter, & etiam propter motum cordis cōtinuum in habentibus ipsum. Calidum autem adunatum & fortificatum sic cito consumit alimentum multum quòd multo tempore sufficeret si esset proportionatum, & præuenit citius consumendo quàm eueniat ad reprimendum ipsum. Et sic consumpto alimento marcescit calidum, quare vtraq; corruptio accidit propter defectum alimenti. Secūdo ibi.

N. LEON. *Quamobrem non modo minor ignis iuxta maiorē exsiccatur, sed etiam ipsa per se lychni flammula, si maiori imponatur flammæ, exuritur, vt quiduis aliud, quod exuri natum est.*

Propter quod quidem non solum marcescit qui minor est iuxta plurimum ignem: sed & ipsa secundum seipsam lucernæ flamma imposita in maiori flamma comburitur, sicut quodcunque aliud vstibilium.

Infert corollariū. Et primo facit hoc, secundo reddit causam illius ib. [Causa autem.] In prima dicit ꝙ sicut dictum est, ꝙ calidum multum cito consumit humidum, propter hoc etiam accidit quòd non solum paruum calidū, vt paruus ignis iuxta magnum, cito consumitur, immo minor flamma secundū seipsam posita in maiori consumitur & comburitur, sicut quodcunque combustibilium. Secundo ibi.

Causam autem, quoniam præparatum flammulæ alimentum maior præripit flamma priusquam aliud succedat. semper autem ignis perseuerat fiens & fluens quasi fluuius, sed ob velocitatem latet.

Causa aūt, quia alimentum quidem existēs in flamma præoccupat accipiens maior flamma: priusquam adueniat alterum. Ignis autem permanet semper factus & fluens sicut fluuius, sed latet propter velocitatem.

Flamma est fumus ardens.

Assignat causam huius corollarij. Et dicit quòd causa quòd flamma minor cito propter maiorē consumitur, est quia in minori flamma est aliquod humidum, quia flamma nō est aliquid aliud nisi fumus ardens: fumus autem humidum habet. est enim compositus ex sicco terrestri & humido aereo vnctuoso. maior autem flamma huius humidi attrahit & subtiliat & preoccupat antequam eueniat ad humidum, ita quòd ignis semper manet idem secundum speciē, non tamen secundum materiam, sed fluit sicut fluuius, sed latet nos propter velocitatem. Causa autem quare non manet idem secūdum numerum est, quia humidum, quod est subiectum & materia flammæ non manet idem, sed est aliud & aliud.

LECTIO V.

Quomodo in omnibus viuentibus calidum, quo viuunt, per refrigerationem saluari oporteat, & quomodo hæc in cunctis refrigeratio fiat, ostenditur.

N. LEON. *Manifestum igitur est, siquidem saluum oportet esse calidum (id autem necesse est si vita conseruari debet) quandam fieri oportere calidi, quod in principio est, refrigerationem.*

Palam igitur quod siquidem oportet saluari calidum (hoc autem necessarium si futurum sit viuere) oportet fieri eius, quod in principio calidi, quandam refrigerationem.

Postquam Philosophus declarauit ꝙ omnia viuentia habent caliditatē, & ꝙ est in corde in habentibus sanguinem, in alijs in proportionali cordi, & ꝙ necessarium est huiusmodi calidum saluari si debeat viuere viuens, in parte ista ostendit ꝙ, si debeat saluari huiusmodi calidum oportet fieri refrigerationem. Et diuiditur in duas. In prima facit quod dictum est, in secunda remittit nos ad alium locum de dissolutione cuiusdam quæstionis. ibi. [Sed de causa quidem.] Circa primum adhuc duo facit, in prima probat hoc per rationes. In secunda per exemplum ibi. [Exemplum autē.] In prima dicit, ꝙ cum omnia viuentia habent caliditatem, & necessarium est saluari huiusmodi calidum si debeat viuere, palam est ꝙ oportet fieri refrigerationem. Oportet.n. omnia viuentia habere calidum, calidum aūt corrumpitur & à cōtrario, & marcescendo, vitatur aūt corruptio quæ fit marcescendo per refrigerās. Quare manifestū est ꝙ oportet, si dēat saluari calidum, fieri refrigerationem. Secundo ibi.

Calidū naturale saluari oportet p refrigerationem.

N. LEON. *Huius aūt rei exemplū sumere licet ex eo quod præfocatis accidit carbonibus. Si.n. obstructi cōtinue fuerint eo, quod præfocatoriū vocant, quamprimū extinguuntur. Si aūt per vices quispiā, & crebro, modo operiat, modo aperiat, diu ignescēt et perstant. Et profecto ipsa occultatio ignem cōseruat. neque.n.d respiratione prohibetur ob cineris raritatē: obstatq; circūiecto aeri ne caloris copia, quam in se continet, illum extinguat.*

Exemplū aūt huius accipere est, quod accidit in suffocatis carbonibus. Si.n. fuerint circunquaq; obstructi vocato suffocatorio continue, extinguuntur cito. Si aūt vicissim quis faciat frequenter ablationem & appositionem manent igniti multo tempore. Occultatio autē saluat ignem: neque.n. respirare prohibetur propter raritatē cineris. recondituręq; eo, qui in circuitu aere, vt non extinguat multitudine existētis in ipso caliditatis.

Manifestat hoc quod dictū est per exemplū, quod videmus accidere in carbonibus. Si.n. carbones, suffocatorio apposito obstruunt cōtinue, cito extinguuntur. Si aūt vicissim ponatur suffocatorium & amoueatur, multo tempore durat ignis. per talem.n. occultationē vicissim, diu potest saluari ignis: quia tunc non prohibetur infrigidatio. Si aūt cooperiatur ignis cineribus diu pōt durare, quia cineres raritatem habēt: & ideo aer circunstans bene potest subintrare, ita vt carbones propter defectū refrigerationis nō extinguantur. Est.n. intelligēdum ꝙ, cum apponitur suffocatorium supra carbones, ita ꝙ nulla respiratio pōt pertingere ad ipsos, calidum reflectitur in seipsum & fortificatur: fortificatum aūt resoluit humidum subtile, & cōsumit ipsum & remanet grossum, quod est ineptū ad nutriendum ignem: ipso aūt humido subtili resoluto & consumpto, cōsumitur ignis. Deinde cū dicit.

Ignis quomodo conseruetur in cineribus.

N. LEON. *Verum de huiusmodi causa, quòd contrario accidat modo contecto, & præfocato igni: nam hic quidem exsiccatur: ille autem pluri manet tempore, dictum est in Problematibus.*

Sed de causa quidem hac quod contrarium accidit occultato & suffocato igni: hic quidem enim marcescit, hic autem permanet pluri tempore, dictum est in Problematibus.

Remittit nos de solutione cuiusdam quæstionis ad alium locum. Et dicit quòd de causa, propter quam suffocatorio apposito supra carbones continue extinguitur ignis: vicissim autem apposito diu manet & saluatur, dictū est in libro de Problematibus, in quo manifeste inuenitur assignasse causam istius. Sed aliquo modo potest haberi ex his, quę dicit, Particula Tertia, Problemate quinto, vbi quærit propter quid ebrij tremunt & qui magis intemperatū ꝙ temperatum vinum bibunt. Est aūt vinum calidum:

Particula, seu sectione tertia problemate 5.

Tremor quo causetur vinolentis.

tremor

tremo autem fit à frigido maxime. & soluit dicens ꝙ tremor vniuersaliter causatur propter infrigidationem. fit autem infrigidatio, aut propter repercussionem calidi interius propter frigus, sicut in hyeme accidit: aut propter extinctionem calidi naturalis. extinctio autem fit à contrario, vel propter longitudinem temporis, sicut in senescentibus contingit. aut propter superabundantiam extranei calidi, sicut accidit in estuatis à Sole, vel igne, vel attennatis ex labore intemperato. Hoc autem accidit bibentibus intemperatum vinum. vinum enim intemperatum bibitũ, cum sit calidum virtute, superabundantiam caliditatis extraneæ inducit in corpore: superabundans autẽ calidum citius dissoluit humidũ naturale, & ideo debilitatur calidum naturale. debilitato aũt calido inducitur frigidum, quod inducit tremorem. Ex quo habetur ꝙ superabundãtia calidi improportionalis corrumpit calidum proportionale & naturale. Ex hoc ẽt potest haberi causa propter quam apposito suffocatorio marcescit ignis, non aũt si occultetur cinere, vel si vicissim apponatur & amoueatur. quia coopertorio apposito reflectitur calidum in seipsum & fortificatur: fortificatum autem consumit humidum, hudo consumpto, corrumpitur calidum. Et sic manifestum est quæ est causa ꝙ suffocatorio apposito continue, cito corrumpitur. cum aũt vicissim apponitur, & admouetur, fit aliqua refrigeratio: qua facta, debilitatur calidum, quo debilitato, humidum diu saluatur, & per consequens calidum saluatur. Et ista arte vtuntur illi, qui faciunt carbones. Deinde cum dicit.

Calidum superabundãs dissoluit humidum naturale.

N. LEON. *Quoniam autem omne quod viuit habet animam: & id ipsum, vt diximus, non sine caloris consistit natura: stirpibus quidem id, quod ex alimento accedit, & ex circumfuso fit aere, idoneum est auxilium ad naturalis calidi conseruationem.*

Quoniam autem omne viuens habet animam: ipsum autem non existit sine naturali caliditate, sicut diximus. Plantis quidem per alimentum & continens, sufficiens fit auxilium ad naturalis calidi saluationem.

Determinat de ista refrigeratione quomodo fiat. Et diuiditur in duas partes. Primo ostendit quomodo fiat in plantis, secundo in animalibus. ibi. [Animalium aũt.] Adhuc prima in duas diuiditur. Primo dicit per quid fiat refrigeratio, secũdo probat. ibi. [Etenim alimentum.] In prima dicit quòd, cum ita sit ꝙ cum omne viuens habeat animam, & impossibile sic viuens esse sine naturali caliditate, plantæ igitur habent animam & caliditatem. Et cum caliditas nõ possit saluari sine refrigerante, manifestũ est ex dicendis ꝙ refrigeratio sufficienter fit in plantis per alimentum & continens ad saluationem calidi. Secundo ibi.

N. LEON. *Receptum enim refrigerat alimentum, vt hominibus cum primo illo sumunt. ieiunia nanque calefaciunt, & sitim afferunt: incommotus enim aer semper calescit: alimenti autem commotus ingressu refrigerat quo ad id concoquatur.*

Etenim alimẽtum facit refrigerationem, ingrediens sicut & hominibus primo pastis. Ieiunia autem calefacientia sitim faciunt. immotus enim existens aer semper calefacit. Alimento autem ingrediente refrigeratur corpus, donec vtique accipiat digestionem.

Alimentum ingrediẽs refrigeratione facit donec alimentum fuerit digestum.

Ostendit quòd alimentum refrigeret, secundo ꝙ continens. ibi. [Si autem continens] in prima dicit ita dictum est quòd alimentum sufficienter refrigerationem facit in plantis. Et hoc est quòd alimentum ingrediẽs in plantis facit refrigerationem sicut videmus in hominibus, quòd, cum alimentum primo recipitur in homine, fit quædam infrigidatio. & huius ratio est, qa videmus quòd ieiunium sitim inducit, quia in ieiunio calidum conuertitur supra humidum radicale, & tunc acuitur calidum naturale, & calefacit: agit enim in siccũ & sicum est lima caloris. & tũc fit consumptio humidi: consumpto humido causatur appetitus naturalis humidi, & talis appetitus dr̃ sitis. Et ideo ieiunia per accidens sunt causa sitis. Et aer ibi motus, intus etiam hominem calefacit. Cum autẽ alimentũ ingreditur fit infrigidatio, donec alimentũ fuerit digestum: quia alimẽto ingrediẽte calor cõuertitur supra alimentũ, ita ꝙ in partib. alijs minus est de caliditate. & ideo remanẽt infrigidatæ. Sic. n. in plãtis fit refrigeratio per alimentum ingrediens. Scdo ibi.

Sitio quid.

N. LEON. *Si autem propter anni tempus circumfusus aer frigore superfluat, valido orto gelu arescunt: aut, si æstate nimij inciderint calores. & attractus à terra humor haudquaquam refrigerare possit, exiccatus sané interit calor: & sphacelismum, siderationemque tunc dicuntur arbores pati. Quamobrem lapidum genera quorundam radicibus substernunt, & aquam in vasculis, vt stirpium radices refrigescant.*

Si aũt continens excedat frigiditate propter boram fortibus factis horrorib. exiccãtur: aut si æstate fortia accidunt caumata, & non possit tractum ex terra humidum refrigerare, corrumpitur marcefactum calidum, & dicuntur decidere, & defluere arbores circa tempora hæc. Propter quod & genera quædam lapidum radicibus submittunt & aquam in vasis, vt radices infrigidentur plantarum.

Ostendit ꝙ cõtinens refrigeret sufficienter calidũ in plantis. Et dicit ꝙ manifestum est ꝙ continẽs causat infrigidationem in plantis: quoniam, si contingat quòd continens excedens sit multum in frigiditate, accidit tunc quòd corrumpitur calidum in plantis. Et hoc accidit, quia calidum multum debile est: & non potest resistere, & tũc extinguitur, aut qnia propter excellẽtiam frigidi calidum repellitur ad interiora, & fortificatur: fortificatum consumit humidum, quod est subiectum, humido consumpto cõsumitur calidum. & ideo si frigus fuerit excellẽs corrumpitur calidum plantarum: & per consequens plantæ. Itautem in æstate fiant magna caumata, ita quòd alimentum attractum ex terra nõ possit infrigidare, corrumpitur calidum corruptione, quæ dicitur marcedo. & ratio huius est, quia tunc calidum plantarum fortificatur, fortificatum corrumpit humidum, quod est subiectum caliditatis, & ideo tunc corrũpitur. Vel propter aliud, quia calidum continentis propter suĩ excellentiam facit euaporare humidum radicale plãtæ, & ita consumitur humidum, cõsumptio humidi causa est corruptionis calidi. Et ideo in æstate si fuerint magna caumata corrumpitur calidum. Et ideo accidit illis temporibus folia fluere & decidere & arbores exiccari. Et ideo homines in tali tempore volentes saluare arbores, apponunt radicibus plantarum quosdam lapides frigidos, & aquam in vasis, vt frigiditate illorum lapidum, & aquæ possint refrigerari.

Continens refrigerat sufficienter calidum in plantis.

Plantæ quo modo corrumpuntur & exiccantur.

LECTIO VI.

Quænam de respiratione dicenda sint proponuntur: quæ item animalia respirent, & quæ non declaratur.

N. LEON. *Cum autem animalium, alia quidem in aquis. alia vero in aere degant, ex ijs profecto, & horum medio refrigerationem sibi vendicant. alia quidem aqua, alia vero aere; quo autem modo, & quorum opera diligenter considerauerunt, dicendum.*

Arist. Tia. de Respiratione initiũ.

Animalium aũt quoniam hæc quidem sunt aquatilia, hæc autem in aere faciunt diætam, ex his & per hæc acquirunt refrigerium. hæc quidem aqua, hæc autem aere. Quo autem modo & qualiter dicendum rationem scientibus magis.

Postquam Philosophus declarauit qualiter fiat refrigeratio in plantis, ostendit qualiter fit in animalibus. Et circa hoc primo dat intentionem suam ponendo per quod fiat refrigeratio. secundo cum dicit. {Quod quidem igitur} prosequitur intentum. circa primum dat primo intentionem suam in generali, secundo in speciali magis. ibi. {De respiratione enim.} In primo dicit, ꝙ cum animalium sunt quædã aquatilia, quædam viuentia in aere, & omnia caliditatem habent, & oportet calidum saluari si debeant viuere, istis animalibus sufficiẽs fit refrigeratio per aerem & aquam. per aquam aquatilibus, per aerem terrestribus, quomodo aũt, & qualiter fiat refrigeratio, considerandum est scientibus magis causam. Secundo ibi.

Sufficiẽs fit infrigeratio aquatilibus & terrestribus per aerem.

N. LEON. *De spiratione enim pauci quidam ex prioribus Physicis verba fecerunt. Quam autem ob causam animalibus insit, alii quidem nihil asseruerunt, alii autem dixerunt quidem attamen minus recte, sed in iis, quæ accidunt nullum vsum præseferentes. Præterea etiam omnia spirare asserunt animalia: id autem minime verum est. quapropter de iis primo recensere necesse est, ne videamur temere absentes accusare.*

De respiratione enim aliqui quidem pauci Priorum Physicorum dixerunt. Cuius tamen gratia existit animalibus, hi quidem nihil enim enunciauerunt, hi autem dixerunt quidem: non bene autem dixerunt, sed inexperte accidentium. Adhuc autem omnia animalia aiunt respirare, hoc autem non est verum. Quare necessarium est de his primo aggredi, vt non videamur eos inaniter accusare.

Dat intentionem suam in speciali. Et dicit ꝙ de respiratione aliqui dixerunt, sed pauci inter Naturales Philosophos dixerũt propter quem finem respiratio inest animalibus. Quidam enim nil dixerunt omnino, quidam autem dixerunt quidem propter quem finem inest respiratio ipsis, sed incomplete & insufficienter dixerunt. & locuti fuerunt de respiratione sicut homines inexperti, & ignorantes circa accidentia respirationis. Iterum dixerunt omnia animalia respirare, sed illud falsum est, sicut manifestum est, & apparebit. Quia igitur, aut in complete, aut nil dixerunt de respiratione, aut false, necessarium est dicere de ipso. Considerandæ autem sunt opiniones antiquorum, & exponendæ, vt nõ videatur ꝙ inaniter reprobentur. Ille dicitur inaniter accusare opinionẽ alterius, qui non põt pertingere ad improbationem illius. Hoc autem facit qui nõ videt positionem, nec rationem positionis. Sic aũt se habere circa opinionem alicuius est inconueniens, & ideo considerandæ sunt opiniones Antiquorum de ipsa. Deinde cum dicit.

Opiniones naturalium Philosophorum, de Respiratione animalium.

N. LEON. *Quod igitur quæcunque pulmonem habent animalia spirent omnia, palam est.*

Quod quidem igitur quæcunque animalium habent pulmonem respirant omnia, manifestum.

Prosequitur. Et primo præmittit quæ sunt respirantia, & quæ non, secundo determinat de ipsa respiratione. ibi. {Democritus autem.} Prima in duas. In prima præmittit quæ animalia sunt quę respirant, secundo quæ nõ respirant. ibi. {Aliquorum aũt adhuc.} Prima in duas. In prima ostendit quæ animalia sunt quæ respirant, secundo quæ magis vel minus indigeãt respiratione. ibi. {Sed & horum.} In prima dicit ꝙ animalia quæ pulmonem habent, omnia talia manifestum est esse respirantia, & habere vocalem arteriam necessariam ad hoc. Secundo ibi.

Animalia pulmonem habentia sũt respirantia.

N. LEON. *Verum ex iis ipsis, quæcunque quidem id membrum exangue, & fistulosum habent, minus spiratione indigent: ob eamq; rem multo manere queunt tempore præter corporis vires. Fistulosos autem habent pulmones ouipara omnia, vt ranarum genus, præterea lutariæ testudines, & aquaticæ extensum sanè tempus in humore degunt. illorum namque pulmo exiguam habet caliditatem. parum enim habet sanguinis. Inflatus igitur ille motione refrigerat, & permultum manere facit tempus. Quod, si vi vtatur quispiam, & per extensum continuerit tempus, strangulantur omnia: quoniam ex illis nullum aquam, vt piscis, recipit.*

Sed & horum ipsorum quæcunque quidem exanguẽ habent pulmonem, & concauum, minus indigent respiratione: propter quod multo tempore possunt permanere præter corporis valetudinẽ. Pulmonem aũt concauum habent omnia ouificantia, vt ranarum genus. adhuc aũt omideus, & tortucę multo tempore manent in humidis. Pulmo enim modicam habet caliditatem. pauci enim sanguinis habent ipsum. Inflatus igitur ipse motu refrigerat. & facit permanere multo tempore. Si tamen cogat quis valde detinens longo tempore, suffocantur omnia. nihil enim talium suscipit aquam, sicut pisces.

Ostendit quæ animalia minus & quæ magis indigent respiratione. Et primo ostendit quæ minus, secundo quæ magis. ibi. [Habentia autem] in prima dicit ꝙ quędam sunt animalia quæ pulmonem habent cũm pauco sanguine. habent etiam ipsum in figura concauum: & talia minus indigent respiratione. propter hoc enim talia animalia multo tempore possunt esse sine respiratione, sine aliqua corporis inualitudine, vel detrimento. Animalia autem, quæ pulmonem concauũ habent, sunt animalia ouificantia, sicut sunt ranæ, & quoddam genus animalium, quod vocatur omerides, & tortucæ, & multo tempore manent in aqua sine respiratione. Et causa huius est, quia pulmonem habẽt sine magna caliditate: quia parum habent de sanguine. Pulmo autem inflatus semel multum recipiens aerem ſm quantitatem corporis propter figuram & propter motũ aeris subingredientis, refrigerat caliditatẽ cordis multo tempore. Quia igitur talia animalia parum habent de sanguine, & pulmonem habent concauum non multum indigent respiratione. Et hoc apparet si aliquis multo tempore teneat ipsa in aqua ꝙ suffocantur, quia nullum illorũ refrigeratur per aquam, sicut pisces. in piscibus. n. sufficiens fit infrigidatio per aquã, non tñ in illis. Non. n. recipiunt aquam ad refrigerandum. Secundo ibi.

Animalia aliqua ouificantia, quæ minus indigent respiratione possũt esse multo tempore sine corporis detrimẽto, & sine respiratione.

N. LEON. *Quæcunque autem sanguine refertos habent pulmones, ob caloris copiam refrigeratione sanè indigent oĩa.*

Habentia autem pulmonem habentem sanguinem, omnia magis indigent respiratione, propter multitudinem caliditatis.

Ostendit quæ animalia indigent magis respiratione. Et dicit, ꝙ omnia animalia, quæ habẽt pulmonem multi sanguinis, quia talia magnam habent caliditatem, indigent respiratione frequenti. Et hoc est propter magnam caliditatem. Deinde cum dicit.

Animalia magis respirantia quæ sint.

N. LEON. *Aliorum vero quæcunque pulmones non habent, respirat nullum.*

Aliorum autem quæcunque non habent pulmonem, nullum respirat.

Ostendit quæ sunt animalia, quæ non respirant, & dicit ꝙ animalia nõ habentia pulmonẽ nõ respirãt: & causa huius est, quia pulmo nõ datur animalibus nisi

Animalia nõ respirantia quę sint.

pro-

Propter refrigerationem, quæ fit per aerem inspiratum, & impossibile est inspirare aerem sine pulmone. Quæ igitur non habent pulmonem nō respirant.

LECTIO VII.

Anaxagoræ, ac Diogenis reprobatur opinio, qua omnia animalia respirare asserebant, vt in piscium respiratione intueri ipsorum sententiam licet.

N. LEON.

Democritus igitur Abderita, & plerique alij qui de spiratione scripserunt: de alijs sanè nihil determinauerunt animalibus, statuere tñ videntur quasi spirent oīa.

Democritus autem Abderites, & quidam alij, qui de respiratione dixerunt, nihil de alijs determinauerunt animalibus. Visi sunt tamen dicere quasi omnibus respirantibus.

Postquā Philosophus præmisit quæ sunt respirantia & quæ non, determinat de respiratione. Et habet duas. In prima determinat de respiratione secūdum opinionem aliorum, in secunda secundum opinionē suam ibi. {Quoniam autem dictum est.} Adhuc prima in duas. Primo ponit opinionem illorū, qui omnia posuerunt respirare, secundo opiniones illorum, quæ non ibi. {In Timæo autem.} Adhuc primo ponit in generali, secundo prosequitur in speciali. ibi. {Anaxagor. quidem.} In prima dicit ꝙ Democ. Abderites (ita nominatus à loco) & quidā alij Philosophi determinantes de respiratione, quę conuenit tantum animalibus habentibus pulmonem de ipsa considerationē fecerunt, volentes dare causam & modum respirandi, de alijs autem animalibus nil dixerunt, quia visi sunt opinari oīa animalia respirare. Secundo ibi.

Democriti opinio & aliorum Philosophorū omnia animalia respirare.

N. LEON.

Anaxagoras autem & Diogenes, cum omnia spirare asseuerent, de piscibus & ostreis quo nam spirent modo exponunt. Et Anaxagoras quidem dicit, cum per branchias aquam emiserunt eum, qui in ore subortus est, aerem trahentes spirare planè pisces: nullum enim esse inane. Diogenes cum per branchias aquam emiserunt, ex ea quæ ipsum os circumfunditur aqua, inani, quod in ore est, aerem attrahere, tanquam in aqua sit aer.

Anaxagoras autem & Diogenes, omnia dicētes respirare, de piscibus & ostreis dicunt quomodo respirāt. Et ait Anaxagoras quidem cum dimittunt aquam per branchias, eum, qui in ore factum, aerem trahentes, respirare pisces. Non enim esse vacuum vllum. Diogenes autem cum dimittant aquam per branchias, ex circunstante circa os aqua, trahere vacuo, quod est in ore, aerem, tanquam in aqua existente aere.

Prosequitur magis in speciali. Et primo prosequitur opinionem Anaxagorę & Diogenis, secundo Democriti. ibi. [Democriti autem.] Adhuc primo ponit opinionem Anaxagoræ & Diogenis, secundo reprobat eam. ibi. {Hæc autem sunt impossibilia.} In prima dicit ꝙ Anaxag. & Diogenes dixerunt omnia animalia respirare. qualiter autem respirant nō dixerūt, nisi de piscibus & ostreis. Et dixit Anaxag. ꝙ pisces, cum expellunt aquam per branchias, attrahunt aerē, qui est in ore factus ex aqua per virtutem calidi: hoc autem fit ne ponatur vacuum. eum. n. expellūt aquā, nisi aer attraheretur, esset vacuū intra pisces. Et ideo ne ponatur vacuum oportet ꝙ trahāt aerem. aer aūt attractus infrigidat calidū quod est in piscibus. Diogenes aūt dixit ꝙ cū pisces expellunt aquam per branchias, fieri respirationem per hoc, ꝙ ex aqua circunstante circa os per naturam vacui attrahit aer, qui est causā refrigerationis. Dixit. n. ꝙ vacuū habet naturā tractiuam, & dixit aerem esse in aqua. Secundo ibi.

Opinio Anaxagorę & Diogen. omnia animalia respirare.

Isthæc autem fieri non possunt, Principio etenim dimidium auferunt rei, nam id quod commune est, alteri tantummodo ascribunt: spiratio enim appellatur. huius autem hoc quidem expiratio, illud vero inspiratio, de qua nullam faciunt mentionem quo pacto id genus animalia expirent, neque etiam illis dicere contingit. N. LEON

Hæc autem sunt impossibilia. Primo quidem enim medium rei auferunt, propter dicere quod commune in altero solo. respiratio enim vocatur. huius autem hoc quidem expiratio est: hoc autem inspiratio, de qua nihil dicunt, quomodo expirant talia animalium, neque contingit ipsis dicere.

Improbat opiniones istorum. Et primo improbat opiniones istas insimul, secundo dat causam erroris eorum, propter quam decepti fuerūt. ibi. {Cum aūt.} Adhuc prima diuiditur in tres, quia primo improbat opiniones illas quantum ad insufficientiam, secūdo quia falsum dixerunt. ibi. {Adhuc autem dicere:} tertio quia omnia posuerūt respirare. ibi. {Adhuc si omnia.} Circa primum tria facit. Primo improbat illas opiniones propter insufficientiam, secundo manifestat quoddam suppositum. ibi. {Cum enim respirauerint:} tertio concludit falsitatē opinionis. ibi. [Quare si necesse.] In primo dicit ꝙ illa quæ isti dicunt, incōuenientia sunt & imposibilia. Et hoc primo propter insufficientiam. ipsi enim medietatem rei dimittunt. quando enim aliqua duo cōtinentur sub aliqua natura, si aliquis velit sufficietur determinare de natura illa, si determinat secundum alteram naturam, & non secundum aliam, insufficiēter determinat: quia medietatem rei hic dimittit. Et hoc ipse intendit cū dicit (medium rei auferunt.) Modo ita est, ꝙ respiratio communis est ad inspirationem & expirationē. volentes autem de respiratione determinare de inspiratione solū determinant, non de expiratione, vt ex dictis ab ipsis contingit causam reddere. Secundo ibi.

Improbantur opiniones Anaxagorę & Diogenis.

Cum enim spirauerint, hac qua inspirauerunt parte, rursus expirare oportet: idque vicibus semper facere. quamobrem contingit simul aquam ore recipere, & aerem expirare. necesse autem est isthæc inter se occursantia alterum alteri impedimento esse, præterea cū aquam egerunt, tunc ore, vel branchijs expirant, quare accidit simul expirare & spirare: tunc enim ipsum spirare dicunt. Simul autem spirare: & expirare nō est possibile. N. LEON.

Cum enim respirauerint, hac qua respirauerunt, iterum oportet expirare, & hoc semper permutatim facere. Quare accidit simul suscipere aquā secundum as & expirare. Necesse autem obuians impedire alterū alterum. Deinde cum dimittant aquā, tunc expirant secundum ora: aut secundum branchias. Quare accidit simul expirare & respirare. tunc enim aiunt ipsum respirare. Simul autem inspirare & expirare impossibile.

Manifestat quoddam suppositum, quod scilicet ex dictis eorum non posset esse manifestum, quomodo inspirant huiusmodi animalia. Et dicit, cum huiusmodi animalia inspirauerint aerem interius, necesse est ipsum calefactum expirare, & secundum illam partem, secundum quam inspirauerint: sicut videmus in animalibus manifeste respirantibus, vt in homine, & hoc vicissim modo hoc inspirādo, consequenter expirando. Si igitur pisces & ostreæ expirant. necesse est hoc esse, aut simul cū suscipiunt aquā ab extra, aut cum dimittūt. si simul attrahunt eā cum motus aquæ ad interius, & aeris ad exterius sint cōtrarij, qui seinuicē impediunt, sequet ꝙ aqua obuians aeri in motu suo impediet ipsum, & ecōtra. Quare nō possūt simul cum attrahunt aquā expirare aerē. Si aut simul cū di-

mittunt aquam per branchias, vt per ora expirant aerem, simul accidet inspirare & expirare ipsum aerem. simul enim, cum expellitur aqua dicunt fieri inspirationem. hoc autem est impossibile: ergo & primum. Impossibile est igitur secundum eos assignare causam expirationis. Tertio ibi.

N. LEON. *Si igitur necessarium est spirantia expirare, & inspirare: expirare autem illorum contingit nullum, manifestum certe est quòd nullum etiā illorū spirare cōtingit.*

Quare si necesse respirantia expirare & inspirare. Expirare autem non contingit vllum ipsorum: palam est quoniam neque ipsorum vllum respirat.

Concludit falsitatem opinionis illorum. Et dicit q manifestum est quòd necesse est quæcunque inspirāt expirare. Si igitur pisces inspirant, necesse est eos expirare. Sed nullus piscis expirat. Quare nullus inspirat. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Praeterea, dicere etiam aerem attrahere ex ore, & ex aqua per os, non est possibile: non enim habent arteriam, cū pulmones non habeant. sed venter statim ori adhæret: quare vētre attrahere necesse est, quod cætera quoque facerent animalia: nunc aūt id minime faciunt. Quinetiam eadem ipsa, cum extra humorem sunt, id ipsum manifeste facerent, at qui i l facere non videntur.*

Adhuc autem, dicere aerem trahere ex ore, aut ex aqua per os, impossibile. Non enim habent arteriam propter pulmonem non habere, sed statim venter iuxta os est. Quare necessarium ventre trahere. hoc autem & alia vtique facerent animalia: nunc autem non faciunt. Et si illa extra humidum essent, manifeste vtique hoc facerent: videntur autem non facientia.

Pisces non attrahunt aerē in qua. Improbat opiniones eorum eo quòd falsum assumebant, s. q fit respirare per attractionem aeris. Et diuiditur in partes quinque, s. m q improbat per quinque rationes. secūda ibi. §Adhuc omnium.§ tertia ibi. §Adhuc cum moriantur quarta ibi. §Quo autem modo.§ quinta ibi. §Adhuc autem propter quā.§ in prima dicit q dicere pisces attrahere aerē per os est impossibile. quia animalia attrahentia aerem per os arteriam habent, pisces autem arteriam non habent, quia pulmonem non habent, quæcunque enim pulmonē habent & arteriam habēt, quia arteria est instrumentum, per quod attrahitur aer à pulmone, & ideo quæcunque habent pulmonem arteriam habent. Sed pisces non habent hoc, sed venter eorum statim continguatur ori. & ideo, si attraherent aerem, ad ventrem attraherent, & vēter etiam attraheret. Hoc aūt est inconueniens, quia sequeretur q alia aīalia attraherent ipsum ad ventrē. sed manifestum est q hoc nō faciūt: item si pisces attrahunt aerem in aqua, & sit sufficiēs refrigeratio per illum aerem, cum essent extra aquā attraherent aerē & viuerēt, hoc aūt nō faciunt, & istud vltimū posset esse alia ratio ad principale. Secūdo ibi.

Prima ratio Animalia, at trahētia aerem per os arteriam habent, quam tantum animalia pulmonem habentia habent.

N. LEON. *In omnibus præterea spirantibus, spiritumque trahentibus videmus motum quendam exeitum attrahentis membri. quod piscibus contingere non videmus: nihil enim circa ventrem mouere cernuntur, sed tantummodo branchias, & cum in humore degunt, & cum in siccum inciderint quando palpitant.*

Adhuc, oīum respirantium, & trahentium spiritum, videmus quendam motum factum particulæ trahentis. In piscibus autem non accidit. nihil enim videntur mouentes eorum, quæ circa ventrem, nisi brāchias solum, & in humido & sicco excidentia, cum capta fuerint.

Secunda ratio. Ponit secūdam rationē. Et dicit q in omnibus inspirantibus & expirantibus cum inspirant & expirāt apparet motus cuiusdam particulæ secundum eleuationem & depressionem, sicut in hominibus. Cum. n. inspiratur aer, inflatur pulmo: cum autem expiratur, deprimitur. in piscibus autem non apparet aliquis talis motus. Non. n. videmus aliquam particulam circa ventrem moueri, sed solum circa branchias, & in humido. & etiam, cum in sicco sunt & palpitant, nō apparet aliqua talis particula moueri. Tertio ibi.

N. LEON. *Præterea cum suffocata, extinguuntur in humore quæ spirant omnia, bullæ sanè fiunt, cum spiritus violenter exeant. vt siquis testudines cogat, aut ranas, aut istiusmodi quippiam generum. Piscium autem nihil tale accidit, & si omnis qui contendat modo, quippe qui nullum extrinsecus spiritum habeant.*

Adhuc cū moriantur suffocata in humidis oīa respirantia fiunt ampullæ spiritu exeunte violēter. vt si quis cogat tortucas, aut ranas, aut aliquid aliud taliū generum. In piscibus aūt non accidit experientibus omnem modum tanquam non habentibus spiritum deforis ullū.

Tertia ratio. Ponit tertiam rationem. Et dicit q in omnibus respirantibus, cum suffocantur in aqua, apparent quędam ampullæ in superficie. Et causa huius est, quia in talibus animalibus aer expellitur ad superficiem qui erat inspiratus prius: expulsio autem istius causat ampullas, sicut apparet de tortucis & ranis si violenter detinerentur sub aqua, vel aliquid tale animal. In piscibus autem non apparet hoc secundum quemcunque modum experiatur aliquis & detineat pisces in aqua. Hoc autem est, quia non habent aerem inspiratum

N. LEON. *Et profectò quo pacto ab illis spirationem fieri asserunt, hominibus certe id ipsum in humore contingere posset. Si enim pisces in os ex circumfusa attrahūt aqua cur etiam homines id facere non possunt, reliquaq; animalia nam eum qui ex ore est perinde ac pisces attrahere poterunt. Quamobrē si ibi fieri posset, & hic certe fieret: qm aūt fieri nequit, palam quod neq; in illis fiet.*

Quo autem modo dicunt fieri respirationē ipsis, contingit & hominibus existentibus in humido accidere. Si. n. pisces trahūt ex ea, quæ in circuitu oris, aqua, propter quid hoc non vtique faciunt & homines & alia animalia, & eum, qui ex ore vtique trahūt similiter piscibus: Quare siquidē & si illa possent, & hæc possent. quoniam autem non sunt, palam quod neque in illis est.

Quarta ratio. Ponit rationem quartam. Et dicit quòd eodē modo, quo isti dicunt q pisces respirare possunt in aqua, & homines poterunt. Si enim pisces attrahunt aerē, aqua circūstante, eadem ratione & homines & alia animalia. Homines enim trahunt aerem qui est inxta os, sicut pisces secundum ipsos. Si igitur pisces possunt hoc facere in aqua, & homines. Cum igitur homines non possunt, neque pisces. Quinto ibi.

Ad hæc autem si spirare possunt, cur in aere pereūt pisces palpitareq; videntur, vt illa quæ strangulata intereunt. non. n. alimenti inopia id pati videntur. Nam ea, quā Diogenes assert, insulsa sanè est causa. Iccirco. n. eos interire, ait, quoniam in aere quidem copiosiorē attrahūt aerem, in aqua vero moderatum. in terrestribus etenim id ipsum accidere oporteret. atqui ob vehementem respirationem nullum terrestre suffocatur animal.

Adhuc autem propter quam causam in aere moriuntur & videntur exterminata, fient suffocata, siquidem respirant. non enim vtique alimenti indigentia hoc patiuntur. Quam enim dicit Diogenes causam, stulta est. Ait enim quòd aerem multum valde trahunt in aere: in aqua autem moderatum, & propter hoc mori. Etenim in gressibilibus oportebat.

posi-

possibile esse hoc accidere: nunc autem nullum per valde respirare suffocatur gressibile animal.

Quinta r6. Ponit quintam rationē. Et dicit, Si animalia aquatica respirant, propter quam causam moriūtur & exterminātur in aere, sicut suffocata animalia, quasi dicat, non videtur esse aliqua ratio. Et quia aliquis posset dicere, quod est hoc propter defectū alimenti non aeris, dicit quod hoc non potest esse. & ratio huius esse potest, quia pisces pluri tempore sunt sub aqua, quàm sit tempus in quo sunt extra aquā. quare propter defectū alimenti non moriuntur extra aquam. Itē causa, propter quam pisces moriuntur extra aquam, quam dabat Diogenes stulta & fatua est. dixit.n. Diogenes quod pisces extra aquam attrahebāt multum aerem & improportionalem sibi, in aqua autem proportionalem & ideo propter improportionalem aeris attracti, in aere pisces moriuntur, in aqua autem non. Hoc non valet, quia animalia gresibilia in aere possunt attrahere sibi aerem improportionalem: & tamen nullum animal gressibile, quantumcunque valde respiret, suffocatur. quare nec similiter accidit in piscibus. Deinde cum dicit.

Impugnatur Diogen.

N. LEON. *Praeterea etiam si spirāt omnia, manifestum est quòd insecta etiam spirant animalia. illorum autem pleraque dissecta non modo in duas, sed in plures etiam partes viuere apparent, vt quę vocantur scolopendrę: quę quomodo, aut qua contingit respirare parte?*

Adhuc autem, si omnia respirant, palam quia & entoma animalium respirant. Videtur autem ipsorum multa decisa viuere, non solum in duas partes, sed & in plures: vt quae vocantur scolopendra. quae qualiter, aut quibus contingit respirare?

Ratio quòd non omnia animalia respirant. Improbat opiniones illas in hoc quòd posuerunt omnia respirare. Et dicit, quòd si omnia animalia respirarent entoma respirarent: & quia ista decisa videntur viuere, non solum diuisa in duas partes, sed etiam cùm diuiduntur in plures, vt illa quae vocantur scolopendrae. Qualiter autem ista respirent non contingit dicere. si enim talia decisa respirarent, tunc contingeret, quod haberent organa respirandi, scilicet pulmonem & vocalem arteriam: sed hoc est falsum, quia sequeretur, quòd in diuersis partibus esset pulmo, & vocalis arteria: sed hoc est falsum: ergo & primum. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Causa autem, cur praecipue de ijs nō rectè dicatur est. quoniam tum interiorum insueti erant partium, tum nō animaduertebant alicuius gratia naturam omnia facere: si enim quaesissent cuius gratia animalibus inesset spiratio: & in partibus idipsum considerassent, vt in branchijs & pulmonibus, nullo sanè negatio spirationis causam adinuenissent.*

Causa autem maxime non dicendi bene de ipsis, quòd inexperti erant earum, quae intus partium: & quia non decipiebant gratia alicuius naturam omnia facere. Quaerentes enim cuius gratia respiratio animalibus existit & in particulis hoc inspicientes, vt in branchijs & pulmone, inuenissent vtique velocius causam.

Causa deceptionis Anaxagorae, & Diogen. circa respirationem animalium. Assignat causam erroris, propter quā decepti sunt & dicit, Causa quare decepti fuerunt fuit, quia nesciebant anatomiam partium intrinsecarum, siue dispositionem, vtputa pulmonis & arteriae. Itē decepti fuerunt, quia non supponebant naturam operari propter finem. si enim posuissent quòd natura agit propter finem, & quòd respiratio inest animalibus propter finem: & inspexissent ad anatomiam partium intrinsecarum, sicut pulmonis & arteriae & etiam brāchiarum, citius causam respirationis inuenissent. & quia ista non inspexerunt, decepti fuerunt in determinando de respiratione.

LECTIO VIII.

Democriti de respiratione placitum multipliciter destruitur.

N. LEON. *Democritus autem spirantibus quidem aliquid euenire ex spiratione dicit, asserens per illam ne extrudatur anima prohiberi: non tamen quòd huius gratia id natura efficiat prodidit. Et omnino vir ille, vt alij etiam Physici, nihil huiusce tangit causae.*

Democritus autem quia quidem ex respiratione accidit respirantibus aliquid, dicit inquiens prohibere extrudi animam: non tamen huius quidem gratia fecisse hoc naturam dicit. omnino enim, sicut & alij Physici, & iste nihil tetigit talis causae.

Postquam philosophus improbauit positionē Anaxagorae & Diogenis, improbat opinionem Democriti. Et primo ponit eam: secundo improbat. ibi. Causa autem. Prima in duas. In prima tangit secundum Democritum quid accidit animalibus ex respiratione primo, secundo quid ex consequenti. ibi. Et propter hoc ex respirare. Adhuc circa primum duo facit, primo ponit quid accidit animalibus primo ex respiratione, secundo declarat ibi. Dicit autem quòd anima. In prima dicit quòd, cum ex respiratione aliquid accidat animalibus respirantibus, dixit Democ. quòd ex respiratione animalibus respirantibus accidit hoc primo, scilicet animam non extrudi à corpore. Tamē non dixit quòd natura esset causa respirationis propter hoc, sicut propter finem, vt anima non extruderetur. quia sicut alij Philosophi nihil tetigerūt de causa finali, ita nec iste. & ideo non dixit respirationem fieri gratia alicuius. Secundo ibi.

Democ. placitum circa respirationē animalium.

N. LEON. *Asserit autem animam & calidum idem esse, primas, scilicet sphaericorum figuras. ijs igitur expulsis aeris in extrudentis spirationem auxilio esse inquit. In aere nāque magnam esse talium copiam: quam ille mentem & animam appellat, spirante igitur animali, & aere ingrediente, simul intrant illa, & extrusionem prohibentes inexistentem animalibus animam exire non sinunt.*

Dicit autem quòd anima & calidum idem primae figurae sphaericorum. Segregatis igitur ipsis à continente & comprimente, auxilium fieri respirationem inquit. In aere enim multum numerum esse taliū: quae vocat ille intellectum & animam. Respirato igitur & ingrediente aere, congredientia haec & prohibentia compressionem, prohibent in animalibus existentē animā pertrāsire.

Democr. positio de principijs rerū. Declarat hoc. Et intelligendum quod Democritus posuit corpora indiuisibilia esse principia rerum. cum enim corpora composita diuisibilia sint: & diuisio secundum ipsum non procedat in infinitum, necesse est deuenire ad talia corpora, quę sint indiuisibilia, ex quibus dixit omnia animalia componi & causari. Dixit etiam ista indiuisibilia terminari figuris, & quia figurae procedunt in infinitum, dixit ista corpora esse infinita. ex figura autem & ordine & positione, reddit causas accidentium & passionum in alijs. inter ista autem corpora indiuisibilia, corpora circularia sunt aptiora ad motum: & ideo ex illis reddit causam motus in animalibus. Dixit enim animam componi ex atomis circularibus, quae sunt de natura ignis. dicit enim quod Democritus dixit quod anima, & calidum, & figura sphaerica sunt idem. Et causa huius est: quia anima

ma causa est motus in animalibus: ista autē sunt maxime apta ad motū, calidum scilicet, & sphærica figura, ideo animam dixit componi ex istis, & esse idem cum istis. In aere autem sunt multi tales atomi, quos vocauit intellectum & animam Democritus. cum igitur ex aere continente & cōprimēte ipsum animal & animam intus contentam, segregentur atomi & moueātur ad interius animalis, fit respiratio in animalibus, & præbetur auxilium atomis intus existentibus. igitur cum respiratur aer & ingrediuntur atomi ingredientes comprimunt atomos, ex quibus est anima: & prohibent eam exire: & iuuant ad repellendum compresionem factam ex atomis extra in continente existentibus. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Et hanc ob causam in ipso respirādi et expirandi opere, cum vitam ipsam, tum mortem consistere. cum enim circunfusus comprimēdo prævaluerit aër, neq; quod extrinsecus ingreditur amplius prohibere potest, spirandi intercepto vsu, tunc sanè animalibus accidit mors. Esse nanque mortem eiusmodi figurarum de corpore exitum propter circumfusi aeris extrusionem.*

Et propter hoc in respirando & exspirando & viuere & mori. Cum enim prævaluerit continens opprimens & amplius deforis ingrediens potest prohibere, non potente respirare, tunc accidere mortem animalibus. Esse enim mortem talium figurarum ex corpore exitum ex continentis compressione.

Ostendit quid accidit ex consequenti animalibus ex respiratione. & dicit ꝙ per talem ingressum & compresionem atomorum in animalibus accidit viuere & mori, & expirare & respirare. Quandiu enim continens prævaluerit vt possit comprimēdo repellere atomos, ex quibus est anima, & prohibere ingressum eorum, quæ sunt exterius id adiuuantium, deficiente respiratione accidit mors ipsis animalibus. Alia litera habet. (Et amplius deforis ingrediens non potest prohibere) cum negatione. & tunc exponendū est sic. Si continens exterius prævaluerit comprimēdo atomos interiores, & atomi, qui ingressi fuerant coadiuuātes animam non possunt prohibere impetum continētis, propter defectum respirationis accidit mori animalia. mors enim non est aliud quam extrusio atomorū existentium in animali ad exterius propter compressionem continentis. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Causam autem cur omnibus necesse est mori, non aptam vtcunque, sed per naturam quidem senectute: præter naturam autem, violentia, nihil declarauit. at qui oportebat, quoniam aliquando quidem id fieri apparet: aliquando autem non apparet, vtrum eadem causa extra est, aut intus.*

Causam autem quare omnibus quidem necessariū mori, non tamen quando contingit, sed secundum naturam quidem senectute violentia autem preter naturam nihil demonstrauit, quamuis oporteret. Quoniam aliquādo videtur hoc factum, aliquando autem non videtur, vtrum, eadem causa extrinsecus est, aut intus.

Improbat prædictā positionē. Et diuiditur in duas, In prima improbat opininnē propter insufficientiam secundo quia falsa. ibi. §Si aūt oportet.§ Prima in duas In prima improbat de in sufficiētia quātū ad assignationem causæ mortis, secūdo quantū ad assignationē causæ respirationis. ibi. §Nō dicit aūt. §In prima dicit ꝙ Democ. bene dedit causam propter quam quædam mors inest animalibus, tamen cum sit quædam mors naturalis, quæ dicitur senectus, quædam præter naturam, quæ dicitur violenta, non dedit causam vtriusq; quia non eius quæ est per violētiā. & tamē hoc oportebat, quoniam videmus aliquando mori animalia violentia, sicut illa quę suffocantur, aliquando videntur mori naturaliter, sicut illa quæ per senectutem. Oportet autem vtriusque istarum esse aliquam causam. & tunc illa causa, aut est extrinseca, aut intrinseca, sed ipse non tetigit eam. & sic manifestum est, quia insufficienter dixit quantum ad causam mortis. Secundo ibi.

N. LEON. *De origine quoq; spirandi nihil dicit, quę illius sit causa, vtrum extrinsecus, an intrinsecus. neq; enim quæ foris est mens auxilium seruat, sed intrinsecus spirationis & motionis procedit initium, nulla circunfusi aeris vi. absurdum quinetiam est circunfusum aerem comprimere, & ingressum diducere. quæ igitur dixit ille, & qua ratione ferè sunt huiusmodi.*

Non dicit autem neque de principio respirandi quid causa, vtrum intrinsecus aut extrinsecus. neq; enim qui de foris intellectus seruat auxilium. sed intrinsecus principium respirationis fit & motus, non vt inferente vim continente. Inconueniens autem & simul continens comprimere & ingrediens dilatare. Quę quidem igitur dixit & quomodo ferè hæc sunt.

Improbatur opinio Democriti. Improbat quantum ad causam respirationis. Et dicit ꝙ de principio & causa respirationis quid sit, vtrū illud principium sit intrinsecum vel extrinsecum nō dixit. Nec videtur esse verum quòd atomi, qui sunt exterius, quos ille vocauit intellectum, sint causa respirationis præbendo auxilium atomis, qui sunt in animali: quia principium respirationis est ab intrinseco: & talis motus non videtur fieri ab inferente violentiam: quia iste motus semper durat quamdiu durat animal violentia vero non sic. Iterum, inconueniens est quod continens ingrediens sit causa compressionis animalis: quia videmus ꝙ cum ingreditur, est causa dilationis: quia idem secūdum ꝙ idem, non est causa oppositorum simul. sed compressio & dilatatio sunt opposita: ergo continens non est causa istorū simul. Ista igitur sunt quę posuit & dixit ferè. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Verum si quæ prius dicta sunt vera esse existimare oportet: & non omnia spirare animalia, non de omni sanè interitu hanc adductam fuisse causam existimandum est, sed in ijs solum quæ spirant.*

Si autem oportet putare vera esse prius dicta & non omnia animalia respirare, non de omni morte causam putandum dictam esse hanc, sed solum in respirantibus.

Improbat opinionem Democriti in hoc ꝙ falsa & diuiditur in duas. Primo improbat in hoc ꝙ male assignauit causam mortis, secundo in hoc ꝙ nō bene assignauit causam respirationis. ibi. §Quinimo.§ In prima dicit ꝙ si vera sunt quæ dicta sunt superius, manifestum est ꝙ causa mortis, quam assignauit Democ. non est causa cuiuslibet mortis, sed solum in animalibus respirantibus. quia mors secundum ipsum nō est aliud quàm extrusio atomorum existentium in animali propter continens comprimens. Sic autem non accidit in non respirantibus. Secundo ibi.

N. LEON. *Quamquam neq; de ijs ipsis recte. Palam autem est ex ijs, quæ accidunt, & ex huiusmodi quorum vsum habemus omnes. in caloribus enim excalfacti magis spiratione indigemus magis, crebriusq; omnes spiramus. cum autem circunfusus frigidus fuerit aer, corpusq; adstrinxerit & compinxerit, spiritū distineri contingit. at qui tunc oportebat eum qui deforis illabitur, extrusionem prohibere: nunc aūt fit contrarium. nam quotiēs nō expirantibus copiosus calor sese collegerit, toties spirationis indigēt opera. necessariū nanq; est inspirantes respirare: æstuantes autem refrigerationis causa crebro respirant, quando quod in prouerbio facit, ignis ad ignem.*

Quinimo neq; in his bene. Palam autem ex accidẽtibus, & talibus quorum habemus omnes experientiam. In æstibus enim calefacti magis, & respiratione magis indigemus, & spissius respiramus omnes. Cum enim in circuitu fuerit frigidum, & constringetur, & compingatur corpus, detinere accidit spiritum: quamuis tunc oportebat deforis ingredientem prohibere concussionem. nunc autem fit contrarium. quando autem multum valde cõgregatum fuerit calidum non expirantium, tunc indigent respiratione. Necessarium autem inspirantes respirare. æstuantes autem frequenter respirant: tanquam refri generationis gratia respirantes. Quandoquidem dicitur facit ignem super ignem.

Improbat in hoc ꝙ non bene assignauit causam respirationis in animalibus respirantibus. Et hoc manifestum est ex his, quæ accidunt circa respirationem. Iterum manifestum est ex talibus, quorũ omnes possunt habere experientiam. videmus enim ꝙ in æstate, quanto homines magis calefacti sunt, tanto magis indigent respiratione & frequentius respirant: sed, cum continens vndiq; frigidum fuerit, & corpus constringitur & compingitur, aer inclusus detinetur in animali, & potest diu infrigidare calidum: & tamen ƒm opinionem Democ. oportebat tunc fieri sæpius respirationem, quia cum continens est frigidum corpus cõprimitur, quare & atomi extruduntur. Erat autem respiratio necessaria vt prohiberetur extrusio & concussio ad exterius istorum atomorum. Quare tempore frigido secundum ipsum respiratio est magis necessaria. Cõtrarium autem manifestum est. videmus enim quòd, cum calidum est multum & est valde vnitum & congregatum, tunc animalia spiratione magis indigent. Necessarium est autem animalia, quę respirant aliquando inspirare & expirare si debeant saluari. quanto autem calidiora sunt, tanto frequentius respirant: quia respirant gratia infrigidationis: quanto autem calidiora tanto magis indigẽt infrigidatione. Ideo tunc frequentius respirant cum calidum cõtinentis augmentat calidum intrinsecum.

LECTIO III.

Platonis de respiratione decretum, & ipsius improbatio.

N. LEON. *Quæ autem in Timæo scripta est circũpulsio, de alijs sanè nihil constituit animalibus quonammodo in illis calidi fit conseruatio: vtrum eodem modo, an aliam ob causam. si enim solis inest terrestribus spiratio, dicenda erat causa cur solis: sin etiam alys diuerso sanè modo, de eo quoque determinandum erat, si quidem omnia respirare possunt.*

IN Timęo autem scripta circumpulsio, de alijs animalibus nihil determinauit: quomodo ipsius calidi fit salus, vtrum eodem, aut propter illam aliquam causam. Si enim solis campestribus quod respira. ionis existit, dicendum causam, quare solis. Si autem & alys: modus autem alius, & de hoc determinandum: siquidem possibile respirare omnibus.

Postquam Philosophus improbauit opinionẽ Democr. qui visus est dicere omnia animalia respirare. In parte ista improbat opin. Platonis & Empe. Et, diuiditur in duas. Primo improbat opinionem Platonis. secundo Emped. ibi. (Dicit autem de respiratione.) Adhuc prima in duas. Primo improbat opinionem Platonis propter insufficientiam, secundo propter falsitatem. ibi. (Adhuc autem & sic.) In parte prima est intelligendum ꝙ Plato voluit ꝙ respiratio fit per quandam circumpulsionem aeris. dixit enim ƒm ꝙ apparebit statim, cũ aer intra est calidus expellitur per os & poros, & ingreditur alius circunstans, & fit respiratio. Dicit ergo Arist. ꝙ circumpulsio, de qua determinauit Plato in Timæo, quam dixit esse causæ respirationis, insufficiens est in assignando causam respirationis, & insufficienter determinauit de respiratione: quia cum dixit ꝙ circumpulsio erat causa respirationis, dixit hoc esse in animalibus pefectis & campestribus: sed quomodo fit saluatio calidi in alijs animalib. imperfectis non dixit: vtrum eodẽ modo, quo in perfectis, aut aliter, & propter causam aliquam. Si.n. sola animalia campestria respirãt oportebit assignare causam: quare illa solum respirant. si autem alia respirant & modus respirationis est alius, oportebit de hoc reddere causam huius, & determinare oportebit vtrũ respirare insit omnibus animalibus. Secundo ibi.

Improba- tur opinio Platonis cir ca Respira- tionem.

Præterea etiam commentitius causa illius est modus. quoniam per egressum caloris ore factum, circumactum inquit aerem impulsum in eundem ferri & incidere locum per raros carnium meatus, vnde internum exierat calidum: quoniam nihil est inane, per illam quam ad se inuicem agunt tanti perissasin. exalfactum autem rursum per eundem egredi locum, & intro per os circumpellere aerem, qui calidus inde exierat. & hoc continuo cũ spirantes, tum exspirantes facere. N. LEON.

Adhuc autem et fictitius modus causę: Exeunte enim extra calido per os. ambientem pulsum aerem latum incidere in eundem locum ait per raras existẽtes carnes. Vnde quod intra exiuit calidum propter nihil esse vacuum antiperistasim patientibus inuicem: calefactum autem iterum exire per eundem locum & circumpellere intra per os aerem excedẽtem calidum. et hoc itaq; agere semper respirantes, & expirantes.

Improbat opinionem propter falsitatem. Et primo ponit eam, secundo reprobat. ibi. (Accidit autem.) In prima dicit quòd, modus, secundum quem Plato posuit animalia terrestria respirare fictitius videtur esse & non verus. Dixit enim Plato quòd, cum aer interius est calidus, expellitur extra per os: & tunc aer, qui est extra, circunstans corpus, mouetur ad eũdum locum, in quo erat alius: & per os & per raras carnes, quæ porositates habẽt. Mouetur autem aer interius, cum expellitur calidus, ne permittatur vacuum: ita ꝙ in eius motu fit quædam antiperistasis intrantis & egredientis. cum autẽ ille aer calidus fuerit, exit per os: & alius intrat per raras & porosas carnes, & per os, & illud cõtingit fieri continue per totam vitã. Quandiu autẽ sic hoc inspirant & respirant animalia. Secundo ibi.

Contingit autem sit opinantibus prius inspirationem fieri quam exspirationem. Signum autem, quoniam vtraque res penes sese vicissim peragitur. Morientes autem exspirant: quamobrem necesse est principium esse inspirationem. N. LEON.

Accidit autem sic putantibus, prius expirationẽ fieri quam inspirationem. Signum autem, fiunt quidẽ enim adinuicem hæc permutatim. Morientia autem expirant quare necessarium esse principium inspirationem.

Posita opinione improbat eã. Et diuiditur in duas partes. in prima improbat opinionẽ, in secunda remouet quandã responsionem. ibi. (Sed etiam neq; alimẽti.) Prima in quatuor secundum quod quadrupliciter reprobat opiniõnẽ. secunda ibi (Adhuc aut eius gratia) tertia ibi. (Adhuc autem inconueniens) quarta ibi. (Inconueniens autem.) In prima improbat opinionẽ Platonis in hoc ꝙ secundũ ipsum oportet ꝙ expirare primo Prima improbatio Platonis.

primo insit animalibus. Et dicit ꝙ putantibus ꝙ respiratio fiat secundum modum prętactum accidit quòd expirare prius insit animalibus quàm inspirare. Sed istud falsum est: & huius signum est, ꝙ inspirare & expirare fiunt permutatim inuicem, ita ꝙ post vnum fit aliud: mors autem & vita sunt cōtraria: quare oportet ꝙ fiant motibus contrarijs. Sed videmus ꝙ morientia, vltimo expirant. Quare manifestum est quòd primo inspirant viuentia. Secundo ibi.

Viuentia prius inspirant quam expirent.

N. LEON. *Praeterea cuius rei gratia isthaec animalibus contingant, inspirare inquam, & expirare, nihil sanè dixerunt qui hoc asserunt modo, sed tanquam de re quadam, quae temere fiat loquuntur. At qui isthaec eum vitae, tū morti dominari animaduertimus. cum enim spirare nequeunt quaecunq; spirant, ea tunc interire contingit.*

Adhuc autem cuius gratia hoc existunt animalibus. dico autem respirare & expirare, nihil dixerunt hoc modo dicentes, sed velut incidente aliquo enunciant solum: quamuis principales causas hac esse videamus viuendi & moriendi. cum enim respirare non potuerint, tunc accidit corruptionem fieri respirantibus.

Secūda improbatio. Improbat Platonem in alio, scilicet in hoc ꝙ non posuit respirationem fieri propter aliquem finem. & dicit ꝙ illi, qui sic dicunt de respiratione, inconuenienter dicunt: quia non dicunt propter quem finem insit animalibus: sed loquuntur de istis, sicut de aliquibus, quæ contingunt à casu: & tamen istæ videntur principales causæ moriendi & viuendi. cum enim animalia respirantia non possunt amplius respirare accidit ea corrumpi. quamdiu possunt, viuunt. Non igitur ista casualiter accidunt, sed sunt principales causæ vitæ & mortis. Tertio ibi.

Inspiratio & respiratio sunt principales causæ moriendi & viuendi.

N. LEON. *Quinetiam absurdum est calidi quidem per os cum exitum, tum ingressum nos non latere. spiritus autem in pectus ingressum eiusdemq; rursus excalfacti egressum nos latere.*

Adhuc autem inconueniēs calidi quidem per os exitū & iterum introitum non latere nos. in pectus autem spiritus introitum & iterum calefacti exitum latere.

Tertia improbatio. Tertio improbat ipsum in alio, scilicet in hoc ꝙ posuit quòd introitus aeris per os & exitus nō latent nos sed introitus aeris per pectus & exitus latet nos: & Philosophus dicit quòd istud inconueniens est quòd non lateat nos, introitus & exitus aeris per os: sed per pectus & raras carnes lateat. Et ratio huius est, quia aer calidus extra sentitur & quātum ad alterationem, quae est per calefactionem, & quantum ad motum. Similiter autem aer qui ingreditur per poros carnis secundum Platonem videtur quòd alterat pectus ad caliditatem & monetur. Quare, si non latet nos motus aeris per os, nec per pectus & etiam poros. Quarto ibi.

N. LEON. *Absurdum quinetiam respirationem calidi esse ingressum: quandoquidem contrarium apparet. quod enim exspiratur calidum sanè est, quod inspiratur vero frigidum. at cum fuerit calidum, anhelantes respirant: quoniam enim id quod ingreditur non sufficienter refrigerat crebro spiritum trahere contingit.*

Inconuenienter aūt et respirationem calidi introitū esse, vr. n. contrarium: qui quidem. n. expiratur est calidus, qui autē inspiratur frigidus, quando autem calidus fuerit, anhelādo respirant. Quia. n. non refrigerat sufficienter ingrediens, multoties accidit spiritū trahere.

Quarta improbatio Platonis. Improbat ipsum quarto. Posuit. n. Plato ꝙ aer calefactus inspirabatur. Hoc remouet dicens. ꝙ inconueniens est ꝙ aer calidus inspiretur: immo potius aer frigidus. contrarium enim apparet nobis ad sensum. Videmus enim ꝙ illud quod expiratur, calidū est, quod inspiratur, frigidum: & quando aer ingrediens calefactus est, tunc inspiratur. Et causa huius est: quia spiritus. ingrediens non sufficienter potest infrigidare, & quanto aer inspiratus calidior est tanto citius inspirant. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Verum enimuero neq; alimenti gratia existimandum est respirationem effici: quasi à spiritu internus alatur ignis: & spirante quidem animali: tanquam igni fomitem subministrati, alito autem igne expirationem fieri.*

Sed etiam neq; alimenti gratia existimandum fieri respirationem tanquam alito spiritu eo, qui intus, igne & respirante quidem: quemadmodum si igni hypocauma adijciatur, alito autem igne fieri respirationem.

Responsio tacita ad rationes Aris. Remouet quādam solutionem, quæ posset dari ad quoddam, quod arguebat cōtra Platonem. Et primo proponit responsionem, secūdo reprobat. ibi. §Hoc. n. dicemus. §In prima dicit ꝙ responsio, quam aliquis daret ad rationem quandam prius factam, non valet. improbatur enim Plato propter insufficientiam, quia non dixit gratia cuius sit respiratio in animalibus. aliquis enim posset dicere ꝙ respiratio fit vt per aerē inspiratum calidum interius nutriatur, & si alimentum illius. Calidum enim continue agit in humidum consumendo ipsum: consumēdo autem ipsum debilitatur igitur vt ipsum conseruetur fit respiratio, vt spiritu respirato nutriatur & augmentetur: sicut nos videmus quòd ignis nutritur & conseruatur cū apponitur aliquid hypocaunma, siue incensum seu exhalatio calida & sicca: alito autem calido fit expiratio. Et Philosophus dicit ꝙ inspiratio nō fit vt spiritus inspiratus sit alimentum calidi interioris. Secundo ibi.

N. LEON. *Eadem enim rursum ad hāc rationem afferemus, quę ad priores attulimus. in alijs etenim aīalibus isthuc ipsū accidere oportebat: aut aliud sane, quodhuic proportione respōderet. omnia nanq; vitalem habent calorem.*

Hoc enim dicemus rursum, & ad hunc sermonem, quę quidem & ad priores. Etenim in alijs animalibus oporteret hoc accidere, aut proportionale huic. Omnia enim habent caliditatem vitalem.

Improbatur responsio tacita. Improbat istam responsionem per duas rationes, secunda ibi. §Deinde & heri. §In prima dicit ꝙ contra istam responsionem dicemus quod contra priores dictum fuit. Si enim animalibus terrestribus fit inspirario propter nutriendum calidū, oporteret calidum in alijs animalibus nutriri per spiritum inspiratum, cum non posit saluari sine infrigidatione: & oīa talia habeant caliditatē vel ad minus habeant aliquid proportionale huic: sed istud non apparet. Secundo ibi.

N. LEON. *Praeterea calidum ex spiritu effici, quonam oporteat mō dicere cōmento est simile, id. n. ex alimēto fieri cernimus magis, contingit aūt per id alimentū capere, & excrementū eijcere: quod tamen in alijs fieri nō videmus.*

Deinde & fieri calidum ex spiritu quo oportet modo dicere, fictitium. Magis enim ex alimento hoc factum videmus. accidit autem secundum hoc suscipere alimētum & superfluum emittere. Hoc autem in alijs non videmus factum.

Ponit secundam rationem ad hoc. Et dicit ꝙ dicere ꝙ calidū nutriatur ex spiritu, & ꝙ ita oporteat, dicere fictitiū est. Et dicitur fictitiū ꝙ non concordatur apparentibus ꝙ calidū nutriatur à spiritu inspirato, sed ex nutrimento magis. ex alimento. n. generatur humidū, quod est subiectum calidi: & iō oportet sumere alimētū & emittere superfluū. alimētum. n. in principio contrarium est, & ideo oportet ipsum alterari & trāsmittere, & iterū habet aliquid impurū: & ideo oportet quòd illud

quod illud abijciatur. Et ideo aliquid habet purum, & aliquid impurum, hoc autem non est factum, si calidum nutriatur à spiritu inspirato.

LECTIO X.

Empedoclis de Respiratione sententia, & ipsius redargutio.

N. LEON. *De respiratione etiam mentionem facit Empedocles sed neque cuius gratia fiat.*

Dicit autem de respiratione & Empedo. non tamen cuius gratia.

Postquam Philosophus improbauit opinionem Platonis de modo respirandi, improbat opinionem Empedoclis de insufficientia, secundo de falsitate. ibi. (Fieri autem.) Adhuc prima in duas primo facit quod dictum est, secundo infert corollarium. ibi (Propter quod quidem) Adhuc tria facit. Primo improbat ipsum in hoc quod non dixit gratia cuius fieret respiratio, secundo in hoc quod modum respirandi non declarauit in omnibus animalibus. ibi. (Nec de omnibus) tertio quod posuit respirationem solum fieri per nares. ibi. (Et de ea) In prima dicit quod sicut alij insufficienter dixerunt de respiratione, ita Empedoc. cum enim loqueretur de respiratione non fecit mentionem gratia cuius hoc fit: hoc autem oportebat, & ideo insufficienter dixit. Secundo ibi.

N. LEON. *Neque de omnibus palam facit animalibus spirent ne ne.*

Neque de omnibus animalibus quicquam facit manifestum, sine respirent siue non.

Reprobat in hoc quod modum respirandi non declarauit in omnibus animalibus. Et dicit quod in alio similiter defecit quod non declarauit, vtrum omnia animalia respirent vel non, quod oportebat. Et si quaedam sint quae non respirent, quomodo & per quem modum fit infrigidatio in istis quae non respirant, non declarauit. Tertio ibi.

N. LEON. *De ea praeterea, quae per nares fit respiratione verba faciens, de praecipua loqui respiratione arbitratur. Contingit etenim cum per arteriam ex pectore spirare, tum, etiam per nares, ipsis autem sine illa spirare non licet naribus. Et alioquin ea quae per nares fit respiratione si priuentur animalia, nullum incurrunt detrimentum si vero hac, quae per arteriam fit, orbentur, intereunt. natura nanque non ex proposito ea, quae per nares est, spiratione ad nonnullorum animalium olfactum abutitur.*

Et de ea quae per nares respiratione dicens, putat & de principali dicere respiratione. Est autem per arteriam ex pectore respiratio, & quae per nares. Ipsis autem naribus sine illa non est respirare: & ea quidem, quae per nares fit, respiratione priuata animalia nihil patiuntur: ea autem quae secundum arteriam, moriuntur. Vtitur enim natura ex abundanti ea, quae per nares respiratione, ad odoratum quibusdam animalium.

Respiratio dupliciter fit. Improbat ipsum in hoc quod posuit solum respirationem per nares. Et dicit, quod Emped. loquens de respiratione, quae fit per nares, credebat sufficienter determinare de respiratione. sed hoc non est verum. est enim quaedam respiratio per nares: alia per vocalem arteriam. Ista vero quae est per vocalem arteriam, est principalis: quia illa quae fit per nares non est sine alia. Aer enim qui inspiratur per nares transit per vocalem arteriam. illa autem est per vocalem arteriam, & potest esse sine illa, quae est per nares. & hoc patet, quia priuata illa respiratione non moriuntur animalia, sed priuata illa, quae est per arteriam moriuntur animalia Vnde sicut natura lingua vtitur ad duo ad gustum & ad loquelam, ita naribus vtimur ad duo, & hoc propter bene esse quasi ad respirationem & olfactum. & hoc in quibusdam animalibus. sunt enim quaedam animalia, quae porum odorationis habent coopertum quadam carunculà, & non odorant talia nisi amoueatur illa caruncula, hoc fit per inspirationem & expirationem, quaedam sunt animalia, quae habent porum odorationis discoopertum, & talia statim ad praesentiam odorabilis odorant: sicut animalia, quae non habent aliquod velamen super oculos, sicut palpebras, statim vident ad praesentiam visibilis, ita talia animalia praesente odorabili percipiunt odorem: & in talibus natura non vtitur naribus ad olfactum. In primis autem animalibus vtitur naribus ad olfactum & respirationem, quia melius & citius fit infrigidatio & per nares & per arteriam quàm per arteriam solum. Et hoc innuebat Phil. cum dixit (quibusdam animalium.) Deinde cum dicit. Natura vtitur lingua, & naribus ad duo.

N. LEON. *Quamobrem odoratu quidem omnia fere participant animalia: omnibus autem idem non est sensitorium: de ipsis autem manifestius in alijs est pertractatum.*

Propter quod quidem odoratu ferè participant omnia animalia. Est autem non omnibus idem organum sensus. Dictum est autem de ipsis in alijs planius.

Infert corollarium, & est hoc. Ita dictum est quod natura vtitur ex abundanti naribus propter olfactum & respirationem, & hoc in quibusdam ad olfactum, ita quod in quibusdam ad respirationem, in quibusdam ad olfactum. Propter hoc enim ferè omnia animalia odoratu participant, tamen non est organum eodem modo dispositum in omnibus animalibus. Nam quaedam habent organum olfactus quadam pellicula coopertum, quaedam non: sicut dictum est alibi, scilicet libro de Sensu & Sensato. Et dicit ferè, propter animalia imperfecta, quae solum tactum habent, vel cum hoc gustum, secundum quod est quidam tactus. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Fieri autem asserit inspirationem & exspirationem, quoniam venae sunt quaedam, in quibus sanguis quidem inest non tamen plenae sunt sanguine. Meatus autem in eum, qui extrinsecus est habent aerem, corporis quidem partibus tenuiores, aeris vero ampliores. proinde cum sanguis, cum sursum, tum deorsum moueri naturam habeat: si quidem deorsum feratur, influere aerem & inspirationem fieri, sursum vero lato foras effluere, expirationemque fieri eiusmodi assimilans accidens Clepsydris.*

Fieri autem ait respirationem & expirationem propter venas esse quasdam, in quibus inest quidem sanguis. non tamen plenae sunt sanguine. habent autem poros in eum qui extra aerem partibus quidem corporis minores his autem quae aeris maiores. Propter quod sanguine nato moueri sursum & deorsum: deorsum quidem lato influere aerem, & fieri respirationem, sursum autem procedente excidere, extra & fieri respirationem, assimilans quod accidit clepsydris.

Reprobat opinionem Emped. Et primo ponit eam secundo reprobat. ibi. (Respirant autem.) Adhuc circa primum duo facit. Primo ponit opinionem secundo verba eius. ibi. (Sic autem respirant.) In prima dicit quod Emped. posuit fieri respirationem & expirationem isto modo. Dixit enim quod in corpore animalis sunt quaedam venae, in quibus est sanguis. Sunt enim venae vehiculum sanguinis. tamen dicebat quod istae venae non sunt plenae sanguine: & istae venae, in parte exteriori versus superficiem corporis habent poros minores quàm sint partes corporis, sed maiores sunt quàm sint partes aeris. Modo dicebat Empedoclis placitum.

quòd cum sanguis natus esset moueri & superius & inferius, cum moueretur interius, aer sequitur & subintrat, & fit inspiratio: & cum mouetur exterius, aer egreditur & fit exspiratio: & iterum, cum mouetur ad interius aer subintrat & fit inspiratio: cum autem ad exterius fit expiratio, & sic continue. Et assimilabat hoc ei quod in clepsydris. Clepsydra est corpus vnum quod habet vnum foramen ad suum superius, & habet multa ad inferius: cum autem ponitur in aqua ex parte inferiori in qua sunt multa foramina, tunc aer expiratur per foramen superius: cum autem aqua descendit, per illa foramina, aer sequitur. sic in proposito, cum sanguis, qui est in venis exundat ad exterius, expellitur aer: & fit expiratio: cum autem mouetur ad interius, sequitur aer & fit inspiratio. Secundo ibi.

De clepsydra legito Celium suisus libr. 10. cap. 39.

Sic respirant oĩa & exspirant: a cunctis sanguiprina
Carnium b fistulæ c extremum per corpus extendãtur:
d Et illis e oribus crebris perforatæ sunt f sulcis,
Narium vltimæ longitudines per totũ vt g clarũ quidẽ
h Occulat: i æthers vero facile iter k gemina diuidi via:
Inde quidem quando l excitis m tener fuerit sanguis,
n Aether reboans descendet o fluctu vehementi:
Quando autem resilit exspirat rursus: vt cum puella.

Sic autem respirant omnia & expirant. Omnibus deficientes sanguine, carnium canuales in vltimis secundũ corpus tenduntur & ipsis oribus spissis simul perforatæ sunt cannalibus narium vltimæ summitates per totum, vt exundãt quidem occultetur. ætheri autem facile iter duplici via pateat. Quapropter cum redierit tener sanguis: æther calens descendet rumore magno: cum autem exilit: iterum expirat.

a Non plenæ, neq; redundantes sanguine. b Venæ. c Per corporis superficiem. d Animalibus. e foraminibus. f Venulis & fistulis. g Idest sanguinem. h Cohibeat. i Aeri. K Per bifidas nares. l Idest recesserit. m Molli. n Idest in fluxione.

Ponit verba Emped. & facit duo. Primo ponit verba & opinionem, secundo manifestat per simile. ibi: Quemadmodum cum puella. In prima dicit q; animalia sic inspirant & expirant. In omnibus enim animalibus cannales carnium, idest venæ in carnibus existentes, deficientes sunt sanguine, idest si non sunt plenæ sanguine & protenduntur secundum corpora vsq; ad vltima, idest vsque ad superficies: & post polita sunt orificia venarum & vltimæ summitates venarum perforatæ sunt, ita vt sanguis possit exundare per motum ad summitates illas: & postmodum regredi ad inferius, ita quòd aeri tunc patet duplex via intrandi: vna per nares, alia per poros siue per orificia venarum. Cũ sanguis propter hoc tener reuertitur ad inferius, aer magno motu descendit: & tunc fit inspiratio: cum autem iterum sanguis exundat, expellitur aer, & fit expiratio. Secundo ibi.

Empedoclis verba.

N. LEON.

Clepsydris ludens a bene deducti æris.
Quando quidem super fistulæ b transitum pulchrã imponens manum.
In aqua merserit tenerum corpus c argenteæ.
Nondum in vas d imber ingreditur: sed illum prohibet.
Aeris moles intrinsecus incidens ad foramina crebra.
Donec adaperiat e densum fluxum: verum postea,
f Spiritu deficiente pulchra ingreditur aqua.

Quemadmodum cum puella de clepsydra ludẽs per bene malleatum æs: cum quidem fistulæ aperturam obstruẽs formosa manu in aqua claræ tinxerit delectabile corpus neq; in vas aqua ingreditur, sed prohibet aeris moles, interius cadẽs ad foramina spissa, donec reuelauerit crebrũ fluxũ. Deinde vero spiritu deficiẽte ingrediẽ aqua mũda.

a Idest conflati & malleo deducti. b Orificiũ. c Idest candidæ. d Idest aqua. e Aeris scilicet. f Idest aere.

Probat per simile. Et primo facit hoc, secundo applicat ad propositum. ibi. Eodem autem modo. In prima dicit q;, sicut cũ puella aliqua tenet clepsydram quæ quidem est de ære bene malleato, & vult bibere cum ea: & manu sua formosa claudit & obstruit foramen superius. & ponit clepsydram in aqua clara, quæ est corporis delectabilis: & ponit in aqua, non ingreditur aqua, quia aer intus existens prohibet aquam intus ingredi per foramina spissa, donec remouerit manum: & tunc aer crebro expelletur & aqua subintrabit. Cum enim spiritus expellitur intrat aqua. Secundo ibi.

Similiq; modo quando aqua quidem profundum a habuerit æris,
b Transitu obturato humana manu, sine meatu:
c Aether extrinsecus ingredi cupiens d imbrem arcet
e Circa portas resonantis f isthmi g extrema obtinens:
Donec manu h remittat tunc rursus contra quam prius
Spiritu ingruente, pulchra defluit aqua.
Simili fere modo tener sanguis cõturbatur i per plateas
Cum retrocedens irruerit k ad intimum.
Alter illico l fluxus m aduenit a fluctu proruens.
Cum autem exiluerit, rursus exspirat æquale retro.
Hæc de respirandi ratione dixit ille.

Eodem autem modo cum aqua quidẽ habeat secundũ profunda æris. Cannali autem obstructo humana manu et poro: aer aũt deforis intus angustatus aquã prohibet circa portas cannalis male sonantis extrema obtinens, quamdiu manu obstruatur. Tunc autem iterum contra quam prius spiritu incidente, effluit aqua munda. Similiter autem & delectabilis sanguis exundant per mẽbra cum ipse retro actus redierit ad intimum, alterum mox rheuma descẽdit tumore ĩpetuoso. Cumq; exilierit, iterũ expirat & aq; postea. Dicit quidẽ igiẽ hæc de respirare.

a Idest vasis æris. b Idest orificio. c Idest aer. d Aquam. e i. foramina. f i. meatus. g Superficie. h puella. s. i per latas vias. i. venas. K i. deorsũ latus fuerit. l Idest aer. m Ingredit. n ceu fluctu. o Ventis impulsus. o Idest sursum latus fuerit sanguis. p Aer iaciet. q Idest similiter. r Idest extra.

Empedocl.

Applicat ad propositum. Et dicit q; sicut clepsydra se habet cum aqua posita in ea, ita quòd aer existens in clepsydra sit profundatus in aqua, foramine tamen superiori obstructo cum manu, tũc aer intus existens extrema clepsydræ obturat, & prohibet ne aqua ingrediatur. Et istud contingit quamdiu foramen exterius clauditur manu: cum autem foramen aperitur, aer egreditur, & aqua tunc ingreditur. Similiter dicit accidere de respiratione, quia cum sanguis delectabilis per membra exundans redierit ad intimum corporis tunc fit rheuma, & aer descendit motu quodam impetuoso, & fit inspiratio: cum autem sanguis iterum exit exspirat, & eodem modo fit postmodum. Sic igitur loquebatur de inspiratione & exspiratione Empedocles. Deinde cum dicit.

Spirant autem, vt diximus, quæcunque id per arteriam manifeste faciunt, per os simul & per nares.

N. LEON.

Respirant autem, quemadmodum diximus manifeste respirantia per arteriam, per os simul, & per nares.

Improbat prędictam opinionem: & primo præmittit quoddã necessarium, secundo improbat. ibi. Quare siquidem. In primo dicit q; manifestum est sicut dictum est, q; animalia respirant per os, & nares, & per arteriam simul, quandoq; autem inuenitur respirare per arteriam quamuis non per nares. Secundo ibi.

Improbatur opinio Empedocl.

Quamobrem, si de hac sane loquitur spiratione, necessario quærendum est quonam congruet modo dicta causæ ratio quandoquidem contrarium videtur accidere. attollentes enim locum perinde ac folles in ærarijs officinis respirant: attollere autem calidum vero est consonum: nec non sanguinem calidi obtinere locum. deprimentes autem & constringentes, vt ibi folles exspirant nisi quòd ibi quidem non per idem aerem accipiunt, & rursus reddunt, cum inspirantibus per idem fiat. Si autem de ea quę per nares tantum fit asserit, magnopere deceptus est. respiratio enim non est narium propria, sed per canalem eum, q. d. iuxta guttur est, vbi extremũ est palati, perforatis naribus procedit. atque partim

N. LEON.

spiritus

spiritus hac partim per os tum egreditur atque tum ingreditur. Quæcunq; igitur ab alijs de spiratione sunt dicta, tales & tantas habent difficultates.

Quare siquidem de hac respiratione dicit: necessariũ querere quomodo congruit dicta ratio causę. Videtur.n. contrarium accidens: Eleuantes quidem enim locũ quemadmodum folles in ærarijs, respirant, attollere autem calidum rationabile. Habere autem sanguinem calidi locum. Comprimentes autem & deponentes quemadmodũ ibi folles expirant. Veruntamen ibi quidem non secundũ idem suscipiunt aerem: & iterum emittunt; respirantes autem secundum idem. Si autem de ea qua secundum nares est dixit sola, multum peccauit. non enim est respiratio narium propria, sed secundũ cannalem, qui circa guttur, secundum quod extremum palati in ore simul perforatis naribus cedit: hoc quidem sic spiritus. hoc autẽ per os similiter exiens & intrans. Ab alijs quidem igitur dicta de respiratione, tales & tantas habẽt difficultates.

Improbat. Et dicit ꝙ, si Empe. inquirit de respiratione, quæ est per arteriam, dubitationem habet necessariam quomodo causa, quam ponit de respiratione, sit conueniens: quia contrarium videtur accidere. Videmus enim ꝙ cum animalia inspirãt ꝙ pectus inflatur & eleuatur, sicut videtur in follibus ꝙ, cum aer inspiratur per folles quòd inflantur: sic est in proposito, ꝙ cũ aer inspiratur, inflatur pectus & eleuatur. Rationabile enim est calidum extollere, quia sanguis habet locum calidi. cum autem pectus deprimitur sicut folles, tunc animalia expirant. Tamen differentia est, quia, animalia secundum eandem partem inspirant & expirant aerem: sed folles non secundum eandem partem emittunt aerem & inspirant, & sic apparet ꝙ contrarium accidit, quàm sicut Emped. voluit. dicebat enim ꝙ cum aer inspiratur comprimitur pectus: cum autem expellitur, eleuatur. Si autem Emped. solum loquatur de respiratione, quæ fit per nares multum errauit: quia respiratio, quę fit per nares, non est propria animalibus: sed illa, quę est per vocalem arteriam, quę continuatur à pulmone vsque ad extremum palati, in quo quidem est foramen, & aer per os intrat, & exit per nares. In fine concludit dicens, quòd dicta ab alijs de respiratione tales habent dubitationes, & tantas, sicut iam dictum est.

LECTIO XI.

Quædam prius dicta repetuntur, quibus quomodo in animalibus vitæ breuioris refrigeratio fiat, manifestum fit.

N. LEON. *Quoniam autem dictum est prius quòd viuere, & ipsius animæ habitus non nisi cum quadã est caliditate: concoctio nanq; per quam alimentum animalibus præparatur, sine anima, aut calore non conficitur: igne nanque omnia operantur.*

QVoniam aũt dictũ est prius quòd viuere & animę habitus cum caliditate quadam est. Cõcoctio enim qua nutriuntur animalia, neq; sine anima, neque sine caliditate est. igne enim omnia operatur.

Postquam Philosophus reprobauit opiniones aliorum de respiratione, determinat de ipsa sm opinionẽ propriam. Et diuiditur in duas. In prima repetit quædam determinata prius, secũdo de ipsa prosequit. ibi. §Quoniam aũt aĩalium.§ Prima in tres. In prima repetit quod dictũ fuit de necessitate calidi & loco secũdo repetit quod dictũ est de corruptione calidi. ibi. §Corruptio aũt ignis§ tertio repetit quod dictũ est de necessitate respirationis. ibi. Quare necesse est fieri.§ Adhuc prima in tres. In prima repetit quod dictũ est de necessitate calidi, secundo quod dictũ est de loco. ibi §Propter quod quidẽ§ tertio ponit incidens. ibi. §Alias quidem igitur. In prima repetit quod dictũ est de necessitate calidi, secundo quod dictum est ꝙ anima est forma substantialis corporis & habitus, & ꝙ ipsa est principium viuendi: ita ꝙ viuere est ab ipsa, manifestum est ꝙ anima non est nisi cum caliditate. & hoc declarat; quoniam illo indiget anima de necessitate, quo operatur & sine quo non potest operari: hoc autem est calidum. Anima enim habet nutrire, hoc vero non potest nisi per alimentum: alimentum autẽ oportet assimilari rei alendæ. Oportet igitur ipsum alterari & digeri. hoc autem non fit nisi per calidum. est igitur anima & secundum ꝙ est forma, & secundum ꝙ operatur, cum calido. Secundo ibi.

N. LEON. *Icirco in quo principali corporis loco, & in qua prima primi loci parte principium esse huiusmodi necesse est ibi. primam altricem inesse animam est necessarium.*

Propter quod quidẽ in primo loco corporis & in qua prima loci huius parte principium necessarium est esse tale, hic & primam nutritiuam animam necessarium est existere.

Primũ principium caliditatis est in parte corporis i qua est principium nutritiuum.

Repetit quod dictum est de loco, & facit duo. Primo ostendit ꝙ istud calidum inuenitur in quo inuenitur principium nutritiuum, secundo ostendit quis est locus ille. ibi. § Iste autem est§ in prima dicit quòd, quia dictũ est quòd anima indiget in sua operatione caliditate, propter hoc necessarium est principium caliditatis esse in illo loco & in illa parte corporis, in qua est principium nutritiuum. & ratio huius est quoniã in illa parte in qua est principium nutritiuũ oportet esse illud, sine quo non potest operari: hoc autẽ est calidum: quare manifestũ est ꝙ in illo loco & in illa parte corporis. in qua est principium nutritiuum, oportet esse primum principium caliditatis. Secundo ibi.

N. LEON. *Hic autem medius sanè est locus illius, quod alimentum recipit, & vnde excrementorum deiectiones fiunt. Quod in exanguibus quidem nullum habet nomen, in sanguine vero præditis id membrum est cor.*

Iste autem est medius locus suscipientis alimentum: & secundum quem emittunt superfluum. ex sanguinibus quidem igitur innominatum, sanguinem habentibus autem, cor hæc particula est.

Principium caliditatis ẽ in corde in habentibus illud, in non habentibus, locus iste innominatus est.

Ostẽdit quis est locus iste. Et primo facit, hoc secũdo probat quoddã acceptũ. ibi. § Alimentũ quidẽ. § In prima dicit ꝙ iste locus est medius superioris, sm ꝙ recipiunt alimentu. & inferioris sm ꝙ emittũt superfluum. & in non habentibus sanguinem locus ille innominatus est: in habẽtibus sanguinẽ particula illa, in qua est principium caliditatis, est cor. Secundo ibi.

N. LEON. *Porro alimentum, ex quo animalium constituuntur partes sanguinis est natura: Sanguinis autem & venarũ idem esse principium est necesse. alterius enim gratia est alterum, vt vas & recipiens, venarum autem origo in sanguine præditis est cor: non enim per id, sed ex illo sanè sunt annexæ: quod ex dissectionibus palam esse potest.*

Alimentum quidem.n. ex quo iam fiũt partes animalibus, sanguinis natura est. sanguinis autem & venarum idem principium esse necessariũ. alterius.n. gratia alterũ est, vt vas & suscipiẽs. Principium aũt venarũ cor, sanguinem habentibus. non.n. per hoc, sed ex hoc protractæ omnes existunt. Palam autẽ hoc nobis ex Anatomijs.

Declarat quoddam dictum. Dixerat.n. ꝙ in habẽtibus sanguinẽ particula illa, in qua est principiũ caliditatis, est cor, hoc declarat. Et dicit ꝙ vltimũ alimentũ est sanguis ex quo fiunt partes animaliũ: sed sanguinis & venarum cor est principium. Et illud necessariũ est,

Alimentum vltimū est sanguis ex quo fiūt partes animalium.

quia vena fit gratia sanguinis, sicut vas suscipiens aliquid est gratia illius quod, suscipit. Sed principium venarum est cor in habentibus sanguinem.& hoc declarat per signum: quia venæ non penetrant cor, sed procedunt à corde ad singulas partes. Et istud manifestum est considerantibus anatomiam. quoniam cor est principium sanguinis, sed idem est principium sanguinis & caliditatis. Quare in corde est principium caliditatis. Deinde cum dicit.

Et aliæ quidem animæ potestates sine altrice esse non possunt: quam vero ob causam in ijs quæ de Anima sunt præmissa dictum est prius: hæc autem sine naturali igne non consist. t: hac enim in parte natura illam igniuit.

Alias quidem igitur virtutes animæ impossibile existere sine nutritiua. propter quam autem causam, dictū est prius in his quę de Anima. hanc autem sine natura li igne. In hoc enim natura collocauit ipsam.

Ponit incidens. Et dicit ꝙ alias virtutes animæ non est possibile esse sine nutritiua in mortalibus, puta rationalem, generatiuam, sensitiuam, sed nutritiuam possibile est esse sine alijs. Causa autem huius dicta est in his quæ de Anima. Ratiocinatiuum enim in his nō est sine sensitiuo: quia intelligentem necesse est phantasmata speculari. sensitiuum non est sine nutritiuo: quia necessario indigent nutrimento, quod non præparatur sine nutritiuo principio. ecōtrario autem nutritiuum est sine alijs, quia prius secundū viam generationis sine posteriori contingit esse sicut sensitiuum sine intellectiuo, aliæ autem virtutes non sunt sine nutritiuo. Similiter & manifestum est, quia nutritiua nō potest esse sine naturali caliditate. natura enim collocauit nutritiuam in calido & igne. Deinde cum dicit.

Secundo.

Virtus nutritiua collocata est à natura in calido & igne.

N. LEON. *Ignis autem interitus, vt præmissum est extinctio est, & exsiccatio.*

Corruptio autem ignis, quemadmodum dictum est prius, extinctio, & marcor.

Lect. quarta circa mediū libri de Iuuentute, & Senectute.

Reperit quod dictum est de corruptione calidi. Et primo præmittit duplicem corruptionem, secundo manifestat eam. ibi. {Extinctio quidem.} In prima dicit. Sicut dictum est prius, duplex est corruptio calidi: vna, quæ dicitur extinctio, quæ fit à cōtrario. alia, quæ dicitur marcor, quæ fit à senectute. Secundo ibi.

N. LEON. *Extinctio quidem est, qua fit à contrarijs: quamobrē à continentis frigiditate, vniuersus, & celerrimè, quoniam diuulsus extinguitur. Et hic quidem violentus est interitus, qui perinde in anima præditis, & illa carentibus cernitur. instrumentis enim quibusdam diuiso animali, & ob nimiū frigus gelu astricto, intèrire cōtingit.*

Extinctio quidē quæ à contrarijs. propter quod quidem subito quæ à continentis frigiditate, & quam celeriter extinguitur distractus: hęc quidē igitur corruptio violenta. Similiter in artuatis, & in inanimatis. Etenim organis diuiso animali, et congelato propter frigoris excellentiam, moriuntur.

Manifestat. Et primo primam, secundo secundam. ibi. (Marcor autem.) In prima dicit ꝙ illa corruptio, quæ dicitur extinctio, fit à contrarijs: & propter hoc videmus ad sensum ꝙ calidum corrumpitur cito à frigiditate continentis cum est excellens: & multum cito corrumpitur, cum calidum distrahitur à frigido. Et ideo manifestum est quòd ista corruptio est violenta & fit duobus modis. vno modo agendo in humidum & ingrossando ipsum: & per consequens diminuendo ipsum. alio modo, cum frigidum circunstando calidum fortificat ipsum: & ipsum fortificatum consumit suum humidum, quod erat subiectum ipsius: quo consumpto corrumpitur calidum. Talis autem corruptio non solum fit in animatis, sed etiam in inanimatis: quia videmus ꝙ cum animal diuiditur in partes organicas & infrigidatur quòd moritur animal, & partes animalis, & calidum. Secundo ibi.

Exsiccatio vero ob caloris est copiam: etenim si excellat quod circumiectum est calidum, siue alimētū nō capiat, interit quod igniū est nō frigore, sed exsiccatione. N. LEON.

Marcor autem propter multitudinem caliditatis. Et enim si excedat, quod in circuitu calidum, & alimentum non accipiat, corrumpitur quod ignitum, non infrigidatum, sed marcore passum.

Manifestat secundam corruptionem. Et dicit ꝙ illa corruptio, quæ dr̄ marcor, accidit propter multū calidum & excellens. cum. n. calidū circunstans humidū est excedens, si nō recipiatur alimentū, corrumpetur calidum, non corruptione quæ dicitur extinctio, sed marcore, siue per suffocationem. Deinde cum dicit.

Quamobrem necesse est refrigerationē fieri, si salutē assequi debet: id. n. auxilio est ad eiusmodi corruptionē. N. LEON.

Quare necesse fieri refrigerationem, si debeat salutē adipisci. hoc enim auxiliatur ad hanc corruptionem.

Recolligit quod dictum est de necessitate refrigerationis. Et dicit. Ita dictum est ꝙ excellens calidum causa est corruptionis calidi, quod de necessitate requiritur si debeant viuere animata. Ex hoc concludit ꝙ necesse est fieri refrigerationem si calidum debeat saluari quia si non fiat refrigeratio augmentatur calidum: istud autem facit ad corruptionem ipsius, sicut dictum est prius. Deinde cum dicit.

Lect. quinta libri de Iuuentute, & Senectute.

Quoniam autem animalium alia quidem in aquis, aliā vero in terris vitam agunt, ijs quæcunq; pusilla sunt omnino, & quæ sanguine carent refrigeratio, quæ ex circūstanti fit aqua, aut aere, contra huiusmodi interitum satis sufficiens est auxilium. cum enim exiguum habeant calidum, paruo sanè indigent auxilio. Quamobrem eiusmodi ferè omnia breuioris sunt vitæ: ad vtrunque enim modico indigent momento. N. LEON.

Quoniam autem animalium hęc quidē aquatilia, hęc autem in terrā faciunt conseruationem. horū paruis omnino & exanguibus facta ex continente, aut aqua, aut aere infrigidatio, sufficiens est ad auxilium corruptionis huiusmodi. Modicum. n. habentia calorē, modico indigēt auxilio. Propter quod & breuis vitę ferè omnia talia sunt: ambo. n. existētia modica fortiūtur inclinationem.

Prosequit de illa respiratione. Et diuiditur in duas. In prima determinat de modo respirandi, & de respiratione in animalibus non habentibus sanguinem, in secunda in habentibus sanguinem. ibi. {Sanguinē aūt habentibus.} Prima in duas. Et primo dat modum & causam refrigidationis in habentibus sanguinem. In secunda manifestat quędā supposita prius. ibi. {Sanguinem adhuc.} Prima in duas. Quia enim animaliū non respirantium, quædam sunt longioris vitæ, quædā breuioris vitæ, primo declarat modum infrigidationis in animalibus breuioris vitæ, secundo in animalibus longioris vitæ. ibi. {Quæcunque autem longioris vitæ. In prima dicit ꝙ animalium quædam habitāt in aquis, & dicuntur aquatilia: & quædam in terra, siue cum uersationem faciunt in terra: & dicuntur terrestria. Horū autem animaliū sine sint aquatilia siue terrestria, quæ quidem parua sunt & siue sanguine penitus, sufficiēter refrigeratio fit ex continente, siue fuerit continēs aer, siue aqua, ita ꝙ per huius infrigidationem intantum adiuuantur, ꝙ calidum saluatur in ipsis & non corrumpitur. Et ratio huius est. s. ꝙ fiat infrigidatio sufficiens à cōtinente, quia talia animalia modicā habent caliditatē: ideo modica indigent infrigidatione & propter

Duplex genus animalium.

Animalibus penitus sine sāguine quē fiat infrigidatio sufficiens à continente.

& propter hoc omnia ista animalia ferè breuis vitæ sunt, & cito deficiunt. Et dicit ferè, propter multa animalia talia quæ multum durant: quia in illis calidum bene proportionatum est humido. cum enim talia animalia etiam participent vita, & indigeat respiratione, vtrunque sortiuntur per modicam inclinationem: Vitam quidem per modicum calidum: refrigerationem ipsius per ipsum continens. Sed posset alicui videri quòd istis animalibus non fiat sufficiens infrigidatio per continens: quia animalia maiorem caliditatem habent quàm plantæ: sed plantis non fit sufficiens infrigidatio per continens, sed per continens & alimentum. Quare istis animalibus nō fit sufficiens infrigidatio per continens. Dicendum quòd omnia animalia habent caliditatem, & ideo infrigidatione indigent. Quæ autem minus habent caliditatem, indigent minori infrigidatione. Ista autem animalia, quia parua & exanguia, paruum calidum habent, & ideo sufficit eis parua refrigeratio, talis autem est & quæ fit per alimentum, & per continens, propter quod sufficienter per alimentum, & per continens infrigidantur. Per quem autem modum fit infrigidatio per alimentum, visum est prius. Magis autem fit infrigidatio in istis animalibus à continente: quàm per alimentum. Et ideo hic solum nominauit infrigidationē, quæ fit à continente, quamuis & alimentum aliquid faciat. In plantis autē maxime & principaliter fit infrigidatio per alimentū, & ideo illam nominauit. Ad rationē aūt patet solutio.

Obiectio.

Solutio.

Lect. vltima libri de Iuuentute, & Senectute.

LECTIO XII.

Quæ nam sit refrigerationis causa in his quæ longæ vitæ sunt, quorundam demum dictorum de respiratione redditur ratio.

N. LEON. *Quæcunque autem ex genere insectorum longioris sunt vitæ (nanque exanguia vniuersa sunt insecta) ijs sub transuerso septo scissum quiddam est, vt per graciliorem membranulam refrigerentur. cum enim calidiora sint, maiori sanè indigent refrigeratione, vt apes, nonnullę etenim apum ad septennium vsque perueniunt: & alia præterea quæcunque murmur edunt, vt vespæ & melolonthæ, & cicadę: spiritu enim quasi anhelantis sonum reddunt.*

Quæcunque autem longioris vitæ entomorum (exanguia enim sunt omnia entoma) his subdiazomate diuisum est: vt per subtiliorem existentem pelliculam infrigidentur. Magis enim existentia calida, ampliori indigent refrigeratione, velut apes. Apum enim quædam viuunt septem annis, & alia autem quæcunque sonant vt puta vespę scarabei, & cicadæ. etenim sonum faciunt spiritu, velut anhelantia.

Postquam Philosophus assignauit causam infrigidationis, & modum in animalibus, quæ sunt breuis vitæ, assignat causam infrigidationis in animalibus, quæ sunt longæ vitæ. Et primo facit hoc, secūdo causam quorundam assignat. ibi. § In ipso enim. § In prima enim dicit quòd animalia entoma, quæ sunt longioris vitæ, & sine sanguine. & dico bene sine sanguine, quia omnia entoma sine sanguine sunt, Talia autem animalia subdiazomate, quæ & dicitur pellicula quædam, quæ diuidit ipsa animalia à naturalibus, diuisa sunt, & habent quandam pelliculam subtilem, & per illam recipiunt infrigidationem. illa enim pellicula primo infrigidatur, illa autem infrigidata infrigidantur alia vsque ad illam partem, in qua est primū principium caliditatis. &, cum ista animalia sint magis calida quàm illa, de quibus dictum est, quia sunt lōgioris vitæ, maiori indigent refrigeratione. Talia autē animalia sunt sicut apes, quæ inueniuntur viuere septem annis, & omnia illa, quæ in motu suo faciunt quendam sonum, sicut vespæ, scarabei, & cicadæ, faciunt enim sonum quendam, sicut anhelantia. Secundo ibi.

Entomanm sine sanguine sunt.

Apes sunt longioris vitæ.

N. LEON. *Cum enim in ipso septo transuerso innatus spiritus attollitur & deprimitur, euenit ad pelliculam attritū fieri: siquidem haud secus hunc mouent locum ac illa, quæ extrinsecus pulmone spirant & pisces branchijs. Similiter nanque accidit, ac si quis obstructis faucibus spirantium suffocet quodpiam. hac enim pulmone hanc efficiunt elationem, verum ijs quidem non idoneam motus eiusmodi affert refrigerationē, illis vero idoneam.*

In ipso enim succinctorio insito spiritu eleuato, & depresso accidit secundum pelliculam fieri detractionem. Mouent enim locum hunc, quemadmodum respirantia deforis pulmonem, & pisces branchias. Simile enim accidit & vtique si quis aliqua respirantium suffocet os tenens. etenim hoc faciet pulmone eleuationem hanc. Sed his quidem non sufficientem facit talis motus refrigerationem, illis autem sufficienter.

Reddit causam quorundā dictorum. Dixit enim quòd animalia, quæ motu alicuius particulæ faciūt sonum, refrigerantur modo dicto. Deinde reddit causam motus, & soni. Et primo assignat causam motus, secundo causam soni. ibi. § Et concussione. § In prima dicit, quòd talia animalia entoma habent in succinctorio spiritum complantatum: iste autem spiritus quandoque mouetur ad exterius, quandoque ad interius, ex quo accidit fieri depressionem & eleuationem talis particulæ. Cum enim spiritus mouetur ad exterius, eleuatur pellicula: cum eleuatur spiritus ad interius deprimitur. Talia animalia mouent partem istam, sicut animalia, quæ respirant, mouent ipsum pulmonem. Ita, quòd, cum expirant, pulmo eleuatur, cum inspirant plumo deprimitur. Similiter pisces secundum brāchias mouentur. cum enim attrahunt aquam, branchię deprimuntur, cum expellunt, eleuantur. Et accidit simile in huiusmodi animalibus entomis, sicut si aliquis aliquod respirantium animalium nitatur suffocare claudendo os, & nares, tunc enim animal suffocandum eleuat pulmonem, & pectus propter refrigerationis indigentiam. Quod etiam videmus in epilepticis. Similiter animalia entoma propter refrigerationem mouent succinctorium: sed differentia est, quia in animalibus respirantibus talis motus tunc non facit sufficientem refrigerationem, in entomis autem sufficientem facit. Secundo ibi.

Entoma q̄ sunt longioris vitę quo modo respirant & inspirant.

Differentia in motu inter entoma & animalia respirantia.

N. LEON. *Et attritu, vt diximus, ad membranulam bombum exprimunt, qualem per terebratos pueri efficiunt calamos, cum tamen imposuerint pelliculam: propter hoc etiam cantatrices canunt cicadæ calidæ nanq; sunt, & scissum est illis sub transuerso septo: quod vtique non est scissum ijs, quæ non canunt.*

Et concussione ad pelliculam faciunt sonum, quemadmodum diximus qualem per calamos perforatos pueri quando superposuerunt pelliculam subtilem. Per hoc enim & cicadarum decantantes cantant. calidiores enim sunt, & diuisum est ipsis sub succinctorio: non cantantibus autem, hoc est non scissum.

Declarat causam soni. Et dicit quòd talia aīalia ex cōcussione spiritus ad pelliculā cāant quendā sonū, sicut diximus. sicut nos videmus, quòd pueri, cū apponūt subtilem pelliculā calamis perforatis faciunt quendā sonū. Similiter ista aīalia pp motum spiritus ad illā pelliculam subtilē ex percussione faciunt quendā sonum. Et per istum modum animalia, quę dnr cicadæ

facientia sonum & cantantia cantant. talia.n. animalia calidiora sunt alijs, & ideo motus spirituū maior est in istis, q̄ in alijs, & ideo talia sonant, & cantant. talia etiam animalia in succinctorio diuisa sunt. illa aūt, quæ nō cantant, nō sunt diuisa. Deinde cū dicit.

N. LEON. *At ex sanguine præditis, quæcunque pulmonem quidem habent, verum cum exiguo sanguine, & fungosum, diutius sine respiratione viuere possunt, quoniam illorum multam elationem habet pulmo, cum parū habeat sanguinis & humidi. Peculiaris enim illius motus per multum tempus refrigerare sufficit, omnino vero non potest, sed à respiratione prohibita (vt dictum est prius) suffocantur. Exiccationis nanque interitus, qui defectu fit refrigerationis, suffocatio nuncupatur: & quæcunque sic intereunt, suffocari dicuntur.*

Et sanguinem autem habentium & pulmonem, pauci tamen sanguinis habentem, & inanem, quædam horum multo tempore possunt sine respiratione viuere: quia pulmo eleuationem habet multam, & paucum habet sanguinem & humidum. Proprius enim motus ad multum tempus sufficit refrigerans. Tandem enim non potest, sed suffocantur non respirantia, quemadmodum dictum est prius. Marcoris autem, quæ propter non refrigerari, corruptio, vocatur suffocatio: & sic corrupta suffocari dicimus.

Manifestat quædā, Et facit duo. Primo manifestat illa, secundo ponit incidens. ibi. {Et animalium.} Prima in duas s̄m q̄ duo manifestat. secunda ibi. {Quod non respirāt.} Dictum fuit prius, q̄ quædam animalia respirātia, diu possunt viuere sine respiratione, hoc manifestat in prima. & dicit q̄ quædam sunt animalia, quæ sanguinem habent & pulmonem, habent tamen pulmonem pauci sanguinis, & porosum, & con cauum, & talia diu possunt esse sine respiratione, & possunt viuere. Et rō huius est, quia talia animalia habent paucam caliditatē: ideo modica indigent infrigidatione. Itē pulmo in talibus aīalibus porosus est, & concauitatē habet multā, & ideo multum pōt recipere de aere infrigidante calidū, & diu retinere. Quia igitur talia modicam caliditatē habent & pulmonem porosum, in quo multus aer recipitur, sufficit multo tpe ille aer ad refrigerandum, & ideo multo tpe possunt viuere sine respiratione, finaliter tamē non pōt infrigidare. Sed, si non respirent alium aerē, suffocaſ, sicut dictū fuit prius, sed illa corruptio, q̄ fit propter defectum infrigidationis, dicitur marcor, & vocatur suffocatio. cum.n. animalia moriantur propter defectum infrigidationis, dicimus ea suffocari. Scd̄o ibi.

Animalia cum moriū tur defectu infrigidatio nis, suffocari dicuntur.

N. LEON. *Quod autem ex animalibus non spirent insecta, tum dictum est prius, tum palam est in pusillis animalibus, vt in muscis & apibus, in humore nanque multo notant tempore, nisi is frigidus valde fuerit aut calidus, cum alioquin quæ exiguas habent vires crebrius respirare exigant. Attamen intereunt istbæc, suffocarique dicuntur, ventre repleto, eoque corrupto humido, quod in transuerso septo est. Quamobrem si in cinere commorentur reuiuiscunt.*

Quòd autem non respirant entoma animalium, dictū est prius. Manifestum est autem & in paruis animalibus, puta muscis, & apibus. in humidis enim multo tempore viuunt: si non valde sit calidum, aut frigidum, quamuis modicam habentia virtutem spissius exigunt respirare, sed corrumpuntur hæc, & dicuntur suffocari repleto ventre, & corrupto humido quidem in succinctorio. Propter quod in cinere demorata, resurgunt.

Manifestat secundum quod dictum fuit, s. q̄ entoma animalia non respirant. Et istud manifestum est in muscis, & apibus, possunt enim illa animalia diu viuere in humido. Hoc autem non esset nisi infrigidarentur ab humido. si autem viuunt in humido & infrigidantur ab ipso, manifestum est q̄ non respirant. Et dico quòd viuunt in humido calido vel frigido, si humidum non fuerit valde calidum, vel frigidum. Quamuis enim talia animalia modicam habeant caliditatem, tamen si respirarent, frequentius & citius respirarēt, sed quia aliquis diceret, quòd corrumpuntur in humido, & hoc non esset nisi respirarent, dicit q̄ ideo illa videntur esse mortua propter defectū respirationis. Sed quia aqua subintrat interius & humectat pelliculam illam, per quam fit infrigidatio, & per consequens hebetatur calidum, & apparent mortua. sed non est ita sicut apparet, quoniam, si ponantur in cineribus, resurgunt & viuunt: hoc autem non esset, si fuissent mortua. Deinde cum dicit.

Solutio dubitationis tacitæ.

N. LEON. *Et eorum quæ in humore viuunt, quæcunque carent sanguine, pluri tempore in aere viuunt quàm sanguine prædita, & mare recipientia, vt piscium genera. Quoniam enim modicum habent calidum sufficiens est aer per extensum tempus refrigerare, vt ijs quæ molliori teguntur crusta contingit, & polypis: nō tamen omnino ad vitā sufficiunt, quoniā caloris sunt exigui. Nam ex piscibus plerique etiam in terra viuunt, verum immobiles, & defossi etiam reperiūtur. Quæcunque.n. aut omnino pulmone carent, aut illum exanguem habent, rariori indigent refrigeratione. In carentibus igitur sanguine, quòd alijs quidem circunfusus aer, alijs vero humor auxilio est ad vitam, hactenus est dictum.*

Et animalium autē, quæ in humido, quæcunque exanguia, pluri tempore viuunt sanguinem habentibus, & suscipientibus mare, vtputa piscibus. propter habere enim modicum calidum, aer est sufficiens ad multum tempus refrigerare, vt puta malacostracis, & polypodibus. Non tamen in finem sufficiunt ad viuere, quia sunt pauci caloris. Quoniam & piscium multi viuunt in terra immobiles, tamen inueniuntur defossi. Quæcunque enim non totaliter habent pulmonem aut exanguem, rarius indigent respiratione. De exanguibus quidem igitur quòd his quidem continens aer, his autem humidum auxiliatur ad vitam, dictum est.

Ponit quoddam incidens. Et est quòd quæcunque animalia, quæ viuunt in aqua, & sanguinem non habent, plus possunt viuere in aere quàm animalia, quæ habitant in aqua, quæ sanguinem habent, sicut sunt pisces. quia enim talia animalia modicum calidū habent, sufficit eis paucus aer ad refrigerandum multo tēpore, sicut sunt animalia, quę dicuntur malacostraca & polypodes. Finaliter tamen non sufficit infrigidatio per aerem, vt possint continue viuere, immo finaliter suffocantur, quia enim sunt pauci caloris modica indigēt refrigeratione, illa autem fit per aerem. Quòd aūt sint aliqua talia, manifestum est. Inueniuntur.n. multi pisces, qui habitāt sub terra, & latent ibi, & inueniuntur ibi à fodientibus. Vniuersaliter.n. quæ non habent pulmonē: aut quæ habent sine sanguine, minus indigent respiratione. Et tūc recapitulat, & dicit, q̄ de aīalibus non habentibus sanguinē, dictū est q̄ quibusdā fit sufficiēs infrigidatio per aerē, quibusdam per aquam, & fit hoc modo auxilium ad vitam.

Animalium in aqua habitantium plus possunt viuere in aere quæ sanguinem non habent, quā quæ sanguinem habēt.

L E C T I O XIII.

Quænam animalia respirent & quæ non: & de respirationis & refrigerationis organis agitur, pulmone scilicet & branchijs, quæ non omni animali inesse ostenduntur.

Sanguine aūt prædita animalia & quæ cor habēt, siquidem pulmonem habent, omnia & sanum aerem recipiunt

piunt & cum reſpiratione,cum vero expiratione refrigerationem faciunt.

Sanguinem aūt habentibus & habentibus cor quæcũque quidem ipſorum habent pulmonem,omnia ſuſcipiunt aerem & refrigerationem faciunt per reſpirare & expirare.

Poſtquam Philoſophus determinauit de refrigeratione,& modo refrigerādi in animalibus nō habentibus ſanguinem. In parte iſta determinat de refrigeratione & modo refrigerādi in animalibus habentibus ſanguinem. Et diuiditur in duas. Primo oſtendit quę animalia reſpirent, & quæ non,& de organis refrigerationis & reſpirationis quæ ſunt. In ſecunda determinat.ibi. {De refrigeratione autem quomodo.} Prima autē diuiditur in duas. Primo facit quod dictum eſt. In ſecunda ſoluit quandam dubitationem.ibi. {Circa cetacea.} Adhuc prima in duas. Primo tāgit quę ſunt reſpirantia ſupponēdo organa, ſecundo cum organa in reſpirando ſint pulmo & branchiæ,oſtendit quòd nullum animal habet ſimul illa duo.ibi. {Simul autem pulmonem.} Adhuc circa primum duo facit. Primo oſtendit quæ refrigerantur per aerem , ſecundo quæ per aquam.ibi. [Quæcunque autem brā chias.] Adhuc circa primum duo facit. Primo oſtēdit quòd animalia habētia ſanguinem & cor reſpirant, ſecundo oſtendit hoc de quibuſdam aquatilibus.ibi. [Vtūtur autē.] Adhuc circa primum duo facit. Primo dicit quòd habentia ſanguinem & cor reſpirant, ſecundo quæ ſunt habētia pulmonem.ibi. [Habent autem pulmonem.] In prima dicit ꝙ quæcunque animalia habēt ſanguinem,cor,& pulmonem, ſuſcipiunt aerem ad ſui refrigerationem. Et ratio huius eſt,quia animalia habentia ſanguinem & cor caliditatem habent multā, quæ autem multum habent calidū indigent refrigeratione & multa & frequenti,& ideo talia animalia indigent refrigeratione , fit autem non per aquam , quia ſi fieret per aquam, aut hoc eſſet , ſicut in piſcibus ꝙ primo aliqua pars infrigidaretur ,& deinde alia pars vſque ad cor,& iſtud non poteſt eſſe,quia iſta infrigidatio non eſſet ſufficiens,aut fieret,ita ꝙ aqua ingrederetur,& iſto modo nō poteſt eſſe,quia aqua nimis eſt frigida & ingroſſaret humidū,& extingueret calidū, quod eſt inconueniens. Non fit ergo infrigidatio per aquā,ſed per aerem,ita ꝙ fit eis infrigidatio per hoc, ꝙ animalia inſpirant & expirant. Item talia animalia propter multitudinem calidi indigent veloci infrigidatione,quare oportet ꝙ fiat per id,quod cito poſsit penetrare ad interius, tale autem eſt aer . penetrat.n. per totum interius per naturā humidi ſubtilis, quod in eo naturaliter inuenitur. Secundo ibi.

Quæ ſint animalia reſpirantia & quo infrigidentur.

N. LEON. *Pulmonem autem habent illa, quæ animal intra ſe concipiunt , ut dum quæ tantum extra. Selache enim animal quidem pariunt,ſed non intra ſe. At ex ouiparis, illa quæ pennas habent , vt aues, & quæ corticoſum habent tergus, vt teſtudines , lacerti , ſerpentes, illa nanque ſanguine prædito : horum autem pleraque ſungoſum habent pulmonem. Quamobrem (vt dictum eſt prius) rariori vtuntur reſpiratione.*

Habent aūt eū pulmonem animaliſicantia in ſeipſis & non deforis ſolum. Selachea enim animalificāt quidem, ſed non in ſeipſis, & ouificantium pennata, vtputa aues, & pholidota, puta tortucæ, & lacertæ, & ſerpentes. Illa quidem igitur ſanguinem habent : horum autem plurima & pulmonem habent inanem: propter quod & reſpiratione vtuntur rarius, quemadmodum dictam eſt prius.

Aialia habētia pulmonē quæ ſint. Oſtendit quæ animalia habent pulmonē. Et dicit, quòd animalium quædam animalificant in ſeipſis, quædam exterius, illa quę animalificāt in ſeipſis,habent pulmonem . Quod ſint quædam animalificatiua exterius ſolum,maniſeſtū eſt . animalia enim quæ dicuntur ſelathea , ſolum exterius animalificant primo ouificantia in ſeipſis, ſicut dicit Philoſophus in libro de Hiſtorijs animalium . Et ratio huius eſt, quia calidum habent modicum ſecundum quantitatem ſui corporis, propterea non ſufficeret ad digerendū nutrimentum neceſſarium eis & fætui,ſi animalificarent in ipſis : propter quod primo ouificant in ipſis, deinde animalificant extra, vt ſtatim fætus accipiat ab extra alimentum. Similiter animalia ouificantia, quæ pennata ſunt, animalificant exterius , & habent pulmonem , ſicut aues pholidota, & tortucæ, & ſerpentes, & lacertæ habent pulmonem, ſed differentia quædam eſt, quia aues habent pulmonem plurimi ſanguinis. iſtorum autem animalium plurima ipſum poroſum, ſiue inanem, & ideo talia animalia rarius indigent reſpiratione, ſicut prius dictum eſt. Deinde cum dicit. Lect. 7. huius libri.

Vtuntur aūt & omnia quæcunque in aquis degunt , vt hydrorum genus, & lutariæ teſtudines , nec non ranæ & cocodrilli, teſtudinesque inſuper pelagiæ & terreſtres, vituliqꝫ marini. Omnia enim iſthæc, & huiuſmodi etiam alia in ſicco pariunt. Dormiunt autem cum in ſicco,ſiu in humore, reſpirationis gratia ore exerto. N. LEON.

Vtuntur autem omnia & quæcunque morantur & faciunt vitam in aquis : puta hydrorum genus , & hirundinis & ranarum & cocodrilorum , & tortucæ marinæ , & terreſtres , & boues marini . Omnia enim hæc & talia pariunt in ſicco, aut humido, extollentia caput propter reſpirationem.

Oſtendit quæ animalia aquātilia vtuntur reſpiratione: & dicit quòd multa ſunt talia,quæ vtuntur aere ad refrigerationem, quæ habitant in aquis, & viuunt ibi. Sicut genera hydrorum . Hydrus eſt ſerpēs, qui conuerſatur in aquis, & tamen reſpirat, & quidā alij,qui dicuntur hirundines, & ranę,& cocodrilli,& tortucæ,quæ in terra habitāt,& boues marini,& omnes boues terreſtres,quamuis nutriantur in aquis, tamen pariunt in terra. In humido autem exiſtentia, omnia iſta extollunt caput extra ipſum , quando indigent reſpiratione. Deinde cum dicit.

a Deficit hæc littera. Animalia aquatilia reſpiratione vtentia quæ ſint.

Quæcunque autem branchias habent refrigerantur omnia aquam admittendo. N. LEON.

Quæcunque autem branchias habent omnia refrigerantur ſuſcipientia aquam.

Oſtendit quæ ſunt illa animalia, in quibus fit refrigeratio per aquam. Et primo oſtendit, ꝙ habētia branchias infrigidantur per aquam, ſecundo maniſeſtat illa,quæ habent branchias. ibi. {Habent aūt.} In prima dicit ꝙ omnia animalia,quę branchias habēt, refrigerantur per hoc ꝙ ſuſcipiunt aquā. Secūdo ibi.

Quibus animalibus fiat refrigeratio per aquam.

Branchias vero habent ſelachęorum appellatum genus & alia, quæ pedibus carent : eiuſmodi autem ſunt piſces omnes . Nam quęcunque habent ad pinnullarum ſimilitudinem habent. Verum ex his , quæ pedes habent, vnum tātum modo adhuc cognitorum habet branchias , is qui cordulus appellatur. N. LEON.

Habet autem branchias genus vocatorū ſelacheorum & aliorum quæ ſine pedibus, ſine pedibus autem, piſces omnes . etenim quæ habent , ſecundum ſimilitudinem alarum habent. Pedes autem habentium vnum habet branchias viſorum , vocatus cordillos.

Oſtendit quæ animalia habent brāchias,& dicit genus aīalium vocatorū ſelachea habēt brāchias & aialia,quæ ſunt ſine pedib. Omnes.n.piſces ſunt ſine pedibus. Illi.n.qui videnſ habere habent ipſos ad modū aliarū. Ale enim in piſcibus ſunt ſicut pedes in greſsi- Animalia habentia branchias qua ſint.

bilibus. Inter autem animalia, quæ pedes habent, vnum est quod habet branchias, & dicitur cordillos. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Simul autem pulmonem & branchias habere adhuc visum est nullum. Causa vero est quoniam pulmo quidem refrigerationis illius est gratia, quæ fit à spiritu, vnde & nomen à spiritus receptione sumpsisse videtur. Branchiæ vero ad refrigerationem sunt, quæ fit per aquam. Vnum porrò ad vnum commodum est instrumentum, & vnica refrigerationis ratio omnibus est satis. Quoniam igitur naturam nihil frustra agere videmus: si autem duo essent, alterum certe frustra esset, iccirco alia quidem branchias, alia vero pulmones habent: vtrumque autem nullum.*

Simul autem pulmonem & brãchias habere nullum visum est. Causa autem, quia pulmo quidem gratia refrigerationis à spiritu est. videtur autem nomen accepisse pulmo propter susceptionem spiritus. branchias autem ad refrigerationem ab aqua. Vnum autem ad vnum opportunum organum: & vna refrigeratio sufficiens omnibus. Quare quoniam frustra nihil videmus facientem naturam: duobus autem entibus alterũ vtique esset frustra: propter hoc hæc quidem habent branchias, hæc autem pulmonem, ambo autem nullum.

Ostendit quòd nullum animal simul habet branchias & pulmonem. Et facit duo. Primo facit quod dictum est, secundo remouet dubium. ibi. {Quod aũt ad esse.} In prima dicit q, cum animalium quædam habeant pulmonem, quædam branchias, nullum est animal visum & notum, quod simul habeat vtrũque. Et causa huius est, quia pulmo est organũ, per quod attrahitur aer ad refrigerandum caliditatem cordis. Vnde pulmo nomen accepit à suscipiendo aerem, & istud verum est apud Græcos. branchiæ autem sunt instrumentum, per quod attrahitur aqua ad refrigerãdum calorem cordis. Manifestum est aũt q vnum organum, per se & primo sufficit & ordinatur ad vnã operationem. & ideo ex vnitate operationis concluditur vnitas organi. cum igitur vna refrigeratio sufficiat omnibus animalibus, vel ab aere, vel ab aqua, & nihil facit frustra natura. si autem essent duo argana superflueret alterum: manifestum est, q vnius animalis non potest esse nisi vnum instrumẽtum, & ideo propter hoc quædã animalia habent branchias, quædam pulmonem, & nullum habet illa duo. Scdo ibi.

Pulmo qd sit. Branchiæ quid sint. Vnius operationis nõ possunt esse nisi vnũ organum.

N. LEON. *Quoniam vero ad ipsum quidem esse alimentum vnumquodque animalium indiget: ad salutẽ autem refrigeratione, ad horum sanè vtrunque eodem natura vtitur instrumento.*

Quod autem ad esse quidem, alimento indiget animalium vnum quodque: ad salutem autem refrigerationi, eodem organo vtitur natura ad ambo hæc.

Remouet dubium. Quia dixit q vnius operationis non potest esse nisi vnum organum, crederet aliquis q natura non possit vti vno ad duo, hoc remouet, & f.d. Primo ostẽdit quòd natura vtitur aliquo ad duo, secundo ostendit quòd propter hoc non impeditur in operatione sua. ibi. {Ad non impedire.} Adhuc circa primum duo facit. Primo proponit, secundo manifestat. ibi. {Quemadmodum quibusdam.} In prima dicit q, cum animalia propter esse indigeant alimento, ad saluationem autem respiratione, manifestũ erit q natura eodem organo vtitur ad duo hæc, scilicet ad esse, & ad salutem animalis. Secundo ibi.

Solutio q̃onis tacitæ.

N. LEON. *Quemadmodum in aliquibus lingua, & ad sapores, & ad loquendi vsum. sic in habentibus pulmonẽ, illo, quod os appellatur, & ad alimenti confectionem, & ad expirationem & respirationem. In his autem, quæ pulmonem non habent & non respirant, os quidem ad alimenti confectionem ad refrigerationem autem ijs, quæ refrigeratione indigent, branchiarum existit natura. Quo autem pacto prædictorum facultas instrumentorum refrigerationem efficiat paulo post dicemus.*

Quemadmodum quibusdam lingua ad sapores & ad interpretationem: sic habentibus pulmonem, vocato ore, & ad alimenti operationem & ad exspirationem, & respirationem. Non habentibus autem pulmonem, neque respirantibus: os quidem ad operationem alimenti, ad refrigerationem autem indigentibus refrigeratione, branchiarum existit natura. Qualiter quidem igitur dictorum organorum virtus facit refrigerationem, posterius dicemus.

Probat. Et dicit, quòd sicut natura in quibusdam animalibus vtitur lingua ad duo, scilicet propter discretionem saporum. (lingua enim discernimus sapores) & vtitur ipsa ad loquelam, ita in animalibus habentibus pulmonem, natura vtitur ore ad duo, scilicet ad susceptionem alimenti, vel digestionem, & ad expirationem & respirationem. In animalibus vero non habentibus pulmonem, nec respirantibus, natura vtitur ore ad susceptionem alimenti, & propter refrigerationẽ in his, quæ ipsa indigent, sicut branchiæ, & natura vtitur his in talibus animalibus. Sed quomodo virtus, & natura organorum facit ad refrigerationem, posterius dicetur. Deinde cum dicit.

Vt autem alimentũ id non prohibeat, simul cõtingit modo, & quæ ijs respirãt, & illis quę recipiũt humorẽ. N. LEON.

Ad non impedire autem alimentum, similiter respirantibus accidit, & suscipientibus humidum.

Declarat q, cum natura vno & eodem organo vtitur in aliquibus ad duo: q, cum vtitur ad vnum, q nõ propter hoc impeditur ab altero. Et primo ponit intentum suum, secundo probat. ibi. {Neque enim.} In prima dicit q in respirantibus animalibus & suscipientibus humidum nutrimentũ, accidit alimẽtum suscipere non impediendo respirationem. Scdo ibi.

Minime enim cum respirant alimentum recipiunt: quod si secus, strangulari sanè contingeret decurrenti alimento siue humido, siue sicco ad pulmones per arteriam. post arteriam enim adiacet gula, per quam alimentum deuoluitur in eam, quem vocant ventrem. Quadrupedibus igitur & sanguine præditis habet arteria quasi operculum, lingulam illam, quam epiglottidem vocant. Auibus autem & his quadrupedibus, quæ oua pariunt non adest. sed constructione idipsum præstant. Cum enim alimentum capiunt, alia quidem claudunt; alia vero epiglottidem superimponunt. Delapso autẽ, alia quidem attollunt, alia vero aperiunt, & ad refrigerationem spiritum receptant. N. LEON.

Neque enim respirantes simul suscipiunt alimentum: alioquin accidit suffocari ingrediente alimento aut sicco aut humido ad pulmonem per arteriam: prius enim ponitur arteria, quàm æsophagus, per quem alimentum progreditur in vocatum ventrem. Quadrupedibus quidem igitur & sanguinem habentibus habet arteria velut operculum epiglottidem. Auibus autem & quadrupedum ouificantibus non inest, sed conclusione idem faciunt. Suscipientia enim alimentum, hæc quidem claudunt, hæc autem superponunt epiglottidem. Progresso autem; hæc quide attollunt, hæc autem aperiunt & suscipiunt spiritum ad respirationem.

Probat hoc. Et primo hoc ꝓbat in respirãtibus, secundo in nõ respirantib. ibi. {Habẽtia aũt brãchias.} In prima dicit. Ita dictũ est q, cum natura vtatur vno organo ad duo, nõ propter hoc impedit operatio vna

cum

cum vtitur ad operationem aliam. Et huius causa est, quia animalia respirantia non simul suscipiunt alimentum, & respirant: quia si simul susciperent alimentum siue siccum siue humidum, & respirarent, accideret animalia suffocari: quia cum susciperent alimentum, aliquid de alimẽto ingrederetur per arteriam vsq; ad pulmonem: quia arteria prius ponitur quàm œsophagus. ponitur.n. in parte anteriori, & œsophagus in parte posteriori. Et propter hoc in quadrupedibus habẽtibus sanguinem arteria habet quoddam cooperculũ quod dicitur epiglottis: illa autem epiglottis cum attrahitur alimentum, claudit ipsam arteriam, ita q nihil de alimento potest ingredi per ipsam arteriam. Cũ autem fit inspiratio vel expiratio aperitur. In auibus autem & in quadrupedibus quæ ouificãt nõ est huiusmodi epiglottis. sed illud quod faciũt per epigottidẽ, ipsam habentia, nõ habentia per cõclusionem. Cũ.n. illa suscipiunt alimentum cõcludunt arteriam: aĩalia autem quæ habent epiglottidem ipsam claudunt arteriam: & cum alimentum iam progressum est ad interius, remouent epigotidem: & inspirant aerem. alia vero aperiunt ipsam, & suscipiunt aerem ad infrigidandum. Secundo ibi.

Animalia respirãtia nõ simul suscipiunt alimẽtum & respirant.

N. LEON. *Quæ vero branchias habent, cum per illas humorẽ emiserint, ore alimentum corripiũt. Arteria enim carẽt quo fit vt eius gratia ex interlapsu humoris non lædantur, sed si aqua in ventrẽ subintret, idcirco velociter expellunt, & identidem alimentum corripiunt. Et dentes habet acutos: & omnia ferè serratos illos habent, quandoquidem alimentum molere non contingit.*

Habentia autem branchias dimittentia per has humidum, per os suscipiunt alimentum, arteriam quidẽ.n. non habent. Quare hac quidem igitur nihil vtiq; læduntur ab ea quæ humidi decidentia, sed in ventrem ingrediente aqua. Propter quod velocem faciunt dimissionem & susceptionem alimenti & dẽtes acutos habẽt, & omnia ferè sunt raro dentata. Non enim possunt comminuere alimentum.

Declarat idem in non respirantibus. Et dicit, q animalia, quæ branchias habent, per ipsas expellunt aquã ad infrigidationem: & per os suscipiunt alimentum. Talia enim animalia arteriam non habẽt, & ideo secundum partem illam non possunt lædi propter alimentũ, vel humidum cadens, sed alimentum statim vadit ad vẽtrem. Vnde auide & cito suscipiunt alimentum: & dimittunt in ventrem propinquum ori, & ideo dentes habẽt acutos, vt cito possint cibum terere, & mittere ad ventrem: & ideo parum terunt cibum, sed statim ipsum transglutiunt. Vnde omnia animalia aquatica fere sunt raro dentata.i. non potentia comminuere alimentum: & hoc est quod subdit. (Nõ enim possunt comminuere alimentum.)

L E C T I O XIIII.

Soluitur dubitatio, scilicet propter quid quædam aquatilium pulmonem habentium refrigerentur & alimentum capiant.

N. LEON. *De his autem, quæ in aquatilium genere cetæ apellantur ambigere sanè quispiã posset: quando & illa nõ sine rõne se habẽt, vt de delphinis, & balenis, ceterisq; quæcunq; id habent, quod fistulã vocant. Nã talia pedibus quidẽ carẽt, cũ aut pulmonẽ habeant, accipiunt mare.*

Circa cetacea autem aquatilium dubitabit vtique quis. (habẽt.n. & illa secũdum proportionẽ) vtputa circa delphinos & balenas: et aliorũ quæcũque habent vocatũ canalem. Hæc enim sine pedibus quidem sunt: habentia autem pulmonem suscipiunt mare.

Postquam Philosophus declarauit quæ animalia respirant, & quæ nõ, & de organis infrigidationis, in parte ista primo mouet quandam dubitationem, secudo soluit. ibi. {Causa autem huius.} Dubitatio est ista. Dicebatur superius q animalia, quæ branchias habẽt, refrigerantur aqua: branchias aũt habent, quæ sine pedibus sunt. Propter hoc ergo dubitabit aliquis circa animalia, quæ dicuntur cetacea, in quibus omnibus inuenitur aliquod proportionale, vtputa circa delphinos, & balenas, & quæcunq; canalem habent, per quẽ expellunt aquam attractam cum nutrimento propter refrigerationem. Illa enim sunt nõ habentia pedes, tamen habentia pulmonem, & suscipiunt aquam maris cuius oppositum dicebatur. Secundo ibi.

Dubium.

N. LEON. *Hæc autem causa eius quod nunc dictum est: nõ enim refrigerationis gratia humorem accipiunt. Istbuc nanq; illis fit cum respirant. Habent enim pulmonem: quamobrem exerto ore dormiunt, & delphini etiam stertunt. Qui profecto si retibus capiuntur celerrime strangulantur, quoniam non respirant. & in æquorum istbac fluitant superficie respirandi gratia.*

Causa autem huius, quod nunc dictum est. nõ enim refrigerationis gratia suscipiunt humidum. hoc quidem.n. fit ipsis respirantibus. habent enim pulmonem. Propter quod & dormiunt extollentia os & stertunt delphini. Adhuc autem si capiantur retibus, cito suffocãtur, propter non respirare: & supernatantia videntur talia in mari propter respirationem.

Soluit istam dubitationem. Et facit duo. Primo.n. soluit eam, secundo ostendit q proportionale inuenitur in quibusdam alijs animalibus. ibi. {Propter idẽ.} Adhuc autem circa primum.d.f. Primo ostẽdit q mare suscipiunt, & hoc per causam, secundo probat hoc per signum. ibi. {Signum autem.} Adhuc circa primũ duo facit. Primo ostendit q non recipiunt aquã propter refrigerationem. Secundo ostẽdit propter quod recipiunt. ibi. {Sed quoniam necessarium.} In prima dicit q causa huius, quod dictum est, q ista cetacea recipiunt mare, est, quia in talibus animalib. oportet calidum refrigerari si debeant saluari. talia autem nõ recipiunt aquam propter refrigerationem. talia.n. animalia, cum suscipiunt aquam, cum hoc etiam respirãt. Probatur etiam q sint respirantia, quia habẽt pulmonem: & cum dormiunt tenent caput extra aquam, & stertunt, sicut apparet de delphinis. Hoc autem nõ esset, nisi respirarent. Item videmus q si capiuntur retibus, & diu tenẽtur sub aqua, q suffocãtur: hoc autem non esset nisi respirarent. Item dicuntur delphini supernatare: hoc autem est, quia indigent respiratione. Et ideo contingit q, cum mouentur ad fundum maris propter incrementum: & indigent respiratione, velocissime mouentur ad superius, & contingit q totã nauem subuertunt, & possunt esse etiam signa tempestatis, cum frequenter apparent super superficiẽ aquæ & maris. Tempore enim tempestatis surgunt exhalationes de fundo maris, quæ sunt causa tempestatis: & tunc excitatur calidum in delphinis & generatur spiritus calefacientes ipsos: &, quia calidi est mouere, ideo contingit q frequentius tunc moueantur super aquã & apparent. Secundo ibi.

Solutio.

Delphini apparentes super superficiem aquæ, quare sint signa tempestatis futuræ.

N. LEON. *Verum quoniam necesse est in humore alimentum quærere, intromissum humorem eijcere est necessarium. Et hanc ob causam omnia fistulam habent. aquam enim receptam, vt pisces per branchias, ita ista per fistulam egerant.*

Sed quoniam necessarium facere alimentũ in humido, necessarium suscipientia humidũ dimittere. Et propter hoc habent oĩa canalem. suscipientia enim aquã quem-

admodum pisces secundum branchias, hæc secundum canalem remittunt aquam.

Reddit causam, & dicit ꝙ causa propter quam ista recipiunt aquã, est quia talia animalia viuunt in aqua & recipiunt nutrimentum in aqua. Impossibile est autem nutrimentnm suscipere in aqua, quin recipiatur aqua: & ideo talia recipiunt aquam. Recipientia autem aquam necessario emittũt illam, & hoc per canalem. Cum enim ista recipiunt aquam per os, sicut pisces per branchias, postea emittunt, sic ista per canalem. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Huius autem vel signum est ipsius fistulæ positura: ad nullam enim sanguine præditarum partium tendit, sed ante cerebrum iacet, & aquam reddit.*

Signum autẽ est positio canalis. ad nihil enim sanguinem habentium terminatur, sed ante cerebrum positionem habet & dimittit aquam.

Ostendit per signum ꝙ ista animalia non suscipiũt aquam propter refrigerationem. Et dicit, signum huius est, quia si ita esset, sequeretur ꝙ canalis in istis haberet aliquam continuationem ad partem illam, in qua est sanguis supra ad cor. nunc autem non habet, sed ante cerebrũ positionem habet, & per illa emittit aquã. Non suscipit igitur delphinus, & cetodea aĩalia aquam propter refrigerationem. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Hanc etiam ob causam, quæ mollia vocantur aquam accipiunt, & quæ fragili teguntur crusta, vt qui carabi vocantur, & cancri, Horum nanq; refrigeratione indiget nullum. Exigui enim caloris, & exangue omne id est genus, quapropter à circuniecto humore satis refrigerationis capiunt. Verum alimenti gratia ne simul capientibus influat humor, ea quidem quę fragili teguntur crusta, vt carabi & cancri propè hirsuta illã aquam per plicaturas egerunt, sepiæ vero, & polypi per id cauũ quod superinditur, vocatum in illis caput. De ijs autem accuratius est scriptum in ijs, qui de Historia animaliũ sunt, commentarijs.*

Propter idem autem hoc suscipiunt & mollia aquã, & crustata. Dico autem puta vocatos & locustæ & cãcri, refrigeratione quidem n. ipsorum nullum existit indigens. pauci caloris n. est & exangue vnumquodq; ipsorum. quare sufficienter refrigerantur à continente humido: sed propter alimentum, vt non simul suscipiẽtibus influat humidũ. mollia quidem igitur, velut cancri & locustæ secundum aspera emittunt aquam per epitimata Sepiæ autem & polypi per concauum, quod est super vocatum caput. Scriptum est autem de ipsis per diligentiã magis in his quæ de animalibus Historijs.

Ostendit ꝙ proportionale inuenitur in quibusdam animalibus. Et primo facit hoc, secundo recolligit determinata. ibi. § De suscipere quidem. § In prima dicit ꝙ quædam animalia nõ respirantia, aquam suscipiunt non propter refrigerationem, sed propter eãdem causam, propter quam & animalia. de quibus dictum est. scilicet quia talia habitant in aquis, & suscipiunt alimentum in aqua: & nõ possunt viuere sine aqua. Sunt autem huiusmodi animalia malacostraca & locustæ & cancri. Subdit autem causam propter quã talia animalia non attrahunt propter refrigerationem, quia nullum istorum indiget refrigeratione: quoniam pa. ũ habent de caliditate, sunt enim sine sanguine, & ideo sufficienter infrigidantur à continente humido. Sed quia recipiunt alimentum in aqua simul & aquã recipiunt, sed crustata sicut sunt locustę & cãcri, emittũt aquam per partem asperã, hoc est per corticem, quod intendit per epitimata. dicitur enim ab epi, quod est supra, & tima, quod est cortex. i. per partem quandam eleuatam supra caput. Sed sepiæ & polypi emittunt ipsam per concauum, siue per canalem, qui tendit ad caput. De istis autem animalibus diligentius dictum est in libro de Historijs animalium. In Quarto enim de historijs animalium dicitur. Dimittunt autem. assumentia aquam ſm paruam partem cancri locustæ autem secundum branchias. Secundo ibi. Quarto de Histo. animalium.

N. LEON. *De humoris igitur assumptione dictum est, quoniam refrigerationis fiat gratia: & quoniam ex humore cibos capere oporteat illa quæ natura aquatilia sũt animalia.*

De suscipere quidem igitur humidum, dictũ est quòd accidit propter refrigerationem. & quòd oportet suscipere alimentum ex humido animalia quæ secundum naturam sunt aquatilia.

Recolligit prædeterminata, ꝙ de susceptione aquę dictum est, quòd quædam suscipiunt aquam propter refrigerationem, quædam propter alimentum. Cum enim habitent in aqua, non possunt suscipere alimentum, quin recipiant aquam.

LECTIO XV.

Propter quid nonnulla animalia pulmonem habere dicantur.

N. LEON. *De refrigeratione autem quonam fit modo, tum spirantibus, tum ijs quæ branchias habent post hac dicendum est.*

De refrigeratione autem quonam fit modo respirantibus, & habentibus branchias, post hoc dicendum.

Postquam Philosophus determinauit quæ animalia respirant & quæ non, & de organis infrigidationis & dissoluit quandam dubitationem, in parte ista determinat causam, & modum respirandi. & primo dat intentionem suã. secũdo prosequitur. ibi. § Quod quidem igit &c. § In prima dicit ꝙ post ea quæ dicta sunt, dicẽdum est quomodo, & qualiter fiat in animalibus respirantibus infrigidatio, & qualiter in non respirantibus, sed habentibus branchias. Secundo ibi.

Quod igitur ex animalibus spirent quæcunq; pulmones habent, dictum est prius. Quamobrem autem hãc habent partem nonnulla, & quapropter quæcunq; habent respiratione indiget?

Quod igitur respirant quæcunque animalium habent pulmonem, prius dictum est: Propter quid autem hanc particulam habent quædam, & propter quid habentia indigent respiratione?

Prosequitur. Et primo assignat causam & modum infrigidationis in habentibus pulmonem, secundo in habentibus branchias. ibi. § Habentia autem cor. § Adhuc circa primum duo facit. Primo supponit quædã, & præponit duas quæstiones, secundo soluit, ibi. (Causa habendi.) In prima dicit ꝙ dictum est sæpius superius, ꝙ animalia, quæ habent pulmonem, respirãt: sed propter quid habent pulmonem animalia, & propter quid habẽtia ipsum indigent respiratione, dubitationem habet. Secundo ibi. Dubitatur dupliciter.

N. LEON: *Causa quidem est quòd habeant, quoniam præstantiora animalia copiosiorem assequuta sunt caliditatem: simulq; necesse est animam sortita esse excellentiorem. talia namque stirpium natura sunt præstantiora, quapropter quæcunque sanguine exuberantem habent pulmonem & calidum, mole sunt ampliora: idq; quod inter animalia purissimo, & plurimo vtitur sanguine, erecta maxime figura est homo: solusq; superiorẽ partẽ ad id, quod in vniuerso eiusmodi est, habere conspicitur, quoniã eiusmodi hãc habet partẽ. Et eã ob rẽ ipsius essentia cũ huic ipsi, tũ reliquis cãm id constituere debemus: perinde ac aliarum quarumcunq; partium, habet igitur huius gratia.*

Causa

Causa habendi quidem, quòd honorabiliora animalium plurem assequuta sunt caliditatem. Simul enim necesse est & animam sortitā esse honorabiliorem, honorabiliora enim hæc quàm natura plantarum. Propter quod & maxime habentia pulmonem sanguinem habentem, & calidum maiora sunt magnitudinibus: & purissimo, & plurime vsum sanguine, animalium rectissimum est homo: & quod sursum ad totius sursum habet solum: propter talem habere hanc particulā. Quare & substantia & huic & alijs ponendum est causam ipsam, quemadmodum quamcunque aliam particulam: habent quidem igitur gratia huius.

Soluit. Et primo soluit primam, secundo soluit secundam.ibi.{ Propter quid autem habentia.} Circa primum duo facit, primo assignat causam quare animalia quædam habent pulmonem, quoniam propter abundantiam calidi. secundo assignat causam caliditatis & frigiditatis, & aliarum passionum in animalibus.ibi.{ Causa autem quæ ex necessitate.} In prima dicit quòd causa propter quam quædam animalia habent pulmonem est. animalia.n.honorabilia, quę etiā perfectiora sunt, maiorem caliditatem habent: habentia enim animam necesse est habere caliditatem, sicut dictum est prius. ergo, ea quæ perfectiorem, & honorabiliorem habent animam, plus habent de caliditate. Vnde & animalia plus habent de ipsa quàm plantarum genus, quia honorabiliora & perfectiora sunt. Quod etiam apparet, quia propter hoc animalia habentia pulmonem cum multo sanguine, & per consequens cum multa caliditate, sunt maximi.i.absolute, & maiora alijs secundum magnitudinem. calidi.n.est extendere: & iterum propter hoc homo est animal habens plurimum sanguinē, & subtiliorem. Et propter hoc plus calidū & rectissimū est omnium animalium & habet sursum ipsius, ad sursum vniuersi: quia pulmonem habet plurimi sanguinis. Quare animalia honorabiliora, & perfectiora maiorem habens caliditatem: caliditas.n.maior non est sine plurimo sanguine plurimus autē sanguis in pulmone est. Quare multitudo calidi est causa subsistendi hanc particulam, s. pulmonem, & alias quascunq; habent gratia huius sicut arteriæ, & consimilia. Sic igitur apparet ꝙ causa quare animalia honorabiliora, & perfectiora habent pulmonem, est multitudo calidi. Seccundo ibi.

Soluit primū dubiū.

Calidi est extendere.

Animalia honorabiliora & perfectiora maiorem habent caliditatē.

N. LEON.

Per illam vero, quæ ex necessitatē & motu est causam, talia cōstare animalia existimare debemus, vt multa, quæ non talia constare videmus. si quidem alia ex copiosiori facta sunt terra, vt stirpium est genus: alia vero ex aqua, vt aquatilia. Ex volucribus autem & terrestribus, alia quidem ex aëre, alia vero ex igne: singula autem in proprijs locis ordinem suum seruant.

Eam autem, quæ ex necessitate motus causam, oportet putare talia consistere animalia, quemadmodum & non talia multa constituta sunt: hæc quidem.n.de terrā ampliori facta sunt, puta plantarum genus: hæc aūt ex aqua, puta quæ aquatilium. Volatilium autem & campestrium, hæc quidem ex aëre, hæc autem ex igne: singula autem in proprijs locis habent ordinem ipsorum.

Assignat causam caliditatis in animalibus: & aliarum passionum. Et primo facit hoc, secundo reprobat opinionem Empedoclis.ibi.{Empedocles autem} In prima dicit quòd putandum est causam, quam necesse est existere si res existat: quamuis non propter ipsam sit res, quæ etiam est causa motus naturalis secundum Antiquos Naturales, hoc est causam materialem: & sic subiectum propter quod animalia sunt talia, puta calida, & quædam non talia, puta frigida vel humida, putādum est esse communia simplicia, ex quibus componuntur primo. Videmus.n.quædam, quę sunt terræ, à dominio, quædam quæ aquæ, quædā aeris, & quædam ignis. terræ à dominio, sicut plantæ magis: aquæ, sicut aquatilia. volatilium autem & campestrium, quædam sunt aeris, quædam ignis. & videmus quædam morari sub terra, quædā supra, quædā in aquis: quædam vt plurimum in aere. Istarum autē passionum in istis causa sunt elementa, ex quibus cōponuntur, ita ꝙ in illis, in quibus terra dominetur, & qualitas terræ magis dominatur, in quibus aqua qualitas aquæ dominatur: & sic de alijs. Et quodlibet corporum mixtorum ordinem naturalem habet ad locū proprium, quod habet virtutem elementi dominantis in ipso. & per quem quidem ipsum mouetur ad ipsum, & quiescit in ipso. Secundo ibi.

N. LEON.

Empedocles autem non recte dixit asserens calidissima animalium & ignem habentia plurimum, aquatilia esse, naturalis caliditatis exuperantiam declinantia: vt, quoniam frigido & humido deficiunt, loco ipso contraria adæquent, humidum enim minus est calidum.

Empedocles autem non bene dixit, hoc dicens, calidissima & maxime ignem habentia plurimum, animalia aquatilia esse, fugientia excessum eius, quæ in natura caliditatis: vt quoniam frigido & humido deficiunt, secundum locum saluentur contraria existentia. Quod enim humidum calidum esse minus aere.

Reprobat opin. Emped. Et primo ponit opinionē, secundo reprobat.ibi.(Totaliter quidem igitur.) In prima dicit quòd Emped. non bene dixit. Dixit enim quòd animalia aquatilia sunt calidissima, & maxime à dominio ignis. Et quia habeant excessum caliditatis fugiebant ad humidum, scilicet ad aquam, vt quia deficiunt quantum ad frigidum & humidum, propter locum contrarium ad quem mittuntur saluentur. Dixit autem quòd aqua quæ est humida, est minus calida quàm aer, & ideo aquatica ad aquam mouentur. Secundo ibi.

Opinio Empedoclis.

N. LEON.

Omnino igitur absurdum est quoniam contingat modo eorum vnumquodque in sicco genitum locum mutare ad humidum, cum ferè pleraque illorum pedibus careant. Ille autem eorum à principio constitutionem commemorans, facta quidem fuisse in sicco dicit, fugientia autem peruenisse ad humidum.

Totaliter quidem igitur inconueniens, quomodo contingit factum vnumquodque ipsorum in sicco permutare locum in humido: ferè enim & sine pedibus plurima ipsorum sunt. Dicens autem eam, quæ à principio ipsorum constitutionem, facta quidem esse in sicco ait, fugientia autem venire ad humidum.

Reprobat opinionem. Et primo facit hoc, secundo soluit rationem.ibi.(Sed qualia.) Prima in duas secundum ꝙ ponit duas rationes ad improbandum opinionem ipsius. secunda ibi.(Adhuc autem.) In prima dicit, ꝙ totaliter inconuenienter dixit Empd. quia secundum dictū eius, omnia aquatilia facta sunt in sicco: deinde mouentur ad humidum, vt contrarietate loci ad quem mutantur, saluentur. Et quòd istud sit inconueniens, manifestum est. Plura enim immo ferè omnia, sunt sine pedibus: quomodo ergo contingit ꝙ primo facta in sicco moueantur ad humidum, ex quo non habens pedes, non potest vt dicitur assignari ratio. Secundo ibi.

Improbatur opinio Empedoc.

N. LEON.

Prætereà etiam neque calidiora terrestribus videri possunt: vtque illorum pleraque omnino sunt exanguia: alia vero exiguum habent sanguinem.

Adhuc autem neque videntur calidiora existentia quam campestria. hæc quidem enim exanguia omnino, hæc autem pauci sanguinis ipsorum sunt.

Ponit secundam rationem. Et dicit ꝙ iterum manifestum est ꝙ animalia aquatilia non sunt calidiora campestribus, quia illa animalia, quæ sunt calidiora plus habent de sanguine. illa igitur, quæ omnino sunt sine sanguine, aut parum habent, non sunt calidiora quam campestria, talia sunt aquatilia, aut.n. nõ habẽt sanguinem, aut modicum habent. Deinde cũ dicit.

N. LEON.

Cæterũ qualia sanè calida aut frigida appellare oporteat solitariam de per se sortita sunt considerationem: ea autem de qua locutus est Empedocles causa, habet profectò aliquid quæsitæ rationis: id tamen quod asserit haudquaquam verum est.

Sed qualia quidem oportet dicere calida & frigida secundum seipsa considerationem sumpsit. De qua autem dixit Empedocles sic quidem habet quæsitam rationem, non tamen quod ait ille verum.

Pasiones naturales sunt in duplici differentia.

Soluit rationem Emped. Et primo proponit quod intendit, s. ꝙ modo aliquo bene dixit, alio modo nõ. secundo manifestat. ibi. §Habitantium quidem.n.§ In prima intelligendum est, ꝙ quædam sunt pasiones naturales, quas habent animalia ex materia ipsorũ, quæ sunt elementa. Et istas vocat Philos. qualitates naturales. Aliæ sunt qualitates mixtorum, quas habent à continente, vel ab aliquo extrinseco, & istas vocat Phil. habitus & dispositiones. Dicit igitur ꝙ Emped. in consideratione sua proposuit dicere qualia sunt calida & frigida ſm se & ſm naturã, & non dixit veritatẽ de his, quæ sunt calida & frigida ſm se, & de his, q̃ ſm accidẽs accipiunt. Vnde illud quod dixit Emped. verum est de qualitatibus accidentalibus, sed non est verum de naturalibus qualitatibus, ꝙ preseruẽtur in locis contrarijs, vt si fuerint excellenter frigida, præseruentur in calidis, si calida in frigidis. Secundo ibi.

N. LEON.

Ea nanque quæ habitudines excedentes habent, contraria certe loca ac tempora conseruant. Natura vero in proprijs præcipue saluatur locis: non.n. eade animalium est materia, ex qua vnumquodque constituitur, & habitudines, dispositionesq; illius, verbi gratia, si à natura quippiam è cera fingatur, id certe in calido positũ non saluabitur. neque si quippiã è glacie: quamprimũ.n. à contrario corrumpetur: calido nanque liquescit quod à contrario fuerit compactum. Neque si quippiã ex sale, aut nitro confecerit, in humido sanè illud collocabit: destruit.n. humidũ quodcunq; à calido & sicco fuerit constitutum. Itaq; si omnib. corporibus materia est humidũ & siccum. rationi consentaneũ est, vt quæcunq; ex frigido & humido fuerint constituta in humidis degãt, & si frigida fuerint, in frigidis: quæcũq; vero ex sicco ĩ sicco.

Habituum. n. excessus habẽtia loca contraria & tẽpora saluant. Natura autem in proprijs saluatur maxime locis. Non est autem idem materia animaliũ, ex qua est vnumquodq; & habitus, & dispositiones ipsius. Dico autem puta si quod ex cera constituisset natura, non vtique in calida ponens saluasset. Neque si quod ex glacie: corrumperetur.n. vtique cito propter contrarium: liquefacit.n. calidum, quod à contrario constat. Neque si quod ex sale, aut nitro constitueret, non vtique in humidum ferens reponeret. Corrumpit enim humidũ sicco, & calido consistentia. Si igitur materia omnibus corporibus humidum & siccũ, rationabiliter quæ quidem ex humido & frigido consistentia, in humido sunt: & si frigida erant in frigido, quæ aũt ex sicco in sicco.

Probat quòd ratio sua non concludit de qualitatibus naturalibus. Et primo facit hoc, secundo recapitulat. ibi. §Quod igitur adhuc.§ Primo. s. quod dictum est, secundo recolligit. ibi. §Naturæ quidem igitur.§ Adhuc primo facit quod dictum est, secundo infert corollarium. ibi. (Propter res.) In prima dicit ꝙ qualitas, quę causatur ex materia ipsorum animalium, sicut ex qualitatibus elementorũ, quæ est naturalis, nõ est eadem ꝙ qualitas accidentalis quę dr̃ dispositio, q̃ causat̃ ab aliqua causa extrinseca: quia habentia qualitates accidentales, quæ dñr habitus, saluantur in locis contrarijs, & temporibus contrarijs, sed habentia qualitates naturales saluantur in proprijs locis. v.g. si natura ex cera aliquid construeret, si vellet saluare illud nõ poneret in calido, qa in ipso corrumperet̃. Itẽ si aliquid fiat ex glacie, nõ oportet ꝙ ponatur in calido loco: quia pp cõtrarietatem cito corrumperetur, quæ.n. corpora coagulant̃ à frigido, à calido dissoluũtur, & quæ à calido frigido dissoluuntur. Iterũ, si natura ex sale nitro faceret aliquid vel cõstrueret, nõ poneret ipsum in humido, qa corrũperet̃. Quia quæ coagulantur à calido, dissoluuntur à frigido, sicut dr̃ 4. Meteororum. Nitrum est quoddam genus salis, & coagulatur à calido, sicut sal. Si igitur apparet ꝙ qualitates naturales in locis proprijs saluantur, in contrarijs nõ. Si igitur oĩb. corporib. materia est calidum, frigidum, humidũ, siccũm, manifestum est ꝙ qualitas illorũ, quæ est humida, in loco humido saluatur, quæ frigida in frigido, & q̃ sicca in sicco, q̃ calida in calido. Scd̃o ibi.

Lege quartum Meteororum.

Nitrum q̃d sit.

N. LEON.

Quapropter arbores in aquis non nascuntur, sed in terrã, atqui eadem ratione in aqua, quoniam magnopere sunt siccæ quemadmodum magnopere ignitæ inquit ille: non enim quòd frigida esset ad illam sanè deuenerunt; sed quoniam humida.

Propter hoc arbores non in aqua nascuntur, sed in terra, quamuis eiusdem rationis est in aqua propter esse ipsa valde sicca, quemadmodum prægnea (ait ille) non enim propter frigidum venit in ipsum, sed quia humidũ.

Infert corollarium. Et dicit, ita dictum est ꝙ dispositiones naturales saluantur in locis cõsimilibus, quia propter hoc arbores crescunt in terra, quia ibi est simile & naturale eis, & tamen propter eandem rõnem propter quam Empedocles posuit de alijs, quæ mouebantur ad aquam, debet dicere de plantis: quia secundum ipsum plantæ sunt calidissimæ, & multũ habent de calido. quare deberent moueri ad aquam, nec valet ꝙ aliquis posset dicere. s. ꝙ mouẽtur ad terrã, quia frigida. Istud non valet, quia cum plantę sunt calidissimæ & siccæ deberẽt moueri ad humidum: terra aũt non est humida, sicut pisces, quia siccitatem & caliditatem habebant mouebantur ad frigiditatem, & humiditatem secũdum Empedoclẽ. Deinde cum dicit.

Solutio obiectionis tacitæ.

Naturales ergo materiæ tales profectò sunt qualia fuerint loca in quibus existunt. In aquis quidem, humidæ, in terra vero siccę, in aere aũt calidæ. Verum enimvero habitudines, quæ caliditate superfluunt in frigido: quæcunque autem frigiditate, in calido collocatę conseruatur magis: quandoquidem locus ipse habitudinis exuperantiam ad mediocritatem coæquat.

Naturæ quidẽ igitur materiæ in quo quidẽ loco sunt tales existentes sunt: & quæ quidẽ in aqua humidæ, quæ autem in terra siccæ; quæ autem in aere calidæ. Habitus tamen, quiquidem excedentes caliditate, in frigido, qui autem frigiditate, in calido positi saluantur magis. Reducit enim ad mensuram locus habitus excessum.

Recolligit, siue concludit solutionem prædictã. Et primo facit hoc, secũdo infert corollariũ. ibi. §Quod quidẽ igit̃.§ In prima dicit ꝙ dispositiones naturales, quæcunq; insunt corporib. ex suis principijs materialibus, tales sunt quales sũt dispositiones loci naturalis, in quo est corpus, vt qualitas nãlis eorũ, q̃ sunt aquæ, quã habent ex sua materia, est humida: terrę frigida, aeris calida & humida: & in illo loco p consequẽs saluantur.

Locus reducit ipsius habitus excessum ad mediocritatẽ.

uantur. Sed qualitates accidentales, quæ excedunt in caliditate, infrigido loco saluantur. locus enim reducit ad proportionem. Secundo ibi.

N. LEON. *Hoc autem in cuiusq; materiæ proprijs quærere oportet locis: & in cōstitutionibus communis temporum mutationis, habitudines enim locis contrarias esse contingit, materiam autem non contingit.*

Hoc quidem igitur oportet quærere in locis proprijs vniuscuiusque materiæ secundum permutationes communis temporis. Habitus quidem eum contingit locis contrarios esse, materiam autem impossibile.

Infert corollarium. Et est: Ita dictum est ꝙ qualitates animalium consimiles sunt suis locis naturalibus, infert ex hoc ꝙ quales sunt qualitates naturales corporum mixtorū oportet quærere ex dispositione locorum naturalium. tales. n. sunt, quales qualitates locorum secundum permutationem, ita ꝙ si mutentur qualitates loci per tempus commune, mutantur qualitates naturales locati. Non sic autem est de qualitatibus accidentalibus: quia tales saluantur in locis contrarijs. sunt. n. contrariæ locis naturalibus: sed naturales impossibile est contrarias esse. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Quod igitur nō propter naturæ caliditatem alia quidem aquatilia, alia vero animalium sunt terrestria, vt inquit Empedocles, nec non quamobrem alia quidem pulmonem habent, alia vero non habent, tantum sit dictum.*

Quod quidem igitur non propter caliditatem naturæ hæc quidem aquatilia, hęc autem campestria animalium sunt, quemadmodū Empedocles ait, tanta, dicta sunt nunc Et cur hæc quidē non habēt pulmonē, hæc autē habent.

Recapitulat. Et dicit ꝙ tanta dicta sunt contra Empedoclem: ꝙ propter caliditatem naturalem ista non sunt aquatilia, illa campestria: sicut Empedocles dixit. Et dictum est quòd quædam habent pulmonem quædam non habent.

LECTIO XXVI.

Propter quid habentia pulmonem habentem multum sanguinem maxime respirant. ad respirationem item infrigidationem sequi dicitur, modus etiam ponitur infrigidationis in pulmone carentibus, & differentia respirantium à non respirantibus.

N. LEON. *Cur aūt quæ habent pulmonē aerem admittant & spirent, & præcipue illa, quæ sanguine redundātē habent.*

Propter quid autem habētia suscipiunt aerem & respirant, & maxime ipsorum, quæcunque habent sanguinem habentem.

Postquam Philosophus declarauit propter quā cām quædam animalia habēt pulmonē. in parte ista declarat propter quā causam habentia ipsum pulmonē respirāt Et diuidit in tres. In prima proponit quid intendit. In secūda probat. ibi. §Causa respirādi quidē. In tertia recapitulat. ibi. §Refrigeratione. §In prima dicit ꝙ cū dictū sit propter quā causam quædā aīalia habēt pulmonē consequenter dicendū est qūo quædā aīalia habentia pulmonē respirant, & maxime habent pulmonem habentem sanguinem plurimū, sicut homo.

N. LEON. *In causa quidem spirandi pulmo est cum fungosus existat, & fistulis plenus. Et profecto ea pars maxime sanguine est prędita inter illa, quę appellātur viscera. Quęcunque igitur sanguinē habent, cum celeri sanè indigent refrigeratione quoniam paruum animalis igni est momētum. intus autem ingredi & vbique ob sanguinis copiā & caloris. vtrunque autem aer facile præstare potest. nam cum tenuem habent naturam, vbiq; celeriter permeando refrigerat, aqua vero contrario se habet modo.*

Causa respirandi quidem pulmo inanis existens, & plenus syringis, & maxime vtique sanguinem habens hæc particula vocatorum viscerum. Quæcunque itaque habent sanguinem habentem ipsum, celeri quidem indigēt respiratione propter paruum esse inclinationem animalis igneus, intra autem ingredi per omne propter multitudinem & sanguinis & caliditatis. Hęc autem ambo aer quidem potest facile facere. propter habere enim subtile naturam per omne & celeriter penetrans refrigerat aqua autem contrarium.

Soluit. Et diuiditur in duas. In prima ostendit causam quare habentia pulmonem respirant, & maxime quæ habent pulmonem habentem sanguinem plurimum, sicut homo: secundo ostendit qualiter ad respirationem sequitur infrigidatio caliditatis cordis. ibi. §Simul autem. §Adhuc prima in duas: In prima probat propter quam causam habentia pulmonem respirant. Secundo propter quam causam maxime respirāt quæ habent pulmonē habentē sanguinē. ibi. §Et quid maxime. §In prima dicit ꝙ causa propter quā habētia pulmonem respirant, est quia pulmo ſm naturam suā est porosus & est plen⁹ syringis, i. paruis venis: & inter partes, quæ vocantur viscera, multum habet sanguinem. Quæcunq; aūt habent multū sanguinem, habēt multam caliditatem, quæ aūt multā caliditatē habēt indigent respiratione celeri: quia calidū tale paruā habet inclinationē ad esse & durationē propter facilem consumptionē humidi, & subtilitatē eius. Et, quia sanguinem intra habet per totum, indiget refrigeratione per totum: & ideo indiget respiratione talis corporis, ꝙ cito & celeriter penetrare possit, & intra per totum, & per motum suum infrigidare. Ista autem omnia pōt facere ipse aer, penetrat enim celeriter & per totū interius propter subtilitatē, cuius est penetrare, & refrigerare potest frigiditate sua, non, sic aūt aqua, quia grossa est nō celeriter penetrat, nec per totū. Si & subintraret, magis corrūperet calid. propter excellēs calidum quam refrigeraret, & ideo habentia pulmonem rationabiliter respirant aerem. Secundo ibi.

Quare habentia pulmonem respirent.

N. LEON. *Et ex hoc certè manifestum est, cur quæ sanguineum habent pulmonem maxime spirent. quod enim calidius est copiosori indiget refrigeratione.*

Et quod maxime respirant habentia pulmonem habentem sanguinē, ex his palam. Quod enim calidius, ampliori indiget refrigeratione.

Ostendit propter quā causam maxime respirāt quę habent pulmonē habentē sanguinē multū. & dicit ꝙ manifestum est propter quā causam habentibus pulmonem, habentem multū sanguinē, magis indigēt respiratione: quia talia plus habēt de caliditate. Quæ aūt plus habent de caliditate magis indigent respiratione quare habētia pulmonē, sanguinem habētē plurimū indigent magis respiratione. Deinde cum dicit.

Quare habentia pulmonem habentem sanguinē multum, indigēat magis respiratione.

N. LEON *Simul etiam ad caloris principium, quod in corde est facile permeat spiritus. Quo autem per terebratos cor meatus habeat ad ipsum pulmonem, spectandum est cum ex ipsis Sectionibus, tum ex Historijs, quæ de animalibus sunt conscripta.*

Simul autem & ad principium caliditatis quæ in corde progreditur spiritus de facili. Quo autē modo cor colligationem habet ad pulmonem, oportet contemplari ex Anatomijs & Historijs circa animalia scriptis.

Ostēdit qualiter ex respiratione sequit infrigidatio caloris cordis. Et dicit, ꝙ manifestū est simul ꝙ per respirationē aeris, calor cordis, in quo est a imēti principiū cito pōt infrigidare: quia aer cito pōt peruenire ad cor: aer. n. per pulmonem attrahitur. Pulmo autem colligationem habet ad cor: protenduntur. n. quædā venæ

Pulmo quo modo hēat colligationē ad cor.

venæ à pulmone ad cor, & ideo aer à pulmone per venas illas procedit ad cor. Quam autem colligationem habet pulmo ad cor, manifestum est ex Anatomijs: & ex libro de Histori;s animalium. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Refrigeratione igitur animalium natura indiget, ob animæ in corde feruorem: hanc autem respiratione efficiunt quęcunq; non modo cor habent ex animalibus, sed etiam pulmonem.*

Refrigeratione quidem igitur omnino indiget animalium natura, propter caliditatem animæ in corde: hanc autem faciunt per respirationem quęcunq; animalia non solum habent cor, sed etiam pulmonem.

Recapitulat. Et dicit ꝙ manifestum est ex dictis, ꝙ vnumquodq; animalium indiget refrigeratione secundum suam naturam. hoc est propter caliditatem animæ, quæ est in corde. hoc autem fit per respirationē animalibus, quæ non solum habent cor, sed etiam pulmonem. Dicit autem animam collocatam in corde non quia substātia eius sit determinata in ipso corde tantum, sed quia ibi sunt virtutes eius principales. sicut sensitiuum primum & nutritiuum sicut prius dictum est: Deinde cum dicit.

Animam esse collocatā in corde quo sensus. Lect. 1. & 2. de Iuuen. & Senect.

N. LEON. *Quę autem cor quidem habent, pulmone vero carent, vt pisces, quoniam aquatilem habent naturam, refrigerationem aqua per branchias obeunt.*

Habentia autem cor, pulmonem autem non, quemadmodum pisces, propter aquatilem ipsorū naturam, aqua faciunt refrigerationem per branchias.

Assignat causam, & modum infrigidationis in habentibus branchias. Et diuiditur in duas in prima proponit quod intendit, secundo declarat. ibi. §Quo autem. §In prima dicit ꝙ illa animalia, quæ habent cor sed non habent pulmonem, sicut pisces, infrigidātur per aquam, & per branchias, sicut per instrumentum. Per aquam quidem eis, quia est connaturalis: quia habent naturam aquatilem. Secundo ibi.

N. LEON. *Quo autem modo cordis ad brāchias se habeat positura, visu quidem ex Sectionibus spectare oportet: ad accuratam vero certitudinem, ex Historijs contemplandum: vt summatim aūt nunc dicatur, hoc se habet modo.*

Quomodo autem positio se habeat cordis ad brachias ad visum quidem ex Anatomijs oportet contemplari: ad certitudinem autem ex Historijs. Vt autem in summa dicatur & nunc, habet hoc modo.

Declarat suum intentū. Et diuiditur in duas. In prima facit quod dictum est, in secunda assignat conuenientiam inter respirantia & non respirantia. ibi. §Eodem autem modo. §Adhuc circa primo duo facit. Primo tangit quid præciendum est ad hoc. secundo manifestat propositum. ibi. §Videbitur quidē. §In prima dicit ꝙ in habentibus branchias brāchiæ sic se habēt sicut pulmo in habentibus ipsum pulmonem. Pulmo colligationem quandam habet ad cor vbi est principium calidi: quare & branchiæ in habētibus ipsas eol ligatione habēt ad cor. Tūc dicit Philosophus ꝙ quo modo cor se habeat ad branchias, & conuerso ad sensum apparet ex Anatomijs, ſm certitudinem aūt apparet ex Historijs animalium. Vt autem dicatur in summa sicut sufficit ad propositum, cor colligationem habet illo modo quo dicetur. Secundo ibi.

Proportio inter branchias & pulmonē in habentib. branchias & pulmonem.

N. LEON. *Videri autem potest non eodem situm habere modo cor in terrestribus animalibus, & in piscibus, cum tamē ita se habeat: quo enim vergant capita, eo cor cuspidem habet. quoniam autem non eodem vergunt modo capita in terrestribus animalibus, & piscibus, os versus cuspidem habet cor.*

Videtur quidem enim non eodem modo habere positionem cor campestrium animalium, & piscium: habet autem eodem modo. quæ enim vniuntur capita, hic cor acutum habet. Quoniam autem non eodem modo capita vniuntur campestribus animalibus & piscibus, ad os cor acutum habet.

Ostendit istam colligationem & modum refrigerandi. Et primo remouet quādam opinionem, secūdo assignat colligationem, & modum refrigerationis. ibi §Tendit autem. §In prima dicit ꝙ alicui videbitur ꝙ cor nō eādem positionem habet in cāpestribus & in piscibus: sed manifestum est ꝙ aliquo modo eodē modo se habet. quia cor & in his & in illis positum est in medio superioris & inferioris. Adhuc oīa aīalia acutum cordis, & orificium ipsius dirigunt ad partem illā ſm quam capita vniuntur alijs membris. s. ad collum, & ad caput: vt à caliditate effluente ex orificio cordis frigiditas cerebri existentis in capite mitigetur: & similiter frigiditate cerebri mitigetur aliqualiter calidum cordis. sed quia non eodē modo oīno se habent capita ad alias partes in piscibus & cāpestribus: in piscibus. n. magis, deprimuntur inferius ab alijs partibus quam in campestribus. ideo non eodē modo videtur se habere cor in piscibus & campestribus. in piscibus enim ad os, quod magis deprimitur, magis videtur habere acutum eius. Secundo ibi.

N. LEON. *Tendit vero à summo cordis fistula venineruia ad medium vbi ad se inuicem omnes copulantur brāchiæ. maximus igitur is est meatus. hinc inde antē ex ipso corde alij tendunt ad singularum extremitatem branchiarum: per quos cordi refrigeratio subministratur, aqua semper per branchias reciprocante.*

Tendit autem ex extremitate cordis canalis, quasi vena & neruus ad medium, qua contangunt inuicem omnes branchię. Maximus quidem igitur iste est. Hinc autem & inde cordis protenduntur & alteri in extremitate vniuscuiusque branchiarum, per quas refrigeratio me ad cor: decurrente semper aqua per branchias.

Assignat colligationē & modū infrigidationis. Et dicit ꝙ ab extrimate cordis protenditur canalis quædam, quæ est vena quædā, vel neruus ad mediū, qđ est inter ipsum cor & caput: vbi colligationē habent omnes branchiæ. iste aūt neruus hic in isto medio maxime vnus est cor, & colligationem habens ad circunferentiam totā orificij cordis, ita ꝙ ab vtraq; parte cordis venæ & nerui ad istud mediū coniungunt, & ibi fiūt vnū. ab hoc aūt protēduntur aliquæ venæ vel nerui ad extremitates oīum brāchiarū: & ideo infrigidatis brāchijs per aquā, infrigidātur capita aliarū venarū, & illis infrigidatis infrigidātur consequēter partes aliæ illarum, & sic vsq; ad illā canalem, vnde oriuntur, & illa infrigidata refrigeratur cor per aquā decurrentē, vel per alterationem factam ab ipsa. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Eodemque modo ijs, quæ spirantur sursum & deorsum frequenter rutatur pectus, cum accipientibus, tum extrudentibus spiritum: vt in piscibus branchia.*

Eodem autem modo respirantibus thorax sursum & deorsum mouetur frequenter, suscipientibus spiritum & emittentibus, vt branchiæ piscibus.

Assignat conuenientiam inter respirantia & nō respirantia. Et diuidit in tres ſm ꝙ tria sunt, in quibus assignat conuenientiam. secunda ibi. §Et respirantia; tertia ibi. §Et non potentibus. §In prima dicit ꝙ, sicut in animalibus respirātibus pectus eleuatur & deprimitur cum expirant & inspirant, sic & in piscibus branchiæ eleuātur cum emittunt aquam, deprimuntur autem cum attrahunt, & econuerso. Secundo ibi.

Conuenientia inter animalia respirantia & nō respirantia.

Et ea quidē quę spirant in pauco & eodē strangulantur

tur aere. Confestim enim vtrunque eorum fit calidum: sanguinis nanque contactus vtrunque excalfacit: calidus autem cũ existat sanguis refrigerationẽ prohibet.

Et respirantia quidem in pauco aere, & eodem suffocantur. velociter enim vtrunque priorum fit calidum. Calefacit enim sanguinis contactus vtrunque: calidus autem existens sanguis probibet refrigerationem.

Dicit ꝙ respirantia in pauco aere eodem cito moriuntur, quia ille aer inspiratus cito calefit, quia sanguis propter suam caliditatem calefacit ipsum: cum enim sanguis sit calidus prohibet refrigerationem, & ideo moriuntur. similiter pisces in eadẽ aqua, & pauca suffocantur quamuis non ita cito. Tertio ibi.

N. LEON. *Et, cum mouere nequeant spirantia quidem pulmonem, aquatilia vero branchias propter morbum, aut senectutem, tunc illis sanè accidit vitæ finis.*

Et non potentibus mouere respirantibus quidem pulmonem, aquatilibus autem branchias propter passionem, aut propter senectutem, tunc accidit mors.

Causa immobilitatis branchiarũ & pulmonis in piscibus, & respirantibus quæ sit.

Ponit tertium. Et dicit quòd cum respirantia non possunt mouere pulmonem, & pisces brãchias, quod potest contingere vel propter passionem aliquam, vel propter senectutem, tunc accidit mors propter defectum infrigidationis.

L E C T I O XXVII.

De causis vitæ ac mortis tam violentæ quam naturalis, earumque definitiones: Iuuentutis item, & Senectutis, atque vigoris.

N. LEON. *Commune igitur omnibus inest animalibus generatio & mors: modi autem specie sunt diuersi. non enim discriminis expers est corruptio, sed commune quoddam habet. Mors autem est altera quidem violenta, altera autem naturalis. & violenta quidem, cum origo extrinsecus fuerit: naturalis autem, cum intrinsecus. Et partis constitutio à principio tali, sed non aduentitia quædam passio. In stirpibus igitur hoc ipsum ariditas. In animalibus vero senectus vocatur.*

EST quidem igitur omnibus animalibus commune generatio & mors. modi autem differunt specie. Non enim indifferens corruptio: sed habet aliquid commune. Mors autem est, hæc quidem violenta, hæc autem secundum naturam. Violenta quidem quando principium extra fuerit. Secundum naturam autem quando in ipso & partis consistentia ex principio tali, sed non aduentitia aliqua passio. Plantis igitur ariditas, in animalibus autem vocatur hæc senectus.

Postquam Philosophus determinauit de infrigidatione & in animalibus habentibus pulmonem, & in animalibus habentibus branchias, in parte ista determinat de morte & vita, & iuuentute & senectute. Et diuiditur in tres partes. In prima determinat de his. In secunda recapitulat. ibi. {Quod quidem igitur.} tertio infert corollarium. ibi. {Palam autem.} Adhuc prima in duas. Primo assignat causam istorũ. secundo assignat rõnes, & definitiones. ibi. {Cõitio.} Adhuc prima in duas. Primo distinguit mortem. secundo causam mortis assignat cum dicit. {Omnibus quidẽ igitur.} Circa primum duo facit. Primo distinguit, secundo ostendit ꝙ non eodem modo inuenitur in omnibus. ibi. {Est aũt mors} in prima dicit ꝙ mors & generatio sunt communia omnibus animalibus, communia dico communitate generis, modi autem corruptionum differunt specie. Cum enim mors in diuersis cõsideratur, modi eius differunt secundum speciẽ & est eadem secundum genus. Et generatio similiter, quia generatio est via in substantiam, & ideo rationẽ & speciem sumit ex substantia, ad quam est. Mors aũt est via in non substantiam, vt in priuationem eius: sed priuatio speciem sumit ex habitu, & ideo corruptio rationem & speciem sumit ex illo. si igitur cõsiderentur aĩalia vnius speciei, mors in eis est vnius speciei. Si autem differant specie & conueniant genere, fit mors in illis eadem secundum genus, differens tamen secundum speciem. Et hoc est quod dicit. {Non enim indifferens corruptio} quasi diceret. Corruptio, secundum quòd in diuersis consideratur, non est indifferens secundum speciem, in vno secũdum speciem differt, & est eadem secundum genus. Mors autem, & in eadem specie duplex est, quædam violenta, quædam secundũ naturam, & violenta dr̃ cuius principium est ab extra. Nam violentum est cuius principium est extra non conferente vim passo. Naturalis autem est cuius principiũ est intra, vel in toto, vel in resistentia partis propter tale principium, s. intrinsecum. potest. n. contingere quòd ad corruptionem partis totum corrumpatur à principio existente in illa parte, licet non sit aliqua passio ab extrinseco, scilicet violenta. Et talis corruptio in plantis dicitur ariditas. in animalibus dicitur senectus. Et est considerandum quòd natura duobus modis dicitur: vno modo dicitur de materia, alio modo de forma. Et ideo aliquid potest dici naturale, quia natura materiæ: aliquid quia natura formæ. Modo dico quòd corruptio non est naturalis, natura formæ, quia ipsam priuat. sed est naturalis natura materiæ, quia materia est in potentia ad formam, & ad priuationem formæ, & ideo est in potentia ad corruptionem formæ, ideo corruptio naturalis est natura materiæ. Vlterius considerandũ est ꝙ in habentibus formam & materiam oportet esse aliquas dispositiones, sub quibus forma sit in materia, & s̃m quas materia patiatur, & alias secundum quas forma agat. modo aũt ita est ꝙ istæ dispositiones quãque sunt in perfici, quãque sunt in perfecto esse, ita ꝙ cum sunt in perfici & fieri, & virtus est in perfici, cum aũt sunt in perfecto esse, & virtus est in perfecto esse, cum aũt incipiunt deficere & declinare ad non esse, & virtus corrumpitur. Tunc dico ꝙ, si cõsideretur forma s̃m dispositiones, s̃m quas est in materia, seu dispositiones illæ in perfici, seu in perfecto esse, corruptio nõ est naturalis, nec natura materiæ, nec natura formæ, si autem cõsideretur s̃m ꝙ dispositiones deficiunt & inclinantur ad non esse, sic corruptio est naturalis natura materiæ. Secundo ibi.

Mors & generatio est communis omnibus animalibus.

Mors duplex.

Natura duobus modis dicitur.

N. LEON. *Est autem mors & corruptio similiter omnibus non imperfectis: illis autem ferè similis, alio tamen modo: imperfecta autem appello, vt oua, stirpiumque semina, quæcunque adhuc radices non habent.*

Est autem mors & corruptio omnibus similiter non imperfectis: his autem assimilatim quidem, alio autem modo. Imperfecta autem dico, vt puta oua & semina plantarum quæcunque sine radice.

Mors non est eiusdem rationis in animalibus perfectis, & in imperfectis.

Declarat quòd mors non est eiusdem rationis in perfectis, & in imperfectis. Et dicit quòd mors inest omnibus animalibus perfectis secundum vnam rationem genere, tamen in imperfectis non est omnino secundum rationem vnam. Et ratio huius est. Mors rationem sumit ab illo à quo generatio, generatio autem rationem sumit à substantia, & etiam mors. Si igitur animalia perfecta viuentia, & imperfecta non sunt vnius rationis, nec mors in istis erit vnius rationis, tamen in imperfectis inuenitur secundum quandam assimilationem, & proportionem ad perfecta. & exponit quæ sunt imperfecta, & dicit quòd imperfecta sunt, sicut ouum, quod in potentia est animal, & semina plantarum, in quibus nõ sunt radices in actu, sed in potentia tantum. Deinde cum dicit.

Omni-

N. LEON. *Omnibus igitur interitus aduenit ob calidi defectũ: perfectis autem in quo substantiæ est principium: id autem est, vt dictum est prius, in quo superiora cum inferioribus copulantur. Stirpibus quidem medium caudicis & radicis: animalibus autem sanguine quidem præditis cor; illo vero carentibus, id quod cordi proportione respondet. Horum autem nonnulla potestate multa habent principia, nõ tamen actu. Quamobrem insectorum pleraque præcisa viuunt. necnon ex habentibus sanguinem quæcunque non admodũ sunt viuacia, exempto corde diutius viuunt, vt testudines. & pedibus mouentur adhuc restantibus testis, propterea quòd earum natura non ita exacte est constituta, æque vt insectis.*

Omnibus quidem igitur corruptio fit propter calidi alicuius defectum: perfectis autem in quo substantiæ principium. hoc autem est, quemadmodum dictum est prius: in quo sursum & deorsum copulantur: plantis quidem medium germinis & radicis. Animalium autẽ quidem habentibus sanguinem, cor: ex sanguinibus autem proportionale. Horum autem quædam virtute multa principia habent, non tamen actu. Propter quod & entomorum quędam diuisa viuunt & sanguinem habentium. quæcunque non vitalia valde sunt, multo tempore viuunt ablato corde, vtputa tortucæ, & mouentur pedibus adhuc existentibus tortibus propter non componi naturam ipsorum bene similiter entomis.

Mortis causa in animalibus, & in plantis, quæ sit.

Assignat causam mortis. Et primo ostendit quòd mors accidit propter defectum calidi, secundo ostendit quomodo accidit defectus calidi. ibi. §Principium autem vitę.§ In prima dicit ꝙ omnia animalia, ſm naturam corrumpuntur propter defectum alicuius calidi. cuius ratio est, quia omnia quandam caliditatẽ habent, quàm necesse est saluare si debeãt viuere. quare ad corruptionem eiusdẽ necesse est ipsa corrũpi. sed animalia perfecta corrumpuntur propter defectũ calidi in parte principali, vbi est principium substãtiæ, s. anima propter participationẽ cuiusdã calidi, in quo inueniuntur viuere. ergo propter corruptionem eiusdem in eodem principio corrumpuntur. huiusmodi autem principium est particula media, ad quam coniunguntur sursum & deorsum, & in plantis est mediũ radicis pro particula ipsius, s. trunci, quam prius Arist. nominauit Dytiron. In animalibus habentibus sanguinem dicitur cor, in alijs proportionale: Tale autẽ principium in quibusdam multum inuenitur ſm virtutem. Et ideo vnum animal est plura virtute, in actu vnum tantum, sicut est vnum animal in actu. Et ideo animalia entoma multa habentia talia principia virtute, diuisa in multa viuunt. Et quædam etiam habentia sanguinem, quæ non optime constituta sunt, nec multũ vitalia, viuunt ablato corde: ita vt pars, quæ aufertur cum corde viuat: & sic animal. reliquæ aũt partes inueniuntur moueri, puta pedes, & quibus pedes sunt cõiuncti. Hoc aũt accidit eis, quę nõ sunt peroptime composita, & maxime vna sicut dictum est prius, & sunt similia quantum ad hoc entomis. Scđo ibi.

Quædã animalia viuũt ablato corde.

N. LEON. *Vitæ aũt principium desinit ijs quæ id habent, cũ calidum illi coniunctũ non refrigeratur. Nam, vt plerunq; dictum est ipsum à semet liquescit. Cum igitur ijs quidem pulmo, illis vero branchię obdurauerint, ob temporis longitudinem exsiccatis cum branchijs, tum pulmonibus, & in terream naturam deductis, eiusmodi certe partes, neque mouere, neq; attollere, aut contrahere possunt. cũ aut id intenditur magis tandẽ exsiccatur ignis.*

Principium autem vitæ deficit habentibus, cum non refrigeretur calidum communicans ipsi. quemadmodum enim dictum est frequenter contabescit ipsum à seipso. Quando igitur his quidem pulmo, his autem branchiæ indurata fuerint propter temporis longitudinem: desiccatis his quidem branchijs: his autem pulmone, & factis terrestribus, non possunt has partes mouere, neque eleuare, neque contrahere. tandem, facta intensione, marcescit ignis.

Assignat causam defectus calidi seu principiũ. Et primo proponit, secũdo declarat. ibi. §Propter quod & paruis.§ In prima dicit ꝙ primum principium vitę in animalibus, s. anima deficit propter defectum calidi, deficit autem calidum, cum non refrigeretur, & ipsum, & cor in quo primo inuenitur, sicut. n. dictum est supra, calidum corrumpitur marcescẽdo propter hoc, ꝙ corrumpit humidum, quod est subiectum ipsius. hoc autem fit propter defectum infrigidationis. Accidit autem iste defectus sic. In habentibus. n. pulmonẽ, pulmo est instrumentum respirationis, in non respirantibus branchiæ. cum igitur accidit ꝙ pulmo & branchię indurata fuerint propter longitudinem temporis, in quo consumitur humidum naturale ab ipso calido. In his quidem pulmo, in alijs branchiæ. ita ꝙ sunt quasi terrestres: tunc animalia nõ possunt istas paruas partes eleuare. Sunt. n. ineptę ad motum: & tunc facta quadam intensione calidi a s præsentiã, cito corrumpitur humidum naturæ, quod erat subiectum illius, quo corrupo corrũpitur calidum, & tunc accidit per consequens animalia mori. Et propter hoc videmus tales, cum sunt prope mortem quod lętantur, & hoc est ꝙ calidum acuitur. Secundo ibi.

Lect. quarta de iuuentute, & senectute.

N. LEON. *Quapropter leuibus senectuti superuenientibus morbis celeriter intereunt. cum enim exiguum sit calidum, cuius maxima pars in extenso vitæ spatio exhalauerit, si qua intensio membri facta fuerit, quamprimum extinguitur perinde ac parua exiguaque in ipso existente flamma, quæ ob modicum extinguitur motum.*

Propter quod & paruis passionibus aduenientibus in senectute, velociter moriuntur. Propter paucum enim esse calidũ, velut plurimo euaporato in multitudine vitæ, si qua vtique molestia fiat particulæ, cito extinguitur. Quemadmodum enim momentanea & parua in ipso flamma existente, propter paruum motum extinguitur.

Declarat, & diuiditur in duas, ſm ꝙ ex duobus declarat, & secunda. ibi. §Et Infirmitatum.§ Primo facit quod dictum est, secundo infert corollariũ. ibi. [Propter quod & fine.] In prima dicit ꝙ, quia mors accidit propter defectum calidi naturalis, contingit ꝙ in senectute paruis existẽtibus passionibus moriuntur. & ratio huius est, quia in senectute viuẽtia modicum habent calidum. calidum. n. continue agit in humidũ ipsum consumendo, & quanto plus cõsumitur humidum, tanto calidum magis debilitatur, & quia in senectute, propter longitudinem temporis, humidum consumptum est, ideo calidũ est paucũ. Si igitur fiat aliqua parua molestia particulæ, quæ est instrũm refrigerationis, statim moriunt. paruo. n. existente calido, & momẽtaneo, propter modicum contrariũ corrumpitur, sicut videmus ꝙ parua flamma existẽs in humido propter paruum motum extinguitur. Secũdo ibi.

In senectute existentes quare paruis passionibus effecti moriuntur.

N. LEON. *Quamobrẽ ea quæ in senectute accidit mors dolore vacat. cum enim nulla illis violenta contingat passio moriuntur. & omnino sine sensu illis animæ fit solutio.*

Propter quod & sine tristitia est quæ in senectute mors. nulla enim violenta ipsis passione contingente moriuntur, sed insensibilis animæ absolutio fit omnino.

Infert corollariũ. Et dicit ꝙ animalia in senectute modico facto motu cõtrario faciliter moriunt, & pp hoc mors, quæ est in senectute, est sine tristitia. dolor enim accidit ex cõcursu cõtrarij, passionẽ violentam inferentis, & contra inclinationem. In morte aũt tali

nulla

nulla fit passio violenta, nec contra inclinationem, & ideo sine dolore moriuntur, & omnino separatio animę insensibilis est. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Et morbis praeterea quicunque pulmonem asperum reddunt aut anuatis quibusdam, aut superfluitatibus uo xys, sine morbosa caliditatis redundantia, vt in febribus, crebrum faciunt anhelitum. quoniam pulmonem nequeunt bene sursum attollere, & deprimere. & cū denique illum amplius mouere nō possunt, expirantes moriuntur.*

Et infirmitatum quaecunque faciunt pulmonem durū aut nascentibus, aut superfluitatibus, aut caliditatis aegritudinis excessu: quemadmodum in febribus spissum spiritum faciunt: propter non posse pulmonem longe tollere sursum & demittere. Tandem autem quando non amplius potuerunt mouere moriuntur expirantia.

Secūdam assignat rationem. Et dicit, ꝙ bene dictū est, ꝙ defectus calidi & mors rōnabiliter accidit propter indurationem motus pulmonis vel branchiarum quia infirmitates quęcunq; faciunt pulmonē durum & etiam ineptum ad motum, vel propter nascētias, vt sunt apostemata in quibus colligitur humidū indigestū & grossum, aut propter superfluitatē humidi, aut calidi, sicut accidit in febribus accidētibus ex spiritu & humoribus grossis, quę cito mortē inducunt: quia pulmone vel brāchijs induratis, & ineptis ad motum non possunt eleuari aut deprimi ad attractionē refrigerationis. hoc aūt non facto non accidit refrigeratio, propter quod calidū suffocatur, & moriūtur animalia expirantia. Iste enim est vltimus motus in ipsis.

Quæ faciūt pulmonem durum.

N. LEON. *Generatio igitur est prima altricis animae cum calore communio, vita autem illius mansio.*

Generatio igitur est prima participatio in calido nutritiuae animae. Vita autem mansio huius.

Assignat rationem istorum. Et diuiditur in tres. Primo ponit definitionem generationis, secūda assignat rationem iuuentutis & senectutis. ibi. Iuuentus autē est. Tertio assignat mortis definitionem. ibi. Mors autē. In prima intelligendū est ꝙ generatio dicitur dupliciter. Vno modo acquisitio formę substantialis in materia, & ista est in instanti & indiuisibilis, quia id quod est indiuisibile est respectu formae substantialis. Et quia ista inductio est finis alicuius motus, qui est alteratio potest dici generatio tota illa transmutatio cōposita ex alteratione ipsa, & ex inductione illa. Et hoc modo definitur generatio in quarto Meteororū, et dicitur. Generatio simplex & naturalis est permutatio ab his virtutibus cum habeat rationem ex materia subiecta. Primo modo definitur hic sm ꝙ contracta est ad iuuentutem. Dicitur ergo ꝙ generatio est prima participatio nutritiuę animae in calido sibi proportionali; & dicit bene (prima participatio) quia ꝙ primo in materia inducitur est forma substantialis, & consequenter qualitates & dispositiones accidentales & hoc dico natura, non tempore. Vita aūt sm quam primo viuunt viuentia quæ sunt hic, est permanentia huius partis animae nutritiuae cū calido sibi proportionali. Dicitur autem vita vno modo idem ꝙ anima alio modo idem ꝙ existentia ipsius in corpore. tertio modo dicitur vita, operatio procedens ab ipsa anima si vita sit idem ꝙ anima, sic vita non est permanentia formaliter, sed principium eius, si sit idem ꝙ existentia, sic est permanentia formaliter, & est definitio formalis. Si sit idem ꝙ operatio, sic est effectus existentię & tunc datur definitio per posterius secundum naturam, prius tamen quo ad nos. Secundo ibi.

Generatio duplex. Generatio quid. Vita quid. Vita triplex.

N. LEON. *Iuuentus vero prima refrigeratricis partis incrementum. Senectus autem eiusdem diminutio. Vigor vero horum medium.*

Iuuentus autem est primae refrigeratiuae particulae augmentatio. Senectus autem huius decrementum, status autem horum medium.

Ponit rationem iuuentutis & senectutis. Et est intelligendum, ꝙ omnia viuētia generantur sub imperfecta quātitate: similiter sub imperfectis aliquibus dispositionibus, & ideo recipiunt alimentum, & digerunt illud, & cōuertunt in substātiā, & augmentant. Omne aūt, quod vadit de imperfecto ad perfectū hēt tempus, in quo mouetur ad perfectionem: & tempus in quo mouetur ad non esse & corruptionem, & cum inter duos motus contrarios cadat quies media, sicut probatur Octauo Phy. oportet ꝙ sit tempus mediū, in quo non deficit, nec proficit, sed stat. In tempore profectus perficiuntur virtutes & dispositiones: in tēpore defectus deficiunt: in tempore status, stant sub sensibili profectu. Status erit ergo ipse profectus virtutum. & ideo augmenti tempus dicitur iuuentus, defectus dicitur senectus: tempus autem in quo nec augetur nec deficit dr status absolute. Et manifestū est ꝙ in respirantibus quandiu perficiuntur & augmentantur, pars refrigeratiua augmentatur: cum autem deficit, & deficit illa particula. Et ideo Philosophus volēs definire iuuentutem, definit eam per partem refrigeratiuam. Et dicit ꝙ iuuentus est augmentatio primae particulae refrigeratiuae: senectus est decrementum illius particulae, tunc autem dicitur status medium, in quo non deficit nec perficit. Tertio ibi.

Text.cō.62.

Augmenti tempus dicitur iuuētus, defectus dicitur senectus, tēpus in quo nec augetur, nec deficit dicitur stat' absolute.

Iuuentutis & senectutis definitio.

Mors autem & corruptio, violenta quidem calidi est extinctio, & exsiccatio: interire namque continget propter vtrasque has causas. N. LEON.

Mors autem & corruptio, violēta quidem calidi extinctio & marcor. corrumpetur autem vtique propter ambas has causas.

Assignat rationem mortis. Et primo mortis violentę, secundo naturalis. ibi. Quæ autem secundum. In prima dicit ꝙ mors violenta est extinctio calidi siue marcor. fit. n. mors propter vtranq; causam, extinctio enim calidi fit à frigido, & etiam extinguitur calidum cum calidum in seipsum vnitur, & fortificatur intantum quod subiectum proprium corrumpit: quo corrupto calidum corrumpitur, & tunc accidit mors. extinguitur enim calidum cum calidum in seipsum vnitur, & fortificatur marcescendo. Secundo ibi.

Mortis violentę definitio.

Quae vero est per naturam, eiusdem ipsius exsiccatio propter longitudinem temporis, & perfectionem effecta. & In stirpibus quidem ariditas, in animalibus autem mors appellatur. Caeterum ea quae in senectute aduenit mors, partis ex siccatio est ob imbecillitatem refrigerandi propter senium. N. LEON.

Quae autem secundum naturam, eiusdē huius marcefactio, propter lōgitudinem facta & perfectissima. Plātis quidem ariditas, in animalibus aut vocatur mors. Huius aūt quae quidē in senectute mors, marcedo est particulae propter impotentiam refrigerandi ob senectutē.

Assignat rationē mortis naturalis, & dicit, ꝙ mors naturalis est marcefactio calidi propter longitudinem temporis facta, & perfectissima. calidum enim continue agit in humidum naturale consumendo ipsum: consumendo autem humidum debilitat seipsum, & hoc fit paulatim. Sicut autem paulatim consumit humidum, sic paulatim debilitat seipsum. Per longitudinem autem temporis accidit quod totum consumat vel resoluit: & tunc marcescit calidum, & accidit marcefactio propter longitudinē. Et ista marcefactio dicitur ariditas in plantis, in animalibus autē mors naturalis. mors aūt talis illa, quae accidit in senectute est marcefactio calidi in parte refrigeratiua, propter

Mortis naturalis.

pter impotentiam refrigerandi, quæ accidit propter longitudinem temporis. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Quid igitur est generatio, & vita, & mors, & quas ob causas animalibus insunt, expositum est.*

Quid quidem igitur est generatio, & vita, & mors, et propter quas causas existunt in animalibus, dictum est.

Recapitulat. Et dicit quòd dictum est quid est generatio, & quid est mors, & propter quas causas ista insunt animalibus. Deinde cum dicit.

N. LEON. *Palamque ex ijs etiam est quam ob causam spirantibus quidem animalibus in humore strangulare contingit piscibus autem in aere. Iis etenim per aquam fit refrigeratio, illis vero per aerem: quibus vtraque priuantur cum loca commutant.*

Palam autem ex his, & propter quam causam respirantibus quidem animalibus suffocari accidit in humido piscibus autem in aerem. His quidem enim per aquam refrigeratio fit, his autem per aerem; quorum vtroq; priuantur permutantia loca.

Infert ex ijs corollarium. Et primo ponit ipsum, secúdo repetit quod dixit de causa infrigidationis cum dicit. §Causa itaque motus.§ In prima dicit, ꝙ manifestum est ex prædictis propter quam causam animalia respirantia suffocantur in humido, & propter quam causam pisces suffocantur in aere, quia respirantibus fit infrigidatio per aerem. piscibus autem per aquam. Cum autem respirantia ponuntur in aqua pisces in aere, nullum illorum habet vnde fiat ei infrigidatio sufficiens: & ideo propter defectum infrigidationis moriuntur, & suffocantur. Secundo ibi.

N. LEON. *Causa quinetiam motionis alijs quidem branchiarum, alijs vero pulmonis, quibus elatis & depressis, alia quidem exspirant & inspirant, alia vero aquam recipiunt, & eiectant. Constitutio quinetiam ipsius instrumenti hoc se habet modo.*

Causa itaque motus his quidem branchiarum, his autem pulmonis: quibus eleuatis & depositis hæc quidem & expirant & inspirant: hæc autem suscipiunt humidū & emittunt. Adhuc autem consistentia organi, hunc habet modum.

Recolligit quod dictum est de causa infrigidationis. Et dicit, ꝙ manifestum est ex dictis, ꝙ causa infrigidationis animalibus est motus branchiarum in habentibus branchias: & motus pulmonis in habétibus pulmonem. pulmone. n. eleuato, habentia ipsum inspirant: depresso autem ipso expirant. similiter eleuatis branchijs suscipiunt aquam pisces depressis emittunt. Item, manifestum est quòd natura & subsistentia organi hunc habet modum, qui dictus est.

LECTIO XVIII.

De Saltu. Pulsu, ac Respiratione, cordi accidentibus manifestis multa dicuntur.

N. LEON. *Tria autem sunt quæ cordi accidunt, quæ tandem videntur habere natu a h, tum tamen non habeant, palpitatio, pulsus, & spiratio.*

Tria autem sunt accidentia circa cor, quæ videntur eandem naturam habere. habent autem non eandem saltus, & pulsus, & respiratio.

Propter qd accidat infrigidatio. Tria sunt accidentia circa cor. Postquam Philosophus ostendit causam infrigidationis in animalibus, in parte ista redit ad declarandū modū qualiter infrigidatio fit. Et, qa infrigidatio accidit propter motū cordis vel alicuius particulæ iuxta cor, assignat cām motuū accidētiū vniuersaliter circa cor. Et primo ponit, secūdo assignat cām. ibi. §Saltus.§ In prima dicit ꝙ tria sunt accidentia circa cor: quæ videntur habere eandem naturam, tamen non habent. Illa tria accidentia sunt motus saltus, & motus pulsus, & respiratio. Videntur autem ista habere eandem naturam, quia fiunt per motum eleuationis, & depressionis, non tamen habent, quia fiunt à diuersis causis. Item saltus cordis innaturalis est, alij duo motus sunt naturales. Et potest sumi sufficientia eorum, quia motus accidēs circa cor aut est naturalis, aut innaturalis. si innaturalis sit, est motus saltus: si naturalis aut est secundum locum, & sic est motus pulsus: aut alteratio, & sic est motus refrigerationis. Secundo ibi.

N. LEON. *Et palpitatio quidem est impulsus calidi quod in illo est; ob excrementitiam refrigerationem, vel colliquatricem vt in morbo, qui appellatur spasmos: & in alijs etiam ægritudinibus, nec non in timoribus.*

Saltus quidem igitur est constrictio calidi, quod in ipso propter refrigerationem superfluam, aut tabefactiuā vt puta infirmitate, quæ vocatur spasmos, & in alijs infirmitatibus, & timoribus.

Dat causas istorum motuum, & diuiditur in partes tres. In prima dicit causam saltus cordis. In secūda dat causam motus pulsus. ibi. §Accidēs, autem.§ tertio dat causam respirationis. ibi. (Respiratio.) Prima in duas. Primo ponit causam, secundo manifestat eam. ibi. (Etenim timentes.) In prima intelligendum ꝙ cū vnū contrariorum circundatur à contrario suo, vnitur in seipsum, & fortificatur: sicut videmus de exhalatione inclusa in ventre nobis, ꝙ coartata à frigido circunstante vnitur in seipsam, & fortificatur. Item vnū contrarium nititur repellere contrarium. Vnde videmus ꝙ illa exhalatione inclusa in nube multa percussione nubē percutit, & scindit eam. Modo ita est, ꝙ in corde est caliditas. & ideo cum calidum cordis circunstatur à frigido, & congregatur in minorem locum nititur repellere frigidum. Dicit ergo ꝙ saltus cordis non est aliud quā constrictio calidi existētis in corde. & hoc propter refrigerationem superfluam, aut mortificatiuam. Et est intelligendum quòd saltus non est constrictio formaliter. vnde in definitione ista ponit subiectum saltus & dispositionem propriam, & causam efficientem. subiectum, saltus est calidum cordis. propria dispositio est constrictio ipsius, efficiens est, frigidum superfluum, vel calefactiuum, vel mortificatiuum, sicut accidit in infirmitate, quæ dicitur spasmos, quæ accidit propter constrictionem vel repletionem neruorum. frigidum enim habet exiccare, sicut apparet in terra. Quia enim summe frigida, sicca est. Similiter accidit in alijs infirmitatibus, & in timoribus. Secundo ibi.

Contrariū cum à suo cōtrario circundatur, vnitur in seipsum & fortificatur.

Saltus cordis quid.

Spasmos propter quod accidat.

N. LEON. *Etenim qui metuunt superius frigescunt partibus calidum autem refugiens & contractum motum efficit in angustum adeo aliquando compulsum, vt extinguantur animalia & intereant propter metum: & propter morbosam ægritudinem.*

Etenim timentes infrigidantur secundum superiora: calidum autem fugiens, & contractum facit saltum in paruum constrictum: ita vt aliquando extinguantur animalia & moriantur propter timorem, et propter passionem ægritudinalem.

Manifestat cām. Et dicit ꝙ timentes infrigidantur in partibus exterioribus. timor. n. non est aliud quā tractio causata ex cōprehensione mali futuri contristatis, vel corrumpentis. Et ideo cōtingit ꝙ in timentibus calidum

Timoriscausa quæ sit.

dum à partibus exterioribus reuocatur ad interius à frigido propellente. Vnde quandoq; contingit eis ventris dissolutio, & quod mingunt. Calidum autem sic constrictum à frigido in paruum locum facit, quendam saltum in partibus inferioribus. Et contingit aliquando ita constringi calidum: quando, scilicet frigidum fuerit excellens, ita vt calidum semper expellat & non propellatur ab ipso quòd extinguitur calidum: quo extincto moriuntur animalia. contingit etiam hoc propter passionem ægritudinis calidum repelli, & extingui, & quòd moriantur tunc. Deinde cum dicit.

Moriuntur animalia aliquando propter timorem.

N. LEON. *Pulsus vero qui cordi accidit, quem semper & continuo efficere videtur, similis est apostematibus cum motum cum dolore faciunt, quoniam præter naturam sanguinis est commutatio. Fit autem donec concoctus in pu rem transeat. similis vauq; feruori istbæc est passio. Feruor enim fit humido à calidi vi in vaporem conuerso: effertur autem: quoniam maior efficitur tumor. Quies autem in apostematibus si quidem non diffluentur. crassiori facto humore est putredo. in feruore vero eum à continenti fit effusio.*

Accidens autem pulsatio cordis quoniam semper videtur faciens continue, similis nascētys est, quæ, faciunt motum cum dolore propter præter naturam esse sanguinis permutationem. fit autem vsquequo vtique sanies fiat digesta. est autem similis bullitioni hæc passio. bullitio autem fit spumoso facto humido à calido. eleuatur enim propter ampliorem fieri molem. quies autem in nascentiis quidem si non expirauerit spissioris facti humidi putrefactio. bullitionis autem excedentia per orizontes.

Assignat causam motus pulsus. Et declarat in simili Et primo facit hoc secundo recapitulat. ibi. §Relatatio. §Adhuc circa primum duo facit. Primo ponit simile, secundo adaptat ad propositum, ibi. § In corde autem. §In prima dicit quòd motus pulsus cordis, qui cordi accidit & fit continue assimilatur motui nascētiarum. Fiunt autem nascentiæ ex congregatione humidi indigesti quæ quidem fit vel propter oppilationem, vel propter superfluitatem, vel propter causam attrahentem ad locum aliquem illud humidum. cum autem illud humidum grossum, & indigestum est cōgregatum, calor naturalis agit in illud humidum digerendo & resoluendo aliquid de illo in spiritum: ille vero spiritus pulsat ad exterius, deinde ingreditur ad interius. iste autem motus est cum dolore. & causa huius est, quia fit hic motus sanguinis præter naturam cum sensu eiusdem. durat autem motus donec sanguis fuerit digestus & conuersus in saniem. Similiter ille motus similis est bullitioni. fit autem bullitio quādo calidum agit in humidum, & resoluit in spiritum, qui mouetur ad exterius. spiritus enim ille mouetur, qui appetit maiorem locum. Motus autem qui fit in apostematibus duobus modis cessat. vno modo per expirationem, quando humidum non est viscosum, & partes illę in quibus est apostema sunt raræ, & calidum est potens resoluere, tunc expiratur tota materia, & cessat motus apostematis. Alio modo cessat motus, ille, si humidum sit grossum & viscosum non potens resolui. quando humidum conuersum est in saniem. Motus autem bullitionis cessat quando humidum est eleuatum vsque ad orificium vasis. Secundo ibi.

Motus qui fit in apostematib. duobus modis cessat.

N. LEON. *In corde autem humiditatis tumor ob caliditatem, quæ ex alimento semper accedit, pulsum facit, quæ vltimam cordis eleuat tunicam: & hoc semper fit & continue. semper enim & continuo confluit, ex quo sanguinis fit natura. cuius prima in corde est origo. Palam autem, id est in illius generationis initio. nondum enim distinctis venis sanguinem habens cernitur.*

In corde autem semper accedentis humidi ex alimento per caliditatem tum: factio facit pulsum eleuata ad vltimam tunicam cordis, & hoc semper fit continue. Affluit enim semper humidum ex quo fit sanguinis natura: primo enim in corde fit. Palam autem in generatione à principio. nondum enim distinctis venis, videtur habens sanguinem.

Adaptat per simile ad propositum. Et primo facit hoc secundo assignat causas proprietatum contrahentium motum cordis. ibi. § Et propter hoc. §In prima est intelligendum quòd in corde est calor naturalis, vt probatum est supra. Item, necessarium est recipere alimentum continue, & calidum agit in alimentum subtiliando, & ipsum subtiliatum facit quendam tumorem. Dicit igitur quòd calidum cordis, agens in alimentum, continue adueniens rarificat ipsum, & etiam resoluit: alimentum autem rarefactum & purificatum tumefactionem inducit. hunc autem motum facit pulsus in corde. humidum enim tumefactum eleuatur vsque ad vltimam tunicam cordis, & facit motum dilatationis. Non potens autem vlterius progredi redit ad interius: sed facta aliqua resolutione, fit motus constrictionis. Et hoc fit continue per totam vitam animalis: quia alimentum aduenit continue, ex quo fit sanguinis natura in ipso corde principaliter. Quod potest esse manifestum consideranti generationem, quæ fit à principio. Cum enim non sunt venæ distinctæ, nec membra formata, apparet sanguis in eo; & calidum naturale continue agit in ipsum rarefaciendo: rarefactio autem est causa motus pulsus, & ideo continue fit per totam vitam animalis talis motus. Est autem intelligendum quòd calidum alterans alimentum in corde non potest esse causa principalis motus cordis. & ratio huius est, quia motus cordis est per se animalis causa: quia motus cordis non est per accidens, sed per se. sed calidum non potest esse causa per se: calidi enim est alterare, subtiliare, resoluere, ad quæ sequitur motus: quare calidum non potest esse causa principalis cordis motus. Præterea, quod fit à motu cordis non potest esse causa motus cordis: quia idem esset causa sui-ipsius quod est impossibile: quia motus cordis est causa caliditatis. augmētatur enim calidum propter motum cordis, quare calidum non potest esse causa principalis motus cordis. Item, motus primus in animali est motus cordis: hoc ergo oportet esse à causa prima & per se. Hoc nō est calidum, nec sua actio, sua. n. actio est alteratio, quæ præsupponit alium motum. Et ideo dicendum est quòd motus cordis per se fit à forma animalis habentis cor. Et ratio huius est, quia principalis operatio animalis debet attribui principali agenti, sed principalis operatio in animali est motus cordis: quare debet esse à causa principali in animali, hoc est ab anima. Anima igitur est causa principalis motus cordis. Vnde sicut mixtis inanimatis debetur aliquis motus, & etiam simplicibus elementis: & ferro debetur motus, quo mouetur ad magnetem ita animali. Vnde animali habenti perfectum cor debetur aliquis motus, hic autem est motus cordis, & quamuis anima sit causa principalis illius motus tamen anima agit illum motum mediante calido. sicut enim ignis calefacit per formam suā. tamen mediante caliditate, ita anima mouet cor, tamen mediante calido. anima igitur f. vltima causa est illius motus

Ratio prima quòd calidum alterans non fit causa principalis motus cordis.

Secunda ratio.

Tertia rō.

Motus cordis per se fit à forma animalis habētis cor.

tus,& causa principalis: & calidum est secundario,& sicut instrumentum. Secundo ibi.

N. LEON. *Et eam ob causam adolescentibus saltis magisquã senioribus:fit enim iunioribus amplior exhalatio.*

Et propter hoc pulsat magis iunioribus quam senioribus: fit enim exhalatio amplior iunioribus.

Assignat causas quarundam actionum,& reddit causam duorum. Et secundum diuiditur in duas. Primo reddit causam primi, secundo secundi. ibi. § Et pulsant. § In prima dicit. Ita dictum est quòd causa lidum subisifiãs alimentum causa est motus cordis, & propter hoc maior & fortior est motus pulsus in iunioribus quàm in senioribus. & causa huius est, quia in iunioribus calidum maius est quàm in senibus: & quia maius est, plus eleuatur de spiritu seu exhalatione: quæ sunt causa motus cordis: & iõ fortior est motus pulsus in iuuenibus,quàm in senibus. Et ideo bene Medici per pulsum iudicant de calido. & de dispositionibus cordis. Secundo ibi.

Quare motus pulsus fortior sit in iuniorib. quam in seniorib.

N. LEON. *Et omnes pulsant venæ, & mutuo ad se inuicem quoniam ex corde pendent: mouet autẽ semper cor: quare & illæ semper, & simul inuicem,cum mouet.*

Et pulsant venæ omnes,& simul inuicem propter ortas esse omnes à corde. Mouet autem semper. Quare & illæ semper,& simul inuicem, quando mouet.

Reddit causam secundi. Et dicit quòd, quia motus cordis fit in eo propter resolutionem spiritus ex alimento moto vsque ad tunicam exteriorem, accidit omnes venas moueri: quia omnes venæ ortum habent ex corde: mouetur autem pars superior cordis, ex qua venæ ortum habent. quare venæ mouentur simul quando illa pars mouetur. vnde pulsus est humiditi outrimentalis purificatio, & est definitio materialis. Deinde cum dicit.

Pulsus quid

N. LEON. *Resultatio igitur est repulsus ad frigidi cõpulsum factus: pulsus autem humidi excalfacti inspiritũ cõuersio.*

Resaltatio quidem igitur est facta obuiatio ad frigidi constrictionem. Pulsatio autem,humidi calefacti spiritificatio.

Recapitulat. Et dicit quòd manifestum est, quod motus saltus fit obuiatio calidi quæ fit propter constrictionem factam à frigido. Motus autem pulsus fit quia generatur spiritus ex humido calefacto,qui motus ad exteriorem tonicam cordis, causat motum. Deinde cum dicit.

Motus pulsus & saltus quomodo fiant.

N. LEON. *Respiratio autem fit cum augescit calidum, vbi altricis animæ est principium: nanque vt alia alimento indigent, sic & illud,& quidem magis quàm alia. Id nanque alijs vt alantur est causa. Necesse igitur est, cũ maius efficitur, instrumentum attollere. Existimare enim oportet instrumenti illius habitum follibus similem, qui in ærarijs officinis. haud enim multum distat quin pulmo & cor tali consistent figura. bifidus enim esse debet, quoniam in medio virtutis naturalis altricem vim esse oportet.*

Respiratio autem fit augmẽtato calido, in quo principium nutritiuum. Quemadmodum enim & alia indigent alimento, ita & illud, & alijs magis. etenim alijs illud alimenti causa est. Necesse itaque amplius factum eleuare organum. Oportet autem existimare consistentiam organi similem esse follibus, qui in ærarijs. non longe enim neque pulmo, neq; cor ad suscipere figuram talem: duplum autem esse quod tale. oportet enim in medio esse nutritiuum naturalis virtutis.

Dat modũ respirationis. Et diuiditur in duas. Primo dat modum respirationis in respirantibus, secundo in non respirantibus ibi. § Eodem autem modo. § Adhuc prima in duas. Primo dat modum respirationis in respirantibus absolute, secundo in habentibus pulmonem habentem multum sanguinem. ibi. § Et maxime habentibus. § Primo assignat modum motus inspirationis, secundo modum expirationis. ibi. (Quemadmodum.) Prima in tres. Primo ostendit mudum, secundum quem necessarium est moueri pulmonem, secundo quomodo illo eleuato & dilatato necessarium est pectus moueri. ibi. Eleuato autem) tertio quomodo pectore eleuato attrahitur aer. ibi. (Eleuato autem.) In prima dicit quòd motus respirationis fit propter augmentationem calidi ex humido in illa parte, in qua est primum principium nutritiuæ partis animæ. sicut enim aliæ partes indigent nutrimento, similiter & cor: & plus quia cor est causa alimenti alijs. Ex corde enim mittitur sanguis ad cætera membra, ex quo nutriuntur: & ideo cor causa est alimenti alijs. ergo ipsum nutritur,& magis. Sed calidum augmentatum eleuat organum respirationis nam cum calidum augmẽtatum est, mouetur cor per dilatationem, pulmo autem colligationem habet ad cor,& ideo augmentato calido eleuatur pulmo. Existimandum autem est pulmonem esse similem follibus, nec multum distat figura ipsius à figura follium: nisi, quòd in pulmone apparet figura follis duplicata, propter duas partes ipsius. eleuatur igitur pulmo amplior & maior factus per naturam calidi, quod necesse est esse cũ primo principio nutritiuo, quod existit in medio ipsius animalis. Secundo ibi.

Motus respirationis quomodo fiat.

Pulmonis figura qualis sit

Attollitur ergo maius factum: illo autem elato circunctectam eum partem attolli necesse est: quod sanè spirantes facere videntur. Attollunt enim pectus, quoniam in illo existens partis, huiusce principium, id ipsum facit. N. LEON.

Eleuatur quidem igitur maius factum. eleuato autem necessarium est eleuari, & continentem ipsum particulam. quod quidem videntur facere respirantes. eleuant enim pectus propter ea quod principium existens in ipso huius particulæ, idem hoc facit.

Ostendit quomodo pulmone eleuato & dilatato necessarium moueri pectus. Et dicit quòd cum pulmo eleuatur, oportet quòd ista particula, quæ ipsum continet scilicet pectus eleuetur. Et istud apparet in respirantibus. videmus enim quòd respirant & eleuant pectus. & causa huius est calidum quod mouet pulmonem, cum enim pulmo mouetur, contingit partes propinquas moueri, ideo pectus mouetur. Principium enim huius motus est intus sub pectore. Deinde cum dicit.

Eleuato pulmone eleuatur pectus.

Elato enim tanquam in folles, aerem extrinsecus admittere necesse est: qui, cum frigidus sit, & refrigerandi vim habeat, ignis sane exuperantiam restinguit. N. LEON.

Eleuato enim quemadmodum in folles necessarium est intrare aerem, qui deforis, & frigidum existentem, & refrigerantem, extinguere excessum ignis.

Ostendit quomodo pectore eleuato necessarium est intrare aerem, & dicit, quòd sicut videmus in follibus quòd ipsis eleuatis necessarium est aerem intrare, ita pectore eleuato necessarium est aerem intrare. Et ratio huius est, quia pulmo porosus est: ideo multas vacuitates habet. cum igitur eleuatur oportet aerem subintrare, aliter esset ponere vacuum quod esset impossibile. Intrat autem aer frigidus, qui propter frigiditatem suam mitigat excessum caliditatis. Deinde cum dicit.

Et quemad-

N. LEON.

Et quemadmodũ illo exeresc.ente hac attollebatur pars, sic decrescente considere necesse est, qua depressa ingressum vicissim aerem exire cogit, qui ingrediẽs quidem frigidus est, exiens vero calidus propter calidi contactum, quod in hac consistit parte.

Quemadmodum autem erescente eleuabatur hac particula: & decrescente, necessarium demittere, & dimissa exire aerem, qui ingressus fuit. iterum ingredientem quidem frigidum, exeuntem autem calidum, propter tactum calidi existentis in particula hac.

Assignat modum motus expirationis. Et dicit, q̀ sicut, cum augmentabatur calidum eleuebatur pulmo, & depresso calido deprimebatur, ita necessarium est depresso ex calido pulmone, aerem exire, sicut eleuato subintrat. Item necessarium est intrare aerem frigidum, quia aer inspiratus calefactus est propter caliditatem cordis. Deinde cum dicit.

N. LEON.

In illisque pracipue, qua sanguine refertum habent pulmonem. In multas nanque quasi canalium incidere fistulas necesse est, qua in pulmone sunt: quarum penes vnamquamque extenduntur venę, vt vniuersus sanè videatur esse pulmo sanguine plenus.

Et maxime habentibus pulmonem sanguinem habentem. in multas enim velue canales & concauitates incidere eas qua in pulmone: quarum iuxta quamcunque protensa sunt vena, vt videatur totus pulmo esse plenus sanguine.

Respiratio maxime necessaria est in habentibus pulmonẽ multisanguinia.

Ostendit modum respirationis in habẽtibus multum sanguinem, & intendit dare causam, quare illa magis indigent respiratione. Et primo facit hoc, secundo infert corollarium, ibi [Vocatur autem.] In prima dicit quòd respiratio maxime necessaria est in habentibus pulmonem, habentem multum sanguinem. Et ratio huius est, quia concauitates pulmonis habent quosdam canales, & iuxta illos sunt multæ venæ, ita quòd pulmo totus plenus est venis, venæ autem sunt vasa sanguinis, nec sunt sine sanguine, quare manifestum est quòd in talibus totus pulmo plenus est sanguine, si plenus sanguine, maximam caliditatem habet, sed quæ maximam caliditatem habent maxime indigent respiratione: quare manifestum est, q̀ in talibus animalibus respiratio est maxime necessaria. Secundo ibi.

N. LEON.

Et aeris quidem ingressus, spiratio vocatur: egressus autem exspiratio.

Vocatur quidem autem ingressus aeris respiratio, exitus autem exspiratio.

Exspiratio, & inspiratio quid significent.

Infert duo corrolaria, secundum ibi { Et semper } In primo dicit quod sunt duo motus contrarij, vno aer attrahitur, alio expellitue. Prius vocatur inspiratio. Secundus exspiratio. Secundo ibi.

N. LEON.

Et semper id continueque fit quo ad viuit animal, mouerisque id continuo. Ea propter inspiratione & exspiratione ipsa consistit vita.

Et semper vtique hoc fit continue quandiu vtique viuit, & mouetur hac particula continue. Et propter hoc in inspirare & exspriare est viuere.

Infert secundum corollarium, & dicit, quòd necessarium est animalia quamdiu viuunt, & moueatur hæc particula, respirare. Et ideo in talibus animalibus vita existit in respirando, & inspirando aerem. Deinde cum dicit.

N. LEON.

Eodem etiam modo piscibus branchiarum fit motus. Cum enim calidum, quod in sanguine est, attollitur partium ministerio branchia efferuntur, & illabitur aqua: qua simulac per meatus ad cor descenderit, & ipsum refrigerauit. & considunt, & aquam emittunt. cum autem id quod in corde est semper attollatur, denuo semper recipit refrigerationem.

Eodem autem modo & piscibus motus fit branchiarum. Eleuato quidem eum calido, quod in sanguine per partes, eleuantur & branchia, & pertransit aqua. Descendente autem ad cor per poros & refrigerante, demittuntur: & emittunt aquam. semper autem eleuato eo quod in corde, semper suscipit iterũ refrigerans.

Infrigidatio eodẽ modo fit in piscibus, & in habentibus pulmonem.

Dat modum respirationis in non respirantibus. Et primo facit hoc, secundo recapitulat. ibi { De vita quidẽ adhuc } Circa primum duo facit. Primo enim facit quod dictum est, secundo infert corollarium, ibi { Propter quod } In prima dicit quòd eodem modo fit infrigidatio in piscibus sicut in habentibus pulmonem, sicut enim in illis fit infrigidatio per motum eleuationis & depressionis pulmonis, similiter in piscib. fit infrigidatio per eleuationẽ & depressionem branchiarum, cum enim calidum in piscibus augmẽtatur, ipso eleuato per partes superiores coniunctas, eleuantur branchiæ, & tunc subintrat aqua & refrigerat calorem cordis. Cum autem aqua descendit per poros ad interius, infrigidat, & calidum mouetur ad interius, & deprimuntur branchiæ & exit aqua, semper enim calidum quod est in corde cum eleuatur, suscipitur aqua, quæ refrigerat calorem cordis. Secũdo ibi.

N. LEON.

Quamobrem vt illis in respirando vita & interitus est terminus, sic ys in humore recipiendo.

Propter quod & illis eius quod viuere & non viuere finis est in respirare, & his suscipere humidum.

Viuere, & non viuere in habentibus pulmonem cõsistit in respirare & non respirare.

Infert corollarium. Et dicit, quòd quia quamdiu viuunt animalia habentia pulmonem respirant & expirant, finis & causa eiusquæ est viuere & non viuere, consistit in respirare & non respirare. Similiter in habentibus branchias finis & terminus eius, quod est viuere & non viuere, est in suscipere humidum vel aquã & non suscipere. Deinde cum dicit.

N. LEON.

Et de vita quidem & morte: & de ijs, qua huic cognata sunt disquisitioni, ferè omnibus dictum est.

De vita quidem igitur & morte, & de cognatis huius speculationis, ferè dictum est de omnibus.

Recapitulat. Et dicit quòd dictum est de vita & morte, dictum est etiam de alijs, quæ conueniẽtiam habent & proportionem ad mortem, & vitam fere.

FINIS.

ARISTOTELIS
LIBRI DE SANITATE, ET MORBO INITIVM.

E sanitate vero, morboque non solum Medici, sed & naturalis est causas quadamtenus dicere. Quatenus vero hi differant, & quatenus diuersa contemplentur, latere non oportet. Equidem quod confinis sit quodamtenus hæc Medici, naturalisque tractatio, & id quod efficitur testatur. Nam & Medici quicunque diserti ac diligentiores de natura dicunt, & principia inde sumere dignantur; & inter eos, qui de natura tractant, elegantissimi ferè vsque ad medicinalia principia desinunt.

Reliqua desiderantur.

LIBROS DE BONA, AC MALA FORTVNA, & de causis Aristoteli adscriptos, quanquam in huius voluminis alijs impressionibus legerentur, nos tamen non sine ratione his addendos minime iudicauimus. Nam Librum de Bona, & Mala Fortuna e Secundo Magnorum moralium totum fere descriptum esse legentibus constat, de causis vero ex his, quæ in eo traduntur, Metaphysicæ potius speculationis esse apertum est. Ne igitur studiosi hoc commodo se priuatos existiment, vtrique suis locis appositi legentur.

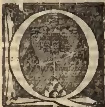

SANCTI THOMAE AQVINATIS

Ordin. Prædicat.

De Motu Cordis. Opusc. XXXV.

In quo primo, An naturalis vel violentus eius sit motus ex aliorum sententijs inquiritur, hinc determinata veritate, diluuntur quæ contra ipsam apparenter adducta fuerunt argumenta.

VIA omne quod mouetur necesse est habere motorē, dubitabile videtur quid moueat cor & qualis sit eius motus. Non enim videtur eius motus esse ab anima. ab anima enim nutritiua non mouetur. quia animæ nutritiuæ operationes sunt generare, alimento vti, & augmentari, & diminuio, quorum nullum motus cordis esse videtur. Hæc etiam anima plantis inest. Motus autem cordis animaliū proprius est: Non etiam animæ sensitiuæ motus esse videtur, neo intellectiuæ: quia intellectus & sensus non mouent nisi mediante appetitu. Motus autem cordis inuoluntarius est. Sed nec naturalis esse videtur, cum sit ad contrarias partes. componitur enim ex pulsu & tractu: motus autem naturalis ad vnam partem est: vt ignis mouetur tantum sursum, & terra deorsum: dicere autem motum cordis esse violentum est omnino extra rationem. Manifeste enim hoc motu subtracto subtrahitur sive moritur animal, cum tamen nullum violentum conseruet naturam. videtur autē hic motus maxime naturalis esse, cum vita animalis & hic motus se inseparabiliter consequantur. Dicunt autem quidam hunc motum naturalem esse non ab aliqua particulari natura animali intrinseca, sed ab aliqua natura & vniuersali, vel ab intelligentia, sed hoc ridiculum est. In ob..n.reb.naturalibus propriæ passiones alicuius generis vel speciei aliquod principiū intrinsecum consequuntur: naturalia enim sunt, quorum principium motus in Ipsis est. Nihil autem proprium magis est animalibus quàm motus cordis, quo cessante perit eorum vita: sequitur igitur inesse ipsis animalibus aliquod principium talis motus. Adhuc, si aliqui motus in corporibus inferioribus ex natura vniuersali causentur non semper eis adsunt, sicut in fluxu & refluxu maris patet, qui sequuntur motum Lunæ, & secundum ipsam variantur: motus aūt cordis semper adest animali, non est ergo à causa separata tantum, sed ab aliquo intrinseco principio. Dicunt autem alij principium huius motus in animali esse calorem, qui per spiritum generatus mouet cor, sed hoc irrationabile est. Illud enim quod est in aliqua re principalius, oportet esse causam, principalius autem in animali videtur esse motus cordis, & magis contemporaneum vitæ quàm quæuis alteratio secundum calorem, non ergo alteratio secundum calorem est causa motus cordis, sed potius econtra, motus cordis est causa talis alterationis. Vnde Philosophus, in libro de Motu animalium dicit, oportet qđ futurum est mouere non alteratione tale esse. Item animal perfectum, quod est mouens seipsum, maxime accedit ad similitudinem totius vniuersi. Vnde & homo, qui est prelectissimus animalium, dicitur à quibusdam minor mundus, In vniuerso autem primus est motus localis, qui est causa alterationis, & aliorum motuum, vnde & in animali magis videtur motus localis esse alterationis principiū quàm econtra, vnde & Philosophus in octauo Physico. hanc similitudinem sequens dicit, quòd motus est vt vita quædam natura existentibus omnibus. Adhuc qđ est per se, prius est eo quod est per accidens: primus autē motus animalis est motus cordis, calor autem non mouet localiter nisi per accidens. per se enim caloris est alterare, per accidens autem mouere secundum locum. Ridiculum igitur est dicere ꝙ calor sit principium motus cordis, sed oportet ei assignare causam, quæ per se possit esse principium motus localis. Principium ergo huius considerationis hinc oportet accipere, ꝙ sicut Philosophus dicit in octauo Phy. quorumque principium motus in seipsis est, hoc natura dicimus moueri, vnde animal quidem totum natura seipsum mouet, corpus autem eius contingit & extra naturam moueri, differt enim secundum qualē motum quod mouetur eueniat, & ex quali elemento consistet. Cū enim animal mouetur deorsum est quidem motus naturalis & toti animali, & corpori, eo quod in corpore animalis elementum graue prædominatur, cuius natura est moueri deorsum. est quidem motus naturalis animali, quia est à principio eius intrinseco, quod est anima, non tamen est naturalis corpori graui: vnde & magis fatigatur animal in hoc motu. Motus autem secundum locum in animalibus causatur appetitu & apprehensione sensitiua vel intellectiua, ut philosophus docet in Tertio de Anima. In alijs igitur animalibus totus processus motus naturalis est. Non enim agunt à proposito, sed à natura. Naturaliter enim hirundo facit nidum, & aranea telam, solius autem hominis est à proposito operari, & non à natura, sed tamen cuiuslibet operationis suæ principium naturale est. licet enim conclusiones scientiarum speculatiuarum, & practicarum naturaliter sciat, sed ratiocinando inueniat, prima tñ principia indemonstrabilia sunt ei naturaliter nota, ex quibus ad alia scienda procedat. Similiter ex parte appetitus, appetere vltimum finem, qui est fœlicitas hominis, est homini naturale, & fugere miseriā, sed appetere alia non est ei naturale, sed ex appetitu vltimi finis procedit in appetitum aliorum. Sic enim est finis in appetibilibus, sicut principium indemonstrabile in intellectualibus, vt dicitur Secundo Phy. Sic ergo cum motus omnium aliorum membrorum ex motu cordis causetur, vt probat Philosophus in libro de Motu animalium, motus quidē alij possunt esse voluntarij, sed primus motus qui est cordis, est naturalis. Oportet autē considerare quod mutus sursum est naturalis igni, eo quòd consequitur formam eius. Vnde & generans, quod dat formam est per se mouens secundum locum. sicut autem formam elementi consequitur aliquis motus naturalis, sic nihil prohibet alias formas sequi alios motus naturales. videmus enim quod ferru naturaliter mouetur ad magnetem, qui motus non est ei naturalis secundum rationem grauis, & leuis, sed secundnm, quod habet talem formam. Sic igitur, & animal inquantum habet talem formam, q ue est anima, nihil prohibet hab re aliqu em motum naturalē, & mouēs hūc

Motus cordis violētus nequaq̄ est.

motum est quod dat formam. Dico autem motũ naturalem animalis eum qui est cordis, quia vt Philosophus dicit in libro de Motu animalium, existimandum est constare animal quemadmodum ciuitatem bene ac legitime rectam. In ciuitate enim quando semel stabilitus fuerit ordo nihil est opus separato Monarcha, quem oporteat adesse ad singula eorum quæ fiunt: sed quilibet facit quæ ipsius sunt, vt ordinatum est: & fit hoc post hoc propter consuetudinem. In animalibus autem idem hoc per naturam fit: & quia natum est vnumquodque sic constantium facere proprium opus, vt nihil opus sit in vnoquoque esse animam scilicet inquantum est principium motus: sed in quodam principio cordis existente alia quidem viuere eo quòd apta nata sunt facere proprium opus propter naturam. Sic igitur motus cordis est naturalis, quasi consequens animam inquantum est forma talis corporis & principaliter cordis. Et forte secundum hunc intellectum dixerunt quidam motũ cordis esse ab intelligentia, inquantum posuerunt animam ab intelligentia esse: sicut Philosophus dicit in Octauo Phy. motum grauium & leuium esse à generante inquantum dat formam quæ est motus principium. Omnis autem proprietas & motus consequit aliquam formam secundum conditionem ipsius, sicut formam, nobilissimi elementi, puta ignis, consequitur motus ad locũ nobilissimum, qui est sursum. Forma autem nobilissima in inferioribus est anima, quæ maxime accedit ad similitudinem principij motus cœli. Vnde & motus ipsam consequens simillimus est motui cœli: sic enim est motus cordis in animali, sicut motus cœli in mundo. sed tamen oportet motum cordis à motu cœli deficere, sicut principatũ deficit à principio. Est autem motus cæli circularis & continuus: & hoc ei competit inquantum est principium omnium motuum mundi, accessu enim & recessu corpus celeste imponit rebus principium & finem essendi: & sua continuitate conseruat ordinem in motibus, qui non sunt semper. motus autem cordis principium est omnium motuum qui sunt in animali. Vnde philosophus in Tertio de partibus animalium dicit, quòd motus delectabilium & tristium, & totaliter omnes sensus hinc incipientes videntur, scilicet in corde, & ad hoc terminari. Vnde ad hoc quòd cor esset principium & finis omnium motuũ qui sunt in animali, habuit quendam motum non circularem, sed similem circulari, compositum, scilicet ex tractu & pulsu. Vnde Philosophus dicit in Tertio de Anima quòd mouens organice est vbi est principium & finis idem. Omnia autem pulsu & tractu mouentur: propter quod oportet sicut in circulo manere aliquid, & hinc incipere motum. Est etiam iste motus continuus durante vita animalis: nisi inquantum necesse est intercidere morulam mediam inter pulsum & tractum eo quod deficiat à motu circulari. Per hoc ergo de facili soluuntur quæ in contrariũ obijci possunt. neque enim dicimus motum cordis naturalem inquantum est graue vel leue & inquantum est animatum tali anima: & duo motus qui videntur, contrarij sunt, quasi partes vnius motus compositi ex vtroque inquantum deficit à simplicitate motus circularis: quem tamen imitatur inquantum est ab eodem in idem. & sic non est inconueniens si quodam modo fit ad diuersas partes: quia & motus circularis aliqualiter sic est. Nec etiam oportet quòd causetur ex apprehensione & appetitu, licet fit ab anima sensitiua. Non enim causatur ab anima sensitiua per operationem suam, sed inquantum est forma & natura talis corporis. Motus autem progressiuus animalis causatur per operationem sensus & appetitus: & propter hoc Medici distinguũt operationes vitales ab operationibus animalibus, & dicunt, quod cessantib. animalib. remanent vitales: vitales appellantes quæ motum cordis concomitantur, quibus cessantibus cessat vita, & hoc rationabiliter. Viuere enim viuentibus est esse, vt dicitur Secundo de Anima. esse autem cuique est à propria forma. Hoc autem differt inter principium motus cœli, & animam: quia illud principium non mouetur per se neque per accidens, anima autem sensitiua licet non moueatur per se, mouetur tamen per accidens, vnde proueniunt in ipsa diuersæ apprehensiones & affectiones. Vnde motus cœli, semper est vniformis, motus autem cordis variatur secundum diuersas affectiones & apprehensiones animæ. Non enim affectiones animæ causantur ab alterationibus cordis, sed potius causant eas, vnde in passionibus animæ puta in ira, formale est quod est ex parte affectionis, scilicet quòd sit appetitus vindictæ, materiale autem quod pertinet ad motum cordis, puta quod sit accensio sanguinis circa cor. Non autem in rebus naturalibus forma est propter materiam, sed econtra, vt patet Tertio Phy. sed in materia est dispositio ad formam. Non ergo propter hoc aliquis vindictam appetit, quia sanguis circa cor accendatur, sed ex hoc aliquis est ad iram dispositus. Irascitur autem ex appetitu vindictę. Licet autem aliqua variatio accidat in motu cordis ex apprehensione diuersa, & affectione, nó tamen illa variatio motus est voluntaria, sed inuoluntaria, quia non fit per imperium voluntatis. Dicit enim Philosophus in libro de causa motus animalium, quòd multotiens apparente aliquo, non tamen iubente intellectu, mouetur cor & pudenda, & huius causam assignat, quia necesse est alterari alteratione naturali animalia: alteratis autem partibus, hoc quidem augeri, hoc autem decrementum pati, vt iam moueatur & permutetur natis haberi permutationibus inuicem. Causæ autem motuum animalis caliditas & frigidias quę deforis & intus existẽtes naturales, & præter rationem vtique facti motu dictarum partium, idest cordis & pudendi alteratione incidente fiunt. Intellectus enim & phantasia passionem afferunt, vt concupiscentiæ, iræ, & huiusmodi, ex quibus cor calescit vel infrigidatur, & hęc da motu cordis dicta sufficiant.

De motu animaliũ lectio viij. in principio.

Opusculi de Motu Cordis Finis.

SANCTI THOMAE AQVINATIS

Ordin. Prædicat.

De natura Luminis. Opusc. LI.

De Lumine, & eius necessitate ad videndum, deque natura Diaphani.

Onsiderandum est de natura luminis, & de eius necessitate ad vidēdū, & de natura diaphani. Circa primum sciendū est, quod diuersi diuersimode opinati sūt. Nam quidam dixerunt lumen esse corpus, ad quod falso sunt moti ex quibusdam locutionibus, quibus vtuntur loquentes de lumine. Consueuimus n. dicere quod radius transit per aerem, & quod radij reuerberantur, & quod radij intersecant, quæ omnia videntur esse corporum. Quæ quidem opinio stare non potest propter rationes quas Philosophus ponit in libro de anima, & plures alias facile est addu cere. Non enim facile est assignare quomodo huiusmodi corpus per totum hemisphærium nostrū subito multiplicetur, aut generetur, aut corrumpatur, quõ et sola interpositio corpis opaci esset cā corruptionis huius corporis in alia parte dyafani, quod aūt dictū est de motu luminis aut reuerberatione ipsius metaphorice dictum est: sicut, & possemus dicere quod calor procedit, dum aliqua de nouo calefiunt, vel reuerberatur, dum habet obstaculum. Quidam vero alij dixerunt quod lux est quædā alia natura, vel qualitas spiritualis argumentum sumentes ex hoc quod in rebus intellectualib. vtimur nomine luminis. Dicimus enim in substantijs intellectualibus esse quoddam lumen intellectuale seu intelligibile. Sed hoc est impossibile, impossibile enim est quod aliqua spiritualis natura & intellectualis cadat in apprehensione sensus. Cum. n. sensus sit pars corporea, non pōt esse cognitiuus nisi corporalium rerū. Si quis aūt dicat qđ aliud est lumen spirituale ab eo quod sensus percipit, cum eo est contentiendum dummodo hoc habeatur, qđ lumen quod visus percipit, non est natura spiritualis. Nihil enim prohibet commune nomen imponi rebus quantumcunque diuersis. Quod autem lumine in his quæ ad visum pertinent vtimur in rebus spiritualibus contingit ex nobilitate sensus visus, qui est spiritualior inter omnes sensus. quod patet ex duobus, primo quidem ex obiecto suo. nam aliqua cadunt sub visu secundum proprietates, in quibus communicāt inferiora corpora cum cælestibus. Tactus autem est perceptiuus proprietatum, quæ sunt propriæ elementis, scilicet calidi, & frigidi, & his similium. Gustus vero & olfactus proprietatum, quæ competunt mistis secundum diuersam rationem calidi & frigidi, sicci, & humidi. Sonus autem causatur, ex motu locali, qui est communis etiam corporibus cælestibus & inferioribus; sed species motus, quæ causat sonum, non competit corporibus cælestibus secundum scientiam Aristotelis. Vnde ex ipsa natura obiecti apparet quod visus est altior inter sensus, & auditus ei propinquior, & alij sensus magis remoti. Secundo apparet quod sensus visus est spiritualior ex modo immutationis.

Lumen quidā corpus esse credide runt, quod nequaquā verum esse probatur.

Nam in quolibet alio sensu non est immutatio spiritualis sine naturali. Dico autem immutationem naturalem, prout qualitas recipitur in patiēte secundum esse naturale, sicut cum aliquid infrigidatur, aut calefit, aut mouetur secundum locum. Immutatio vero spiritualis est secundum quod species recipitur in organo sensus per modum intentionis, & non per modum formæ naturalis. Non enim sic recipitur species sensibilis in sensu secundum illud esse quod habet in re sensibili. Patet autem quod in tactu & gustu, qui est tactus quidam, fit alteratio naturalis. calefit. n. & infrigidatur aliquid per tactum calidi & frigidi, & non fit immutatio spiritualis tantum. Similiter immutatio odoris fit cum quadam fumali euaporatione. Immutatio soni fit cum motu locali, sed immutatio visus sola est immutatio spiritualis, vnde patet quod visus inter omnes sensus est spiritualior, & post hunc auditus. Et propter hoc hi duo sensus sunt maxime spirituales, & soli sunt disciplinabiles. Et hęc de his quę pertinent ad visum. Alij vero dicunt quod lux non est nisi euidentia caloris. Sed hoc apparet falsum in his, quæ de nocte lucent, & tamen eorum color occultatur. Alij verò dicunt quod lux est forma substantialis Solis, & lumen à luce descendens habet esse intentionale: sicut color in aere. vtrunque autem, horum est falsum. Primum quidem, quia nulla forma substantialis est sensibilis per se, sed solo intellectu comprehēsibilis. Et si dicatur quod id quod videtur de Sole non est lux sed splendor, bene concedendum est de nomine, dummodo hoc quod dicimus, quod visu comprehenditur, non sit forma substantialis. Secundum similiter est falsum: quia quæ solum habent esse intentionale non faciunt transmutationem naturalem. radij autem corporum cælestium transmutant totam materiam inferiorum. Vnde dicimus quod sicut corpora elementaria habēt qualitates actiuas, per quas agunt, ita lux est qualitas actiua corporis cælestis, per quam agit, & est in tertia specie qualitatis. Cum autem sit qualitas prima corporis alterantis non habet contrarium, & quia luci nihil est contrarium, ideo in suo susceptibili non potest habere cōtrariam dispositionem. Et propter hoc suum passum scilicet diaphanum semper est in vltima dispositione ad formam, & propter hoc statim illuminatur. Calefactibile autem, quia habet contrariam dispositionē, propter hoc non est semper in vltima dispositione ad formam, & ideo non statim calefactibile calefit. Ipsa ergo participatio lucis effecta dyafano vocatur Lumen, cum autem fit secundum lineam rectam ad corpus lucidum, tūc vocatur Radius. si autem causatur ex reuerberatione radij ad corpus lucens vocatur Splendor, Lumen autem est commune ad omnem effectum lucis in dyafano. His visis secundum naturam lucis, de facili apparet ratio, quare quædam corpora sunt lucida actu, quædam dyafana, & quædam opaca. Nam, cum lux sit qualitas primi alterantis, quod est maxime perfectum & formale in corporibus, illa corpora, quæ sunt maxime formalia, & nobilia, sunt actu lucida, quæ autem sunt propinqua his sunt receptiua luminis, sicut dyafana. quæ autem sunt maxime materialia, neque habent lumen in sui natura, neque sunt luminis receptiua, sunt opaca. Ista patent in elementis. Nam ignis habet lucem in sui natura, sed eius lux non apparet nobiscum, nisi in materia aliena propter eius subtilitatem. Aer autem & aqua sunt minus formalia quàm ignis, & ideo sunt tantum dyafana. Terra autē quæ est maxime materialis est opaca. Tamen est sciendum quod quidam dixerūt quod lux est necessaria ad videndum ex parte ipsius coloris. Dicunt autem quod color non habet virtutem

Vide de his in libro de Sensu & sensato.

vt

vt moueat diaphanum,nisi prope. Et huius signũ dicunt,quia ille qui est in obscuro,videt quæ sunt in lumine,& non econuerso. Rationem etiam adducunt ad hoc quod oportet,cum visus sit vnus quod visibile non sit nisi per vnam rationem, quod non esset si color esset per se visibile. Sed hoc est manifeste contra Aristotelem Secundo de Anima. qui dicit, quod color habet in se causam essendi visibile. Vnde secundum sententiam Aris.dicendum est, quod lumen ad videndum est necessarium non ex parte coloris, eo quod facit colores esse actu, vt quidam dicunt: est enim tantum in potentia cum est in tenebris, sed est ex parte diaphani,inquãtum facit ipsum esse in actu, vt dicit Aristot. Ad cuius euidentiam considerandum est quod omnis forma inquantum huiusmodi est principium agendi sibi simile.vnde,cum color sit quędam forma, ex se habet quod causet sui similitudinẽ in medio. Sed tamen sciendum est quod differentia est inter virtutem perfectam,& imperfectam. Nam forma,quæ est perfectæ virtutis in agendo, non solũ potest inducere suam similitudinem in suo susceptibili,sed et disponere patiẽs,vt sit propriũ eius susceptiuum,quod quidem non potest facere forma imperfecta cum sit imperfectæ virtutis, dicendum est ergo quod virtus coloris in agendo est imperfecta ratione luminis.Nam color nihil aliud est quam quædam lux quodammodo obscura ex admixtione corporis. vnde non habet virtutem vt possit illuminare diaphanum.quod tamen potest facere lux pura.Ex quo etiã patet,quod cum lux sit quodammodo substãtia coloris,ad eam reducitur omne visibile actu. Nec oportet quod color per lumen extrinsecum fiat actu visibilis.Quod autem colores illuminati videntur ab eo qui est in obscuro, contingit ex hoc quod medium illuminatur:& hoc sufficit ad visus immutationem.

Opusculi de Lumine finis.

Commentariorum D. Thomæ Aquinatis, & Petri de Aluernia in Parua Naturalia Aristotelis: & eorum quæ ad hæc spectare visa sunt, Finis.

Series Chartarum.

A B C D E F G H I K L.

Omnes sunt Quaterniones, præter a, & L. Duerniones.

VENETIIS, Apud Hæredem Hieronymi Scoti.
M D LXXXVIII.